T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

"ALEMDÂR GAZETESİNE GÖRE İSTİKLÂL SAVAŞI'NDA İÇ POLİTİKA (1919-1921)"

DOKTORA TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi. Murat ZENGİN

Hazırlayan
Ahmet TUNÇ

Malatya 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

“ALEMDÂR GAZETESİNE GÖRE İSTİKLÂL SAVAŞI’NDA İÇ POLİTİKA (1919-1921)”

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet TUNÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi. Murat ZENGİN

Malatya 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALEMDÂR GAZETESİ'NE GÖRE İSTİKLÂL SAVAŞI'NDA İÇ POLİTİKA (1919-1921)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Murat ZENGİN

HAZIRLAYAN
Ahmet TUNÇ

Jürimiz tarafından 15 Kasım 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu doktora tezi oybirliği ile başarılı bulunarak Tarih Anabilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	İmzası
1. Prof. Dr. Salim CÖHCE	.....
2. Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	.....
3. Doç. Dr. Metin KOPAR	.....
4. Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI	.....
5. Dr. Öğr. Üyesi Murat ZENGİN (Danışman)	.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doktora Tezi olarak sunduğum **"Alemdâr Gazetesine Göre İstiklâl Savaşı'nda İç Politika (1919-1921)"** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların, hem metin içinde hem de bibliyografyada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ahmet TUNÇ

ÖNSÖZ

Basın, bir devletin ya da bir toplumun genel düzeni, genel kuralları içinde yaşayabilen ve işleyebilen bir kurumdur. Basın, içinde yaşadığı ortamdan etkilenir ve aynı zamanda bu ortamı da etkiler. Kamuoyunu iyi ya da kötü yönde yönlendirme özelliğine sahip olan basının, toplum ve devlet hayatında çok önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in öncülüğü ile başlayan İstiklâl Savaşı Hareketi'nde basının payı hem olumlu hem de olumsuz yönde oldukça fazladır.

Gazeteler neşredildikleri dönemin tarihi belgeleri olmakla beraber dönemin aynası olması vazifesiyle de günümüze ışık tutan işlevsel vasıtalardır. Alemdâr gazetesinin İstiklâl Savaşı Döneminde İç Politika konusundaki yaklaşımının ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmadığı görülmektedir. Bu nedenle, ulusal tarihimizin en önemli dönemlerinden biri olan İstiklâl Harbi döneminde yayın yapan ve üzerinde fazla durulmayan Alemdâr gazetesinin İstiklâl Savaş'ında iç politikadaki rolünü ve önemini temel alan bir tez hazırladık. Gazetenin, 1 Ocak 1919 tarihinden 1921 yılının Ekim ayına kadar olan sayılarını iç politika yönüyle incelemeye çalıştık. Tezde, bir yönüyle İstanbul Hükümetlerinin görüşlerini ve İstanbul'da cereyan eden olayları; diğer yönüyle Alemdâr gazetesinin İstiklâl Savaşı Döneminde Anadolu'da başlayan Hürriyet Hareketi'ne karşı bakış açısını ortaya koymayı hedefledik.

Tezimiz, Alemdâr gazetesi koleksiyonunun tamamı esas alınarak oluşturulmuştur. Temel kaynak olarak ele aldığımız Alemdâr gazetesinin 1919, 1920 ve 1921 yıllarına ait 863 sayısı tespit edilerek incelemeye tabii tutulmuştur.

Bu çalışma sürecinde bana istediğim gibi çalışma fırsatını sağlayan Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat Zengin'e minnettarım. Alemdâr gazetesi koleksiyonuna ulaşmamda bana yardımcı olan değerli Hocam Prof. Dr. Salim Cöhce'ye müteşekkirim. Ayrıca tez çalışmam boyunca beni her zaman destekleyen anneme ve kardeşim Ramazan Tunç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet TUNÇ

ÖZET

Basın, istek ve beklentilerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kamuoyu oluşturulmasının en önemli vasıtası haline gelmiştir. Bu açıdan Millî Mücadele Dönemi Basını, Millî Mücadele Döneminin aydınlatılmasında ve dönemin gelişen olaylarının halka aktarılmasında son derece önemli bir rolü vardır.

"Alemdâr Gazetesine Göre İstiklâl Savaşı'nda İç Politika (1919-1921)" konulu çalışmamızın amacı Mondoros Mütarekesi'nden sonra oluşan İstiklâl Savaşı Dönemi olaylarını ve İstiklâl Savaşı Dönemini dâhili politika bakımından kapsamlı bir şekilde Alemdâr gazetesinin bakış açısıyla ortaya koymaktır. Çalışmamızın amacı doğrultusunda Mondros Mütarekesi'nden sonra, Alemdâr gazetesinde, "Osmanlı Devleti'nin çökme aşamasına gelmesinin nedenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl kurtarılacağı, Türk toprakları ve milletinin istikbâlinin ne olacağı" hakkında öne sürülen fikirler ele alınmıştır. Ayrıca İstiklâl Savaşı'nın kronolojik seyrine paralel olarak ortaya çıkan siyasi ve askeri gelişmelerin Alemdâr gazetesine yansıması da konu edilmiştir.

Çalışmada vurgulanan bir diğer konu ise Anadolu'da başlayan Direniş Hareketi'ne, Saray ve İstanbul hükümetlerinin tutumları ve ulusal davaya karşı girişimlerinin Alemdâr gazetesinin bakış açısıyla ele alınmasıdır.

Bu çalışmada vurgulanan başka bir konu ise Alemâr gazetesinin bakış açısıyla Millî Mücadele Dönemi süresince Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Terakki fırkalarının izlemiş oldukları politikalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Alemdâr gazetesi, İstiklâl Savaşı, Anadolu Hareketi, Saray, Hilafet.

ABSTRACT

Press has become the most important means to be constituned public opinion that is necessary for expectation and demands. From this point of view, National Struggle Press has featured in being enlightened of National Struggle and conveying milestones to general public.

The purpose of “The Alemdâr Newspaper According to in the War of Independence Domestic Policy (1919-1921)” study is to inclusively reveal Independence War events afterwards Mondros Act and internal policy of National Struggle from the point of view of Alemdâr. For the study’s purpose, “reasons of declining in Ottoman Empire", “how to save Ottoman Empire and what is the future of Turkish lands and nation” topics are discussed within the scope of the Alemdâr newspaper afterwards Mondros Act.

Another issue highlighted in the study is how the attitude of the Palace and Istanbul Governments against the Resistance Movement which started in Anatolia and the initiatives against the national case were reflected in the Alemdâr newspaper.

Also we endeavored to reveal the policies followed by the Liberty and the Entente and the Union and Progress parties during the National Struggle Period through the Alemdâr newspaper's perspective.

Keywords: Alemdar Newspaper, Independence War, Anatolian Movement, Palace, Caliphate.

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI ..... **iii**
ONUR SÖZÜ ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **xiv**
GİRİŞ **1**
A. TÜRK BASIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ **1**
B. BASIN VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ BASININA GENEL BİR BAKIŞ **11**

BİRİNCİ BÖLÜM
İSTİKLÂL SAVAŞI DÖNEMİNDE BASIN

1.1. Millî Mücadele'de Anadolu Basını **15**
1.1.1. Millî Mücadele Döneminde Anadolu Basınının Doğuşu ve Millî Mücadele'ye Katkıları **15**
1.1.1.1. Açıksöz Gazetesi **18**
1.1.1.2. Ahali Gazetesi **18**
1.1.1.3. Albayrak Gazetesi **19**
1.1.1.4. Âmal-i Millîye Gazetesi **20**
1.1.1.5. Anadolu (Antalya'da Anadolu) Gazetesi **20**
1.1.1.6. Babalık Gazetesi **21**
1.1.1.7. Doğru Söz Gazetesi **22**
1.1.1.8. Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi **22**
1.1.1.9. Hukuk-ı Beşer Gazetesi **23**
1.1.1.10. İrade-i Millîye Gazetesi **24**
1.1.1.11. İstikbâl Gazetesi **25**
1.1.1.12. İzmir'e Doğru Gazetesi **26**
1.1.1.13. Öğüd Gazetesi **27**
1.1.1.14. Satvet-i Millîye Gazetesi **27**

1.1.1.15. Ses Gazetesi 28
1.1.1.16. Yeni Adana Gazetesi 28
1.1.1.17. Yeni Gün Gazetesi 29
1.1.2. Anadolu Ajansı 30
1.1.3. Anadolu Basınında Millî Mücadele Hareketi'ne Karşı Olan Gazeteler 32
1.1.3.1. Ferdâ Gazetesi 32
1.1.3.2. Islâhat Gazetesi 34
1.1.3.3. İrşâd Gazetesi 34
1.1.3.4. Selamet Gazetesi 34
1.1.3.5. Zafer Gazetesi 35
1.2. Millî Mücadele Döneminde İstanbul Basını 35
1.2.1. İstanbul Basını'nda Millî Mücadele Hareketi'ne Destek Olan Gazeteler 35
1.2.1.1. Akşâm Gazetesi 36
1.2.1.2. İkdâm Gazetesi 37
1.2.1.3. İleri Gazetesi 38
1.2.1.4. Memleket Gazetesi 39
1.2.1.5. Minber Gazetesi 40
1.2.1.6. Sebilü'r-Reşat Gazetesi 40
1.2.1.7. Tanin Gazetesi 41
1.2.1.8. Tasvir-i Efkâr Gazetesi 42
1.2.1.9. Tercüman-ı Hakikat Gazetesi 42
1.2.1.10. Türk Dünyası Gazetesi 43
1.2.1.11. Vakit Gazetesi 44
1.2.2. İstanbul Basını'nda Millî Mücadele Hareketi'ne Karşı Olan Gazeteler 44
1.2.2.1. İstanbul Gazetesi 45
1.2.2.2. Peyam-ı Sabah Gazetesi 45
1.2.2.3. Aydede Dergisi 46
1.2.3. Alemdâr Gazetesi ve Genel Nitelikleri 47
1.2.3.1. Alemdâr Gazetesi 47

1.2.3.2. Gazetenin Bazı Önemli Yazarlarının Hayatları..... 49
1.2.3.3. Gazetenin İdare Heyeti ve Yazar Kadrosu..... 52
1.2.3.4. Gazetenin Farklı Tarihlerdeki Ebat ve Ücretleri 53
1.2.3.5. Gazetenin Yönetimi ve Üzerinde Yer Alan Bilgiler..... 54

İKİNCİ BÖLÜM
ALEMDÂR GAZETESİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIĞIN FİKİR YAPISI, SALTANAT VE HİLAFET, İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASI İLE HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI

2.1. Türkçülük ve Turancılığın Fikir Yapısı, Hilafet ve Saltanat 55
2.1.1. Türkçülük ve Turancılığın Fikir Yapısı..... 55
2.1.2. Hilafet ve Saltanat..... 62
2.2. İttihat ve Terakki Fırkası..... 68
2.2.1. İttihat ve Terakki Partisi'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Mağlubiyetin Sorumlusu Olarak Gösterilmesi 68
2.2.2. İttihat ve Terakki Partisi..... 77
2.2.3. Alemdâr Gazetesinin İngiltere Devleti ile Almanya Devletine Bakış Açısı..... 91
2.3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası..... 101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALEMDÂR GAZETESİNDE İZMİR'İN İŞGALİ VE İZMİR'İN İŞGALİNDEN SONRA TARTIŞILAN MANDACILIK VE İSTİKLÂLCİLİK DÜŞÜNCELERİ

3.1. İstanbul Hükümetleri 109
3.1.1. İkinci Tevfik Paşa Hükümeti (12 Ocak 1919 – 3 Mart 1919)..... 109
3.1.2. Birinci Damat Ferid Paşa Hükümeti (4 Mart 1919 – 16 Mayıs 1919).... 113
3.1.3. İkinci Damat Ferid Hükümeti (19 Mayıs 1919 - 20 Temmuz 1919)..... 118
3.2. İzmir'in İşgali ve Tepkiler 127
3.2.1. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İşgal Kararı..... 127
3.2.2. Türk İzmir'in işgali..... 128
3.2.3. İzmir'in İşgaline Tepkiler 133
3.2.4. I. Saltanat Şurası (26 Mayıs 1919)..... 139

3.3. Amerikan ve İngiliz Mandaları 144
3.3.1. Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin Kuruluşu 144
3.3.2. Amerikan Mandası 147
3.3.3. İngiliz Mandası 152
3.3.4. İngiliz Muhipler Cemiyeti 155
3.3.5. Amerika ve İngiliz Mandaterliğinin Tartışılması 160
3.4. İstiklâlcilik Fikri 168
3.4.1. İstiklâlcilik Fikrinin Gündeme Gelmesinin Sebebleri 168
3.4.2. İstiklâlcilik Fikrinin Tartışılması 168

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İZMİR'İN İŞGALİNDEN I. İNÖNÜ SAVAŞI'NA KADAR ALEMDÂR GAZETESİNDE ELE ALINAN KONULAR

4.1. Mustafa Kemal ile Türk Milletinin İstiklâl Mücadelesi 173
4.1.1. Mustafa Kemal'in Samsun'a Hareketi, Havza Genelgesi ile Amasya Tamimi 173
4.1.2. Erzurum Kongresi 178
4.1.3. Ali Galip Olayı 179
4.1.4. Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliye 185
4.1.5. Hareket-i Millîye 187
4.1.6. Üçüncü Damat Ferid Hükümeti (21 Temmuz 1919 - 1 Ekim 1919) ve Heyet-i Temsiliye ile İlişkilerin Kesilmesi 194
4.1.7. Ali Rıza Paşa Kabinesi (2 Ekim 1919 - 3 Mart 1920) ve Heyet-i Temsiliye ile Görüşmeler 199
4.1.8. Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919) 208
4.2. Son Osmanlı Mebusan Meclisinin Açılması ve İstanbul'un İşgali 209
4.2.1. Meclisi-i Mebusan'ın Nerede Toplanacağı Sorunu 209
4.2.2. 1919 Yılındaki Seçimler 211
4.2.3. İstiklâl Mücadelesi'nin Kalbi Ankara (18-27 Aralık 1919) 233
4.2.4. Meclis-i Mebusan'ın Toplanması ve Misak-ı Millî'nin Kabul Edilmesi 234
4.2.5. Salih Paşa Hükümeti (8 Mart 1920 - 2 Nisan 1920) 245

4.2.6. İstanbul'un Resmen İşgali ve Meclis-i Mebusan'ın Dağıtılması 249
4.2.7. Dördüncü Damat Ferid Paşa Hükümeti (5 Nisan 1920 - 31 Temmuz 1920) 264
4.2.8. Beşinci Damat Ferid Paşa Hükümeti (31 Temmuz 1920 - 17 Ekim 1920) 271
4.3. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılması 274
4.3.1. Millî Mücadele Aleyhindeki Fetvâlar 274
4.3.2. İstanbul Fetvâlarına Karşı Fetvâlar 275
4.3.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Ankara Hükümeti'nin Teşkili 277
4.4. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Gelişmeler 280
4.4.1. İlk Anayasanın Kabulü (20 Ocak 1921) 280
4.4.2. İstiklâl Marşı'nın Kabul Edilmesi (12 Mart 1921) 283
4.4.3. 23 Nisan'ın Ulusal Bayram Olarak İlan Edilmesi 284

BEŞİNCİ BÖLÜM
ALEMDÂR GAZETESİNDE ANTLAŞMALAR, KONFERANSLAR VE SAVAŞLAR

5.1. Sevr Antlaşması 285
5.1.1. II. Şura-yı Saltanatın Toplanması (22 Temmuz 1920) 285
5.1.2. Sevr Antlaşmas'nın İmzalanması 286
5.2. İstiklâl Savaşı'nda Doğu Cephesi 291
5.2.1. Türk-Ermeni Sorunu ve Gümrü Antlaşması 292
5.2.2. Türk-Sovyet İlişkileri ve Moskova Antlaşması 302
5.3. İstiklâl Savaşı'nda Batı Cephesi 310
5.3.1. Batı Anadolu'da Yunan İşgalleri 311
5.3.2. Batı Cephesi'nin Düzenlenmesi 320
5.3.3. I. İnönü Muhârebesi (6-10 Ocak 1921) 321
5.3.4. Üçüncü Tevfik Paşa Hükümeti (21 Ekim 1920 - 4 Kasım 1922) ve Ankara ile İstanbul Arasında Uzlaşma Girişimleri 326
5.3.5. Londra Konferansı (21 Şubat – 11 Mart 1921) 331
5.3.6. II. İnönü Muhârebesi (26-31 Mart 1921) 341

5.3.7. Sakarya Meydan Muhârebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921) 347
SONUÇ 353
BİBLİYOGRAFYA 358
EKLER 366
EK 1: Alemdâr, Adet: 455-2755, 17 Mart 1920, Refi Cevad, "Yaşasın (!) Kuva-yı Millîye" 366
EK 2: Alemdâr, Adet: 539-2839, 12 Haziran 1920, "Karşı Gazeteler Bosfor'un Bir Mutâlaası" 368
EK 3: Alemdâr, Adet: 544-2844, 17 Haziran, 1920, Refi Cevad, "Bir Hasbihal" 369
EK 4: Alemdâr, Adet: 891-3091, 28 Mart 1921, Mahir Said, "Yunan Taarruzu" 371
EK 5: Alemdâr, Numara: 11, 7 Nisan 1921, M.N, "İnönü Kayası" 373
EK 6: Alemdâr, Numara: 40, 6 Mayıs 1921, "Artık Ayıb Oluyor" 375
EK 7: Alemdâr, Numara: 80, 17 Haziran 1921, Hakkı Halid, "Kimi Aldatıyorlar" 376
EK 8: Alemdâr, 4 Haziran 1919, "İstanbul Türk Kalacaktır." 378
EK 9: Alemdâr, 18 Haziran 1919, Refi Cevad, "Yine İntihâbat…" 379
EK 10: Alemdâr, 10 Mart 1920, Refi Cevad, "Millî Siyaset" 380
EK 11: Alemdâr, 12 Nisan 1920, "Mustafa Kemal İsyanı ve Anadolu" 381
EK 12: Alemdâr, 28 Temmuz 1920, Refi Cevad, "Beyhud Hareketler" 382
EK 13: Alemdâr, 12 Ağustos 1920 "Sulhumuz Nihayet Evvelki Gün Sevr Sarayı'nda İmzalandı" 383
EK 14: Alemdâr, 15 Ağustos 1920, "Cafer Tayyar-Anadolu" 384
EK 15: Alemdâr, 13 Kasım 1920, "Ermeni Mütarekesi ve Avrupa" 385
EK 16: Alemdâr, 28 Şubat 1921, "Kürdistan Türk Kalacaktır" 386
EK 17: Alemdâr, 6 Mayıs 1921, Mahir Said, "Türkiye Kalkınacak ve Yaşayacaktır" 387

KISALTMALAR

AA.	: Anadolu Ajansı
aga.	: Adı Geçen Ansiklopedi
age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
agt.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
hzl.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa numarası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.	: Yıl.
Yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

A. TÜRK BASIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Matbaa ilk olarak Çinliler tarafından kurulmuş ve 1041 yılında Pi-Şeng adlı Çinli bir demirci, demirden müteharrik harflerle ilk baskıyı yapmıştır[1]. Daha sonra Alman John Gutenberg 1450'li yıllarda matbaayı icad ederek medeniyet tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır[2]. Matbaanın Avrupa'da yayılmasıyla birlikte ilk günlük gazete 1660 yılında Almanya'da yayınlanan Laypziger Zaytung gazetesi olmuştur. Türkiye'de David ve Samuel Nahmes kardeşler tarafından ilk Musevi Matbaası İstanbul'da 1493'te, ilk Ermeni Matbaası Tokatlı Abgar Tıbir tarafından 1564-1567 yıllarında, ilk Rum Matbaası da 1627 yılında Rahip Nicoddimus Metaxes tarafından faaliyete geçirilmiştir[3].

Osmanlı'da ilk Türk Matbaası III. Ahmet'in padişahlığı (1703-1730) döneminde Lale Devrinde (1718-1730) kurulmuştur. Türkiye'de matbaanın kuruluşu şu şekilde gerçekleşmiştir: İbrahim Müteferrika Türkçe eserlerin basımı için İstanbul'da[4] bir matbaa kurulması hakkındaki fikirlerini (Vesiletü't-Tıbbâ)[5] adlı eserinde toplamış ve bu eserini 1726'da Sait Efendi kanalıyla Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur[6]. İbrahim Müteferrika, dinî kitapların dışında astronomi, tarih, sözlük, tıp, alanlarında kitap basmak için padişahtan izin istemiş ve bunun üzerine Sait Efendi'nin de çabalarıyla zamanın Şeyhülislâmı Mevlana Abdullah Efendi, basım evinin kurulmasında din bakımından bir sakınca olmadığı yolunda fetva vermiştir. Bu fetva üzerine Padişah III. Ahmet, dini kitapları basmamak şartıyla İbrahim Müteferrika'ya matbaa kurması için izin vermiştir[7]. Böylece ilk Türk matbaası İbrahim Müteferrika'nın yönetimiyle uzun müzâkereler sonunda 1726'da padişahtan alınan fermanla 1727'de

---

[1]Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbacılığı I**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s. 11.

[2]Ali Murat Vural, **Yerel Basın ve Kamuoyu**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir 1999. s. 4.

[3]Ercan Haytoğlu, **Denizli Basın Tarihi (1909-2009),** Pamukkale Üniversitesi Yay, Denizli 2010, s. 2-3; Ayrıntılı bilgi için bakınız, Alpay Kabacalı, Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yay, İstanbul 2000, s. 9-26.

[4]Atila Girgin, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Yay, İstanbul 2001, s. 2-4.

[5]Ahmet Hamdi, Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** Çağlayan Kitapevi, İstanbul 2003, s. 46.

[6]Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi,** C: I, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay, İstanbul 1970, s. 95.

[7]Atila Girgin, **a.g.e.,** s.4-5.

"Daru't-Tıbaatü'l-Amire" halk arasında "Basmahane" adıyla İbrahim Müteferrika'nın Sultan Selim mahallesindeki evinin alt katında kurulmuştur[8].

Osmanlı Devleti'nde İbrahim Müteferrika Matbaası'ndan sonra kurulan ikinci basımevi ise III. Selim'in verdiği talimatla kurulmuş ve Hasköy'de, "Mühendishane-i Berr-i Hümâyun" ile "Mühendishane-i Bahri-i Hümâyun'un" bulunduğu binada çalışmaya başlamıştır. Devlet tarafından 1802'de, Üsküdar'da bir basımevi faaliyete geçmiştir. Üsküdar Basımevi'nin başına müderris olarak Abdurrahman Efendi getirilmiş ve Üsküdar Basımevi 1831 yılına kadar çalışmıştır[9]. Bu matbaalardan başka önemli iki matbaa daha mevcuttur. Çünkü bu matbaalarda Türkiye'nin ilk resmi gazeteleri yayınlanmıştır. Türkiye'nin ilk resmi gazetelerinin yayınlandığı bu matbaalardan ilki "Takvimhâne-i Âmire"dir[10]. II. Mahmut tarafından 1831'de "Takvim-i Vekâyi"yi basmak için Beyazıt'ta kurulmuştur. Bu matbaalar 1864'te birleşerek "Matbaa-ı Âmire" adını almış ve Cumhuriyet Döneminde "Millî Matbaa" ismine dönüşmüştür. Daha sonra 1939'da "Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi" olarak çalışmalarına devam etmiştir[11]. Türkiye'nin resmi gazetelerinin yayınlandığı ikinci matbaa ise 1822 de Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından "Vakâyi-i Mısrîye" adlı gazeteyi neşretmek ve bilimsel çalışmalar yapmak için kurulan "Bulak Basımevi'dir"[12]. Osmanlı Devleti'nde matbaa alanında yaşanan bu gelişmelerden sonra artık gazetecilik dönemi başlamıştır.

Tanzimat Dönemi Basını: Türkiye'deki ilk gazeteler Tanzimat Döneminde ortaya çıkmıştır. Tanzimat Döneminde yayın hayatına başlayan çok sayıda süreli yayın görülmektedir. Bu yayınlardan her birisi yenileşme çabası içerisindeki "Osmanlı aydını"nın fikir yapısını oluşturmuş ve dönemin düşünce yapısına yön vermiştir. Tanzimat Dönemiyle birlikte gazete sayılarında artış olduğu görülmüştür[13]. Tanzimat Döneminin önemli gazeteleri şunlardır: 1831'de Takvim-i Vekâyi gazetesi, 1840'da

[8]İlhan Yerlikaya, **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi ve (Pancermenizm-Panislamizm-Panslavizm-Osmanlıcılık Fikirleri)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay, Van 1994, s. 8.

[9]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 8; Ayrıntılı bilgi için bakınız, Hasan Refik Ertuğ**, a.g.e.,** s. 122-127.

[10]Ahmet İhsan Tokgöz, **Matbuat Hatıralarım Meşrutiyet İlanından Umûmî Muhârebeye Kadar (1908-1914),** Ahmet İhsan Matbası Yay, İstanbul 1931, s. 50.

[11]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 8.

[12]İlhan Yerlikaya, **a.g.e.,** s. 9.

[13]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi,** Der Yay, İstanbul 2002, s. 175.

Ceride-i Havadis gazetesi, 1860'da Tercüman-ı Ahvâl gazetesi, 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesidir[14]. Tanzimat Döneminde neşredilen gazetelere kısaca değinecek olursak;

Vakâyi-i Mısrîye Gazetesi: Türk basın tarihinde ilk Arapça ve Türkçe gazete Mısır'da neşredilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Kahire/Kalatü'l-Âmire (Bulak)'da Matbaat-ı Divanü'l-Vakâyi-i Mısrîye adlı matbaada Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Türkçe ve Arapça olarak çıkarılmıştır. 1828 yılında Vakâyi-i Misrîyye ismiyle yayınlanan ve Müslüman olan ülkelerde bugüne kadar başka bir örneği olmayan bu gazete devletin yayın organıydı. Gazetenin birinci sütunları Türkçe; ikinci sütunları ise Arapça olarak neşredilmiştir. Ayrıca gazete Anadolu'nun iç kısımlarına kadar dağıtılmıştır[15]. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Girit'te, Vakâyi-i Giridiyye isimli bir gazeteyi de kurmuştur. Gazete Mehmet Ali Paşa'nın çalışmalarını yayınlamak amacıyla kurulmuştur[16]. Bu gazete haftalık olarak, Girid Matbaası ile Vilâyet Matbaaları'nda Türkçe ve Rumca olarak basılmıştır[17].

Takvim-i Vekâyi Gazetesi: Basın tarihimizin ilk gazetesi olan Takvim-i Vekâyi, haftada bir defa yayınlanan resmi bir gazetedir. II. Mahmut tarafından 1831 yılında İstanbul'da neşredilmiştir[18]. Bu gazete Türkçe'nin yanısıra Türkçe konuşamayan halklarla da iletişim kurabilmek için Arapça, Fransızca, Rumca, Farsça ve Ermenice olarak da çıkarılmıştır[19]. Takvim-i Vekâyi 1879 yılında kapatılmış ve 12 yıl neşredilememiştir. 1891'de yeniden yayınlanmış ise de bir yıl sonra dizgi hatasından dolayı kapatılmış ve 1908 yılında Meşrutiyet'e kadar neşredilememiştir. Takvim-i Vekâyi, 27 Temmuz 1908'de 6 yıl arayla tekrar yayınlanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin ortadan kalkması sonucu 4 Kasım 1922 yılında kapanmıştır[20].

Ceride-i Havâdis Gazetesi: Ceride-i Havâdis gazetesini William Churchill adında bir İngiliz, 3 Temmuz 1840'da çıkarmıştır. Türkiye'de Türkçe neşredilen ikinci gazetedir. Gazetenin yazar kadrosu, Süreyya Bey, Mehmet Efendi, Ahmet Rasim, Şair

[14]İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele,** TTK Yay, Ankara, 2014, s. 7.

[15]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s. 7. Ayrıntılı bilgi için bkz, Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: II, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s. 910-911.

[16]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 18.

[17]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli,** C: I, s. 319-320.

[18]Hamza Çakır, **Osmanlıda Basın İktidar İlişkileri Azınlık Basını Türkçe Basın Dış Basın,** Siyasal Kitapevi, Ankara 2002, s. 16-17.

[19]Nesimi Yazıcı, **Takvim-i Vekâyi "Belgeler",** Gazi Üniversitesi Yay, Ankara 1983, s. 51.

[20]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 178-179.

Ali, Emin Bey ve Ahmet Zarifi Bey'dir. William Churchill, vefat etmeden önce Ceride-i Havâdis gazetesinin idaresini oğlu Alfred Churchill'e devretmiştir[21]. Daha sonra bu gazete 1864'te kapanmıştır. Bu gazetenin yerine "Ruzname-i Ceride-i Havâdis'i" 1864 yılında çıkarmış ve gazete günlük olarak yayınlanmıştır[22].

Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi: Gazete Âgah Efendi tarafından İstanbul'da (1860-1866) yıllarında 792 nüsha olarak yayınlanmıştır. Devletten mâlî yardım almadan Müslüman olan bir Türk vatandaşı tarafından yayınlanması dolayısıyla Türk basının ilk evresi olarak görülmektedir. Âgah Efendi tarafından gazetenin ilk sayısı 22 Ekim 1860 yılında yayınlanmıştır. Gazetenin kimliği Şinasi tarafından belirlenmiştir. Gazetenin yayın politikasını ve hedefini anlatan Mukaddimede Şinasi tarafından yazılmıştır[23]. Yoğun ilgi görmesi üzerine haftada iki kez çıkan gazete daha sonraları haftada beş gün yayınlanmıştır[24]. Gazetenin başlıca yazarları, Refik Bey, Sarı Tevfik Bey, Ahmet Vefik Paşa, Mehmet Şerif Bey ve Hasan Suphi Efendi idi. Tercüman-ı Ahvâl gazetesi beş buçuk yıl neşredilmiştir[25].

Tasvir-i Efkâr Gazetesi: Bu gazete Şinasi tarafından 27 Haziran 1862'de neşredilmiştir[26]. 1865'te Şinasi'nin Avrupa'ya gitmesi üzerine gazetenin idaresini Namık Kemal devralmıştır. Daha sonra Recaizâde Mahmud Ekrem tarafından 1867 yılında bir süre neşredildiysede zamanla güncelliğini kaybetmiş ve 1868'de kapatılmıştır. Gazete, fikir gazetesi olması ve hürriyet düşüncesini yaygınlaştırması bakımından basın tarihinde önemli bir yere sahiptir[27].

Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nde basınla ilgili ilk yasaklamalar 1858 Fransız Ceza Kanunu'yla birlikte çıkmıştır. Bu yasadan önce Türkiye'de çok az sayıda gazete mevcuttu. Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekâyi ve Ceride-i Havâdis gibi gazeteler bulunmaktaydı. Ayrıca Vakâyi-i Tıbbîye adında bir dergi de mevcuttur. Avrupa'daki hükümetleri zaman zaman sarsan basın gücünden büyük endişe

[21]Hıfzı Topuz, **100 Soruda Başlangıçtan Bu Güne Türk Basın Tarihi Davalar, Hapisler, Saldırılar, Faili Meçhul, Cinayetler ve Holdingler,** Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996, s. 8-9.
[22]E. Semih Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları,** Berikan Yay, Ankara 2010, s. 142.
[23]Hamza Çakır, "Tercüman-ı Ahvâl" **İslam Ansiklopedisi**, C: 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 2011, s. 495-496.
[24]Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi,** Pozitif Yay, İstanbul 2018, s. 43.
[25]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 11.
[26]Tevfik Çavdar, **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler Babı Ali'den Geriye Ne Kaldı**?, İmge Kitapevi, Ankara 2007, s. 25.
[27]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 144.

duyulmuştur. Bu sebepten dolayı devlet yöneticileri ileriyi görmüşler ve basından gelebilecek zararları önleyebilmek için Fransız Ceza Kanunu, Fransızcadan Türkçeye çevrilirken basınla ilgili maddeler de Türkiye'ye uyarlanmış ve ilk yasaklama böylece uygulanmıştır[28].

Tanzimat Döneminde basın-yayınla ilgili ilk hukuki düzenlemeler ise Matbaalar Nizamnâmesi'yle başlamıştır.

Matbaalar Nizamnâmesi: Basının faaliyetlerini hukuki bir çerçeveye alan ve basını düzenlemek isteyen 1864 tarihinde, otuz beş maddelik Matbûat Nizamnâmesi 17 Şubat 1852'de III. Napolyon tarafından basını kontrol altına almak için oluşturulan Kararnâmeye göre hazırlanmıştır[29]. Fakat nizamnâme çıktığı zaman çok az sayıda gazete bulunmaktaydı ve gazetelerin devleti yıpratacak kadar güçleri yoktu. Ancak birkaç yönetici Avrupa'da meydana gelen olumsuz gelişmeleri görünce bu olumsuzlukların ileride Osmanlı Devleti'nde de huzursuzluk yaratabileceğini sezip önceden önlem almışlardır[30]. Çıkarılan "Nizamnâme'ye" göre, siyasi gazete neşretmenin temel şartı olarak ruhsat almaları öngörülmüştür. Osmanlı vatandaşı olanların Maârif Nezâretine; yabancıların ise Hâriciye Nezâretine başvurmaları gerekmekte idi[31].

Alî Kararnâmesi: Muhbir gazetesinin öncülük ettiği bazı gazeteler hükümetin "Girit politikasını" eleştirmeyi sürdürünce hükümetin verdiği emir sonucu Muhbir gazetesi geçici bir süre neşredilememiştir. 5 kez sadrazamlığa atanan Ali Paşa tarafından, 27 Mart 1867'de çıkartılan bir kararnâmeyle (Kararnâme-i Ali), Matbûat Nizamnâmesi kapsamı dışında kalan konularda da hükümete nizamnâmeyle gazeteleri kapatma yetkisi tanınmıştır. 1864'te çıkarılan Matbûat Nizamnâmesi'nde gazete sansürü bulunmadığı halde 1867'de çıkan Ali Kararnâmesi'nde basın özgürlüğü yoktur. Buradaki temel amaç hükümetin aleyhinde yayın yapan gazeteleri kapatmaktır[32]. Bu kararnâmeyle Muhbir, Utarit, Ayine-i Vatan, gibi gazeteler kapatılmış ve gazeteciler sürgün edilmeye başlanmıştır[33].

[28]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 200-201.
[29]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 57.
[30]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 28.
[31]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 57.
[32]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 204-206.
[33]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 47-60.

I. Meşrutiyet Dönemi Basını: 1876 yılında Abdülaziz'in tahtan indirilmesi sonucu basında geçici olarak özgürlük dönemi başlamıştır. V. Murat'ın iktidar döneminde bu geçici basın özgürlüğü üç ay devam etmiştir[34]. Daha sonra 31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamit tahta çıkmış ve Mithat Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Mithat Paşa'nın gayretiyle milletvekili seçimi ve toplantı şekli hakkında geçici bir önerge hazırlanmış ve vilâyetlere 28 Ekim 1876'da bildirilmiştir. 7 Şubat 1831 tarihindeki Belçika Anayasası örnek alınarak Osmanlının ilk anayasası olan Kânûn-ı Esâsî hazırlanmıştır. Kânûn-ı Esâsî 23 Aralık 1876 yılında ilan edilmiştir. Kânûn-ı Esâsî'nin on ikinci maddesinde, "Basın, kanun dâiresinde serbesttir." kararı alınmıştır. Fakat 1864 tarihli basın kanunu yürürlükten kaldırılmamıştır. Ayrıca basın kapsamında kanun olarak bilinen bu kanunlardan başka 1857'deki basın tüzüğü ve 1867'deki Ali Kararnâmesi de bulunuyordu. Abdülhamit tahta çıktıktan 4 ay sonra Mithat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde 1877'de bir kanun tasarısı meclise getirilmiştir. Bu tasarı matbaalar hakkındaki kanunları da kapsıyordu ve dört ana bölüm ile 51 maddeden oluşuyordu. Bu tasarı meclisde görüşülürken uzun tartışmalara neden olmuştur. Milletvekilleri basının özgür olmasını savunuyorlar ve hükümetin hazırladığı tasarıyı, bir basın kanunu olmaktan ziyade tüm özgürlükleri engelleyen bir kanun olarak görüyorlardı. Bu tasarıda bazı önemli maddeler değiştirildikten sonra 2 Mayıs 1877'de tasarı milletvekilleri tarafından kabul edilmiş; fakat yapılan bu değişiklikler Abdülhamit tarafından onaylanmamıştır[35].

Bu durumda basının serbestliği söz konusu değildir. Çünkü daha önce basın hakkında yayınlanan tüzük ve kararnâmeler kaldırılmamış, 23 Nisan 1877'de "93 Harbi" diye adlandırılan Osmanlı-Rus savaşı patlak vermiş ve ardından 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ın padişah tarafından kapatılması sonucu basın özgürlüğünün kısa sürmesine neden olmuştur. II. Abdülhamit'in basına yasaklar koyması, gazeteleri kapatması, haberleşmeyi engellemesi ve daha sonra Sıkıyönetim Nizamnâmesi'ni uygulamasıyla birlikte "İstibdat" ve basın sansürü başlamıştır[36]. I.

[34]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 31.

[35]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 255-257.

[36]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 69-70; Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 31; Ayrıntılı bilgi için bakınız, Ali Gevgilili, **Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk,** Bağlam Yay, Ankara 1990, s. 65-68.

Meşrutiyet Dönemi gazeteleri ise şunlardır: Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Sabah gazetesi, İkdâm gazetesidir[37].

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi: Ahmet Mithat tarafından 1878 yılında çıkarılan gazete, dönemin en ciddi siyasi gazetesidir. Gazetenin kadrosu, Hüseyin Rahmi, Hüseyin Cahit, Ahmet Rasim, Halide Edip, Necip Asım gibi dönemin önemli yazarlardan oluşmuştur. Gazete önce İttihat ve Terakki lehine yazılar yazarken daha sonra bu partiye muhâlif olmuştur. Balkan Savaşı sonunda Ahmet Mithat Efendi'nin ölümüyle gazetenin yayın hayatı sona ermiştir. Gazete Anadolu Direniş Hareketi'ni desteklemiştir[38]. Tercüman-ı Hakikat 11 Şubat 1921'de kapanmıştır[39]. 1955 yılından sonra ise Tercüman adıyla yeniden yayınlanmıştır[40].

Sabah Gazetesi: İlk olarak 1875'te çıkarılan Sabah Gazetesi'nin sahibi Papadopulos adında bir Rum, Başyazarı Şemsettin Sami Bey, Müdürü ise Mihran Efendi idi[41]. Gazete Mihran Efendi tarafından 1882 yılında satın alınmış ve hem yazıları hem de yazarlarıyla Meşrutiyet Devrinin önemli gazetesi olmuştur. Yazar kadrosu Cavit Bey, Adnan Adıvar, Hüseyin Cahit, Arif Cemil, Ata Bey, Ahmet Emin Yalman gibi dönemin ünlü kişilerden oluşmaktaydı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra gazetenin adı Peyam-ı Sabah olmuş ve gazetenin başına Ali Kemal getirilmiştir. Gazete İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı cephe alarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yanında yer almıştır. Daha sonra bu gazete Damat Ferid Paşa'yı desteklemiştir[42]. Ali Kemal, Millî Mücadele aleyhinde yayınlar yaptığından 11 Eylül 1922'de gazeteden uzaklaştırıldığına dâir bir yazı neşredilmiş ve ertesi gün gazetenin adı Sabah olarak değiştirilmiştir. Kendisinden hesap sorulmasından korkan Mihran Efendi gazeteyi kapatmıştır. İstiklâl Savaşı hakkında olumsuz yayınlar yapan ve yayın hayatı 47 yıl süren Sabah gazetesi böylece tamamen ortadan kaldırılmıştır[43].

İkdâm Gazetesi: İkdâm gazetesi Ahmet Cevdet tarafından 1894 yılında Sabah gazetesine karşı olarak çıkarılmıştır[44]. Yazar kadrosunda, Ahmet Rasim, Necip Asım,

[37]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 153-154.
[38]Nurettin Güz; **Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927)**, Gazi Üniversitesi Yay, Ankara 1991, s. 17.
[39]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 153.
[40]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 281.
[41]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 274-275.
[42]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 153-154.
[43]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 276-277.
[44]Orhan Koloğlu, **a.g.e.,** s. 65.

Hüseyin Ragıp Gürpınar gibi dönemin önemli yazarları yer almaktaidi[45]. İttihatçıların yönetimdeki yetersizliklerini eleştirmiştir. Ayrıca Millî Mücadele'yi desteklemiş ve Millî Mücadele hakkında olumlu yazılar neşretmiştir. Ankara'ya muhâbir gönderen ilk gazetedir[46]. Gazete, Mütareke ve Cumhuriyet Döneminde yayın hayatını devam ettirmiş ve 1926 senesinde kapatılmıştır[47].

II. Meşrutiyet Dönemi Basını: II. Abdülhamit'in 1876 anayasasını yeniden yürürlüğe sokacağı ve parlamentonun toplantıya davet edileceği 4 satırlık ferman ile 24 Temmuz 1908'de İstanbul gazetelerinde neşredilerek tüm vatandaşlara bildirilmiştir[48]. Bu ferman, İstanbul gazetelerinde Meşrutiyetin tekrar ilan edildiğini ve seçimlerin 1876 Anayasası'na göre yapılacağını duyuruyordu. Uygulanan sansüre karşı Gazeteciler, Sirkeci Garı'nın bulunduğu alandaki bir lokantada toplanmışlar ve dernek kurmak için bir karar almışlardır. Daha sonra Gazeteciler "Osmanlı Matbûat Cemiyeti" adındaki derneğin temellerini atmışlardır. Alınan karar uyarınca o akşam sansür memurları gazete binalarına sokulmayarak sabaha kadar nöbet tutulmuştur. "Gazeteler özgürdür, kesinlikle sansür yasaktır. Gazeteleri sansüre kalkışmak suçtur." sloganı atan gazeteler uzun bir zamandan sonra ilk kez 25 Temmuz 1908'de sansürsüz neşredilmiştir. Bunun sonucunda gazetelerin sayısı bir hayli artmıştır[49].

31 Mart Vakası'na kadar devam eden dokuz aylık bir zamanda basına tam anlamıyla özgürlük verilmiş diyebiliriz. "31 Mart Ayaklanması" çıkınca hareket ordusu derhal ayaklanmaya müdahale edip bu ayaklanmayı bastırmıştır. Bunun sonucunda ülkede derhal sıkıyönetim ilan edilmiştir[50]. Ancak "31 Mart Ayaklanması" bastırılınca askeri yönetim hemen basını sansürlemiştir. Hükümet aleyhinde yayın yapan gazeteler derhal kapatılmıştır. Kapanan gazeteler farklı adlarla tekrar neşredilince bu duruma bir son vermek için basın özgürlüğünü kazanmak ve yeni bir basın tüzüğü hazırlamak zaruri bir hale gelmiştir. 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisi'ne bir tasarı getirildiyse de bu tasarı basın hürriyetini sınırlandıracağı kuşkusuyla büyük tepkilere neden olmuştur[51].

[45]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 75.
[46]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 154.
[47]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 48.
[48]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 305-306.
[49]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 59.
[50]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 97-98.
[51]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 317.

Sultan Ahmet Meydanı'nda bu tasarıya karşı bir miting yapılmıştır. Mitingi düzenleyenler tarafından bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurul Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey'le görüşmüştür. Bu görüşme sonucunda Ahmet Rıza Bey'den basın hürriyetinin güvence altında olduğuna dâir söz alınmıştır. Anayasanın on ikinci maddesinde, "Basın, kanunlar kapsamında özgürdür. Hiçbir durumda baskı yoluyla kontrol altına alınamaz" hükmü kabul edilmiştir. Hükümet gizli bir amacı olmadan "Basın Kanunu" ve "Matbaalar Kanunu" çıkarmayı düşünmüştür. 14 Temmuz 1909 yılında 37 maddelik kanun tasarısı meclisde uzun münakaşalardan sonra Millet Meclisi'nde onaylanmıştır. Âyân Meclisi'nde de kabul gören tasarı 18 Temmuz 1909 senesinde kanun olarak kabul edilmiştir[52]. Böylece basında tekrar özgür bir ortam yaratılmış ve kabul edilen matbaalar kanunuyla birlikte 1857 senesinden beridir süren basımevleri sansürü de son bulmuştur[53]. II. Meşrutiyetin bazı önemli gazeteleri şunlardır: Hukuk-ı Umûmiyye Gazetesi, Serbesti Gazetesi, Sada-yı Millet gazetesidir[54].

Hukuk-ı Umûmiyye Gazetesi: Necip Nadir tarafından 1908 yılında Hukuk-ı Umûmiyye gazetesi neşredilmiştir. Gazete, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olumsuz yayınlar yapmıştır. Mevlanzâde Rıfat gazetenin başyazarıdır[55]. Fedakârân-ı Millet Derneği'ne bağlı olan gazete İttihat ve Terakki'yi keskin bir dille eleştirdiğinden dolayı kapatılmıştır[56].

Serbesti Gazetesi: Mevlanazâde Rıfat tarafından 1908 yılında yayımlanmıştır. Gazete Radikal Âvam Fırkası'nın taraftarı idi. Meşruti yönetimi destekleyen günlük neşredilen siyasi bir gazete idi. Hasan Fehmi gazetenin başyazarıdır. Hasan Fehmi ittihatçılar tarafından 1909 Nisan ayında öldürülünce gazete İttihat ve Terakki yönetimini şiddetle eleştirmiştir[57].

Sada-yı Millet Gazetesi: 1909 yılında İbrahim Temo tarafından kurulan gazete Demokrat Parti'nin taraftarıdır. Günlük olarak çıkan gazetenin sahibi Yordanaki Heralonbi'dir. Ahmet Samim gazetenin başyazarıdır. Gazete İttihat ve Terakki yönetiminin politikalarını eleştirdiği için 28 Mayıs 1910'da kapatılmıştır[58].

---

[52]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 97-99.
[53]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 320.
[54]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 158.
[55]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 158; Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 60.
[56]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 60.
[57]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 159; Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 60.
[58]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 159.

II. Abdülhamit'in verdiği emir sonucunda Anadolu'da yaygın gazetecilik başlamıştır[59]. Osmanlı Devleti'nde 1864 yılında Vilâyet Nizamnâmesi ile birlikte taşra gazeteciliği başlamıştır. Nizamnâme kararıyla "eyalet sistemi" kaldırılarak yerine "Vilâyet sistemi" getirilmiştir. Vilâyetlerin basın ihtiyaçlarını tedarik etmek için her vilâyete bir basımevi kurulmuştur. Basımevleri, vali ya da mektupçu adında vali yardımcısının idaresine verilmiştir. İstanbul'da cereyan eden olaylar, taşrada yayınlanan bu gazeteler sayesinde duyurulmuştur. Gazetelerin kâğıt ve makine gibi malzemeleri resmi yollarla karşılanmıştır[60]. Midhat Paşa'nın katkılarıyla 14 Mart 1865 yılında Rusçuk'ta Tuna adında ilk vilâyet gazetesi neşredilmiştir. Tuna gazetesi Osmanlı-Rus Savaşı'ndan dolayı 1 Eylül 1877 yılında kapatılmıştır[61]. Genellikle taşrada yayınlanan gazetelere çıktıkları şehirlerin ismi verilmiştir. Kastamonu'da çıkan gazeteye Kastamonu Vilâyet gazetesi ismi verilmiştir[62]. Fakat bu gazetelere çeşitli isimler de verilmiştir. Mesela 1866 yılında Erzurum'da yayınlanan "Envâr-ı Şarkîyye" gazetesine farklı isim verilmiştir[63]. Vilâyet gazetelerinde genellikle sosyal ve yerel konulara dâir haberler yer almıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gazete miktarında bir hayli artış görülmüştür[64]. Gazeteler özgürleşmiş, sansür artık geçerliliğini yitirmiş ve gazete sansür etmek suç kabul edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden bir buçuk ay içerisinde, gazete sahibi sayısı 200'ü aşmış ve gazete sayıları 2.000'den 50.000'e yükselmiştir[65]. Gazete çıkarmak için İzmir ve Aydın'da 110, Selanik'te 57, Suriye ve Lübnan'da 85 başvuru olmuştur. Bu dönemde hemen hemen gazete yayınlanmayan tek bir şehir yok gibidir. Osmanlı Devleti'nde 1908 yılından itibaren yayın çalışmalarının çoğaldığını gören bazı

[59]A. Rıdvan Bülbül, **Genel Gazetecilik,** Nobel Yay, Ankara 2000, s. 13.
[60]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 83-85
[61]Olcay Özkaya Duman, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal'dan Yerel'e Basın ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkis for Turkic,** Volume 8/12, Ankara-Turkey Y. 2013, s. 1036.
[62]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, s. 473.
[63]Feyyaz Bodur, **Yerel Basında Yönetim ve Örgüt Yapısı**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir 1997, s. 42
[64]Feyyaz Bodur, **a.g.e.,** s. 43-44.
[65]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın (Olağanüstü Durumlarda Propaganda**), Tablet Kitabevi, Konya 2007, s. 236.

işadamları İstanbul'dan matbaalarını Anadolu'ya taşıyarak bu matbaalarda genellikle Rumca, Ermenice ve Türkçe yayınlar çıkarmışlardır[66].

II. Meşrutiyetin ilk senelerinde İstanbul'da 607 adet gazete neşredilmiştir[67]. II. Meşrutiyet'ten 1918 yılının sonuna kadar, toplamda 918 gazete ve dergi neşredilmiştir. Zaman zaman bu gazete ve dergi sayılarında artış ve düşüşler görülmektedir. Balkan Savaşları esnasında yayınların sayısında azalmalar tespit edilmiş ise de 1913'te yeniden artışlar olmuştur. Yayınların sayısının en düşük olduğu zaman ise 1915-1917 yıllarıdır[68].

Basında sansür ve kısıtlamalar 1918 sonuna kadar artarak devam etmiştir. Fakat 1918 yılının son döneminde İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetim kadrosunun iktidardan düşmesi sonucu, basında sansür dönemi sona ermiştir[69]. Fakat 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri'nin sansürü başlamıştır[70].

B. BASIN VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ BASININA GENEL BİR BAKIŞ

Haftalık veya günlük olarak güncel vakalar ile bağlantılı haberleri ve fikirleri, makalelerle halkın dikkatini çekecek şekilde, yazınsal ve görsel bilgileri kapsayan yayınların bütününe basın denir[71]. Basın, bir toplumun gelişmesine ve geri kalmasına etki ettiği için önemlidir. Demokratik toplumlarda basın önemlidir ve kamusal görevleri vardır. Bunlar içerisinde denetleme, haber verme, eleştirme, kamuoyunu bilgilendirme, kamuoyunu eğlendirme ve eğitim görevleri de bulunmaktadır[72].

Türkiye'de Ulusal Basın; Merkezi İstanbul'da bulunan ve buradan ülkenin tamamına basım-yayım hizmeti veren, yüksek trajlı okuyucu kitlesine sahip olan basına denir. Türkiye'de Ulusal Basını, İstanbul Basını oluşturur.

Türkiye'de Yerel Basın; İstanbul dışındaki kent, kasaba ve köylerde çıkarılan gazetelerin bulundukları yöre ile sınırlı faaliyet gösteren, hedef kitlesinin yalnızca o

[66]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 91.
[67]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın,** s. 237.
[68]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 61.
[69]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 317-320.
[70]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 102.
[71]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 19.
[72]Ali Murat Vural, **a.g.e.,** s. 73.

yörede yaşayanların oluşturduğu ve sınırlı sayıda okuyucu kitlesine sahip olan basına denir[73]. Türkiye'de Yerel Basını, Anadolu Basını oluşturur[74].

Millî Mücadele Dönemi Basını, 1919-1922 yılları arasında İstanbul Basını ve Anadolu Basını'ndan oluşmuştur.

Türk basın tarihinde basın, genelde tek merkezli iken Millî Mücadele Döneminde İstanbul ve Anadolu basını olmak üzere iki merkezden idare edilmiştir. İstiklâl Savaşı basını iki safhaya ayrılır. Birinci safha, 31 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi'nin kurulduğu 10 Ocak 1920 yılına kadarki safha; ikinci safha ise Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin kuruluşundan sonraki safhadır[75]. Millî Mücadele basınını, Kuva-yı Millîye Hareketi'nden başlayarak Yunan ordusunun Anadolu'yu tamamen terk etmesine kadar İstanbul ve Anadolu'da neşredilen gazeteler olarak tanımlayabiliriz. Millî Mücadele Dönemindeki basın, Türk basınının önemli bir evresini teşkil eder. Bu dönemde devlet-millet birlikteliğiyle Türk gazeteciliği Anadolu'da en üst seviyeye çıkmıştır. Meşrutiyet Döneminde ilerlemeye başlayan Anadolu basını, Millî Mücadele basınının hazırlık evresini oluşturarak, İstiklâl Savaşı'nda büyük bir artış göstermesiyle bütün topluma hitap etmiş ve böylece İstiklâl Savaşı'na yön vermiştir. Dolayısıyla İstiklâl Savaşı Dönemindeki basının incelenmesi Türk basın tarihi bakımından önem arz etmektedir[76].

Bu dönemdeki basın, İstiklâl Savaşı'nın kazanılacağı inancını arttırmış, ülkenin bağımsızlığı ve halkın özgürlüğünü geri kazanması yönünde makaleler ve yazılar neşretmiştir. Bu dönemdeki basın, milleti uyarmak ve bilinçlendirmek için farklı yollarla milleti İstiklâl Savaşı hakkında aydınlatmıştır. Millî Mücadele Döneminde, İstanbul Basını'nda çıkan gazeteler genel olarak Anadolu'daki direnişe karşı durmuş ve İtilaf Devletleri'nin yanında yer almışlardır. İstanbul Basını'nda az sayıda da olsa bazı gazeteler Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir[77].

Millî Mücadele Dönemi Anadolu Basını'nın içerisinde, Millî Mücadele'yi destekleyenlerin yanısıra bu mücadeleye muhâlif olan gazeteler de neşredilmiştir.

[73]Ali Murat Vural, **a.g.e.,** s. 39-44.
[74]Feyyaz Bodur, **a.g.e.,** s. 44.
[75]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın,** s. 249.
[76]Bünyamin Ayhan, "Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.19, Y. 2008, s. 83-84.
[77]Yücel Özkaya, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921),** Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s. 5-6.

Dönemin gazeteleri genel olarak İtilaf Devletleri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemişlerdir. İstiklâl Savaşı Döneminde, Anadolu Hükümeti'nin basına vermiş olduğu destek Anadolu basını bakımından faydalı olmuştur. Millî Mücadele Dönemi basınında toplamda 145 süreli yayın vardır. Bu süreli yayınlar hem düşman ile mücadele hakkında hem de siyaset, eğitim, ekonomi gibi konularda halkı aydınlatarak ülkenin geleceğine yön vermişlerdir. Bu münakaşalar Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünce yapısını oluşturmuştur[78]. 1919 ve 1922 yılları arasında çıkarılan Anadolu gazetelerinin ortak bir hedefleri vardır: Türk halkının özgürlüğü.

Millî Mücadele Hareketi'nin yanında yer almayan gazeteler: İstanbul'da, Alemdâr, İstanbul, Peyam-ı Sabah; Adana'da Ferda, İzmir'de Islâhat ve Köylü, Balıkesir'de İrşâd, Trabzon'da Selamet, Kastamonu'da Zafer'dir.

Millî Mücadele Hareketi'nin yanında yer alan gazeteler: Millî Mücadele Döneminde, bu mücadeleyi destekleyen ve "Millî Mücadele Basını" olarak adlandırılan çok sayıda gazete yayınlanmıştır. Bu gazetelerin arasında İstanbul'da Akşâm, İkdâm, İleri, Tanin, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat, Sebilü'r-Reşat ve Vakit; İzmir'de Anadolu, Hukuk-ı Beşer, Sada-yı Hak; Ankara'da Yeni Gün ve Hâkimiyet-i Millîye; Afyon, Konya ve Ankara'da Öğüt; Eskişehir'de Yeni Dünya; Balıkesir'de İzmir'e Doğru, Ses ve Doğru Söz; Kastamonu'da Açık Söz; Konya'da Babalık ve Nasihat; Erzurum'da Albayrak ve Varlık; Amasya'da Emel, Hakikat ve Hadise; Edirne'de Ahali; Trabzon'da İstikbâl; Giresun'da Işık, Gedikkaya ve Yeni Giresun; Antalya'da Anadolu; Bolu'da Dertli ve Türkoğlu; Artvin'de Yeşil Yuva; Elazığ'da Satvet-i Millîye; Maraş'ta Âmal-i Millîye; Adana'da Yeni Adana; Sivas'ta İrade-i Millîye; Kayseri'de, Adana'ya Doğru, Erciyes, Misak-ı Millî ve Kayseri; Ordu'da, Güneş, Ses ve Ordubucak; Bursa'da, Ertuğrul, Hüdavendigar, Kardaş ve Arkadaş, Artvin'de Yeşil Yuva; Samsun'da Aks-i Seda; Nazilli'de, Aydın İli; Edirne'de, Ahali, Trakya ve Yeni Edirne sayılabilir[79].

Araştırmamız, giriş, sonuç ve ekler dışında beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Millî Mücadele Döneminde İstanbul ve Anadolu Basını, dönemin gazeteleri hakkında genel olarak bilgi verilmiş ve Alemdâr gazetesi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde, Alemdâr gazetesinin bakış açısıyla Türkçülük ve

[78]Dilşad Yirsutimur, **Zonguldak Basın Tarihi (1923–2007)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s. 3.
[79]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 109-111.

Turancılığın fikir yapısı, Saltanat ve Hilafet, İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Alemdâr gazetesinde, İzmir'in İşgali ve İzmir'in işgalinden sonra tartışılan mandacılık, istiklâlcilik konuları incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Alemdâr gazetesinde, İzmir'in işgalinden I. İnönü Savaşı'na kadar cereyan eden olaylar ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise Alemdâr gazetesinde, Sevr Antlaşması, Londar Konferansı ile Doğu ve Batı Cephesi'nde meydana gelen siyasi olaylar incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİKLÂL SAVAŞI DÖNEMİNDE BASIN

1.1. Millî Mücadele'de Anadolu Basını

1.1.1. Millî Mücadele Döneminde Anadolu Basınının Doğuşu ve Millî Mücadele'ye Katkıları

I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'ne yenilen Osmanlı Devleti artık dağılmaya başlamıştır. Bu savaşın sonucunda Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanmıştır[80]. Bu antlaşmanın 7. maddesine göre kazanan devletlerin (İngiltere, Fransa, İtalya) askeri güçleri tarafından uygulanan işgal hareketleri sonucunda Osmanlı Devleti'nde mevcut olan hükümet düşmüş ve bunun yerine yeni bir hükümet iktidara gelmiş, ayrıca Meclis-i Mebusan kapatılmıştır[81]. Mütareke imzalandıktan sonra 1 Kasım 1918'de, Sadrazam Talat Paşa, Harbiye Nâzırı Enver Paşa, Bahriye Nâzırı Cemal Paşa ile Dr. Nazım, Bahattin Şakir gibi İttihatçıların önde gelenlerinden bazıları bir Alman gemisiyle ülkeyi terk etmişlerdir[82].

1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti mağlup olunca, İtilaf Devletleri Anadolu'yu işgale başlamışlardır. 15 Mayıs 1919 yılında Yunanlıların İzmir'i işgale başlaması üzerine, Anadolu'da huzur içinde hayatlarını idâme ettiren Ermeni ve Rum azınlıklar da artık Anadolu'nun İtilaf Devletleri'nce istila edileceğine kanaat getirmişler ve isyan hareketlerine başlamışlardır[83]. Sonuç olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin bazı vilâyetlerinin Ermenilere verileceği iddiası Anadolu halkını İstanbul'daki iktidardan ayrı yerel olarak örgütlenmeye götürmüştür.

Millî Mücadele Döneminde İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgalinden bağımsızlığına kadar geçen süre içerisinde, Anadolu'nun farklı bölgelerinde genç ve

[80]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 336.
[81]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 104.
[82]Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,** C: I, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, Temmuz 1997, s. 137.
[83]Faruk Söylemez, "Millî Mücadele'de Kastamonu Basını", **Atatürk Yolu Dergisi**, C: III, S. 12, Ankara Y. 1993, s. 411-412.

vatansever aydınlar tarafından gazeteler neşredilmiştir[84]. Mustafa Kemal'in vermiş olduğu talimatla birlikte önce Sivas'ta İrade-i Millîye, sonra da Ankara'da Hâkimiyet-i Millîye gazeteleri yayınlanmıştır. Anadolu'da çıkan bu gazeteler yabancı işgallere karşı sesini yükseltmek suretiyle işgallere karşı yayınlar yapmaya başlamışlardır[85]. Böylece Mütareke ve Millî Mücadele Döneminde olaylar bu şekilde cereyan ettiğinden Anadolu'nun farklı yerlerinde Millî Mücadele Basını filizlenmiş ve büyümeye başlamıştır[86].

Anadolu'nun stratejik yerleri İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. İşgal edilmeyen yerlerde ise hayat mücadelesi veren ve en kötü şartlarda doğmaya çalışan Anadolu basınının tam bir özgürlüğe kavuşması oldukça zordu. Çünkü bu dönemde Anadolu basını basit ve sıradan baskı araçlarıyla faaliyet göstermiş ve ulaştırma vâsıtaları yetersiz olduğundan bu baskı makineleri sığır ve at gibi binek hayvanlarının çektiği araçlarla bölgeden bölgeye taşınmıştı[87]. Ayrıca yeteri kadar uzmanlaşmış matbaacı ve düzenleyici yoktu. Gerekli olan mürekkep ve kâğıt da yoktu. Millî Mücadele'ye destek veren Anadolu basını tüm bu olumsuz koşullara rağmen az sayıdaki yayınla Anadolu insanının bağımsızlığını kazanması için bu uğurda tüm gücüyle çalışmıştır. Kuva-yı Millîye Hareketi'ni etkisiz hale getirmeye çalışan İstanbul yönetimine karşı İzmir, Konya, Ankara, Sivas, Balıkesir, Kastamonu, Bursa, Adana ve Elazığ gibi şehirlerde neşredilen gazeteler bu hareketin manevî olarak güçlenmesi için olağanüstü bir çaba harcamıştır. Bu çabalara rağmen Anadolu'da İstanbul yönetimi ve İtilaf Devletleri'yle bağlantı halinde bulunan birtakım gazetelerin bulunduğu aşikârdır[88].

Türk İstiklâl Savaşı Hareketi'nde Türk basının en etkili sesi Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Anadolu basınının bu kadar etkili olmasının nedeni, padişahtan ve işgal altındaki başkentten uzak olması ve olayların zuhur ettiği bölgelere yakın olmasıdır. İstiklâl Savaşı'ndan önce ve daha sonra neşredilen gazetelerin bir kısmı hariç olmak üzere Anadolu Basını, Anadolu'daki bağımsızlık mücadelesi veren Anadolu Hareketi'ni desteklemişlerdir[89]. Anadolu'nun farklı bölgelerinde neşredilen gazetelerin çoğu 7

[84]Hülya Baykal, **Türk Basın Tarihi 1831-1923,** Afa Matbaacılık, İstanbul 1990, s. 248.
[85]Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi,** C: II, Doğuş Matbaacılık, Ankara 1968, s. 72-75.
[86]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 235.
[87]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 75.
[88]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 351.
[89]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 234.

günde 2 defa veya haftalık olarak yayımlanırken çok azı günlük olarak yayımlanmıştır. Bu gazetelerin pek çoğu 2 veya 1 yaprak olarak çıkartılmıştır. Anadolu basını, faaliyetlerini yürütebilmek için yeterli sayıda araç gereçten yoksun olmasına rağmen elindeki çok az ve doğru dürüst işlev görmeyen makinelerle dahi olsa basın faaliyetlerini sürdürmüştür. Anadolu gazetecileri, her engelin üstesinden gelip, halkı aydınlatarak bağımsızlık hareketi esnasında çok önemli bir rol oynamışlardır. Bağımsızlık hareketini desteklemek üzere neredeyse Anadolu'nun her bölge ve şehrinde 40'a yakın gazete ortaya çıkmıştır. Anadolu'da bağımsızlık hareketine karşı olan gazetelerin sayısı çok azdır. TBMM'nin açılmasıyla birlikte Ankara yönetimi, Millî Mücadele Hareketi'ne karşı yayın yapan gerek yurt içi ve gerekse yurt dışı bütün gazetelerin Anadolu'ya girmesini engellemek için bir kararnâme çıkarmıştır. Ankara Hükümeti kendi izlemiş olduğu politikayı ve Ulusal Bağımsızlık Hareketi'ni doğru haberler ile duyurmak için Anadolu Ajansını kurmuştur. Anadolu'da vatanseverler örgütlenerek Millî Mücadele'ye olan inançlarını arttırmış ve Anadolu basınında bir hareketlenme ortaya çıkmıştır. Böylece Millî Mücadele Basını ortaya çıkmıştır[90].

Millî Mücadele basınında gazetelerin ilk sayfalarında halkın ve ülkenin bağımsızlığı ile alakalı haberler, resmi haberler, Yunanlılar ve Yunan işgalci kuvvetleri ile alakalı haberler, ajans haberleri, kuşatma altındaki bölgeler ve Anadolu'daki azınlıklarla ile ilgili haberler, yurt dışındaki kayda değer haberler, muhârebe ve cephe haberleri; ikinci sayfalarında ise genellikle İstanbul, kanunlar ve yönetmeliklerle alakalı haberler bulunmaktadır[91].

Gazetelerin yayın politikasına baktığımız zaman karışıklıklar görülmektedir. Siyasi alanda ortaya konan düşüncelerin hepsi birbirinden farklı olsa da gazetelerin politikalarında tek bir amacın hâkim olduğu görülmektedir. Bu amaç ise Misak-ı Millî'dir. Misak-ı Millî'de alınan kararları uygulamak amacıyla toplumsal yapı içerisinde benzer gruplar bir araya gelerek Ulusal Bağımsızlık Hareketi için çalışmışlardır[92]. Anadolu Basını'nın Yunan askerlerine karşı ilk mücadelesi 1919 yılında İzmir'de Kordonboyun'da Hukuk-ı Beşer gazetesinin yazarı olan Osman Nevres/Hasan Tahsin'in attığı kurşun ile başlamıştır[93]. Millî Mücadele Döneminde

[90]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 174-176.
[91]Bünyamin Ayhan, **a.g.m.,** s. 90.
[92]İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele,** s. 25-28.
[93]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 75.

Anadolu basınında, Millî Mücadele'ye destek veren önemli gazetelerden bazıları şunlardır:

1.1.1.1. Açıksöz Gazetesi

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra Ahmet Hamdi, Tahir Karaoğuz ve Hüsnü Açıksöz gibi dönemin önemli yazarları 15 Haziran 1919 yılında Kastamonu'da Açıksöz gazetesini çıkarmışlardır. Hamdi Çelen gazetenin sahibidir ve daha sonra gazetenin imtiyaz sahibi Hüsnü Açıksöz olmuştur. Yazar kadrosu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hasan Fehmi, Mehmet Akif Ersoy, İsmail Hakkı Sevük gibi isimlerden oluşuyordu. Açıksöz gazetesi, Kuzey Batı Karadeniz'in en önemli gazetesi olup Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlıydı. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı tüm yönleriyle ilçe ve köylere duyurmuştur[94].

Yayın hayatına haftada 1 gün ve 1 sayfa olarak başlayan gazete, 16 Eylül 1919 yılından itibaren haftada 2 defa yayınlanmıştır[95]. I. İnönü ve II. İnönü Savaşları ile Sakarya Meydan Muhârebesi'ne dâir günlük haberler vermiştir. Yunan taarruzunu eleştirerek, milletin manevîyatını ve inancını artıracak yazılar yayınlamıştır. İstiklâl Savaşı hakkında milleti bilgilendirmiş ve Anadolu Hareketi'ni savunmuştur[96]. 1932 yılında kapanan gazete, 1937 yılından sonra Doğru Söz adı altında yayın hayatına devam etmiştir[97].

1.1.1.2. Ahali Gazetesi

Ahali gazetesi 8 Eylül 1919'da Samsun'da çıkarılmıştır. Gazetenin sahibi İsmail Cenani (Oral) Bey'dir[98]. Haftada iki gün yayınlanmıştır[99]. Ahali gazetesi, Karadeniz'de çetecilik hareketlerinde bulunan Pontus Çeteleri'ne karşı ulusal birlik ve birlikteliğe vurgu yapan yazılar yayınlayarak Anadolu Hareketi'ni desteklemiştir[100]. Bu nedenle

---

[94]Faruk Söylemez, **a.g.m.,** s.413- 414; Mustafa Eski, **Kastamonu Basınında Millî Mücadelenin Yankıları,** TTK Yay, Ankara 1995, s. 3; E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 180-181.

[95]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxıı.

[96]İbrahim Halil Tanık, **I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in İstiklâline Kadar Açıksöz Gazetesinde Batı Cephesi Haberleri,** Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2012, s. 44

[97]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 181.

[98]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 187.

[99]Ömer Sami Coşar, **Millî Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yay, İstanbul 1964, s. 205.

[100]Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1990, s. 314.

İngilizler tarafından sürekli olarak İstanbul Hükümeti'ne şikâyet edilmiştir[101]. İngilizler tarafından zaman zaman kapatılmış ise de 1944'e kadar yayın hayatına devam etmiştir[102].

1.1.1.3. Albayrak Gazetesi

Albayrak Gazetesi, 1909 yılında Basın Yasasının faaliyete girmesiyle Erzurum'da Ermenice yayınların çoğalması üzerine "Vilâyet-i Şarkiye Ermenistan Olamaz." fikriyle 1 Mart 1912 yılında İttihatçılar tarafından kurulmuştur. Gazete Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir. Rusların Erzurum'u işgali üzerine yayın hayatına ara vermek zorunda kalan gazeteyi 12 Nisan 1919 yılında Süleyman Necati Bey yeniden neşretmiştir. Albayrak, Türkçülük akımını savunmuştur[103].

Yayın hayatının başında haftada 2 kez neşredilen gazete, daha sonra haftada 3 kez neşredilmiştir[104]. Yazar kadrosunda Süleyman Necati Bey, Cevad Dursunoğlu, Müştak Sıtkı Bey ve Mithat Bey yer almaktadır[105].

Gazete Doğu Anadolu'nun Ermenilere terk edilmeyeceği yönünde yayınlar neşretmiştir. Yayınlarıyla Erzurum'un yerel gazetesi olmaktan çıkıp tüm Anadolu'nun ulusal sesi haline gelmiştir[106]. Albayrak gazetesi İstanbul Hükümeti'ne karşı tavır alarak Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir[107].

Albayrak, Doğu hudutlarını aşarak II. Ardahan Kongresi'nde aldığı karar üzerine Elviye-i Selase ve Ermenilerin yaptığı zulmü kamuoyuna duyurarak orada yaşayan Türklerin haklarını savunmuş, halkı yapılan işgallere karşı uyararak meydana gelecek tehlikeyi gündemde tutmuştur. Maraş, İzmir, Urfa ve Adana'da yapılan işgaller Albayrak gazetesinin öncelik verdiği konulardır[108].

Gazete, Fransız ve Ermeni işgallerine karşı çıkmış ve Millî Mücadele Hareketi lehine yayınlar yaparak halka ve orduya moral vermiştir. Albayrak, İstanbul'un ve

[101]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 206.
[102]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 187.
[103]Yusuf Yurdigül, "Millî Mücadele'nin Sesi "Erzurum Albayrak (Yerel) Gazetesi" ve Ulusal Düzeydeki Etkileri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi", **İletişim Fakültesi Dergisi,** C: X, S. 31, Y. 2000, s. 205-206.
[104]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxı.
[105]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 182.
[106]Dursun Ali Akbulut, **Albayrak Olayı**, Temel Yay, Erzurum 1991, s. 4.
[107]Yusuf Yurdigül, **a.g.m.,** s. 207-208; Bünyamin, Ayhan, **Atatürk ve Basın**, Palet Yay, Konya 2009, s. 113.
[108]Dursun Ali Akbulut, **Albayrak Olayı**, s. 4.

İzmir'in işgalinden itibaren yaşanan talihsiz olayları, maruz kalınan cinayetleri sert bir şekilde eleştirmiştir[109].

Gazete Anadolu'daki Direniş Hareketi'ni her daim destekleyerek, Fransız ve İngilizlerin doğuda izlemiş oldukları politikaları takipçilerine duyurmuştur. Ayrıca İstanbul yönetimine ve padişaha karşı sayfalarında açık bir şekilde mektuplar yayınlamıştır[110].

Gazetenin 123. sayısında "Vilâyet-i Şarkiye Türk'ün anavatanıdır." cümlesi yazılmıştır. Ancak 123. sayı ile birlikte "Türk" kelimesiyle birlikte "Halkçı" kelimesi de kullanılmıştır[111]. Bu durum gazetede Bolşevikliğin etkilerini göstermiştir. 1920 yılında Albayrak Gazetesi Bolşevizim düşüncesine kapılarak Sovyet yönetiminde görülen muhtariyet taraftarlığı ve her Vilâyete özerklik verilmesini savunan bir yol izlemiştir. Gazete 1921'de kapatılmıştır[112]. Gazetenin kapanma sebebi ise Bolşevik yanlısı bir politika izlemesi ve orduya hakaret içerikli bir makale yayınlanmasıdır[113].

1.1.1.4. Âmal-i Millîye Gazetesi

Gazete, 29 Nisan 1920 yılında Ayaşlızâde İsmail Hakkı ve Hacı Nuri tarafından Kahramanmaraş'ta çıkarılmıştır[114]. Gazetenin sahibi Hacı Nuri Bey'dir. 7 günde 2 kez Maraş'ta neşredilen millî ve siyasi gazetedir. Gazete, Millî Mücadele Hareketi lehinde yayınlar yaparak Anadolu hareketini desteklemiştir[115].

1.1.1.5. Anadolu (Antalya'da Anadolu) Gazetesi

Anadolu gazetesi 1912 yılında Akil Koyuncu tarafından İzmir'de kurulmuştur. Gazete, İttihat ve Terakki Fırka'sını desteklemiştir[116].

Haydar Rüştü daha sonra gazeteyi İzmir'de neşretmiştir. İzmir'in işgali üzerine 1921 yılından itibaren yayın faaliyetlerini Antalya'da sürdürmüştür[117]. Gazete, Yunan

---

[109]Dursun Ali Akbulut, **Yüce Yurt'tan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi (1919-1921) Vilâyât-ı Şarkiye Türk'ün Anavatanıdır Tıpkı Basım ve Yeni Türk Alfabesiyle**, Atatürk Üniversitesi Yay, Erzurum 2009, s. 25.

[110]Dursun Ali Akbulut, **Albayrak Olayı**, s. 6.

[111]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın**, s. 268.

[112]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 182.

[113]Dursun Ali Akbulut, **Albayrak Olayı**, s. 111; Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 278-279; Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın,** s. 268.

[114]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 189.

[115]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 256-258.

[116]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 185.

ordusu hakkında olumsuz yayın yaparak halkı mücadeleye teşvik etmiş ve vatandaşların işgale karşı durmasını tavsiye etmiştir. Böylece Anadolu Direniş Hareketi'nin tohumlarını aşılamıştır[118]. Haydar Rüştü Bey, İzmir'in işgalden kurtulmasından sonra gazeteyi tekrar İzmir'de neşretmeye başlamıştır. Haydar Rüştü Bey'in vefatından sonra gazete idaresini eşi üstlenerek gazeteyi bir süre yönetmiş; fakat gücü yetmeyince gazeteyi 1953'te kapatmıştır[119].

1.1.1.6. Babalık Gazetesi

Babalık gazetesi, Yusuf Mazhar Bey tarafından 23 Aralık 1910 yılında Konya'da yayınlanmıştır. Gazetenin Müdürü Ahibabazâde Yusuf Ziya'dır. İlk çıktığında 7 günde 1, daha sonrada haftada 2 kez neşredilmiştir[120]. Gazete başlığının altında "Çiftçi, esnaf ve işçi kardeşlerin iyi bir seviyeye ulaşması için çalışır, her konudan yazar, köylü gazetesidir." ifadesi yer almıştır[121]. Gazete, 5 Nisan 1921 yılından itibaren her gün çıkmıştır. Yazı İşleri Müdürü ve Başyazarı Samizâde Süreyya'dır. Gazetenin yazar kadrosunda Ekrem Reşad Koçu, Şair Yahya Saim, Namdâr Rahmi, Sadettin Nüzhet, Server İskit ve Enver Behnan Şapolyo beyler yer almaktadır. İstiklâl Savaşı Hareketi'nin başlamasıyla birlikte Babalık gazetesi cephelerdeki her yeni haberi günlük olarak ek ilavelerle vatandaşlara ücretsiz bir şekilde ulaştırmıştır. İsmet Paşa tarafından Samizâde Süreyya'ya çekilen telgrafta "Babalık gazetesi Batı Cephesi'nin vefakâr bir dostu" olarak tavsif edilmiştir.

Gazete, 1930 yılına kadar Yusuf Mazhar idaresinde neşredilmiştir. Yusuf Mazhar Bey'in vefatından sonra yeğeni ve eşi gazetenin idaresini 20 yıl devam ettirmiş; fakat eşinin de ölümüyle birlikte gazete kapanmıştır[122]. Gazete Millî Mücadele Hareketi'ni bütün gücüyle desteklemiş ve 1951 yılında yayın hayatı sona ermiştir[123].

---

[117]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 253.
[118]Zeki Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem Mütareke ve İşgal Anıları,** TTK Yay, Ankara 1991, s. 138.
[119]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 261.
[120]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 180.
[121]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxı.
[122]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 361
[123]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 180.

1.1.1.7. Doğru Söz Gazetesi

İzmir işgal edildikten 7 gün sonra Sındırgılızâde Ahmet Bakır Bey tarafından 22 Mayıs 1919'da Balıkesir'de kurulmuştur. Gazetenin Başyazarı Varnalızâde İsmail Hakkı Bey'dir. Gazete, Vilâyet Matbaası'nda neşredilmiş ve sadece perşembe günleri yayınlanmıştır[124]. İlk sayısında Müslüman olduğunu vurgulayan gazetenin hedef kitlesinin köylüler olduğu belirtmiştir. Hedef kitlesinin köylüler olması sebebiyle, köylü seviyesini ve köylü ruhunu dikkate almıştır[125].

Doğru Söz gazetesi İzmir'in işgal edilmesi sonrasında Yunan askerlerinin Ayvalık'ı işgal ederek Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ileri hareketi üzerine ortaya çıkan karamsarlığı, umutsuzluğu yıkmak, takipçilerine cesaret vermek amacıyla yazılar kaleme almıştır[126]. 5 Haziran 1919 yılındaki Doğru Söz üçüncü nüshasında, "Manda teklifini" sert bir şekilde reddetmiş ve Türk milleti için "Ya İstiklâl, Ya Ölüm!" parolasını benimseyerek izleyeceği politikayı belirlemiştir[127]. Gazete, Millî Mücadele'yi desteklemiş ve Balıkesir'in işgaliyle birlikte yayın hayatı sona ermiştir[128].

1.1.1.8. Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi

Mustafa Kemal Paşa'nın 1919 yılının Aralık ayında "Heyet-i Temsiliye Reisi" unvanıyla Ankara'ya gelmesiyle birlikte kurulmuş olan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin almış olduğu kararları halka duyurmak için bir gazeteye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır[129]. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa bu cemiyet adına 1919 yılının aralık ayında Hâkimiyet-i Millîye gazetesini Ankara'da kurmuştur[130]. 18 Temmuz 1920 yılında haftada 3 gün çıkarken 16 Şubat 1921 yılından itibaren cumartesi günü hariç her gün yayınlanmıştır[131]. Ankara'da tam teşekküllü bir matbaa bulunmadığından Konya'dan Ankara'ya baskı makinesi getirilmiş ve meclisin

[124]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 14.
[125]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 354.
[126]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 15.
[127]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 354.
[128]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 179
[129]Mehmet Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, Gazeteciler Cemiyeti Yay, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul 1992, s. 25.
[130]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 76.
[131]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxııı.

bahçesinde bir binada kurularak yayın hayatını orada sürdürmüştür. Böylece gazetenin kendine ait bir matbaası da kurulmuştur[132].

Gazetenin ilk sayısı 10 Ocak 1920 yılında çıkmıştır[133]. Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin yazı işleri Müdürü Recep Zühtü Soyak Bey'dir[134]. Gazetenin yazar kadrosunda Ahmet (Ağaoğlu) Bey, Ruşen Eşref, Hüseyin Tevfik, Adnan Adıvar, Tevfik Rüştü, Mahmut Esat, Yusuf Akçura gibi yazarlar yer almaktadır[135]. Hâkimiyet-i Millîye, Anadolu Ajansı kurulana kadar diğer taşra gazeteleri için bir nevi haber kaynağı olmuştur[136].

Bu gazetenin kurulmasının temel amacı "Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin" kararlarını tüm yurda duyurmaktır[137]. Hâkimiyet-i Millîye gazetesinin temel ilkesi Ankara'daki bağımsızlık hareketinin ne kadar kararlı ve kuvvetli bir hareket olduğu fikrini tüm vatandaşlara benimsetmektir. Ülkenin bağımsızlığı için çalışacak olan TBMM'nin açılışı hakkında yayınlanan gösterişli haberler, Millî Mücadele Hareketi'nin hedefi ve faaliyetleri hakkında Mustafa Kemal Paşa'yla yapılan konuşmalar, Mustafa Kemal'in İstiklâl Mücadelesi hakkındaki açıklamaları, meclisin faaliyetleri hakkındaki ayrıntılı bilgiler milletin inancını arttırmaya ve desteğini sağlamaya yönelik olmuştur[138].

Hâkimiyet-i Millîye gazetesi, 1920-1934 arası Hâkimiyet-i Millîye, 1934-1953 arası Ulus, 1953-1954 Yeni Ulus, 1955'den sonra yeniden Ulus adlarıyla neşredilmiştir[139].

1.1.1.9. Hukuk-ı Beşer Gazetesi

Hukuk-ı Beşer gazetesi ilk olarak 1918-1919 yıllarında İzmir'de yayınlanmıştır. Gazete günlük olarak çıkmış ve 4 Ocak 1919 yılından itibaren "Sulh ve Selamet" adı

---

[132]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın,** s. 258-259.

[133]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 353; Fethi Tevetoğlu, "Hâkimiyet-i Millîye" **Türk Ansiklopedisi**, C:18, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1970, s. 330.

[134]Suat Gezgin; "Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi III", **İletişim Fakültesi Dergisi**, S. 20, Y. 2005, s. 22-23.

[135]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 177.

[136]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 353.

[137]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxıı.

[138]Belkis Ulusoy, "Millî Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın", **İletişim Fakültesi Dergisi**, C: XX, S. 1, Y. 2005, s. 57-58.

[139]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 177-178; Ayrıntılı bilgi için bkz: Metin Akız, **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi (1920-1923),** Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2006, s. 36-86.

altında neşredilmiştir. Sulh ve Selamet Cemiyeti'nin sözcülüğünü yapmıştır[140]. Gazetenin Başyazarı Osman Nevres takma adıyla Hasan Tahsin Bey'dir. İzmir'de Kordonboyu'nda karaya ayak basan Yunan kuvvetlerine Hukuk-ı Beşer'in sahibi Hasan Tahsin'in ilk kurşunu sıkmasıyla Anadolu basınının işgalcilere karşı mücadelesi başlamıştır[141].

Hukuk-ı Beşer gazetesinin Başyazarı olan Osman Nevres Bey, yazdığı yazıların tamamında işgalcilere karşı mücadele etmeyi savunmuştur[142].

Hukuk-ı Beşer, ilk kez 15 Kasım 1918'de yayınlanmıştır. Gazetenin 10 Aralık 1918 sayısındaki bir yazısında "hissiyat-ı İslâmiye'yi rencide ettiği" gerekçe gösterilerek gazete kapatılmıştır. Hukuk-ı Beşer gazetesi kapatıldıktan kısa bir süre sonra 6 Şubat 1919 yılında yeniden neşredilmeye başlanmıştır. Millî Mücadele Hareketi gazetenin sahibi olan Hasan Tahsin ile başlamış ve Gazete Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir[143].

1.1.1.10. İrade-i Millîye Gazetesi

Anadolu'da İstiklâl Savaşı'nın ilk gazetesi olan İrade-i Millîye Gazetesi, Erzurum'dan Sivas'a gelen Mustafa Kemal tarafından 14 Eylül 1919 yılında Sivas'ta Kuva-yı Millîye Hareketi'nin sözcülüğünü yapmak ve Anadolu Direniş Hareketi'ne dâir fikirleri halka duyurmak amacıyla neşredilmiştir[144].

Gazetenin imtiyaz sahibi ve Sorumlu Müdürü Demircioğlu Selahaddin Bey idi. Yazı İşleri Müdürü ise Mazhar Müfit (Kansu) Bey idi. İlk başlarda 7 günde 2 defa yayınlanan gazete daha sonra günlük olarak yayınlanmıştır. Bu gazetenin baskısı Vilâyet Matbaası'nda yapılmıştır[145].

Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ta olduğu süre zarfında maddî imkânsızlıklar nedeniyle 19 sayı yayınlanabilmiştir[146].

---

[140]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 178.
[141]Atila Girgin**, a.g.e.,** s. 106
[142]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 352.
[143]Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 1989, s. 8.
[144]Mehmet Nuri İnuğur, **Türk Basın,** s. 23.
[145]Atila Girgin**, a.g.e.,** s. 104-105.
[146]Burhan Paçacıoğlu, "Cumhuriyete Kadar Sivas Basını ve İrade-i Millîye'nin Yeri", **Tübar,** Cilt XIV, Güz Y. 2003, s. 98-99.

"Halkın arzu ve isteklerinin savunucusudur." başlığıyla yayın hayatına başlayan gazetenin ilk sayıları 1000-2000 adet basılmış, ülkenin her bölgesinden okuyucu kitlesinin oluşmasından dolayı ilk nüshalarındaki baskı adedi 5000'e ulaşmıştır[147]. İlk sayısında, Mustafa Kemal'in kongreyi açış konuşması, kongre havadisleri, İsmail Hami (Danişment)'nin önemli bir makalesi, padişaha yolladığı telgraf, halka hitap eden beyannâme, Mustafa Kemal'in Havza'da padişaha çektiği telgraf yayınlanmıştır[148]. Sivas Kongresi'ndeki tutanaklar ile Mustafa Kemal Paşa'nın bildirileri bu gazete aracılığıyla ülkenin her bölgesine gönderilmiştir[149]. Gazetenin temel amacı işgalci güçlere karşı Direniş Hareketi'ni millete ve tüm dünyaya bildirmektir[150].

Mustafa Kemal, Sivas'ta bulunduğu zaman gazeteyle yakından ilgilenerek gazetenin yayınlarını dikkatle takip etmiştir. Mustafa Kemal'in Ankara'ya hareketinden sonra gazete 18 Aralık 1919 tarihli sayısından itibaren Mustafa Kemal'in kontrolünden çıkmıştır[151]. Gazete 1922 yılında ise kapanmıştır[152].

1.1.1.11. İstikbâl Gazetesi

İstikbâl Gazetesi, Mondros Mütarekesi'nden sonra 10 Aralık 1918 yılında Trabzon'da Faik Ahmet (Barutçu) tarafından yayınlamıştır[153].

Gazetenin imtiyaz sahibi ve Sorumlu Müdürü Faik Ahmet (Barutçu) Bey'dir[154]. Gazete 17 Mayıs'ta haftada 2 kez; 27 Ocak 1921 yılında ise haftada 3 defa ve daha sonra günlük olarak yayınlanmıştır[155].

Trabzon Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti taraftarlığını yapan gazete, bu cemiyetin yayın organı olmuştur[156]. Gazetenin amacı, Kuva-yı Millîye düşüncesini yaymak, İngiltere ve Yunanistan'ın yardımları ile[157] Trabzon ve yöresinde çalışmalar yapan

[147]Fatih Mehmet Dervişoğlu, "Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrâde-i Millîye Gazetesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C: II, S. 6, Kış Y. 2009, s. 161-162.
[148]Yücel Özkaya, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın,** s. 58.
[149]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 176.
[150]Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 341.
[151]Yücel Özkaya, **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın,** s. 27.
[152]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 353.
[153]Mesut Çapa, "Millî Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C: III, S. 10, Y. 1992, s. 133-134.
[154]Mesut Çapa, **a.g.m.,** s. 134.
[155]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 219-222.
[156]E. Semih. Yalçın, **a.g.e.,** s. 186.
[157]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 216.

Rum-Pontus çetelerinin faaliyetlerini engellemek; Türk bağımsızlığı ve beraberliğini hedefleyerek halkı direnişe çağırmak ve yazılarıyla İsitklâl Savaşı Hareketi'ni halka duyurmaktır[158]. Gazete 1923 yılının sonlarına kadar yayınlanmıştır[159].

1.1.1.12. İzmir'e Doğru Gazetesi

22 Eylül 1919 yılında çalışmalarını tamamlayan Üçüncü Balıkesir Kongresi'nin sonunda halka Kuva-yı Millîye Hareketi'ni anlatmak ve vatandaşları uyarmak için bir yayın organına gereksinim duyulmuştur[160]. Bunun üzerine Balıkesir'de 16 Kasım 1919 yılında İzmir'e Doğru gazetesi yayınlanmıştır. Gazeteyi Hüseyin Vasıf (Çınar), Mustafa Necati ve Esat Çınar beyler kurmuştur[161]. Yayın hayatına 7 günde 2 defa olmak üzere başlayan gazete, 28 Ocak 1920 yılından itibaren de haftada 3 kez yayınlanmıştır[162]. Gazetenin başlığının hemen altında yer alan "Hareket-i Millîye'nin hizmetçisi ve yardımcısıdır." ibaresiyle izleyeceği yolu belirtmiş ve "Milleti koruyacak her türlü yazı kabul edilir." düşüncesiyle neşredilme amacını açıkça ortaya koymuştur[163].

Bu gazeteyi dönemin diğer gazetelerinden ayıran özellik, İstiklâl Savaşı'nı sürekli desteklemesi ve Ege Bölgesi'nde neşredilmesine rağmen bütün yurttaki İstiklâl ve Direniş Hareketi'ni desteklemesidir[164].

Gazete'nin temel amacı Yunan işgaline, İstanbul Hükümeti'ne, İtilaf Devletleri'ne karşı tavır alarak bunları sert bir şekilde eleştirmektir. Aynı zamanda gazete Kuva-yı Millîye'ye direniş gösteren Anzavur çetelerini eleştirerek Mustafa Kemal'in konuşmalarına yer vermiştir. İlk çıktığında bölgesel haberler yaparken daha sonra Anadolu'nun her bölgesiyle ilgili yayın yapmıştır. 30 Haziran'da İzmir'in işgal edilmesi sonucu gazetenin yayın hayatı son bulmuştur[165].

---

[158]Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 343.
[159]E. Semih. Yalçın, **a.g.e.,** s. 186.
[160]Erol Kaya, "Millî Mücadele'de İzmir'e Doğru Gazetesi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish forTurkic,** Volume 3/1, Y. 2008, s. 297.
[161]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 77; Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 344.
[162]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 355-356; Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 344.
[163]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 355.
[164]Erol Kaya, **a.g.m.,** s. 296.
[165]E. Semih. Yalçın, **a.g.e.,** s. 179-180.

1.1.1.13. Öğüd Gazetesi

Abdülgani Ahmet Bey gazeteyi 2 Ocak 1918 yılında Afyon'da kurmuştur. Daha sonra Yunanlılar İzmir'i işgal edince zorunlu olarak gazete Konya'ya taşınmıştır. Konya'da sürekli olarak İtalya'nın baskı yapması sonucunda Abdülgani Ahmet Bey Öğüt gazetesini Ankara'ya taşımıştır[166]. 7 Temmuz 1921 yılından itibaren Akşâm gazetesi olarak Ankara'da neşredilmiştir[167]. Anadolu'nun iki şehrinde aynı anda yayınlanan ilk gazete olmuştur[168].

Gazetenin yazar kadrosunda Enver Behnan (Şapolyo), Lütfü Arif, Raif Nezihi, Celal Davut Beyler yer almışlardır. Gazete Yunan mezâlimini sürekli protesto etmiş, Millî Mücadele Döneminde Anadolu Hareketi'ne karşı yapılan iç ayaklanmaları etkisiz hale getirmek için yazılar yayınlamıştır. İstiklâl Savaşı'nı destekleyerek Anadolu Hareketi'nin yanında yer almıştır[169]. Gazete İtilaf Hükümetleri hakkında ve özellikle de İngiliz Devleti ile ilgili oldukça olumsuz yazılar yayınlamıştır[170]. Ocak 1923 yılında gazetenin yayın hayatı son bulmuştur[171].

1.1.1.14. Satvet-i Millîye Gazetesi

24 Şubat 1922 yılında Emin Hüseyin ve Mustafa Hulisi tarafından Elazığ'da kurulan gazete haftada bir defa yayınlanmıştır[172]. Millî Mücadele yıllarında karikatür kullanan ilk gazete olan Satvet-i Millîye'deki karikatürler, Macarzâde Hakkı Bey tarafından çizilmiştir[173]. Gazete, Elazığ'da Millî Mücadele'yi destekleyen en önemli basın organı olmuştur[174].

---

[166]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 76.
[167]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 258.
[168]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 155.
[169]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 178.
[170]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xxı.
[171]Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 355.
[172]Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi,** C: II, s. 57.
[173]Zekayi Güner-Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 359
[174]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 189.

1.1.1.15. Ses Gazetesi

17 Ekim 1918-13 Mart 1919 yılları arasında Balıkesir'de yayınlanan Ses gazetesi Hasan Basri (Çantay) Bey tarafından çıkarılmıştır[175]. Gazete, 7 günde bir defa yayınlanmıştır[176].

Yazar kadrosunda Eşref Edip, Sebati, Mehmet Akif, Vacid Nazmi ve Abdullah Esad, yazarlar yer almıştır. Gazetenin temel amacı İstiklâl Savaşı Döneminde vatan genelinde cereyan eden olaylar hakkında bilgi vermek, yakın zamanda başlayacak olan savaşa halkı manevi olarak hazırlamak, ulusal hedefler yönünde beraberliği sağlamaktır[177].

1919 yılının ilk yarısına kadar yayın hayatına devam eden gazete, İzmir ve çevresinin hiç kimseye verilmeyeceği düşüncesini savunmuştur. Gazetenin ne zaman kapandığı belli değildir[178].

1.1.1.16. Yeni Adana Gazetesi

Gazeteyi Ahmet Remzi (Yüreğir) ve Yozgatlı Avni 25 Aralık 1918 yılında Adana'da kurmuşlardır. Ermeni çalışmaları ve Fransız işgaline karşı Çukurova Bölgesi ve Adana'nın Türklere ait olduğunu savunmak amacıyla yayın hayatına başlamıştır. Yeni Adana gazetesi İstiklâl Savaşı'nı destekleyen yayınlarıyla Anadolu basınınında önemli bir yere sahip olmuştur[179]. Fransız işgali sonucu bir ara kapanan gazete sonradan "Yeni Adana" adıyla yeniden çıkarılmıştır[180]. Mazlum Rasim ve Ahmet Remzi, "Adana'ya Doğru" ismiyle gazeteyi tekrardan kurmuşlardır. Fakat çok geçmeden gazetenin yayın hayatına son verilmiştir. Ahmet Remzi, İstiklâl Savaşı Hareketi'ni Adana milletine duyurmak için Pozantı'da 25 Temmuz 1920 yılında "Yeni Adana" gazetesini çıkarmıştır. Gazete haftada 2 defa yayınlanmıştır. Adana ve çevre yöreleri

[175]Nesimi Yazıcı, "Hasan Basri (Çantay) ve Ses Gazetesi", Gönen Belediyesi'nce düzenlenen İstiklâl Savaşı'nda Gönen ve Çevresi Sempozyumu (Gönen 5 Eylül 1993)'na sunulan tebliğ, **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 12, Ankara, Y. 1998, s. 431.
[176]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 179.
[177]Nesimi Yazıcı, **a.g.m.**, s. 441.
[178]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 354.
[179]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 181.
[180]Cihat Yıldırım, "I. İnönü Muharebesi'nin Yerel Basındaki Yansımaları; "Yeni Adana" Gazetesi Örneği", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, C: XIII, S. 51, Y. 2013, s. 747.

vatandaşlarına İstiklâl Savaşı hakkında doğru haberler ulaştırmaya çalışarak I. İnönü ve Sakarya Zaferleri'ni yayınlamaya önem göstermiştir[181].

Gazete o dönemde Adana'da bulunan ve işgali alkışlayıp Kuva-yı Millîye'ye karşı aleyhte yayın yapan Ferda[182] ve Adana Postası gazetesine karşı yayın yapmış ve İstiklâl Savaşı'nı desteklemiştir[183]. Ankara Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte yayın hayatını Adana'da sürdürmüştür[184].

1.1.1.17. Yeni Gün Gazetesi

Yunus Nadi (Abalıoğlu) 2 Eylül 1918'de "Yeni Gün" gazetesini İstanbul'da kurmuştur[185]. Gazete, İngilizler aleyhinde yazılar yazıp İstiklâl Savaşı Hareketi'ni savunduğundan İngilizler tarafından kapatılmıştır[186]. İstanbul'da yayın hayatını sürdüremeyeceğini anlayan Yunus Nadi Bey, İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya gelmiştir. Yunus Nadi 1 Eylül 1921 yılında Ankara'da Yeni Gün gazetesini çıkarmıştır[187].

Gazetenin yazar kadrosunda Yunus Nadi Bey, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Şükrü Kaya, Enver Behnan Şapolyo, Mahmut Esat, Zekeriya Sertel, Nüzhet Haşim ve Kemal Ragıp gibi yazarlar bulunmaktadır. Ankara'da günlük neşredilen ilk gazetedir. Ankara'ya Yunan taarruzunun yaklaşmasından dolayı gazete Kayseri'ye nakledilmiştir. Ankara'ya tekrar taşınması ise Sakarya Zaferi'nden sonradır[188].

Gazete Millî Mücadele Döneminde Direniş Hareketini destekleyen gazeteler arasında ilk sıradaydı[189]. Mesela Yunus Nadi Bey, İstiklâl Savaşı boyunca gazetenin serlevhasına "Yunanistan yıkılmalıdır." yazısını yazarak bu şekilde Türk halkının direniş azminin sürekli diri kalmasını sağlamıştır[190]. Yenigün Cumhuriyetin ilanından sonra 7 Mayıs 1924 yılında "Cumhuriyet" adıyla çıkmıştır[191].

---

[181]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 181.
[182]Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi,** C: II, s. 36-37.
[183]Ömer Sami Coşar, **a.g.e.,** s. 72.
[184]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 181.
[185]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xıx.
[186]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 275.
[187]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 76.
[188]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 166.
[189]Zeki Arıkan, "Yeni Gün'ün Müsabakâsı'nda Mustafa Kemal Paşa", **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi,** C: VI, S. 11, Y. 1993, s. 250.
[190]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 340.
[191]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 76.

1.1.2. Anadolu Ajansı

Anadolu Ajansı kurulmadan önce dış dünyayla bağlantılar genelde İtalyan temsilciliği vâsıtasıyla sağlanmıştır. Mustafa Kemal, Refet Bey'e çektiği telgrafta, Adana ve yöresinde cereyan eden Ermeni katliamlarını medeni dünyaya İtalyan ajansları vâsıtasıyla bildirilmesini istemiştir[192]. Durum böyle olunca Büyük Millet Meclisi gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında cereyan eden olaylar hakkında hızlı ve zamanında daima bilgi alışverişini sağlamak hedefiyle bir ajans kurmak için harekete geçmiştir[193].

Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da çıkarılan gazetelerin bilgi ve haber vermek için yeterli olmadığını ayrıca Millî Mücadele'ye dâir haber ve bilgilerin dünya kamuoyuna duyurulmaması gibi nedenlerden dolayı Anadolu'da bir ajansın kurulmasının zorunlu olduğu öngörülmüştü. İstiklâl Savaşı'nı desteklemek hedefiyle, Anadolu milletine Millî hareket ile ilgili konularda güvenilir ve düzenli bilgi akışını sağlamak ve Türk Milletinin bağımsızlık savaşını dünyaya yaymak ve anlatabilmek amacı ile Halide Edip ve Yunus Nadi'nin birlikte çalışmasıyla Anadolu Ajansı adıyla bir haber ajansının kurulması için harekete geçilmişti[194].

Halide Edip Hanım ve Yunus Nadi Bey fikirlerini Mustafa Kemal Paşa'ya iletmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, onların bu fikirlerini onaylamıştı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Ajansını memlekete tanıtmış ve Anadolu Ajansının kuruluş gerekçesini halka duyurmuştu. Anadolu Ajansının kurulmasının amaçlarını şu şekilde belirtmişti:

Ulusal beraberliği zora düşürecek her türlü kışkırtmaları engelleyerek dışta ve içte meydana gelebilecek tehlikelere karşı tedbir almak,

Anadolu direnişi hakkında her türlü bilgiyi vatandaşlara duyurmaktı[195].

31 Mart 1920 yılında Yunus Nadi ve Halide Edip Hanım Anadolu Ajansının kurulması için işe yarayacak iç ve dış, resmi ve özel haberleri toplayıp telgrafhâne merkezine vermişlerdir. Telgrafhâne ise gelen haberleri günde 2 kez servis etmiştir[196].

[192]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 41.
[193]Turgut Er, **Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma,** Ümit Yay, Ankara 2003, s. 40.
[194]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 42.
[195]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 107.
[196]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 43.

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın beyânatı ile "Kuva-yı Millîye Hareketini" tüm ülkeye ve dünyaya bildirmek için 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı Ankara'da kurulmuştur[197]. Ajansın kuruluşu şu bildiriyle halka duyurulmuştur:

"Müslüman olan Osmanlı Payitahtı'nın düşman eline geçmesiyle tüm ulus ve ülkemizin en büyük tehdide maruz kalması sonucunda tüm Anadolu ve Rumeli halkının girişmiş olduğu kutsal ve ulusal savaş esnasında milletin gerçek ve doğru haberler ile bilgilendirmesine dikkat edilerek ve burada yetkili ve bilgili kişilerden kurulmuş özel bir heyetin kontrolü idaresinde Anadolu Ajansı ismiyle bir ajans kurulmuştur.[198]" 8 Nisan 1920'de ajansın kurulduğu Mustafa Kemal tarafından açıklamıştır[199].

Ajansın haberlerinin memleketin her bölgesine ulaşabilmesi için telgrafhâneler uyarılmış ayrıca Antalya, İstanbul, İnebolu, Zonguldak, Kars ve İzmit'te haberleşme şubeleri kurulmuştur. Londra, Berlin, Viyana, Paris, Cenevre ve Birleşik Amerika'daki elçilikler vâsıtasıyla da ulusal dava tüm dünyaya duyurulmaya çalışılmıştır[200]. Anadolu Ajansının, olayları ve haberleri her yere ulaştırabilmesi için oldukça çaba sarf edilse de bu dönemde Ajansın haberlerinin her yere ulaştığı söylenemez[201].

7 Haziran 1920'de kabul edilen tasarıyla Ajans, Matbûat Müdürlüğü kapsamında Bakanlar Kuruluna bağlandı[202]. Ajans, Anadolu'daki Millî Mücadele Hareketi'nin güçlenmesi, milletin birlik ve beraberlik içinde bütün kuvvetiyle Kuva-yı Millîye Hareketi'ni desteklemesi amaçlarıyla haberleri hızlı bir şekilde yurt dışına yollamayı sürdürmüş ve İstiklâl Savaşı'nı sonuna kadar desteklemiştir[203].

---

[197]Âgah Sırrı Levent, "Anadolu Ajansı" **Türk Ansiklopedisi,** C: 2, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s. 404; Ayrıntılı bilgi için bkz: Sefa Tekeli, **Atatürk ve Anadolu Ajansı,** Anadolu Ajansı Yay, İstanbul 2002, s. 19.

[198]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 78.

[199]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 43.

[200]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 79; Âgah Sırrı Levent, **a.g.a.,** s. 404.

[201]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 43; Ayrıntılı bilgi için bkz: Tevfik Işık, **Anadolu Ajansı ve Türk Medyasına Katkısı (Yazılı Basın 2005 Yılı Değerlendirmesi),** Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s. 18-36.

[202]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 79; Ayrıntılı bilgi için bkz: Sevcan Başboğa, **Anadolu Ajansı (1920-1922),** Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 90-127.

[203]Turgut Er, **a.g.e.,** s. 42.

1.1.3. Anadolu Basınında Millî Mücadele Hareketi'ne Karşı Olan Gazeteler

1919-1922 yılları arasında Anadolu'da çıkan gazetelerin neredeyse tamamı Millî Mücadele'yi desteklerken, bunların içinden çok az bir kısmı Millî Mücadele aleyhinde yayın yapmıştır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, muhâlif yayın yapanların büyük bir kısmının işgal edilen bölgelerde yayınlanıyor olmasıdır. İşgal edilmeyen bölgelerde Millî Mücadele yerine İstanbul Hükümeti'ni destekleyen gazeteler de vardır[204]. İtilaf Devletleri tarafından işgal edilen bölgelerde basın üzerinde büyük baskı uygulanmıştır. İşgalci güçler ve İstanbul yönetimince uygulanan baskılarla Anadolu'da başlayan Direniş Hareketi engellenmeye çalışılmıştır. İstanbul yönetimine göre Kuva-yı Millîyeciler eşkıya güçlerinden oluşuyordu. Dolayısıyla Anadolu'daki direnişten bahsetmek, direnişe liderlik edenlere basında yer vermek, onları desteklemek İstanbul Hükümeti'nin izlemiş olduğu dış politikaya tamamen zıt ve iç güvenliği tehlikeye düşüren bir durumdu[205]. Ulusal duygulardan mahrum olarak mantıklı bir siyasi yönetimden yoksun olan bu hükümetin izlediği politika sonucunda çoğu Millîyetçi gazeteci sorgulanarak tutuklanmış, ağır cezalara çarptırılmıştır. Bu gazeteler sansüre maruz kaldıkları için bazen boş yayınlanmışlardır[206]. TBMM, bu nedenlerle İstiklâl Savaşı'na karşı olan yayınların Anadolu'ya girmemesi için önemli tedbirler almıştır. TBMM Hükümeti 6 Mayıs 1920 yılında çıkardığı bir yasayla Anadolu Hükümeti'nin, İstanbul Hükümeti ile yapacağı bütün resmi haberleşmeleri yasaklamıştır[207].

Millî Mücadele karşı olan Anadolu gazetelerinin sayısı oldukça azdır[208]. Anadolu basınında Millî Mücadele Hareketi'ne karşı olan gazeteler şunlardır:

1.1.3.1. Ferdâ Gazetesi

Çukurova Bölgesi Fransızlar tarafından işgal edilince 5 Aralık 1918'de Ali İlmî Efendi tarafından Ferdâ gazetesi Adana'da neşredilmeye başlanmıştır[209]. Gazetenin logosu Osmanlıca ve Fransızca yazılmıştır. Gazete yaklaşık üç yıl yayınlanmıştır[210].

---

[204]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 234-237
[205]Metin Akız, **a.g.t.,** s. 19-20.
[206]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 198.
[207]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 237
[208]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 175.
[209]İbrahim İslam, "Millî Mücadele'ye Muhalif Bir Gazete: "Ferdâ", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,** S. 12, Y. 2009, s. 158-161
[210]İbrahim İslam, **a.g.m.,** s. 161.

İlmî siyasi ve edebî olan gazete haftada iki kez düzenli olarak çıkarılmıştır[211]. Adana'da yayınlanan gazete Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın basın sözcülüğünü yapmıştır[212]. Ali İlmî'nin kardeşi Mesud Fani de işgalcilerle işbirliği içerisinde olmuştur.

Millî Mücadele Döneminde Adana'da, Ferdâ gazetesi Fransızlar'ın saltanat ve hilafet adına bölgeye zenginlik ve refah dağıtmak üzere geldiğini yazmış ve ayrıca Millî Mücadele'nin hukuki olmadığı yönündeki Şeyhülislâm fetvaları, 29 Nisan 1920 yılındaki Ferdâ gazetesinin sayısında neşredilerek bu sayıda, Fransız uçakları vâsıtasıyla millete dağıtılmıştır. Gazetenin Başyazarı Ali İlmî Efendi, Anadolu'daki Direniş Hareketi'ni halife ve İstanbul Hükümeti'ne karşı "isyan" şeklinde tanımlamıştır. Gazetenin başka bir sayısında ise 1921 yılının ilk aylarında "Konya, Karaman, Tokat, Bolu ve Kayseri vatandaşları tamamen Kemalistler aleyhine isyan etmişlerdir." diyerek, İstiklâl Savaşı'nın millet desteğinden mahrum olduğunu belirterek Direniş Hareketi'ni yıpratmaya çalışmıştır. Ayrıca Ferdâ gazetesi, Millî Mücadele Hareketi'nin yönetim kadrosunu Bolşeviklik ile suçlamıştır. 19 Nisan 1920 yılındaki sayısında, "İngilizlerin kırıldığını, Fransızlarla milletin karşı karşıya getirilmeye çalışıldığı, Bolşevik politikasını izleyen çetecilerin Bolşevikliği vatanımıza getirdikleri ve ocaklarımızı ateşe verdikleri" cümlelerine yer vermiştir. Gazete bu yazısıyla halkı ve ulusal Direniş Hareketi'ni Rus yardımlarından mahrum bırakarak işgalleri hızlandırmayı hedeflemiştir[213].

Çukurova'nın Türk Hükümeti idaresi altına girmesiyle Ferdâ gazetesi yönetici kadrosu ülkeyi terk etmişler ve Lozan Antlaşması'nda alınan karar ile Yüzelilikler Listesi'ne alınmışlardır. Böylece ülkeye girişleri yasaklanmıştır. Gazete, saltanat ve hilafet yönetimini benimseyerek İttihat-Terakki politikasına karşı çıkmıştır. Fransız işgal politikasını desteklemiş ve Direniş Hareketi'ni küçümsemiştir. Takip ettiği yayın politikasıyla, Fransızların bölgeye yerleşmesini savunarak İstiklâl Savaşı'na olan güven ve desteği kırmaya çalışmıştır[214].

[211]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 330.
[212]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 363.
[213]İbrahim İslam, **a.g.m.,** s. 162-169.
[214]İbrahim İslam, **a.g.m.,** s. 170.

1.1.3.2. Islâhat Gazetesi

10 Kasım 1918 yılında neşredilen gazete, Hürriyet ve İtilaf yanlısı bir yayın politikası izlemiştir. Islâhat, matbaasını düzenleyip yazar kadrosunu oluşturduğundan bir süre yayınlanmamış; 1918 yılının Aralık ayında tekrar yayına başlamıştır. Sabitzâde Emin Süreyya gazetenin başyazarı ve sahibi idi. Mahmut Tahirülmevlevi ise yazı kurulu müdürü idi. İzmir'de günlük olarak çıkarılmıştır. Emin Süreyya, daha Mütareke Döneminde bir başka deyişle daha İzmir işgal edilmeden önce, Yunanlar ile ilişki kurmaya çalışmış ve işgal boyunca Yunanlar ile ilişkilerini sürdürmüştür. İşgal kuvvetleri ile işbirliği içerisinde olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemiş ve aşırı derecede İttihat ve Terakki düşmanlığı yapmıştır. İzmir'in istiklâlinden sonra Emin Süreyya, 9 Eylül 1922 yılında Konak Meydanı'nda asılmıştır[215].

1.1.3.3. İrşâd Gazetesi

İrşâd Gazetesi, Yunanların kontrolü altında, Kadızâde Hulusi ve Ömer Fevzi tarafından Ağustos 1920'de Balıkesir'de neşredilmeye başlanmıştır[216]. Gazetenin sahibi Kadızâde Hulusi Bey olup Başyazarı ve Müdürü Ömer Feyzi Bey'dir. Mustafa Kemal ve Direniş Hareketi hakkında sert yazılar yayınlayan gazete yayınlarıyla milleti isyana teşvik etmek istemiştir[217]. Gazete, Pazartesi, Perşembe ve Cumartesi günleri olmak üzere haftada 3 kez neşredilmiştir. İrşâd, İstiklâl Savaşı'nı ele almış ve olumsuz yönde yayınlar yaparak halkı ve orduyu psikolojik olarak çökertmeye çalışmıştır. Türk milletini yazılarıyla ümitsizliğe düşüren ve Millî Mücadele Hareketi'ni yıpratan İrşâd, yayınlarını Balıkesir'in Yunan işgalinden kurtarılmasına kadar devam ettirmiştir[218].

1.1.3.4. Selamet Gazetesi

Selamet Gazetesi, Ömer Feyzi Bey tarafından 1919 Eylül ayında Trabzon'da çıkarılmıştır. Ömer Feyzi Bey, gazetede yazdığı makalelerle Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarını eleştirmiş ve Direniş Hareketi'ne karşı tavır almıştır[219]. Gazete, işgalcilere karşı tavır alıp direnmek yerine onlarla uzlaşma yolunu seçmiştir[220].

---

[215]Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını,** s. 9.
[216]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 362.
[217]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 341-42.
[218]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 362-363.
[219]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 191.
[220]Orhan Koloğlu, **a.g.e.,** s. 114.

1.1.3.5. Zafer Gazetesi

1911 yılında Kastamonu'da kurulan gazetenin imtiyaz sahibi Sofizâde Mehmet Tevfik, Başyazarı Hersekli Mehmet İzzet'tir. Gazete, haftada bir neşredilmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın düşüncelerini savunarak bu fırkayı desteklemiştir[221]. Anadolu direnişine karşı tavır alarak olumsuz yönde yayınlar yapan gazete, 17 Eylül 1919 yılında kapanmıştır[222].

Millî Mücadele Döneminde, İstanbul Basını'nda çıkan gazeteler genel olarak Millî Mücadele Hareketi'ne karşı tavır almışlar ve İtilaf Devletleri'nin desteğini alarak, saray ve hilafet yanlısı bir politika izlemişlerdir.

1.2. Millî Mücadele Döneminde İstanbul Basını

1.2.1. İstanbul Basını'nda Millî Mücadele Hareketi'ne Destek Olan Gazeteler

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'ne yenildiği için çok zor duruma düşmüştür. İtilaf Devletleri'yle imzalanan Mondoros Mütarekesi'yle Osmanlı topraklarında bir kaos ortamı doğmuştur[223]. Bu kaos, Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da yoğun şekilde hissedildiğinden İstanbul Basını bundan etkilenmiştir. İttihat ve Terakki yönetim kadrosu ülkeyi terk etmek zorunda kalınca, İstanbul'da hükümetin yayın faaliyetlerini yürüten birçok gazetenin yayın hayatını nasıl sürdürecekleri konusunda bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Olaylar bu şekilde cereyan edince İttihat ve Terakki'nin basın üzerindeki etkisi giderek kaybolurken muhâlif parti olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın basın üzerindeki etkisi bir hayli artmıştır[224].

Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda İstanbul Hükümeti arka arkaya sansür kararnâmeleri yayınlamaya başlamıştır. 1919 yılının Şubat ayında yayınlanan kararnâmeyle her çeşit basılı ve yazılı kâğıdın, askeri idareden ya da mülkiye sansür kurumundan resmi ya da yazılı izin almaksızın basılması yasaklanmıştır[225]. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgalinden sonra sansüre işgal kuvvetleri de katılmıştır. Böylece İstanbul Basını, hem İstanbul Hükümeti hem de İtilaf Devletleri'nin baskısı ve

[221]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 190.
[222]Aziz Demircioğlu, **100 Yıllık Kastamonu Basını (1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973, s. 52.
[223]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 336.
[224]Atila Girgin, **a.g.e.,** s. 112; Ayrıntılı bilgi için bkz, Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 199-200.
[225]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın**, s. 302.

sansürü altına girmiştir. Daha sonra 5 Ağustos 1920'de neşredilen kararnâme ile var olan sansür genişletilmiştir[226]. İstanbul Basını bağımsız değildi. Bu yüzden İstanbul gazetelerinin pek çok sayfası boş olarak yayınlanmıştır[227].

İstanbul Basını içerisinde Anadolu'daki Direniş Hareketi'ni savunan gazeteler de neşredilmiştir. Payitaht basınında mevcut olan Anadolu hareketi taraftarı olan gazeteler ilk başlarda işgal kuvvetleri, padişah ve İstanbul Hükümetleri'nin lehinde yayın yapmakla birlikte fırsat buldukça Anadolu'da başlayan Direniş Hareketi lehinde de yayınlar yapmışlardır[228]. 1921 yılından önce İstanbul Basını, Anadolu Direniş Hareketi'ne karşı tavır alıp az da olsa bahsetmişlerse de bu tarihten itibaren, Millî Mücadele Hareketi'nden daha fazla bahsetmeye başlamışlardır. Bunun sebebi, Millî Mücadele Hareketi'nin askeri alanda elde ettiği başarılarıdır. İstanbul Basını'nda yer alan gazeteler, doğuda Ermenilere karşı üstün gelinmesi, I. ve II. İnönü Zaferleri'nin kazanmasıyla birlikte izlemiş oldukları yayın politikalarını değiştirmişlerdir. Gazetelerde Anadolu'daki mücadele ile ilgili haberler daha geniş yer bulmuştur. Şöyle ki: Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları, 1921 yılının Eylül ayından itibaren yalnız İstanbul Basını'nda değil, dünya basınında da yayınlanmıştır[229].

Dönemin gazetecileri, halkı düşman işgaline karşı bilgilendirmiş ve en olumsuz koşullarda bile vatandaşların moralini yüksek tutmak için olumlu yönde haberler yayınlamışlardır. Gazeteler vatandaşların birliğini sağlamak yönünde her çeşit haberi ön plana çıkarmışlar, olumsuz yöndeki haberleri ise kısa bir şekilde vermişlerdir. Gazeteler İşgalci güçleri, Yunan ordusunun gizli emellerini gerçekleştirmek hedefinde olan eşkıya çetesi olarak nitelemişlerdir[230]. İstanbul Basını'nda Millî Mücadele Hareketi'ne destek olan bazı gazeteler şunlardır:

1.2.1.1. Akşâm Gazetesi

Necmeddin Sadak, Kâzım Şinasi, Ali Naci Karacan ve Falih Rıfkı Beyler bir araya gelerek Akşâm Gazetesi'ni 20 Eylül 1918 yılında İstanbul'da neşretmişlerdir[231]. Gazete yayınlandıktan bir süre sonra Falih Rıfkı ve Ali Naci gazeteden ayrıldıkları için

[226]Bünyamin Ayhan, **Millî Mücadele'de Basın**, s. 303.
[227]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 207-208
[228]E.Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 162-163.
[229]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 4-5.
[230]Bünyamin Ayhan, **a.g.m.,** s. 89.
[231]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 167.

gazetenin idaresi Kâzım Şinasi ve Necmettin Sadak'a kalmıştır[232]. Gazete 57x82 ebadında ve 4 sayfa olarak yayınlanmıştır[233].

Akşâm gazetesi, ilk yıllarında dengeli bir yayın politikası izlemiştir. Gazetede ne hükümet ne de yaşanan gelişmelere dâir ağır eleştiriler yer almamıştır. Gazete 29 Ocak 1921'de çıkan yazısında Anadolu Hükümeti'nin Bolşevikleri dikkate almayarak Londra'ya yanaşmasını öneren ve İngilizlerin kazanmasını dileyen bir makale neşretmiştir. Yedi gün sonra Akşâm gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın "Biz sulh istiyoruz." dediğini yazarak Ankara Hükümeti'nin Londra'ya vekil göndermesini ve Türk meselelerini orada görüşülmesini savunmuştur[234].

Akşâm gazetesinin yayın politikası değişmiş ve gazete açık bir şekilde Ankara Hükümeti'ni ve Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemeye başlamıştır[235]. Gazete 13 Nisan tarihli sayısında okuyucularına, "Vatanı kurtaran Kuva-yı Millîyecilerin büyüklüğü ve gücünden emin olmalarını" tavsiye etmiştir. Artık 1921 yılından sonra Akşâm gazetesi zafer havadisleriyle dolmuştur[236].

1.2.1.2. İkdâm Gazetesi

İkdâm gazetesi, 5 Temmuz 1894 Ahmet Cevdet tarafından İstanbul'da çıkarılmıştır[237]. Günlük olarak neşredilen gazetenin yazar kadrosunda, Yakup Kadri Bey, Babanzâde İsmail Hakkı, Ali Reşat, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi Beyler gibi isimler yer almakta idi. Bu yönüyle döneminin en zengin yazar kadrosuna sahip gazetesi idi[238]. İkdâm Gazetesi aynı zamanda Ankara'ya muhâbir gönderen ilk İstanbul gazetesiydi[239].

1 Mart 1910 yılından itibaren Yeni İkdâm ismiyle tekrar neşredilen gazete, 1 Mart 1912'de Dîvân-ı Harb'in almış olduğu karar ile ismi ve sahibi değiştirilerek "İktiham"

[232]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 71; Ayrıntılı bilgi için bkz: Falih Rıfkı Atay, **Çankaya,** Pozitif Yay, İstanbul 2004, s. 140-143.
[233]Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi,** C: II, s. 75.
[234]Nurhan Kavaklı, **Bir Gazetenin Tarihi Akşâm,** Yapı Kredi Yay, İstanbul 2005, s. 35.
[235]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 167.
[236]Nurhan Kavaklı, **a.g.e.,** s. 36-37.
[237]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 166.
[238]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 338-339.
[239]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 347.

adını almıştır. 166 sayısı İktiham adıyla yayınlanan gazete 29 Temmuz 1912 yılında tekrar İkdâm adını almıştır[240].

Gazetede işgal altındaki İstanbul'un mütareke yıllarındaki acılarına dikkat çekmiştir. İkdâm, Millî Mücadele boyunca Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yürüttükleri davayı destekleyerek cepheler, Millî kuvvetler, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi haberlere yer vermiştir[241].

İlk dönemlerinde Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni desteklemiş olan gazete İstiklâl Savaşı yıllarında Falih Rıfkı ve Yakup Kadri'nin kaleme aldığı makalelerle Anadolu Direniş Hareketi'ni desteklemiş ve bu nedenle Dîvân-ı Harb'e sevk edilmişlerdir[242]. Ayrıca gazete Yunan ve Ermeni basınından alınmış dış kaynaklı haberlerden de bahsetmiştir[243]. Ali Naci Karacan Bey tarafından devralınan gazete 1928'de kapanmıştır[244].

1.2.1.3. İleri Gazetesi

İleri gazetesi, 1 Ocak 1918 ve 2 Aralık 1924 tarihleri arasında İstanbul'da neşredilmiştir. Gazetenin Sorumlu Müdürü Feridun Fikri Bey, Yönetim Müdürü Halil Lütfi ve Başyazarı Celal Nuri (İleri) Bey'dir. Gazete günlük olarak yayınlanmıştır. Zaman zaman isim değişikliğine uğrayan gazete "Âtî" ve daha sonra "İleri" isimleriyle bir süre yayınına devam etmiş, ardından Ahval adıyla çıkmış ve tekrar İleri adıyla yayınlanmıştır[245].

Gazetenin yazar kadrosunda Süleyman Nazif, Cevad Rüştü, Celal Nuri İleri, Rıza Tevfik, Faik Ali Ozansoy, Tahsin Nahit, Ahmet Refik Altınay, Samih Rıfat, Suphi Nuri, Namık İsmail, Ercüment Ekrem Talu, Aka Gündüz ve Ruşen Eşref Ünaydın yer almakta idiler[246].

Gazete, İttihat ve Terakki, işgal güçleri, saray ve padişahın baskılarıyla sansürün etkisinde kalmamak için bazen önemli tavizler vermiştir. Haftalarca hatta aylarca Anadolu'daki Ulusal Direniş Hareketi hakkındaki havadisleri yayınlayamamış; bunun

[240]Müzeyyen Buttanrı, "İkdâm Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil Ve İçerik Özellikleri (1894-1900)", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C: IV, S: 1, Haziran Y. 2003, s. 83.
[241]Fethi, Tevetoğlu, "İkdâm" **Türk Ansiklopedisi**, C: 20, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1972, s. 56.
[242]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 166.
[243]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xvıii.
[244]Müzeyyen Buttanrı, **a.g.m.,** s. 83.
[245]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 165.
[246]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 340.

yerine Damat Ferid Paşa ve Sultan Vahdettin lehinde ve Yunan ordusuna dâir haberlere yer vermiştir. Ancak Celal Nuri fırsat buldukça baskı yönetimini ve manda tekliflerini eleştirerek Mustafa Kemal'i ve liderlik ettiği ulusal hareketi desteklemiştir. Giderek artan sansür ve baskı üzerine gazetenin yönetim kadrosu ülkeyi terk ederek yurt dışına gitmek mecburiyetinde kalmışlar ve yazılarını Roma'dan göndermişlerdir[247].

Cephe haberlerini veren ilk gazete İleri'dir. Maddî olarak Ankara yönetimi tarafından desteklenen bu gazetenin neşrettiği dış haberler, Fransız basınından almıştır. Bundan dolayı Mustafa Kemal cephe havadislerini ilk olarak İleri gazetesine göndermiş ve vatandaşların öğrenmesini istediği önemli haberleri İleri gazetesinde yayınlatmıştır. Gazete, bu yönüyle Anadolu Direniş Hareketi'nin basın sözcülüğünü yapmıştır[248].

Anadolu Direniş Hareketi'ni destekleyen yazılar yayınladığından 1920 tarihinde Celal Nuri İngilizler tarafından Malta Adası'na sürgün edilmiştir. Gazete, 1944 yılından itibaren Suphi Nuri tarafından çıkarılmıştır[249].

1.2.1.4. Memleket Gazetesi

Memleket gazetesi 1918-1919 tarihleri arasında İstanbul'da neşredilmiştir. Anadolu Direniş Hareketi'ni desteklemiştir[250].

Gazetenin Başyazarı ve Sorumlu Müdürü İsmail Hami (Danişmend) idi. Gazete günlük olarak çıkarılmıştır[251].

Tasvir-i Efkâr yoksa Memleket mi? gazetesinin 2 Şubat 1919'daki ilk nüshasında gazetenin kurucusu tarafından "Memleketimizin en adâletli ve mağdur olan Türk milletinin haklarını korumak amacıyla bir gazetenin yayınlandığını belirtmiştir[252].

Gazete, Ermeni Meselesi, İzmir'in işgali Millî Mücadele ve manda gibi konuları ele almış ayrıca manda fikrine ilk defa karşı çıkan ve Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelerden biri olmuştur[253].

---

[247]Fethi Tevetoğlu, "İleri" **Türk Ansiklopedisi**, C: 20, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1972, s. 73.
[248]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 338.
[249]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 166.
[250]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 170.
[251]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 350.
[252]Nejdet Bilgi, "Mütareke Döneminde İsmail Hami (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", **Tarih İncelemeler Dergisi**, C: VIII, S. 1, İzmir, Y. 1983, s. 131.
[253]Nejdet Bilgi, **a.g.m.,** 1983, s. 143-146.

1.2.1.5. Minber Gazetesi

Fethi Bey ile birkaç arkadaşı, Osmanlı Hürriyetperver Âvam Fırkası'nı kurmuşlardır. Bu fırkanın sözcülüğünü yapmak ve ayrıca kamuoyu oluşturmak için bir gazeteye ihtiyaç duyulmuştur[254]. Bu ihtiyaca binâen 1 Kasım 1918 ve 21 Aralık 1918 yılları arasında toplamda 51 sayı neşreden Minber gazetesi kurulmuştur. Gazetenin sahibi Doktor Rasim Ferid (Talay) Bey, kurucuları Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşı Ali Fethi (Okyar) Bey'dir[255]. Kemal Paşa askerlik maaşından kalma birikimini de bu gazeteye yatırmıştır[256]. Gazete İstanbul'da Minber Matbaası'nda günlük olarak basılmıştır[257]. Günlük siyasi, ilmî ve edebî olan gazete sadece 51 gün neşredilmiştir[258].

Gazetenin amacı İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı olan suçlamaları bertaraf etmek ve meclisde güvenoyu almak isteyen Tevfik Paşa'yı engellemektir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Minber gazetesi aracılığıyla kendini halka tanıtıp kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Gazete, savaşta uğranılan yenilgiye rağmen halka moral vermeye çalışmıştır, sürekli olarak halkı bilinçlendirmiş ve İstiklâl Savaşı'nın ön aşaması için olumlu yönde yayınları yapmıştır[259].

Minber gazetesi, 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ın kapanması ve sonraki olaylardan dolayı yönetim kadrosunun dağılması nedeniyle kapanmıştır[260].

1.2.1.6. Sebilü'r-Reşat Gazetesi

Dergi özelliğindeki gazete Eşref Edip ve Ebulula Mardin tarafından 14 Ağustos 1908'de Sırât-ı Müstakim yani "Doğru Yol" adıyla kurulmuştur. Bu gazete Mütareke ve Anadolu Direniş Hareketi Döneminde "Sebilü'r-Reşat" adıyla yayın hayatına devam etmiştir[261]. İlk olarak İstanbul ardından Ankara ve Kayseri'de neşredilmiş ve 1-182.

---

[254]Mehmet Nuri İnuğur, **Türk Basın,** s. 16-17.

[255]Betül Arı, **Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi,** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 84.

[256]Falih Rıfkı Atay, **a.g.e.,** s. 182; Betül Arı, **a.g.t.,** s. 84.

[257]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s. 314.

[258]İlknur Kalıpçı, **Atatürk Basın ve Bursa**, Bursa Valiliği Yayını, Bursa 1998, s. 4.

[259]Bünyamin Ayhan, **Atatürk ve Basın**, s. 104-105.

[260]Makbule Gürel, **Mütareke Döneminde Minber Gazetesi,** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 6.

[261]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 349-350.

Sayıları Sırât-ı Müstakim adını alarak neşredilmiştir[262]. Günlük olarak neşredilen gazetenin ilk sayısı 9 Mayıs 1918 yılında yayınlanmıştır[263].

Gazetenin Başyazarı Mehmet Akif Ersoy, Mesul Müdürü Eşref Edip Bey idi. Yazar kadrosunda Mehmet Akif, Ahmet Hamdi, Babanzâde Ahmet Naim, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi yazarlar yer almakta idi[264].

Devlet idaresinde ve millet hayatında dinî kuralların geçerli olmasını savunan İslâmcılar, İstiklâl Savaşı Döneminde bu gazete etrafında toplanmışlardı. İslâm birliği ilkesini tek kurtuluş yolu olarak görmüşlerdi. Gazete "Türk-İslâm Âlemi" serlevhası altında yurt dışında yaşayan Türklerden havâdisler vererek, onlardan gelen mektupları haber olarak yayınlamıştı. Gazetede, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde hayatını idâme ettiren Türkler dışındaki Arap, Çerkez, Kürt, Boşnak, Laz gibi kavimleri inanç birliği altında bir araya getirerek İslâm Birliği adıyla Hilafet Makamı kontrolünde kuvvetli bir güç oluşturmaya yönelik yayınlar yapılmıştı[265].

Gazete yayın ve faaliyetlerinde genellikle Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiş ve 1921 yılının Ağustos ayında Kayseri'ye taşınmış, Sakarya Zaferi'nden itibaren Ankara'da yayınlanmıştır[266].

1.2.1.7. Tanin Gazetesi

Meşrutiyet Dönemi gazetelerinden biri olan Tanin 2 Ağustos 1908 yılında Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Kâzım ve Tevfik Fikret tarafından neşredilmiştir[267]. Gazetenin yazar kadrosunda Hüseyin Cahit (Yalçın), Tevfik Fikret ve Hüseyin Kâzım (Kadri) yer almışlardır[268].

Tanin gazetesi, İttihat ve Terakki Partisi taraftarı olduğundan 31 Mart Olayı'nda saldırıya uğramış ve kapatılmıştır. Hüseyin Cahit, 14 Ekim 1922 yılında Tanin gazetesini tekrar neşretmiştir[269]. Gazete, istibdad yönetimi tarafından dönem dönem kapatıldığından Senin, Renin, Cenin ve Tanin gibi farklı isimlerle yayınlanmıştır[270].

---

[262]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 360.
[263]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xıx.
[264]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 168.
[265]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın**, s. 350.
[266]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 169.
[267]Suzat Gezgin, **a.g.m.**, s. 21.
[268]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 364.
[269]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 168.
[270]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 364.

Gazete 11 Kasım 1923 yılında Hüseyin Cahit'in "Halifelik kurumunun Türkiye'de kalması" adlı makalesini yayınlamıştır. Hintli Müslümanların önderi olan Ağa Han, İsmet İnönü'ye halifeliğin korunmasını isteyen bir mektup yollamıştır. Bu mektup, Tanin'in 18 Aralık 1923 tarihli sayısında neşredilmiştir. Gazete, 1925 senesinde kapanmıştır[271]. Kasım Gülek 1961'de gazeteyi yeniden neşretmişse de kapanmasına engel olamamıştır[272].

1.2.1.8. Tasvir-i Efkâr Gazetesi

27 Haziran 1862 yılında Şinasi tarafından kurulan Tasvir-i Efkâr'ı, 31 Mayıs 1909'dan itibaren Ebüzziya Mehmet Tevfik neşretmiştir[273]. 19 Ocak 1913 yılından sonra Ebüzziya Mehmet Tevfik'in çocukları olan Talha ve Velid, gazeteyi yayınlamaya devam ettirmişlerdir[274]. I. Dünya Savaşı süresince Yunus Nadi ve Ebüzziya Mehmet Tevfik tarafından idare edilen gazete, Yunus Nadi'nin ayrılması üzerine Ebüzziya Mehmet Tevfik tarafından devralınmıştır[275].

Gazetenin yazar kadrosunda Ahmet Rasim, Âgâh Sabri, Ömer Rıza Doğrul, Mehmet Âgah, Mustafa Nazmi, Cenab Şahabettin, Abdülhamit Hamdi Tarhan, Yahya Kemal Beyatlı, Ruşen Eşref, Refik Altınay, Süleyman Nazif, İhsan Haydar ve Bahattin Teyfik yer almaktaidiler[276].

Mustafa Kemal'in İstiklâl Savaşı sırasında çekilmiş fotoğrafı ilk kez bu gazetede neşredilmiştir. Gazete, Millî Mücadele hakkındaki haberleri günlük olarak yayınlamıştır. Ayrıca gazete İzmir'in işgalini protesto eden mitingler ve konuşmalar yayınlayarak ilk zamanlarda Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir. 1921 yılından sonra Tevhid-i Efkâr ismiyle yayınlanan gazete, 5 Mart 1925 yılında kapanmıştır[277].

1.2.1.9. Tercüman-ı Hakikat Gazetesi

Tercüman-ı Hakikat gazetesi Ahmet Mithat Efendi tarafından 25 Haziran 1878 yılında neşredilmiştir. Başlangıçta 4 sayfa olarak çıkarılan gazete daha sonra 8 sayfa

[271]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 348-349.
[272]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 168.
[273]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 164.
[274]Metin Akız, **a.g.t.,** s. 10; İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xvıı.
[275]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 344.
[276]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 164-165.
[277]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 345-346.

olarak yayınlanmıştır[278]. İstanbul'da günlük olarak sadece perşembe günleri yayınlanmıştır. Gazetenin sahibi Mehmet Cevdet, Sorumlu Müdürü Mehmed Salih ve başmuharriri Ağaoğlu Ahmed Bey'dir[279]. Tercüman-ı Hakikat gazetesinin yazar kadrosunda Ahmet İhsan Tokgöz, Abdülhak Hamit, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Halide Edip Adıvar, Necip Asım ve Hüseyin Cahit gibi yazarlar yer almakta idi[280].

Gazete Ankara yönetiminin yayınladığı resmi bildirileri ve muhârebe haberlerini neşretmek sûretiyle İstiklâl Savaşı Hareketi'ni desteklemiştir[281]. İlk yayınladığı seviyeyi asla yakalayamayan gazete Cumhuriyet'in ilanından sonra kısa bir süre daha neşredilmiş ve 1924 yıllı Ocak ayında kapanmıştır[282].

1.2.1.10. Türk Dünyası Gazetesi

Gazete İstiklâl Savaşı'nın ilk döneminde İstanbul'da Kâzım Nami Duru'nun çalışmalarıyla kurulmuştur. "Türk Dünyası Gazetesi Şirketi"nin katkılarıyla ilk sayısı 21 Ağustos 1919'da neşredilen gazete, 5 Şubat 1920'ye kadar yayınını sürdürmüştür. 24 Aralık 1919 yılına kadar günlük olarak yayın yapan gazete, bu tarihten sonra haftalık yayınlanmıştır[283]. Gazetenin Sorumlu Müdürü Behçet Bey, yazarları Faruk Nafiz, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Kâzım Nami, Ali Canib, Nebizâde Ahmet Hamdi, Yusuf Ziya, İsmail Nurettin, Ahmet Rasim, Besim Atalay, Mustafa Namık ve Ali Ekrem gibi kişiler idi[284].

Türkçülüğü savunan Millîyetçi bir gazetedir. Bütün Türk milletine hizmet edip faydalı olmaya çalışmıştır. Gazete İstiklâl Savaşı'yla alakalı gelişmelere yoğun bir şekilde yer vermiş ve Millî Mücadele Hareketi'ni desteklemiştir[285].

---

[278]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 279.
[279]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 365.
[280]Suat Gezgin; **a.g.m.**, s. 20.
[281]E. Semih Yalçın **a.g.e.,** s. 167.
[282]Mehmet Tekin, "Tecüman-ı Hakikat" **İslam Anasiklopedisi,** C: 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 2011, s. 497-498.
[283]Nejdet Bilgi, "Millî Mücadele'nin Başlarında İstanbul'da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C: X, İzmir, Y. 1995, s. 263-264
[284]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 366-367.
[285]Nejdet Bilgi, **a.g.m.,** 1995, s. 272-274.

1.2.1.11. Vakit Gazetesi

Vakit gazetesi 1875 yılında Diyarbakırlı Filip Efendi tarafından neşredilmeye başlanmıştır. Mehmet Said Bey gazetenin başyazarıdır. Hakkı Tarık (Us) ile Asım (Us) 26 Ekim 1917 yılından itibaren gazeteyi yayınlamışlardır[286]. Gazete İstanbul'da Günlük olarak neşredilmiştir. Ahmet Emin Yalman bu dönemde gazetenin başyazarıdır. Gazetenin yazar kadrosunda, Ahmet Şükrü Esmer, Hakkı Süha, Ali Ekrem Uşaklıgil, Refik Ahmet Sevengil, Reşat Nuri Güntekin, Enis Tahsin Til ve Halil Lütfi yer almakta idi[287].

Vakit gazetesi, birçok gazetecinin yetişmesine imkân sağlamıştır[288]. Türkiye hakkında en çok yurt dışı haberlerini veren gazete bu haberleri Avrupa, Amerika basını ile Ermenice yayınlardan almıştır[289]. İstiklâl Savaşı Hareketi'ni desteklemiş ve Mustafa Kemal'in ilkelerini benimseyerek savunmuştur. Gazete 1 Aralık 1928 yılında uzun bir zaman Kurun ismiyle neşredilmiştir[290].

1.2.2. İstanbul Basını'nda Millî Mücadele Hareketi'ne Karşı Olan Gazeteler

I. Dünya Savaşı'nı Osmanlı Devleti'nin kaybetmesi ve bu yenilginin ardından Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte daha sonra Yunanlılar ve İtilaf Devletleri işgallere başlamışlardır. İlk olarak İzmir 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve sonra da İtilaf Devletleri de 16 Mart 1920 yılında İstanbul'u işgal etmişlerdir. Bunun üzerine bu işgallere karşı oluşan özgürlük hareketi ile bu harekete karşı çıkarak halife ve saray yanlısı olmak üzere iki hareket meydana gelmiştir. Gerçekleşen bu işgaller doğrudan doğruya İstanbul Basını'nı etkilemiştir. İstanbul Basını sarayın ve hilafetin yanında yer alarak İtilaf Devletleri yanlısı bir politika izlemiştir[291].

1918'in sonu 1919 yılının ilk aylarında İstanbul Basını'nda yer alan gazetelerin çoğu, yabancı devletlerin yardımı ve manda sisteminin kabul edilmesiyle kurtuluşun gerçekleşeceğini belirtmişlerdir[292].

---

[286]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xvıı.
[287]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 369.
[288]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xvıı.
[289]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 165.
[290]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 369.
[291]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 336-337.
[292]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 162.

İstanbul Basını padişah ve İtilaf Devletleri'nin kontrolü altında olduğundan Anadolu Direniş Hareketi ve Mustafa Kemal Paşa, Kuva-yı Millîye ve TBMM hakkındaki konulara olumlu yönde değinmemişlerdir[293].

Anadolu Direniş Hareketi ile bu hareketi yönetenler hakkında olumsuz yönde yayın yapan gazeteler hem İstanbul Hükümeti hem de işgalci devletler tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmişlerdir. Ayrıca bu tür gazetelere sansür uygulanmamıştır. İstiklâl Savaşı Hareketi'ne karşı olağanüstü bir çabayla faaliyetlerini yürüten gazeteler şunlardır: İstanbul, Peyam-ı Sabah, Aydede ve Alemdâr[294].

1.2.2.1. İstanbul Gazetesi

Gazeteyi 5 Aralık 1918 yılında Sait Molla İstanbul'da kurmuştur[295]. Günlük olarak yayınlanan gazetenin Başmuharriri Said Molla Bey'dir[296]. Hürriyet ve İtilaf Partisi ile uyumlu çalışmak üzere İngiliz Muhipler Cemiyeti İstanbul'da kurulmuştu. Padişah Mehmet Vahdettin, Sadrazam Damat Ferid Paşa ve devletin önde gelen yöneticilerinin bir kısmı, İngiltere'nin kontrolü altında sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü korunabilir fikrini savunuyorlardı. Bu fikirleri yaymak ve kamuoyu oluşturmak için İstanbul gazetesi kullanılmak isteniyordu. 5 Aralık 1918 yılında Said Molla gazetede Kuva-yı Millîye Hareketi'nin aleyhine yazılar neşrederek, genellikle yazılarında Anadolu'da başlayan "Ulusal İstiklâl Hareketi"ne karşı çıkarak İtilaf Devletleri'nin yanında yer alıp, savunduğu düşünceyi benimsetmek çabası içerisinde yayın ve faaliyetlerini sürdürmüştür[297].

Anadolu Direniş Hareketi'nin elde ettiği başarılar üzerine gazete 1921 yılında kapanmıştır[298].

1.2.2.2. Peyam-ı Sabah Gazetesi

Gazete 16 Kasım 1913 ve 17 Kasım 1922 yılları arasında İstanbul'da kurulmuştur[299]. Mihran Bey'in neşrettiği Sabah gazetesi ile Ali Kemal'in çıkarmış

[293]Yücel Özkaya, **a.g.e.,** s. 4-6; Ayrıntılı bilgi için bkz, Nurettin Güz; **a.g.e.,** s. 9-12.
[294]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 341.
[295]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 172.
[296]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 342.
[297]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 341-342.
[298]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 172.
[299]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 357.

olduğu Peyam gazetesinin birleşmesiyle Peyam-ı Sabah adını almıştır[300]. Gazetenin sahibi Mihran Bey, Sorumlu Müdürü ve Başyazarı Ali Kemal'dir. Gazete günlük olarak yayınlanmıştır[301].

Peyam-ı Sabah, açık bir şekilde İstiklâl Savaşı Hareketi'ne karşı çıkmış ve İstiklâl yolunu İngilizlere sığınmakta aramıştır[302]. Gazetede Anadolu Direniş Hareketi'ne karşı en olumsuz yayınları Ali Kemal Bey yapmıştır[303]. Ali Kemal, sürekli olarak Mustafa Kemal hakkında olumsuz yazılar yazarak[304] Kuva-yı Millîye Hareketi'ni de cinnet olarak niteleyerek, yönetici kadrosuna Dağîler, Bağîler diye hitap etmiştir[305].

Anadolu Direniş Hareketi'nin başarılı olmasıyla birlikte Büyük Zafer'den sonra gazete kapatılmış ve Ali Kemal İzmit'te linç edilerek öldürülmüştür[306].

1.2.2.3. Aydede Dergisi

Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyesi olan Refik Halid, 14 Nisan 1919'da Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğüne getirilmiş ve altı ay kaldığı bu görevi sırasında Anadolu'da örgütlenmeye çalışılan Direniş Hareketi'nin aleyhinde yazılar ve makaleler yayınlamıştır. Mütareke ve İstiklâl Savaşı Dönemlerinde sansür olduğu için Galatasaray Lisesinin Müdürü olan Monsieur Feuillet'in yardımıyla bu sansür engelini aşarak 2 Ocak 1922 yılında Aydede gazetesini çıkarmıştır[307].

Başmuharriri Refik Halid Karay olan bu gazete İstanbul'da pazartesi ve perşembe günleri neşredilmiştir. Gazete 29x40 boyut ve ebatında olup Sabah Matbaası ile Tan Matbaası'nda basılmıştır[308].

Refik Halid Karay İttihat ve Terakki Partisi'ne düşman olduğundan Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne katılmıştır[309]. Aydede Dergisi'nde, Anadolu Hareketi ve Mustafa Kemal hakkında olumsuz yönde yazılar yayınlanmıştır. Anadolu'daki Direniş Hareketi'ne karşı

[300]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 173.
[301]Zekayi Güner, Orhan Kabataş **a.g.e.,** s. 356.
[302]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 173.
[303]Hıfzı Topuz, **a.g.e.,** s. 72.
[304]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 343.
[305]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xx.
[306]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 343.
[307]Şerif Aktaş, **Refik Halid Karay**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 1986, s. 30-32.
[308]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, s. 157.
[309]Şerif Aktaş, **a.g.e.,** s. 34.

gelmiştir[310]. Yüzelilikler Listesi'nde olduğu için 1922 yılında ülkeden ayrılmak zorunda kalan yazar, Yüzelilikler affedildikten sonra 17 Temmuz 1938 yılında yurda dönmüş ve daha sonra 1965 yılında vefat etmiştir[311].

Bu gazetelerden bir diğeri tezimize konu olan Alemdâr Gazetesi'dir.

1.2.3. Alemdâr Gazetesi ve Genel Nitelikleri

1.2.3.1. Alemdâr Gazetesi

Alemdâr gazetesi, Tanin, İkdâm ve Şahrah gazetelerinde de görev yapan Refi Cevad Ulunay tarafından 1909 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Gazetenin Sorumlu Müdürü Refi Cevad Ulunay, Genel Müdürü ise Ahmet Kadri'dir[312]. Alemdâr İstanbul Minber Matbaası, Matbaa-i Antalet'de 1911 ve 1921 tarihleri arasında basılmıştır[313]. Günlük olarak çıkan gazete cumartesi günleri ücretsiz dağıtılmıştır[314].

Gazete, Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni desteklemiş ve ilk zamanlarda İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı muhâlefet ettiğinden ara ara yönetim tarafından kapatılmıştır[315]. Böylece gazetenin yayın akışı aksamış ve Takvimli gazete, Nevrah, Teşrih, Azim, Hedef, Haberdâr, Şahrah, Yeni Yol ve Bedahet adlarıyla yayın hayatına devam etmiştir[316].

Farklı nedenlerden dolayı kapanan Alemdâr gazetesinin yeniden yayın hayatına başlaması şu şekilde olmuştur: Mondros Mütarekesi'nden sonra yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı 68'e ulaşmıştı. Refi Cevad'ın "Alemdâr" gazetesi de bu sayıya dâhildi[317]. Mahmut Şevket Paşa'nın vurulmasından sonra Refi Cevad Ulunay, Sinop'a sürgün edildi[318]. Refi Cevad 5 senelik bir sürgün hayatı yaşadıktan sonra 1918 yılında

---

[310]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 174.

[311]Şerif Aktaş, **a.g.e.,** s. 34-38; Ayrıntılı bilgi için bkz, Sedat Bingöl, **150'likler Meselesi Bir İhanetin Anatomisi,** Bengi Yay, İstanbul 2010, s. 82-84-182.

[312]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, s. 124.

[313]Hülya Baykal, **a.g.e.,** s. 230.

[314]Zekayi Güner, Orhan Kabataş, **a.g.e.,** s. 317.

[315]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 172-173.

[316]Suat Gezgin, **a.g.m.,** s. 20; Ayrıntılı bilgi için bkz, Mustafa Özbey, **Millî Mücadele'de Basın ve Alemdâr Gazetesi,** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990, s. 15-20.

[317]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. 10.

[318]Fuat Süreyya Oral, **Türk Basın Tarihi Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 1728-1922-1831-1922,** C: I, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1967, s. 269.

tekrar İstanbul'a döndü ve 5 yıl sonra Alemdâr gazetesini yeniden neşretti[319]. Böylece Alemdâr gazetesinin Mütareke Döneminde yayın hayatı başlamış oldu.

Alemdâr gazetesi farklı tarihlerde farklı nedenlerden dolayı tekrar kapanmış ve yeniden farklı isimlerle yayınlanmıştır. Tevfik Paşa Hükümeti tarafından Dâhiliye Nâzırı Mustafa Arif Bey'e karşı açık bir şekilde yaptığı tedhiş yayını sebebiyle 31 Aralık 1918 yılında Alemdâr, 1 Ocak 1919'da Âlem ve 2 Ocak 1919 yılında da Asıldâr adlarıyla neşredilmiştir. Tevfik Paşa Hükümeti zamanında Polis Genel Müdürü Halil Bey hakkında Alemdâr gazetesinin açtığı olumsuz kampanya sebebiyle 6 Şubat 1919 yılından 13 Şubat 1919 yılına kadar 6 gün boyunca gazete yayınlanamamıştır[320].

Mondros'tan sonra Alemdâr gazetesinde, gazetenin yazar kadrosunda olan Refi Cevad, Aka Gündüz, Fazıl Ahmet, Ahmet Kadri, Şehsuvarzâde Osman, Mustafa Sabri ve Doktor Selahattin Bey, Millî Mücadele aleyhinde yazılar yazmışlardır[321]. Refik Halit Karay, Alemdâr gazetesinde Aydede ve Kirpi takma isimlerini kullanarak İstiklâl Savaşı hakkında olumsuz makaleler yazmıştır. Ayrıca gazetede, Hafız İsmail, Muamer Asaf, Dr. Selahattin (Sat Ayın), Mustafa Sabri ve Nasrettin Hoca imzalarıyla yayınlanan metinlerin içerik kısmında Anadolu Direniş Hareketi'ni yönetenler serseri, çete reisi ve serseri başı gibi adlarla nitelendirilmişlerdir[322]. Gazetede yayınlanan hârici haberler genellikle Ermeni ve İngiliz basınlarından alınmıştır[323]. İngiliz mandasını savunup Anadolu Direniş Hareketi'ne karşı çıkarak bu hareketi yöneten kişilere de karşı çıkmıştır[324].

Anadolu Direniş Hareketi zaferle sonuçlandığından Alemdâr gazetesi 1922 yılında kapanmıştır[325]. Gazetenin sahibi Refi Cevad Ulunay Yüzelilikler Listesi'ne alınarak ülke dışına çıkarılmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal tarafından Cumhuriyet Döneminde Yüzelilikler affedildiğinden, Refi Cevad fırsattan yararlanarak ülkeye geri dönmüştür. Millîyet ve Yeni Sabah gazetelerinde siyaset dışında yazılar yazmış ve 1968 yılında vefat etmiştir[326].

---

[319]Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, Dergâh Yay, İstanbul 2015, s. 281.
[320]Alper Ersaydı, **Alemdâr Gazetesine Göre Mütareke Dönemi Başında İttihatçılar ve İttihatçılık**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 10.
[321]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 10-11.
[322]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 342.
[323]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xx.
[324]E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 172-173.
[325]İzzet Öztoprak, **a.g.e.,** s. xx; E. Semih Yalçın, **a.g.e.,** s. 173.
[326]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 343.

1.2.3.2. Gazetenin Bazı Önemli Yazarlarının Hayatları

Alemdâr gazetesi yazarlarının nasıl bir düşünce yapısına sahib olduklarını anlamak gazetedeki makale ve yazıları analiz etmeye yardımcı olacağı için yazarlarının tanınması gerektiği kanaatindeyiz.

Gazetenin kurucusu olan Refi Cevad, 1890'da Şam'da dünyaya gelmiştir. Mevlana Celaledin-i Rumi soyundan olan Refi Cevad'ın babası Ankara Valisi olan Muhittin Paşa, annesi ise Makbule Hanım'dır. İlk eğitimini Vefa'da Taşmektep'te, orta eğitimini Şemsülmaârif isimli hususi orta mektepte yapmış; 1909 yılında Galatasaray Lisesinden mezun olmuştur. Fransızca, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Refi Cevad, eğitimini tamamladıktan sonra Tanin gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Tanin ve İkdâm'da kısa bir süre çalıştıktan sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yanında yer alarak İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı muhâlefet etmiştir. Bir süre Şahrah gazetesinde çalıştıktan sonra Alemdâr gazetesini çıkarmıştır. Bâb-ı Âli baskını sonucunda gazetesi kapatılan Refi Cevad, Mahmut Şevket Paşa'nın katlinden sonra Sinop'a sürgün edilmiştir. Sinop'tan Çorum'a, oradan memleketi Konya'ya 1917 yılında sürülmüştür. 1918 yılında Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra tekrar Alemdâr gazetesini açmıştır. İttihatçılara beslediği kin nedeniyle İstiklâl Savaşı'na karşıdır[327].

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Alemdâr gazetesi, İstiklâl Savaşı zaferle sonuçlanınca 1922 yılında kapatılmıştır[328]. Refi Cevad Bey, Lozan görüşmeleri başlamadan önce 1922 yılının Kasım ayında İngilizler'e sığınmış ve onların vâsıtasıyla Türkiye'yi terk etmiştir[329]. Böylece 1924 senesinde TBMM'nin verdiği kararla Yüzellilikler listesine dâhil edilmiş ve 1927 yılında diğer bir kanun ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır[330].

Yirmi yılını yurt dışında geçirmiştir[331]. Bir süre Suriye'de kalmış ve sonra Paris'te uzun bir süre yaşamıştır. Refi Cevad, Paris'te kaldığı ilk senelerde Mondros Dönemi'ndeki Millî Mücadele yerine saltanat ve hilafet taraftarlığı anlayışını sürdürmeye devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile Türkiye'nin devlet yöneticileri ve

[327]Hilmi Yücebaş, **Ulunay: Hayatı Hatıraları Eserleri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969, s. 3-5.
[328]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 11.
[329]İlhami Soysal, **150'likler**, Gür Yay, İstanbul 1985, s. 25.
[330]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s.11.
[331]Hilmi Yücebaş, **Ulunay: Hayatı,** s. 5.

inkılâplara karşı olumsuz yazılar yazmıştır[332]. Refi Cevad, Yüzellilikler affedildiği 1938 yılında ülkeye dönmüş ve 1968 yılında ölmüştür[333].

Alemdâr gazetesinin önemli yazarlarından bir diğeri olan Aka Gündüz'ün gerçek ismi Enis Avni'dir. 1911 yılından itibaren Aka Gündüz imzasıyla yazılar yazmıştır[334]. Katerin ile Ellasonya (Yunanistan) arasında olan bir dağ köyünde 1895 yılında doğan Aka Gündüz'ün babası Binbaşı İbrahim Kadri Bey, annesi Melek Hanım'dır. Galatasaray Sultanisini bitirdikten sonra Edirne ve Kuleli Askeri İdadilerinde eğitimine devam etmiş ve bu okullardan mezun olduktan sonra Harbiye'de bir müddet okumuş, hastalanınca eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır[335]. 31 Mart Vakası meydana gelince askere gönüllü olarak başvurmuş ve Hareket Ordusu'yla beraber İstanbul'a gelmiştir[336]. Aka Gündüz daha sonra Tanin Gazetesi'nde meşrutiyet döneminde -Balkan Harpleri öncesinde- harp lehinde Millî yazılar yazmıştır. 23 Ocak 1913 yılında Bâb-ı Âli Baskını'yla Ömer Naci ile birlikte halkı harbe sürüklemek için haykırmışlar ve bunu da başarmışlardır[337].

İstanbul'un işgali döneminde vatan ile alakalı yazmış olduğu yazılardan dolayı Malta'ya sürgün edilmiştir[338]. TBMM'nin etkisiyle Malta'dan dönmüş ve İstiklâl Savaşı Hareketi'ne katılmıştır[339]. İstiklâl Savaşı Döneminde Kâzım Paşa ile Aka Gündüz birlikte Ankara'da Peyam-ı Sabah gazetesini kurdular. Bu gazete İstanbul'da Anadolu Direniş Hareketi'ne muhâlefet eden Ali Kemal'in çıkardığı Peyam-ı Sabah'ın bir kopyasıydı. İstanbul'daki Peyam-ı Sabah'ın adı altında İstanbul Hükümeti ile dalga geçiyorlardı[340]. Cumhuriyet kadrolarının yanında olmuş ve iki dönem milletvekilliği yapmıştır. Selanikli olmasından dolayı İttihatçılarla çok yakın bir temas içerisinde olan Aka Gündüz, 1913 yılında İttihatçıların gerçekleştirdikleri birçok olayda ön planda olmuştur. Fakat bu ittihatçı hareket içerisinde önemli mevkilere gelemediğinden bu

[332]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 11.
[333]Mehmet Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın,** s. 343.
[334]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler İle Aka Gündüz Hayatı, Hatıraları, Eserleri**, Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1959, s. 15
[335]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler,** s. 3.
[336]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 12.
[337]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler**, s. 32-33
[338]Bilâl Niyazi Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 182.
[339]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler,** s. 7-8.
[340]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler,** s. 42-43.

hareketin yönetim kadrosundan uzaklaşmış ve Alemdâr gazetesinde ittihatçılar hakkında olumsuz yazılar yazmıştır[341]. 1958 yılında vefat etmiştir[342].

Gazetenin kurulduğu ilk zamanlarda Refi Cevad'ın yanında yer alan Ahmet Kadri ise gazetenin neşrine mâlî olarak katkıda bulunmuştur. Tanin gazetesinde Başyazarlık yapan Muhittin Birgen, Ahmet Kadri'nin yaşamı hakkında bilgi vermektedir: Ahmet Kadri Bey genellikle güreşen kuvvetli bir adam idi ve güreş yaptığından dolayı "Pehlivan Kadri" lakabıyla anılıyordu[343]. Yine Muhittin Birgen'e göre, "Mahalle halkı bu adamdan bıkmıştı. Kadrinin anlamı bizim mahallede edepsizliğin simgesiydi. Edepsizlik yüzünden komşularından birini vurup 10 sene hapis cezasına mahkûm oldu. Sonra meşrutiyet zamanında af çıkınca tekrar dışarı çıktı"[344].

Gazetenin Genel Müdürü olan Refi Cevad'ın yanında yer alan Ahmet Kadri gazetede hiç yazı yazmamış ve sadece Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlısı olmuştur. Mahmut Şevket Paşa vurulduktan sonra gazete kapatılınca Sinop'a sürgün edilmiştir[345].

İstiklâl Savaşı döneminde Anadolu Direniş Hareketi'ne karşı gazetenin yayınlarıyla yapmış olduğu yıpratma hareketi ve yoğun muhâlefetten dolayı Refi Cevad ile Ahmet Kadri 4 Temmuz 1920 yılında Ankara birinci derece ceza mahkemesinin vermiş olduğu karar sonucunda idam cezasıyla cezalandırılmışlardır[346]. Ahmet Kadri, Anadolu Direniş Hareketi'nin zaferle sonuçlanması üzerine 8 Kasım 1922 yılında İngilizlere ait olan "Egypt" isimli vapurla ülkeyi terk ederek Mısır'a kaçmıştır[347].

Lozan Antlaşması ile Millî Mücadele Dönemi basınının "kara liste" olarak ifade ettiği, 150 kişiden oluşan bir liste hazırlanmıştır. Ahmet Kadri de bu listede 105. sırada yer almaktaydı[348].

---

[341]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 13.
[342]Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheler,** s. 3.
[343]Halit Fahri Ozansoy, **a.g.e.,** s. 274.
[344]Muhittin Birgen, İ**ttihat ve Terakki'de On Sene**, hzl. Zeki Arıkan, C: I, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 517
[345]Halit Fahri Ozansoy, **a.g.e.,** s. 276-277.
[346]Sedat Bingöl, **Yüzellilikler Meselesi**, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s. 66
[347]Sedat Bingöl, **a.g.t.,** s. 76.
[348]Alper Ersaydı, **a.g.t.,** s. 15.

1.2.3.3. Gazetenin İdare Heyeti ve Yazar Kadrosu

Alemdâr gazetesi ara ara kapandığından farklı isimlerle yeniden neşredilmek zorunda kalmış ve böylece gazetenin sahipleri ile müdürleri de değişmiştir.

Gazetenin 1911 yılındaki değişik adlarla çıkan isimleri, sahipleri ve sorumlu müdürleri şunlardır:

Alemdâr gazetesinin 1911 yılındaki Sorumlu Müdürü Refi Cevad Ulunay'dır. "Şahrah" gazetesinde ise gazetenin sahibi ve Sorumlu Müdürü Mehmet Hayrettin Bey'dir. "Nevrah" gazetesinde sorumlu müdür değişmiş ve Mahir Said gazetenin sorumlu müdürlüğüne atanmıştır. "Yeni Yol" gazetesinde, Süleyman Rudi Sorumlu Müdür olmuştur. Yine 1911 yılında yayınlanan "Meslek" gazetesinin Sorumlu Müdürü ise Ahmet Kadri Bey'dir.

Gazetenin 1912 ve 1913 yıllarında farklı adlarla çıkan isimleri, sahipleri ve sorumlu müdürleri ise şunlardır:

1912 yılında neşredilen "Takvimli" gazetenin Sorumlu Müdürü Süleyman Şevket, Genel Müdürü Ahmet Kadri Bey idi. 1912 yılında yayınlanan "Âlem" gazetesinde Genel Müdür Refi Cevad Bey, Sorumlu Müdür Baha Tevfik Bey idi. 1912 yılında yayınlanan "Teşrih" gazetesinin Genel Müdürü Ahmet Kadri Bey, Sorumlu Müdürü Hüseyin Avni Bey idi. 1912 yılında yayınlanan Alemdâr gazetesinin Genel Müdürü Ahmet Kadri, Sorumlu Müdürü Refi Cevad Bey idi. 1913 yılında neşredilen "Haberdâr" gazetesinin Sorumlu Müdürü Süleyman Şevket, Genel Müdürü Ahmet Kadri Bey idi[349].

Mütarekeden sonra Alemdâr gazetesinin sahibi, Müdürü ve Başyazarları Tahir Said, Refi Cevad Ulunay ve Ahmet Kadri Beylerdir[350]. 1920 yılında neşredilen Alemdâr gazetesinin Başyazarı Refi Cevad Ulunay'dır[351]. 1920 yılında neşredilen başka bir sayısında ise Sorumlu Müdürü Ahmet Kadri ve Başyazar olarak da Refi Cevad Ulunay gösterilmiştir[352]. 1921 yılında gazetenin Sorumlu Müdürü ve Başyazarı değişerek Mahir Said olmuştur. 1921 yılında yayınlanan makalelerde genellikle yazarın adının ve soyadının baş harfleri kullanılmıştır[353].

---

[349]Mustafa Özbey, **a.g.t., s**. 12-14.
[350]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, s. 124.
[351]**Alemdâr,** 24 Haziran 1336/1920 Perşembe, Adet: 644-2846, s. 1.
[352]**Alemdâr,** 2 Ağustos 1336/1920 Pazartesi, Adet: 587-2887, s. 1.
[353]**Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 1.

1.2.3.4. Gazetenin Farklı Tarihlerdeki Ebat ve Ücretleri

Gazete farklı boyutlarda neşredildiğinden ücretlerinde değişiklikler olmuştur. 1911, 1912 ve 1913 yıllarında neşredilen sayılarındaki sayfalarının üst kısımlarında gazetenin ücreti ile ilgili olarak şu bilgiler mevcuttur:

1911 yılında yayınlanan gazetenin sol üst köşesinde "Abone şartı: Posta fiyatıyla birlikte 1 sayısı 10 para, 3 aylığı 30 kuruş iken 6 aylığı 57 kuruş ve bir yıllığı mecidî olarak 20, kuruş olarak 108'dir." 1912 yılında yayınlanan Alemdâr gazetesinin ücreti şu şekildedir, "posta fiyatıyla birlikte bir yıllığı mecidî olarak 20 kuruş, 3 aylığı 30 kuruş, Yabancılar için bir seneliği 40 frank iken 6 aylığı da 22 franktır. Bir sayısı 10 para eder. 1913 yılında çıkan Azim gazetesinde "Posta fiyatıyla birlikte sayısı 10 para, 3 aylığı 30 kuruş, 6 aylığı 50 kuruş ve 1 yıllığı mecidi olarak 20, kuruş olarak da 95'tir. Yabancılar için 1 sayısı 10 para, 6 aylığı 22 frank ve 1 yıllığı 40 frank'tır."

Ekonomik nedenlerden dolayı bazen gazetenin ebatlarında da değişiklikler olmuştur. Mesela, 1911 yılında yayınlanan "Darbe" gazetesi 1913 yılına kadar neşredilen Alemdâr ya da bu gazetenin başka adlarını alan gazetelerin ebadından küçüktür (40 x 61)[354].

Mütarekeden sonra Alemdâr gazetesinin ücreti hakkında şu bilgiler mevcuttur: "Abone şartı: Kırsal alanlar için bir sayısı her yerde 100 para, 6 aylığı 450 kuruş ve bir yıllığı 250 kuruştur. Yabancılar için 6 aylığı 600 kuruş ve 1 yıllığı 1150 kuruştur. Tarihi geçen nüshalar ise 5 kuruştur[355]. Yine 1921 yılındaki bir sayısında ücreti değişmiştir: "Abone şartı: Kırsal alan için 3 aylığı 260 kuruş, 6 aylığı 500 kuruş ve seneliği ise 950 kuruştur. Yabancılar için ise 3 aylığı 350 kuruş, 6 aylığı 680 kuruş ve seneliği 1300 kuruştur. Tarihi geçen nüshalar 5 kuruştur[356].

Mütarekeden sonra Alemdâr gazetesinin ebatları: 1919 senesinde gazetenin boyu 40 x 61 iken 3 Nisan 1920 yılında 40 x 62,5'tur. 22 Nisan 1920 yılında ise 30 x 47,5 olmuş, 13 Eylül 1920 senesinde 24 x 50'iken 1921 yılında ise 45,5 x 62,5'tur. 28 Mart 1921'de 38 x 56 ve 40 x 61 olmuştur[357].

---

[354]Mustafa Özbey, **a.g.t.**, s. 14

[355]**Alemdâr,** 8 Ocak 1337/1921 Cumartesi, Numara: 740-3040, s. 1.

[356]**Alemdâr,** 24 Haziran 1337/1921 Cuma, Numara: 87, s. 1.

[357]Hasan Duman, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928**, C: I, s. 125.

1.2.3.5. Gazetenin Yönetimi ve Üzerinde Yer Alan Bilgiler

Alemdâr gazetesinin sağ üst kısmında yönetimi hakkında şu bilgiler mevcuttur: Ebusuud Caddesi'nde 62 numaralı katta İstanbul'dadır. "Günlük olarak yayınlanır ve telgraf adresi: Dersaâdet Alemdâr." Buna ilaveten gazete serlevhasının hemen altında şu cümle mevcuttur: "Özü sözü bir, akşamları yayınlanır, siyasi ve Osmanlı gazetesidir." Bu cümlenin de bazen kısmen değiştiği görülmektedir. 1912 yılında çıkan "Hedef" gazetesinde de "Günlük olarak yayınlanır" yazmaktadır. Telgraf adresi: Dersaâdet'tir. Zaman zaman da "Özü sözü bir siyasi Osmanlı gazetesidir." "Sabahları günlük olarak yayınlanır. Mütakilül-eftar Osmanlı gazetesidir" yazmaktadır.

Mütarekeden sonra Alemdâr gazetesi 1920'de "Nüsha-i Edebîyye" isminde zaman zaman da gazete yerine yayınlanan bir ek çıkarmıştır[358].

"Nüsha-i Edebîyye" ismiyle gazete 4 Eylül 1920 yılında neşredilmiştir[359].

Alemdâr gazetesinin 1920 yılında neşredilen bir sayısında "Gazetemiz" serlevhalı yazıda; Gazetemiz cumartesi gününden itibaren yeni bir yazı heyeti, yeni bir yönetim kadrosu ve tamamıyla yeni ellerle yayınlanacaktır. Gazetemizin genel siyaseti ve mesleği kesinlikle değişecektir. Büyük boy ve 4 sayfa şeklinde her gün yayınlanacaktır…"[360] cümleleri yer almaktadır.

Alemdâr gazetesinin 4 Aralık 1920 sayısı 4 sayfa ve büyük boy olarak yayınlanmıştır. Gazetenin sağ alt kısmına içindekiler, sol alt kısmına günlük karikatürler eklenmiştir[361]. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın karikatürü yayınlanmıştır[362].

Gazetenin baş kısmında "günlük olarak sabahları yayınlanır Osmanlı gazetesidir" ibaresi bulunmaktadır[363]. 1921 yılında gazetenin baş kısmında "saltanat-ı meşrutiyet taraftarı" olduğu açık bir şekilde yazılmıştır[364].

"Yönetiminin Cağaloğlu'nda Emniyet Sandığı" karşısında yer aldığı yazılmıştır; Telgraf Adresi: İstanbul Alemdâr ve Telefon: İstanbul 386; İlan Şartı: yönetimce kararlaştırılır, alınan evrak geri verilmez"[365] gibi değişiklikler olmuştur.

---

[358]Mustafa Özbey, **a.g.t.,** s. 15-52.
[359]**Alemdâr,** "Nüsha-i Edebiyye", 4 Eylül 1336/1920 Cumartesi, Numara: 2919-619, s. 1.
[360]**Alemdâr,** 1 Aralık 1336/1920 Çarşamba, Numara: 704-3004, s. 1.
[361]**Alemdâr,** 4 Aralık 1336/1920 Cumartesi, Numara: 707-3007, s. 1.
[362]**Alemdâr,** 6 Aralık 1336/1920 Pazartesi, Numara: 709-3009, s. 1.
[363]**Alemdâr,** 24 Haziran 1336/1920 Perşembe, Aded: 547-2847, s. 1.
[364]**Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 1.
[365]**Alemdâr,** 2 Ağustos 1336/1920 Pazartesi, Adet: 587-2887, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

ALEMDÂR GAZETESİNİN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIĞIN FİKİR YAPISI, SALTANAT VE HİLAFET, İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASI İLE HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI

2.1. Türkçülük ve Turancılığın Fikir Yapısı, Hilafet ve Saltanat

2.1.1. Türkçülük ve Turancılığın Fikir Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma evresinde önemli bir hareket haline gelen ve farklı kaynaklardan beslenen Türkçülük düşüncesi, II. Meşrutiyet'ten sonra siyasi bir nitelik kazanmıştır. İlk olarak Müslüman olmayan daha sonra ise Müslüman olan milletlerin birer birer Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması, Rusya'nın izlemiş olduğu Komünizm politikası, İtilaf Devletleri'nin ekonomik ve siyasi baskısı sonucunda Osmanlı İmparatorluğu dağılmaya başlamıştır. Olaylar bu şekilde cereyan edince devletin asli unsuru olan Türklere yönelme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşayan milletler arasında Türkçülük akımı ön plana çıkmıştır[366]. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı ve Batı Trakya'yı kaybetmesi, ardından da Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasıyla Türkçülük akımı güçlenmeye başlamıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki'nin yönetimde etkili olması ve daha sonra 1913 yılında iktidara gelmesi, Türkçülük akımının güçlenmesine zemin hazırlamıştır[367]. Ulusal Bağımsızlık Hareketi de böyle bir ortamda filizlenerek gelişmeye başlamıştır[368].

Alemdâr gazetesi, İstiklâl Savaşı Döneminde politik olarak Türkçülük ve Turancılık akımlarını hedef alan makale ve yazılara yer vermiştir.

Alemdâr gazetesinde, gazetenin sahibi Refi Cevad'ın Türkçülük akımı hakkında yazdığı bir makalede:

> "…Meşrutiyeti ilan ettikten sonra meşrutiyetin lazım-ı gayr-i müfarık olan ittihad-ı anasırı bir tarafa bırakarak herkesi gücendirdiğimiz sırada memleketin en mühim aksamı çatır

[366]Tarık Zafer Tunaya**, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri,** Cilt: I, Yeni Gün Haber Ajansı Yay, İstanbul 1999, s. 105-111.
[367]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** Cilt: I, Bilgi Yay, Ankara 1991, s. 28-33.
[368]Tarık Zafer Tunaya**, Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki,** Cilt: III, Hürriyet Vakfı Yay, İstanbul 1989, s. 310-321.

çatır Anadolu'dan ayrılıyordu. Bu doğrudan doğruya kendi kendimize yaptığımız fena propagandaların neticesi idi.

İran yolu Turan yolu!

Diye biz bağırdıkça Rumeli yolu kapanmaya Konya yolu bile tehlikeye girmişti. Nihayet Harb-i Umûmî dehşetli bir tarik ile beynimizde patladı. O zaman İran Turanı bir tarafa bırakarak cihad-ı mukaddes diye bağrıştık. Ondan evvel: "Biz evvela Türk sonra Müslüman'ız !" diyen çete rüesâsı Andolu'nun en ufak köylerinde yeşil bayraklarla türlü nümâyişler yaptırdılar. Hâlbuki nümâyiş olsun, propaganda olsun bir memleketin vaziyeti hakkında verilen kararı tağyir eylemesi pek ender vukû bulmuştur… Düşündük ve anladık ki devr-i esâtîrî kadar gerilemişiz.[369]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki Partisi'nin Müslümanlıktan önce Türkçülüğü ön plana alarak Türkçülüğü her şeyin önünde tuttukları için Osmanlı Devleti'nin paramparça olduğunu belirterek diğer milletlerin Anadolu'yu terk etmesine neden olduğunu vurgulamaktadır.

Alemdâr gazetesinin 14 Temmuz 1919 tarihli nüshasında gazetenin Başyazarı Refi Cevad Türkçülük akımı hakkında:

"Türklüğü lisanımıza bile almaya cesaret edemeyerek sırf İslâmiyet ve Osmanîyet için çalıştığımız halde ne birini ne de diğerini temin edemedik. Ne millî bir ananemizi ibkâ ne de ırkî temâyülümüzü ihyâ edebildik. Bugünkü felaketle karşı karşıya kaldık. Aynı zamanda Türklük için ne kadar mümkünse o kadar fenalıklar icat ettik. İlmen, irfanen, ahlaken hiçbir terakki ve teâlî teminine muvaffak olmadığımız bir anda Türklüğü tevhide Türkçülüğü canlandırmak sûretiyle teşebbüs ettik. Hayat-ı Millîyemiz asırlarca uykuya terk edilmiş olduğu için herkese yabancı olan bu teşebbüsatı yüzümüze gözümüze bulaştırdık zira Türkçülük bir meslek olabilmek için Türkçülüğün ne olduğunu bilen yoktur. Haydi!.. Dediğimiz zaman Türklerin arkamızdan koşacaklarını veya önümüze düşeceklerini zannettik. Bunların ekseriyetiyle bizden müterakki, bizden arif, bizden devr-i endiş bizden mütedeyyin, hâlâ bizden zengin, bizden ahlaklı olduğunun farkında bile değildik. Bizimle temas etmemiş, kendileriyle temas için tarafımızdan bir gün teşebbüs vâki olmamış bir halka oradan matrud oraca menfur türediler delaletiyle hulûl etmek istedik. İcab-ı hal ile hulûl edebildiğimiz yerlerde gördüğümüz mahdud müzaheret başka türlü tevil edilemez bundan bahse lüzum bile yoktur.[370]"

Yazar bu makalesinde, Türkçülerin sadece Osmanlı ve İslâmiyet için çabaladıklarını fakat hiçbirini tesis edemediklerini, geleneksel olarak yeniden bir canlanmayı başaramadıklarını; ayrıca bir felaketle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Türkçülerin Türkler için her çeşit fenalığı icat etmiş olduğunu açık bir şekilde izah etmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türk Birliği" başlıklı makalesinde, Türkçülük akımı hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

[369]Refi Cevad, "Esâtîrî Yeni Bir Kuvvet", **Alemdâr,** 13 Nisan 1335/1919 Pazar, Adet: 112-1422, s. 1.
[370]Refi Cevad, "İngiltere Biz ve Âlem İslâm", **Alemdâr,** 14 Temmuz, 1335/1919 Pazartesi, Adet: 111-1511, s. 1.

> "...İttihatçıların son derece aşk ile şevk ile sarıldıkları bir cereyan vardı ki koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nu kısa bir sürede izmihlâl çukurunun ta yanına kadar sürüklemişti: Turancılık harita-i hakikat-i âlemde nam ve nişanı görülmeyen bu ülkenin serab-ı muğfeli arkasından koşturulan millet o amel-i mevûde yetişmeye ne vakit bulabildi ne de hal... Turancılık bu memleketi mahveylemiştir…"

Yazar bu makalesinde, Turancılık ve Türkçlük akımıyla kurulan hayalin dünyada eşi ve benzeri olmayan bir hayal olduğunu belirterek aynı zamanda bu hayalin asla gerçekleşmeyeceğini ve bu hayalle birlikte bu ülkenin yok olma sürecine girdiğini belirtmiştir.

"…Türkçülük cereyanı yürüye yürüye, ilerleye ilerleye hak tanına kadar tanındı…" Türkçülük akımının ülkede serbest bir şekilde hareket ettiğini ve bu akıma imtiyaz tanındığını belirtmiştir. *"Millet Türk Birliği filan diye tatlı kelimelerle avutularak bu cereyana girmiş ve başına gelmedik felaket kalmamıştır."* Türkçülük akımının halkı ve ülkeyi felaketten felakete sürüklediğini belirtmiştir. *"...Memleketin o zamanki durumuyla bu zamanki durumu arasında dağlar dereler kadar fark vardır. Böyle olmakla beraber şimdi Türk birliği terânesiyle ortaya atılan zevat-ı muhtereme o zaman da aynı teraneyle dem-saz olmuşlar…"* Halkı, Türk Birliği sözüyle kandırdıklarını vurgulamıştır. *"…Türklüğün birliğini ihlâl eden avâmilden birisi de İttihatçılık, İtilafçılıktır… Türklüğün birliğini değil, koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcudiyetini ihlâl eden amil İttihatçılık idi…"* Yazar burada, İttihat ve Terakki'nin sadece Türk birliğini değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni de yok ettiğini vurgulamaktadır.

> "İtilafçılar Türk değil miydi? İttihat ve Terakki dev gibi kükreyerek memlekette mukaddesat namına ne var ise mal eyledikleri zaman yalnız Türklüğü değil memleketi hatta milleti parçalıyorlardı. O zaman bugün Vahdet-i Millîye nakaratıyla davul çalan zevat-ı muhtereme ağzını açıp da:
> "Aman ne yapıyorsunuz? Türklük mahvoluyor. Milleti böyle çala satır kesmekte mana yok!" demediler. Yine öyle derneklerde kulüplerde toplanarak kendilerinden olanı efrâd-ı Millîyeye hakikaten olmayanları insandan bile addetmediler…"

Yazar burada, İttihat ve Terakki'nin Türkçülük akımıyla kulüpler, dernekler kurarak kutsal olan değerleri yerle bir ettiklerini, kendilerinden olana sahip çıktıklarını ve diğer fertleri insandan saymadıklarını belirterek, Türklüğü ve Osmanlı Devleti'ni felakete sürüklediğini açıklamıştır. *"Katilleri himâye eden vatan hâinlerini ayyuka çıkaran Millîyetçilik bu milletten uzak olsun... Yine gün olur, vaktiyle "Ben evvela Türk*

sonra Müslüman'ım." diyen…[371]" Refi Cevad, İttihatçıların izlemiş olduğu Millîyetçilik politikasının yanlış olduğunu belirtmektedir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Turancıların İç Yüzü" başlıklı makalesinde, Türkçülük ve Turancılık akımları hakkında:

> "İttihat ve Terakki'nin menâfi hissesi hesabına körüklediği cereyanlardan birisi Turancılık, diğeri de İslâmcılık olduğu herkesce malumdur. İttihatçılar emellerine ulaşabilmek için her ele el uzatır ve işte bundan dolayı da Pantürkizm ve Panislamizm cereyanlarına dört elle sarıldılar. Türk Ocağı, Millî gibi namlarla gençleri toplayıp kendi menfaatleri ve emelleri doğrultusunda kullanmaktı.
>
> Türklükle ve İslâmiyetle alakadar olmadıklarını ve mesâilerinin hedefi ancak böyle zevklere karışmaktan ibaret olduğu bilâ-perva tefevvühden çekinmeyen insanlardır. Demek ki onlarca Turancılık'ın gayesi hayat-ı şahsiyesini her neye mal olursa olsun kurtarmaktan ibaret! Hayat-ı şahsiyesini her ne şekilde olursa olsun kurtarmak da bir yas görmeyenlerin nazarında dinî ahlak ve terbiyevî düsturların bir kıymeti olabilir mi? Bilakis menâfi-yi şahsiyesini hadım her menfur şey bu gibilerince mukaddesattan madurdur. Bunlar nazarında işte Turancılık işte İslâmcılık halbuki hakiki gaye ne imiş??? Zaten pek mahdud olan bu kimseler herkesle istihza eder ve herkesi içtihatlarından dolayı mecnun zan ederler! İşte ve bunların Turancılık ve İslâmcılık gayretleri de iç yüzleri kadar müşevveş u müşevveş'tir.[372]"

İttihatçılar'ın kendi amaçlarına ulaşabilmek için Turancılık ve İslâmcılık akımlarını kullanarak Türk Ocağı ve Millî gibi sözlerle Türk halkını kandırmaya çalıştıklarını belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinin 30 Mayıs 1921 tarihli nüshasında Hakkı Halid Bey, yazmış olduğu "Daima Şarka Doğru'' başlıklı makalede, Ziya Gökalp'in İnebolu'da Belediye Dâiresi balkonunda Turan ve Turancılık Akımı hakkında yaptığı konuşmayı eleştirerek şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Turancılık yeni bir fikir, yeni bir mezheb imiş, bu fikirde görülen yenilik öyle bir şeydir ki tecdidi ve terakkiyi değil, köhneliği ve tedenniyi tavsiye ediyor. Ekseriyet-i halkın Ziya'ya doğru tabîi bir meyil ile teveccüh ettiği bu asırda Ziya Gökalp gibi bir hasta dimağın attığı bu yabancı ve yabani tahmîl memleketimizde neşv u nema bulacağını ve faideli olacağına kâil olanlar mevcutturki insan görülen sû-i tesirinden mağdur olurken bu mezhebin saliklerinin bir alay-ı mecnundan ibaret olduklarını kabul mecburiyetinde bulunuyor.
>
> "Turanizmin mana-yı hakikesi yani vaktiyle Bahr-i Hazar'ın cenûb-ı şarkiyesinden eski (Med)lerin arazisine duhül ederek orada bir müddet (Ariyin)ler ve (Semit)ler ile karıştıktan sonra Avrupa ve Asya şimâlinin buzlu denizlerine ve bahriyenin boğazına kadar serseriyane dağılmış bulunan eski bir kavme ribat-ı kalb etmek ve bundan böyle terkib-i Avrupa'yı bırakarak yüzünü çöllere çevirmek Asya-yı Vustâ'nın harab taş yığınlarından müteşekkil şehirlerine bağrı yanık ahalisine doğru yollanmaktır.
>
> Zih-i hayal! Zih-i mefkûre! Turanîler aslen ve neslen melûf olup bulundukları bir mahalde sabit bir idare ve mekân tesis edemeyerek müteselsil hicret ettiklerinden kısmen Ariyinlere mağlup olmuşlardır.

[371]Refi Cevad, "Türk Birliği Maskesi", **Alemdâr,** 7 Ağustos, 1335/1919 Perşembe, Adet: 135-1535, s. 1.
[372]Refi Cevad, "Turancıların İç Yüzü", **Alemdâr,** 5 Nisan, 1336/1920 Pazartesi, Adet: 474-2774, s. 2.

Bugünkü Turancılık ruhunda müşahede olunan serserilik ve daima yeni sahalarda yaşamak ve tavattun etmek arzuları eskilerin hasais-i asliyesinin asırlardan sonrada ırsen kendilerine intikâl ettiğini gösterir. Filhakika Ziya Gökalp ve merdan-ı alamet-i fırka olarak en ziyade serserilikten ve sergüzeştcilikten başka bir ibrâz etmiyorlar.

Eski Turanîler sabit olarak bir yerde uzun müddet kalmak hususuna mâlik bulunmadıklarından bilâ-lüzum şuraya buraya aktıkları sırada bir kısmı da Avrupa'ya geçmiş ve mevki-i coğrafi itibarıyla vusta'ya tesadüf edenler muzhir-i terakki olarak mevki-i ictimâîlerini ıslah ile yapdar olmuşlardır. Macarlar bu kısımdan madud olup bunların diğer Turanîlerle mukayesesinden tezâhür edecek hakikat Turanîliğin şarkta değil ancak garbde şâyân-ı iftihar-ı tecellilerde muzhir olduğunu isbat eder.

Macarlılarla birlikte geçen Liyonlar, Uşkiyaklar ve Samuyidler ile Asya'da şuraya buraya at yaymış veya oldukları yerlerde zaruri kalmış bulunan Turanîler de şimdiye kadar gördüğümüz tedenni esbâbını aramak ve cinsiyet itibarıyla buna çareler taharri etmek lüzumunu bizde tasdik etmekle beraber bu uğurda taassub etmek veya ahval ve zamanın vücûda getirdiği şekl-i muvakkati kat'î gibi görerek yanlış ve sakim bir yol tutmak caiz değildir.

Turancılarımız mesleklerini müdâfaa esnasında sıkışınca bu bir mefkûredir diyorlar. Mefkûre evvelce gaye-i emel diye tercüme olunurdu.

Emel kelimesinde teâlî-i mefhum mevcut olup Turancıların bu meslekleri bilakis mütedenni olmakla terakki ve teâlîyi arkada bırakarak derinliklere ve karanlıklara teveccüh istilzam eden Turancılık bir mefkûre olmaz.

Cengiz Han ve emsalinin süvârilerinin geceyi gündüze katarak önlerinde müteaddid binek hayvanları ceplerinde kımız veya kurutulmuş sütten ibaret nafakalarıyla baskın ve akın yaptıkları zamanlar bile güzergâhlarında ihtiyaçlarını tatmin edemeyerek ara sıra hayvanlarından at yedikleri kan damarlarını açarlar ve mebzûlen akan kan ile iâşeye mecbur olurlarmış. Bugün asırlar geçtiği tarihler değiştiği ve dünyanın ihtiyacat-ı umûmiyyesi kıyas kabul etmeyecek derecede tezayüd ettiği halde yeni Turancıların teveccüh ettikleri yerler ahalisinin o zaman yarı aç, yarı tok yaşadıklarını oklarının kirişlerini bile hayatlarında ihmal ve tedarikten aciz olduklarını bilmeleri lazım gelir.

Bu takdirde nasıl olurda şarkın garbın muavenet ve muzahereti olmadıkça teâlî edemeyeceğini ve şarklılar için felah ve selametin ancak garbte olduğunu kabul etmiyorlar.

Ziya Gökalp filhakika bir yarım deli olmaktan başka bir şey değilmiş. Anasıl Diyarbakırlı olan mûmâileyh halkı, bir zekâya mâlik olmakla beraber okuduğunu hazım edemeyenler arasında ahz-ı mevki edecekler, demiş. Vaktiyle İspensir Münalâatına heves ederek bu felsefeden dünyanın benliği ve hiçliğine kâni olan bu yeni mezhebci İspensir'den okuduğunun tefsirini de anlayışına göre vermiş ve bunun netice-i fiiliyesi olarak da kafasına bir rovlör kurşunu sıkmış bu intihardan her nasılsa kurtulan Ziya Gökalp ondan sonrada hazım edemeksizin müteselsil okumuş fakat hasta dimağı ale'l- vücûd-ı nihaye Turanizm mezheb-i cedidini ortaya atmış.

İşte bugün sahip-i meslek diye birçok sadedil ve hasta dimağların arkasına düştükleri adam ve işte onun ortaya attığı mefkûre-i mezhep!

Teessüf olunur ki maksat-ı mahrum olduğumuz sükûn ve saadetin temini ve tedricen tekâmül-ü içtimâî ve teâlî-i millîyemizin istihsâl olduğu halde rehber olmak iddiasında bulunanların ya aczleri veya maksad-ı hâfileri bizleri ve bizlerle temasta bulunmak mecburiyetinde olanları mutazarrır ediyor ve cümlemizi maksad-ı esâsîden pek uzaklara sevkeyliyor.

Meşhur darb-ı meseledir: Bir delinin yedi mahalleye zararı olurmuş. Bu Turanizm fikri döne dolaşa nihayet şarkı garbe tercih fikrinin tevessü ve tahkikine sebebiyet verdi. Şimdi birçokları ne olduğunu neye müncer olacağını anlamadan bilmeden daima şarka Turan'a doğru gitmek sevdasında garbe hatta Avrupa'yı aşarak denizlerden geçerek aksam-ı garbe yani Amerika'ya gitmek millî tecedüdlerin fıtrî, cibillî kabiliyetlerin azimesini istihsâl için çalışmak lazım olduğu şu sırada Asya-yı Turan'a teveccüh etmek hep bununla izâa-i vakt u nakd eylemek yarım delilik de değil, büsbütün cinnettir.[373]"

[373]Hakkı Menald, "Daima Şarka Doğru", **Alemdâr,** 30 Mayıs, 1337/1921 Pazartesi, Numara: 64, s. 1.

Ziya Gökalp, Turancılık akımıyla alakalı yaptığı konuşmasında bu akımın yeni bir fikir ve mezhep olduğunu vurgulamıştır. Ancak Hakkı Halid Bey bu fikrin bir yenilik olmadığını belirterek Ziya Gökalp'in hasta olduğunu ve bu fikre inananların da akılsız olduğunu belirtmiştir. Turancılığın menşeini izah ederek bu hareketin Batı'ya değil de Doğu'ya yöneldiğini vurgulamıştır. Turancıların yaşadıkları coğrafyalarda bir yönetim kuramadıklarını ve sürekli olarak bir bölgeden diğer bölgeye hareket ettiklerini dolayısıyla belirli bir mekânda yaşamadıklarını ve bu dönemdeki Turancıların sürekli olarak mekân değiştirmelerinin tarihten gelen bir alışkanlık olduğunu belirterek bunların maceraperest ve serserice hareket etmekten başka bir şey yapmayan kimseler olduklarını ifade etmiştir. Turancılığın bir ülkü ve gaye olmadığını; ekonomik ve toplumsal yönlerden ilkel bir akım olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda Doğu'nun, Batı'nın yardımı olmaksızın huzur ve refaha kavuşamayacağını vurgulamıştır. Hakkı Halid Bey, bu hareketin Osmanlı'yı asıl hedefinden uzaklaştırdığını; Batı yerine Doğu'yu tercih etmeye sevk ettiğini, refah ve huzurun ancak Batı'da olduğunu söylemiştir. Turancıların ne yaptıklarını bilmeden sürekli olarak doğuya doğru hareket eğilimlerini eleştirerek bunu bir felaket olarak nitelendirmiştir.

Alemdâr gazetesinde M. Kâşif imzasıyla "Millîyetperverlikte İnhisâr Olamaz" başlıklı makalede Türkçülük ve Turancılık hakkında:

> "…Dünyada hiçbir ferd mutasavver değildir ki milletine aykırı baksın, hiçbir millet mevcut değildir ki kendinden başka milletlerin kendi milletine merci olduğunu hatırına getirsin…
>
> Biz Türk'üz pek tabîi ve aşikâr hakikattir ki kendi milletimiz hakkında diğerlerine nispetle daha hararetli daha müşfik daha samimi bir hürmet hüsn eyleriz. Böyle yaptığımız içinde diğer hiçbir milletin bizi tenkid ve muhtesib hakkı olamaz. Çünkü o da kendi milleti hakkında aynı hüsn-ü muhabbet ve siyaset ile mütehassisdir. Nitekim bizim de onlara karşı bir şey söylemeye hakkımız yoktur.
>
> Bu böyle olduğu halde Heyet-i Millîye'yi tabir-i nevin ile "Millîyetperverliğ"i başka başka manalarda telakki edenler veya an-kasd öyle görünen ve öyle bildirenler kendi düşünceleri hilafında hareket eden ve bu hareketleriyle asıl hakiki Millîyetperver kendileri olduğunu ispat edenleri bilâ-perva Millîyetsizlikle ithâma kadar varıyorlar... İzah edelim:
>
> Evvela İslâmcı sonra Türkçü daha sonrada "Millîci" olan bu meslûn siyasilerin ancak bir hedefi ve bir gayesi vardır:
>
> İttihat ve Terakki'yi ve onun herhangi bir istihâlasını idâme etmek yaşatmak… Bunun temini için de her yeni fırsattan dakika fevt etmeksizin istifadeye şitaban olmak…
>
> İstanbul'da bir de (Türkçülük) modası baş göstermişti. Bu teşkilat bidâyetlerinde hakikaten bir sû-i niyete makrun değildi. Ve Türk'ün içtimâ-i iktisad-i teâlî ve terakkisini istihdâf ediyor gibiydi. Bilhassa gençlik üzerinde bir hüsn-ü tesir husûle getirmeye başladığını gördükleri andan itibarendir ki ocak beyleri bu pek mühim teşkilata da burunlarını soktular. Hem öyle soktular ki bir daha çıkarmak imkânı olmadı. Derken bir (Turan) nağmesidir tutturdular. Mehmed Emin'ler, Hamdullah Suphi'ler, Ahmed Ağa'lar, Ziya Gökalp'ler ve Emsali Yadigâr'lar artık bir pîşvâ-ı Turan birer rehber-i Türkistan olmuşlardı. "Türk Yurdu" mecmûası ise bir kitap-ı mukaddes olarak propaganda ediliyordu.

Bütün mekteplere, dârülfünunlara hatta medreselere Turancı müdürler, müdderrisler, muallimler ve muidler tayin olundu. Ve artık dersler ikinci dereceye bırakılmış… Turan neşîdeleri Türkistan yâveleri talim edilmeye başlanmıştı. Ve bir (Yaşasın Turan) diye gidiyordu ama "Turan" nedir neredir? Yenir mi içilir mi? Ak mı kara mı, erkek mi dişi mi? Orasını soran anlayan yoktu. Ve bu Türkçülük, Turancılık belasıyladır ki muttasıl harplere girişiyor, mücadelelere atlıyor, başımızı musibetten musibete felaketten felakete sokuyor, muzmahil ve perişan olup gidiyorduk.

Senelerin tekeşşüf ettiği akide-i cidal-i cûyane ile zevâl-i şebân-ı memleket kendilerini birer kahraman-ı bi-aman zan etmeye başladılar. Asacaklar, kesecekler, kıracaklar, öldürecekler ve herhalde "Turan" o gaye-i vicdana erişeceklerdi…

Netice ise malum… Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olduk!..

Mütarekeden sonra bu Türkçülük hâsseten güzel İzmir'imizin en ezeli bir düşman-ı din u imanımız ve bir düşman-ı ırz u namusumuz olan Yunanlılar tarafından işgaline müteakip "Millîcilik" namı altında tecelli etti. O an felekü'n-nişân'da "Redd-i İlhak Cemiyeti" namıyla ve pek ani olarak teşkil eden heyetine muvafık-muhâlif bütün efrâd-ı millete zehir oluyordu. Çünkü mesele fırka meselesi değil, istihlas-ı memleket meselesiydi. Hâlbuki esasen ihzar edilmiş olan Tertibat Dâiresinde çarçabuk bu teşkilata da burunlarını sokan gayr-ı tekessürler işin rengini derhal değiştiriyor. İstanbul'dan kaçıp gelen vâfîlerin ve emsal-i firarilerin talimatı üzerine bu teşkilata "Kuva-yı Millîye" namı veriliyordu.

Ve gitgide bir "Millîci"liktir tutturarak bütün İttihat ve Terakki muârız ve muhâliflerini Millîyetsizlikle ithâm ediyor. Onların neseb-i millîsi olmadığını iddiaya kadar kalkıyorlardı. Çünkü maksat ocağın tekrar büyümesiydi. Nitekim muvaffak da oldular. Binâenaleyh artık bunun idâmesine çalışmak lazım. Buna muvaffakiyet temini de ancak hariçte kalanlara Millîyetsiz vatansız ithâmını savurmakla mümkün!... Kahrolsun Millîyetsiz, yerin dibine geçsin vatansızlar…

Lakin takdir etmek lazımdır ki cemiyet-i millîye taht-ı inhisâra alınamaz. Ve o millîyetsizlikle ithâm olunmak istenilen zevattır ki vatanının milletinin daha az hüsran ve daha az zararla muhlisi arzu ettikleri ve bunun ardı arkası kesilmeyen bir cidal-i beyhûde ile husul-pezir olamayacağını bilip o sûretle istihlasa çalıştıkları için onlardan daha pek çok daha fazla ve daha ciddi ve hakiki Millîyetperverlerdir…[374]"

M. Kâşif bu makalesinde, Türkçülüğe ve Millîyetçiliğe başka anlamlar yükleyerek anlatanları (ittihatçılar) reddederek asıl Millîyetçilerin kendileri olduklarını ve diğerlerini de millîyetsizlikle suçlamıştır. Yazar, Türkçülük akımının İstanbul'da ortaya çıktığı ilk zamanlarda iyi bir şekilde hareket ettiğini, bu akımın gençler üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Daha sonra ocak beylerinin bu akıma girmesiyle birlikte Türkçülüğün artık memleket için zararlı bir akım haline geldiğini vurgulamıştır. Akabinde Turancılık akımının ortaya çıktığını ve bu akıma inananların Türk Yurdu mecmûasını kamuoyu oluşturmak için kendi amaçları doğrultusunda kullandıklarını vurgulamıştır. Türkçülük ve Turancılık hakkında kimsenin bir şey bilmediğini ve bu iki akımın ülkeyi felakete sürükleyerek ülkeyi yok ettiğini belirtmiştir. Mütarekeden sonra İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilince Türkçülüğün "Millîci" ismi altında ortaya çıktığını belirterek Redd-i İlhak Cemiyeti'nin kurulduğunu vurgulamıştır. Yazar, İttihatçıların Türkçülük ve Millîyetçiliği savunmak sûretiyle bunlara karşı olanları da

[374]M. Kâşif, "Millîyetperverlikte İnhisâr Olamaz", **Alemdâr,** 21 Eylül, 1337/1921 Çarşamba, Numara: 5-1990, s. 2.

vatansız ve millîyetsiz olmakla suçladıklarını vurgulamıştır. Türkçülük ve Millîyetçiliğe karşı olanların hâinlikle suçladıklarını belirtmiştir. Buna karşın millîyetsiz ve vatansız diye suçlananların gerçek Millîyetperverler olduğunu savunmuştur.

Kısacası Alemdâr gazetesi, Turancılık ve Türkçülük akımlarını hedef alarak, bu iki akım hakkında olumsuz yönde yayınlar yapmıştır. Yapmış olduğu bu yayınlarla kamuoyu oluşturarak bu akımları etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca kurulan Redd-i İlhak Cemiyetiyle birlikte Türklerin emin adımlarla İstiklâl Savaşı'na doğru ilerlemelerini eleştirerek Türk Millîyetçiliğini ve fikir adamlarını akılsız olarak nitelendirmiştir. Türk halkının yakın bir zamanda başlayacak olan İstiklâl Savaşı'na olan inancını kırmaya çalışmıştır.

2.1.2. Hilafet ve Saltanat

Saltanat, Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklini oluşturmuş ve bu yönetim şekli İstiklâl Savaşı Dönemi boyunca etkili olmuştur. Alemdâr gazetesi, hilafet ve saltanat hakkında yayınlamış olduğu makale ve yazılarla hem İstiklâl Savaşı'nın amacını hem de sonucunu etkilemiştir. Gazete, hilafet ve saltanat yanlısı bir yayın politikası izleyerek Ankara Hükümeti'ni yıpratmaya çalışmıştır.

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Türk ve Türkiye Ölmeyecektir." başlıklı metinde, memleketin içinde bulunduğu kötü durum hakkında bilgi verilerek bu durumdan kurtulmanın tek yolunun Türk halkının hilafet ve saltanat makamı altında toplanması olduğu vurgulanmıştır. Hilafet ve saltanat makamının en önemli makam olduğu ve Türk halkının, hilafet ve saltanatın vereceği emirlere göre hareket etmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir.

> "…İki defa düşman ayakları altında kalmasına ramak kalan payitahtımızın bir daha böyle musibetlere hedef olmamasını temin edecek yegâne çarenin diyânet-i tesânüd…
>
> …Bizler için bir son çare selamet var. Bunu artık idrak etmişe benziyoruz. Öz vatanımız doğrudan doğruya Yunan'a peşkeş çekilmese idi. Belki yine gaflette pûyân olacaktık. Bir şerzme-i kalilenin ihtirâsına kurban olan milletimiz İzmir Vakası'ndan beri kat'î ve ciddi bir intibah devresine girmiştir. Cümle vatanperverlikleri uydurma boykotajları bu memlekette yürüdemeyenlerin millete kazdıkları kuyuya düşen Türk'ün elinden tutulacak bir unsur-ı sükûn ve selamet olduğunu takdir etmeye başlayan milel-i necibiye bugün aramızda yaşıyorlar. Her şeyden evvel, Türk'ün hakanı ve halifesi etrafında çoluğuyla çocuğuyla toplandığını görüyorlar. Şimdiye kadar ne olduğumuzu ve ne olabileceğimizi göstermediğimiz milel-i mütemâdî arasında bu Yunanlı ve emsali düşmanlarımızın yapdıkları propagandalara feda edile edile hatve hatve çekilen ve geriye sürülen Türk, bir padişahı bir halifesi var olduğunu onu daima vâsi olan mülkünde yaşayabilecek bir melce bulacağını biliyor ve cehâlet bina edilmiş hülyalarla perverde olarak ona koşuyordu. Fakat iş bugünkü dereceyi bulmuş ve bugün artık

> Türk'ün gidecek bir yeri kalmamıştır. Türk bundan sonra olduğu yerde duracak ve hakan ve halifesinden gayri hiçbir emre itâat etmeyecektir…
>
> Anadolu'dan inde-yi müntehi yol üzerinde şimâl ve cenûba sarkarak temâdî eden vâsi bir kısım arazide bir Allah'a ve bir Peygambere iman eden Müslümanların öz topraklarında yaşamak hakkını hiç kimse ihlâl edemeyecektir. Asırlardan beri İslâm arasında nifâk ve şikaki bertaraf eden halife ve makâm-ı hilafet bütün satvetiyle muhâfaza-yı mevki edecektir…
>
> Bir halifenin emrine tâbi olmayı Kur'an'ından öğrenen Müslümanlardır ki bu gibi cereyana hâil olabiliyorlar. Esasen hak ve adl telkin eden din-i İslâm zekâsıyla mantıkî bir Bolşevizim ibadetiyle emsalsiz, Sosyalizim âdat ve ahlakıyla lekesiz bir demokrasiyi on üç asır evvel tesis ve temin etmiştir. Ahde vefâ mazluma merhamet acz-i muavenet, İslâm'ın rehber hareketidir. İslâm arasında hiçbir millet Türkler kadar İslâm'ın mezâyâsını göstermemiştir. Tarihi karıştırınız Avrupa'da acz-i zarûrette kalmış milletlere cenâh-ı âtıfet açmış yegâne millet Türklerdir…[375]"

Bu metinde, halifelik ve saltanat makamlarının her şeyden daha üstün olduğu ve ne kadar önemli oldukları savunulmuştur.

Alemdâr'ın 25 Nisan 1920 tarihli Damad Ferid Paşa'nın imzasıyla yayınlanmış olan "Mühim Bir Tâmim - Bilcümle Erkân ve Ümerâ ve Zâbitân" başlıklı genelgede, bu memleketin kurtulması için tek çarenin saltanat ve hilafetin etrafında toplanmakla mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Genelgede şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Mühim Bir Tâmim
>
> Bilcümle Erkân ve Ümerâ ve Zâbitân
>
> Zât-ı şevketsamet hazret-i padişahînin harbiye nazâreti vekâletini uhdemize tevcihden maksad-ı hümâyunları biran evvel dâhil-i mülkde (padişah) asayişin iâdesiyle Devlet-i Osmanîye'nin bir şekl-i muntazam iktisâb etmesidir. Zira memleketin derece-i asayiş u intizâm ve bu halin devamı hakkında ibrâz edilecek teminat-ı fiiliye ile yakında tebliği mukarrer-i muhakkak bulunan şerâit-i sulhîyye taayyün edeceğinden âlem-i hakikat ve necabet-i yed'i mevadd-ı şahânesinde tutan padişahımız hilafe-yi zîşan efendimiz hazretlerinin şems-i şevket ve ikbâli asırlarca âlem-şaşâpeş olmuş o muazzam taht-ı saltanat ve hilafetin etrafında toplanalım. Cümlemiz kanun ve padişahımız efendimiz hazretlerine itâatla mükellefiz. Yalnız bu sûretle istikbâlimizin temini mümkündür… Sadrazam ve Haribiye Nâzırı Vekili Damad Ferid.[376]"

Alemdâr gazetesinde Mustafa Sabri imzasıyla yayınlanan "Makâm-ı Hilafet ve Ankara Meclisi" başlıklı makalede, hilafet ve saltanatı ortadan kaldırarak Ankara'da yeni bir meclis ve yönetim şeklini kurmak isteyen Mustafa Kemal'e hakaretler yağdırılarak böyle bir şeyin imkânsız olduğu savunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin asırlardır saltanat ve hilafetle yönetildiği ve hilafet ve saltanatla yönetilmeye devam edileceği belirtilmiştir. Makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

[375]"Türk ve Türkiye Ölmeyecektir", **Alemdâr,** 31 Mayıs 1335/1919 Cumartesi, Adet: 159-1469, s. 1.
[376]"Mühim Bir Tâmim", **Alemdâr,** 25 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 493-2793, s. 1.

"…Anadolu'da kaldırılan Livâ-yı İsyan, Livâü'l-hamd sıfatını takınmak iddiasına kadar îsal-ı cüret etti:

Asırlardan beri Türkler bilcümle Müslümanlara teveccühkâr olan makâm-ı hilafet ve saltanatı parçalamak isteyen ve aslı, nesli gibi mezhebi, meşrebi belli olmayan bir sergerde Ankara'da kurduğu ve idam sehpalarıyla desteklediği ve o sehpalardan akıtılan demm-i Müslim'in ile yaldızladığı hiss-i şekâvetten sesini yükselterek ve dumanlı günü seven bir kurt ihtirasıyla Devlet-i Osmanîye'nin eyyâm-ı felaketinden istifade sevdasına düşerek bâlâ-dest ve'l-istihkak hâlâ İstanbul'da câlis-i serîr-i saltanat ve imamet olan sultan Osman oğlunun makamına kâim olmak daiyesinde bulunuyor. Ve utanmadan bir taraftan bu dava-yı küstâhâneyi o idam sehpalarıyla irâdesi selb edilen milletin irâdesine istinad ettirmekle beraber bir taraftan da evvelce esareti cihetiyle reyine mâlik olmadığını ilan edip durduğu zât-ı hazret-i padişahînin reyine iktirân ettirmek istiyor, hem de milleti tehdid ettikten sonra zât-ı hazret-i padişahîyi de tehdid etmek istiyor. Daha sonra utanmazlıkta daha ileri giderek asıp kesmek vâsıtasıyla târac ettiği emval-ı milletin ceyb-i humâyun-ı gâret-i meşhûnundan tahsisat-ı seniyyenin itâ ve idâmesini vaad etmek sûretiyle makâm-ı saltanat ve hilafete emval-ı mesruka-yı mahsubeden hisse ayırıyor! İttihat ve Terakki Komitesi'nden doğarak makâm-ı saltanata hilâf olmaya kalkışan bu nâhalef mülk-i Osmanîye aid 12 senelik tahribat ve haşarata mükâfaten taht-ı Osmanîye de tâlib çıkıyor demek!

…Bu derece gayr-ı meşru ve gayr-ı meşrutî bir meclisin İstanbul'daki saltanat ve hükümeti ilga ile Ankara'da başka yeni bir hükümet ve saltanat tesis etmek gibi Makâmât-ı Âliye-i mukaddesinin hukuk ve salâhiyetine müdahale etmesi şöyle dursun ednâ-yı hicr bir kâriye muhtariyetin hukuk ve salâhiyetine karışmasıda nefretle telakki edilecek bir küstahlıktır. O eşkıya meclisinin reisi bilsin ki: Karakoliyon-ı müminin olan makâm-ı hilafet ve saltanatın sahib-i meşrûâne sadakat ve merbûtiyet yolunda er geç kanlarını işâr edecek milyonlarca fedakâr insanlar ve hakiki Müslümanlar henüz İstanbul'da ve Anadolu'da mevcuddur. Bu hukuk-ı esâsiye düveli alt üst eden bu min-hüküm ve müthüküm-i silsile-i rezalet ve redâet karşısında hükümeti şekâvetten temyîz kadar bir de cihân-ı medeniyet mevcuttur. Hele her şeyden evvel şerîat-ı İslâmiye vardır ki sedd u sugur ve ikâme-i hudud vazifelerini câmi bulunan sıfat-ı hilafetin saltanat ve hükümetden infikâk edemeyeceğini ve Müslümanlıkta papalık olmadığından hükümet cismânîye nerede ise hilafetin de oraya intikâl edeceğini pek ranâ ederek bir eşkıya reisinin hâinâne desîse aldanmaz.

Mustafa Kemal hükümet-i icrâiyeyi Ankara'ya nakil ederek hilafeti İstanbul'da bırakmak tarzındaki paylaşma usulünü kabul ettirmeye çalışmak sûret-i iğfal-kâriyesiyle hilafeti de mahirâne ihtilâs etmek, yani o sıfat-ı mukadesenin de haliyle zât-ı şekâvetsametinde tecellisini temin etmiş bulunmak istiyor. Hilafet ve saltanatın şu garib tecellisine bakınız! Müslümanlar an be an ecdad-ı hâdim-i din-i mübin olan bir halife-i âl-i tebâr İttihat ve Terakki gibi hiçbir din ile mukayyed olmayan komiteye mensub bir sefih ile değişecekler ve âlem-i medeniyette melik-i haslet bir halife-i İslâm'ın yerinde, İslâmiyet'in ve belki bütün beşeriyetin sulh ve huzuruna tasallut-ı fesâd ve melanet-bişe bir hizb-i meş'ûmun sergedesini görecekler öylemi?...[377]"

Bu satırlarda yazar, Mustafa Kemal ile İttihat ve Terakki'nin görüşlerinin tamamen hilafet ve saltanata ters olduğununu, Mustafa Kemal'in Hilafet makamını İstanbul'da bırakıp saltanat makamını Ankara'ya götürerek yeni bir yönetim şekli kurmasının imkânsız olduğuna değinmiştir. Türklerin de hilafet ve saltanat makamlarına bağlı olduklarını ve hiçbir sûretle Mustafa Kemal'in başarılı olamayacağını savunmuştur.

[377]Mustafa Sabri, "Makâm-ı Hilafet ve Ankara Meclisi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1337/1921 Perşembe, Adet: 870-3070, s. 1.

Gazetenin 2 Mart 1921 tarihli sayısında yayınlanan "İzcilermiz" başlıklı marşta hilafet makamı hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Yeni Serpuş ve Yeni Marşları
>
> Taht-ı himâye-i füyûzat-ı sermâye-i hazret-i hilafpenahide bulunmakla mübahi Türk izcileri heyetinin vermiş olduğu karar üzerine makrun-ı müsade-i hazret-i hilafpenahi olan mevâdd bervech-i âtîdir:
>
> 1-İzcilere serpuş olarak ecdad-ı gazimizden mürüvvet ve askerî müzesinde mevcud serpuşlara tatbiken intihab olunan sarıklı ve ay yıldızlı serpuşunun kabul ve istimâli
>
> 2-Yemin sûreti:
>
> Din ve vatana muhabbet ve halife makamına sadakat hem cinsime muavenet ve izci kuvvâdine riâyet edeceğime Allah'ın ismiyle kasem ederim.
>
> 3-Yeni tanzim edilen izciler marşında bervech-i âtîdir derc eyliyoruz:
>
> İzciler Marşı
> Hazır ol! Hazır ol!
> İslâm gençliği! Senden bugün
> Vatanın saadet bekliyor
> Dünkü hakanını düşün
> Arılar gibi kendini yor
>
> Ölünceye kadar gayret et
> İslâm ünvanına layık ol
> Vazife yolunda doğru git
> Hakanına daima sadık ol
>
> "Ay'la "Yıldız" yine hürmet et
> Kalbin nuruna meks olsun
> Zafer arkasında koşup git
> Ufuklar şöhretinle dolsun
>
> Ey gençlik! Ey İslâm gençliği
> Gir İslâmlığa sen göğüs kol
> inkişâflıkda göster zindegî
> Hazır ol hazır ol hazır ol[378]."

Bu marşta, Türk izcilerinin öncelikle din ve vatanını koruyarak saltanat ve halifelik makamına saygı ve sevgi ile bağlı olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.

İzmir'de neşredilmekte olan Köylü gazetesinde yayınlanan "Padişah ve Millet…" başlıklı makale, Alemdâr gazetesinin 20 Nisan 1921 tarihli sayısında şu şekilde yayınlanmıştır:

> "…Hakan, sultan, melik, şah ve şahinşah müradifleriyle manâvî olan bu kelime tahsisen bizim ebed müddet saltanatımızda sözüyle başka bir ehemmiyet-i istisasiyet kesb eder.
>
> Kitle-i ictimâîmizin beden-i siyasimizin cevher-i ruhu olan mukaddes halifemizin bu öksüz kalan kolu kanadı kırılan ailemizin sevgili babasının bilakis etrafına dizilib toplanıb ahkâm-ı şeriyemizden istiâne ve birbirimize evvelden daha fazla dört el ile sarılmak iktizâ ederken aramızdaki bu tasnit-i tefrikaya ne için kabılıb gidiyor?
>
> Milletimiz idrak etmelidir ki padişahımız, hakan-ı muazzamımız ayrıca bir de sıfat-ı kirâm-ı şeriyesiyle tecelli ve milletine evladına o sûretle tecelli etmektedir. Başsız bir bedenin hâlet-i nizâm bulunan bir cisimden ne fark vardır?

[378]"İzcilermiz", **Alemdâr,** 20 Nisan 1337/1921 Çarşamba, Numara: 24, s. 1.

> Şu noktayı iyice anlamalıyız ki yalnız hakemlik, hakanlık, imparatorluk bu millet ve devleti kurtaramaz. Şah ve padişah-ı hâkim-i mutlak ancak zât-ı akdes-i hilafetpenahî olabilir. Bizim için çare-i necat makâm-ı muallâ-yı hilafet etrafında birbirimize can u dilden sarılarak kitle-i vâhide halinde bulunmaktır.[379]"

Bu makalede, memleketi kurtarmanın tek yolunun hilafet ve saltanat makamlarının altında toplanmak suretiyle tek vücut halinde hareket etmekle mümkün olacağı belirtilmiştir.

Yine Alemdâr gazetesinde Mahir Said'in imzasıyla yayınlanan "Saltanat-ı Meşrûtî" başlıklı makalede, Alemdâr gazetesinin artık açık bir şekilde saltanat ve hilafet taraftarı olduğu belirtilmiştir. Mahir Bey makalesinde saltanat ve hilafet hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "Saltanat-ı Meşrûtî taraftarıdır".
>
> "…Harîs atıp tutan saltanat ve hilafet gibi esasât-ı memleketi rahnedar etmeye çalışan dimağları teskîne çalıştık. Asırlardan beri istirâhatından olan ve on üç senedir felaketten felakete uğrayan zavallı necib milletimizi makul bir idare-i meşrûtîye mazhar etmek birtakım türediler elinden kurtararak padişahın ve halifesinin etrafına toplamak ulvi olduğu kadar sade ve pek tabîi bir siyasettir. Bu o kadar sade ve tabidir ki biz Alemdârla saltanat-ı meşrûtî esasâtını ortaya atarken samimi ruhumuzda mübeccel fakat dikenli bir yola sapmış olmaktan ziyade pek tabîi bir şeye prensib olarak ilana kalkışmaktan mütevellid bir sıkıntı vardı. Herkesin susub durduğu bir sırada biz bunu meydana koyduk. Sulh ve sükûnet meşrutiyet ve saltanat diye bağırdık.
>
> Makâm-ı saltanat ve hilafet artık aleni taraftarlar buluyor. İstanbul'da ise Ali Kemal Bey biraderimiz sehhâr kalemleriyle saltanat-ı meşrutiyete esasını müdâfaa buyuruyor. Evvelki günkü Peyam-ı Sabah'ta "en büyük gafletleri" sernamesi altında neşrettiği makale bizi azher-i cihet-i memnun etmiştir…[380]"

Yazar, İttihat ve Terakki tarafından saltanat ve hilafete karşı yapılan saldırıları engellemeye çalıştıklarını söylemiştir. Artık hilafet ve saltanatın giderek güçlenerek halk tarafından desteklediğini vurgulamıştır. Peyam-ı Sabah gazetesinin yazarı Ali Kemal Bey'in hilafet ve saltanatı destekleyen yazılar yazdığını belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinin 8 Haziran 1921 tarihli nüshasında yayınlanan "Hakikate Karşı" başlıklı metinde, bir zatın İstanbul'a geldiğini ve Kâzım Karabekir'in saltanat ve hilafete bağlı olduğunu bazı mektuplarla anlattığı belirtilmiştir. Bu metinde şu bilgilere yer verilmektedir: *"Evvelki gün intişar eden sabah gazetelerinden biri Jurnal Doryandan naklen sütunlarımıza geçen bir meseleyi vesile-i taarruz ittihaz ediyor. Fakat yanılıyor, aldanıyor.* Kâzım Karabekir'in saltanat ve hilafete bağlı olduğu izah edilmektedir.

---

[379]"Padişah ve Millet…", **Alemdâr,** 30 Mayıs 1337/1921 Pazartesi, Numara: 64, s. 2.
[380]Mahir Said, "Saltanat-ı Meşrûtî" **Alemdâr,** 7 Haziran 1337/1921 Salı, Numara: 72, s. 1.

Kâzım Karabekir'in defalarca Ankara'ya davet edildiğini fakat kendisinin Ankara'ya gitmeyerek karşılığında şu cevabı verdiği belirtilmiştir:

> "-Ben padişahıma hilafe-i zîşanıma sadık bir asker âzâd kabul etmez bir tebaa ve bir bendeyim Yunanlıları Anadolu'dan tard ve bilâ-ahire cidden sonra ilk vazifem İstanbul'a ve padişah-ı âlîşanımıza karşı hareket edenler hakkında lâzıme-i sadakat ve merbûtiyet ibkâdır. Ben öylelerine düşman nazarıyla bakarım. Tekmil ordumu makâm-ı hilafet ve saltanatın muhâfaza-yı hukuku emrinde istihdâm edeceğime kimsenin şüphe etmemesi lazımdır"
>
> Kâzım Karabekir Paşa'nın Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuratilaziz vilâyetlerindeki nüfuz-ı maddî ve manevîyesi her türlü sitâyişin fevkinde bulunuyor...[381]"

Alemdâr gazetesinde Hakkı Menald imzasıyla yayınlanan "Sulh Yolu" başlıklı makalede, Ankara'nın, hilafet ve saltanat makamına itaat etmek zorunda olduğu vurgulanmıştır. Bu makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Saltanat-ı meşrûtî ile idare olunan bir memlekette kanunen başka türlü hareket mümkün olmamakla beraber âlem-i İslâm'ın halifesi bulunan bir padişahın nüfuz-ı nam u şöhretinden sırası geldikçe keyfi istifade eden Ankaracıların bundan sonra sulha müteakib padişaha mutâva'at ettikleri dakikada da bu muvakkat kuvvetlerin Anadolu'da ve dünyanın her tarafında da sıfıra ineceği gün gibi aşikârdır.
>
> …Türkiye'nin selameti padişahının etrafında toplanarak meşrutiyet ile nam ile vatanı sulh ve selamet yollarına sevk etmektedir…
>
> … Fakat hükümetimizden hukukumuzun, hukuk-ı saltanat ve hükümdarının muhâfaza edileceğine emin olduğumuzdan ve hemen hemen cümlesi de bu kuvvetin meşrûîyetine kâni ricâlden mürekkeb bulunmuş olduğundan biz, bizim olan istikbâli müsterihen bekliyoruz. Ankarayada siz de er geç İstanbul'a makâm-ı saltanata mutâva'at-ı mecburiyet hissediyorsunuz ve bu meşrûh-ı mecburiyet sizi nihayet hakikati kabule sevk edecekdir…[382]"

Yazar, bu memleketin refaha ulaşabilmesi için Ankara'nın (İttihatçıların) hilafet ve saltanat makamlarının bayrağı altında toplanarak bu makamlara tabi olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Hilafet ve Saltanatın hem içerde hem de dışarıda izleyeceği Sulh politikasıyla bu memleketin kurtulacağını savunmuştur.

Kısaca Alemdâr gazetesi yayınlamış olduğu makalelerle hilafet ve saltanat makamlarını destekleyerek Ankara hükümeti ve kurmuş olduğu meclisi yıpratmaya çalışmıştır. Böylece Ankara Hükümeti, hilafet ve saltanat makamlarının altında toplanarak İttihatçıların tamamen ortadan kalkacağını savunmuştur. Alemdâr gazetesi sadece saltanat ve hilafeti tanımıştır.

[381]"Hakikate Karşı", **Alemdâr,** 8 Haziran 1337/1921 Çarşamba, Numara: 73, s. 3.
[382]Hakkı Menald, "Sulh Yolu", **Alemdâr,** 20 Haziran 1337/1921 Pazartesi, Numara: 83, s. 1.

2.2. İttihat ve Terakki Fırkası

2.2.1. İttihat ve Terakki Partisi'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Mağlubiyetin Sorumlusu Olarak Gösterilmesi

21 Mayıs 1889 tarihinde Askeri Tıbbiye Okulu öğrencilerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, İbrahim Temo, Mehmet Reşit ve Hikmet Emin tarafından İttihad-ı Osmanî Cemiyeti kurulmuştur[383]. Daha sonra İttihat ve Terakki adını alan bu cemiyet 1895 yılına kadar hiçbir faaliyette bulunmamıştır[384]. Bu cemiyetin kuruluş amacı, Abdülhamit'in kötü yönetimi ve baskıcı idaresine karşı mücadele etmekti.

II. Abdülhamit tarafından kapatılan Meclis-i Mebusan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkisiyle bizzat II. Abdülhamit'in 24 Temmuz 1908 yılında bir hatt-ı hümâyunu ile tekrar açılmıştır. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti, II. Meşrutiyet Döneminde siyasi bir parti olmuştur[385]. 1913-1918 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde iktidar parti olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Üçlü İttifak Bloğu'nun yanında yer alarak I. Dünya Savaşı'na girmiş ve bu savaşta İtilaf Devletleri'ne yenilmiştir[386]. Bu yenilgiden sorumlu tutulduğu için 5 Kasım 1918 tarihinde yapılan son kongreyle parti kendisini fes ederek yönetim kadrosunda bulunan Talat, Enver ve Cemal Paşalar ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır[387].

İstiklâl Savaşı'nın hazırlanış safhasını kapsaması ve İstiklâl Savaşı Döneminde Ulusal Bağımsızlık Hareketi'ne karşı açık bir şekilde tavır alan unsurların ortaya konulması bakımından bu dönemi incelemek büyük bir önem arz etmektedir.

Alemdâr gazetesi I. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetten İttihat ve Terakki Partisi'ni sorumlu tuttuğundan İttihat ve Terakki Partisi hakkında olumsuz yayın yapmıştır.

Refi Cevad, "Siyasette Hangi Yol?" başlıklı makalesinde:

> "İttihat ve Terakki'nin harpten evvel siyasi cereyanların mahiyet-i hakikiyesini tetkik etmeden bu bâbda atılacak hatveleri layıkıyla tartmadan birinin avucuna atılmak bizlere nelere mal olduğunu gördük… Evvela memleketimizde siyaset-i hâriciyede mevkimizi tahkim edecek bir heyete sahibi olmadık. Dün dost diye kollarımızı açtığımız milletlere bir gün sonra idi

[383]M. Şükrü Hanioğlu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, Cilt:1, İletişim Yay, İstanbul 1985, s. 173-174.
[384]M. Şükrü Hanioğlu, **a.g.e.,** s. 180-185.
[385]Tarık Zafer Tunaya, **Batılaşma Hareketleri,** C: I, s. 58-61.
[386]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I s. 43.
[387]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I s. 76-78.

düşman diye bağırdık… …Talat Paşa kendi zihniyetine tevâfuk eden Almanya'dan başka bir hükümete el uzatmazdı… …Almanya imparatorunun bize karşı baygın baygın duran nigâhının önünde bütün irâdemizi memlekete ait bütün menfaatlerimizi unutarak avucuna kendimizi attığımız zaman bu inişin bir gün de dik bir yokuş olacağını düşünmedik…[388]"

Yazar, I. Dünya Savaşı'ndan önce İttihat ve Terakki'nin dönemin siyasi olaylarını analiz etmeden, bu konuda iyice düşünmeden yanlış bir siyaset takip ettiğini vurgulamıştır. Talat Paşa'nın da Almanya'nın yanında yer alarak, Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sokmasının ülkeyi felakete sürüklediğini belirtmiştir.

Nüzhet Sabit Bey, 1 Şubat 1919 günü saat 13.00'da Beyazıt Meydanı'nda Türklerin I. Dünya Savaşı'na girmesinden sorumlu olanlar hakkında bir miting düzenlemiştir. Bu miting, Alemdâr gazetesinde

"...Türklerin kendi kanaat-ı içtihadlarıyla harbe girmediklerinden Hükümet-i İttihadiye tarafından cebren eski dostlarına karşı silah çekmeye icbâr edildiklerini ve Türk milletinin anasır-ı sâire derecesinde belki onlardan daha fazla miktarda mağdur bulundukları senelerden beri İtilaf Devletleri'ne karşı beslediğimiz hissiyat-ı dostaneyi buradaki mesullerini ve memleketi bugünkü felakete sürükleyenler bir an evvel takip ve tecziye için makâm-ı saltanatla hükümete mürâcaatta bulunmak üzere ittihaz-ı karar edilmesini talep eyledi…[389]"

şeklinde değerlendirilmiştir. Nüzhet Sabit Bey mitinge dâir bu değerlendirmesinde, Türklerin I. Dünya Savaşı'na kendi istekleriyle girmediğini, aksine İttihat ve Terakki Partisi'nin Türkleri bu savaşa zorla soktuğunu belirtmiştir.

Yine Refi Cevad tarafından gazetede yayınlanan "Yine Hayır, Hayır, Hayır…" başlıklı makalede I. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak görülen Almanya ve Enver Paşayla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

"Bir kaç gün evvel büyük Nâzırımız Süleyman Nazif Bey milletin Harb-i Umûmî'ye bile bile, seve seve, güle güle iştirâk eylediğini söylemiş ve istikbâlde millete pek pahalıya mal olacağı tabîi bulunan ilk hata-i müdhiş alenen irtikâb eylemiştir.

Dün şöyle söylüyor:

"Hâtibin bilhassa o beyânatına itiraz ettiler, hayır, hayır, dediler. Türk harbe isteye isteye, sevine sevine girmedi, sürüklendi." Bu itiraz tamamen haksızdır. Türk harbe sürüklenmedi, maksad ile gaye ile girdi.

Lakin hanımlar, efendiler, ben de bugün burada Süleyman Nazif Bey'in o beyânatına itiraz edeceğim. Ben de ona hayır, hayır, hayır diyorum. Osmanlı Türk Cihan Harbi'ne yalnız hayatını, memleketini istiklâlini kurtarmak için girmedi. O harbe daha âli-cenab daha doğru daha başkasını düşünen bir maksatla girdi. Osmanlı Türkü Cihan Cengi'ne kendini kurtarmaktan ziyade mahkûm ve esir Türk kardeşlerini kurtarmak için girdi… Buna muvaffak da oldu. İşte bugün o muvaffakiyetin, o zaferin sevimli bayramını tes'îd ediyoruz.

Çanakkale yarımadasının her tarafına çelikten daha sağlam göğüslerle canlı balık havuzları yaparak, zamanımızın en büyük en kuvvetli toplarına bazen mecidiye havanlarıyla

[388]Refi Cevad, "Siyasette Hangi Yol?", **Alemdâr,** 6 Ocak 1335/1919 Pazartesi, Adet: 23-1333, s. 1.
[389]Nüzhet Sabit, "Dünkü Miting", **Alemdâr,** 1 Şubat 1335/1919 Cumartesi, Adet: 49-1359, s. 1.

cevab verdiniz. Her karış toprağına bir genç yavrusunu gömer toprağının bir zerresini bile kanıyla sulamadan bırakmazken, Osmanlı Türkü, yalnız payitahtını, güzel İstanbul'unu düşünmedi, hayır, hanımlar efendiler bin kere hayır, Osmanlı Türkü, hakanının payitahtını, halifesinin taht-ı sadr-ı medeniyetin mütehaccir-i ebediyesi olan İstanbulla beraber onun kadar, belki ondan ziyade şimâlde şarkta dört bir etrafında yabancıların hüküm ve esareti altında inleyen Türk kardeşlerini, Müslüman kardeşlerini düşündü. İstanbulla beraber Saltanat-ı Osmanîye ile beraber onları da kurtarmaya uğraştı.

Türk'ün ruhu, ibtidâsından itibaren Cihan Harbi'nde gaye-i amelini idealini tayin ve tesbit etmişdi…

Refi Cevad, Süleyman Nazif Bey'in fikrine katılarak Türklerin bilinçli bir şekilde I. Dünya Savaşı'na girdiğini alaycı bir tarzla savunmuş ve ayrıca Osmanlıların memleketin bir karış toprağını vermezken Osmanlı Türkü'nün Turancılık amacını gerçekleştimek uğruna memleketi paramparça ettiğini belirtmiştir.

Kurtulmak ve kurtarmak… Vicdan-ı beşerin bu harbte gösterdiği ulvi gayenin, her milletin kendi mukadderatına sahip olması gayesinin tahkiki uğrunda fedakârlıklar ediliyordu.

Bugün deniliyor ki Osmanlı Türkleri harbe gaye ile maksad ile girdi. Söylenilen nutkun mündericâtına bakılacak olursa biz harbe gaye takip ederek girmişiz. Bu gaye de esaret altında bulunan bir Müslüman ırkı kurtarmak içinmiş. Hakikaten ulvi bir maksat.

Fakat efkâr-ı umûmiyyeye soralım. Bunu şimdiye kadar kaç kişi biliyordu? Daha dün öğrendik. Fakat yine hâtibin sözlerine bakılacak olursa Osmanlılar payitaht ile beraber Saltanat-ı Osmanîye'yi kurtarmak için harbe girmiş.

Acaba payitaht ve Saltanat-ı Osmanîye bizim bu meş'ûm harbe girdiğimizden dolayı çünkü başka sebeb aramaya luzum görmüyorum -bugünkü kadar tehlikeli bir mevkiye düşmüşmüdür?...

Yine aynı makalede, Türklerin I. Dünya Savaşı'na Turancılık politikasını gerçekleştirmek için girdiklerini ve ayrıca payitaht ile birlikte saltanatı da kurtaracaklarını belirtmiştir. Fakat Refi Cevad, Turancılık politikasından kimsenin haberinin olmadığını belirterek bu harbe girişimiz nedeniyle memleketin dağıldığını vurgulamıştır.

…Türk ruhu, gaye-i amel-i ideali kurtulmak ve kurtarmak imiş!

Kurtuldukmu? Kurtardıkmı? Onu anlayalım. Evet, harpten bir yara bile almaksızın, harb havadislerini payitahtta oturarak, ajanslardan okuyarak dem-güzar olduktan sonra kürsüye çıkarak:

"Çanakkale'de çelikten daha sağlam göğüslerle canlı balık havuzları yaparak, toplara, havanlara cevap verirken her karış toprağa bir genç yavrusunu gömer…" demek çok parlak şeydir. İyi alkışlayınız.

Bir kerede o gömülen yavruları düşünün, Enver Paşa ve macaraperest serseri siyasetçilerine ne kadar lanet ediyorlar?

…Evet, anlayalım bu meş'ûm muhârebe 3 milyon gence mal oldu. Sonra istiklâlimiz, mevcudiyetimiz tehlikeye düştü. Daha sonrada yapılan şenâatlerden rezaletlerden dolayı dünya nazarında hacîl olduk…

…Vaktiyle nasıl Almanya imparatorunun burma bıyıklarına kapılıp kendimizi bir harbe kapdırdıksa, bugün de yine Almanya cakasına hayranlıklardan saçmalamaya başlıyoruz.

"Enver Paşamıdır? Ne beladır? Bacamızı tütmez etti. Yavrularımızı diri diri topraklara gömdü. Taş yiyoruz taş![390]"

Refi Cevad, Enver Paşa ile İttihat ve Terakki'nin izlemiş oldukları hatalı siyasetten dolayı Almanya ile birlikte I. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybederek dünya nezdindeki tüm saygınlığını yitirdiğini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İttihat ve Terakki Zihniyeti" başlıklı makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Şu Harb-i Umûmî felaketinde uğradığımız musibetlerki eğer vatanda hâilidar bir kıyamet kopsa veyahut husûle fenik-i tamim edemediği bir tufan-ı bela boşansa idi. Yine bu kadar tahribat icrâ edemezdi. Hep İttihat ve Terakki zihniyetinin bazı kafaları istila etmesi yüzünden tevlid etmiş…

…İttihat ve Terakki zihniyeti ile malûl olanlarını frengi ve cüzzam ve dâhil-i kalb hastalıklarına uğrayanlar gibi kendi istibdâl etmedikçe bu millet için hayat-ı kâbil olmayacakdır…[391]"

Bu makalede, Türklerin refaha ulaşmasının tek çaresi olarak İttihat ve Terakki'nin tamamen ortadan kaldırılması gösterilmiştir.

Yine Alemdâr gazetesinde Refi Cevad imzalı "Vaziyet Vahimleşiyor!" başlıklı makalede: *"...Almanya nam u hesabına eski muazzez dostlarımıza karşı Harb-ı Umûmî'ye girmiş olmamızın cezasız kalmayacağı...*[392]" vurgulanmıştır.

Refi Cevad tarafından kaleme alınan "Şeâmet Kuşları" başlıklı makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

"…İttihat ve Terakki meşrutiyet-i idare denilen bu ucûbe ilanına sebeb olmadan evvel devlet ve millet cennet gibi bir idare ile müreffi ve mesud yaşıyordu. Taki hürriyet ilan edildi. Memleketin hayat-ı umûmiyyesinde müthiş bir sarsıntı husûle geldi. İlk hamlede İstanbul dehşetli bir yangına maruz kaldı… …Bu müdhiş yangından sonra Devlet-i Osmanîye kendisine pamuk ipliği ile bağlı olan pek güzel vilâyetlerini elden çıkarmaya mecbur oldu… …Nihayet Devlet-i Âliye'nin altın kilitlerinden biri olan Selanik'i Yeşil Manastır'ı en şanlı padişahlarımızdan birinin meşhedini velhasıl koca Rumeli'yi elden kaçırdık…"

Yazar, Meşrutiyet ilan edilmeden önce memleketin refah içinde olduğunu; fakat meşrutiyetin ilanından sonra ülkede büyük bir felaketin meydana geldiğini belirtmiştir. İstanbul'da büyük bir facianın yaşandığını ve bu faciadan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybettiğini vurgulamıştır.

[390]Refi Cevad, "Yine Hayır, Hayır, Hayır…", **Alemdâr,** 1 Şubat, 1336/1920 Pazar, Adet: 411-2711, s. 1.
[391]"İttihat ve Terakki Zihniyeti", **Alemdâr,** 16 Haziran, 1336/1920, Perşembe, Adet: 543-2843, s. 1.
[392]Refi Cevad, "Vaziyet Vahimleşiyor", **Alemdâr,** 11 Haziran 1337/1921 Cumartesi, Numara: 73, s. 1.

"…Nihayet Harb-i Umûmî'ye patladı: Talat'ın Harb-i Umûmîye'de Almanya'ya temâyül etmeleri Türklerin hatta Almanya'nın muhârebeyi gaib edeceğine şüphe bırakmıyordu. Cephelere sevk edilen zinde Türk evladı bir yandan kırılıyor, diğer yanda ekmek için dövüşmeyen millet, sokaklarda açlıktan ölüyordu.

Almanya'nın İttihat ve Terakki sergerdeleriyle ittifak etmesi kendileri için bâis-i felaket olmuştu. Muhârebeyi kayıp ettiler. Son derece ve kendileri orduları mahvoldu. Büyük atıf ettikleri donanmaları tamamen bitti. Devlet-i Âliye'nin başına bela olan şeâmet fırtınasından kurtulamadılar…"

Yine aynı makalede yazar, Talat Paşa'nın Almanya'ya olan sevgisi ve eğilimi yüzünden Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanya ile birlikte girdiğini vurgulamıştır. Almanya'nın İttihat ve Terakki ile ittifak ederek I. Dünya Savaşı'na girmesinin hem Almanya hem de Osmanlı için kötü sonuçlar doğurduğunu söylemiştir.

"…Rumeli'yi yitirdikten, Afrika'daki hâkimiyet-i Osmanîye'ye de hitam verdikten ve Devlet-i Âliye'yi adalardan el çektirdikten sonra İttihat ve Terakki mütarekeden sonra yeni teşkil etmeye başlayan İslâm hükümetlerine burnunu soktu. Az zaman zarfında onları da benzetti…[393]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi sonucunda Osmanlı Devleti'nin toprak kaybederek ordusu ile donanmasının dağıldığını, ayrıca Rumeli'deki ve Afrika'daki hâkimiyetinin son bulduğunu vurgulamıştır.

Paris gazetelerinde yayınlanan Damat Ferid Paşa'nın Sulh Konferansı'na sunduğu muhtıranın metni, Alemdâr gazetesinin 7 Temmuz 1919 tarihli sayısında tercüme edilerek yayınlamıştır:

"Efendiler,

Avrupa'yı, Asya'yı kana ve ateşe boğmuş olan harbin mesuliyeti yalnız millet-i Osmanîye'dir uhde etmiş bulunduğuna kâni olsa idim, Meclis-i Âliye'de isbat-ı vücûd etmek cesaretine mâlik olamaz idim. Bu muhtıra ile serdine mecburiyet hissettiğim îzâhât-ı tavîlenin mazur görüleceğini ümid ederim. Çünkü cihan-ı efkâr-ı umûmiyyesi karşısında en karışık ve en mechul bir davayı müdâfaa etmek zaruriyetindeyim.

Bidâyet-i harbte efkâr-ı cihan Osmanlılara isnad edilmiş olan cinayetlere karşı galeyâna gelmişti. Vicdan-ı beşeri daima bir dehşet içinde bırakacak olan bu cinayetlerin ehemmiyeti ve mahiyetini tahkike çalışmak niyetinden uzak bulunmakla beraber bu azîm fâcia aktörlerinin derece-i mesuliyetini de tahkike çalışmayacağım, benim takib etmek istediğim maksad bu müthiş cinayetin hakiki mesullerinin kimler olduklarını vesâik-i müdâfaa ile cihana isbat etmektir. Biz kendimize muhât olan husumetin derecesini de inkâr etmek istemiyoruz. Birçok vaka-yı meş'ûmenin Türkiye'yi gayet nâmüsâid bir vaziyette göstermekde olduğuna katiyyen kâniyiz Fakat hakikat malum olunca mütemeddin milletler ile ahlâk-ı ileyhimize verilecek hüküm ve karar hakkında tenvir edecektir. Şarkta hükümdarın ve milletin haberi olmaksızın bir Alman amiralinin irtikâb ettiği mesuliyet-i harb Osmanlı milleti ile Avrupa kabinelerinin muhteviyat henüz vakıf olmadıkları muâhede-i hafiyenin imzasına iktirân etmiştir.

Bu mukavelenâme Kayser Hükümeti ile 1913 bidâyet bir darbe hükümeti müteakip mevki-i iktidara gelmiş olan bir ihtilal komitesi rüesası arasında akd ve imza edilmiştir. Çar İmparatorluğu ile Türkiye arasında güşad-ı muhasemat takaddüm eden üç ay zarfında Fransa

[393]Refi Cevad, "Şeâmet Kuşları", **Alemdâr**, 28 Haziran, 1336/1920 Pazartesi, Adet: 551-2851, s. 1.

ve İngiltere sefirleri ile hükümet matbûâtları arasında teâlî edilen telgrafları bu hususta işhâd ederim.

İlan-ı harbin ferdasında Rusya, İstanbul üzerindeki amel ve temâyülat-ı kadimesini ortaya sürmüş bu temâyülat millete karîb ve hakiki bir tehlike sûretinde gösterilmiştir. Miras-ı Millî Müdâfaa arzusu o andan itibaren mücadeleye müthiş bir hale-i kalb etmiştir. Bu bâbda mâlik olduğumuz evrak ve vesaik Meclis-i Âliye'nin emrine tevdi ediyoruz. Bu evrak Meclis-i Âlinize Osmanlı milletinin masumiyetini ârâ ve ispat edecektir…[394]"

Damat Ferid Paşa bu muhtırasında, Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki tarihi emellerinden bahsederek Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın bu emellerine engel olmak için I. Dünya Savaşı'na girdiğini belirtmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sorumlusunu Almanya ve İttihatçılar olduğunu vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dabbe'nin Makalesi" başlıklı makalesinde, İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olduğunu işaret ederek İttihat ve Terakki'yi Harekât Ordusu ile İstanbul'u basarak birçok Türk'ü kurşuna dizmek, Trablus Savaşı ile Balkan Savaşları'nın müsebbibi olmak, Bâb-ı Âli Baskını sonucu birçok nâzırı öldürmek ve Alman gayesine hizmet ederek Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na sokmakla ithâm etmiştir. Memleketi bu hale kim getirdi sorusunu sorarak bunun tek sorumlusunun İttihat ve Terakki olduğunu, İttihatçıların taş üstünde taş bırakmadıklarını iddia etmiştir[395].

Yine Refi Cevad'a ait "Miomi Sehpa O Sehpa" başlıklı makalede I. Dünya Savaşı hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Harb-i Umûmî'ye ortada fol yok, yumurta yokken atıldık. Zorla sebebler icad ettik. İstiklâlimizin muhâfazası dedik. Hâlbuki istiklâliyetimizi zorla tehlikeye sokuyorduk. Rusya tehlikesi dedik. Bu koca devletin inhilâli imdadımıza yetişmemiş olsaydı Sivas ve belki bütün Anadolu Kazak bârgîrlerinin nalları altında çiğnenecekdi.

Hele Harb-i Umûmîye'de keselerini dolduran milletin kanını emen ve ancak Beyoğlu, Şişli, Büyük Ada cephelerinde büyük büyük fedakârlıklar yapan şahsiyetlerin:

"Ne iyi ettik de harbe girdik ya maâzallah girmemiş olsaydık. Yunanistan'a dönecektik" demeleri hayretle telakkiyesiz idi. Sanki İtilaf Devletleri ile yakından uzaktan temasda bulunan bütün devletler mahvolmuşlar. Bütün dünyada Kayser'in mavi gözleri için fedâ-yı can eden bizden akıllı kimse bulunmamış…

İngiltere hata etmiş, Fransa yanılmış, İtalya bunalmış, Rusya şaşırmış, Japonya düşünememiş, hele Amerika zorla başını nâr yakmış… Artık diğer küçük devletler için söylenecek söz bulamıyoruz.

İtilaf Devletleri her sayılı cephede ilk zamanlarda büyük muzafferiyet kazanmadıkları halde her an yeni bir devletle İngiltere ile ittifak ederek İtilaf Devletleri hesabına harbe atılmış bunların cümlesi hata etmişler. Yalnız kürre-yi arz üzerinde Almanya, Avusturya ve Türkiye ile Bulgaristan hata etmemişler ve doğru düşünmüşler.

Harb-i Umûmîye'nin kuvvetten ziyade siyaset harbi olduğunu takdir edemedik. Talat Paşa'nın riyâset eylediği hükümetle (Almanya) İngiliz siyasetine meydan okuyorduk.

[394]"Ferid Paşa'nın Muhtırası", **Alemdâr,** 7 Temmuz, 1335/1919 Pazartesi, Adet: 194-1504, s. 2.
[395]Refi Cevad, "Deba'nın Makalesi", **Alemdâr,** 2 Mart, 1336/1920 Salı, Adet: 441-2741, s. 1.

> Harb-i Umûmî kuvvet harbi olsaydı bugün Almanların galib gelmeleri icab ederdi. Çünkü en kabadayı müttefik biz olduğumuz halde bu memleket ârzû-yı istilâdan vazgeçdik malını canını kurtarmak için bizi bile fedadan çekinmedi.
>
> On senedir İttihat ve Terakki'nin yapdığı delilik kâfi idi. Bunu ilerlete ilerlete salgın ve azgın bir şekle sokmak memleketin gayr-ı tel'îne saldırmak demekti.
>
> Mütarekenin akdinden sonra bu azgınlık daha da arttı[396]."

Refi Cevad bu makalede, I. Dünya Savaşı'na girmemiz için hiçbir sebep yokken, kendi kendimize zorla sebepler üreterek savaşa girdiğimizi belirtmiştir. Talat Paşa'nın liderliğindeki İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Almanlarla birlikte İngilizlere karşı I. Dünya Savaşı'na girdiğini belirtip bu savaştan yenik çıkarak bağımsızlığımızı tehlikeye soktuğunu ve ülkeyi paramparça ettiğini vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yazmış olduğu "27 Temmuz Mâtemi" başlıklı makalesinde, 27 Temmuz tarihinin 600 senelik Osmanlı Devleti'nin en felaketli günü olduğunu, Osmanlı Devleti'ni Harb-i Umûmî'ye sokanların İttihatçılar olduğunu ve bu harbin Osmanlı Devleti için büyük bir felakete sebebiyet verdiğini vurgulamıştır. Ayrıca İttihat ve Terakki'ye mensup olan Enver, Talat, Kara Kemal, Sarı Ahmet'in ülkeyi soyduklarını, memleketi paramparça ettiklerini iddia ederek, ülkeyi bu duruma getirdiklerini belirtmiştir[397].

Yine Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yazmış olduğu "Merak Etmeyiniz! Biz Öderiz" başlıklı makalesinde, I. Dünya Savaşı ile bu savaşın sorumluları hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Türkiye, Harb-i Umûmî'ye iştirâk ettirilmesiyle pek büyük zararlar gördü.
>
> Bir kere Harb-i Umûmî'ye iştirâk eylemek onun istirahate muhtaç olan hayatını tehlikeye koyuyordu. O her köyde her kasabada zorla çektirilen bayraklarla işâ edilen zaferler bu millete kaça mal olmuştu? Onu biz biliriz. Bu meş'ûm harb esnasında Türk illeri boşaldı adamsız kaldı. Tarlaları kadınlar tek ineklerinin yanlarında koşarak sürmeye çalıştılar. Erkek cenazelerini kadınlar gasl ve defin eylediler. Ötede İttihat ve Terakki Harb-i Umûmî ile kendisine açtığı dem-güzar servete deli gibi koşarken bundan yine Türkiye mutazarrır oluyordu.
>
> Bu devleti harbe sokan İttihat ve Terakki olduğu halde ondan mutazarrır olmak değil vâsi-yi mukayesede menâfi oluyordu. Bu şahsiyetlerin her birisi birer Karun hazinesine mâlik olmuşlardı.
>
> Payitaht bu halde iken Anadolu'da millet toprak yiyordu. Binâenaleyh ittihatçıların milleti soktukları Harb-i Umûmî'de kendileri müstefid oldular. Zararı milletin boynuna yüklendi. Yani yine bizler zararı gördük
>
> Bilahire mütareke oldu. İttihatçılar tecavüz eyledikleri bütün mukaddesatın hakaretini millet gördü millet tazmin eyledi.
>
> Mütareke esnasında Kuva-yı Millîye rezaletini İttihatçılar çıkardılar. Zararını yine millet gördü. Muâhede-i sulhîyede tadilat yapılacağı sırada İzmit'te vukû bulan tecavüzle muâhede-i sulhîye ahkâmını tamamıyla aleyhimize çevirdiler.

[396]Refi Cevad, "Miomi Sehpa O Sehpa", **Alemdâr,** 22 Haziran 1336/1920 Salı, Adet: 547-2847, s. 1.
[397]Refi Cevad, "27 Temmuz Mâtemi", **Alemdâr,** 27 Temmuz 1336/1920 Pazartesi, Adet: 581-2881, s. 1.

Hâlbuki bu mecnunların yaptıkları tahribattan dolayı neden Türk milleti itâb hatta azaba müstahak olsun?

Günahımız nedir ki daima ve daima bütün yapılan yolsuzlukların cezasını biz çekiyoruz.

Mâhazâ İttihatçıların bu milletin başına getirdikleri belalardan dolayı düşürüldüğümüz vaziyete karşı boyun eymekden gayrı bir şey yapmadık. Muâhede-i sulhîyeyi de imzaladık.

Ne kadar zarar var ise biz ödedik…[398]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'nin Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na soktuğunu ve bu savaştan zarar görenin yine Türk milletinin olduğunu vurgulamıştır. İttihatçıların bu savaşın sonucunda büyük servetlere sahip olduklarını ve tüm zararı Türk halkının ödediğini belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türk Birliği Maskesi" başlıklı makalesinde, I. Dünya Savaşı'nın sorumlularının kimler olduğunu şöyle açıklamaktadır:

"…Filhakika memleket bu hale geldi. Osmanlı İmparatorluğu'nu İttihat ve Terakki mahvetti. Yedi, bitirdi. Orduyu donanmayı yok yere mahvetti. Çaldı, çırptı; milleti kırdı, geçirdi. Kıydı astı. Halka ekmek yerine taş yedirdi. Bütün sebat-ı idarede para pul bırakmadı. Buna mukâbil birçok mensûbîn mal-ı Karun mâlik oldu. Ama ne yapalım? Ölmüş ile olmuşa çare var mı? Kapatınız gözünüzü, uzatın elinizi, hep birden affedelim. Fakat neticede millet uşaklık edecekmiş, mahkûm olacakmış, harb veya sâir sûretle kesb-i servet edenler Türk milletinden değil mi? Onların zenginliği milletin zenginliği demektir. Ne olur? Unutuverelim adam unutuverelim!...[399]"

Yazar, Osmanlı Devleti'nin dağılmasının sorumlusu olarak İttihat ve Terakki Fırkası'nı göstermiştir.

Yine Refi Cevad, "Hissiyat Değil Akıl ve Mantık" başlığıyla yayınlanan makalesinde, Harb-i Umûmî ile İttihat ve Terakkinin izlemiş olduğu siyaset hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Bütün cihana kuvvet ve mukanneni tasdik ettiren koskoca İngiltere'nin kudreti cihan-ı pesendanesini Almanların yanında bir nokta gibi gösteriyorlardı…

Acaba bir gün olurda bu millet:

-yahu siz! Nasıl adamlarsınız? Rumeli'yi çatır çatır verdiniz. Şişman reisiniz meclisinizde: "unutmayacağız! Güzel Selanik'i tarihi Kosova'yı latif Yanya'yı Yeşil Manastırı ah unutmayacağız!" diye bar bar bağırdı. Netice ne oldu? Siz ittihatçıların sayesinde Afrika'dan Avrupa'dan elimizi yüzümüzü yıkadık.

Harb-i Umûmîye'den en az zararla hatta kârla dahi çıkabilirdik. Zafer nihâî diye diye başımıza gelmedik felaket kalmadı. Bugün hâlâ dilimizde o nakarat zafer nihâî siyaset ile istihsâl edilir. Harb ancak bir vâsıtadır…[400]"

[398]Refi Cevad," Merak Etmeyiniz! Biz Öderiz", **Alemdâr,** 3 Ağustos 1336/1920 Salı, Adet: 588-2888, s. 1.
[399]Refi Cevad, "Türk Birliği Maskesi", **Alemdâr,** 7 Ağustos, 1335/1919 Perşembe, Adet: 135-1535, s. 1.
[400]Refi Cevad, "Hissiyat Değil Akıl ve Mantık", **Alemdâr,** 18 Eylül, 1337/1921 Pazar, Numara: 2-1987, s. 1.

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'nin Harb-i Umûmî'ye girerken Almanya'yı büyük bir güç olarak görmesi ve Almanya'nın yanında yer almasının yanlış bir tercih olduğunu ve aslında İttihatçıların İngiltere'nin yanında yer alması gerektiğini belirtmiştir. Hatta zafere ulaşmanın yolunun savaş değil, mantıklı bir politika olduğunu belirterek savaşın sadece bir araçtan ibaret olduğunu vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde, "Bir Hasbihal" başlığıyla yayınlanan yazıda Harb-i Umûmî hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Düşünüyormusunuzki Harb-i Umûmîye'de biz hepimiz ne çektik Kafkasya'da bu heriflerin ve müttefikleri Almanların cebir ve tahakkümü altında senelerce çarığımızı yiyerek harb ettik. Çanakkale'de yüz binlerce kardeşlerimiz yatıyor. Sonu ne oldu. Başımızdaki edepsizler bizi cephelerde canımızı memleketimizde hayatımızı feda ederken ceplerini doldurdular. Ve çıplak bir halde bırakarak firar ettiler. Mütareke imza edildiği zaman memleketimizin en mamur yerleri payitahtıyla beraber gayesiz eşkıya yağması için açılan bir harbin kurbanı oldu. Nüfusumuzun yarısından ziyadesi eksilen ve kalanında yarısı malûl ve hasta idi. Hazinemiz tam takır olmuş ve göçmüştü. Tabîi bu kadar hasarın sebebi aranacak buna beherhak sebebiyet verenler o yankesiciler hükümet-i meşrûânın hesap masasına oturacaklardı. Fakat harbte memleketlerimiz cezamız olmak üzere yıkılıp giderken Avrupa'ya karşı vukûa gelen bu harbin bir de onlarca kayıt edilen cezaları da vardı ki mütarekeden sonra mesela evvela İzmir'in işgaliyle başladı...[401]"

Bu metinde, I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile İttihat ve Terakki'nin emri altında zor bir durumda mücadele edildiği belirtilmiştir. Almanya ile İttihatçıların savaşı kaybetmesiyle memleketin dağıldığı vurgulanmıştır. İttihatçıların memleketi soyup soğana çevirdiği izah edilmiştir. Bu savaşın sonucunda İttihatçıların imzaladığı mütarekeden sonra İzmir'in de işgal edildiği belirtilmiştir.

Kısaca Alemdâr gazetesine göre I. Dünya Savaşı'na girmemizin ve bu savaşı kaybetmemizin sebebi olarak İttihat ve Terakki ile İttihatçıların Osmanlı geleneksel dış siyasetini terk ederek izlemiş oldukları yanlış politika gösterilmektedir. Alemdâr gazetesinin I. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak İttihatçıları göstermesi ve bunu daha sonra başlayacak olan İstiklâl Savaşı'nda sürekli vurgulaması, yayınlarla İstiklâl Savaşı'nı yöneten ve hazırlayanlar hakkında olumsuz yönde kamuoyu oluşturmaya çalışması bu hareketi yıpratma isteğiyle alakalıdır.

[401]"Bir Hasbihal", **Alemdâr,** 19 Eylül 1337/1921 Pazartesi, Numara: 3-1988, s. 2.

2.2.2. İttihat ve Terakki Partisi

Alemdâr gazetesi İttihat ve Terakki Partisi ile partinin yönetim kadrosunu yıpratmak için birçok makale ve yazı kaleme alarak bu partiyi tamamen ortadan kaldırmaya yönelik yayınlar yapmıştır.

Alemdâr gazetesinde 4 Ocak 1919 tarihinde yayınlanan "Haysiyetsizlerin Hâlâ Gözü Hükümette!" başlıklı yazıda İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Ne utanmaz heriflermiş ne yaman edepsizlermiş:
> Biz evvelden beri söylüyorduk bu adamlar boş durmaz. Büyük küçük adamları resmî gayri resmî müessese-i ittihadın avdeti bu hükümetin zevâlini isterler. Bunun için ne yapmak lazımsa yaparlar. Para dağıtırlar, tehdit ederler, büyük memurlardan muavenet görürler. Velhasıl hatıra, hayale gelmeyen ne varsa bu bâbda tatbikten ne üşenir ne de çekinirler, bunu hükümete kerâhet söyledik olmadı, bağırdık olmadı, işittiklerimiz çıkıyor. Yılanlar başını kaldırıyor, bizi sokuyor, biz hâlâ uyuşuk, tembel ve miskin oturuyoruz…[402]"

Bu metinde, İttihatçılara hakaret edilmiştir. İttihat ve Terakkicilerin tehlikeli oldukları belirtilerek mevcut olan hükümetin yok olmasını istediklerini ve bunun için ne gerekirse yapacakları vurgulanmıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hükümetin Mevkii" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Bugün katiyyetle iddia ediyoruz: Her Osmanlı'ya İttihat ve Terakki düşmanlığı bir borçtur.
> İttihat ve Terakki bu memlekete hizmet edebildiğini söylemek veyahut hizmet edebileceğini kale almak aynen:
> -Benim kanaatim bu vatanın mahvolmasıdır! demektir.
> Bunu da söylemek için sadece mecnun olmak lazım gelir. Bu gibi mecânîn Osmanlıda olsa ecnebi de olsa yeri darülşifâhanedir.
> Binâenaleyh uzun müddet hayat-ı siyasiyede bulunmuş zevattan müteşekkil olan hükümet-i hazır evvel ve evvel İttihat ve Terakki'nin elinden vatanı kurtarmak için açılan livâ-yı cihâdın altına toplanmayı bulunmalı.
> Bu cihad, yedisiden yetmişine kadar yalnız Müslümanlara değil, bütün Osmanlı namını taşıyanlara bir farz ve bir farz-ı ayn'dır.
> Bu meş'ûm ocak yalnız bu vatanı değil bütün âlem-i insaniyeti kan ağlattı.
> Patrona Halil de bu milletin mukadderatını eline almıştı. Bektaş Ağa da bu vatanı çiftlik gibi kendi hesabına kullanmış idi. Kabakçı Mustafa da kanlı pençeleriyle devlet kapılarını lekelemiş idi.
> Talat Paşa da aynı sûretle gitti.
> Bugünkü hükümetin de sarılacağı esaslı fikir: Son asrın patronlarından, kabakcılarından, Bektaş ağalarından vatanı kurtarmış bulunmaktır…[403]"

---

[402]"Haysiyetsizlerin Hâlâ Gözü Hükümette", **Alemdâr**, 4 Ocak 1335/1919, cumartesi, Numara: 22-123, s. 2.
[403]Refi Cevad, "Hükümetin Mevkii", **Alemdâr,** 1 Şubat 1335/1919 Cumartesi, Adet: 49-1359, s. 1.

Refi Cevad bu makalesinde, kendisini Osmanlı milletinden sayan herkesin İttihat ve Terakkiye düşman olmasının vatani bir görev olduğunu ve İttihatçıların asla bu millet ile memlekete hizmet etmediklerini belirterek, bunun aksini iddia edenlerin akılsız olduklarını vurgulamıştır. Bu memleketi İttihat ve Terakki'den kurtarmak için bir bayrak altında toplanarak cihad etmenin gerekli olduğunu vurgulayarak ancak bu şekilde bu ülkenin ittihatçılardan kurtulacağını belirtmiştir.

Refi Cevad, gazetede yayınlanan "Muhâlefet Bayrağı" başlıklı makalesinde yine İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "Şu yazdığımız makaleyi bu vatanın felaketini görerek ağlayan, çalışan, ezilen vatandaşlarıma ithâf ediyorum. İttihat ve Terakki Cemiyeti namıyla teşekkül eden melûn bir kuvvet bu memleketin kanını emdi. Mevcudiyyet-i hayatiyesini mahvetti. Bu inkâr olmaz bir hakikattir. İttihat cemiyeti millete menâfiât temin edeceğini ileri sürerek bu biçare milletin bütün kuvve-i hayatiyesini aç bir sülük gibi emer, bitirirdi. Bu tedrici imâte politikasını hazm edemeyen evlad-ı vatan bir bayrak altında toplandılar ve isyan ettiler, milletin hakkı diye bağırdılar. Çete kuvvetli idi. Her türlü vesâit-i mürâcaat hak! Diye bağıran ağızları ebkem bırakacak bir darbe ile susturmak istedi. Hakkı düşünen dimağ, zulümât bulutları ile karardı. Vatan aşkıyla çarpan gönülleri garabetlere mahkûm etti.
>
> Bugün memlekette bir zümre var ki İttihat ve Terakki'nin şu idaresinden yangın-ı perişandır.
>
> Hâlbuki bizler gibi İttihat ve Terakki'nin en yaman darbelerini yemiş adamlar için sadece bir tek birleşme noktası mevcut olmak lazım gelirdi: İttihat ve Terakki düşmanlığı.
>
> Ortada bir muhâlefet bayrağı var bu bayrağın üzerinde i'lâ-yı kelimetullah ile düşmanlara udvân kayd-ı celî hat ile yazılı.
>
> Bu düşmanların kimler olduğunu yakinen takdir edelim. Hangi vatanını seven Osmanlı vardır ki İttihat ve Terakkiy'e düşman olmasın…[404]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakkinin bu memleketi ve milleti paramparça ettiğini dolayısıyla bu durumu fark edenlerin bir araya gelerek İttihatçılara karşı isyan ettiklerini vurgulamıştır. Fakat çetenin kuvvetli olmasından dolayı bu isyanın başarısızlıkla sonuçlandığını söylemiştir. İttihat ve Terakki'nin yapmış olduğu eziyetlerden kurtulmanın tek yolunun İslâm Sancağı altında toplanarak İttihat ve Terakki düşmanlığı yapmak olduğunu belirtmiştir.

Yine Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Modası Geçmiş Oyunlar" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Unutulmaya başlayan İttihat ve Terakki karhasının üzerindeki kabuğu bir iki gündür tırnağımızla kaldırmaya başlarken modası geçmiş oyunları yani imzasız mektuplar gelmeye başladı.
>
> Bu mektuplardan birinde tesadüf eylediğimiz bir fıkra bize mühim bir zihniyet meselesi ihzar-ı hazıra eyledi. "Bir gün elbette mevki-i iktidara geleceğiz ve bugün idama mahkûm

[404]Refi Cevad, "Muhâlefet Bayrağı", **Alemdâr,** 3 Mart 1335/1919 Pazartesi, Adet: 73-1383, s. 1.

edilen paşalar yine size hâkim olacak!" diyor. Enver Paşa'da Osmanlı tahtında câlis olacak!" diyor. Hasmımıza isabet eden meştum galîzeye karşı güldük ve geçtik…

İttihat ve Terakki denilen bu mâr-ı sermadideye biraz güneş görecek olursa artık ne olacağı düşünülsün. Şimdiye kadar bunlara bu derece geniş meydan vererek şımartmanın neticesi ne olacağını şimdiden kestirmek pek kolaydır. İlan, İttihatçıların nazarında bu vatan hâinleri sıfat-ı hakikileriyle tanınmadılar. Çaldıkları, çırpdıkları, asdıkları, kesdikleri yetmiyormuş gibi hâlâ çete reislerini düşünüyorlar. Bir gün onlara yine bu zavallı milletin damarlarında kalan kanın son damlalarını emdirmek istiyorlar…[405]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki ile alay etmiş, İttihat ve Terakki'nin tekrar ortaya çıkmasına fırsat verilmemesini vurgulamıştır. Eğer İttihat ve Terakki yeniden ortaya çıkarsa çok tehlikeli bir durumun meydana geleceğini belirtmiştir. İttihatçıları vatan hâinliğiyle suçlamıştır.

Alemdâr gazetesinde Refi Cevad imzasıyla yayınlanan "Veremden Evvel Çete İle Mücadele" başlıklı makalede, İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Memlekette bir veremle mücadele heyeti yerine İttihat ve Terakki ile mücadele heyeti teşkil etse ve her şeyden evvel bu derd-i müdhişin önüne geçmiş olsa elbette daha iyi olur.

Bir kere bu mikrop birer şahsiyet kesb edecek derecede kuvvetlenirse dâire-i tahribatını o kadar mesmullendirir, tevsî' ettirir ki memlekete frengiden, veremden fazla felaket getirir.

Hakiki veremin envâını bilmediğimi söylemiştim. Fakat on senedir memleketi baştanbaşa kasıp kavuran bu merzânın envâını sayabilirim:

1-Türkçülük hadd-i zâtında kolayca her zihniyete girebilecek derecede bir fetih-i duhüle mâlik olan bu hastalık bilhassa genç dimağlarda yerleşiverdikten sonra yavaş yavaş dimağda husûle getirecek tahribatın hayat-ı ictimâîye uzak pek uzak mazide Bahr-ı Kulzum'a doğru ricât ettirir. Bütün dünyayı düşman görmek önüne gelenle boğuşmak rast gelene çatmak bu illetin alâim-i hâriciyesidir.

2-Turancılık bu hastalıkta memleketimizi istila eden müthiş merz-i ictimâînin ikinci devresi demektir. Mübtela olanlar isimlerini değiştirecek dinini söylemeden milletini teaddüd edecek bir zihniyetle malûl olurlar. Ve bi'n-netice kılıcını çekip yedi düvele meydan okuyacak derecede asabiyette şiddet gösterirler.

Bu illet memlekete on bir sene evvel girdi. Yavaş yavaş tahribatını Kamil Paşa hükümetinden sonra gösterdi. Son senelerde ise memleketi baştanbaşa bir mezaristan haline koydu…[406]"

Refi Cevad bu makalesinde, verem ve frengi gibi kötü hastalıklardan ziyade İttihat ve Terakki ile savaşmanın gerekli olduğunu savunmuştur. Kendince tanımladığı İttihat ve Terakki hastalığının memlekete yayılmasının verem ve frengi hastalığından daha fazla zarar doğuracağını vurgulamıştır. İttihat ve Terakki'nin Türkçülük ve Turancılık akımlarıyla gençleri kandırıp hızla büyümekte olduğunu ve dünyaya meydan okuyarak sürekli savaştığını ve bu nedenle ülkenin parçalandığını belirtmiştir.

[405]Refi Cevad, "Modası Geçmiş Oyunlar", **Alemdâr,** 18 Temmuz 1335/1919 Cuma, Adet: 115-1515, s. 1.
[406]Refi Cevad, "Veremden Evvel Çete İle Mücadele", **Alemdâr,** 11 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 139-1539, s. 1.

Yazar, "Kundak" başlıklı makalesinde ise İttihat ve Terakki'nin bu ülkeyi parçalayarak, bir harabe haline getirdiğini belirtmiştir. Hürriyetin ilanından beri ülkeyi sömürerek kalan son damlasını da emmek istediklerini vurgulamıştır. İttihatçıların on senedir iktidarda olduğunu ve bu ülkeyi ıslah edemedikleri gibi daha da zor duruma soktuklarını ifade etmiştir[407].

Yine yazar, "Ümidinizi Kesiniz!" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "İttihatçıların mevki-i iktidara gelmek için her fırsattan istifade edecek vaziyette olduklarına şüphemiz yok. Bu onlar için her şeyi âsân edecek. Milletin canı ve kanı pahasına icrâ-yı saltanat edebilmek için yegâne bir vâsıta teşkil eylediği cihetle bunu elde etmek için her şey yapıyorlar.
>
> Milletin başına harbler, belalar, felaketler ihdâs ettikleri yetmiyormuş gibi bunun netâicü'l habisetden daha millet yakasını kurtarmadan tekrar bir vakitler hüsn-i iclaf elinde inleyen memlekette aynı idareyi tecdid etmek istiyorlar.
>
> İttihat ve Terakki mevki-i iktidara gelmez, gelemez, gelemez…
>
> İttihat ve Terakki mevki-i iktidara gelemez. Onu mevki-i iktidara getirecek hiçbir kuvvet tasvir etmiyoruz. Eğer cenab-ı hak Türkiye'nin ve Türklerin tamamen mahv ve inkirâz olmasını takdir buyurmuş ise o zaman diyeceğimiz yok.
>
> Bütün millet İttihat ve Terakki'yi istese İttihat ve Terakki yine mevki-i iktidara gelemez.
>
> İttihat ve Terakkinin mevki-i iktidara gelebilmesi için bütün Avrupa ve Avrupalıların bir anda ölüvermesi lazımdır.
>
> Dünya Düvel-i İtilafiye'den bilhassa Angılo Saksonlardan bir tek İngiliz mevcud oldukça İttihat ve Terakki mevki-i iktidara gelmesi kâbil değildir…[408]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin memleketi kötü yönetmesi ve ülkeyi paramparça etmesinden dolayı bir daha asla iktidara gelemeyeceğini vurgulamıştır. Özellikle İngilizlerin İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesine izin vermeyeceklerini de belirtmiştir.

Yazar, "Yeni Çevirme Hareketi" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "İttihatçıların yeni çevirme hareketlerinin bittabi artık herkes farkına varıyor. Bu çevirme hareketini şu kelimeler şu cümlelerle hulâsa edelim:
>
> "Memleketçilik, vahdet-i millîye, hârice karşı kuvvetli bulunmak luzumu, millete istinad eden bir hükümete ihtiyac… Yalvardık, rica ettik, defaât ile yazdık. Şimdilik bu gibi ihtilâfatı bırakalım. Karşımızda bi-aman bir kuvvet var bizi eziyor, bu gidişle bütün bütün ezecek. intihabâttan mamûl edilen maksat irâde-yi millîyeyi temsildir."
>
> Bütün söylenen sözler bunlardan ibarettir. Ve bu kelimeler altında gizlenen kirli emelleri o kadar güzel keşfediyoruz ki milletin bir daha böyle dolaplara düşmemesi için lazım gelen irşâdatta bulunmaya bir vazife ad ediyoruz.

[407]Refi Cevd, "Kundak", **Alemdâr,** 11 Eylül 1335/1919 Perşembe, Adet: 170-1570, s. 1.
[408]Refi Cevd, "Ümidinizi Kesiniz!", **Alemdâr,** 16 Eylül 1335/1919 Salı, Adet: 175-1575, s. 1.

Mütarekeden sonra bu memleket artık İttihat ve Terakki idaresine ve onun rezaletine tahammül edemediği için o hale tabiatıyla hitam verildi.

İttihatçılar evvela canlarına kıydıkları mazlumların, mahvettikleri ailelerin, çaldıkları paraların intikamı alınacağı hesapları sorulacağını zannederek bir müddet titrediler.

Birkaç ay önce İttihatçı olduklarını söyleyemeyenler gün geldi ki artık sokak ortalarında İttihatçılıklarını bağıra bağıra söylediler.

Nihayet bir Kuva-yı Millîye meselesi çıktı. Bu İttihatçılar için bulunmaz bir fırsat idi. Hemen hepsi buraya rücu ettiler.

İntihabât meselesi İttihatçılar için muvaffakiyetlerini temin edeceği bir vâsıta gibi oldu.

Ahmet Ferid Bey yeni bir çevirme hareketi yapıyor. Karşımızda bi-aman bir düşman olduğunu ileri sürüyor ve sûret-i hakdan görünerek bizi intihabâta davet eyliyor.

Bu bi-aman kuvvet karşısında müttehid bulunmak luzumunu ileri sürüyor.

Ferid Bey'e ve hem fikirlerine bir kelime ile cevap vereceğiz.

Bizler için Osmanlılar için Türkler için şark için garb için velhâsıl bütün dünya için bir tek bi-aman düşman vardır:

İttihat ve Terakki, başka düşman bilmiyoruz.[409]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihatçıların kendi amaçlarına ulaşabilmek için memleket, vahdet-i millîye gibi kavramları kullanarak faaliyetlerini yürüttüklerini izah etmiştir. Artık mütarekeden sonra bu milletin tekrar İttihat ve Terakki'nin kötü idaresine katlanamayacağını, bundan dolayı İttihat ve Terakki'ye son verildiğini belirtmiştir. Kuva-yı Millîye diye bir hareketin ortaya çıktığını ve İttihatçıların neredeyse tamamının bu harekete katıldıklarını vurgulamıştır. Osmanlılar, Türkler, doğu, batı hatta dünya için tek bir düşmanın olduğunu ve bu düşmanın da İttihat ve Terakki olduğunu söylemiştir.

Alemdâr gazetesinde Refi Cevad imzasıyla yayınlanan "Biz Unutsak, Cihan Unutur Mu?" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Vahdet-i millîye Biz de İsteriz Ama?

Mütarekeden beri İttihatçıların ağzında bir bir cümle var: "Birleşelim birbirimizin gözünü oymaktan vazgeçelim. Bir vahdet teşkil edelim." İttihat ve Terakki memleketi bu hale getirmeden evvel bu türlü düşünmüş olsaydı hiç şüphesiz bu fikrin birçok makûs bulacağını, birçok mehâfil-i hüsn-ü tesiri olacağına şüphe yoktu. Hâlbuki iş işten geçmiş on seneden beri İttihat ve Terakki'nin bu vahdet-i millîye meselesi aklına bile gelmemiş. Koca imparatorluğu bir çiftlik gibi kullanarak har vurmuş, harman savurmuş. Ne millet bırakmış ne anasır bırakmış ne memleket bırakmış. Canım vilâyetler elden çıkmış. Osmanlı Devleti her taraftan bağlı bir hale getirilmiş.

Nihayet Düvel-i İtilafiye donanması İstanbul'a girdikten ve İttihat ve Terakki sükût eyledikten sonra bu zevat-ı muhtereminin akılları başlarına gelmiş. Vaktiyle dermeyân edilmesi lazım gelen fikri samimi bir edâ ile söyleniyor: "Efendim ittihad edelim bir vahdet husûle getirelim. Şimdi bu gibi ihtilâf sırası mı?

O zamanlar İttihat ve Terakki'den olmayanları bu zevat-ı kiram efrâd-ı milletten değil bir beşerden bile ad etmiyorlardı…[410]"

[409]Refi Cevd, "Yeni Çevirme Hareketi", **Alemdâr,** 25 Aralık 1335/1919 Perşembe, Adet: 374-2674, s. 1.
[410]Refi Cevd, "Biz Unutsak, Cihan Unutur Mu?", **Alemdâr,** 1 Ocak 1920/1336 Perşembe, Adet: 381-2681, s. 1.

Refi Cevad bu makalesinde, İtilaf Devletleri'nin donanmasının İstanbul'a gelmesiyle birlikte İttihatçıların artık seslerini kıstıklarını belirtmiştir. İttihat ve Terakki'nin mütarekeden sonra birleşmek isteyerek bir birlik kurmak istediğini vurgulamıştır. İttihatçıların ülkeyi çok kötü bir şekilde yönettiklerini ve Osmanlı İmparatorluğu'nu dışa bağımlı bir hale getirdiklerini ve vaktiyle kendinden olmayanları insandan bile saymadıklarını söylemiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Çetenin Yeni Sâha Faaliyeti" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…İttihat ve Terakki bu memleketi başkalarının elinde dirilmesine taraftar olmadığını ve kendi kucağında ölümüne razı olduğunu alenen söylerdi. Mütarekeden sonra vatanın sadr-ı cedid hazretlerinin takib eyledikleri siyasetle halâs u rehâya doğru gittiğini görür görmez Kuva-yı Millîye namı altında faaliyete başlayarak tekrar hastayı kollarının arasına almak istedi.
>
> Zavallı memleket bu çetenin kanlı kolları arasında çırpınıyor.
>
> Bu vatanın başına bela olan İttihat ve Terakki'nin vâsi bir teşkilatı vardır. Her işte kullanabilecekleri şahsiyetleri vardır. Zamana ve mekâna göre de bunları istimâl eder. Mevki-i iktidardan sükût eder etmez ilk yapacağı hareket yerine gelen hükümeti akâmete sevk eylemektir.
>
> Mütarekeden sonra da böyle olmuştu. İttihat ve Terakki birkaç şahsiyet feda ederek çetenin manevî mevkiini kurtarmıştı. Gerek İzzet Paşa gerek Tevfik Paşa Hükümeti buna çok güzel alet oldular. Ferid Paşa Hazretleri ilk defa makâm-ı sadârete gelir gelmez İttihatçıların rengi kül kesildi.
>
> Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa Kabineleri de onların istedikleri gibi at oynatmak için bir zemin-i müsâid hazırladı.
>
> Kuva-yı Millîye bloku ise sabun köpüğü kadar bile ehemmiyeti olmayan bir balondan ibarettir. Mahz-ı milleti öldürmek, keselerini doldurmak, köyleri soymak için yapılan bu şekâvet resmî Hatt-ı Hümâyûn ısdârı ve Ferid Paşa Hazretleri'nin sadâretleri ile sönmüş bitmiştir.
>
> Kuva-yı Millîye Anadolu'dan iki şey istiyor.
>
> Asker ve para yani:
>
> Can ve mal!
>
> Bunu ise Anadolu vere vere artık verem olmuştur.
>
> İşte Biga işte Bozkır işte Gönen…
>
> Halife-i rûy-i zemin Kuva-yı Millîye namı altında şekâvet edenlerin bağî olduklarını beyan buyuruyor. Bu iki muazzam kuvvet karşısında üç buçuk çapulcunun ne ehemmiyeti olur?[411]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihatçıların bu ülkenin başkalarının elinde yeniden kurulmasını asla kabul etmeyeceklerini, ya kendi ellerinde yeniden inşâ edileceğine ya da parçalanarak dağılacağına razı olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca İttihatçıların kendilerinden başka hiçbir otoritenin bu ülkede hüküm süremeyeceği fikrinde olduklarını belirtmiştir. Yeni hükümetle ülkenin İstiklâle doğru gittiğini gören İttihatçıların Kuva-yı Millîye çatısı altında yeniden faaliyete geçerek zayıf olan ülkeyi

[411]Refi Cevd, "Çetenin Yeni Sâha Faaliyeti", **Alemdâr,** 8 Nisan 1336/1920 Perşembe, Adet: 477-2777, s. 1.

tekrar kendi hâkimiyeti altına almak istediklerini ve bu ülkenin bu çetenin elinde zor duruma düştüğünü ifade etmiştir.

Refi Cevad imzasıyla yayınlanan "Tarih Tekerrürden İbarettir" başlıklı makalede ise İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Bir tarafta Devlet-i Âliye, bir tarafta İttihat ve Terakki, ya Devlet-i Âliye yaşar, bunun için İttihat ve Terakki namı silinmeli.
>
> Yahud İttihat ve Terakki yaşar, bu da ancak Devlet-i Osmanîye'nin sahâif-i âlemden kalkmasını intâc eder.
>
> Tekrar ediyoruz; koca bir devlet halifesi ile padişahı ile azîmet ile saltanatı ile sonra bu fedakâr millet ile dört çapulcuya feda edilemez.
>
> İttihat ve Terakki sürekli ismini değiştirerek asra göre zuhûr eden bir ruhtur. Bu ruh altı yüz senedir devletin can damarlarında dolaşmış ve bugün bu neticeyi idrak etmekle müftehir bir vaziyette kalmıştır.
>
> Dün İttihat ve Terakki bugün Kuva-yı Millîye unvanını taşımış ve tamamen kökü kazınmasa yarın da başka bir isimle zuhûr edecektir…[412]"

Refi Cevad bu yazısında, ya İttihat ve Terakki'nin ya da Devlet-i Âliye'nin ortadan kalkması gerektiğini vurgulamıştır. 600 asırlık Osmanlı Devleti'nin iki üç İttihatçı'ya bırakılmayacağını belirtmiştir. Dün İttihat ve Terakki bugün Kuva-yı Millîye adını almıştır. İttihat ve Terakki'nin sürekli isim değiştirerek tekrar ortaya çıktığını ve tamamen ortadan kaldırılmazsa yarın da başka bir isimle yeniden ortaya çıkacağını savunmuştur.

Yine Refi Cevad'ın imzasıyla yayınlanan "Her Şeyin Bir Devri Vardır" başlıklı makalede, İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Memleket hayat ve memat ile uğraşırken bu keşmekeş içinde bir avuç haydudun hâlâ memleketin mukadderatı üzerinde derin tesirler husûle getirecek mesaide bulunabilmelerine şaşmamak elden gelmiyor. Hayatta her şeyin bir devresi vardı. Bugün artık cennetmekân Abdülhamit-i Sani (II) merhumun devri bitmiştir.
>
> 33 sene merhum Abdülhamit bu ülkeyi muhâfaza etti.
>
> İttihat ve Terakki mevki-i iktidara otuz sekiz milyon nüfusun alkışları ile geldi.
>
> Bugün İttihat ve Terakki'nin kanlı devri geçmiştir. Bir daha avdet edemez.
>
> İttihat ve Terakki tekrar hükümran olabilmesi için de bir kere Bosna'dan Basra'ya kadar bir Devlet-i Âliye mevcut olmalı. Kesilecek anasır bulmalı, asılacak millet, yakılacak köy ve yıkılacak ocak bulunmalı.
>
> Tahripten zevk alan İttihat ve Terakki bunları herc ede ede, yapa yapa bitirmiştir.
>
> Devlet o devlet değil.
>
> Memleket o memleket değil.
>
> Millet o milet değil.
>
> Devletin şuabât-ı idaresinde hiçbirisi yok ki yalnız muharrib değil, baştan aşağı berbat edilmemiş olsun memleket koparıla koparıla bir avuç içi kadar kaldı.
>
> Bununla beraber İttihat ve Terakki son defa (Kuva-yı Millîye) unvanını takınarak, mevki-i iktidara gelmiş ve gerek devletten gerek memleketten gerek milletten kalanını da silip

[412]Refi Cevd, "Tarih Tekerrürden İbaretdir", **Alemdâr,** 12 Nisan 1336/1920 Pazartesi, Adet: 481-2781, s. 1.

süpürmek hususunda kusur eylememiştir. Binâenaleyh İttihat ve Terakki için tekrar mevki ve iktidara gelmek arzusunu beslemesini bilâ-lüzum hatta gülünç buluyoruz…[413]''

Refi Cevad bu makalesinde, memleket dağılmak üzereyken bile İttihat ve Terakki'nin iktidara gelebilmek için faaliyette bulunduğunu vurgulamıştır. II. Abdülhamit'ten sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki'nin kanlı devrinin bittiğini ve artık kesinlikle iktidara gelemeyeceklerini belirtmiştir. İttihat ve Terakki'nin Kuva-yı Millîye ismi altında millete yaptığı zulümden dolayı tekrar iktidara gelmek istemesinin çok gülünç olduğunu söylemiştir.

Atina'da neşredilen Adâlet gazetesi sahibi Ali Sami imzasıyla Alemdâr gazetesinde yayınlanan, ''Müslümanlar Gafil Olmayın'' başlıklı makalede Mustafa Kemal ile İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Dindaşlar:

Daldığınız gaflet uykusundan uyanarak yürümek istediğiniz yolun ne kadar müdhiş bir uçurum olduğunu görünüz.

Kardeşlerim:

Allah Azimüşşan'ın ism-i celiline yemin ederek söylüyorum. Uyanın size rûy-ı hakdan görünerek mah u izmihlâlinize çalışan ve sizi böyle sevk etmek isteyen o caniler İttihat ve Terakki'nin bir bendesi olan (Mustafa Kemal)'in iğfâlatına aldanmayın. Çünkü bu hareketinizle kendiniz telef oluyor, ocaklarınız sönüyor, köyleriniz birer harabzâde dönüyor. Neticede yine bu melûn sergerdenin kesesi doluyor.

Mustafa Kemal kimdir? Bu Harb-i Umûmî esnasında İttihatçıların Arabistan cellâdı meşhur (Cemal) Paşa bütün evlad-ı Arab'ı koyun sürüleri gibi keserek o mübarek kıtayı al kana boyadığı zaman menhus-ı maiyetinde çalışan kolordu kumandanlarından değil midir?

İttihatçılar Anadolu'yu baştanbaşa mahvederken evlatlarınızı askere alarak yollarda kışın elbisesizlikten, açlıktan, susuzluktan öldürttükleri zaman dul kalan aileleriniz birtakım İttihatçı fedailerinin kucaklarında bakire kızlarınızın İttihatçı zâbitânın âgûş sefâhatlerinde namusları parçalanırken kendini vatanperver göstermek isteyen Mustafa Kemal Paşa'nız bundan haberdar değil miydi?

Bu paşa on iki senedir koca bir Türkiye İmparatorluğu'nu bugün hiç menzilesine düşüren İttihatçıların en ileri gelen azasından değil midir?

İşte bugün kendilerine itâat etmek istediğiniz alçakların mahiyet-i hakikileri bundan ibarettir.

Bugün mîzan-ı âlem düzeltmekle meşgul olan büyük Avrupa devletleri siz Türkleri bu melûnlarla gördükçe size karşı besledikleri küçük bir muhabbette kayıp oluyor. Bunun neticesi olarak her gün memleketinizin bir parçası alınıyor. Netice itibarıyla birgün nam ve şanınızın tamamıyla mahv u nâbûd olduğunu göreceksiniz. O zaman bu koca vatanperverleriniz? Sizden çaldıkları paralarla İsviçre'nin nadide safahat âlemlerinde sizi mahvetmekten mütevellid meserrâtle zevk u safalarında devam edecekler.

Ey Müslümanlar kendinizi mahvetmekten ise böyle bir iki hırsızı caniyi öldürünüz dininiz, kitabınız size bunu emrediyor. Bugün benim gibi milyonlarca Müslümanlar Atina'nın memâlikinde ve Yunanistan'da müsterihane ticaretleriyle iştigâl ederek imrâr-ı hayat ediyorlar. Ya bu melunları başınızdan def ederek o büyük namınızı tarihlere altın yazılarla nakş ettirirsiniz yahut mahv-ı perişanınız muhakkaktır.

Ey Müslümanlar gafil olmayın uyanın işte bugün bu menhus-ı yalancılara aldanmayan (Biga)'nın kahraman ahalisinden ibret alın.[414]"

[413]Refi Cevad, "Her Şeyin Bir Devri Vardır", **Alemdâr,** 29 Nisan 1336/1920 Perşembe, Adet: 497-2797, s. 1.
[414]Ali Sami, "Müslümanlar Gafil Olmayın", **Alemdâr,** 1 Mayıs 1336/1920 Cumartesi, Adet: 499-2799, s. 3.

Adâlet gazetesi sahibi Ali Sami Bey bu makalesinde, İttihatçılara ve İttihatçıların lideri olan Mustafa Kemal'e asla inanmamaları gerektiğini vurgulamıştır. İttihatçıların izlemiş olduğu politikadan ve Anadolu'nun Mustafa Kemal'in yanında yer alması nedeniyle Avrupa devletleriyle olan ilişkilerin zayıfladığına ve ayrıca her gün vatanın bir parçasının kaybedildiğine vurgu yapmıştır. İttihatçılara karşı çıkan Biga halkı örnek verilmiştir.

Alemdâr gazetesinde 16 Haziran 1920 tarihinde imzasız olarak yayınlanan "İttihat ve Terakki Zihniyeti" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Ahvale baktıkça öyle görüyor ve öyle itmînân kesb ediyorum. Yarasını cerrah bıçağına arz eden bir alîl gibi bu zihniyet ile mesâib olan her malûl kendisi hükm-ü siyaset arz etmedikçe bu dertten kurtarılamayacak ve millet İttihat ve Terakki zihniyeti ile malûl olanlarını frengi ve cüzam ve dâhil-i kab hastalıklarına uğrayanlar gibi kendi istibdâl etmedikçe bu millet için hayat kâbil olmayacaktır. Ve korkarım ki bir gün bu zavallı millet tedavisiz kala kala müzmin hastalıklarla me'yus kalmış malûller gibi kendi için intihardan başka çare bulmayacaktır.[415]"

Bu metinde, İttihat ve Terakki'nin frengi ve cüzam hastalıklarından daha tehlikeli olduğunu ve bunlardan kurtulmadıkça milletin İstiklâle ulaşmasının imkânsız olduğu belirtilmektedir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yine İfrât" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "İttihat ve Terakki on senedir bu memlekete pek çok fenalıklar etti. Bu fenalıkların bazısını bilerek, bazısını bilmeyerek yaptığı gibi birçoğu da yapılan fenalıkların netâic-i tabîiyesi idi. Ve bu sûret-i terâküm eden fenalıklar nihayet memleketin bugün bulunduğu vaziyeti ihzar eden avâmil teşkil eylemiştir.
>
> O bilâ-lüzum adamlar o senelerle devam eden terhîb politikası sonra bir türlü teskin edilemeyen kin ve intikam arzusu bu güzel memleketi bir cehennem ocağı haline koydu.
>
> Cennet gibi devirden cehennem gibi bir idareye yuvarlanan memleket İttihat ve Terakki'nin elinde bulunduğu müddetçe ölüm rüzgârı koklamaktan cenaze seyretmekten bir an hali kalmadı.
>
> Bu sû-i idareyi düşündükçe Devlet-i Âliye'nin kuvve-i mukavemetine hayran olmamak kabil değildir.
>
> Dâhili harblere kıtallere sonra her biri evlad-ı vatana maddî ve mânevî milyonlara bâliğ olan muhârebelere rağmen şu memleketi yine muhâfaza-yı mevcudiyyet edebiliyor.
>
> Harbten evvel ittihad-ı İslâm tuzağı, sonra Turan illeti daha sonra muhârebe esnasında yapılan propagandalar, Afganistan isyanı, Hindistan isyanı aleyh… harbden sonra propagandacılığın daha başka eşkâlini gördük.
>
> İttihat ve Terakki Anadolu'yu ayaklandırmak için hatır ve hayale gelmeyen isnadlarda bulundu.

[415]"İttihat ve Terakki Zihniyeti", **Alemdâr,** 16 Haziran 1336/1920 Perşembe, Adet: 543-2843, s. 1.

Memleketi felakete sürükleyen İttihat ve Terakki erkânına karşı bir türlü sarf edilemeyen "hâin-i vatan" lekesi hemen İttihat ve Terakki muhâliflerine sıvanmıştı.

Sanki İttihat ve Terakki ile mücadele eden her şahsiyet memleketi satmıştı.

Hâlbuki bugünkü İttihat ve Terakki muhâliflerinin dünkü İttihat ve Terakki'den yahut bugünkü Kuva-yı Millîye'den sorulacak memlekete aid birçok hesapları vardı.

Bunu İttihat ve Terakki pek güzel bildiği için memleketi bir dakika kendi haline terk etmiyordu. Ve terk etmek de işine gelmiyordu. Binâenaleyh bin türlü avâmil ihdâs etmek icab ediyordu. İttihat ve Terakki bunu yaptı. Memleketin başına yeni yeni felaketler açtı. Kuva-yı Millîye namıyla şekâvet-i resmî bir şekilde tatbik eyledi. Girdiği yerlerde taş üstünde taş bırakmadı.

Efrâd ile hareket eylemenin memleketi mahveylediği meydanda dururken bugün yine bu efrâddan teyakki edemiyor.

İzmit civarında son yapılan hareket ne demektir?

Ne oluyor? Hangi cereyana mukavemet ediyoruz. Başımıza nasıl bir gâile açıyoruz. İstanbul'un âtîsini yeniden tehlikeye mi koyuyoruz?

Bu müfrit hareketlerden tevakku her zaman mümkün iken neden dolayı daima ifrâta düşülüyor?...[416]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'nin on yıldır bu ülkeyi paramparça ettiğini, buna rağmen Devlet-i Âliye'nin hâlâ bu memleketin varlığını koruduğunu, partinin I. Dünya Savaşı'ndan önce İslâm birliği, sonra Turancılık politikaları ve savaş sırasında yapmış olduğu propagandalar sonucunda Afganistan ile Hindistan isyanları ve iç isyanlara sebebiyet vererek ülkeyi felaketten felakete sürüklediğine değinmiştir. Ülkeyi yok eden İttihat ve Terakki olduğunu buna rağmen vatan hâini olarak ise İttihat ve Terakki'ye karşı olan muhâliflerin gösterildiğini ve İttihat ve Terakki'nin karşısında olanların ülkeyi satmakla ithâm edildiklerini ifade etmiştir. Kuva-yı İnzibatiye ile Kuva-yı Millîye arasında İzmit'te çatışmaların meydana geldiğini dolayısıyla Kuva-yı Millîye'nin bu aşırı hareketlerinin İstanbul'un geleceğini tehlikeye sokacağını iddia etmiştir.

Refi Cevad, gazetede yayınlanan "Şeâmet Kuşları" başlıklı makalesinde yine İttihat ve Terakki ile alakalı olarak şu bilgilere yer vermektedir:

"…İttihat ve Terakki Kuva-yı Millîye bahanesiyle Anadolu'yu benimsediği anda, bu anavatanında en büyük felaketlere maruz kalacağını anlamıştık.

İzmir işgali vukû bulduğu zaman İttihatçılar bu cephede vatanlarını muhâfaza için fedâ-yı hayat bir avuç erbâb-ı celâdetin arasına sokuldular. İzmir bir sahne teşkil ediyordu. Maksad-ı hakikinin ne olduğunu pek az zaman zarfında bütün vuzuh ile meydana çıktı.

İttihat ve Terakki Anadolu'ya bir halengah yaptıktan sonra zavallı anavatanın ne hale geldiğini gördük.

Bu kadarı kâfi değil mi?

Gözümüzün önündeki bu şeâmet numuneleri dururken Devlet-i Âliye'yi kurtarmak için, bizi mahvedenlerin ittihatçılarla uzlaşmalarını temennî etmekten gayrı bir çare bulamıyoruz.

Başımızdan bu felaket-i baykuş kalkmadan bu devletin huzur ve sükûn göstereceğine inanamıyoruz…[417]"

[416]Refi Cevad, "Yine İfrât", **Alemdâr,** 21 Haziran 1336/1920 Pazartesi, Adet: 546-2846, s. 1.

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'nin Kuva-yı Millîye ismi altında Anadolu'yu yok ettiğini ve İttihatçıları ortadan kaldırmadan Türkiye'nin İstiklâle ulaşamayacağını belirtmiştir.

Yine Refi Cevad imzalı "Bi-taraflıktan Anladığımız" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…İttihat ve Terakki'yi bir kuvvet ve kudret farz etmek doğru değildir. İttihat ve Terakki daima kendisine muhâlif olan hükümetlerin zaafından istifade etmiştir.
>
> Hükümete mensub ricâlin beyânatı şu yolda memkeletin ihtiyacatına muvaffak olur. Genç olsun ihtiyar olsun bütün hükümet adamlarımızdan beyânatlarını şu sûretle telhis eylemelerini bekliyoruz:
>
> "Memleketi mahveden İttihat ve Terakki'ye karşı bi-aman bir düşmanım, vatanımı o kanlı pençelerinden kurtarmak için son derece cehd ve ikdâm eyleyeceğim. Ve İttihat ve Terakki levsine sürünmeyen evlad-ı vatanın hukukunu da kanun dâiresinde muhâfaza edeceğim!"
>
> İşte böyle de beyânatladır ki ancak bu milletin yüzünü güldürebilir. Yoksa şüphe ve tereddüt zorla İttihat ve Terakki'yi heyûlâ şekline sokuyor herkes de bu meş'ûm kuvveti bir şey zannediyor.[418]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'yi dikkate almanın gerekesiz olduğunu vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde Refik Halid'in imzasıyla yayınlanan "Isırgan Otu" başlıklı makalede ise İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Bilmem İstanbul'dakiler nasıldır, fakat Anadolu'nun bazı yerlerinde yılışık ve sırnaşık bir nev ısırgan otu vardır.
>
> Bugün Anadolu'yu kaplayan Hareket-i Millî'ye ve memleketi istila eden İttihatçı faaliyeti işte bana ısırgan otunu hatırlatıyor. Şimdiye kadar onu daima nazik elle tutup koparmaya kalktık hem ellerimize dolandı, hem de daha kuvvetli fışkırıp her tarafı kapladı. Bir türlü kazmanın ucunu köküne daldırmak nasip olmadı. Şimdi görüyoruz ki vaziyetin tamamen buna müsâid olmasına rağmen, yine Hareket-i Millîye'yi büsbütün yok etmek mümkün olmayacak.
>
> Aldanmayalım, kanmayalım, inanmayalım! İttihat ve Terakki ısırganını kökünden koparmak, kazmayı ta içine daldırmak lazımdır. Bu defa da yapraklarını yolmak, filizlerini koparmakla iktifâ eder zâhirî yokluğuna kanarsak aptallığın en son derecesine düşmüş oluruz? Yarın o köklerden İttihat ve Terakki daha feyizli ve daha kuvvetli olarak fışkıracak, memleketi daha fazla istila edecektir. Demir bir pençe ile kökünü koparmak lazımdır. Buna mani olanlar vatan hâinidir. Bunu yapacak olanlar vatanperverdir. İttihat ve Terakkiyi yok etmek gerekiyor, zâhirî sükûtu, sükûnu çöküşün işaretidir. Ona aldanırsak yarın toprak içinde kalan köklerinden gürbüz ve çok feyiz bir sûrette tekrar fışkırdığını muhakkak göreceyiz. Ve o zaman şaşıracağız, yanacağız, perişan olacağız. En gür, en heyecanlı ve en şiddetli bir lisanla haykırıyorum, feryat ediyorum:
>
> Efendiler aldanmayalım, aldatmayalım. Fırsattan bilâ-istifade İttihat ve Terakki ısırganının yapraklarını koparmak değil, kökünü kazımak lazımdır…[419]"

---

[417]Refi Cevad, "Şeâmet Kuşları", **Alemdâr**, 28 Haziran 1336/1920 Pazartesi, Adet: 551-2851, s. 1.
[418]Refi Cevad, "Bitaraflıktan Anladığımız", **Alemdâr,** 23 Ağustos 1336/1920 Pazartesi, Adet: 607-2907, s. 1.
[419]Refik Halid, "Isırgan Otu", **Alemdâr,** 2 Nisan 1336/1920 Cuma, Adet: 471-2771, s. 1.

Refik Halid bu makalesinde, İttihat ve Terakki'yi tamamen ortadan kaldırmak gerektiğini yoksa bu İttihatçıların ileride daha güçlü ve kapsamlı bir teşkilat kuracaklarını belirtmiştir. İttihat ve Terakki'yi ortadan kaldıranların vatanperver olduğunu, buna engel olanların ise vatan hâini olduğunu savunmuştur. Eğer İttihat ve Terakki ortadan kaldırılmazsa Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılacağını belirtmiştir.

Hakkı Menald imzasıyla Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bir Hakikat" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "İttihat ve Terakki her ne şekilde olursa olsun kuvvetini askerlikten almış ve erkân-ı hükümetini askerler teşkil etmiştir. Bunun için meşrutiyet devri Türklere bir harb u cidal devri oldu ve netice itibarıyla izmihlâlimiz o işini bilmeyen kafalardan çıkan siyasetin bir netice-i tabîiyesi olarak tayin etti.
>
> Şâyân-ı dikkat olan bir cihet bu fırkanın zuhûruna değil, çünkü fırkayı Paris'te teşkil edenlerin içinde asker yoktu. Mebde-i zuhûrunda şöhretine ve mevki-i iktidara gelmesine bir asker (Lider) namı ortaya atıldığı gibi sonraları da daima askerler (Lider)'lik etmiştir.
>
> Niyazi, Enver, Mahmud Şevket, Cemal ittihadın bidâyet teşkilinde tanınmış nasıl birer reis ise bugün de Kuva-yı Millî'ye namı altında kendini tanıtmış olan bir hizib de Mustafa Kemal, İsmet, Fevzi, Karabekir vesâir namlarda ocağın yetiştirdiği asker (Lider)'lerden başka bir şey değildir.
>
> Liderlerinin ekserisi ve efrâd-ı askerden ibaret bulunan fırka-yı siyasiyenin mevcudiyeti harb ile kâim olabileceğinden harbin bitmesine müteakip bu fırkanın da mevcudiyeti kendiliğinden zâil olmaz mı?
>
> İttihat ve Terakki on iki senedir elinden kuvvet gitmeye başladığını his ettikçe harb u cidal zamanları tehî etmedi mi? 31 Mart ocağın nasıl sönmeye başlamış olan şiddetini yeniden parlattıysa Trablus Harbi, Balkan Harbi, Harb-i Umûmî ve bugünkü vaziyetin aldığı şekil de kendilerini kurtarıp yaşatmıyor mu?

Hakkı Menald bu makalesinde, İttihat ve Terakki Partisi'ni Paris'te kuran kadronun içerisinde askerlerin yer almadığını ve daha sonra partiye askerlerin de dâhil olduğunu vurgulamıştır. Böylece bu partinin artık askeri liderler tarafından yönetildiğini söylemiştir. Bu askeri liderlerin takip etmiş olduğu hatalı politika sonucunda Osmanlı Devleti'nin dağıldığını belirtmiştir.

> Türkler başta olarak, harbden usanmış bıkmış olan bütün Avrupa komşularımız bir sulh ve mukarenet politikası takibine karar vermek mecburiyet-i insânîye-i maddîye ve manevîyesinde olduklarından ve bu mecburiyet sûret-i katiyyede bir neticeye an-ı karîb bağlanacağından daima her mecburluğa müncer olan asker-i hâkimiyet ve harb siyaseti kendiliğinden bitecektir. Böyle de olunca gerek İttihat ve Terakki'nin müfrezeleri ve gerek vazifelerini ikmal edecek olan Kuva-yı Millîye askerliğin cihet-i mülkiyenin emrine verildiği dakikadan itibaren kanuni bir şekil alacaktır.

Yine aynı yazar, İttihat ve Terakki'nin varlığını savaşlarla devam ettirdiğini belirterek eğer bu savaşlar biterse İttihat ve Terakki'nin kendiliğinden ortadan kalkacağını savunmuştur. *Millet memleket bütün Âlem-i İslâm padişaha müteveccih*

selametlerini payitaht-ı Osmaniye'den çıkacak kararlardan alınacak tedbirlerden bekliyor. Yazar yine aynı makalesinde, Türklerin artık savaştan bıkarak barış istediklerini ve ayrıca milletin başkenti olan İstanbul ve Padişaha tamamen yönelerek buradan verilecek emirlerle hareket edeceğini ifade etmiştir.

> Avrupa efkâr-ı umûmiyyesi ve bunun mîzan bulunan muvasat-ı mâlîsi Türkiye'de devamlı bir sulhun takririni şiddetle talep ediyor. Buna da çare olarak harb u cidalden vazgeçilmesini yıkmayarak yapmaya, yakmayarak imarı komşularımızla hüsn-ü muaşereti şart koyuyor. Bu şerâit dâiresinde hukuk-ı millîye ve ırkîyemizin tasdik olunabileceği ve ancak bu sayede refah ve saadetin iâdesi mümkün bulunacak istidlâl olunuyor. Avrupa'nın müzahereti Türkler için vazgeçilmeyecek amellerdendir. Türkiye Avrupasız yaşayamaz.
>
> Bunun için şimdiden mevcud ferik-i siyasiye erkânının birtakım hazırlıklarda bulunmaları ve ahvâl-ı zamana göre siyaset-i hâriciye ve dâhilîyelerine ait programlarını ıslah etmeleri daha doğrusu yeni (Lider) ve yeni programlar ile ortaya çıkmaları efkâr-ı umûmiyyeyi memnun edecek ve o gibi eşhasın riyâset altında işe başlamaları elzemdir. Sulha müteakip saltanat-ı meşrûtî-i hükümet olan Osmanlı Hükümeti meşrutiyet dâiresinde kanun tevfikan teşkil edecek fırkalardan müntahab bir Meclis-i Mebusan ile Âyân'dan bu kuvvetlerden seçilecek vekil marifetiyle idare olunacağından vakit kayıb etmeden bu siyasi mücadeleye hazırlanmalı.
>
> Aksi takdirde maâzallah yine kuvvet ve hükümet zorbaların eline geçebilir. Bu defa da hükümetimiz müfrit ittihatçıların eline teslim olunursa artık felaha kavuşamaz…[420]"

Yazar yine aynı makalesinde, Türkiye'nin Avrupa'nın yardımı olmaksızın yaşayamayacağını savunmuştur. Ayrıca İttihatçılar tekrar ülke yönetimini ele geçirirlerse ülkenin asla kurtulamayacağını iddia etmiştir.

Refi Cevad imzasıyla Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hal ve Mevki ve Bizler" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Meydanı pek boş bulan İttihat ve Terakki faaliyetine öyle vâsi bir saha ihzar etti ki bu faaliyet günden güne milleti ve memleketi biraz daha felaket uçurumuna doğru sürüklüyor.
>
> İttihat ve Terakki temeli kizb, riya, hıyanet ve ihanet çamuruyla kurulan cephesi kan kırmızıya boyanan bir zulüm ve denâet ocağıdır.
>
> Bu Ocaktan 13 sene mütemâdîyen fışkıran kan ve ateş milleti boğdu memleketi yaktı illaki boğuyor ve hala yakıyor.
>
> Bu hakikati söyleyen ağızlara birer yumruk sokuldu. Görmek isteyen gözlere mil çekildi.
>
> Bu emsardide devlet azasına sarılan haşarat 600 senelik bekâ-ı saltanatı aç tırtıllar gibi kemirirken İttihat ve Terakki ocağı keyif ve neşesinde zevk u sefasında dem-güzar oluyordu.
>
> Şunu bilmemiz lazımdır ki bu devleti bu hâl-i felakete getiren en büyük amel yalancılık ve riyakârlık olmuştur.
>
> İttihat ve Terakki milleti aldatırdı.
>
> Acaba şu millet hangi devirde fırınların önünde bir lokma ekmek için birbirlerinin boğazlarına atıldılar?
>
> Ne zaman Anadolu köylerinde cenazeler erkek cenazeleri kadın elleriyle gasl edildi? Acaba ne zaman Anadolu'nun kariye ve kasabalarının pazar yerleri idam sehpalarıyla donatıldı?

[420]Hakkı Menald, "Bir Hakikat", **Alemdâr,** 22 Haziran 1337/1921 Çarşamba, Numara: 85, s. 1.

Bugün bile Anadolu'nun birçok yerlerine tasallut edilen zulmet o derece adam asmaya kanıksamış ki bir merkebin sırtına yükledikleri sehpalarla köy köy dolaşıyorlar…

Biz muhâlifler için bir Türk'ün bir Müslüman'ın kıymeti o kadar büyüktür ki İttihat ve Terakki Kafkas'ın buzlu ovalarında, Çanakkale cehennem ateşinde, Filistin'in kızgın çöllerinde züppe kumandanların elinde Türklüğü ve Müslümanlığı alabildiğine kırarken bugün mezarları bile belli olmayan her şehidin acısını ta ciğerimizin en derin noktasında hissettik.

Bir Türk'ün bir Müslüman'ın kıymetini bilmek onu maceralar peşinde harcamakla olmaz. Onu sıyânetle olur.

İttihatçıların Çanakkale zaferi diye bütün dünyayı velveleye boğdukları harbin neticesi ne oldu? Gördük.

Yüz binlerce şehit verdiğimiz o harb harabzâde dönmüş bir memleket ile cepleri altın ile dolu beş on baldırı çıplak bıraktı.

Biz muhâlifler bu milletin ancak İttihat ve Terakki'nin ortadan kalkmasıyla kurtulabileceğine kâniyiz. O ruh hayat yaşadıkça bu memleketin dünya nazarında teberrü etmesi kâbil değildir.

Bizim için devletlerle iyi geçinmek siyaset-i hâriciyemizde tutacağımız yegâne meslektir.

Yedi düvele meydan okuyarak İttihatçıların memleketi sürükledikleri badireden kalanı da elimizden kaçırmak karımız değildir. Yapmaz…

Bundan dolayı Devlet-i Âliye'nin şu müşkil zamanlarda siyaset-i hâriciyesini sulh esasları üzerine ibtinâ ettirmesini doğru buluyor. Dün böyle düşünürdük bugün de böyle düşünüyoruz.

Muhâlefetin bu açık fikirliliği bu samimiyeti din ve devlet düşmanı ocakçılar içinde bir vesile-i tezvîr oldu. Muhâlefeti satılmış olmakla ithâma kadar vardılar.

Bizlere bu iftirada bulunanlar daha dün bu güzel memleketi Kayser'in mâî gözlerine bile bile feda etmişler ve satmışlardı…[421]"

Refi Cevad bu makalesinde, İttihat ve Terakki'ye hakaret ederek, 13 yıldır milleti kandırarak, milleti felakete sürüklediğini vurgulamıştır. Buna engel olmak isteyenleri de zor kullanarak susturduklarını belirtmiştir. Türk'ün ve Müslüman'ın savaşla değil barış ile korunacağını savunmuştur. İttihat ve Terakki yaşadıkça memleketin refaha ulaşmasının imkânsız olduğunu, ancak İttihat ve Terakki ortadan kalkmasıyla bu memleketin istiklâle erişeceğini iddia etmiştir.

Alemdâr gazetesinde 19 Eylül 1921 tarihinde yayınlanan "Bir Hasbihal" başlıklı yazıda İttihat ve Terakki hakkında şu bilgiye yer verilmektedir:

"…En ziyade ciğerimizi kanatan şu Anadolu'nun göbeğindeki Yunan harbi ve o kuvvetin mazlum ve masum millettaşlarımız üzerinde vücûda getirdiği tahribattır. Zavallı Türk! Sen Sakarya'da Yunan tecavüzüne karşı değil arkanda saklanmış sana karşı ifâ ettiği cinayetlerinin cezasını çekmemek için yine seni önüne siper etmiş canilerin hayatını muhâfaza için harb ediyorsun…[422]"

Bu konuşmada, Sakarya'da Yunanlılara karşı mücadele eden Türk halkına seslenilerek, İttihat ve Terakki'nin işlediği suçların cezasını çekmemek için Türk

[421]Refi Cevad, "Hal ve Mevki ve Bizler", **Alemdâr,** 17 Eylül 1337/1921 Cumartesi, Numara: 1-1986, s. 1.
[422]"Bir Hasbihal", **Alemdâr,** 19 Eylül 1337/1921 Pazartesi, Numara: 3-1988, s. 2.

milletini kendi amaçları doğrultusunda kullandığını ve dolayısıyla Türk halkının Yunanlılara karşı değil, İttihat ve Terakki'yi korumak için savaştıkları belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde Nasih imzalı olarak yayınlanan "Anadolu Şühedâsı" başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgiler verilmektedir:

> "Konyadaki asılanlar yine bana kan ağlattı. 31 Mart Vakası'nda ve ona müteakip yine İttihatçıların kendi dolaplarının dönmesine hâdim olmak üzere vücûda getirdikleri hadiselerde sehpalarda sıra sıra çekilenlerin ervah-ı mazlumelerine iltihak ettirilen iki senedir Anadolu'da ilerde sallandırılan şühedâ kafilesi milletin vicdan-ı umûmiyyesinin ihtisâsâtına dâir şehametkârane bir vesîka tesbit ederek, tarihe, fakat maziye değil, tarihe istikbâl-i iştigâl etmişlerdir.
>
> …Kan ve irinden terrekküb eden İttihat ve Terakki şahsiyet-i mânevîyesi düşünüldükçe tüyleri ürpertiyor! Türklük ve Müslümanlık davasını güden bu eşkıyanın en temiz en büyük Türk ve Müslüman ricâlini öldürmeleri memlekete ve millete olan suikastlarının en bariz delilidir…[423]"

Alemdâr gazetesinde Nasih ismiyle yayınlanan ''Anadolu Şühedâsı'' başlıklı makalede İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: Yazar, 31 Mart Olayı'nda ve daha sonra yine İttihatçıların kendi yaşamlarını devam ettirmek için Konya ve Anadolu'nun farklı bölgelerinde birçok üst düzey kıymetli Türk evladını idam ettiklerini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesi, İttihat ve Terakki'nin liderler kadrosunun askerlerden oluştuğu için siyasetlerinde askerlik mesleğinin etkilerinin bulunduğunu savunmaktadır. İttihatçıların tamamen ortadan kaldırılmadan memleketin istiklâle ulaşmasının imkânsız olduğunu vurgulanmaktadır. Gazete, yazı ve makaleleriyle partiyi yıpratarak İttihat ve Terakki'ye son vermeye çalışmıştır.

2.2.3. Alemdâr Gazetesinin İngiltere Devleti ile Almanya Devletine Bakış Açısı

Alemdâr gazetesi 1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı koruma politikasını bıraktığını anlayamamıştır[424]. Daha sonra İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer alarak İngiltere Devleti'ne karşı savaşması ve bu savaştan yenilgiyle çıkması üzerine başlayan İstiklâl Savaşı'nda, İngiltere lehinde; Almanya'nın aleyhinde birçok makale ve yazılara yer vermiştir.

[423]Nasih, "Anadolu Şühedâsı", **Alemdâr,** 22 Eylül 1337/1921 Perşembe, Numara: 6-1991, s. 2.
[424]Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),** Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1997, s. 525-530.

Alemdâr gazetesinde 14 Temmuz 1919 tarihinde "İngiltere Biz ve Âlem-i İslâm" başlığıyla yayınlanan makalede:

> "…İstanbul'dan Hindistan'a kadar ve Mısır'dan Fas'a kadar münteşir olan Âlem-i İslâm'ın en can alacak noktalarını araştırmak ve bulmak kolaydır. Hindistan yollarına hâkim olan hâlâ İngiltere olduğu gibi Âlem-i İslâm için İstanbul'dan sonra ikinci ve garb âlemi için birinci bir mevki-i istinâd bulunan Mısır'da İngiltere hâkimdir. İstanbul ve Kahire bu iki merkez-i İslâm birbirine ne kadar samimi bir sûrette merbût olursa Âlem-i İslâm o derece müzhir-i tesânüd olabilecektir. İngiltere Devleti fehimesi bugün öyle bir vaziyet-i mühimme almıştır ki makâm-ı hilafette dâhil olduğu halde Âlem-i İslâm'ın kalb ve ruhunu bir noktaya toplayacak kudret-i maddîyeyi ve meziyyet-i meddeniyeye hâizdir. Türkiye bu kudret-i maddîyeyi kuvve-i mânevîyesiyle takviye edebilecek bir mevkidedir.
>
> …Herkes biliyor ki artık bundan sonra milletler üzerinde bir tahakküm-i cebrî yürütülemeyecektir. Milletlerin teması men edilmeyecektir. Muvakkat mânialar yabdâr olmayacaktır. Âmâl u maksat bu milletlere karşı alınan taahüdâtta böyle olduğu halde Türk milletinin arzularının nazar-ı dikkate alınmamasına da bâhusus hiçbir taraf için bir tehlike-i âtî mutasavvir olmayacağına göre mahal görülemez.
>
> Bu meselede İngiltere iki sûretle hareket edebiliyor. Ya şu arzına çalıştığımız menâfi başka sûretle temin etmek çarelerini düşünmüştür de uzatacağımız dest ve fekki kabul etmez veyahut Türkiye'de âtîyen kendisi için muzır olamayacak bir vaziyet husûlüne kadar bu dest vefekki tutmak için müteenniyâne hareket eder. Bu müşkil meselenin herhalde bir kilidi ve bu kilidin de bir anahtarı vardır.
>
> İtikadımızca kilit Türkiye ve anahtarı da İngiltere'dir. Kilitsiz anahtar olmayacağı gibi her anahtarda her kilidi açamaz.
>
> Bundan böyle milletlerin şunun bunun taht-ı tahakkümüne girmelerine imkân ve ihtimal yoktur. Milletler bu sûretle taht-ı tahakküme alınamadıktan sonra da Türkiye hiçbir zaman bundan evvelki Türkiye olamaz. İngiltere bu cihetten katiyyen bir endişeye mehak gösteremez İngiltere'nin esas-ı siyaseti milletlerin serbest bir halde inkişâflarını kefil olduktan sonra Âlem-i İslâm kilidinin anahtarı İngiltere'nin idi. Âmân u itimadına teveddüde Âlem-i İslâm için bir tehlike yoktur. İngiltere ve Türkiye bu sayede nizâm-i intizâm-ı âlem ve kefil-i asayiş ümem olabiliyorlar. Bizim irşâd ve delile ihtiyacımızı tasdik etmeyen ferd-i ehad-ı Türk bulunmadığı gibi İngiltere'nin delaletinden endişe eyleyecek ferd-i İslâm da tasavvur edilemez. O halde Türkler arasında İngiltere'nin delaletinden müteşekkir olamayacak ferd-i efrâd bulunamaz.
>
> Şu bast u serd ettiğimiz mütalaata iştirâk etmeyecekler bulunabileceğini ve bulunabileceklerinde bunun aksini ispat ve ârâ eyleyebileceklerini zannetmiyoruz. İngiltere Devleti hâricinde tasavvur edebilecek herhangi bir devlet-i siyasiye Âlem-i İslâm'ı manen tammıyla şimdiden ikiye üçe taksim edeceğinden başka Türkiye bu meyânda pek aykırı müncerid vaziyette kalacaktır. Âlem-i İslâm ile doğrudan doğruya irtibatı her an ve zaman inkıtâya uğrayacaktır. Türkiye'nin her şeyden evvel kendinden bu defa ayrılan Âlem-i İslâm ile irtibatının medeniyet-i umûmiyye-i İslâmiye için ne derece matlub ve mültezim olması lazım geleceğini izâh-ı hâcet yoktur.
>
> O halde ne yapılacaksa yapılmak lazım geliyor. İngiltere dostluğunun takviye ve teyidine milletçe çalışmak icab eder. Yoksa hem kendimizi kurtarmak ve hem de İslâmiyete son bir hizmet dünyada bulunabilmek gibi birbirinden iki mühim fırsatı elden kaçırmış oluruz. Onun için soruyoruz: Geç kalmıyor muyuz?[425]"

Bu makalede, dönemin en güçlü devletinin İngiltere olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için İngiltere Devleti'nden yardım almasının gerekli olduğu savunulmuştur. Aksi takdirde Türkiye'nin iki üç parçaya bölünerek dağılacağı belirtilmiştir.

[425]"İngiltere Biz ve Âlem-i İslâm", **Alemdâr,** 14 Temmuz 1335/1919 Pazartesi, Adet: 111-1511, s. 1.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Siyasette Hangi Yol?" başlıklı makalesinde İngiltere hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Talat Paşa kendi zihniyetine tevâfuk eden Almanya'dan başka bir hükümete el uzatmazdı.
>
> Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'nin bulunduğu cihete meylettiği müddetçe daima kazanmış, bu cereyandan kendini uzaklaştırdıkça siyasetteki mevkiini kayıp eylemiştir.
>
> Evvelden beri bütün yazılarımızda iddia eyledik ve yine tekrar ediyoruz. İngiltere Hükümeti bizi sever ve sevmeye mecburdur. Çünkü sevmekte menfaati vardır. Mademki bizim yaşamamız için mutlaka yakın bir yol tutmak icap ediyor. Evvelden beri tekrarladığımız veçh ile bu yol İngiltere siyasetine bizi sevk edecek bir yol olmalıdır. Artık gayr-i mantıki siyasetlerin iflas ettiği devirlerdeyiz vaziyet-i hâriciyemizi layıkıyla tayin etmeli.
>
> İngiltere'nin temâyül ettiği taraf şimdiye kadar siyasetin hiçbir safhasında iflas etmemiştir ve edemez. Asırlardan beri hâkim olan bir fikr-i umûmiyyenin tevlid ettiği siyasette hata aramak hükümet-i sabıkaya ait bir zihniyet idi…[426]"

Refi Cevad bu makalesinde, Enver Paşa'nın dış siyasette izlemiş olduğu Almanya yanlısı politikanın yanlış olduğunu belirterek Türkiye'nin İngiltere Devleti'nin yanında yer alması gerektiğini vurgulamıştır. İngiltere Devleti'nin hiçbir vakit kaybetmediğini dolayısıyla Türkiye'nin de İngiltere Devleti yanlısı bir politika takip etmesinin gerekli olduğunu söylemiştir. Türkiye'nin İngiltere Devleti'nin yanında yer alması halinde kaybetmeyeceğini belirtmiştir.

Yine Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Muhâlefet Bayrağı" başlıklı makalesinde İngiltere Devleti hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Bugün hepimizin pek güzel bilmemiz lazım gelir ki:
>
> İngiltere ve müttefikleri bize düşman değildir. Bizim en büyük düşmanımız vatanımızı mahveden bizi yâr yerine ağyar eline teslim eden bu melûn menfur-u merdûd kuvvettir.
>
> Ben aciz bir muharrir olduğum halde açıkça iddia ediyorum ki bu memlekette İttihat ve Terakki çetesi bir daha dirilmeyecek bir sûrette tepelenmiş, o için için yanan ocak söndürülmüş olsaydı, bugün İngiltere metin elini bize uzatırken bir lahza tereddüd hissetmeyecekti…[427]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin bu memleketi felakete sürüklediğini iddia etmiştir. İngiltere Devletiyle dostluğumuzun bozulmasının tek sebebinin İttihat ve Terakki'nin izlediği politika olduğunu vurgulayıp İttihat ve Terakki'nin yok edilmesi halinde İngiltere Devleti'nin Türkiye ile tekrar dost olacağını belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde 16 Mayıs 1919 tarihinde "Allah Belalarını Versin" başlığıyla imzasız olarak yayınlanan metinde ise İngiltere ve Almanya hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

---

[426]Refi Cevad, "Siyasette Hangi Yol", **Alemdâr,** 6 Ocak 1335/1919 Pazartesi, Adet: 23-1333, s. 1.
[427]Refi Cevad, "Muhâlefet Bayrağı", **Alemdâr,** 3 Mart 1335/1919 Pazartesi, Adet: 73-1383, s. 1.

"Boğaziçi vapurlarından birinde:

Beşiktaş önünden geçerken yanımda oturan aksakallı ihtiyar zırhlıları ve müthiş topları birer birer süzdükten sonra derin bir ah çekti.

-Baba ne oldun?

-Ne olacağım, Bizi bu hallere düşürenlerin Allah belalarını versin.

Evet, Allah belalarını versin. Adil mutlak olan Allah elbette belalarını verecektir. Fakat irâde altı asırdan beri pek çok fırtınalar, boralar geçirmiş olan bir devlet-i muazzama gürültüye gidiyor.

10 senedir mukadderatımızı ipsiz sapsız edepsizlerin eline teslim ettik. Zulümât-ı şekâvetin en büyük bayraktarları olan bu bedellerde delilerin bile yapmayacağı hatır ve hayale gelmez hataları, hâyır cinayetleri şenâatleri irtikâb ettiler.

Devlet-i Osmanîye'ye birkaç defalar inkirâzdan mukasımdan kurtarmış olan İngiltere'ye karşı silah çekmek budalalığında bulundular.

Seferberlik ilan edilir edilmez İttihat ve Terakki çetesinin o Almanların âzâd kabul etmez kölelerinin cânibane mecnûnâne telkînâtına tercüman olan bütün gazeteler İngiltere'ye karşı hakaretin her nevini savurdular.

İngiliz İmparatorluğu'nun gürül gürül yıkılacağını yazdık ve yazanları alkışladık.

Bu küstahlıkları o dereceleri buldu ki İngiltere mümesilleri henüz aramızda iken Osmanlı satvet-i askeriyesiyle Almanya mehâbet-i harbiyesinin darabânıyla parçalanacak olan İngiliz İmparatorluğundan bize büyük hisseler tatlı lokmalar çıkarıyorduk. O zaman Londra sefirimiz bulunan sadr-ı esbâk Tevfik Paşa İngiltere hâriciye nâzırıyla son mülâkâtında şu dürüst hitâbe maruz kalıyordu:

-İngiltere Hükümeti, Devlet-i Osmaniye'yi birkaç defalar mukasımdan kurtardı. Bize karşı ilan-ı harp ediyorsanız size şimdiden ihtâr ediyorum ki bundan böyle tarafımızdan Türkiye'ye zerre kadar muavenet imkânı ve ihtimalini bırakmıyorsunuz.

İngiltere'ye karşı harbe girişmek divaneliğini yapan tımarhaneye layık deliler dâhil-i memlekette zulümâtın cinayetin şekâvetin her türlüsünü yaptılar.

Ortalığı kastılar, kavurdular, asdılar, soydular, kestiler. Adına (Millî Siyaset) dediler. Soydular, çaldılar ve çaldırdılar, adına (İktisad-ı Millî) dediler. Ve hep Millî demekle bugün bütün isyanları millete yükletiyorlardı. Bütün bu cinayetleri techîl eden mütefekkir bulundu.

Arab astılar, Rum'u soydular, öldürdüler, Ermeni'yi kestiler, soydular ve büyük millete en büyük cinayetleri tescîl ettirdiler. Namusumuzu berbat ettiler. O derecede berbat ettiler ki bugün Türk milleti "kızıl millet" diye yazılıyor, ilan ediliyor. Bundan istifade fırsatını fevt etmeyenlerin güzel propagandalar yapıyorlar. Yalnız düşman memleketlerde değil bi-taraf memleketlerde bile lehimize refî'-i seda edecek adam bulamıyoruz.

Bütün bu hata ve cinayetlerin cezasını çekeceğiz hakiki çekeceğiz dört sene aç kaldık, ekmek yerine çamur yedik, evladımız soğuk, kar tipi altında yalın ayak ve yarı aç bir halde harp ettiler. Köylerimiz harab, tarlalarımız dikenlik halinde kaldı. Maliyemiz iflas derecesinden daha aşağı bir dereceye geldi. Kolumuz kesik, ayağımız bağlı teslim olduk. Haysiyetimiz kalmadı, paramız kalmadı. Fakr u sefalet omuzlarımızı çöktürüyor.

Almanya'ya yükletilen yükü tartışıyoruz. Teklif edilen şartı düşünüyoruz ve bize tebliğ edilecek olan şartın ağır pek ağır, belki daha ağır olmayacağını bir türlü kestiremiyoruz. Bu tereddüt içinde de tüylerimiz ürperiyor.

Bunu düşünmek, söylemek ve başka bir şeyi yapmamak aczi içinde kıvranarak çare bulamıyoruz ne diyelim?

Sebep olanların Allah belalarını versin![428]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan bu metinde, İngiltere Devleti'nin Osmanlı Devleti'ni birkaç defa dağılmaktan kurtarmasına rağmen İttihatçıların Alman Devleti ile yaptığı ittifakla İngiliz Devleti'ne karşı savaşa girdiği belirtilmiştir. İttihat ve Terakki yanlısı gazeteler, Almanya'nın, İngiltere'yi mağlub edeceğini ve böylece İngiliz İmparatorluğu'nun yıkılacağını savundukları ifade edilmiştir. İngiltere'ye karşı savaşa

[428]"Allah Belalarını Versin", **Alemdâr,** 16 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 144-1454, s. 1.

girmek isteyenlerin akılsız olduğu söylenmiştir. İttihat ve Terakki'nin böyle bir politika izlemesiyle 600 yıllık Osmanlı Devleti'nin dağılmak üzere olduğu vurgulanmıştır.

Refi Cevad imzasıyla Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Almanlar, İngilizler" başlıklı makalede,

> "…Devletlerin cihangîrlik müsabakasında bulundukları devirlerde cihana hâkim olan kılınç idi. Belki kuvvetli olan kazanırdı. Hâlbuki yaşadığımız asır kuvvet asrı değildir. Siyaset ve kiyâset asrıdır. Siyaset ve kiyâsetin cihanda hâkim olduğu tarih geldiği günden beri İngiltere cihan hâkimi olmuştur. İngiltere tarihte hiçbir zaman mağlup olmamış bir kavim değildir. Askeri mağlubiyetleri vardır. Böyle olmakla beraber o mağlubiyeti nefsine karşı hiçbir zaman itiraf etmemiş ve bu sûretle mağlup olmamıştır. Filhakika mağlubiyet hakiki mağlubiyete nefsin kâilitinden ibarettir. Ben mağlup olmadım diyen bir kavim hiçbir zaman mağlup olmaz. İngilizlerin tarih-i askeri ve siyaseti tetkik edilecek olursa görülür ki son dereceye kadar mecbur olmadıkça harbe girmez. Daima gireceği mahiyeti idâri, içtimâî, iktisadi bilhassa ticari bir sûrette ihzar eder. Ondan sonra adl ile halkı memnun ederek bir hulûl-ı şâkînâne yapar. İngiltere'nin birçok müstemleketi vardır. Bu müstemleketi hiçbir zaman kuvvet ile cebir ile zor ile tutmak kâbil değildir. Bu kadar arazi-i vâsiyi İngiltere Hükümetine rabt eden kuvvet sırf mânevîdir: Adâlet!
>
> İngiliz nihiliziminden şikâyete mahal görmüyoruz. Çünkü bu nihilizim müstemleketinin ve bil-hassa müstemleketinde bulunan tebasının hukukunu muhâfaza ile mükelleftir ve bu nihilizimden şimdiye kadar şikâyette bulunmuş olmak üzere İttihatçılardan başka kimseyi bilmiyoruz.
>
> Almanlara gelince boğazına kadar velev diyet içinde olan bu kavim taşıyor. Ahalisini oturtmak için istila edecek yer arıyordu. Almanya bunun için zavallı biz Türkleri tam dişine göre buldu. Acemi entrikalarla Türkiye'ye şöyle bir sokuldu. Zaten bizler gibi kabadayılık düşkünü adamlar için Wilhelm'in burma bıyıkları kâfi idi. Bu idam fermanımızı elimizle imzaladığımız zamanlar Düvel-i İtilafiye diplomatlarının bizleri irşâd için ne derece uğraştıklarını hatırımıza getirdikçe:
>
> Geçmiş zaman olur ki hayal-i cihan değer! Diye feryat etmekten kendimizi alamıyoruz. Bize İngiltere kendi hesabına harbe girmemizi teklif etmedi. Bu harpte bi-taraf kalmamız kâfi idi.
>
> Düvel-i İtilafi'ye bu harbde pek büyük fedakârlıklar yaptılar. Ve zaten tedâfüî bir vaziyette bulundular. Bilhassa İngiltere Almanya'nın Belçika'yı kaba çizmeleri altında çiğnediğini görünce kendini ortaya attı. İngiltere'nin böyle Belçika gibi numune-i mesainin ufak fakat altın bir madalyasını Almanya'ya çiğnetmemesi ne muazzam bir hisse-i şereftir. İngiltere küçük devletlerin hâmî olduğunu bilfiil ispat etmiştir. Ve bundan dolayıdır ki harbin bidâyettinde birçok cephelerde tedâfü vaziyette kalmasına rağmen ihrâz-ı zafer eylemesi Cenabı Hakk'ın ona bahşettiği en büyük bir mevhibe en parlak bir mûcizedir.
>
> Bizim Kur'ânı'mız diyor ki bir millet kâfir ile yabdâr olur zalim ile yabdâr olmaz. Demek İngilizler zulümkâr değildi galip geldiler. Almanlar zalimdi battılar.
>
> Bir kere düşünelim: Almanlar bütün cephelerde galip idiler hatta harbin son safhasında bile galip mevkiinden ayrılmadılar. Hudutlarından içeri kimse girmedi. Giremedi.
>
> Bu mağlubiyet biçare Türk milletinin o yetim kalan yavrucakların kocasız kalan dulların ahı idi. Türk bilmez, amiri ona "öl" demiş, oda gitmiş ölmüş. Fakat geride kalan başı yaslı genç bir zevcesi var ki bir eliyle babası için ağlayan yavrusunun elinden tutmuş diğer eliyle kanlı ufuklara doğru yumruğu sallayarak:
>
> -Allah'ım sebep olanlar sebepsiz kalmasın, diye lanet ediyor. Sebep Almanlar idi. Türkiye'ye bir Alman müstemlekesi yapmak isteyen ve evvel hat boylarında birleşerek yavaş yavaş bütün Anadolu'ya yayılıverecek olan Almanya idi. Bugün bu sebep ortadan kalkıyor.
>
> Hayrettir, bu kavmi sevmedik, sevmedik, lisanını sevmedik, edebiyatını sevmedik, musukisini sevmedik, tarz-ı hayatını sevmedik, sevmedik vesselâm.
>
> O Türkiye'nin yanında asırlardan beri doğru düşünmüş, doğru yürümüş olan İngilizleri de sevmemek bir türlü elden gelmiyor. Bu muhabbet yalnız münevver olanlarımızda değil Anadolu da böyledir.

İşte İngiltere'nin bir yerde tesis ettiği idareden adem-i hoşnut izhâr edilmemesi bundan dolayıdır. Hâlbuki Almanlardan müttefikimiz olduğu halde memnun olmamamız şunu ispat eder ki: Almanlar ve bizler beraber yürümek için değil hatta selamlaşmak için bile yaratılmış adamlar değilmişiz. Li'l-hamd bugün Alman Millîtarizmi için evvela saltanatın yeller eser şimdi yerinde diyoruz…[429]"

Refi Cevad bu makalesinde, Almanların izlemiş olduğu politikanın dünya barışını tehlikeye düşürdüğünü bundan dolayı Türkiye'nin İngilizlerin yanında yer alması gerektiğini savunmuştur. Bu dönemde güçle değil, siyasetle dünya hâkimiyetinin sağlanacağını izah ederek İngilizlerin siyasetle dünyaya hâkim olduklarını vurgulamıştır. İngilizlerin pek çok kolonilerinin olduğunu ve bu kolonileri kuvvetle değil, adâletle idare ettiğini belirtmiştir. Almanların ise halkını yerleştirmek için işgal edecek yerler aradığını ve bu nedenle Türkleri kullandıklarını söylemiştir. Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'na girmeyerek tarafsız kalması halinde bu savaştan kazançlı çıkacağını savunmuştur. İngilizlerin savaştan zaferle çıkmasını Allah'ın onlara verdiği bir nimet olarak tanımlamıştır. Almanların zalim oldukları için kaybettiğini, İngilizlerin ise zalim olmadıklarından dolayı savaşı kazandıklarını belirterek, Almanların, Türkiye'yi bir sömürgeleri haline getirmeye çalıştıklarını fakat başarılı olamadıklarını savunmuştur.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanmış olan "Biraz Nur, Biraz Hayat" başlıklı makalesinde İngilizlerle alakalı olarak şu bilgilere yer verilmektedir:

"…İngiltere'nin Osmanlılara yaptığı iyilikleri bir tarafa bırakalım vaktiyle yapmış çünkü Türkiye'ye müzaheret etmek o zaman İngiltere'nin de menâfi-yi iktizâsından imiş. Hâlbuki bundan sonrası için acaba İngiltere yine bu vaziyette midir?

Evet, İngiltere bizim hayatımızla alakadardır. Binâenaleyh kendisine karşı uzattığımız dest-i muhâdenetini tutmaya mecburdur ve tutacaktır.

Bu memleketi sevenler bu memleketi yaşatmak isteyenlerdir. Bugün son (koz)'umuzu ortaya fırlatıyoruz. Bizi takviye etmeyi kabul etmesini istediğimiz İngiltere'nin şark ile bil-hassa memleketimizle büyük bir alakası vardır.

İzmir'in âtîsini biz bu nazarla başka bir şekilde olarak görüyoruz. Menâfi-yi müştereki hem bizi hem İngiltere'yi bittabi beraber yürütecektir. Biz ona medyûnuz o bize medyûndur. Bundan sonra âlem-i siyasette Türkiye-İngiltere ile pek yakın yürüyecektir. Bunu cümlemize takdir etmeliyiz…[430]"

Refi Cevad, Türkiye'nin, İngilizlere teklif edeceği barış isteğini İngilizlerin kabul edeceğini ve artık İngiltere ile Türkiye'nin dünya siyasetinde birlikte olacaklarını belirtmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde "Pek Manidâr Bir Sükût" başlığıyla yazdığı makalede İngiltere hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

[429]Refi Cevad, "Almanlar İngilizler", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1.
[430]Refi Cevad, "Biraz Nur Biraz Hayat", **Alemdâr,** 22 Mayıs 1335/1919 Perşembe, Adet: 150-1460, s. 1.

"…Evvelce söylediğimiz gibi bu memleket rehâ bulacaksa İngiltere'ye iltizâm etmekle rehâ bulacaktır. İşte Yunanistan önümüzde duruyor. Bizde bu noktayı düşünecek takdir edecek ricâl yok mu idi? Görüyorsunuz ki memleketimize aid mukarrerat eninde sonunda İngiltere'nin rey ile kuvve-yi kaleminden çıkıyor.

Yunanistan'ın inkişâfı tamamen İngiltere'ye medyûndur. Bizim için de emin bir istikbâl ancak ve ancak bu siyaset-i tervîc ile mümkün olabilecektir…[431]"

Refi Cevad, Yunanistan'ın tamamen bağımsızlığını İngiltere'ye borçlu olduğunu belirterek Türkiye'nin de tek İstiklâl yolunun İngiltere'nin yanında yer almasıyla mümkün olacağını savunmuştur.

Refi Cevad, "Hâlâ O Mektup!'' başlıklı yazısında İngiltere hakkında şu bilgiye yer vermektedir:

"…Ankara'daki maceraperestlerin takip ettiği bu haberler onların gayesine hizmet eden bu gazetelerdir. İngiltere Devlet-i Muazzamesi onlar için ehemmiyet verilecek bir kuvvet değildir. Hele Yunanlıların kıymet-i harbiyeleri bir fıskiyyeden ibarettir. Ankara'da hâkim olan ruh hâlâ İttihat ve Terakki ruhudur…

On senedir bu memleketi kimler idare etti? İttihat ve Terakki memleketi berbat etti…[432]"

Yazar, İttihat ve Terakki'nin, İngiltere'nin gücünü küçümsediğini ve İngilizlerle ittifak yapmanın İttihatçılar için güvenli olmadığını vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İâde-i Münasebet" başlıklı makalesinde İngilizler ve Almanlar hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…İttihatçıların bilhassa Almanların çevirdiği fırıldaklarla nihayet muhârebede bulunduğumuz devletlerle hiçbir zaman harb edecek bir vaziyette değil idik. Her birisi ile aramızda kuvvetli revâbıt hayati münasebet mevcud idi. Daha doğrusu bir saf harbde kanlarımız birbirine karışmıştı. Böyle iken nasıl oldu da bu millet bu harbe sürüklendi. Tarihimizde İngiltere'nin Devlet-i Âliye'ye karşı gösterdiği müzaheret-i dostaneyi nasıl unuttuk? Edebiyatını, siyasiyetini, ictimâiyât-ı mülkünü kendilerinden ziyade bildiğimiz Fransa'yı nasıl hatırlamadık? Nezaket-i siyasisini daima yâd edegeldiğimiz İtalya'yı nasıl ihmal eyledik? İttihat ve Terakki erkânı içinde İngiltere'ye taraftar, Fransaperest adamlar yok değil idi. Fakat Almanya'nın entrikaları ve harbin ferdlere temin edebileceği menâfi-yi azîm bu adamların da gözlerini hakikate karşı kör etmişti. Üç buçuk kuruşluk bir menâfi için memleketi şu gördüğümüz elim derekeye düşürdüler[433]."

Refi Cevad, İngilizlerin tarihten beri Türkiye ile dost olduklarını, İttihat ve Terakki'nin Almanlarla ittifak yaparak İngilizlere karşı savaştığını belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde M. Kâşif, imzasıyla yayınlanan "Cenevre Mektupları İngiltere'nin Şark-ı Karîb Siyaseti" başlıklı makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

[431]Refi Cevad, "Pek Manidâr Bir Sükût", **Alemdâr,** 7 Ekim 1336/1920 Perşembe, Adet: 650-2950, s. 1.
[432]Refi Cevad, "Hâlâ O Mektup!'', **Alemdâr,** 10 Ekim 1336/1920 Pazar, Adet: 652-2952, s. 1.
[433]Refi Cevad, "İâde Münasebet", **Alemdâr,** 20 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 604-2904, s. 1.

"…Mısır'a iltica etmiş olan ahrârın İstanbul'a avdeti tertîbâtıyla meşgul bulunduğumuz sırada "Zardaleksandırı" gazetesine bir Jöntürk sıfatıyla vermiş olduğum mülâkât Mısır'da oldukça kıl u kala sebebiyet vermişti:

"Sabah-ı hürriyetin memleketimizde inkişâfı üzerine diyordum meşrutiyet-i idare işi her şeyden evvel ıslâhat-ı dâhiliyeden başlayacaktır. Memurlarımızı Avrupa ve Mısır memurları gibi mutemeden ve muntazam bir hale getirecektir. Kanun-ı sıyânet hâkim olacaktır. Programımızın birinci noktası Türkiye'de ıslâhat-ı cedidenin tatbik merkezindedir. Fakat ehemmiyetli ciheti şimdiye kadar takip edilmekte olan Alman dostluğunu bulunduğu raddede terk edip bundan sonra itilaf-ı samimi politikasını ananevi siyasetini tervîc etmek olacaktır. İngilizlerle Fransızlarla aramızda münasebetin samimi olması için esbâb-ı müteaddidi mevcuddur. Devlet-i Osmanîye'nin Mısır gibi Hindistan yolu üzerinde bulunması İngilizlerle hoş geçinmemiz için ayrıca en büyük sebebdir." İngilizleri Mısır'dan tard için Türklerden muavenet hulyâsıyla ve kangüzar Mısır vatanperveranı Jöntürkler tarafından İngilizlere karşı ateş püsküren avâm-pesendane bir lisana muntazır olduklarından garb gazeteleri beyânatımı takbîh ettiler. Fakat İngilizler takdir etmişlerdi. Öyle bir zamanda ne takdirin ve ne takbîh bizim için mesleki mukarrerden dönmeyi yolumuzu şaşırmaya tesiri olamazdı. İdâre-i dâhiliyenin aciz ve meskenet-i müdahale-i ecnebiyeyi istilzâm etmişti. Binâenaleyh hemen faaliyete başlayıp vazifelerinde kusur edenleri tecziye ederek mesuliyet-i şahsiye devresini güşad edecektik. Almanya'ya verilen "Bağdad Demiryolu" gibi büyük büyük imtiyazlar İngiltere'nin Hindistan yolunu tehdid ediyor ve İngilizleri sinirlendiriyordu. Bundan dolayı siyaset-i hâriciyemiz bilhassa Balkanlarda merr-i hatadar bulunmakta idi. Bu hatayı hemen tamir edecektik. İngiltere'nin müstemleke politikasına gelecek darbenin asıl Türkiye'den sâdır etmeyeceğine dâir İngilizlere emniyetnâme-i ilkâ etmeye gayret edecektik. Sözlerimizi ef'alımızla isbat edecektik. Bu hususta Avrupa'ya ilticâ eden veya ikmal-i tahsil için senelerden beri sefalet çeken refika-yı ahrâr-ı müttehidleri idiler. Cümlesi rıza-yı takdir ederler ki İngiltere'nin bu bâbdaki âzmü'l-mültazeldir?. Seneler geçti, dünya herc ü merc oldu. İngiltere siyaseti yine aynı âzm-i civânmerdane ile meslek-i müttehiziyeti takib etmekte devam ediyor. Yolunda tesadüf ettiği sedleri yıkıp geçiyor…[434]"

Yazar bu makalede, bugüne kadar takip edilen Almanya siyaseti ve dostluğuna son verilerek İngiltere Devleti'nin dostluğu ve siyasetini takip etmenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Hindistan yolu üzerinde yer almak gibi bir avantaja sahip olmasının İngilizlerle yakınlaşmak için önemli bir sebep olduğu belirtilerek İngiltere siyasetinin dünyadaki en güçlü siyaset olduğunu vurgulamıştır.

Mahir Said'in Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Vaziyet Vahimleşiyor." başlıklı makalesinde İngiltere hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Bugünkü zulümât yine o sebeble hâsıl olmuştur. Londra Konferansı tâlî bu millete son demesek de büyük bir lütuf idi. İngiltere Devlet-i fehimesi ikiye bölünmüş Türkiye'ye: "Birleşinizde geliniz, Ne istediğinizi anlatınız belki bir şey yaparız" demişti. Bu davetin tazmin ettiği fikir o kadar hayırhâh ve âlîcenâb idiki Londra'ya ayrı ayrı gitmemiz ve Yunus Nadileri göndermemiz bunu ihlâl edemedi. Fransa ve İtalya Ankara ile hususi itilafnâmeler akd eder. Hükümet bu sûretle kendini tanıtırken, İngiltere yine bu seferki gibi Londra'ya davet edilen Venizelos'a rağmen İstanbul'da ve mesâil-i münferidesinde İzmir'de ve Sevr Muâhenâmesi'nin diğer noktasında lehimize de tadilat icrâ ettiriyor. Venizelos ve haleflerine yüz çeviriyordu.

Londra Konferansı toplandı ve dağıldı. Buna müteakib Yunanistan'ın giriştiği harbde de Düvel-i Müttefika muhâfaza-yı bi-taraf ettiler. Yani sözlerini dinlemeyen mütefikleriyle refik ve millîyetiyle muâmele-i layık görüldükleri hasımlarını bir tuttular. O kadar bir tutular ki

[434]M. Kâşif, "Cenevre Mektupları", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1337/1921 Perşembe, Numara: 60, s. 2.

Anadolu'da bazı vekayi dolayısıyla bazı mıntakaların bi-taraflığını ilan sûretiyle ve bazı mahallere tahkik heyetleri izâmıyla Yunanistan'a ciddi ihtâratta da bulundular.

Bütün bunlar bu iylikleri maalesef bazı mehafilde başka türlü tefsir edildi. İngiltere gibi bir Devlet-i Muazzama ile müttefiklerinin bize bahsetmek istedikleri bu fırsattan da Ankara'dakiler istifade etmeyerek nihayet son vaka-yı elemce-i siyasi ile ve mübarek bayram günlerini bu memleketin hakiki evladına zindan ettiler.

Niye böyle oldu? Birkaç kereler bizi mahveden Moskof pençesinden kurtaran Düvel-i Muazzama niçin bi-taraflıktan adim-i hoştadiye sevk eyledi. Ve bu millet ve memleketin ezeli düşmanı olan Moskoflarla neden birleşildi.

Çünkü İttihat ve Terakki öyle arzu ediyor. Çünkü ağalar harb istiyor.

Sulh ve sükûnun kendileri için mühlik bir şey olduğunu düşünerek lâşeler üzerinde nafakasını tedarik eden kara yırtıcı hayvanlar gibi temin-i maîşet ve hayat için milleti mütemâdîyen harbe, didişmeye, boğuşmaya sevk ediyor.

Millet ve herkes kendilerine İstanbul ile uzlaşın, diyor. Bilakis uzlaşmayı imkân hâricine çıkarmak için onlar bu memleketin esasât-ı mukaddesasına hücûm ediyor.

Avrupa Yunanistan'la barışın mı diyor, onlar bunu adimü'l-imkân kılmak için Fransa ve İtalya gibi bu memlekete dostluk etmek isteyen hükümetlerle akdettikleri itilafnâmeleri red ile işe başlıyor. Böyle bir sebebü'l-izhâr-ı husûmet edemedikleri İngiltere'ye ise gazeteleriyle propagandalarıyla her halukârlarıyla adâvet gösteriyor ve inâyet-i Bolşevikler müstesnâ olmak şartıyla bütün dünyayı hasım kesiliyor. Yaşasın harb yaşasın İttihat ve Terakki o menhus ocak!..

Vaziyet şimdi az çok bu şekildedir. Böyle birreng-i vehâmet almıştır. Her nerde olsa bu memleket için kendisinden hayır beklediğimiz İngiltere ve müttefikleri içimizdeki memurlarıyla memleketimiz işlerini arasıra kimlerin böyle karıştırıp bozduğunu ve zavallı milletimizin ne derece masum olduğunu bildikleri için elbette bu seferde meseleyi bir cereyan-ı sâlim ve nâfi verirler fakat bizler de artık kendimize gelmeliyiz. Bu memleketin samimi ve hakiki evladı bizi harbden harbe felaketden felakete sürüklemekden zevk alan efendilere: Artık yeter! Demeliyiz, artık yeter!

Türk harb değil artık sulh istiyor. İbtidâ İstanbul Hükümeti padişahı ve halifesiyle birleşmek istiyor. Saniyen Düvel-i Muazzama ile akd-i musalaha ve muhâdenet etmek istiyor.

Hükümet-i merkeziyemizde artık hareket etmeli hareket bu yola dönmelidir. Hüsn-ü niyetin itilafperverliğin son haddini ibrâz etmesine karşı Ankara'dakiler işi işte bu kerteye getirdiler…[435]"

Mahir Said, İngiltere'nin gerek Londra Konferansı'nda gerekse İzmir ve Sevr Antlaşması'nda Türkiye'nin lehine kararlar vererek Türkiye'ye destek olduğunu belirtmiştir. İngilizler, Türklere bu kadar destek vermesine rağmen Ankara Hükümeti'nin, Rusya'nın yanında yer aldığını vurgulamıştır. İttihat ve Terakki'nin Türkiye'yi sürekli savaşa soktuğunu, artık Türkiye'nin savaşmak istemediğini, barış istediğini, İstanbul Hükümeti'nin padişahı ve halifesiyle birleşerek İtilaf Devletleri'yle antlaşmak istediğini ifade etmiştir.

Yine Mahir Said'in Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eski Dostlar" başlıklı makalesinde İngiltere ve Almanya hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Türk hasâis-i meyânında iyiliği unutmaması sözüne ve dostuna sadık kalması asıldır. Son yarım asırda Türkü en çok müteessir eden şey asla unutmadığı dostluklarda lasebeb açılan rahnelerdir. Sedan Vakası'ndan sonra ortaya mehîb ve mütecâviz bir Almanya çıkarak onun

[435]Mahir Said, "Vaziyet Vahimleşiyor", **Alemdâr,** 11 Haziran 1337/1921 Cumartesi, Numara: 73, s. 1.

dünya hakkında beslediği âmâl-i kuvvede bırakmak için eski dostlarımız İngiltere ile Fransa'nın hasm-ı hakiki ve ebedimiz Rusya'yı serbest hareket bahş etmesi veya öyle görünmesi bu millete dâğ-ı derûn olmuştu.

O mütecâviz mehîb Almanya bugün yaralarını sarmakla Düvel-i Müvtelifa'dan rahm u şefkat temennî etmekle meşguldür.

İngiltere'ye gelince: Hakkımızda verilen en mühim kararlar hep onun teşebbüs ve muvaffakiyetiyle vukû bulmuş ve bulmaktadır.

Mütarekeyi lehimizde denilecek bir şekilde akdettiren İngiltere Devleti akd-i mütarekede herkes aleyhimize ateşle püskürürken Hindistan'ın hakkımızdaki efkârına istinâden Türkiye'ye yaşamak hakkını tanımış ve bunu seyr-i Montakü lisanıyla dünyaya ilan etmiş idi. Sonra da memleketimizde maalesef devam eden hâl-iacıya rağmen Londra'da bir konferans akdiyle Sevr Muâhedesi'ni tedkik-i fikr-i lüzumunu ortaya koyduğu gibi olup bitenlere göz yumarak şimdi de Yunanistan'ı uzlaşmaya ve Avrupa'yı tekrar müzâkereye sevk ve davet ediyor.

Bizim şımarıklıklarımızı Almanya'nın bir altı olan İttihat ve Terakki icbârıyla ihtiyâr edilen bazı hareketlerimizi Avrupa-yı garbinin bazı fark ve hukukunu hoş görmeyebilirler ve bu yüzden hakkımızda dostane hareketle şark meselesini bu süretle hal etmekde belki kendilerinin programlarını teşkil eder.[436]"

Mahir Said, Sedan Olayı'ndan sonra Almanya'nın saldırgan bir politika ile ortaya çıktığını ve İttihatçıların da Almanya'nın yanında yer almasının Türkiye ile eski dostlarının ilişkilerinin kopmasına neden olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra İtilaf Devletleri'ne yenilen Almanya'nın yaralarını sarmakla meşgul olduğunu belirtmiştir. İngiltere Devleti'nin ise sürekli Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda kararlar verdiğini ve genelde Türkiye hakkında verdiği bu kararların olumlu yönde sonuçlandığını izah etmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanmış olan "Siyaset-i Hâriciyemiz ve İngiltere" başlıklı makalesinde İngiltere hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Mütarekeden bugüne gelinceye kadar geçirdiğimiz tecrübe devri pek seri bir sûrette ispat eyledi ki Devlet-i Âliye'nin bekâsını temin için mâkul bir siyasete muhtaçtır.

Yine tekrar ediyorum:

Devlet-i Âliye'nin düştüğü vaziyetten kurtulabilmesi Fransa ve İtalya dostluğunu temin ederek İngiltere müzaheretini açıktan açığa taraftar olmakla mümkün olabilirdi.

İngiltere ile şarkın asırlardan beri tesis etmiş bir münasebeti vardır. İngiltere'nin şarkla alakadar olması hakikatin bariz birliği mevcut iken bu alakaları düşünmek ve ona göre siyasetimizde tutulacak istikameti tayin etmek varken büsbütün buna aksi bir hedefi tevcîh etmek affolunur günahlar dönemidir?

Defaât ile söyledik ki siyasetin güneşi İngiltere'dedir. Başka yerdekiler hezeyândan ibarettir. Neden bu güneşi inkâr ediyoruz?...

Memleketin halâsı için rehâsı için başka bir çarenin müfekkiremizde yer tutmak ihtimali yoktur.[437]"

[436]Refi Cevad, "Eski Dostlar", **Alemdâr,** 23 Haziran 1337/1921 Perşembe, Numara: 86, s. 1.
[437]Refi Cevad, "Siyaset-i Hâriciyemiz ve İngiltere", **Alemdâr,** 23 Eylül 1337/1921 Cuma, Numara: 7-1992, s. 1.

Yazar, Mondoros Mütarekesi'nden bugüne kadar Türkiye'nin izlemiş olduğu politikaların başarısızlıkla sonuçlandığını vurgulamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin İngiltere'yle ilişkilerini düzeltip ve İngiltere'den yardım almasının gerekli olduğunu iddia etmiştir. Türkiye'nin ancak bu şekilde bağımsızlığını kazanacağını savunmuştur.

Kısacası Alemdâr gazetesi, Almanların yeni yerler işgal etmek, vatandaşlarını işgal edecekleri yerlere yerleştirmek; Almanların Türkiye'yi kendi kontrolü altına alarak bir sömürge kolonisi haline getirmeye çalıştıklarını iddia etmektedir. Almanların amaçlarına ulaşmak için Türkleri kullandıklarını ifade etmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin İstiklâli ve refahı için İngilizlerin yanında yer almasını tavsiye etmektedir.

2.3. Hürriyet ve İtilaf Fırkası

Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911 yılında İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı kurulmuştur. Bu partinin kurucularının çoğu parlamentonun üyesi olduğundan hızlı bir şekilde meclis içinde bir muhâlefet grubu kurabilmişlerdir[438].

Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin kurucusu Mirâlay Sadık Bey'dir. Partinin tek amacı İttihat ve Terakki Partisi'ni yıkmaktır[439]. Bu nedenle muhâliflerin tamamını şartsız bir şekilde kadrosuna almıştır. Meclis içinde bağımsız olanlar, bütün partiler, Ermeni, Rum, Arnavut, Bulgar grupları, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin kadrosuna dâhil olmuşlardı. Meclis dışında, İttihat ve Terakki'den farklı sebeplerden dolayı ayrılanlar, emekli askerler, kadro dışı kalan ve görevlerinden uzaklaştırılanlar ve özellikle şeriatın elden gittiğini söyleyen hoca zümresi Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne katılmışlardı. Hürriyet ve İtilaf Partisi öncelikle Millîyetçilik akımına karşı, Osmanlılık prensibine bağlı ve batılılaşmaya muhâlif idi[440].

Mahmut Şevket Paşa'nın ölümünden sonra Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin bazı mensupları Sinop'a sürgün edilmişler ve bunlardan bazıları idam edilirken bazıları da

[438]Bernard Levis, (Çev. Metin Kıratlı), **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1993, s. 220.
[439]Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918,** Cilt: I, Hürriyet Vakfı Yay, İstanbul 1988, s. 263-267.
[440]Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali,** Cilt: I, Kastaş Yay, İstanbul 1987, s. 93.

ülkeyi terk etmişlerdir. Bu partinin kapanmasıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur; fakat 1919 yılına kadar partinin izine rastlanılmamıştır[441].

Mondoros Mütarekesi'nin ardından İttihat ve Terakki dağılınca 14 Ocak 1919 yılında Hürriyet ve İtilaf Partisi tekrar kurulmuştur[442]. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ikinci defa kurulmasının amacı İttihatçılardan intikam almak ve önceki kayıplarını geri kazanmaktır. Partinin kadrosunu başkan olan Mirâlay Sadık Bey, ikinci başkanı Gümülcineli İsmail Bey, Damat Ferid Paşa, Nakşibendi Tarikatından Konyalı Şeyh Zeynelabidin, Hoca Mustafa Sabri Efendi, Sait Molla ve Seyit Abdülkadir Beyler oluşturmuşlardır[443].

İstiklâl Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasıyla birlikte 1922 yılında Hürriyet ve İtilaf Partisi kapanmış ve İtilafçılar ülkeyi terk etmişlerdir[444].

Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yayın organları Peyam-ı Sabah ve özellikle de Alemdâr gazetesidir[445]. Partinin önemli yazar kadrosunu da Rıza Tevfik, Refik Halit, Ali Kemal ve Refi Cevad Ulunay oluşturmakta idi.

Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne destek veren bir kaç küçük siyasi kuruluş bulunmaktaydı. Bu kuruluşlar ittihatçılığa ve Kuva-yı Millîye'ye karşı, Hürriyet ve İtilaf Partisi ile birlikte hareket ediyorlardı[446].

Alemdâr gazetesi İttihat ve Terakki'ye muhâlif olduğundan Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yanında yer alarak yayınlarıyla partiyi desteklemiştir.

Alemdâr gazetesinin 14 Ocak 1919 tarihli sayısında yayınlanan "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" başlıklı yazıda fırka hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Evvel Hürriyet ve İtilaf Fırkası bu fırka memlekette meşru-yu milletin tamam-ı takrir için tesis etmiş ve bin türlü hücûmlara rağmen muhâfaza-yı mevcudiyet eylemiştir. Azasından birçoğu asıldı, kesildi, sürüldü mahvedildi. Bin türlü mezâhim bin türlü yoksulluğa mahkûm edildi. Buna rağmen Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubiyetin canlarını tehlikeye koyarak fikir ve zarûriyyât içerisinde beklediler. İctihâdlarını tebdîl etmediler. Şimdiki halde meşrutiyet fırkalarının başında en meşru fırka olmak üzere Hürriyet ve İtilaf Fırkası bulunuyor. Hedefi saadet-i vatan, gayesi meşrutiyettir.[447]"

[441]Tarık Zafer Tunaya, **İkinci Meşrutiyet Dönemi,** C: I, s. 283.
[442]Tarık Zafer Tunaya, **İkinci Meşrutiyet Dönemi,** C: I, s. 264.
[443]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 93-95.
[444]Tarık Zafer Tunaya, **İkinci Meşrutiyet Dönemi,** C: I, s. 305.
[445]Tarık Zafer Tunaya, **İkinci Meşrutiyet Dönemi,** C: I, s. 277-278.
[446]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 95-96
[447]"Hürriyet ve İtilaf Fırkası", **Alemdâr,** 14 Ocak 1335/1919 Cuma, Adet: 34-1344, s. 1.

Bu metinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bütün engellere rağmen meşru bir parti olduğu vurgulamıştır. Fırkanın temel hedefinin ülkenin huzuru, amacının ise meşruti yönetimi sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bugünün Meselesi-Hürriyet ve İtilaf Hükûmeti" başlıklı makalesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki hakkında:

> "…İttihatçı, İtilafçı kelimeleri nedense yan yana zikrediliyordu. Hâlbuki bu iki isim ve iki meslek arasında biz gayet büyük bir mübayenet görüyoruz. Bir kere Hürriyet ve İtilaf lekesiz ve süt kadar temizdir. Bu devletin hata ile yapılmış hiçbir meselesi yoktur ki onda Hürriyet ve İtilaf'a bir reşaşa sıçrayabilsin…[448]"

Bu makalesinde yazar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki isimlerinin yan yana kullanılmasını mümkün olmadığını; çünkü her iki partinin de siyasi ve ideolojik olarak birbirinden farklı olduklarını savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hürriyet ve İtilaf Buhran-ı Vükela" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki'den sonra güçlü bir hükümetin başa gelmediğini belirterek Hürriyet ve İtilaf Fırkası hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Bugün Hürriyet ve İtilaf, hükümeti ele alacaksa iktihâm edeceği müvâniyi etraflıca düşünmeli. Çünkü şimdiye kadar lekesiz olan şahsiyetini ortaya atmış olacak bu yolda, evvela memleketin mevcudiyeti ondan sonra fırkanın hayat-ı siyasiyesi mevzubahis olacak.
>
> Hürriyet ve İtilaf tamamıyla meşruh bir fırka olması dolayısıyla İttihad ve Terakki kuvveti gibi yağlı ipi, kanlı satırı olmadığı için aleyhinde zuhûr edecek ufak bir cereyan karşısında çekilivermesi lazım gelecek. Bunu yapması nef-i memlekete ne dereceye kadar muvafıkdır? Bunlar hükümet hayatına yeni dâhil olacak bir fırkanın ehemmiyetle tartacağı mesâildir. Mevki-i iktidara geçmesini arzu etdiğimiz Hürriyet ve İtilaf'ın bir kere yıkacağı sedlerin kuvvetini tahlil ederek ondan sonra fırkanın hükümet yolunda muvaffakiyetle yürümesini temennî etmek bizim için bir borçtur.
>
> Hürriyet ve İtilaf ile beraber çektik, beraber ağladık, gönlümüz ister ki hükümet yolunda atacağı emin hatvelerle yalnız bizim değil bu felaketzâde milletin de gözyaşlarını yine beraber kurutalım…[449]"

Yazar bu makalesinde, Hürriyet ve İtilaf'ın ilk önce ülke varlığını ve sonra fırkanın siyasetini söz konusu etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hürriyet ve İtilaf'ın öncelikle siyasi durumu analiz ederek öyle hareket etmesi gerektiğini ve bu hareketin de

[448]Refi' Cevad, "Bugünün Meselesi-Hürriyet ve İtilaf Hükûmeti", **Alemdâr**, 13 Şubat 1335/1919 Perşembe, Adet: 55-1365, s. 1.
[449]Refi' Cevad, "Hürriyet ve İtilaf Buhran-ı Vükela", **Alemdâr,** 15 Şubat 1335/1919 Cumartesi, Adet:57-1367, s. 1.

partiye gerekli olan desteği vermenin kendileri (muhâlifler) için bir borç olduğunu belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinin 19 Şubat 1919 tarihli sayısında "Kuvvetli Bir Hükümet" başlığıyla yayınlanan metinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki Fırkası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Hârici ve dâhili siyaset itibarıyla yekdiğerinin tamamıyla muhâlifi oldukları cihetle İttihat ve Terakki'nin siyaset itibarıyla hakiki muhâlifleri Hürriyet ve İtilaf idi.
>
> İttihat ve Terakki hâricen İngiltere ve Fransa'ya düşmanlık, dâhilen bir nifâk-ı kavi tesis ettigi halde bunun bi-aman bir muhâlifi Hürriyet ve İtilaf idi. Tatbik edilen bu siyaset çürüyünce ve maalesef bütün memleketi göçürünce onun zıddı bir siyasetin isabeti tahakkuk eyler.
>
> İşte asıl mesele, isabet-i vukûat ile tahakkuk eden bu hârici ve dâhili siyasetin küçük bir ihmal ve teseyyübe uğratılmadan takibidir. Bunun için de siyaset-i sabıkadan ferdi ve ictimâî görülen zararların ve yapılan itisâfatın tazmin ve tecziyesini icrâ etmektir.
>
> Hürriyet ve İtilaf'ın mevki-i iktidara gelmesi bu lüzumun icabetinden tevellüt ediyor.
>
> Bugün ise bu siyasete ihtiyaç son ilaç ve tekrar ediyoruz, Hürriyet ve İtilaf son ümittir.[450]"

Bu yazıda, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İttihat ve Terakki'ye muhâlif bir parti olduğu vurgulanmıştır. İttihat ve Terakki'nin izlemiş olduğu hatalı politikanın sonucunda memleketin kötü bir duruma düştüğünü ve ancak bu durumdan kurtulmanın yolunun İttihat ve Terakki'ye muhâlif olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın izlemiş olduğu siyasetile mümkün olacağı belirtilmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hürriyet ve İtilaf!" başlıklı makalesinde Hürriyet ve İtilaf'ın iktidara gelmesi ve izleyeceği politikadan bahsederek İttihat ve Terakki'nin yaptığı zulümlerin cezasız kalmayacağı hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Bugün ise bu siyasete ihtiyaç son ilaç ve tekrar ediyoruz, Hürriyet ve İtilaf son ümittir." Alemdâr-19 Şubat 335.
>
> Sefa geldiniz arkadaşlar! Mücahede ettiğiniz fırkanın hükümet olarak, mevki-i iktidara geldiğiniz gün Hz. Ömer'in halife olduğu gündür. Bunu bir kal-ı hayır olarak teyid edelim…"

Yazar burada, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara geldiğini belirterek memleketin istiklâli için Hürriyet ve İtilaf'ın tek çare olduğunu vurgulamıştır.

> "…Kıymetdar refiklerimiz! İyi bilirsinizki fırkamızın programı şu birkaç cümle ile hulâsa edilebilir: Temin-i mevcudiyet, adâlet, mutlaka icrâat-ı şedide...

[450]"Kuvvetli Bir Hükümet", **Alemdâr,** 19 Şubat 1335/1919 Çarşamba, Adet: 61-1371, s. 1.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası galib itilaf devletleriyle ism-i nokta-yı nazarından münasebetdardır. Bu münasebet ber ittifak-ı ismiye ile tesbit edeceğiz.

İttihat ve Terakki çetesinin zorla bize düşman ettiği eski dostumuzla aramızda tensiye etmiş olduğu düşmanlığı sileceksiniz…

"…Unutmayınız ki selefleriniz bu memlekete icrâatsızlıklarıyla çete efrâdı kadar fenalık etmişlerdir.

Çete mensubînini dağlar kadar fenalıklar ve cinayetleri için adâletin önüne sürüklerken bin türlü seyyiât içinde yuvarlanmaktan başka bir şey yapmayan ve millete ekmek yerine toprak yediren bu adamları da onlara terfik etmeyi unutmayınız…[451]"

Yine yazar burada, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan önce bu memleketi yönetenlerin İttihatçılar kadar kötülük ettiklerini belirterek, İttihatçıların yaptıkları eziyet ve zulümlerden dolayı adâlet önüne getirilip yargılanarak cezalandırılmalarının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanmış olan "Haksız Taarruzlar!" Başlıklı makalesinde Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Hürriyet ve İtilaf Fırkası nam-ı manasıyla bir fırka-yı siyasiyedir. Hürriyet ve İtilaf hiçbir zaman komiteci ruhuyla hareket etmemiş. Komiteci ruhuyla hareket edenlerin hareketini tasvip etmemiştir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası doğrudan doğruya milletin müzaheretine dayanmış ondan alacağı mânevî kuvvet ile icrâ-yı faaliyet eylemeyi taahhüt eylemiştir. Hürriyet ve İtilaf hiçbir zaman İttihat ve Terakki gibi: "Âlâyiş seveceksek!" zihniyetiyle hareket etmez ve etmeye de lüzum görmez. Şimdiye kadar müzaheret gösterdiği hükümetin cüz'î sûrette meşrûiyetten inhirâf ettiğini görecek olursa o yılmak, bıkmak bilmeyen azim yeniden teceli eder ve bütün Hürriyet ve İtilaf muârızları da bilirler ki Hürriyet ve İtilaf idam sehpasına münakilere kurban vere vere mevki-i iktidar denilen o ağır yükün altına girmiştir. Ve bu yükü sırtına almayı da hiçbir zaman arzu etmemiştir.

Hürriyet ve İtilaf şimdiye kadar meşru bir fırka tavrını hiçbir zaman terk etmedi. Ve terk etmemekle çok gayıb etti. Yalınız kazandığı nokta fırka unvanına çok kesb-i liyakat edebilmesidir. Evvelce Hürriyet ve İtilaf ile çalışan şedid fikirli refikamız bu tür meşru hoş görmediler. Bundan dolayı teşkil ettikleri fırka ile Tevfik Paşa Hükümeti'ne iştirâk ettiler ve boşu boşuna ictihâdları hilâfına olarak hareket eden bir hükümetle şahsiyet ve mevkilerini gayıb ettiler. Hürriyet ve İtilaf böyle yapmadı. Kanuni bir sûrette icrâat yapmak şartını ileri sürerek mevki-i iktidara gelen hükümeti teşkil edeceğini taahhüt eyledi ve bugüne kadar bu taahhütünü kemal-i muvaffakiyetle ifâ ediyor. Müfrit fikirlere kapılmayarak düşünce ile soğukkanlı hareket etmek fırka için değil memleket için bir hayat meselesidir.

Şimdiye kadar fırka başı kalpaklı, beli tabancalı komitecilik kafasıyla hareket etmedi, edemezdi ve etmemekte de haklıdır. Bu mefkûre ile hareket edilecek olduktan sonra senelerce İttihat ve Terakki'ye muhâlefet etmeye ne lüzum vardı? Cümlemizde takdir ediyoruz ki eninde sonunda bu fikir memlekette İttihat ve Terakki ruhunu yaşatacak bu meş'ûm ocakcılık başka bir kisve başka bir nam altında aynı hâlet-i zihniyeye idâme ittirecek.

Her hükümet muhâlefete muhtaçtır. Fakat muhâlefetin meşru olması şartıyla esasen meşru olmayan muhâlefetler tabiatıyla iflasa mahkûmdurlar. Bundan dolayı bu gibi muhâlefetlere cevap bile vermeye değmez. Hürriyet ve İtilaf temizdir. Şimdiye kadar hiçbir hataya düşmemiştir. Bütün icrâatında son derece mantıki ve doğru olarak hareket etmiştir.

Binâenaleyh incir çekirdeğini bile doldurmayacak kadar ehemmiyetsiz olan taarruzları bir tarafa bırakalım. Fırkanın programını alalım, okuyalım.

[451]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilaf!", **Alemdâr,** 5 Mart 1335/1919, Çarşamba, Adet: 75-1385, s. 1.

> Programda: İcrâât-ı hakkaniyet, adâlet, hürriyet, ileyha... Her şey mevcuttur. Mevcut olmayan yana eğilmiş kalpak ile ceketin altını şişiren tabancadır. Biz ise bunları evvelden beri istemezdik, yine de istemeyiz. Yok olsun öyle kafâ!...[452]"

Refi Cevad, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı yapılan haksız taarruzlara karşı çıkmıştır. Fırkanın komiteci olmadığı, aksine yasal bir fırka olduğunu belirtmiştir. Fırkanın doğrudan milletin desteğini alarak devlet işlerini yine milletten aldığı bu destekle yürüttüğünü vurgulamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yasal zeminden ayrılmadığı ve bu yasal zeminden ayrılanların ise fırkadan ayrılarak, Tevfik Paşa Hükümeti'ne katıldıklarını ifade etmiştir. Eğer Hürriyet ve İtilaf Fırkası yasal olmayan bir şekilde hareket edecek olsaydı, o zaman İttihat ve Terakki'ye muhâlefet etmesinin gereksiz olduğunu söylemiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hatasız ve doğru bir şekilde; İttihat ve Terakki'nin komitecilik zihniyetiyle hareket ettiğini savunmuştur.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanmış olan "Hürriyet ve İtilaf'ın Galibesi Hadisat ve İntihabât Neticesinde" başlıklı makalesinde Hürriyet ve İtilaf'ın takip etmiş olduğu program hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "…4- Hürriyet ve İtilaf bir vukûât neticesinde arasındaki sû-i tefehhümleri adim-i insicâm izâle ederek fırkasını kenetlemiş su sızmaz bir hale getirmiştir. Bi'l-farz inhilâl ve tefsih etti denilen Hürriyet ve İtilaf bugün memleketin düşmanı olan İttihattçılarla kırıp yıkıcı İttihat zihniyetine muârız ve İngiltere ile mütefiklerine müteveccih ve merbût gayet sarîh gayet basit ve fakat şümûllü ve faideli bir siyasete bir programa mâliktir…[453]"

Refi Cevad, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ülkeye düşman olan İttihat ve Terakki'ye karşı ve İngiltere yanlısı bir siyaset izlemiş olduğunu vurgulamıştır.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Söz Gümüş ise Sükût Altındır." başlıklı makalesinde, Damat Ferid Paşa ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Hepimiz müddet-i medîde Türkiye'nin azîmet ve şevketini âlâ eden bir fırkaya mensubuz." Sadrazam Damad Ferdi Paşa
>
> Sadrazam paşa hazretlerinin revş-i ifadelerine nazarân bu fırka Hürriyet ve İtilaf Fırkası olacak! Yani Ferid Paşa Hazretleri arkadaşlarıyla birlikte Türkiye'nin azîmet ve şevketini âlâ eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensub olduklarını beyan buyuruyorlar.
>
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası pek ulvi pek mukaddes bir gaye etrafında toplandı, çalıştı, çabaladı meşrutiyetin tamam-ı tesisi için can feda eyledi.
>
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası reisi muhterem Sadık Bey Efendi huzur-ı hümâyûnda 400 küsür şubesi namına beyânatta bulunduğu zaman kendisini pek kuvvetli bir İngiliz dostu olarak

[452]Refi Cevad, "Haksız Taarruzlar!", **Alemdâr,** 1 Nisan 1335/1919 Salı Adet: 101-1411, s. 1.
[453]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilaf'ın Galibesi Hadisat ve İntihabât Neticesinde", **Alemdâr,** 20 Aralık 1335/1919 Cumartesi, Adet:369-2669, s. 1.

tanıtmıştı. Bunu hiçbir zaman kitmân etmiyoruz. Hürriyet ve İtilaf Fırkası İngiltere Devleti ile yürür ve onu sever. Çünkü fırka hak, adâlet ve fazilet aşığıdır. Sonra memleketi bir kitle halinde muhâfaza ve idâme-i mevcudiyetini ister. Böyle olmakla beraber bugün mevki-i iktidarda bulunan hükümetle Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki rabıtayı pek zayıf gördüğümüz için buna da o derece ehemmiyet vermiyoruz…"

Yazar bu makalesinde, Damat Ferid Paşa ve yandaşlarının Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na bağlı olduklarını vurgulamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın uzun bir zamandan beridir Türkiye'yi en iyi seviyeye getirmek için çalıştığını ve fırkanın İngiliz taraftarı olduğunu belirtmiştir.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hürriyet ve İtilaf'a Neden Düşman Oldular?" başlıklı makalesinde İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın birbirlerine karşı uygulamış oldukları muhâlefet politikası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Meslekleri malum olan gazetelerle İttihatçıların yeni türleri, yeni entrikaları Hürriyet ve İtilaf'a düşman kesilmek şeklinde zuhûr ediyor. Bu garib düşmanlığın esbâbını tahlil edelim:

İttihat ve Terakiye ilk darbe İstanbul mebusluğu ile indirildikden sonra Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Teraki arasında bi-aman bir mücadele başladı.

Hürriyet ve İtilaf, İttihat ve Terakki'ye muhâlif bulunmuştu ve bu muhâlefeti meşru bir tarzda yapmıştı. Bu bir kusur ise Hürriyet ve İtilaf'ın yegâne cinayeti bu oldu. Muhâlefet iki defa iktidara geldi ikisinde de şiddetle davranmadı. İttihatçıların bütün cinayetlerine vakıf olduğu halde onları aynı şiddetle tecziyeye taraftar olmadı. İntikam politikası takip etmedi. İttihat ve Terakki muhâlefete karşı kin ve garez besliyordu. İttihat ve Terakki iktidara gelmek için entrikalar çeviriyordu. Bu memleketin İttihatçılardan çektiği yeter artık, yeter oldu…."[454]

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı şiddetli muhâlefeti İstanbul mebusluğunun elinden gitmesiyle başladığını ve gittikçe kötü bir hal aldığını belirtmiştir. Fakat Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, İttihat ve Terakki'ye karşı yaptığı muhâlefetin tamamen yasal bir şekilde olduğunu vurgulamıştır. İttihat ve Terakki'nin, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na muhâlefet değil, intikam politikası güttüğünü vurgulamıştır.

Osman Nuri, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Efkâr-ı Umûmiyye-Ferid Paşa ve Hürriyet ve İtilaf" başlıklı makalesinde, Hürriyet ve İtilaf, Damat Ferid, Mustafa Kemal ile İttihat ve Terakki hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

[454]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilafa Neden Düşman Oldular?", **Alemdâr,** 27 Aralık 1335/1919 Cumartesi, Adet: 376-2676, s. 1.

"…İşte Teşkilat ile Ferid Paşa ve İttihat Terakki ile Hürriyet ve İtilaf beyninde böyle bir rabıta-yı zaruriye mantığı vardır. Birinin kabulü, diğerinin reddi; birinin reddi, diğerinin kabulu icab ettiği gibi zaruri olarak daima biri diğerini tahdir etmektedir.

Vakti ile Mustafa Kemal teşkilatı, sadır-ı esbâk Ferid Paşa Hazretlerini nazar-ı milleten düşürmek hususunda her türlü vesâite mürâcaat ile o derece sarf-ı gayret etti. İttihat ve Terakki kendisinin hasm-ı canı bildiği Hürriyet ve İtilafı ezmek için havas-ı kirâmdan ta efrâd-ı avâmına varıncaya kadar o mertebe akibât bulunduki bugün tabiyyetin bu aksü'l- amel kanunları iktizâsınca İttihat Terakki'den ve teşkilatından tamamen nefret etmiş olan bütün millet necâtini pek tabîi olarak müşârünileyh Ferid Paşa Hazretleri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan beklemektedir.

Fakir son zamanlarda Trabzon-Erzincan-Dersim-Harput-Malatya-Sivas-Kayseri-Niğde-Ulukışla-Konya-Eskişehir ve Ankara havalisinde icrâ-yı seyahat ederek her sınıf halk ile temasta bulundum. Bu havalideki bütün ahali Mustafa Kemal teşkilatının kudret ve mahiyetini anlamış, onun mezâlim ve tadiyetinden giryân ve nâlân bir halde gelmiştir. Teşkilat-ı mezkûrenin ittihaden ad-ı istihalesini bilmeyen hemen hiçbir kimse kalmamıştır. İttihat Terakki'nin nazar-ı millette mazhar olduğu derece-i nefretin en bariz delili ise bizzat Mustafa Kemal'in halka tevcih eylediği her sözünde İttihat ve İttihatçıları tel'în etmek hususunda hüsn eylediği ıztırâr ve mecburiyetde görülüyor.

İttihat Terakki ve Mustafa Kemal badirelerinden milleti ve memleketi kurtaracak olanların Ferid Paşa ve ile Hürriyet ve İtilaf olduğunu bütün halk şimdi kavî bir iman ile kâni bulunuyorlar. Fakir, zengin, müslüm ve gayrı müslüm bütün millet Mustafa Kemal çetelerinin tarh ettiği vergilerden taleb ettiği askerlikten bu maksadla icrâ edilen tahdîdât ve tazyîkatından katil ve tahrib ve gasb derece-yi nihayede bıkmış, usanmıştır. İttihat ve Terakki çılgınlığının memleketi sürüklediği Harb-i Umûmî sebebiyle yalnız benim görmüş olduğum Trabzon ve Erzurum vilâyetlerinin vaktiyle dördüncü ordumuzun en güzide efrâdını yetiştiren o yerlerden şimdi eser kalmamıştır. Teşkilatın cinayet şekâvetkâranesi ise İzmir Vilâyetini ve Karesi, Biga livalarını ve kısmen Bursa Vilâyetini de aynı hale koymuştur. Anadolu'muzun sağlam kalan diğer vilâyetlerine de dahi bu teşkilat çeteleri yüzünden ne memurîn-i hükümet ve ne de efrâd-ı millet rahat yüzü görmektedirler.

İstifade cihetine gelince: İzmir'in Yunanlılardan istirdâd edileceği millete muin birtakım vaadler ile bunlar tarafından aldatılmışlar ki bereket versin yalnız bu sayede artık bunlara inanabilecek hiçbir kimse kalmamıştır. Zaten bunların mahiyetlerinde kuvvetin gerek kemiyyet gerekse keyfiyyet itibarıyla ancak bu biçare müdâfaasız milleti asıp, kesib, mahvetmekten başka bir şeye kadir olamayacağını Anadolu Türk'ü çoktan anlamıştır. Bunun için derki bugün millet, ne bidâyette az çok rabt-ı ümit eylemek istediği Mustafa Kemal'den ve ne de onunla hâfi veya hali sûretde teşrik-i mesâi edebilecek olan resmî ve gayr-ı resmî kuvvetlerden zarardan başka hiçbir şey ümit etmemekte ve necâtını yalnız Damad Ferid Paşa ile mezkûr teşkilatın muhâliflerinden beklemektedir…[455]"

Yazar bu makalesinde, İttihat ve Terakki, Mustafa Kemal ve bilinen teşkilatlarının memleketi çok kötü bir duruma getirdiklerini ve ancak bu durumdan memleketi Damad Ferid Paşa ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurtaracağını savunmuştur.

Alemdâr gazetesine göre, Türkiye'nin kurtulması için İttihat ve Terakki'nin yerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara gelmesinin zorunlu olduğunu vurgulanmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İttihat ve Terakki'ye karşı ve İngiliz yanlısı politika izlemesinin uygun olacağı belirtilmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hârici ve dâhili sulh politikasıyla hareket etmesi gerektiği savunulmuştur. Alemdâr gazetesi sürekli bu yönde yazılar ve makaleler yazarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemiştir.

[455]Osman Nuri, "Efkâr-ı Ûmûmiyye-Ferid Paşa ve Hürriyet ve İtilaf", **Alemdâr,** 8 Nisan 1336/1920 Perşembe, Adet: 477-2777, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALEMDÂR GAZETESİNDE İZMİR'İN İŞGALİ VE İZMİR'İN İŞGALİNDEN SONRA TARTIŞILAN MANDACILIK VE İSTİKLÂLCİLİK DÜŞÜNCELERİ

3.1. İstanbul Hükümetleri

3.1.1. İkinci Tevfik Paşa Hükümeti (12 Ocak 1919 – 3 Mart 1919)

Tevfik Paşa 12 Ocak 1919 yılında ikinci defa hükümeti kurmuştur. Fakat daha sonra muhâlefet (Hürriyet ve İtilaf) ve İngiltere ile Fransa'nın da baskı yapması sonucunda Tevfik Paşa Hükümeti bu baskılara dayanamayarak 3 Mart 1919 yılında istifa etmiştir[456].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hulûl-i Müslihâne ve Millî Kabine" başlıklı yazısında, Tevfik Paşa Hükümeti hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Mütarekeden sonra mevki-i iktidarı işgal eden Tevfik Paşa Kabinesi esasen umûm-u milletin müzhir-i emin itimadını olmaya layık bulunması dolayısıyla ve umûm fırkalardan aldığı kuvvetle hâriçte ve dâhilde icrâ-yı hükümete başlamıştı.
>
> Tevfik Paşa Hükümeti'nin umûm-u milleti temsil ettiğinden şüphe yoktur. Kabine azalarından herbiri bütün fırkaların derin bir hürmet ve itimadını hâmil bulunuyorlar. O sûretleki mevcud fırka-yı siyasi sükûn-ı nezaket ehemmiyetini ittihatçı efendilerin irşâd ve ikazına muhtaç olmaksızın vazife-i vataniyelerini takdir etmişler ve bütün kuvvetleriyle kabineye müzhirat-ı taht kararı almışlardır.
>
> Kabinenin azasında her şey tam, yalnız bir şey eksik, içlerinde İttihatçılardan kimse yok...[457]"

Refi Cevad, Tevfik Paşa Hükümeti'ni överek kabinenin istediği gibi kararlar alıp uygulamasında herhangi bir engel teşkil edebilecek bir unsurun kabine içinde bulunmadığını belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Hürriyet ve İtilaf ve Buhran-ı Vükela" başlıklı yazısında, Tevfik Paşa Hükümeti'nin başarısız olduğunu ve ülkeyi yönetemediğini belirtmiştir:

---

[456]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-19119),** Cilt: I, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 148-176

[457]Refi Cevad, "Hulûl Muslihâne ve Millî Kabine", **Alemdâr,** 23 Ocak, 1335/1919 Perşembe, Adet: 40-1350, s. 1.

"…Tevfik Paşa Hükümeti'nde kaydedilecek belli başlı bir muvaffakiyetini göremedik.

İttihat ve Terakki'yi istihlaf eden İzzet Paşa Kabinesi'ndeki Nezâret bir daha mevki-i iktidara gelemez ve gelmemelidirler. Bugün Tevfik Paşa Hükümeti'ni de maalesef bu halde görüyoruz. Yani bugün İzzet Paşa Hükümeti yapılması lazım gelen pek çok şeyleri yapamadığından dolayı nasıl şu mülkü bugünkü elim bir vaziyete düşürdüyse büyük ümidler ve amelleriyle mevki-i iktidara gelen Tevfik Paşa Hükümeti de o vaziyet-i müteredditiyi idâme etmekten başka bir şey yapmadı. Yapmadığından ve yapamadığından dolayı mevcudiyetini aynı zamanda âtî için kıymetli olması lazım gelen hayat-ı siyasisini de feda etmiş oldu.

Bütün şu serd ettiğimiz esbâb dolayısıyla bu zamanda bir fırkanın hükümeti ele almak arzusunu beslemesini biz gayet hatırnak görüyoruz.

Şimdiye kadar İttihat ve Terakki kuvvetinin sükûtundan sonra belli başlı olarak bir fırka mevki-i iktidara gelmedi.

Bugün Hürriyet ve İtilaf Hükümeti ele alacaksa iktihâm edeceği mevani etraflıca düşünmeli. Çünkü şimdiye kadar lekesiz olan haysiyetini ortaya atmış olacak…[458]"

Yazar, Tevfik Paşa Hükümeti'nin memleketi yönetemediğini vurgulamıştır. Tevfik Paşa Hükümeti'nin başarılı olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara gelmesi için hiçbir engelin olmadığını savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Buhran-ı Vükela" başlıklı metinde, kabinedeki istifalar ve hükümetin istifası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Refikamızın cümlesinden evvel vermiş olduğumuz buhran-ı vükela hadisesi artık bir emr-i vâki halini almıştır. Kabine azasından üçünün istifa eylediği tahkik edildiği gibi Dâhiliye Nazâreti'nin elyevm Evkâf Nâzırı tarafından vekâleten idare edilmekte bulunması ve diğer taraftan icrâattaki bidâyetten dolayı fırkaların umûmen kabinenin çekilmesi lüzumuna kanî bulunmaları bu buhranı tevlid etmiştir. Sadrazam Tevfik Paşa Hazretleri dahi bu şekilde idare-i hükümetin mümkün olmayacağını nazar-ı dikkate alarak sûret-i katiyyede istifaya karar vermişlerdir.

Bu kararlarını evvelki gece Sulh ve Selamet ve Selameti-Osmanîye Fırkaları cânibinden izâm bir heyet konaklarında kabul ettikleri heyet-i müşârünileyh bizzat ve behemehâl istifaya karar verdiklerini bildirmişlerdir. Zât-ı hazret-i padişahînın tekrar kabineyi teşkil hususunu kendilerine tahmîl buyurdukları takdirde kabineyi gerek Hürriyet ve İtilaf'tan ve gerek Sulh ve Selamet ve Selamet-i Osmanîye Fırkaları rüesâsından teşkil arzusunda bulunduklarını dermeyân eylemişlerdir.[459]"

Alemdâr gazetesine göre, kabinenin üç büyük azasının çekildiğini ve bunun üzerine fırkaların genel olarak düşüncelerinin kabinenin çekilmesi yönünde olduğu vurgulanmıştır. Tevfik Paşa'nın da aynı görüşte olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Tevik Paşa'nın istifa etmeye karar verdiği belirtilmiştir.

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Buhran-ı Vükela" başlıklı metinde:

[458]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilaf ve Buhran-ı Vükela", **Alemdâr,** 15 Şubat 1335/1919 Cumartesi, Adet: 57-1367, s. 1.
[459]Refi Cevad, "Buhran-ı Vükela", **Alemdâr,** 16 Şubat 1335/1919 Pazar, Adet: 58-1368, s. 1.

"Buhran-ı Vükela halen bir netice-i katiyyeye iktirân edememiştir. Filhakika Şura-yı Devlet Reisi Damad Şerif ve Adliye Nâzırı Arif Hikmet Paşalar henüz istifalarını geri almadıklarından buhran evvelki kuvvetiyle berdevamdır.[460]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabine Buhranı" başlıklı makalede, Tevfik Paşa Hükümeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Tevfik Paşa Kabinesi'nin şimdiye kadar bir derece şedid bir sûrette tenkidata maruz kalmasını intâc eden müstereddid vaziyetinde nazar-ı dikkate alalım ve bunun esbâbını araştırınca kabine arasında yine muhâlefetin mevcut olmadığı mütecânis bütün vuzuhuyla meydana çıkar.

Hürriyet ve İtilaf fırka-i siyasiyesinin hiçbir zaman hükümete gelme fikrinde olmamasını da pek mûib görüyoruz. Şimdiye kadar Hürriyet ve İtilaf, hükümete hiçbir ezâ vermedi ve vermemelidir. Mesela bugün Tevfik Paşa Kabinesi belki kabinedeki delikleri kapamak üzere Hürriyet ve İtilaf elini uzatmış bir vaziyettedir. Fırkanın buna katiyyen muvâfakat etmemesi kendi hayatı için elzemdir.

Eğer Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hükümeti ele alması lazım ise hiçbir zaman bu kendi fırkasından kabineye üç beş aza vermesiyle olmaz. Fırka senelerce aynı gaye uğrunda bir fikir etrafında toplanarak çalışmış, uğraşmış. Yekdiğeriyle siyasi, idari, ictimâi nikatta birleşmiş, anlaşmış, arkadaşlarıyla hükümeti ele alır ve bununla büyük bir fedakârlık etmiş olur. Çünkü açık söyleyelim bir Hürriyet ve İtilaf Hükümeti, son ümiddir. Bunda da inkisâra uğramak istemiyoruz…[461]"

Tevfik Paşa Hükümeti'yle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hiçbir bağlantısının olmadığı belirtilmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın tek başına iktidara geleceği vurgulanmıştır. Tevfik Paşa'nın hükümeti yeniden kurmasıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidar olmasının önü kesilmiştir. Dolayısıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası da açık bir şekilde Tevfik Paşa Hükümeti'ne karşı cephe almıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabinenin Teşkili" başlıklı metinde,

"Bir müddetten beri devam eden buhran-ı vükela dün akşam zail olmuştur. Gece geç vakit Türkiye Ajansı tarafından tebliğ edilen mâlûmata göre yeni kabine bervech-i âtî teşkil eylemiştir:

Sadrazam:	Tevfik Paşa
Şeyhülislâm ibkâ:	Haydarizade İbrahim Efendi
Adliye ve Şura-yı Devlet Reisi Vekili:	Cemil Menal Bey
Hâriciye Nâzırı:	Yusuf Franko Paşa
Dâhiliye Nâzır-ı Esbâkı:	Dâhiliye Nâzırı Reşid Bey
Harbiye Nâzırı Topçu Ferik:	Ferid Paşa
Bahriye Nâzırı ibkâ:	Ali Rıza Paşa
Maârif Nâzırı ibkâ:	Yusuf Ziya Paşa
Nâfia Nâzırı:	Şevket Turgut Paşa
Ticaret Nâzırı Şura-yı Devlet Tanzimat Dâiresi azasından:	Abdullah Bey

[460]"Buhran-ı Vükela", **Alemdâr,** 17 Şubat 1335/1919 Pazartesi, Adet: 59-1369, s. 1.
[461]Refi Cevad, "Kabine Buhranı", **Alemdâr,** 18 Şubat 1335/1919 Salı, Adet: 60-1370, s. 1.

Maliye Nâzırı:	Ata Bey
Posta ve Telgraf Nâzırı:	Ethem Bey
Evkâf Nâzırı ibkâen:	İzzet Bey[462]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine ve Hürriyet ve İtilaf" başlıklı metinde, bazı gazetelerin, yeni kurulan kabineye alınan azalardan bazılarının Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na bağlı oldukları ima edilmiştir. Fakat Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na göre bu azaların kesinlikle partiyle bir bağlantılarının olmadığı belirtilmiştir.

> "Hürriyet ve İtilaf Fırkası merkez şubesinden gerek payitaht ve gerek vilâyette bulunan şubelerine yazılan tamim sûretidir:
>
> Gazetelerden bir kısmı kabineye alınan azalardan bazılarının Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensub olduğundan bahsederek kabinenin fırkamızla alakadar olduğunu ima etmekte iseler de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hükümet-i hazıra ile hiçbir münasebeti olmadığını izah ve tasrîhe lüzum görülmüştür.[463]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Buhran-ı Vükela ve Esbâbı" başlıklı metinde, Adliye Nâzırı ve Şura-yı Devlet Reisi'nin istifaları yüzünden meydana gelen Vekiller Sorunu'nun gerçek nedeninin Nâfia Nâzırı Ziya, Hâriciye Nâzırı Reşid ve Harbiye Nâzırı Yaver Paşalar ile Dâhiliye Vekili İzzet Bey'in aralarındaki tramvay konusunda Dâhiliye Nâzırı'nın bazı teşebbüslerinden kaynaklanan rahatsızlık nedeniyle bu üç paşanın istifa ettiği belirtilmiştir.

> "...Bu bâbda bazı mahâfil nezdinde vâki olan tahkikatımız neticesinde Şura-yı Devlet reisiyle Adliye Nâzırı'nın keyfiyyet-i istifaları Maliye Nâzır-ı sâbıkıyla aralarında tahaddüs eden bir ihtilâf fikrinden mütevellid olduğu anlaşılmıştır. Müşârünileyhin istifada ısrarları üzerine yalnız iş bu nazâretlere diğer münasiblerinin alınması kararlaştırılmış ise de bilahire Nâfia Nâzırı Ziya, Hâriciye Nâzırı Reşid ve Harbiye Nâzırı Yaver Paşalar ile Dâhiliye Nâzırı Vekili İzzet Bey beyninde gerek tramvay meselesinden, gerek Dâhiliye Nazâretinin bazı teşebbüsat-ı hususiyesinden dolayı hâsıl olan mübayenetin hal ve telifi mümkün olmayarak bu üç nâzırın da son dakikada ve sûret-i katiyyede istifaları üzerine Heyet-i Vükela'nın yeniden teşkili icab ettiği anlaşılmaktadır.[464]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabinenin İstifası" başlıklı metinde, *"Son alınan mevsuk haberler Tevfik Paşa'nın umûmî kabinesinin istifasını bugün vereceğini meşardır. Yeni kabinenin Damad Ferid Paşa'nın riyâseti altında teşkil etmesi kuvvâen memûldur.[465]"* Tevfik Paşa Kabinesi'nin istifa edeceği ve yeni kabineyi Damat Ferid Paşa'nın kuracağı belirtilmiştir.

---

[462]"Yeni Kabinenin Teşkili", **Alemdâr,** 25 Şubat 1335/1919 Salı, Adet: 67-1377, s. 1.
[463]"Yeni Kabine ve Hürriyet ve İtilaf", **Alemdâr,** 27 Şubat 1335/1919 Perşembe, Adet: 69-1379, s. 1.
[464]"Buhran-ı Vükela ve Esbâbı", **Alemdâr,** 27 Şubat 1335/1919 Perşembe, Adet: 69-1379, s. 1.
[465]"Kabinenin İstifası", **Alemdâr,** 4 Mart 1335/1919 Salı Adet: 74-1384, s. 1.

Kısaca Alemdâr gazetesi, Tevfik Paşa Hükümeti'ni önce övmüş ardından yermeye başlamıştır. Çünkü Tevfik Paşa Hükümeti Hürriyet ve İtilaf'ın çıkarları doğrultusunda hareket etmemiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara gelebilmesi için Tevfik Paşa Kabinesi'nin iktidardan düşürülmesi gerekliydi. Dolayısıyla Alemdâr gazetesinin sahibi Refi Cevad, hükümeti eleştirerek hükümetin iktidardan düşmesini arzu etmiştir. Böylece Tevfik Paşa Hükümeti'nin iktidardan düşmesi sonucunda Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara geleceği umut edilmiştir.

3.1.2. Birinci Damat Ferid Paşa Hükümeti (4 Mart 1919 – 16 Mayıs 1919)

4 Mart 1919'da Damat Ferid Paşa Hükümeti kurulmuştur. Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin temel hedefi, İttihat Terakki'yi siyaset sahnesinden silerek akabinde Osmanlı Devleti için şartları daha hafif olan barış antlaşmasını imzalamaktı. Barış antlaşması ve sonrası için İngiltere Devleti ile mümkün olduğu kadar daha yakın olmaktı[466].

Birinci Damat Ferid Paşa Hükümeti izlemiş olduğu bu politikayla Paris Barış Konferansı'na katılıp orada Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmayı umuyordu. Ama şimdiye kadar yaptığı girişimlerinden bir sonuç alamamış ve özellikle 15 Mayıs 1919 yılında İzmir işgal edilince hükümet istifa etmek zorunda kalmıştı[467].

Alemdâr gazetesi artık Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın iktidara gelmesi için hiçbir engelin kalmadığı düşüncesiyle yoğun bir şekilde Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlısı makale ve yazılar yayınlamaya başlanmıştı.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hatt-ı Hümâyun Sûreti" başlıklı metne göre, Ferid Paşa'nın, Mehmet Vahdettin'in izniyle Kânûn-ı Esâsî'nin 27. Maddesine dayanarak yeni hükümeti kurduğu belirtilmiştir. Yine aynı metnin devamında "Kabinenin Sûret-i Teşkili" başlığıyla yayınlanan yazıda,

> "Damad Ferid Paşa Hazretleri'nin teşkil eyledikleri kabine bervech-i âtîdir:
> Sadrazam ve Hâriciye Nâzırı: Damad Ferdi Paşa
> Şeyhülislâm: Hoca Sabri Efendi
> Harbiye Nâzırı: Ahmet Abuk Paşa
> Bahriye Nâzırı: Müşir Şakir Paşa
> Dâhiliye Nâzırı: Konya Vali-yi Sâbık Cemal Bey
> Adliye Nâzırı: Aydın Mebus-u Sâbık İsmail Sadık Bey
> Şura-yı Devlet Reisi: Seyyit Abdulkadir Efendi

[466]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 195-196
[467]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 272.

Maliye Nâzırı:	Dîvân-ı Muhasebât Reisi Tevfik Bey
Maârif Nâzırı:	Ali Kemal Bey
Ticaret ve zirâat Nâzırı:	Posta Nâzır-ı Sâbık Ethem Bey
Nâfia Nâzırı:	Mirliva Avni Paşa
Posta Nâzırı:	Mehmet Ali Kemal Bey
Evkâf Nâzırı:	Karesi Mebus-u Sâbık Vasfi Efendi.[468]"

oldukları kaydedilmiştir.

Alemdâr gazetesi, Fransızca İstanbul gazetesinden aldığı "Damad Ferid Paşa Kabinesi" başlıklı makaleyi yayınlamıştır. Bu makalede, Hürriyet ve İtilaf'ın iktidara geçtiğini ve fırkanın başında Damat Ferid Paşa'nın olduğu vurgulanmıştır. Meclis-i Mebusan olmadığı için Heyet-i Vükela bir beyannâme yayınlamıştır. Bu beyannâmede, Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın politikasını takip edeceği iddia edilmiştir.

> "Hürriyet ve İtilaf mevki-i iktidara geçti. Fırkanın kabineye idhâl ettiği başlıca Azası Damad Ferid Paşa'nın riyâseti altında tamamıyla mütecânis bir kabine teşkil etti. Heyet-i Vükela bir beyannâme neşredecektir. Çünkü beyennâmeyi istimah edecek Meclis-i Mebusan yoktur. Lakin yeni kabinenin programı şimdiden malumdur: Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın programıdır. Bunu İstanbul'da geçen Kânûn-ı Sânî'nin 25'inde Şeyhülislâm Sabri Efendi neşretmiştir. Programda fevkalâde iyi esasât-ı siyasiye mevcuttur:
>
> 1-Kanunun hâkimiyeti,
> 2-Matbûatın hürriyeti,
> 3-Kırtasiye sû-i istimâllerinin izalesi,
> 4-Bütün devairde eşrafatın men,
> 5-Umum-u şuabat-ı idaride ıslâhat icrâsı aleyh.
>
> Lakin Hürriyet ve İtilaf tarafından teşkil olunan kabineye bilhassa temyîz eden şey bir mücadele kabinesi olduğudur. Ecnebi bir devletin kuvve-i askeriyesine istinad ederek her türlü cerâimi irtikâb ve Türkiye'nin asri dostları olan Düvel-i Muazzame'nin de bulunduğu bir zümre-i düveliyeye ilan-ı harb ile memleketi tahrib eden "Cemiyetin" tarz-ı hareketini alanen gerek millet muvacehesinde ve gerek bütün cihan-ı medeniyet önünde takbîh ettikten sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın beyannâmesi İttihat ve Terakki merkez-i umûmiyyesi azalarıyla merhus-u mesullerinin tevkif ve tecziyesini talep etmekte idi. Tevkifat yapıldı. Lakin ceza meselesi pek meskûn bir halde bulunuyordu. Damad Ferid Paşa, Abuk Paşa ve Ali Kemal Bey gibi şahsiyetlerin mevki-i iktidara geçmesi bu ciheti muhakak hale getiriyor. Şurası doğrudur ki sadrazam paşa icrâat ricâli olmakdan ziyade bir mütefekkir olarak tanınmıştır.[469]"

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hürriyet ve İtilaf!" başlıklı makalesinde, memleketi bu hale düşüren İttihat ve Terakki ile bundan önceki Tevfik Paşa Hükümeti'nde yer alanların bir an önce şiddetli bir şekilde cezalandırılmalarının gerekli olduğunu vurgulamıştır. İtilaf Devletleri'yle bozulan ilişkilerin yeniden

[468]"Hatt-ı Hümâyun Sûreti - Kabinenin Sûret-i Teşkili", **Alemdâr,** 5 Mart 1335/1919 Çarşamba Adet: 75-1385, s. 1.
[469]"Damad Ferid Paşa Kabinesi", **Alemdâr,** 6 Mart 1335/1919 Perşembe, Adet: 76-1386, s. 1.

düzeltilmesinin yeni kurulan Damat Ferid Paşa Hükümeti'nden beklendiğini belirtmiştir.

> "…Bu vatanı yıkan harabeye çevirenleri de adâletin kuvvetli pençesine çarptıracak.
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası galib İtilaf Devletleri'yle ism-i nokta-yı nazarından münasebettardır. Bu münasebet bir ittifak-ı ismiyye ile tespit edeceğiz.
> İttihat ve Terakki çetesinin zorla bize düşman ettiği eski dostumuzla aramızda tensiye etmiş olduğu düşmanlığı sileceksiniz.
> Unutmayınızki selefleriniz bu memlekete icrâatsızlıklarıyla çete efrâdı kadar fenalık etmişlerdir.
> Çete mensûbînini dağlar kadar fenalıklar ve cinayetleri için adâletin önüne sürüklerken bin türlü seyyiât içinde yuvarlanmaktan başka bir şey yapmayan ve millete ekmek yerine toprak yediren bu adamları da onlara terfik etmeyi unutmayınız…[470]"

Refi Cevad, Tevfik Paşa Hükümeti tarafından yapılmayan icrâatların Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından yapılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. İttihatçıların cezalandırılarak İttihat ve Terakki'nin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İlk İcrâat Âtıl Kabinelerin Tecziyesi Elzemdir" başlıklı makalesinde, Tevfik Paşa Hükümeti hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Aman Yarabbi! Üç defa üst üste kabine riyâsetinde bulunan Tevfik Paşa ile arkadaşları ne azîm ne müthiş ne berbat hatalar yaptılar!
> Tevfik Paşa müteaddid defalar Hürriyet ve İtilaf'a mürâcaatla nâzır istedi. Eğer Hürriyet ve İtilaf bugün kendisiyle aynı bayrak altında diğer bir fırka gibi kabineye birkaç şahsiyet vermiş olsaydı, gerek o şahsiyetleri ve gerek fırkanın asayişini feda etmiş olacaktı.
> Mesela kıymetli arkadaşlarımızdan olan Sulh ve Selamet Fırkası Tevfik Paşa Kabinesi'ni Ferid Paşa gibi birkaç şahsiyet vermekle pek yanlış bir harekette bulundu.
> Tevfik Paşa Kabinesi ne zaman Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mürâcaat etse, fırka:
> -Eğer Hürriyet ve İtilaf mevki-i iktidara gelmesi icab ediyorsa Hürriyet ve İtilaf ancak Hürriyet ve İtilaf olarak mevki-i iktidara gelebilir! Cevabını almıştı.
> Hürriyet ve İtilaf bir kere hataları yapanların sırtına yükleterek o ağır yükle adil bir heyet huzuruna çıkarsın bu sûretle kitab-ı icrâatın besmelesini çekmiş addolunacaktır…[471]"

Refi Cevad, Tevfik Paşa Hükümeti'nin üç defa iktidara geldiğini ve birçok hatalar yaptığını belirtmiştir. Damat Ferid Hükümeti'nin bu hataları yapanları cezalandırması gerektiğini vurgulamıştır. Hürriyet ve İtilaf'ın tek başına iktidar olmasının gerekli olduğunu ve böylece bağımsız bir şekilde hareket ederek her istediği kararı alıp uygulayabileceğini savunmuştur.

[470]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilaf!", **Alemdâr,** 5 Mart 1335/1919 Çarşamba Adet: 75-1385, s. 1.
[471]Refi Cevad, "İlk İcrâat", **Alemdâr,** 6 Mart 1335/1919 Perşembe, Adet: 76-1386, s. 1.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Osmanlılık ve Kabine" başlıklı makalesinde, İttihat ve Terakki çetesinin Osmanlıyı ortadan kaldırmaya çalıştığını vurgulamıştır. İttihat ve Terakki'nin memleketi parçaladığını belirtmiştir. Tevfik Paşa Hükümeti'nin İttihat ve Terakki'yi engelleyemediğini ifade etmiştir.

> "…İttihat ve Terakki bu memleket evladını birbirine bağlayan bu kuvve-i rabıtayı keskin bir bıçak indirmekle Osmanlı Hükümeti'nin hakk-ı hayatını can evinden vurmuş oldu.
>
> Tevfik Paşa Hükümeti o öldürücü bidâatıyla hiçbir zaman bu hakk-ı mağsubi iâde edemezdi. Edemeyeceğine biz dahi kâil idik. Fakat bugün Hürriyet ve İtilaf Kabinesi buna karşı en azimperver, en ciddi ve en şedid tedâbiri elbette ittihaz edecektir.
>
> Bugün gazetemizin şu en yüksek kürsüsünden bütün mağdur vatandaşlarıma bağırıyorum.
>
> Rumların hukukunu arayacak olan Mösyö Venizelos değildir.
>
> Ermenilerin pâyimal edilen hukuk-ı meşrûâlarını temin edecek olan Bogus Nubar Paşa değildir.
>
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mevki-i iktidara getirdiği Hürriyet ve İtilaf Hükümeti olan Damad Ferid Paşa Kabinesi'dir.
>
> Kabine mazlum Türklerle beraber bütün anasırın hakkını temin edecek ve kanlı ellerin öldürmek istediği Osmanlılık ihyâ edecektir.[472]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulh ve Selamet Fırkası" başlıklı metinde, yeni kabine hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Sulh ve Selamet-i Osmanîye Fırkası'nın Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla birleşmek için bazı teşebbüsler vâki olduğu malumdur. Ahiren haber aldığımıza göre Sulh ve Selamet Fırkası aza ve müessislerinden Bahriye Binbaşısı mütekâid Tevfik Bey memleketin selamet-i necâtı mevzubahis olduğu bir zamanda bilâ-kayd u şart Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na iltihak edeceğini ve bu hususta arkadaşlarından pek çoğunun kendisine imtisal eyleyebileceğini Hürriyet ve İtilaf Fırkası erkânına bildirilmiştir.[473]"

Yeni kabinenin İttihat ve Terakki'ye karşı sert bir politika izleyeceği ve bu kabinenin güçlü olduğu izlenimi uyanmış olduğundan dolayı Sulh ve Selamet Fırkası bu partiye katılmak için girişimlerde bulunmuştur. Sulh ve Selamet Fırkası Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hükümette Hayat" başlıklı makalesinde, yeni kabinenin politikası hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "Hürriyet ve İtilaf Hükümeti mevki-i iktidara gelir gelmez hayatlı ve canlı bir hükümet olduğunu isbat edecek icrâata başladı.
>
> Hükümet-i hazıra, Tevfik Paşa Hükümeti'nin yarım yamalak yapıp da bir şeye benzemediği, yüzüne gözüne bulaştırdığı tevkifattan bir kısmını dün akşam yaptı.

[472]Refi Cevad, "Osmanlılık ve Kabine", **Alemdâr,** 8 Mart 1335/1919 Cumartesi, Adet: 78-1388, s. 1.
[473]"Sulh ve Selamet Fırkası", **Alemdâr,** 9 Mart 1335/1919 Pazar, Adet: 79-1389, s. 1.

> Ortada birçok esbâb varken Tevfik Paşa Hükümeti ağzını açıp da şu veya şu sebepten dolayı tevkifat icrâ edildiğine dâir bir şey söylemedi. Sonra tevkif edilen rüesâ-yı İttihad arasında birkaç tane ehemmiyetli adam mevcud olmakla beraber asıl azılı çeteciler yine gerdan kırarak payitaht sokaklarında dolaşıyorlardı.
>
> Hürriyet ve İtilaf, mevki-i iktidara gelir gelmez evvela sürüncemede kalan bu tevkifat meselesini ele aldı. İttihat çetesinin sunturlarını hemen yakaladı.
>
> Bugünkü hükümet her şeyden evvel bu milleti düşünüyor ve düşündüğü içindir ki birçok efrâd-ı milletin ocakcılık lekesiyle lekelenerek evlad u ahfâdının bu melûn ismi tevârüs etmemelerini temin için böyle kat'î ve şedid bir sûrette hareket ediyor…[474]"

Refi Cevad, Tevfik Paşa Hükümeti'ni eleştirerek, faaliyette bulunamadığını ve dolayısıyla başarısız olduğunu vurgulamıştır. Hürriyet ve İtilaf'ın iktidara gelir gelmez hemen memlekette huzuru ve asayişi sağlamak için faaliyette bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca mevcut hükümetin halkı düşünerek hareket ettiğini söylemiştir. Tutuklanıp da masumiyeti ortaya çıkanların serbest bırakılarak hem kendileri hem de kendilerinden sonra varislerinin İttihatçılık lekesiyle lekelenmemeleri için hükümetin böyle hareket ettiğini savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bazı Şahsiyetler Etrafında…" başlıklı makalesinde,

> "…Ferid Paşa Kabinesi'nden son şedid ve faaliyetini bekliyoruz. Salih Paşalara bir minber-i îttılâ teşkil eden sehpalar bu adamlara layık değildir. Koparılması lazım gelen kafalar kütükler üzerinde kesilip günlerce seng-i ibrette kalmalı![475]"

Damat Ferid Kabinesi'nden, İttihatçıların sert bir şekilde cezalandırılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Ferid Paşa Hükûmeti'ni Nasıl Görmek İsteriz?" başlıklı makalesinde,

> "İttihat ve Terakki muhâlifi olarak mevki-i iktidara gelen Ferid Paşa Hükümeti'nin her şeyden ve her şeyden evvel yapacağı en mühim icrâat bu memleketten İttihatçılığın kökünü kazımak, hem de hiçbir nam u nişan kalmamak şartıyla kazımak olmalıdır. Bu melûn ruhu icap ederse sahibinin yüreği ile beraber kopartıp almalı ve Avrupa nazarında bu güzel memleketin necip ruhlu milletini birer canavar diye tanıtmaya sebep olan çetecileri tamamıyla ezmeli, ezmeli…[476]"

[474]Refi Cevad, "Hükümetde Hayat", **Alemdâr,** 11 Mart 1335/1919 Salı, Adet: 80-1390, s. 1.
[475]Refi Cevad, "Bazı Şahsiyetler Etrafında…", **Alemdâr,** 12 Mart 1335/1919 Çarşamba, Adet: 81-1391, s. 1.
[476]Refi Cevad, "Ferid Paşa Hükûmetini Nasıl Görmek İsteriz?", **Alemdâr,** 13 Mart 1335/1919 Perşembe, Adet: 82-1392, s. 1.

Refi Cevad, Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin, Osmanlı halkını Avrupa'ya kötü tanıtan İttihat ve Terakki'yi tamamen ortadan kaldırması gerektiğini belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Hakkaniyetle Düşünürsek…" başlıklı makalesinde, İttihat ve Terakki Hükümeti'ni ve izlemiş olduğu millîcilik siyasetini eleştirerek Damat Ferid Paşa Hükümeti'ni ve takip etmiş olduğu Osmanlıcılık siyasetini savunmuştur.

> "…Millîyetçilik öyle debdebeli görüntülü bir mevzuadır ki o mevzuanın etrafında dolaşmak sûretiyle efkâr-ı umûmiyye neticesi pek hoş olmayan siyasetlerin tervîcine alet olmak istemiyoruz. Esâsen İttihat ve Terakki'nin böyle hatalı bir siyaset takib ettiği için memleketi felakete sürüklediği meydanda iken o yola gitmek müdhiş bir eser-i gaflet-i âmâ olmaz mı?
>
> Tekrar ediyoruz. Bugünkü hükümet, dünkü yıkıcılar hükümeti değildir. Yangın duvarlarının kireç dumanları içinde çıplak kalan milletin sırtını örtmekle yıkılmış duvarlar altında ezilen yavruların yaralarını sarmakla meşguldür.
>
> Hükümet bu Türk imiş, bu Ermeni imiş, bu Rum imiş demiyor:
>
> Bu belâgat-ı kâlileye rağmen Osmanlı kalmak isteyen ve Osmanlı kalacak olan hükümet hiçbir millî cereyana kapılmayarak kemal-i sükûnetle bütün milletin âtîsini düşünüyor.
>
> Şimdiye kadar bu devlet nasıl bütün felaketlere yekvücut bir kitle bir Osmanlı kitlesi olarak mukavemet etti ise bundan sonra da yaşamak için bu yıkılmaz duvara dayanmaya mecburdur ve mecbur olacaktır.
>
> Çetenin o millet siyasetine karşı Osmanlılık cereyanı bir türlü mahvolmadı…[477]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin izlemiş olduğu siyasetle memleketi felakete götürdüğünü iddia etmiştir. İttihat ve Terakki'nin Osmanlı sınırları içerisinde hayatını idâme ettiren milletler arasında ayrım yaptığını belirtmiştir. Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin ise ayrım yapmayarak Osmanlıcılık çatısı altında yaşayan bütün fertlere eşit davranarak onları adâletle yönettiğini savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde "Buhranın Hitamı" başlıklı metinde, bir önceki gün yani 19 Mayıs 1919 tarihinde Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin istifa ettiği belirtilerek yeni kabineyi yine Damat Ferid Paşa'nın kuracağı belirtilmiştir[478].

3.1.3. İkinci Damat Ferid Hükümeti (19 Mayıs 1919 - 20 Temmuz 1919)

18 Mayıs'ta hükümeti kurmak üzere Padişah Vahdettin tarafından Damat Ferid Paşa görevlendirilmiştir. Damat Ferid Paşa 19 Mayıs'ta ikinci defa hükümeti kurmuştur. Hükümetin kuruluşunu bildiren hatt-ı hümâyunda padişah ile halifenin korunması ve Kânûn-ı Esâsî'ye bağlılık yer almıştır[479].

---

[477]Refi Cevad, "Hakaniyetle Düşünürsek…", **Alemdâr,** 26 Mart 1335/1919 Çarşamba, Adet: 95-1405, s. 1.
[478]Buhranın Hitamı", **Alemdâr,** 20 Mayıs 1335/1919 Salı, Adet: 148-1458, s. 1.
[479]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 299-302.

Damat Ferid Paşa Hükümeti, Paris Barış Konferansı'na büyük umutlarla gitmiş fakat konferansta istediklerini almadan ayrılmış ve dolayısıyla hükümete olan güven azalmıştır. Başarısız olan Damat Ferid Paşa'nın ikinci hükümeti de 20 Temmuz 1919 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır[480].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabinenin Sûret-i Teşkili" başlıklı metinde,

> "Yeni kabine bervech-i âtî teşkil etmiştir:
>
Sadrazam ve Hâriciye Nâzırı	Damat Ferid Paşa	ibkâen
Şeyhülislâm	Mustafa Sabri Efendi	ibkâen
Meclis-i Vükela Memur	Şakir Paşa	Harbiye Nâzır-ı sâbık
Harbiye Nâzırı	Şevket Turgut Paşa	Nâfia Nâzır-ı sâbık
Bahriye Nâzırı	Avni Paşa	ibkâen
Şura-yı Devlet Riyâseti	Münhalldır	
Dâhîliye Nâzırı	Ali Kemal Bey	Maârif Nâzır-ı sâbık
Adliye Nâzırı	Vasfi Efendi	Evkâf Nâzır-ı sâbık
Maliye Nâzırı	Tevfik Bey	ibkâen
Ticaret ve Zirâat Nâzırı	Ethem Bey	ibkâen
Maârif Nâzırı	Kâtib-i Umûmîzâde Sait Bey Nâzır-ı esbâk	
Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı	Antalya Mebus-u Esbâk Hamdi Efendi	

> İstihbaratımıza nazarân münhal bulunan Şura-yı Devlet Riyâsetiyle Nâfia Nazâreti'ne birer zatın derhal intihab-ı mukarrer olduğu gibi Heyet-i Vükela'ya memur ricâl-ı devletten bazı zevat kabineye idhâl edilecektir.[481]"

Sadece Şura-yı Devlet Riyâseti'yle Nâfia Nezâreti'nin boş kaldığını ve buralara gerekli olan kişilerin tayin edileceği belirtilmiştir.

Meclis-i Hass-ı Vükela, Ferik Ali Rıza Paşa, İzzet Paşa, Abdurrahman Şeref, Haydarizade İbrahim, Ferik Ahmet Abuk Paşa, Ferik Çürüksulu Mahmut Paşa, eski Amasya Mebusu İsmail Hakkı Paşa, Ferik Rıza Paşa gibi memurlardan oluşturulmuştur[482].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine" başlıklı makalesinde, yeni kabinenin hemen hemen aynı vekillerden oluşturulduğunu belirtmiştir. Bir arkadaşının kendisine sorduğu soruyu şu şekilde cevaplamıştır:

> "…Kabine hakkında ne düşünüyorsunuz? Yeni kabineden hiç bahis yok. Ferid Paşa sadrazam olarak gitti, sadrazam olarak geri geldi. Mademki ufak bir tadil ile gelecekti, neden istifa etti?
>
> Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin İzmir Hadisesi münasebetiyle istifa eylediği bu bâbda neşredilen istifaname sûretinden anlaşılıyor. Binâenaleyh bu mühim hadise karşısında kabinenin terk-i mevki eylemesi bu işgal keyfiyyetini kabul eylememesi demektir. Tekrar mevki-i iktidara gelmesi ise kabineye İzmir'in işgalini kabul etmiş bir vaziyette gösteriyor.

[480]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 405-436.
[481]"Kabinenin Sûret-i Teşkili", **Alemdâr,** 20 Mayıs 1335/1919 Salı, Adet: 148-1458, s. 1.
[482]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 300-301.

Birinci şık herkesçe tabîi olarak telakkî edilecek mahiyettedir. İkinci şık ise bir ihtimal olarak dahi kabul eylemeyeceyiz. Çünkü buna taraftar olacak kimseyi tasvir bile etmiyoruz…[483]"

Refi Cevad, İzmir'in işgali yüzünden Damat Ferid Paşa'nın istifa ettiğini söylemiştir. Dolayısıyla Damad Ferid Paşa'nın İzmir'in işgalini kabul etmediği için istifa ettiğini vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Kabine ve Prensip Meselesi" başlıklı makalesinde, kabine hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Damat Ferid Paşa Kabinesi her şeyden evvel mütecânis bir kabine olarak, mevki-i iktidara geldi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın müzaheretiyle hareket ettiği güne kadar bu tecânüs mevcut idi. Demek oluyor ki kabine en fazla kuvvetini fırkadan alıyor ve onunla idâme-i hayat ve faaliyet edebiliyordu. Son zamanlarda bu tecânüs kalmadı. Bunun sebebini tedkik ediyoruz. Damat Ferid Paşa Hazretleri'nin bütün faaliyeti şahsiyet-i muhteremeleri etrafında cem ve tevhid arzusunu izhar buyurmalarını görüyoruz. Bu tecânüsün ihlâline doğru ilk adım budur. Sonra tecânüs kökünden kâll eden Mehmet Ali Bey tevlid-i Posta ve Telgraf Nezâreti'yle kabineye dâhil olan bu zat kendi kendini teselli eder gibi ikide bir de:

-Hükümet kuvvetlidir! Feryadını aksettiriyordu. Bu da zaafa delalet eden bir sözdü. Kuvvetli hükümet kuvvetini faaliyetiyle izhar eder, sözleriyle değil.

Damat Ferid Paşa Kabinesi tekrar mevki-i iktidara geliyor. Bu sefer bir fırka kabinesi olmadığını kaydedelim. O halde ilk defa mütecânis bir kabinesi olarak mevki-i iktidara gelmeyi kabul eden bir heyetin bu defa fırka kabineliğinden gayrı bir şekilde hükümet teşkil etmesi yine prensipsizliğe bir misal olur…[484]"

Refi Cevad, Birinci Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin bütün gücünü ve desteğini Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan alarak hareket ettiğini ve kabinenin tektipçi bir yapıda olduğunu vurgulamıştır. İkinci defa iktidara gelen Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin, bir fırka kabinesi olmadığını söylemiştir. Damat Ferid ve Mehmet Ali Bey'in girişimleri yüzünden aynı cinsten oluşan kabinenin bozulduğunu belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Sadrazam Paşa'nın Beyânatı" başlıklı metinde, Ferid Paşa'nın, Türkiye için adil bir barış antlaşmasının yapılmasını İtilaf Devletleri'nden istediği belirtilmiştir. Paris'e bundan dolayı geldiği vurgulanmıştır.

"Paris 15 Haziran -Sadrazam Damat Ferid Paşa müteaddid gazetecilerle mülâkâtta bulunarak bervech-i âtî beyânatta bulunmuştur: "Buraya Türkiye'nin layık olduğu adilane bir sulh müttefiklerden taleb etmek üzere geldik."

Müteakiben müşârünileyh Fransa'ya karşı olan dostluğumuz teyid ile Jöntürkler tarafından müzâyedeye tutulan hayatını kurtarmak için Selanik'ten alelacele mufârakata mecbur olduğunu beyan etmiştir.[485]"

[483]Refi Cevad, "Yeni Kabine", **Alemdâr,** 25 Mayıs 1935/1919 Pazar, Adet: 153-1463, s. 1.
[484]Refi Cevad, "Kabine ve Prensip Meselesi", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1935/1919 Pazartesi, Adet: 154-1464, s. 1.
[485]"Sadrazam Paşa'nın Beyânatı", **Alemdâr,** 16 Haziran 1935/1919 Pazartesi, Adet: 174-1484, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sadrazam Paşa'nın Beyânatı" başlıklı metinde,

> "Dünkü Sabah refikamızda elyevm Paris'te bulunan Sadrazam Paşa Hazretleri'nin şu beyânatı görülmüştür:
> "Ben ve bütün heyet-i merhusa Fransız muhibbidir…
> Benim vazifem, burada bulunuşum Düvel-i Müvtelika ve bilhassa aramızda unutulmaz iyi hatıralar bulunan Fransa ile münasebetimizi teshil ve bu münasebetin yeniden tesisini şiddetle arzu etmekteyiz. Hakkında daima en harr u samimiyet-i muhabetlerle mütehassıs olduğum Fransa'da bulunduğumdan şahsen hakiki ve büyük bir saadet ve zevk hissetmekteyim…[486]"

Damat Ferid Paşa'nın beyânatından anlaşıldığı üzere, Ferid Paşa bu konferanstan istediklerini alabilmek için Fransa yanlısı bir siyaset takip etmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey ve Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa Dün Akşam İstifa Eylemişlerdir." başlıklı metinde,

> "Dün Meclis-i Vükela'da pek hararetli müzâkerâttan sonra Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey ve Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa istifalarını Sadrazam Vekili Şeyhülislâm Sabri Efendi Hazretleri'ne takdim eylemişlerdir. Sadrazam Vekili Hazretleri istifanameleri müstehcen beray-ı arz-ı saray-ı hümâyuna eylemiştir.
> Sebeb-i İstifa: Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa ile Ali Kemal Bey Efendi'nin sebeb-i istifaları hakkında hâiz-i salâhiyet makamından vukû bulan istidlâtımıza müşârünileyh birinin siyaset-i efrâda diğerinin dahi nefreti mütemâyil olup bu ise ahval-i hazıra icabınca mutedil idare-i siyaset etmek isteyen heyet-i vükela ekseriyetine muvafık gelmediğinden neş'et etmiştir.[487]"

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Gayet Mühim Bir Karar" başlıklı metinde, mevcut kabine ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Şimdiki kabinenin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla katiyyen münasebeti yoktur.
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkez-i Umûmiyyesi'nden:
> Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkezi Umûmiyyesi cumartesi günü bi'l-ictimâ Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi Hazretleri'nin riyâseti altındaki Ferid Paşa Kabinesi hakkında zirde muharrer kararı ittihaz ederek iş bu kararın umum-u fırka şubelerine tebliğini ruznamesine kaydeylemiştir.
> Evvela: Hâlihazırdaki kabinenin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla katiyyen münasebeti kalmamıştır.
> Saniyen: Fırkaya mensub olup nazar-ı meyânında bulunan zevat derhal kabineden çekilmedikleri sûrette fırka namına hareket ve fırkanın meslek ve siyasetini takip etmemiş olacaklarından fırka ile münasebetlerini kat'î etmiş addolunacaklardır.[488]"

---

[486]"Sadrazam Paşa'nın Beyânatı", **Alemdâr,** 24 Haziran 1935/1919 Salı, Adet: 183-1493, s. 1.
[487]"Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey ve Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa Dün Akşam İstifa Eylemişlerdir" **Alemdâr,** 28 Haziran 1935/1919 Cuma, Adet: 186-1496, s. 1.
[488]"Gayet Mühim Bir Karar", **Alemdâr,** 30 Haziran 1935/1919 Pazartesi, Adet: 189-1499, s. 1.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Damat Ferid Kabinesi kendi istekleri doğrultusunda hareket etmiş ve kabineden bir hükümet kurmuştur. Bu kabine, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın çıkarlarının aksine hareket etmiştir. Dolayısıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Damat Ferid Paşa Kabinesi'yle hiçbir bağının olmadığını açık bir şekilde söylemiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Hürriyet ve İtilaf Köprüsü" başlıklı makalesinde, Damat Ferid Paşa Kabinesi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın arasındaki ilişkiyi şu şekilde izah etmiştir:

> "Seviye-i İdrak, Seviye-i Hamiyet!
>
> Damat Ferid Paşa'yı mevki-i iktidara getirdi. Bir fırka kabinesi olması lazım gelen kabine ise fırka kabinesi olmadı.
>
> İcrâat yapmadı. Efkâr-ı umûmiyye nazarında sükût etti. Kendisini kuvvetli zannettiği zaman fırkadan ayrılan kabine memleket için pek muzır pek vahim bir yol tutuğu zaman dahi fırkanın muzaheret temin etmek istedi. Buna fırka ekseriyeti kâil olamazdı. Efkâr-ı umûmiyye bu meselenin kesb-i tevzih etmesine intizar ediyordu. Fırkaya düşen bunu bir beyânatnâme ile anlatmak idi. Fırka bunu yaptı, neden yaptı?
>
> Ferid Paşa'nın icrâatsızlığına, muvaffakiyetsizliğine Fırka da iştirâk eylemeli ve kabine gibi tefessüh etmeli idi.
>
> Bir taraftan memleket ateş içinde yanarken, Paris'ten merhuslarımız bir hezimet-i siyasiye ile dönerken…
>
> Buhran-ı vükeladan korkan heyet-i muhteremenin çekilmemek hususunda gösterdikleri taannüd, memleketi ölüm döşeğinde 42 derece heraretle ve hakiki bir buhran ile kıvrandırıyor. Bu buhranın önüne geçmek için düşünülen en makul çare ne ise bir an evvel onu yapmalı, yani çekilmeli, çekilmeli, çekilmeli.
>
> Heyet-i merhusa namıyla Avrupa'ya giden Ferid Paşa Heyeti'nin bu sahte siyasiyesi maalesef bir hüsran ile neticelenmiştir.[489]"

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Damat Ferid'i iktidara getirdiğini vurgulamıştır. Bu kabinenin bir fırka kabinesi olması gerektiğini söylemiştir. Fakat bunun böyle olmadığını kabinenin kendisini kuvvetli hissettiği ilk anda hemen fırkadan ayrıldığını belirtmiştir. Paris Konferansı'ndan hiçbir şey elde etmeyen bu kabinenin derhal istifa etmesi gerektiğini savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şimdiki Vaziyet" başlıklı makalesinde, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, Damat Ferid'i iktidara getirdiğini ve kabinenin sonradan fırkadan ayrıldığını vurgulamıştır.

> "…Sadrazam paşayı mevki-i iktidara getiren fırkanın kabineye muzaheretinden vazgeçmek sûretiyle ihdâs eylediği vaziyetin ne olduğunu bütün efkâr-ı umûmiyye takdir eylemiştir.

[489]Refi Cevad, "Hürriyet ve İtilaf Köprüsü", **Alemdâr,** 4 Temmuz 1935/1919 Cuma, Adet: 191-1501, s. 1.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na istinad ederek mevki-i iktidara gelecek olan herhangi hükümet şunu bilmelidir ki fırkanın esas ittihaz eylediği siyasetin -ki bir dereceye kadar cümlece malumdur-tamamen hâkim olması lazımdır. Bu siyasetin kat'î u âl-i vahşetden ârî bir politikadır.

Eğer hükümet-i Osmanîye bir cihete meyl edeceği devlet-i mevcudiyeti itibarıyla başka başka devletlerin mevcudiyetini unutturan bir devlet olmalıdır. Yani şimdiye kadar devir-i endişelik sebat-ı ulv-i cenab-ı nezaket, zaferden şımarmamak, servet-i ahlak-ı ictimâiyat gibi sıfat-ı memduhi kendisinde bâliğen mebaliğ-i mevcud olan İngiltere Devlet-i Muazzamesi olmalıdır. Bunu unutmamalıyız!...[490]"

Refi Cevad, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan destek alarak iktidara gelen hükümetlerin kesinlikle fırkanın siyasetini benimseyerek ona göre hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer Osmanlı hükümetlerinden biri başka bir hükümete güvenecek ve o devlete yaklaşacaksa bu devletin kesinlikle İngiltere Devleti olması gerektiğini iddia etmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Nikbinlik Hastalığı" başlıklı makalesinde, Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin istifa etmesinin en önemli sebeplerinden birini şu şekilde izah etmiştir:

"…Bütün Hürriyet ve İtilaf mensubiyeti oldukları gibi sadık-ı iltizam ederek kabineyi yapayalnız bırakmışlardır. Bu sûretle bir nokta-yı istinad bulamayan kabineye soruyoruz, şimdi hangi kuvvete dayanıyor. Bunuda istifayı ettiren esbâb-ı mühimmeden biri olmak üzere addediyorduk. Hatta yalnız biz değil bütün kabine erkânı da bu fikirde bulunuyorlardı…[491]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Heyet-i Merhusa Hakkında Verilen İzahat" başlıklı metinde,

"…Taraf-ı eşraf-ı hazret-i padişahtan Damad Ferid Paşa Hazretleri bir kabine teşkiline ve mevki-i iktidarın bütün mesuliyetini deruhte eylemeye memur buyrulduğu zaman memleket harabeye yakın bir halde bulunmakta idi.

Garb matbûatı Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi imparatorlukların yanında Harb-i Umûmî'ye iştirâk sûretiyle Fransa ve İngiltere'ye karşı asırlardan beri cari olan dostluk ananesini ayaklar altına aldığını unutamıyordu. Yine aynı matbûat İttihatçılar tarafından ibkâ edilen ve hiçbir sıfatla tavsif olunamayan ve vahşetler hakkında uzun tafsilât neşretmişti ve Türkiye'nin hiç olmazsa müstefil bir imparatorluk itibarıyla mevcudiyeti tanıtmaya ayırdığı derpiş olunmuştu.

Sadrazam Ferid Paşa Hazretleri mevki-i iktidara gelince ilk yaptığı icrâat Türkiye'nin hakiki sedasını Sulh Konferansı'na ismâ ettirmek ümidi ile İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki mümessilleriyle münasebet-i siyasiye iâde ve tesis eylemek olmuştur.

Bu gaye az bir zaman içinde istihsâl edilmiş ve aralarında mütekâbil bir hiss-i itimad tesis eylemişti. Bu sûretdeki mevcud müşkilât kısmen bertaraf edilebilmiştir.

[490]Refi Cevad, "Şimdiki Vaziyet", **Alemdâr,** 11 Temmuz 1935/1919 Cuma, Adet: 198-1508, s. 1.
[491]"Nikbinlik Hastalığı" **Alemdâr,** 20 Temmuz 1935/1919 Pazar, Adet: 117-1517, s. 1.

Şâyân-ı teessüfdür ki Yunan kıtaatı tarafından İzmir'in işgal-i askerî altına alınması hadise-i faciası o kadar arzu ve intizar olunub bu ahenk u visak politikasının devamı sekte-dar etmiştir…[492]"

Damat Ferid Paşa'nın, İtilaf Devletleri'yle olan ilişkilerimizi düzeltmeye çalıştığı savunulmuştur. Fakat Yunanlıların, İzmir'i işgal etmesi bu ilişkilerin düzeltilmesini engellemiştir.

Alemdâr gazetesinin, Türkiye Havas Reuter Ajansı'ndan aldığı "Dörtler Meclisi'nde Ferid Paşa'nın Muhtırası" başlıklı haberi yayınlanmıştır. Ferid Paşa'nın, İtilaf Devletleri'ne verdiği beyânatın metni şu şekildedir:

"Efendiler... Bu Meclis-i Âli huzurunda ibrâz-ı vücûd etmeye cesaret etmez idim. Eğer Avrupa ve Asya'yı ateşe ve kana gark eden bir harbde millet-i Osmanîye'nin zurtma mesuliyeti bulunduğunu tasvir etse idim. Beyânatımın mufassal olacağından dolayı evvel arz-ı i'tizar ederim. Zira bugün efkâr-ı umûmiyye-yi âlem ve tarih muvâcehesinde gayet mufassal ve hakikatte uğradığı tahrifât sebebiyle herkesçe malum olmayan bir davayı müdâfaa ediyorum.

Harb esnasında hemen bütün âlem-i medeniyet Türklerin güya irtikâb etmiş oldukları ef'âl-i cinâiyye hikâyeleriyle teheyyüç eylemiştir. Vicdan-ı beşeri ilelebed nefretle ürpertecek bir mahiyette bulunan bu cerâimi setr veya tevil fikri benden pek baiddir. Ve hatta şu facia-i azime faillerinin derece-i mücrimitlerini tahfif tasvirinde de değilim. Maksadım bu cinâyat-ı müdhişenin hakiki failleri kimler olduğu delâil-i müsbetesiyle cihana ârâ eylemektir... Birtakım hadisat-ı müessifenin Türkiye'ye bugün nâmüsâid bir mevkiye koyduğu tamamıyla malumunuzdur.

Fakat hakikat-i ahvalin sahi-yi ilaniyeti isal edilmesi âlem-i medeniyeti ve nesl-i müstakbeli hakkımızda gayr-ı muhakbir hüküm vermekten men edeceğini kanaat-i kemalimiz vardır. Osmanlı hükümdarının ve milletinin haberi olmaksızın Karadeniz'de bir Alman sefine-i harbiyesini râkib bir Alman amiralinin şarkda ilan eylediği muhârebenin mesuliyeti millet-i Osmanîye'nin ve Avrupa kabinelerinin dahi tamamıyla meçhul olan muâhedat-ı hafiyeye vâz-ı imza etmiş olanlara râcidir. Filhakika bu muâhedat Kayser İmparatorluğu ile 1913 senesinde bir darbe-yi hükümet neticesi olunarak mevki-i iktidarı gasb eden bir ihtilâl komitesi sergerdeleri arasında akdedilmişdir. Bu hususta Fransa ve İngiltere sefirlerinin Devlet-i Âliye ile Çar Hükümeti arasında muhâsamatın ibtidâr-ı tarihine takdim eden üç ay zarfında hükümet matbûalarıyla teâlî eyledikleri muhâberat ile istişhad ederim. Sâire harb bir kere iştigâl edince İstanbul hakkında Rusya'nın öteden beri perverde eylediği âmâl-i harisane millet-i Osmanîye mâhirâne bir sûrette karîbü'l-zuhûr bir tehlike gibi gösterilmekle mevcudiyet-i millîye endişesi harbe azim bir şiddet verdi. Arzu buyrulduğu halde bu bâbda icrâ edilecek tahkikata küşade bulunan evrak-ı siyasimizi Meclis-i Âlinize arz ile şeref-yab olduğum izahatı teyid ve isbat edeceğinden istibah bulunulmamasını rica ederim. Diğer hadisat-ı faciaya gelince Osmanlı Meclis-i Âyân huzurunda mükerreren vukû bulan beyânatıma burada tekrara cesaret-yab oluyorum. Devlet-i Osmanîye hayatı izâle edilen ahal-i İslâmîye'ye müteellim olduğu derecede Hristiyan vatandaşlarının katil ve iknasından dolayı da müteessirdir. Filhakika İttihad ve Terakki Komitesi Hristiyanların itilafıyla iktifâ etmeyerek üç milyon Müslüman vesâit-i mütenevvi ile izal-ı dâr-ı adem etmiştir. Konya tarafından meskenlerinden tard edilmiş olan bu bedbahtlarından birkaç yüz bini hâlâ bugün melcesiz ve her türlü vesâit-i maişetden mahrum bir halde Anadolu dâhilinde sürünmektedir. Bu felaketzedeler maskat-ı reislerine avdet etseler bile yine felaketleri nihayet bulmayacakdır. Çünkü Müslümanlara aid birçok şehirlerle kasabalar ankasdeyn tahrib edilmişdir. Asya-ı Suğrâ bugün seraba bir harebezar halindedir. Hükümet-i hazıra bütün faaliyet-i mesaisine rağmen bu afetin tesirat-ı muhribesine hal-i kâmilen izaleye muvaffak olamıyor... Bu ahvalin delaletiyle memâlik-i Türkiye'de taassub-ı

[492]"Heyet-i Merhusa Hakkında Verilen İzahat", **Alemdâr,** 20 Temmuz 1335/1919 Pazar, Adet: 117-1517, s. 1.

mezhebiyeden tevlid edebilecek mücahedat veya münâferet-i millîyeden inbias edebilen muhâsamat tasviri tamamıyla bertaraf edilmelidir. Zira millet-i Osmanîye'nin kuvvet ve şiddetin hakka karşı muvaffakiyetle mücadele edilebildiği bir devir-i tarihi bile zir-i hâkimiyetindeki akvam-ı Hrıstiyanîye'nin mevcudiyetine, ırz u namusuna, mukaddesâtına riâyet ve hürmet etmiş olduğu gayr-ı münkirdir. Millet-i Osmanîye'yi kendine en az müsâid olan bir devre-i hayatiyesiyle değil belki medid olan tarihin heyet-i umûmiyyesiyle muhâkeme etmek daha muvafık-ı adâlet ve hakkaniyet olur. Namları desâtir-i hareketleri suver-i icrâiyeleri ne olursa olsun Rus ve Türk ihtilâlcilerini tahrik eden sevaik-i tabiyeye aynıdır ve enkazını yağma için cemiyet-i beşeriyeyi tahrib emvâlını gasb için masum insanları itlaf etmek nikatına matufdur. Misl-i na-mesbûk bir istibdad ile iğfâl ve efkâr hususuyla beş seneden beri zincir-bend Türklerden bugün Düvel-i Müvtelika'ya karşı vaziyet-i zahireleri farklı olmayan Rus milletinin Bolşeviklerden istihlası için Avrupa ve Amerika azim fedakârlıklar ihtiyar etmektedir. Senelerden beri İttihat ve Terakki Komitesi'nin ribkâ-i tahakküm altında kalmış olan Türklerin bugün terhibkâr Bolşeviklerin "Terörist İdaresi" altında bulunan Rusların vaziyetine müşabih olduğundan beri hakkında ibrâz edilen meveddet-i insaniyetkârane ve hayırhâhane diğerinden duruğ edilmemelidir. Biri ihtilâlcilerin ef'alinden mesul tutulmadıkları halde diğerinin muateb olması muvafık-ı nasfet olmaz. Nur-ı hakikat bir müddetten beri Avrupa efkâr-ı umûmiyyesine nüfuz etmeye başladı. İttihat komitesi aleyhine Dersaâdet'te cereyan eden muazzam-ı dav-i devletin en yüksek makamatını işgal etmiş olan rüesâ-yı cemiyetin harb ve fecayi meselelerindeki mesuliyetlerini izhar ve ârâ eyledi. Bu hal millet-i Osmanîye'nin berâatidir. Âlem-i medeniyet huzurunda bu sûretle berâat ve iâde-i şeref ve haysiyet eden milletimizin bademe vazifesi iktisad ve fikri bir hirâset-i keşfiyye-yi hasr-ı mesâi ile Cemiyet-i Akvam'ın bir uzv-u müfidi olmaktır.

Binâenaleyh millet-i Osmanîye ne harb ne de sulh olmayan ve hayli zamandır imtidad eden bir vaziyet-i gayr-ı tabiyenin tevlid eylediği keşmekeş-i ahval artık reside-i hıtam olarak bir devr-i intizamın tesisini ve mütarekeye rağmen arazisini mütemâdiyen taht-ı işgale alınmasına bir nihayet verilmesini arzu eylemektedir. Filhakika bu işgal keyfiyyeti İzmir'de vesâit-i müdâfaadan mahrum ahali-yi İslâmîye aleyhinde en müessif cenayat vukûuna sebebiyet verdi. Aynı sûretle şiddet-i temennîdedir ki kırk seneden beri arazice birçok zayiata uğratılan ve artık lâyetecezzâ bir hale gelen Devlet-i Osmanîye'nin istatüko-yı insabullum (?) esâsına müsteniden kabl-el harb mevcud bulunan hudud ile tamamiyet-i mülkiyesi temin edilsin. Trakya'da Müslüman ahalisi bir ekseriyet-i azime teşkil eden kısmın iâdesi ve Edirne'nin müdâfaasını temin eyleyecek hududun tayini cümle-i teminnatdandır. Zira ancak bu sûretle payitaht-ı Osmanîye emin bir sûrette müdâfaa edilebilir. Zaten bu mutâlebimiz Wilson Prensipleri'ne tamamıyla muvafık olub bu prensiplerin sulh-u âlemin iâdesi için sıyânet tatbik edileceği kanaatiyle mütareke talebinde bulunulmuş idik. Aksi takdirde Devlet-i Osmanîye yeniden düçar-ı aksam olursa şarkda muvazene-i siyasiye zîr ü zeber olacakdır. Toros silsil-i cibâlı tekvin u hilkat-ı âlem de tesadüfen husûle gelmiş bir ariza-i tabîiyeden başka bir şey olmayıp Bahr-i Sefid'den Arabistan'a bu silsile-i cibâlın öte tarafındaki havalide terk-i lisanı ile beraber her ne kadar kısm-ı kelimesinde başka bir lisan mütekellim ise de bu memâlik-i Millîyet esâsından daha amik hissiyatdan dolayı lâ-yen katı bir sûretle İstanbul'a merbûtdurlar. Toros'un her iki tarafında aynı gaye-yi âmâl aynı efkâr aynı menâfi-yi mânevîye veya maddîye bunları ortaya mezc etmişdir ki bunların teşkil etmiş olduğu keşf-i kitlenin tecziyesi şarkın sulh ve müsâlemaatini küliyen ihlâl edebilir hatta o memâlik ahalisi arasında mürâcaat bile meseleyi halle kâfi değildir.

Zira bu mesele nev-i beşerin heyet-i mecmûasından bir kısm-ı mühim teşkil eden üç yüz milyon Müslüman'ın menâfi-yi âliye ve mühimmesine müteallik ve onlara aiddir. Vicdan-ı âlem ancak hakkı, milletlerin âmâline ve adâlet-i ezeliye muvafık olan şerait-i sulhîyeyi tasvib edebilir...[493]"

Damat Ferid Paşa konferansta, Trakya'nın Müslüman nüfusunun çoğunluğunu oluşturan kısmının geri verilmesi ve Edirne'nin sınırı belirlenerek savunulması

[493]"Dörtler Meclisi'nde Ferid Paşa'nın Muhtırası", **Alemdâr,** 20 Temmuz 1335/1919 Pazar, Adet: 117-1517, s. 1.

güvencesini talep etmiştir. Ancak bu şekilde Osmanlı'nın başkentinin savunulacağını ifade etmiştir. Wilson Prensipleri'ne güvenerek sulh talebinde bulunduklarını söylemiştir. Fakat Damat Ferid Paşa'nın girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Damad Paşa'nın İstifası" başlıklı makalesinde, Damat Ferid Paşa'nın izlemiş olduğu politika hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "Kim derdi ki "sefa geldiniz arkadaşlar!" cümlesiyle istikbâl eylediğim Damad Paşa Hazretleri'nin istifalarına bu derece sabırsızlıkla intizar edeyim? Yanıltıcı bir siyaset çıkmazı içinde bocalayan kabinenin el-hamd istifa eylediğini görmek bahtiyarlığına da nâil olduk.
>
> Husus-i âmâl millî gayeler önünde iflas edeceğini zannediyorduk. Bilhassa bu arkadaşlarımızın memlekette hemen hemen müzaheret-i ammeye nâil olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na istinad ederek icrâat hem de adamakıllı icrâat yaparak Avrupa nazarında bu zavallı milleti terk ettireceğini birtakım cinayetin faillerini derhal tecziye edeceğini kuvvetli bir hükümet olarak kendini göstereceğini ümid ediyorduk. Hâlbuki Damat Paşa hiçbir şey yapmadı.
>
> Paşa, Paris'ten güya hiçbir şey olmamış gibi lâkayd ve mecnûn avdet ettiler. Geldikleri günde bir istifa meselesinin mevzubahis olamayacağını beyan buyurdular. Buna rağmen dünde istifa eylediler.
>
> Filhakika İttihat ve Terakki memleketi temizlenmek ile bitmeyecek derecede telvisâta boğmuştur.
>
> Fakat Ferid Paşa Hükümeti devletin başına bilfarz bir asayiş meselesi ihdâs eylediği cinayeti ilelebed Damad Paşa ile refikasının zayıf gerdanlarındadır. Ne idi o Meclis-i Vükela? Zavallı Damad Paşa temin-i mevkini keyfiyyet ile değil kemmiyet ile olacağını zannederek Meclis-i Mebusan gibi bir kabine teşkil eyledi.
>
> Bununla işler mihver-i layıkında yürümek değil, daha ziyade müteessir bir halde geliyordu.
>
> Neyse Allah selamet versin, büyük sefa geldiler. Damad Paşa sebeb-i istifa olarak son zamanda şöyle söylemiş:
>
> "Bir temrinîn kabinesi yaptık. İstediğimiz netice hâsıl olmadı. Mütecânis bir kabine teşkil etmek üzere istifa ediyorum. Damad Paşa tekrar kabine mi teşkil edecek?[494]"

Yazar bu makalesinde, Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin yanlış bir siyaset izlediğini ve bu siyasetle memleketi kötü bir duruma sürüklediğini belirtmiştir. Bundan dolayı kabinenin istifa ettiğini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabinenin İstifası" başlıklı metinde, kabinenin şu şekilde istifa ettiği haber verilmektedir:

> "Buhrana uğramış ve bu buhran tavsiyesini Damad Ferid Paşa Hazretleri'nin Paris'ten avdetine tâlik eylemiş olan kabine erkânın bazılarının mevki-i iktidardan ayrılmalarına hiçbir sebeb olmadığını beyan ve temin etmesine rağmen-dün akşam isitifasını huzur-u hazret-i padişahîye arz u takdim eylemiştir.
>
> Ferid Paşa dün sabah refikasını konaklarına davet etmişler ve uzun müzâkerattan sonra istifaya karar vermişlerdir. Bunun üzerine sâbık heyet-i vükela dün öğleden sonra saat dört raddelerinde Bâb-ı Âli'de bir ictimâ takrir ettiği vecih ile istifanameyi tanzim etmişlerdir.

[494]Refi Cevad, "Damad Paşa'nın İstifası", **Alemdâr,** 21 Temmuz 1335/1919 Pazartesi, Adet: 118-1518, s. 1.

Sâdır-ı sâbık Ferid Paşa hâkpay-ı şâhâneye arz için istifanameyi hâmilen saat beş buçuk raddelerinde Bâb-ı Âli'den müfarakat eylemiştir.[495]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabinenin İstifası" başlıklı yazıda, *"Damat Ferid Paşa Kabinesi dün akşam hâkpay-ı şâhâneye istifanamesini takdim etmiş ve yeni kabineyi teşkile yine Ferid Paşa memur buyrulmuştur.[496]"*

Damat Ferid Paşa'nın istifasını sunduğu belirtilmişitir.

3.2. İzmir'in İşgali ve Tepkiler

3.2.1. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İşgal Kararı

I. Dünya Savaşı'nı kazanan İtilaf Devletleri, savaşta yenilen devletlerle barış şartlarını görüşmek üzere Paris'te bir konferans düzenlemişlerdi. Bu konferansa 32 devlet katılmıştı. Güçlü devletler savaş kazançlarının azalacağı endişesiyle kendi aralarında birinci derecede müttefik, ikinci derecede müttefik ve ortaklar olmak üzere üç gruba ayrılmışlardı. İtilaf Devletleri şu konseyleri oluşturmuşlardı. 10'lar Konseyi: İngiltere, Japonya, ABD, İtalya, Fransa devlet ve hükümet başkanlarıyla dışişleri bakanlarından oluşmakta idi. Bütün konular ilk olarak bu konseyde görüşülüp bir karara bağlandıktan sonra konular ikinci derecedeki komisyonlara havâle ediliyordu. Bu devletlerin başkanlarıyla dışişleri bakanları arasında anlaşmazlık çıkınca 24 Mart 1919 yılında konsey 4'ler ve 5'ler Konseyi olmak üzere ikiye ayrılmıştı. 4'ler Konseyi: Japon başbakanı konferansa katılmadığından sadece diğer 4 devletin hükümet başkanlarından oluşmuştu. İtalya, ortaya çıkan anlaşmazlık yüzünden bir süreliğine konseyden çekilince "Üçler Konseyi" adını almıştı. 5'ler Konseyi: Beş devletin dışişleri bakanlarından oluşmuştu[497].

18 Ocak 1919 yılında Paris Barış Konferansı başlamıştı. Yapılacak antlaşmaların Wilson Prensipleri'nin on dördüncü maddesine dayandırılması öngörülmüştü[498]. İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, 15 Ocak 1915 yılında Yunanistan'ı kendi yanlarına çekebilmek için İzmir ve hinterlandını Yunanistan'a vereceği vaadinde bulunmuştu. Fakat Yunanlıların istediği bu topraklar daha önce gizli antlaşmalarla İtalyanlara vaat edildiğinden İzmir Meselesi, Yunanistan ve İtalya arasında bir anlaşmazlığa neden

[495]"Kabinenin İstifası", **Alemdâr,** 21 Temmuz 1335/1919 Pazartesi Adet: 118-1518, s. 1.
[496]"Kabinenin İstifası", **Alemdâr,** 21 Temmuz 1335/1919, Pazartesi Adet: 118-1518, s. 1.
[497]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 148-149.
[498]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 94.

olmuştu. Yunanistan Başbakanı Venizelos, 30 Aralık 1918 tarihinde konferansa sunduğu memorandumda şu bölgeleri talep etmişti: İstanbul hariç bütün Trakya'yı ve Batı Anadolu'nun bir kısmı ile 12 Ada, Kıbrıs, Meis, Rodos, İmroz ve Bozcaada'yı. Venizelos 3 Şubat 1919 yılında "Onlar Konseyi" toplantısına katılmıştı. Venizelos isteklerini, Wilson Prensipleri'nin on ikinci maddesine göre, her toplumun kendi geleceğini kendi kendisinin belirlemesi ilkesine dayandırmıştı. Bu fikirle özellikle İzmir Bölgesi'nde Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu göstermeye çalışmıştı[499].

İtalyanların, Kuşadası'na askeri harekât gerçekleştirmeleri üzerine Lloyd George, İtalyanların İzmir'i de işgal edebileceklerini ileri sürerek Yunanlılara İzmir'e hareket etme izninin verilmesini talep etmişti. Venizelos'un bu fikrini Wilson da desteklemişti[500].

7 Mayıs 1919 yılında yüksek konsey toplantısında Venizelos, mütareke şartlarına göre İtilaf Devletleri bir güvensizlik ortaya çıktığında herhangi bir bölgeyi işgal etme haklarının olduğunu ve Yunanistan'ın müttefiklerle birlikte hareket ettiği için bu hakka sahip olduğunu söylemişti. Dolayısıyla Yunanistan'ın yapacağı bir harekâtta Türklerin karşılık verme haklarının olmadığını savunmuştu. İzmir'in 10 Mayıs'ta Yunanistan tarafından işgal edilmesi yönünde karar alınmıştı. 12 Mayıs tarihinde yapılan toplantıda Clemenceau, İzmir'de yaşayan Hristiyanları koruma altına almak için Yunanlılar tarafından İzmir'e bir çıkarma hareketi yapılacağını bildirmişti. 12 Mayıs akşamı çıkarma için Caltthorp'e emri bildirmişti[501].

3.2.2. Türk İzmir'in işgali

İtilaf Devletleri, Paris Sulh Konferansı'ında Üçler Meclisi'nin İzmir hakkında almış olduğu kararı gizlilik içerisinde uygulamaya başlamışlardı. Bu karara göre Yunan birliklerinin 14 Mayıs'ta İzmir'e gelmeleri, kalkışmadan 36 saat önce İzmir Türk tabyalarının İtilaf Devletleri'nce işgal edilmesi, Yunan ordusu karaya çıkmadan 12 saat önce Yunan işgalinin Türk resmi makamlarına bildirilmesi, sonrasında Türk tabyalarının Yunan komutanına devredilmesi planlanmıştı. İzmir'in işgali önce İtilaf

[499]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 108-112.
[500]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s.118.
[501]Salih Tunç, **İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922),** İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1999, s. 124-125.

Devletleri işgali gibi gösterilerek böylece Türklerin bu işgale karşı koyma ve mücadele azmi engellenmiş olacaktı[502].

Alemdâr gazetesinde neşredilen "İzmir'de" başlıklı haberden, Gazetenin, İzmir'in işgal edildiğinden haberinin olmadığı anlaşılmaktadır.

> "İzmir, 12 Mayıs -Birkaç gün zarfında limanımıza Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerika'nın büyük ve küçük birçok sefain-i harbiyesi geldi. Amiral Bristol, bugün İstanbul'a müteveccihen hareket etti. Vali Bey kendilerine kurdelelerle müzeyyen güzel bir sepet derununda İzmir'in turfanda mahsulâtından takdim ettiler. Sefain kumandanlarıyla valinin sıkı temasta bulunmasına mahafil-i resmîye ve gayr-ı resmîyece ehemmiyet-i fevkalâde atfediliyor. Temas-ı vâki vilâyetin siyaset-i dâhiliyesini takviye mahiyetindedir. Ecnebiler tarz-ı idareden memnun bulunuyorlar. Eşya-yı ticariyenin kesretle vürûdu tenzil-i fiyatı intac ettiğinden ahali memnundur. Duygu ve Anadolu gazeteleri tatil edilmiştir. Eşkiyadan bazıları tenkîl edildi. Birçokları da dehalet etmektir.[503]"

İzmir'in işgal edileceği duyulunca, İzmir'de Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi Mustafa Necati'nin tavsiyesiyle kurulmuştu. Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve Yunanlılara bağlanması kararını asla tanımayacaklarını İtilaf Devletleri'ne bildirmişti[504].

İzmir'de meydana gelecek bu işgalden kısa bir süre önce hükümet; Kambur İzzeti, Valiliğe; Ali Nadir Paşa'yı da Kolordu Kumandanlığına atamıştır. Hem Kambur İzzet hem de Ali Nadir Paşa bu işgale karşı koyamayacak kadar aciz, basiretsiz ve cesaretsiz idiler.

İtilaf Devletleri bütün hazırlıklarını yaptıktan sonra 14 Mayıs günü Türk resmi makamlarını işgalden haberdar etmişlerdi. İstanbul'da bulunan İngiliz Amirali Webb, Sadrazama, İzmir'deki Amiral Calthorpe, İzmir Valisi'ne aynı gün içerisinde işgalle alakalı birer nota verdiler. Bu sûretle gizlilik içerisinde yürüttükleri politikalarını açığa vurmuşlardı[505]. Yunan askeri 15 Mayıs sabahı, İzmir'i işgal etmeye başladı. Kordon boyunda ilerleyen bir Yunan askeri kıtasının üzerine Gazeteci Hasan Tahsin Receb (Osman Nevres) tarafından ateş edilmesi nedeniyle yerli Rumlar ile Yunan askeri, yağma ve taşkınlıklar yapmaya başladılar. İzmir ile civarında iki gün içerisinde 2.000'den fazla Türk öldürüldü, Türk evleri ve dükkânları da yağmalandı[506]. Bunun

[502]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 264-265.
[503]"İzmir'de", **Alemdâr,** 15 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 144-1454, s. 2.
[504]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 121.
[505]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 230-231.
[506]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 269.

üzerine Damat Ferid Paşa Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne bir muhtıra vererek istifa etti[507].

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Sadrazam Paşa Hazretleri'nin Notası" başlıklı metinde, İzmir'in işgali üzerine Sadrazam Damat Ferid Paşa tarafından bir nota, İtilaf Devletleri komiserlerine verilmiştir.

> "…Taraf-ı asilenelerinden Düvel-i Müttefika namına tebliğ buyrulan "14 Mayıs 1919 tarihi ve 1913 numaralı takrirde" Paris Konferansı'nın İzmir istihkamâtının Düvel-i Müttefika askeri tarafından işgal hakkındaki kararı tebliğ ve işgal-i faaliyetin mütareke mukavelenâmesinin yedinci maddesi ahkâmına tevfikan vâki olduğu ilaveten beyan buyrulmuştur.
>
> Dünden beri İzmir Valisi'nden vârit olan müteaddid telgrafnâmelerden şekl-i işgalin tebdîl ettiği sâlifüzzikr takrirde beyan edilmiş olan şekl-i işgalin tebdîl olunduğu anlaşılmış ve filhakika Asaletlü Amiral Calthorpe Cenapları Yunan askerinin şehre dâhil olduğunu valiye tebliğ etmiştir.
>
> Hükümet-i Osmanîye, devletin Akdeniz Vilâyetinin hâlihazırda böyle bir tedbiri hak gösterecek hiçbir sebep bulunmadığını evvel be evvel beyan eylemeye vazife addeder.
>
> Düvel-i Müttefika bir lahza bile şüphe etmediğim mütâbaat-ı adil ve nasfetler iktizâsınca hükümet-i seniyyenin askerimizin mevcudiyeti tezyid etmek hakkında iki aydan beri vâki olan mutâlab-ı muhka ve mükerrerasını kabul eylemiş olsalar idi vilâyet-i mezkûrede emin ve asayiş daha mükemmel bir sûrette temin edilmiş olurdu.
>
> Şimdiye kadar cevapsız kalan teklifimiz mûcibince silâhaltında 70.000 kişi bulunduracak iken elhalet-i hazâ hayli vâsi bir saha dâhilinde dağılmış olmak üzere ancak 40.000 kişi vardır. Hükümet-i Osmanîye Paris Konferansı'nın kararına muhâlefet etmez fakat Yunan askeri tarafından vâki olacak bir işgale taven Rumî (Anadolulu) rıza göstermez. Çünkü Devlet-i Osmanîye'nin eczâ-ı asliyesinden olan bir Asya şehrinin ne ırken, ne tarihen, ne de coğrafya nokta-yı nazarından Yunan Hükümet-i hazırasıyla hiçbir münasebeti yoktur. Eğer hatırat-ı tarihiye bir hak teşkil edebilirse Bahr-i Sefid sevahilinin birçok noktanın da aynı hale düçar olmaları iktizâ eder. Kurun-ı kâdime tarihini karıştırmış hiçbir sûret-i hall-i medar olmadıktan başka herc ü merc tezyid eder…
>
> …İzmir'de yüzde seksen üç nisbetinde hâiz-i ekseriyet olan ve dini, fikri gaye-i hayali ve âdeti orada yaşayan ekalliyetin dininden, fikrinden, gaye-i hayalinden, âdetinden külliyen farklı olan Türk ahalisi ile tamamıyla Türk olan yeni bir şehir olduğu için burada Türk milletin hukukunu nazar-ı dikkate almak hem pek müşkil hem de kâide-yi adl-i nasfet ile gayri kâbil-i telif olur. Binâenaleyh ne hükümet ne de millet-i Osmanîye devletin en mühim şehirlerinden birisinin işgali bir mâhiyet-i katiyeyi hâiz olacağı ihtimalini bir an için bile kabul edemezler.
>
> Hükümet-i Osmanîye Düvel-i Muazzame-i İtilafi'ye hakkında hayat-ı hürmetkâriyesi iktizâsınca düvel-i müşârünileyh kuvvete istinad eden arzularına serferâ etmesi hiçbir sûretle hakkından feragat mahiyetine hâiz ganameti tazmin etmez.[508]"

Bu metinde, Osmanlı Hükümet'nin, İtilaf askerlerinin İzmir'i işgaline karşı çıkmadığı fakat Yunan işgalini asla kabul etmeyecekleri iddia edilmiştir. Hükümetin, İtilaf Devletleri'ne olan saygısından dolayı, onların iradesine boyun eğdiğini; fakat hiçbir şekilde kararından vazgeçmediği belirtilmiştir.

[507]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 231.
[508]"Sadrazam Paşa Hazretlerinin Notası", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Fransa'dan Gelen Haberler" başlıklı metinde, İzmir'in işgalinin gerekçesi şu şekilde Osmanlı Hükümeti'ne haber verilmektedir:

> "...Kuvâ-yı müttefika, İzmir'e ihraç edilmiştir. Yunan kuvvâsı İzmir'in başlıca mahallerine yerleştirilmiştir. Şehrin istihkâmatı Fransız kıtaatı tarafından işgal edilmiştir. İngiliz ve İtalyan efrâdı civarda bazı nikatı işgal etmektedir. Birçok müttefikin sefain-i harbiyesi açıkta demirli bulunmaktadır. Hükümet-i Osmanîye'ye bir gün evvel müttefikeyn-i memureyn bahriyesi vâsıtasıyla müterekenamede müttefiklerin emniyeti tehdit edecek ahval vukû bulduğu takdirde işgal etmek hakkını hâiz bulunduklarına dâir olan yedinci maddeye tevfikan bu harekete tevessül edildiği bildirilmiştir.
>
> ...Fransız mahafil-i resmîyesinde müttefiklerin talebi üzerine Yunan kıtaatının İzmir'e müteveccihen hareket ettikleri temin ediliyor. Fransa'nın Loren zırhlısı İzmir'e gitmek üzere 14 Mayıs'ta hareket etmiştir.[509]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mösyö Repolis'in Beyânatı" başlıklı metinde ise,

> "Yunan Meclis-i Vükelası Reis-i sânisi Mösyö Repolis'in geçen salı günü İzmir'e muvâsalat etmiş ve kendisini ziyaret eden gazetecilere bervech-i âtî beyânatta bulunmuştur.
>
> "Yunan Hükümeti; İzmir'i, Sulh Konferası'nın kararıyla işgal etmiştir. Yunanistan Avrupa tarafından kendisine tevdi edilen vazifeyi ifâya ve aynı zamanda kendi menâfiini hizmete muktedir olduğunu ispat için bi-taraf ve adil bir idare tesis edecektir. Yunan Hükümeti'nin tarz-ı telkibince anasır arasında cins ve mezhep farkı yoktur. Yalnız bir millet mevcuttur…[510]"

Repolis, Yunanistan'ın İzmir'i Paris Barış Konferansı'nın verdiği kararla işgal ettiğini söylemiştir. İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a verdiği görevi Yunanistan'ın yapacak güçte olduğunu belirtmiştir. Yunanistan hem kendi hem de Müttefiklerin çıkarları doğrultusunda İzmir'de adil, tarafsız bir idare kuracağını savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Tarihe Geçecek Bir Söz" başlıklı yazıda,

> "İzmir, Hükümet tarafından sükûnun muhâfazasına karşı verilen bir emre karşı güzel İzmir'in hamiyetli ahalisi şu cevabı vermişlerdir:
>
> "Hükümet bazı vahim mülâhazat-ı siyasîyeyi mebni bu toprakları müdâfaa etmeyebilir. Lakin çok rica ederiz.[511]"

Bu metinde, hükümetin görevini yapamadığı belirtilerek vatanın ve milletin şerefini koruyamadığı vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Adliye Nâzırı'nın Beyânatı" başlıklı metinde, Fransız Entente gazetesi muhâbirinin Adliye Nâzırı Vasfi Efendi ile yaptığı mülâkâtta,

---

[509]"Fransa'dan Gelen Haberler", **Alemdâr,** 20 Mayıs 1335/1919 Salı, Adet: 148-1458, s. 2.
[510]"Mösyö Repolis'in Beyânatı", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1335/1919 Pazartesi, Adet: 154-1464, s. 2.
[511] "Tarihe Geçecek Bir Söz", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1.

"… -İzmir hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Hükümet, İzmir şehrinin işgalini haber alır almaz Düvel-i İtilafiye'ye protesto gönderdi ve istifa etti… …Hapsedilen memureyn-i Osmanîye'nin tahliye edildiği ve asayiş-i umûmiyyenin tesis olunduğu anlaşılınca tekrar mevki-yi iktidara geldik…[512]"

Bu mülâkâttan, Damat Ferid Hükümeti'nin çaresiz kalarak istifa etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de huzur ve güvenlik sağlandıktan sonra aynı hükümetin tekrar iktidara geldiği vurgulanmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir'de Asayiş" başlıklı yazıda,

"Dâhiliye Nâzır-ı Vekili Mehmet Ali Bey Efendi, dün akşam İzmir Valisi İzzet Beyle bizzat muhâbere etmiştir. Bu muhâberede İzzet Bey'in asayişin berkemal olduğunu katiyyetle temin eylediği maal-memnuniye haber alınmıştır.[513]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Adliye Nâzırının Beyânatı" başlıklı metinde ise, Fransız Entente'nin muhâbirinin Adliye Nâzırı Vasfi Efendi ile yaptığı mülâkâtda ise,

"… -İzmir hakkında ne düşünüyorsunuz?

"… -İzmir Bidâyet Mahkemesi riyâsetinden aldığımız bir telgrafa nazarân her ne kadar memureyn-i adliyeden hiçbiri öldürülmemiş ise de Yunanlılar tarafından düçar-ı tecavüz olmuşlardır. Bütün evrak mahvedilmiştir. Memureyne, Vilâyet tarafından meyus maâşat tevzi olunmuştur.

Yerlerini terk eden memureyn işsiz ve parasız olduklarından kendilerine muavenette bulunmak üzere iki gün evvel 100.000 lira gönderdik…[514]"

Bu mülâkâttan, İzmir'de güven ve huzurun sağlanmadığı ve İzmir halkının çok zor durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mitinglerin Menni" başlıklı yazıda, *"Dün Beşiktaş ve Beyazıt'ta icrâası tasvir olunan mitingler hükümet tarafından men edilmesi hesabıyla icrâ olmamıştır.*[515]" Bu metinden, Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin, İtilaf Devletleri ile Yunanlıların çıkarları doğrultusunda hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Vali İzzet Bey'in Beyannâmesi İzmir Ahalisine" başlıklı metinde,

"İki gün evvel vukûa gelen hadisata nihayet verildi. Gerek memuriyetten gerek efrâd-ı mahaliyeden tevkif edilenler tahliye edilmişlerdir. Memureyni, ibkâ-yı vazifeye davet edilmişlerdir. Elyevm usulü dâiresinde meclis idare-yi vilâyeti davetle umur-u vilâyetin

[512]"Adliye Nâzırının Beyânatı", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 2.
[513]"İzmir'de Asayiş", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1.
[514]"Adliye Nâzırının Beyânatı", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 2.
[515]"Mitinglerin Menni", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1335/1919 Pazartesi, Adet: 154-1464, s. 1.

temsiliyetiyle iştigâl ediyorum. Diğer taraftan Yunan işgal-i askeriyesi kumandanlığı ile bilittifak muhâfaza-yı asayiş zımnında bilcümle tedâbir ittihaz edilmiştir. Yunan işgal-i askeriyesi kumandanı Müslümanların hayat-ı dinîye ve millîyesini, rencide edecek hadisata katiyyen müsâade etmeyeceğini bana sûret-i katiyyede temin etti. Düvel-i İtilafiye kumandanları da bütün ahalinin hayat-ı namusu ve servetinin keyfiyyet-i muhâfazasını nezâret edeceklerini beyan eylemişlerdir. Binâenaleyh kimsenin bir gûna korku hissetmesine sebep yoktur. Kuvvâneyn-i askeriyeye riâyet ettiğiniz takdirde hayat ve servetiniz taht-ı teminde olduğundan iş gücünüzle meşgul olabilirseniz ben sizin valinizim her kimin bir şikâyeti var ise işgal-i askerî kumandanının beyannâmesi vechle gerek bana gerek kendisine tahriren mürâcaat edebilir. Şikâyetiniz derhal nazar-ı itibara alınacak hakkınız ihkak olunacaktır. Bundan emin olabilirsiniz.[516]"

İzzet Bey, İzmir'de güvenliğin bozulmaması için İzmir halkını uyarmıştır. Dolayısıyla İzzet Bey'in, Yunan işgal güçlerine hizmet ettiği anlaşılmaktadır.

Refi Cevad'ın Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Siyaset-i Hazıra" başlıklı makalesinde,

"Lütfü Fikri Bey, Anadolu İsyanı'nın başlıca esbâbının İzmir'in Yunanistan tarafından işgal olunmasında arıyor. Hiç şüphesiz bu noktada yanılıyor. Ya bilmiyor veyahut tecâhülden geliyor. İzmir'in işgali İttihat ve Terakki Hükümeti aleyhine kıyam ettirmek için sebeb teşkil eyledi. Elyevm Ankara'da bulunanlar İttihat ve Terakki'nin bellibaşlı simalarıdır.

Bilâ-lüzum harbe girerek ve dâhili birçok sû-i istimâlet yaparak memleketi mahveden bu şahsiyetlerin tecziye edilmemeleri İzmir'in işgaline sebep olmuştur… İzmir'in işgali Anadolu kıyamına bir sebep olarak kabul edelim…[517]"

Refi Cevad, İzmir'in işgal edilmesinin sebebinin İttihatçılar olduğunu iddia etmiştir.

3.2.3. İzmir'in İşgaline Tepkiler

Yunanlıların, İzmir'i işgal etmesi sonucunda Türk milleti bu işgale karşı tepki göstermiştir. Alemdâr gazetesi İzmir'in işgaline karşı birçok telgraf ve protesto metni yayınlamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Matem-i Umûmî" başlıklı yazıda, *"Bugünden itibaren bütün tiyatrolar, sinemalar, çalgılar İzmir havadisi münasebetiyle milletin heyecan-ı umûmîsi karşısında tatile mecbur kılınmışdır.*[518]" İzmir'in işgal edilmesinden dolayı ülke genelindeki eğlencelerin tatil edildiği vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "La Taknâtü Min Rahmetullah…" başlıklı metinde şu telgraflar neşredilmiştir.

[516]"Vali İzzet Beyin Beyennâmesi İzmir Ahalisine", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1335/1919 Pazartesi, Adet: 154-1464, s. 1.
[517]Refi Cevad, "Siyaseti Hazıra", **Alemdâr,** 15 Ekim 1336/1920 Cuma, Adet: 656-2956, s. 1.
[518]"Matem-i Umûmî", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1.

"İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Anadolu'dan matbaamıza yağan telgrafların bir kısmını neşrediyoruz. Bütün Türklerin kalbinde derin bir ıstırap uyandıran bu hadisedir, hall u mündefi edilmezse başlayan heyecanın pek müvessif neticeler tevlid edeceği muhakkaktır. Anadolu baştanbaşa galeyândadır. Her millet hakk-ı hürriyetini veren Wilson Prensipleri'nin ihlâl edilmeyeceğine ve yapılan haksızlığın serian tamir olunacağına eminiz. Muhterem İtilaf Hükümetleri bu serî hakkımızı herhalde nazar-ı dikkate alacaklardır.

İzmir Anadolu'nun devamıdır. Tarihimiz, ananemiz bu güzel şehri asırlarca Türk olarak tanıtıyor ve daimada Türk olarak kalacaktır. Bu noktada bütün vatandaşlarımızın kalbi aynı hisle çarpmaktadır…"

"…Bursa-İzmir'in Yunanistan tarafından işgal haberinin intişarı üzerine bugün Bursa Vilâyetinde cevâmi-yi muhtelifede binlerce ahali tecemmu ederek Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya Düvel-i Muazzamesi'nin İstanbul'da bulunan mümesillerine telgrafla müracâat ve keyfiyyet-i işgalden dolayı ıstırap ve tesirlerini beyan etmişlerdir…"

"Sinop- Asr-ı kadimeden beri bütün uruk-u asabı Osmanlı kanıyla mahmur ve kitle-i azimi Türklerin ihtiva etmekte olduğu İzmir gibi Türkoğlu Türk vilâyetimizin ananâtı, tarihi, mantık-ı ser'ayâ ayaklar altında kalarak Yunanistan tarafından sûret-i işgalini Türklerin hukuk-ı hayatiyeden ankasdeyn mahrum bırakılacağına delil olan bu cân-hiras-ı tahmil-güzar faciayı kemal-i tesirle reddetmekle beraber İzmir'in Osmanlı ülkesinde kalmasını son dereceye kadar müdâfaa edeceğimiz gibi bizleri azim-i katiyyemizde hiçbir kuvvet ve teşebbüsün men edemeyeceğini livâmızın heyecana ve galeyâna gelen efkâr-ı umûmiyyesi namına arz-ı ihtisar ve netice-i beşârat haberini sabırsızlıkla intizar eyleriz."

Kastamonu, Konya, Konya-Ereğli, Burdur, İzmit, İnegöl, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Heyet-i Merkeziyesi, Matbûat-ı Umûmiyye Müdüriyeti…[519]"

Bu telgrafnâmelerden, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden dolayı bütün memleketin bu işgale karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Wilson Prensipleri'nin her millete bağımsızlık hakkını verdiğini ve verilen bu bağımsızlık hakkına kimsenin müdahale edemeyeceği savunulmuştur. Bu prensiplere dayanılarak İtilaf Devletleri'nin bu haksız işgali engellemesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk milletinin, İzmir'den vazgeçmeyeceği belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ali Kemal Bey ile Mülâkât" başlıklı metinde, Fransız İstanbul gazetesi muharrirlerinden biri İzmir Olayı hakkında Ali Kemal Bey ile bir mülâkât yapmıştır. Bu mülâkâtta İzmir'in işgali ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

"Her ne kadar İzmir'in muâhedenin yedinci maddesinden dolayı işgal edildiği Amiral (Webb)'in İtilaf erkânı tarafından bize tebliğ eylediği notada muharrer ise de mezkûr maddede zikredilen esbâb İzmir'de hadis olmamıştır. Bu hadise münasebetiyle bütün vilâyette büyük bir heyecan husûle gelmiştir. Dünden beri aldığımız telgraflar yüze baliğ olmaktadır.

İzmir'in yüzde seksen üçü Müslüman'dır. Bu da size vukuatını söylediğim heyecanın sebebini pek güzel göstermektedir. Anadolu'nun en zengin kısmı orasıdır. İzmirsiz Türk Anadolusu olamaz. Bizim vâsıtamızla hazırlanan efkâr-ı umûmiyye, anasır-ı İslâmîye'nin hâiz-i ekseriyeti olmadığı yerler varsa onların elimizden çıkmasını teessürle fakat tevekülle karşılayabilirdi. Fakat İzmir'in işgali haberinin son derece taht-ı tesirinde kalmıştır…[520]"

[519]"La Taknâtü Min Rahmetullah…", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 1-2.
[520]"Ali Kemal Bey ile Mülâkât", **Alemdâr,** 18 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 146-1456, s. 2.

Ali Kemal Bey, İzmir işgalinin haksız yere olduğu için işgalin kabul edilemeyeceğini söylemiştir. İzmirsiz bir Türkiye'nin olamayacağını savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Heyecan Gittikçe Artıyor" başlıklı metinde, telgraf sûretleri neşredilmiştir. Bu telgrafnâmelerde, yaklaşık altı yüz senelik Osmanlı Devleti idaresi altında olan İzmir'in haksız yere Yunan ordusu tarafından işgal edildiği belirtilmiştir. Yayınlanan bu telgraflar işgali şu şekilde protesto etmişlerdir:

> "Orhaneli"-İngiliz Amiral Calthorpe'ye, "…600 senelik Türk vatanı olan sevgili İzmir'imizin bir şerzeme-i kalîle-yi mutâlab-ı asdaf edilerek Yunanistan tarafından işgal ve ekseriyet-i kahirenin hukukunu şu sûretle onlar tarafından pâymal edildiği anlaşılmıştır…"
>
> "Kırkilise (Kırklareli)-Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya Düvel-i Muazzamesi mümessillerine muazzam Amerika Hükümeti'nin muhterem Reis-i Cumhuru Wilson'un esâsat-ı sulhîye hakkındaki programına muvaffak olarak hukuk-ı millîye ve adl u anane-i tarihimizde bir darbe mahiyetini hâiz addettiğimiz İzmir ve havalisinin Yunan askeri tarafından işgalini hükümet-i muazzamenizin göstereceğini kuvvâen ümid ettiğimiz adl u hak ile gayrı kâbil-i telif görerek protesto eder ve masum Türk milletinin ihlâl edilmekte olan hukukunu siyânet etmenizi şan ve şerefinizden bekleriz.
>
> Kırkkilise Hürriyet ve İtilaf şubesi."
>
> Ereğli, Söğüt, Demirci, Mudanya, Nazilli, Orhan Gazi...[521]"

Bu telgrafnâmelerde, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi protesto edilmiş ve İtilaf Devletleri'nden bu haksız işgali Wilson Prensipleri'ne istinaden engellemeleri için yardım çağrısında bulunulmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Azim, Millî İzmir'i Kurtaracaktır" başlıklı metinde İzmir'in işgali hakkında telgraflar neşredilmiştir. Bu telgraflarda, İzmir'in haksız yere işgal edildiği ve bu işgalin bir an önce engellenmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Türklerin, İzmir'de çoğunlukta olmasından dolayı Türk milletinin canı pahasına dahi olsa bu işgale karşı koyacağı savunulmuştur.

> "Anamur Müslümanlarının Protestosu
>
> Anamur-….Wilson desâtirinin on ikinci maddesiyle Türklerin hâiz-i ekseriyet olduğu topraklarda hükümet ve tamamiyet-i mülkiyesine tasdik etmiş iken bugün bu kaide hak ve adâletle münâfi olarak İzmir ve havalisinin Yunanistan'a bağış ve ilhak edilmesi son damlaları henüz kurumamış olan hun-u masumanenin tekrar irâka u isâlesi bâdî olacağını elbet takdir ederseniz Avrupa ve Amerika devlet-i müttehidesi nâhak yere insan kanı dökülmesini arzu etmiyorsa en kıymettar bir uzvumuzu keserek müsâlemet-i cihanın ilelebed ihlâline bâdî olacak bir hareket elzem eylememelidir… (Birçok imzalar)
>
> İtalya, Amerika, Fransa, İngiltere Düvel-i Fahimesi Mümesil Caniplerine:
>
> Alaşehir-İzmir ve mülhekatının Yunan Hükümeti'ne ilhakı ve Yunan askeri tarafından işgal edilmekte olduğu işidilmiştir. Aydın vilâyetinde İslâmlar ekseriyet-i azimeyi hâizdir ve hükümet-i Osmanîye'nin İzmir mülhekatı üzerine hak ve tarihi meseledir. Memleketimize aid küçük bir hakk-ı hâiz bulunmayan Yunan hâkimiyetine katiyyen tahammül edemeyeceğiz vatanımızın müdâfaasına tamamıyla hazır ancak buna lüzum kalmayacağını ve Düvel-i

[521]"Anadoluda Heyecan Gittikçe Artıyor", **Alemdâr,** 20 Mayıs 1335/1919 Salı Adet: 148-1458, s. 2.

Müvtelika'nın hakkımızı teslim eyleyeceğini ümid eder ve mümessili bulunduğunuz düvel-i fehimeye maruzatımızın iblâğını rica eyleriz.

Alaşehir Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi Dersaâdet İngiliz Mümessil-i Siyasî Hazretlerine.

Trabzon, Bursa, İnegöl, Polatlı ve Edirne Kapı...[522]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bugünkü Vaziyet Karşısında…" başlıklı makalesinde,

"…İzmir'in işgal haberi geldiği gün millette bir feveran müthiş bir galeyân hâsıl oldu. Bu feveran Türklerin samimi ruhundan doğmuştu. Son derece sükûn ile yapılan bu tezâhüratın bugünkü şûle-i ümidi parlanan yegâne bir amel olduğunu kabul ediyoruz.

İzmir bütün Türkler için bir gaye-i millîye oluyor.

Bu memleket hiçbir istilaya hiçbir zillete boyun eğmez, deniliyor. Bunu cümlemiz takdir ediyoruz… …İzmir'in bilhassa Yunanistan tarafından işgal ettirilmesi daha ziyade asabiyet tevlid ediyor. Ahvali-yi hâzıranın bu fecâatını kökünden kesmek için daha şümûllü daha mantık bir hareket ve hiddet-i tâmmeye temin edecek bir kuvvete bizi vaziyete doğru şitâb etmek icab ediyor…[523]"

Refi Cevad, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini vurgulamıştır. İzmir'i işgalden kurtarmanın bütün Türklerin temel hedefi olduğunu söylemiştir. Bu işgalden kurtulmak için mantıklı ve hızlı bir şekilde hareket etmenin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kardeşler" başlıklı metinde, millî birliğin her kuvvetten daha üstün olduğu belirtilmiştir. Memleketi bu felaketten kurtarmanın tek şartının millî birlik olduğu vurgulanmıştır.

"Bugün bütün İstanbul bir mitinge hazırlandı. Bilcümle müvesat-ı içtimâya ve millîye bu mitinge iştirâk edecek dükkânlar kapanıyor. Esnaf da Sultan Ahmet'te miting mahaline koşuyor. Bütün âlem-i İslâm'ın sesi bugün bizim göğüslerimizden fışkırmalı.

Vatan tehlikede! Onu kurtaracak yegâne silah millî vahdettir ve bu vahdet her kuvvetten daha kuvvetlidir.

Mebus olacak sıra değildir. Hakkımızı haykıralım. Elbette muvaffak olacağız çünkü kardeşler! Mazlumları koruyacak bir el var. Biz mazlumuz, Allah bizimledir.[524]"

Yine Alemdâr gazetesinde "İzmir Meselesi Etrafında" başlıklı metinde şu telgraflar neşredilmiştir:

[522]"Azim Millî İzmir'i Kurtaracaktır", **Alemdâr,** 22 Mayıs 1335/1919 Perşembe, Adet: 150-1460, s. 1.
[523]Refi Cevad, "Bugünkü Vaziyet Karşısında…", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 1.
[524]"Kardeşler", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 1.

"Keşan, Bursa, Alaşehir, Yalova, İskib, Karacaköy, Havza, Kavak...

"Tekfurdağı-İzmir'i, Yunan askerinin işgal haberi bizi pek müteessir etti. Bunu protesto eder ve icrâa-yı hakk u adledeceklerine ümitvar olduğumuzun Fransa Devlet-i fahipenasına arz ve iblâğını maal-ihtiram ricâ eyleriz. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Tekfurdağı Şubesi...

"İskilip-Mütarekenâme esasına muhâlif olarak yedinci maddenin tatbik olunması millet-i Osmanîye'yi fevkalâde dağıdar-ı teessüf eylemekte iken ahiren Yunan askerinin İzmir ve havalisinin işgalinde kasd eylemesi heyecan-ı umûmiyyeyi bir kat daha teşdid ruh-u İslâm'ı ebediyyen mahv u tebah olmaya sevk eylemektedir. Zira memleketimizde sakin Rumların asırlardan beri aleyhimizde beslemekte oldukları kin ve garez Yunan askerinin vatan-ı mukaddesamıza ayak basması ile volkan-ı âsâ-yı fevrâna başlayarak birtakım vukûat-ı ruzmere ile hissiyât İzmir vilâyetinde asayişi sekte-dar eylemeye öteden beri gece gündüz kemal-i dehşetle çalışdıkları güneş kadar aşikâr olan yine Yunan askerinin işgal muvakkatına müsâid olunması İzmir Vilâyetinin herc u merc edilmesini ve bilnetice Yunanistan'a ilhakını intâc edileceği millet-i İslâmîyece katiyyen sabit olduğundan buna asla ve kat'a müsâade edilemeyeceği ve eğer her nevi hak ve adâlet ve akvamın hürriyet prensibi ile ahkâm-ı mütarekeye mugayyir olarak muvakkaten işgal-i askerî altına alınması hükümet-i itilafiyece matlub ve mültezim ise Yunan askeri tarafından olmamak şartıyla bu vazifenin İngiltere, Amerika ve Fransa hükümetleri tarafından ifâsı bilumûm Müslümanların ez-can u dil arzu eylediklerini hükümet-i matbûânıza arz eylemenizi hakk u adâlet ve insaniyet namına zât-ı asilanelerinizden niyaz eyleriz. İskilip Miting Namına Müfti İsamil Hakkı...[525]"

Bu telgrafnâmelerde, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali protesto edilmekle beraber Yunanistan'a karşı İngiltere, Amerika ve Fransa devletlerinden birinin tercih edilebileceği vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kadı Köyündeki Miting" başlıklı metinde, İzmir'in işgali şu şekilde protesto edilmiştir:

"Dün akşam Kadıköy'ünde dâire-i belediye önünde toplanan binlerce kadın erkek çoluk çocuk Kadıköy halkı tarafından fevkalâde heyecanlı tezâhürat yapılarak cümlesi İzmir'in Türkler'de kalması için bütün hayatlarını feda edeceklerini kemal-i tesirle beyan etmişlerdir. Makri köyünde dahi tezâhürat-ı vatanperverane vukûa gelerek heyecan-âmiz bazı nutuklar irad edilmiştir[526].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dünkü Muazzam Mitingde (300.000)'e Karîb Müslüman" başlıklı yazıda, Mitingin saat 14.30'da başlayıp saat 16.00'da sona erdiği belirtilmiştir. Bu mitinge, Harbiye Nâzırı Şevket Turgut, İstanbul Muhafızı Seyit Paşalarla Polis Müdür-i Umûmiyyesi Halil Bey katılmışlardır.

"…Nihayet nutuklara başlandı. Aşağıda yazdığımız üzere hatiplerin tesirle yükselen sesi kelimelere dökülüyor. Hıçkırıkları gökleri sarsıyordu, o esnada Sultan Ahmet Cami'nin minarelerinden sala ve tekbir avazları duyuldu. Şimdi caminin kubbeleri inliyor. İstanbul topraklarının en küçük zerresine varıncaya kadar titriyordu. Bu tekbirler yalnız İstanbul'un, Anadolu'nun bütün Türk illerinin değil beş yüz milyon Müslüman'ın sâkin olduğu bütün toprakların müşterek sesleriydi…

[525]"İzmir Meselesi Etrafında", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 1-2.
[526]"Kadı Köyündeki Miting", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, Adet: 151-1461, s. 2.

Birçok mekteplerin siyah bayrakları ortasına şu ibareler okunuyordu: -Hak istiyoruz. 350.000.000 milyon Müslüman'ın hakkı 220.0000 Rum'a feda olamaz!"

Dağılan rozetlerin üstünde siyah çerçeveye bürünmüş bayrağımızın şekli ortasında "İzmir, Türk kalacaktır." cümlesi gözleri ve kalpleri okşuyordu.

…Haksızlık karşısında böyle çırpınan bir millet elbette sevgili İzmir'ini daima Türk olarak yaşatır ve onu hiçbir zaman ağyara kaptırmaz. Dünkü heyecan-ı umûmî bunu ispata kâfidir.

…Hak nerede ise tezâhür edecektir. Buna inanalım ve me'yus olmayalım. Çünkü azm-i millî en büyük harikalar doğurur. İşte dünkü miting bu harikanın hakikaten mevcudiyetini gösterdi. Yakında tecelliyetini de göreceğiz.

…Kürsünün ön tarafı siyaha boyanmış Osmanlı sancağı ile örtülü ve tam ortasında siyah çerçeve içinde beyaz zemin üzerine Wilson'un on ikinci maddesi yazılı idi…[527]"

Bu mitinge tüm yurttan insanların katıldığı vurgulanarak Wilson Prensipleri'nin 12. maddesine göre, Yunanlılar'ın yaptıkları işgalin kayda değer bir gerekçesinin olmadığı ve İzmir'in Türk toprağı olduğu belirtilmiştir. Türk milletinin azmiyle İzmir'in kurtulacağı savunulmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Milletin Tezâhüratı" başlıklı telgrafnâmede,

"Erzurum-İzmir'in o büyük İslâm ve Türk yuvasının Yunanlılar tarafından işgaline adl-i Düvel-i Muazzame-i İtilafiye'nin müsâade edişi hakk-ı hayat-ı mevcudiyet-i millîyemiz namına büyük bir darbe olarak telakkî edildi. Herkesin sükûnla bir devre-i heyecan yaşıyor. Bütün müesseseler, dükkânlar kapanmış. Muazzam bir miting akdedilerek işgal keyfiyyeti Düvel-i İtilafiye ve efkâr-ı umûmiyye-i cihana karşı protesto edilmek üzere lazım gelen muhtıra kaleme alınmıştır. Erzurum'da bütün İslâm âlemi sönmez bir infial ile mâtemeyn dakikalar yaşıyor.[528]"

Bu telgrafnâmede, İtilaf Devletleri'nin İzmir'i işgal etmesi için Yunanistan'a izin verdiği belirtilmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir ve İzmir'den Sonrası İçin" başlıklı makalede İzmir hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"İzmir'in en asabiyetimize dokunan bir devlet tarafından işgali sûretinde tecelli eyleyince darbenin şiddeti altında ne yapacağımızı şaşırdık.

Protestolar, mitingler, nutuklar, feryadlar... Netice hiç…

İşin garibi İzmir'in elden gitmesine sebebiyet veren, hatta kalan mevcudiyetimizi bile tehlikeye koymaya sebep olanların masum milletten daha fazla yaygara etmeleridir.

Feryad ve figanın bize İzmir'i getireceğini sandık.

Biz ise sadece ağzımızı açtık. Gözyaşlarımızı salıverdik.

Mevki-i iktidarda acz-i tam içinde yuvarlanan Ferid Paşa vardı. Bütün yaptığı, yapacağı teşebbüsat-ı siyasiye mahdud bir dâire-i acz içinde kalıyordu.

İcrâat-ı dâhiliye namına ise hiçbir şey yapamıyorduk.

Bittabi o nümâyişler sarf-ı mevzi bir halde kaldı ve hüsn-ü netice vermedi.

Arkadan Teşkilat-ı Millîye meselesi çıktı.

[527]"Dünkü Muazzam Mitingde (300.000)'e Karîb Müslüman", **Alemdâr,** 24 Mayıs 1335/1919 Cumartesi, Adet: 152-1462, s. 1.

[528]"Milletin Tezâhüratı", **Alemdâr,** 26 Mayıs 1335/1919 Pazartesi, Adet: 154-1464, s. 2.

Teşkilat-ı Millîye'nin esası İzmir'di ve İzmir içindi.

Sade o muazzez vatan parçasında bir avuç kahraman-ı mütecellidane çarpışıyor, karılarının namusunu, evladının hayatını, ecdadının şerefini siyânete çabalıyordu.

Teşkilat-ı Millîye üzerine Damad Ferid Paşa Kabinesi sükût etti. Teşkilat-ı Millîye'ninde yaptığı yapacağı Ferid Paşa'nın şahs-ı ıskat eylemesi olmasıdır.

Hâlbuki yapılacak veya yapılması lazım gelen şey bu değildi. Ferid Paşa'yı icrâatsızlıktan dolayı ıskat etmek icab ederdi.

O icrâatsızlıkta cümlece malumdur.

Gerek harpden evvel ve gerek harpten sonra memleketi perişan edenlere karşı hiçbir şey yapılmamıştı. Bir milletin ise evvela bunu temizlemesi, dostunu düşmanını ayırt etmesi icap ederdi.

Bu yapılmadı, bunu İzzet Paşa, ne Tevfik Paşa, ne de Ferid Paşa Kabineleri yaptı.

Nitekim şimdiye kadar hadisat-ı siyasiyenin tamamen aleyhimizde olması da bunu ispat eder. İşte İzmir, sözde Ferid Paşa'nın sükûtuyla bize avdet edecekti.

Mesele şahısta değildir. İcrâattadır. Ferid Paşa'ya olan aleyhtarlığımız icrâatsızlığı dolayısıyla idi…

Ne dersek diyelim: Vahdet-i millîye, mevcudiyet-i millîye el birliği ile yaşamak ve çalışmak... Bunlar lâf-ı güzâftan ibarettir.

İzmir'i bu badireye düşürmemek icrâat ile mümkün olabilirdi.

İzmir'i bugün düşmüş olduğu bu badireden kurtarmak da ancak bununla, yani yine icrâat ile mümkün olabilirdi.

Gördük...

Tahkikat raporları ne netice verdi? Hiç...

Bütün gazeteler yazdılar. İntizâr eylediler. Dün alınan telgraf Yunanlılara itimad, heyet-i takdirat beyan eyledi.

Kâbil değildir.

Aramızdaki mücrimleri tecziye etmedikten sonra söz sahibi olamayız.

İzmir'in vaziyeti malum…[529]"

Refi Cevad, Türk milletinin yapmış olduğu protestolar ve gösterilerle İzmir'in kurtulamayacağını iddia etmiştir. İzmir'in ancak icrâat ile kurtarabileceğini savunmuştur.

Alemdâr gazetesi, İzmir'in işgaline karşı çıkmış ve bu yönde bir yayın politikası izlemiştir.

3.2.4. I. Saltanat Şurası (26 Mayıs 1919)

İzmir'in işgalinden sonra Osmanlıda bir kaos ortamı meydana gelmişti. Bu işgal bütün Türkleri sarsmıştı. Memleketi bu durumdan kurtarmak için kabinede bir meclis toplama eğilimi ortaya çıkmıştı. Fakat daha önce dağıtılan Mebuslar Meclisi'nin yeniden açılmaması noktasında Saray ve Hükümet fikirbirliği yapmışlardı. Dolayısıyla hem memleketteki heyecanı yatıştırmak hem de farklı parti ve grubların isteklerini bir merkez etrafında toplayıp Saray'a ve Hükümet'e tekrar güven kazandırmak amacıyla bir şura toplanmasında yarar görülmüştü[530].

[529]Refi Cevad, "İzmir ve İzmir'den Sonrası İçin", **Alemdâr,** 18 Kasım 1335/1919 Salı, Adet: 338-2638, s. 1.
[530]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 322.

Sultan Vahdettin ve Damat Ferid Paşa, Yıldız Sarayı'nda 26 Mayıs 1919 Pazartesi günü Saltanat Şurası'nı topladılar. Bu şura padişahın isteği ile toplanıp düzenlendiği için adına Saltanat Şurası denilmişti. Şuranın toplanmasının amacı ise barış konferansına gidecek hükümetin, halkın görüşlerini aldığı, milletin desteğine sahip olduğu izlenimini vermek, memleketi parçalanmaktan kurtarmak, şartları ağır olmayan bir barış antlaşması imzalamaktı. Sultan Vahdettin Saltanat Şurası'nın açılış konuşmasını yaptıktan sonra toplantının başkanlığını Damad Ferid Paşa'ya bırakmıştır[531].

Toplantıya Dârülfünun mensupları, hükümet üyeleri, devletin ileri gelen memurları, bilim adamları, ticaret odaları, siyasi partiler ve cemiyetlerin temsilcileri olmak üzere toplam 130 kişi katılmıştı[532].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şura-yı Saltanatın İctimâi" başlıklı metninde,

> "Ahval-ı hazıra ilcâsıyla zât-ı şahane tarafından teşkil-i irade buyrulan Şura-yı Saltanatı dün Saray-ı Hümâyun'da Mabeyn Dâiresinde ictimâ etmiştir. Öğleden sonra saat ikiye kadar şura-yı mezkûra medduv bulunan zevat Yıldız Sarayı'na azîmet ederek Mabeyn Dâiresinin alt salonunda toplanmışlar. Saat üçe çeyrek kala mezkûr dâirenin üstündeki salonda ictimâ etmişlerdir.
>
> Saat tam üçe gelince zât-ı şahane nezd-i hümâyunlarında veliahd-ı saltanat hazretleri bulundukları halde ictimâ edilen salonun müntehâsındaki orta kapıdan salona teşrif buyurmuşlar ve riyâsete mahsus masaya dest-i hümâyunlarıyla ittikâ ederek celseyi şu sûretle küşad buyurmuşlardır:
>
> "Devlet ve ayan-ı kiram ve mütehayyizan buraya davet ettik. Devlet-i Osmanîye'mizin düçar olduğu müşkilât hakkında acilen lazım gelen tedâbiri ittihaz ve hazır-ı kiramın her bir bireylerinin lah-ı hatır olacak fikirlerini ve rey-i mutâlaalarını beyan etmeleri itibarıyla bu ictimâyı metin ve mesud addediyorum. Bu meclis cümlemiz hakkında bâis-i intibâh-ı hidayet buyurmasını Cenab-ı Vacibü'l-âtâya Hazretleri'nden niyaz ederim." "Riyâseti sadrazam paşaya havâle edelim."
>
> Bundan sonra zât-ı şahane teşrif-i hümâyun vukû bulduğu kapıdan tekrar muâvedet buyurmuşlardır. Ve müteakiben müzâkerâta ibtidâr olunmuşdur. Evvelemirde Ferid Paşa Hazretleri vaziyet-i hazıra hakkında sûret-i âtîyede münderic ifa-yı hıtameye kıraat etmiş ve evvelce söz almış bulunan zevatın bu bâbda mütelaâlarını hazırlamak üzere bir çeyrek saat celsenin tatil edildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine meclis azası grub grub ayrılarak her birisi sadrazam paşa tarafından kıraat edilen mütelaât-ı tenkidatı takib eylemişlerdir. Bu metnin hıtamında tekrar ictimâ akdedilmiş ve ibtidâ âyân reisi sâbık Ahmet Rıza Bey söz almıştır. Ahmet Rıza Bey iş bu Şura-yı Saltanatın teşkiline ferman buyurduklarından dolayı zât-ı şahaneye arz-ı şükran eylemiş ve Şura'nın daha büyük bir Meclis-i Millî şeklinde devamına müsâade buyrulmasını padişahımızdan istirham ettikten sonra söze yine şu sûretle devam etmiştir:
>
> -Hükümetin izahatında birtakım noktalar mübhem kalmıştır. Bunlar hakkında bazı mâlûmat verilmesini ricâ ederim, dört devletle münasebetimiz hakkında sadrazam paşa hazretleri beyan-ı mütelaâ buyurdular. Fakat müzâkerenin neticesi nedir ve Sulh Konferansı'na doğrudan doğruya mürâcaat ettiklerini söylediler. Bu mürâcaatlardan aldıkları cevap nedir?

[531]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 141-144.
[532]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 323.

Wilson Prensipleri mûcibince memleketimizin Türk olan aksamındaki hâkimiyetimizin bekâsını temin ediliyordu. Bu prensipler bugün devam ediyor mu? Yoksa vazgeçildi mi? Bunları bilmek lazım gelir. Bazı taraflardan bazı devletlerin muavenetlerine mürâcaat edildiği söyleniyor. Teşettüt-i ârâya sebebiyet verecek olan tedâbir nedir? Bugün hepimiz müttehid bir gayeye doğru yekvücut olarak yürümeliyiz. Evvelemirde malum bir gayemiz olmalı.

Saniyen: Padişah başta olmak üzere millet fedakârlık edeceğini söylüyor. Fedakârlık bir gaye değil, bir vâsıtadır. Evvelemirde gaye-i hedef tayin icab eder. Kuvvet hükümetin silahında değil milletin irtibatındadır. Milletten kuvvet almayan hükümet zaaf ve tacizden kurtulamaz. Hükümetin bugün İzmir'deki tehcir ve taktili başka yerde de mani olmaması ihtimali mevcuttur. Bunun üzerine sadrazam paşa:

-Elimizde muin bir program var, eğer maksadınız istizah ise yakında Âyân'da görüşürüz demiş. Bunun üzerine Ahmet Rıza Bey:

-Husumetlik olmasın zât-ı âlileri tarafından okunan şeyleri gazetelerde gördük, yeni bir şeye muttali olmadık. Maksadım istizah değildir. Hükümet arzu ederse cevap verir, arzu etmezse bir şey söylemez.

Bundan sonra âyân reisi Mustafa Asım Efendi usul-u müzâkere hakkında bazı beyânatta bulunmuşlardır.

Âyândan Müşir Fuat Paşa, söz alarak: "Beyan-ı mütelaâ için heyet-i icrâatiyenin ne derece faaliyet gösterdiğini bilmek icap eder, demiştir."

Âyândan Ziya Paşa aldığı sözden sarf-ı nazar etmiştir.

Âyândan Bahur Efendi, idare-i müşterik talebini havi sadrazam paşaya verdiği bir lâyihanın tetkiki için bir encümen teşkilini teklif eylemiştir.

Âyândan Seyid Bey -İzmir'den bahsolunuyor. Manisa'dan bahis yok. İstanbul'a aid havadislerde işittik. Bunlar ne dereceye kadar sahihtir, bilemiyoruz. İşgaller tevsî' edilmektedir. Vaziyetin ne olduğundan haberimiz yoktur. Hükümet tamamıyla bunu tevzi ederse bizde musib olarak mütelaât-ı dermeyân edebiliriz.

Yunan hükümetiyle biz harp etmedik. Yalnız onunla kat-ı münasebet ettik. Fiilen hâlâ harpte değiliz. Böyle bir hükümete nasıl manda verilir. İzmir'de yapılan emr-i vâki bir işgal mi yoksa ilhak mı? Burası meçhuldür. Bu noktada anlaşılmalı, sonra Şura-yı Saltanatı ictimâ yalnız bir defaya mı mahsustur, yoksa devam edecek midir? Son defa tarafımızdan telsiz telgraf ile doğruca konferansa mürâcaat olunmuş, cevap gelmiş veya gelmemiş meselenin tevzii için bunlar tenvir eylemeli.

Dîvân-ı Muhasebat Reis-i sânisi Cemal Bey, söz söylemekten sarf-ı nazar eylemiştir.

Galip Kemal Bey -Samimi bir tek dost isteriz, o dost bize dest-i muhâdenetini uzatsın ve âtîde Türkiye'mize rehber olsun. Memleketimizin mıntıka-yı taksimi inkiraz demektir. Hükümetimizden talep edeceğimiz şey şudur: Bolşevikleri bile Sulh Konferansı'na davet ettikleri halde, hükümet-i Osmanîye'yi çağırmamalarından dolayı teşebbüsatta bulunmalıyız. Derhal Sulh Konferansı'na bir heyet azm edilmelidir.

Vildan Efendi de mütelaâdan sarf-ı nazar eylemiştir.

Akil Muhtar Bey, bir şura-yı millî teşkilini teklif eylemiş. Selahattin Bey:

Şura-yı Saltanat'ın, şuray-ı millîye inkılâp ettirilmesini dermeyân eylemiş. Celaleddin Arif Bey, Selahattin Bey'in, fikrine iştirâk ederek Baronunda aynı fikirde olduğunu beyan ve Şura-yı Saltanat'ın Vilâyet-i mahaliye-i umûmî azalarının iş bu Şura-yı Saltanat'a ilavesiyle milletin âmâlini izhar edecek bir heyet vücûda getirilmesini söylemiştir.

Rauf Ahmet Bey Wilson Prensipleri'nden bahsederek demiştirki:

"Biz harpte mağlub olduk. Fakat mağlubların da bir hakk-ı hayatı vardır. Adâlet istemeye hakkımız vardır. Bugün kaybedilecek bir dakikamız kalmadı. Hükümet işgalleri, emr-i vâkileri ayrı ayrı protesto ediyor. Bu kâfî değildir. Türklerle sâkin olan yerlerin vahdet-i hayatiyesi, vahdet-i siyasi ve iktisadiyesini temin edecek tedbiri derhal tevessül etmeliyiz. Devletimizin taksimine katiyyen razı olmayız, muavenet lazım fakat bu muavenet idareye (manda) yalnız bir devlete mevdû olmalıdır.

Vakıa bugün taksim ediliyoruz. Fakat taksim için bazı mukaddemat hissediliyor. Bunların önüne geçmeli. Maksadımız şüphesiz istiklâldir. Fakat devletimiz, harpten evvel de tam bir istiklâle mâlik değildi. Amerika, harbe girerken prensipleri vazetti. Eğer bu prensiplerine sadık ise Türkiye'nin vekâlet-i idaresini de deruhte etmelidir. Bu Amerika için bir vazifedir. Onu bu vazifenin icrâasına davet etmeliyiz.

Velid Bey, sözünden vazgeçmiştir.

Vahdet-i millîyeden Hamit Bey, komisyon teşkilini teklif etti. Wilson Prensipleri mûcibince devletimiz müstakil ve bir kitle halinde kalmalıdır. Mutlak bir manda lazımsa bunu deruhte eden bir devlet olmalı.

Saniyen, hilafet meselesi pek mühimdir. Hilafet ancak istiklâlle olabilir. Bu cihet-i nazar dikkate alınmalıdır. Salisen, Hâriciye Nezâretinde notalar yazmak üzere kademe-i siyasetten mürekkep bir komisyon teşkil edilmelidir. Rabian, bir şura-yı millî teşkil edilmelidir, dedi.

Trabzon hukukçularından Fevzi Bey de şura-yı millîye istedi. Millî kongreden Hüsnü Bey, şura-yı millîye istedi ve derhal bir encümen teşkil edilmelidir, dedi.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Reisi Sadık Bey Efendi, yazmış olduğu izahnamesini Abidin Bey'e okuttu ve mütarekeden sonra mevki-i iktidara gelen kabinelerin bidâyetinden vaziyet-i idaresinden şikâyet etti. Devletin bir muhâdenet-i meveddet-i siyasiyeye muhtaç olduğunu ilave ederek masum ahalinin daha ziyade kanını döktürmek câiz değildir. Ve hatta ayaklar altında halkı çiğnetmemelidir.

Metanet dâiresinde hakkımızı isteyelim. Devlet-i Âliye'nin kadim dostu olan bir devletin muhâdenet ve müveddet-i siyasisini temine çalışmak lazım gelir fikrindeyim, dedi.

"Sulh ve Selamet Fırkası'ndan Ferid Paşa: Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın beyannâmesi edebiyanedir. Fakat sükûn ile millet bugünkü beladan kurtulmayacaktır. İzmir'e giren Yunan askeri orada mukabele görmedi. Mukabelesiz giren asker neler yaptı. Ricâ ederim, birbirimizi aldatmayalım. Fırkaların birtakım programlarına yalancı şeylerine aldanmayalım. Hükümet... geçsin başımıza icabında hepimiz ölelim!" Cami Bey, Seyid Bey'in sözlerine iştirâk ettiğini beyan eyledi.

Vilâyet-i Şarkîye Cemiyeti'nden Süleyman Nazif Bey, Vilâyet-i Şarkîye meselesini pek mükemmel sûrette izah etti. Ve sadrazam paşa takdiren kendisine bu izahatı havi bir muhtıra vermesini söyledi.

Millî Ahrar Fırkası'ndan Refik Bey, Türkiye için bir vekâlet-i idariye teşkilini temin etmek lazım olduğunu beyan eyledi.

Sosyal Demokrat'tan Hasan Rıza Bey de bazı mütelaât dermeyân eyledi…[533]"

Padişah Vahdettin, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı felaketlerden kurtulması için bir toplantı yapmayı gerekli görmüştür. Padişah bu toplantıya katılan her ferdin fikir ve düşüncelerini sunmalarını istemişti. Toplantıda konuşanlar, Ferid Paşa'nın verdiği bilgilerin gazetelerde neşredildiğini, bu bilgilerin yeterli olmadığını söylemişlerdir. Ferid Paşa'nın bilinmeyen noktaları aydınlatması için daha fazla bilgi vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hatta bu durumdan dolayı bazı konuşmacılar konuşma hakkından bile vazgeçmişlerdir. Konuşmacıların çoğu Saltanat Şurası yerine Millî Meclis'in açılmasının gerekli olduğunu savunmuşlardır. Muhtemeldir ki işgal altındaki bölgelerin durumunun netleşmemesinden dolayı seçimler yapılmamıştı. Ahmet Rıza Bey, Saltanat Şurası'nın daha büyük bir şekilde Millî Meclis tarzında devamını talep etmiş fakat Ferid Paşa şuandaki durum ve şartların müsait olmadığını daha sonra Âyân Meclisi'nde görüşülerek bu konu hakkında bir karar verileceğini söylemiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şura-yı Saltanat ve Vaziyet-i Hazıra" başlıklı makalesinde Şura-yı Saltanat toplantısında görüşülen konular hakkında,

[533]"Şura-yı Saltanatın İctimâi, **Alemdâr,** 27 Mayıs 1335/1919 Salı, Adet: 155-1465, s. 1.

"…Serd edilen mütâlaât şu noktalarda tesbit edilebilecek:

1-Hükümetin faaliyetinden haberdar olmamak,

2-Bir Şura-yı Millî teşkil eylemek,

3-Kuvvetli bir hükümetin mandasını yani vekâletini kabul eylemek,

4-Millî bir kabine teşkil eylemek...

Hükümetin faaliyetinden haberdar olmamak, meselesinde tamamıyla Ahmet Rıza Bey Efendi'nin fikrindeyiz. Hakikaten Ahmet Rıza Bey Efendi'yi dün fevkalâde takdir eyledik...

Hükümet için yapılacak şey gazetelerde okuduğumuz ve hususi sûrette ekseriyet-i meclisin bildiği vakayı tekrar eylemek değil, bir kere daha bilinemeyen vakaâdan açık bir lisan ile bahsederek ittihaz edilen tedâbirin neden ibaret olduğunu izah eylemekdi. Bunu yapmadı. Yapamadığından dolayı dünkü Şura-yı Saltanatta inkıta-yı teşettüte uğradı ve mütelaâta lazım gelen bir cereyan verilmek mümkün olmadı. Şura-yı Millî teşkiline gelince, buda bir mütelaâdır. Ve bu mütelaâ garibdir. Bütün aynı halet-i ruhiye ve zihniyede bulunan zevat tarafından serd ediliyor. Şura-yı Millî ne demektir? Bu hususta beyan-ı mütelaâ eden zevatın fikirlerine göre dünkü Şura-yı Saltanat bir el çabukluğu ile Şura-yı Millî oluverecekmiş, aza meyânında bulunan memureyn çekilecek vilâyetten aza gelecek ve iş bitecek sonra...

Bu Şura-yı Millî teklifine söz söylemiş olmak için dermeyân edilen bir mütelaâ olmak üzere kabul edeceğiz. Çünkü bu teklifin husulü zamana muhtaçtır. Hâlbuki bizde nakid olmadığı kadar vakit de yoktur. Binâenaleyh bu mevzu üzerinde fazla durmayalım.

(Manda) Meselesi ise dün serd edilen mütelaâtda en büyük bir ehemmiyetle nazar-ı dikkatte alınmaya şâyan bir meseledir. Esasen gerek matbûat namına idare-i kelam eden Rauf Ahmet Bey ve gerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Sadık Bey Efendi dahi bu fikri pek mükemmel delâile istinad ettirerek beyan eylediler. Bilhassa Fırka Reis-i Muhteremi Sadık Bey Efendi'nin kısm-ımahsusamızda görülen uzun beyannâmesinden dahi anlaşılıyorki bugün için yapılacak en mühim tedâbir olsa olsa budur. Esasen evvelden beri bu hususdaki yazılarımızda da bu fikri ileri sürmüştük. Ortada bir himâye kelimesi veya fikri mevzubahis olmaz. İstenen arzu edilen bir muhâdenet ve refâkat-i idaredir. Ve bu bi'l-felc böyle körü körüne kabul edilmez. Bunun birçok kaydı vardır. Evvela bir istiklâliyet-i âliye meselesi vardır. Bizler için bundan sonra yapılacak mücahede silahla değil, kalemle, fikirle, kafa iledir. Asrî bir düşünce ile hareket eden kuvvetli, azimkâr bir gençlik yetiştirmek icab eder. Ve bunun için her şeyden evvel nasıl âtînin istiklâliyet-i fikriyesini muhâfaza etmek lazımdır. Eğer memleketi kan dökmekle elde tutmak mümkün olsa idi biz yalnız kendi memleketimizi değil elden kaçırdığımız vilâyetleride istirdad eylemiş olurduk...

...Tekrar ediyorum: Kuvvetli bir devletin muhâdenet-i idaresini ihmal ve imhal etmemeliyiz...

Millî bir kabine teşkilini ise bizde tahlil edilmemiş bir fikir anlaşılmamış bir kelime olmak üzere tanıyoruz. Geçen günde bilmünasebe söylediğimiz vecihle Millî bir kabine her fırkadan, her şahsiyetten mürekkeb bir kabine teşkil etmekle olmaz. Bunun birçok kaydı ve şartı vardır. Millî Kabine için her şeyden evvel şahsiyetleri tayin eylemeli. Ondan sonra bu şahsiyetler, muin bir program tanzim ederler. Ve icrâ-yı faaliyet edecek olan zevat o programın dâire-i hudud-u dâhilinde çalışırlar. Yoksa millî kabine yapalım demek ile millî kabine olmaz...[534]"

Refi Cevad, Ahmet Rıza Bey'in, Sadrazam Ferid Paşa'ya, meclisin gazetelerde her gün neşredilen bilgileri zaten bildiğini bu bilgilerin yeterli olmadığını ve bilinmeyen konular hakkında açık bir şekilde meclisi bilgilendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Ferid Paşa bu soruya cevap verip gerekli açıklamayı yapmadığından Şura-yı Saltanat'ın dağıldığını söylemiştir. Ahmet Rıza Bey'in bu fikrinde de son derece haklı olduğunu vurgulamıştır.

[534]Refi Cevad, "Şura-yı Saltanat ve Vaziyet-i Hazıra", **Alemdâr,** 28 Mayıs 1335/1919 Çarşamba, Adet: 155-1465, s. 1.

Refi Cevad, gerek Rauf Ahmet Bey gerek Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi Sadık Bey'in manda düşüncesini mükemmel bir şekilde deliller çerçevesinde savunup benimsediklerini belirtmiştir. Sadık Bey'in kuvvetli bir hükümetin vekâletini kabul etme fikrine katılarak memleketin ancak bu şekilde kurtuluşa erişeceğini savunmuştur. Refi Cevad ve Sadık Bey'in mandasını istedikleri devletin kesinlikle İngiltere Devleti olduğuna şüphemiz yoktur.

Refi Cevad ve aynı düşüncede olan kişiler, hemen Şura-yı Saltanat'ın yerine Millî Meclis'in kurulmasını ve Saltanat Şurası'ndaki memurların çekilerek yerine Kurulacak Millî Meclis'e vilâyetten memurların gelmesini gerekli görmüşlerdir. Fakat zaman ve kuvvet yetersizliğinden bu konu üzerinde fazla durmanın gereksiz olduğunu savunmuştur. Refi Cevad, millî kabine hakkında hiçbir şey bilmediklerini vurgulamıştır. Böyle bir kabineyi kurmak için birçok şartın gerekli olduğunu ve bu şartları sağladıktan sonra ancak böyle bir kabinenin kurulabileceğini ifade etmiştir.

Şura-yı Saltanat toplantısında, İzmir'in işgali, Wilson Prensipleri, Doğu illeri-Ermenistan, Manda Sorunu, yeni bir hükümet ve ulusal bir meclis konuları tartışılmış; fakat bu konuların hiçbirinde bir sonuca varılamamıştır. Fakat Saltanat Şurası yerine kurulması talep edilen Millî Meclis hakkında fikir ve düşüncelerin somutlaştırılmasını isteyen Vahdettin, bu konuda kendisine ulaşan cevapların milletin iradesine dayanan bir meclisin kurulması yönünde olmasından dolayı şüpheye düşmüştür[535].

3.3. Amerikan ve İngiliz Mandaları

3.3.1. Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin Kuruluşu

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinde Wilson'un yayınlamış olduğu 14 maddelik program çok etkili olmuştu. Bu program savaşı kaybeden uluslara hürriyetlerini sağlamada ve çoğunlukta oldukları topraklarda egemenliklerini devam ettirmeleri yolunda büyük bir ümit kaynağı olmuştu. Osmanlı Devleti de savaştan çekilirken bu ilkelere istinaden bir antlaşma yapacağını umarak Wilson'a başvurmuştu. Daha sonra bu prensipler çerçevesinde ABD'nin yardımını sağlamak amacıyla 4 Aralık 1918 yılında Wilson Prensipler Derneği kurulmuştu. Bu derneğin liderliğini Halide Edip Adıvar ile Ahmet Emin Yalman üstlenmişlerdi. Dernekte, üniversite öğretim üyeleri, gazeteciler, aydınlar ve yazarlar yer almaktaydılar. Derneğin kurulması için yazılan dilekçe

[535]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 145-147.

metninin üzerinde Halide Edip Adıvar, Hüseyin Avni, Ali Kemal, Muhtar Özden'in imzaları vardı. Basın Derneği'nde bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda 20 kişi seçilmişti. Seçilen bu 20 kişinin hâricinde etkin olarak görev alan diğer isimler şunlardı: Halit Karay, Yunus Nadi Abalıoğlu, Necmettin Sadak, Celal Nuri İleri, Ahmet Emin Yalman, Mahmut Sadık, Velit Ebuzziya, Cevad Bey, Ragıp Nurettin, Hüseyin Bey. Bu grupta yer alanlar, farklı düşünce yapısına sahip olduklarından daha sonra kendi aralarında bir fikir ayrılığı yaşamışlardır[536].

Dernek, kanun tasarısında amacını şu şekilde belirlemiştir:

1-Memleketin Milletler Cemiyeti'nde aynı haklara sahip bir üye ve uluslararası camiadaki mücadelede gözle görülür bir faktör olabilmesi için becerikli bir hükümet mekanizmasına ulaşması, kendi ihtiyaçlarına göre sağlam ve doğru bir şekilde gelişebilmesi.

2-Bütün toplumun Osmanlı halkı olarak ülke hayatına katılabilmesi hakkında eşit ve adilane haklara ve görevlere kavuşması; refah, güven ve mutluluklarının sağlanmasını üstlenecek koşulların oluşturulması.

3-Dışta siyasal ve iktisadi bağımsızlığımızın kazanılması, yabancı sermayenin siyasal bir amaçla değil ekonomik bir esasa göre memlekete girmesi, iktisadi bakımdan bölgeler arasında farklılıklara sebebiyet vermemesi ve içişlerimize müdahale etmemeleri için güçlü bir engel oluşturulması.

4-Dışarıdan bağımsızlığımızı zedeleyecek denetim ve koruyuculuk tavsiyeleri yapılmasına yer bırakmaksızın sadece kendi ihtiyaçlarımız ve isteklerimiz bakımından bağımsızlığımıza uygun ve İtilaf Devletleri ile Amerika için kabul edilebilir bir uygulamayla ortaya çıkmak[537].

Bu kanun tasarısında manda terimi kullanmadan ABD'nin siyasal ve ekonomik desteğini kazanmak amacıyla tesis edildiği söylenebilir.

Dernek programının ıslâhat için tasarladığı esaslar 9 madde halinde belirtilmiştir:

1-Hukuk-ı saltanat ve meşrutiyet idaresi korunacaktır.

2-Her çeşit seçimler için azınlıkların hukukunu muhâfaza edecek bir temsil-i nisbî esası kabul olunacaktır. Meclis-i Vükela'dan en küçük idari şubelere kadar bütün

[536]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 135.
[537]Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi (1918-1922),** Cilt: II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s. 249-250.

faaliyet-i idareye bütün Osmanlı unsurları eşit hukuka sahip vatandaş sıfatı ile iştirâk edecektir.

3-Umûm Nezâretlere geniş yetkiye sahip bir müşavirin başkanlığı altında kendisinin uygun göreceği mütehassıslardan mürekkeb bir heyet-i ıslahiye tayin edilecektir. Islâhat heyetleri zirâat, nâfia, sanayi, ticaret, maârif, muavenet-i umûmiyye işlerini münasip göreceği vesaitle yeni esaslara göre tanzim edecek memleketin maddî mevcudiyeti ve inkişâfını temin edeceklerdir.

4-Adliye teşkilatının eski muhtelit-i mütehalif tesiratından mütevellit mahzurlarını bertaraf ederek bütün vatandaşlar için muasır ve umûmî bir şekilde adâlet temin edecek ıslâhatı memleketimizin istidat ve ihtiyacına göre vücûda getirmek üzere hangi memlekete mensup olursa olsun bu hususta salâhiyette hukuk ulemasından mürekkeb bir adliye heyet-i ıslahiyesini gelecek adliye müşaviri vücûda getirecektir.

5-Polis ve Jandarma Teşkilatı, salâhiyettar bir müfettiş Nezâretinde vâsi bir heyet-i ıslahiyeye tevdi edilecektir. Pek iptidai bir halde olan hapishane teşkilatının ceza hakkında elyevm kabul edilen yeni nazariyeler ve esaslar dâiresinde, ıslah vazifesi mütehassıslarından mürekkep bir heyete tevdi edilecektir.

6-Her Vilâyette vâsi salâhiyetli bir müfettişle, muhtelif sahalardaki mütehassıslardan mürekkep bir heyet-i ıslahiye bulunacaktır.

7-Umûm memleket için müşterek bir mahiyete hâiz olan mesâilin hâricinde her vilâyetin şahsi sûrette inkişâfını temin edecek salâhiyettar bir idare-i mahalliye kabul olunacaktır.

8-Türkiye'yi çağın düzeyine ulaştırabilmek için ABD'nin yardımıyla "15-25" yıllık bir "eğitim ve aydınlanma sistemi"' tesis edilecektir.

9-Yirmi beş sene için beynelmilel bi-taraflığımızı kabul ve temin ettirmek. Dernek, ıslâhat için bu maddeler çerçevesinde hareket edecektir[538].

Derneğin tesisinden sonra neşredilen bildiride gerçekleştirilmeye çalışılan önemli bir konuya yer verilmiştir:

Yapılacak olan Barış Antlaşması'nda Wilson Prensipleri'nin 12. maddesinin esas alınarak Türkiye'nin kendi kaderini tayin etme hakkının bulunduğu vurgulanmıştır.

Bu maddede "Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde çoğunlukta olan Türk bölgelerinin bağımsızlığının sağlanması, Türk idaresi altında yaşayan uluslara özerklik

[538]Mine Erol, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920,** İleri Basımevi, Giresun 1972, s. 37-38.

verilmesi ve Çanakkale Boğazı'nın uluslararası garantörler kontrolünde serbest bir şekilde bütün ulusların gemilerine ve ticaretine açılması gibi Türkiye'yi yakından ilgilendiren önemli meselelere yer verilmektedir[539].

Dernek, kuruluşunun ertesi günününde yani 5 Aralık 1918 yılında Wilson'a bir rapor göndermişti. Üyelerden 10'unun imzasını taşıyan bu başvuruda ABD şöyle nitelendirilmişti:

"Dinsel hoşgörü, siyasal, adil, eşitlik üzerine tesis edilen ve halkı farklı ırklardan oluşmasına rağmen başarılı bir şekilde ve uyum içinde halkını güven ve refaha ulaştıran Amerika Cumhuriyeti…" bu metinden anlaşılacağı üzere Türkiye'deki çeşitli ırk ve dinler sorununu çözmek için Amerika'nın tecrübesi ve yardımı talep ediliyordu. Daha sonra bu derneğin faaliyetleri 2 ay içinde etkisini yitirmişti. Fakat İzmir'in işgaliyle İngiltere'ye duyulan güvenin kaybolmasından sonra kurtuluşu tekrar ABD'de arama umutları yeniden yeşermişti. Dernek, işgali protesto eden mitinglerde tekrar adını duyurmaya başlamıştı. Daha önce "eğitim ve aydınlanma süreci" diye isimlendirilen ABD ortaklığı, "ABD Mandası" ismini almıştı. Sivas Kongresi'nde manda istekleri reddedilmiş ve dernek etkinliğini yitirmiştir[540].

3.3.2. Amerikan Mandası

Mondros Ateşkesi'nden sonra Türkiye'de başlayan işgaller sonucu, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehlike altına girmişti. Azınlıklar, Ermeniler ve Rumların faaliyetleri sonucunda Türkiye'de huzur ve güven bozulmuştu. Türkiye'nin ordu ve iktisadi sistemleri çökmüştü. Bu nedenlerle Türkiye'nin aydın ve idarecileri Amerikan Mandası'na yönelmişlerdi[541].

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Türk ve Türkiye Ölmeyecektir!" başlıklı makalede, *"…Söndürülmek istenilen ateş-iharp ancak ve ancak Wilson Prensipleri'yle söndürülebilecektir… Yaşayan görecektir, Türk ve Türkiye ölmeyecektir…*[542]" ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadelerden savaşın ancak Wilson Prensipleri'yle sona ereceği vurgulanarak Türkiye'nin dağılmayacağı savunulmuştur.

[539]Mine Erol, **a,g,e.,** s. 30-31.
[540]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 136-137.
[541]Mine Erol, **a,g,e.,** s. 42.
[542]"Türk ve Türkiye Ölmeyecektir", **Alemdâr,** 31 Mayıs 1335/1919 Cumartesi, Adet: 159-1469, s. 1.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Amerika mı? İngiltere mi?" başlıklı makalesinde, Amerika mandasına karşı olmalarının gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Amerika bu memleketin mandaterliğini kabul edecek olursa tam Amerika'ya yakışan bir zihniyetle hareket eden bizdeki fırkaların hepsini aynı sûretle telakkî edecek... Teceddüd Fırkası (İttihatçılar) da söz sahibi olacak![543]"

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika'nın Davetinden Ne Anladık?" başlıklı makalesinde, Amerika elçiliğine davet edilen Türk idarecilerinin beklemedikleri bir soru ile karşı karşıya kaldıklarını ve bu sorunun Ermeni Meselesi'nin çözümü ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Fakat memleketin içinde bulunduğu kötü durumdan dolayı bu sorunun gündeme gelmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.

> "…Amerika'nın davetinin altında mestur bazı amel-i siyasi hissettik. Bu hissiyatımızda yanılıp yanılmadığımızı bilmiyoruz. Yalnız Amiral Bristol Canibleri'nin, ilk beyânatını derhatır ettikçe Türkler için Amerika Mandası'na taraftar olmanın ne dereceye kadar doğru olacağını hesap etmek kolay olur. Biz Ermenilerin son derece zulm ve gadre uğradığını kabul ediyoruz. Ermeniler tehcir ve taktil esnasında en vâsi propagandalarını Amerika'da bulunan milletdaşları vâsıtasıyla yapmışlardır. Bundan evvelki bir makalemizde izah eylediğimiz vecihile teşkilat itibarıyla büyük bir misyoner cemiyetini hatırlatan ve her şeyden evvel insani bir sıfatı hâiz bulunan Amerika, Ermenilere karşı yapılan tadiyete nasıl lâkayd kalabilir! Ne olsa onun tesiratından kendisini kurtarmaz ve bittabi Ermeni Meselesi'nde bi-taraf kalmaz. Bugün bu gibi mesâil muvacehesinde Türkler vesâir anasır var. Türkler, Ermenileri kesmiş deniliyor. Mütarekeden sonra gelen hükümetlerin tutmuş oldukları bedaat politikasından dolayı İttihatçılar bu seferde kozlarını oynamışlar. Bu milletin arkasına saklanarak şimdiye kadar yaptıkları şenâatleri milletin düş tahmiline yükletmişlerdir. Eğer hükümet azim ile hareket eylemiş ve cenabının faillerini ortaya atmış olsaydı o zaman Avrupa efkâr-ı umûmiyyesi nazarında bir dereceye kadar Türkleri teberrü ederek ve bugün Türkiye-Ermenistan meselesi mevzubahis olmazdı.
>
> Amerikalılar memleketin ferik-i siyasisini sefarethaneye davet ederek nokta-yı nazarlarını istihsar eylemelerinden pek o derece memnun kalmadıklarını da dolayısıyla işittik memleketimizin mandaterliğini deruhte edecek olan bir heyetin evvelemirde Ermenistan Meselesi'nden işe başlamasını hiçbir zaman hakk-ı ibtidâ ad edemeyeceğiz.
>
> Nasıl olurda Ermenistan'a filan veya felan arazinin terk edilmesini muvâfakat edilir? İzmir Hadisesi gibi bir emr-i vâki karşısında kalındığı halde bile kıyametler kopmuş iken Ermenistan'a tayin edilecek hudud hakkında doğrudan doğruya efkâr-ı umûmiyyeye mürâcaatı hiç doğru bulmuyoruz.
>
> Bir Ermenistan teşkilinde Türkler masiyetkar mıdır? Buna bütün kuvvetimizle hayır diyoruz. Ermenileri mazlum derecesine isâd ederek bunlara bir hak bağış ettirmeye sebep olanlar doğrudan doğruya İttihatçılardır.
>
> İttihatçıların yapmış olduğu cinayeti neden dolayı Türk milleti tazmin etsin? Ermenistan Meselesi'nde Türklerin hiçbir alakası yoktur ve olamaz. Tehcir-i taktil yapanlar kimlerse hesabını onlar versin.
>
> Bir Ermenistan teşkilinde sorulacak suallere vereceğimiz cevaplar şu hududu geçmez ve geçmemelidir.

[543]Refi Cevad, "Amerika mı? İngiltere mi?", **Alemdâr,** 1 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 129-1529, s. 1.

-Ermeni Meselesi millete ait değildir. Onu yapanlardan sorunuz tecziyeleri hususundada şimdiye kadar gelen hükümetler aciz bir mevkide bulunuyorlardı. İsterse bu cinayetin faillerini âlem-i insaniyet tecziye etsin!

Sonra?

Acaba gerek Ermeniler olsun gerek Rumlar olsun Türksüz ve Türkiyesiz yaşayabilirlermi?

Görüyorumki lüzum görülüyor. Bu ana kadar Ermenileri, Ermeni yapan; Rumları, Rum yapan bu zavallı Türk anasırı idi...[544]"

Refi Cevad, Ermeni Sorunu'ndan Türk milletinin sorumlu olmadığını belirterek bunun tek sorumlusunun İttihatçılar olduğunu belirtmektedir. Ermenilerin göç ettikleri esnada yaşadıkları sıkıntıları Amerika'daki vatandaşları aracılığıyla propagandalar yaptıklarını ve Amerika'nında bu durumu görmezlikten gelmeyeceğini vurgulamıştır. Eğer bir devlet Türkiye'nin mandasını üstlenecekse asla Ermenistan Meselesi'nden işe başlamaması gerektiğini ifade etmiştir. Ermeni Meselesi'yle kesinlikle Türklerin bir alakasının olmadığını ve Ermenilerle Rumların Türksüz ve Türkiyesiz yaşayamayacaklarını iddia etmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Amerika mandaterliğini kabul etmeyeceğini ima etmiştir.

Alemdâr gazetesi, Türkçe İstanbul gazetesinden aldığı "Amerika Mandasını Reddediyoruz!" başlıklı makaleyi yayınlamıştır. Bu makalede, Amerika mandası hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Bu heyetlerden birisi müstesna olmak üzere diğerleri İttihatçılar olup maksadlarını da açıkca neşirden çekinmemektedirler. Bunlara göre Amerika'da Anglo Sakson Cermen (Alman) Musevi ırkî mevcud olup Anglo Saksonların Amerika'da birleşmiş olmaları ve hiçbir şeye ihtiyaçları olmaması hesabıyla burada Amerika mandası teşkil ettiği halde Türkiye'ye gönderilecek olan mamurların son iki ırka mensup olacağı ve bunlarda nasıl olsa kendilerinin uyuşacakları tahmin edilmektedir…

…Amerika, Türkiye ve İstanbul'u kendi mandasına kabul ettiği takdirde evvela İttihatçılar tarafından sûret-i hususiyede takip edilecek olan gizli kuvvetlerle saydığımız İslâm memleketlerinde ateş-i nifak ve ihtilâl her fırsattan istifade edilerek işgal edilecek ve şu sûretle Amerika müttefikleriyle pek fazla dost kalmayarak birçok mesâilin tehdit ettiği görülecek ve şark meselesi ve sulh-u âlem hal ve temin edilmiş olmayacaktır…[545]"

Bu metinde, İttihatçıların Amerika mandasını açık bir şekilde istedikleri anlaşılmaktadır. Amerika'nın Türkiye ve İstanbul'u kendi mandasına kabul ettiği takdirde dünya barışının sağlanamayacağı belirtilmiştir.

[544]Refi Cevad, "Amerika'nın Davetinden Ne Anladık?", **Alemdâr,** 4 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 132-1532, s. 1.

[545]"Amerika Mandasını Red Ediyoruz", **Alemdâr,** 4 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 132-1532, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika Mandası" başlıklı makalede, Türkiye'nin Amerika mandasını tercih etmesinin gerekçeleri şu şekilde izah edilmektedir.

> "...İstanbul'da Amerika Anat mektebi müdürü Mösyö Mari Milasi Türkiye'de (Manda) meselesi hakkında bervech-i âtî mütelaâ serd etmektedir: "Şark-ı karîb Meselesi'ylede alakadar olmak üzere zannederimki Türkiye'de Amerika mandası lehinde lâekall 14 sebeb mevcuttur. Esbâb-ı mesrudeden beri şark-ı karîbde sulhun tesisidirki bu cebir ve kuvvetle değil dâhilden temin edilmelidir. Bütün şark-ı karîb ahalisi Amerika mandasını kabul edeceklerdir. Filhakika Türkiye İmparatorluğu dâhilinde 14-15 milyon mikdarında bulunan Müslümanlar hâiz-i tevaffuk bulunmaktadırlar. Türkler diğer herhangi bir milletin (manda)'sına Amerika (manda)'sını tercih edeceklerdir. Çünkü Amerikalılar daha demokrattırlar.
>
> Türkiye İmparatorluğu dâhilinde mütemekkin Rumlar takriben iki milyon kadardır. Bunlar Yunan tabîiyyetine hâiz olmayıp Osmanlı Rumları olarak tanınmıştır. Amerika mandası hahişle karşılayacaklardır. İmparatorluğu dâhilinde takriben 1-1,5 milyona bâliğ olan Ermeniler Amerikalıları dost telakkî etmektedirler. Hulâsa Amerika tarz-ı idare-i hükümet Şark'ta nifak ve kin, adâvetin başlıca sebeblerinden biri umur-u mezhebiye ile umur-u hükümetin yekdiğerine mezc edilmesidir. Amerikalılar münasabet-i musalâhatkâranenin tesisi için ferdler arasında yekdiğerinin şahsına riâyet edilmesi lüzumunu telkin eden kendilerine has esâsât-ı insaniyetkâraneye tatbik edeceklerdir. Türkiye'deki ahali lisan itibariyle birtakım aksama ayrılmıştır. Amerikalılar muhâberat için İngiliz lisanını idhâl edeceklerdir. Bütün imparatorluk dâhilinde aynı para ve aynı sistem-i şimendifer aynı rüsum temin edilecektir.[546]"

Yazar, Wilson Prensipleri'nin 14 maddesine istinaden Türkiye'nin Amerika mandasını kabul edeceğini belirterek Türkiye'de yaşayan Rumlar ve Ermenilerin de Amerika mandasını memnuniyetle kabul edeceklerini ifade etmiştir. Amerika'nın yakın doğuda barışı sağlayacağını savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika Mandater Olacaksa…" başlıklı makalesindeki,

> "Evet, Amerika mandater olacaksa Türkiye'nin hiçbir mandayı kabul eylememesi daha doğrudur. Bu sözle zannedilmesinki Amerika Hükümeti'nin aleyhinde bulunuyoruz. İngiltere Hükümeti'ne ferd-i merbûtiyetimiz bizi dolayısıyla Amerika'ya da merbût kılmıştır.
>
> Amerika harbe insani bir maksadla girmişdi. Amerika Avrupa'daki siyasi cereyanlara o kadar alakadar değildi. Daha doğrusu onu bu harbe sokan âmil İngiltere'nin büyük faal diplomatları idi. Amerika kendi haline bırakılması katiyyen câiz görülmeyen Türkiye mandaterliğini deruhte ettiği anda memleketde elan mevcud olan ve türlü türlü kisveler altında icrâa-yı faaliyet eden İttihat ve Terakki'nin bu sefer yeni bir hüviyyet ile yaşamasına ehemmiyet vermeyecekdir. Bu ise ölümlerin en feciyidir. Bu toprak yaşayacakdır, yaşamaya layıkdır. İttihat ve Terakki eli ona şifa vermez, veremez...[547]"

ifadeleriyle Türkiye'nin Amerika mandası altına girmesi halinde Amerika'nın İttihat ve Terakki Meselesi'ne önem vermeyeceği ihtimali nedeniyle İttihatçıların varlığını devam

[546]"Amerika Mandası", **Alemdâr,** 16 Ağustos 1335/1919 Cumartesi, Adet: 144-1544, s. 1.
[547]Refi Cevad, "Amerika Mandater Olacaksa….", **Alemdâr,** 18 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 146-1546, s. 1.

ettireceğini ve bunun neticesinde İttihatçıların memleketi felakete sürükleyeceklerini iddia etmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika'nın Üç Şartı" başlıklı metinde,

> "Türkiye mandaterliğinin kabul veya adem-i kabulü hakkında Amerika Meclis-i Âyânı'nda müzâkere cereyan ettiği ve netice-i müzâkerâtda mandaterliğin adem-i kabulü evvelemirde zirde muharrer üç şartın husulüne taalluk olunduğu haber alınmıştır.
> 1-İstiklâli muhâfaza edilmek şartıyla bir Türk Hükümeti teşkili,
> 2-Türkiye dâhilinde müstakil Ermenistan teşkilinin kabul olmadığının kabulü,
> 3-Türk hükümetinin fevkalaade liberal ve şerâit tahtında teşkilinin kabulü.[548]"

Türkiye'nin Amerika'nın bu 3 şartı kabul etmesi halinde Amerikan mandasını kabul edeceği vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Harbourd Türkiye'de Amerika Mandası" başlıklı metinde,

> "…Sivil âza ittifak-ârâ ile Türkiye İmparatorluğu'nun heyet-i mecmûası için (Manda) kabul edilmesi lehindedir. Hâlbuki heyet dâhilinde bulunan âza-yı askeriye bu fikre muârız olunuyor. Mâhazâ bunların cümlesi Türkler, Ermeniler ve Türkiye İmparatorluğu dâhilindeki diğer anasır Amerika'nın (Manda)'yı kabul etmesi arzusunda bulunduklarını müttefikan beyan ediyorlar. Askeri âza bu vazifenin pek mühim olduğu ve birçok kıtaat ve belki de rub milyonluk bir kuvve ihtiyaç hâsıl olacağını dermeyân ediyor. Meselenin cihet-i iktisadiye ve her şeyini tedkike memur sivil âza ise Amerika'nın (Manda)'yı kabul etmesi Amerika'nın ticaret ve hacm-i nokta-yı nazareynlerinden fevkalâde mûcibince muhessenât olacağı ve bunun demokrasi idaresinin tevessu için cemâhir-i müttehideye büyük bir fırsat temin edeceğini ileri sürüyor…[549]"

Bu metinde, askerler hâricindeki tüm kesimin Amerikan mandasını istedikleri iddia edilmiştir.

Kısaca Alemdâr gazetesi, Amerika mandasını Türkiye'de uygulamak isteyen İttihat ve Terakki başta olmak üzere bu partiye sempati duyan ve yakın olan grup ile kurumların olduğu belirtmiştir. Amerika mandası Türkiye'de uygulanırsa İttihat ve Terakki'nin yaşamaya devam edeceğini ve İttihatçıların ülkeyi felakete sürükleyeceği iddia edilmiştir. Dolayısıyla Alemdâr gazetesinde, Amerika mandasının Türkiye'de uygulanmaması yönünde yazı ve makaleler kaleme alınmıştır. Sivas Kongresi'nde herhangi bir ülkenin mandaterliğini kabul etmenin bağımsızlığa aykırı olduğu gerekçe gösterilerek manda fikri Türkiye'de reddedilmiştir.

---

[548]"Amerika'nın Üç Şartı", **Alemdâr,** 19 Ağustos 1335/1919 Salı, Adet: 147-1547, s. 1.
[549]"Harbourd Türkiye'de Amerika Mandası", **Alemdâr,** 27 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 315-2616, s. 2.

3.3.3. İngiliz Mandası

Mondros Ateşekesi'nin imzalanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu birtakım arayışlar içerisine girmiştir. Özellikle İstanbul'da Türk aydın ve idarecileri ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için güçlü bir ülkenin mandasının gerekli olduğunu söylemişlerdir.

Daha önce de Alemdâr gazetesindeki makale ve yazılardan, İttihat ve Terakki'nin Almanlar'ın yanında yer alarak İngilizlere karşı savaşmasından dolayı İngilizlerle ilişkilerimizin bozulduğu anlaşılmaktadır. Alemdâr gazetesinin sahibi Refi Cevad'a göre, Türkiye, İngilizlerle ilişkilerini geliştirip onların güvenini kazanarak İngiliz mandasını kabul ederse içinde bulunduğu kötü durumdan en az zararla kurtulabilir. Alemdâr gazetesinde, "İstanbul Hükümetleri ile Hürriyet ve İtilaf" başlıklı makalelerde bu fikrin padişah ile onun bazı hükümetleri tarafından da desteklendiğini belirtmiştik. Alemdâr gazetesi, İngiliz mandasını Türkiye'ye kabul ettirmek amacıyla makale ve yazılar neşretmiştir.

Alemdâr gazetesi, Mondros Ateşkesi'nden sonra İtilaf Devletleri'nin yapmış oldukları haksız işgaller nedeniyle ortaya çıkan Amerikan mandacılığı fikrine paralel olarak İngiliz mandası düşüncesini savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiltere Seni Unutmadık", başlıklı makalesinde, İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte memlekette bir isyanın meydana geldiğini belirtmiştir. Bu işgale karşı yapılan mitingler ve propagandaların bir sonuç vermediğini söylemiştir. Memleketin kurtulması için İngiltere Hükümeti'ne başvurmanın gerektiğini ve İngiltere'nin yasal ve haklı olan hiçbir başvuruya kayıtsız kalmayacağını vurgulamıştır. İttihat ve Terakki'nin Almanların yanında yer alarak savaşa girmesinden dolayı İzmir'in işgal edildiğini ve memleketin kötü duruma düştüğünü ifade etmiştir. Mondros Ateşkesi'nden bugüne kadar memleketin birçok badireler atlattığını fakat artık bunun üstesinden gelinemediğini iddia etmiştir. Türkiye'nin bu ateşkesten hemen sonra İngiltere'ye başvurarak eski dostluğunu yeniden tesis etmesi gerektiğini savunmuştur.

> "…İzmir işgali üzerine herkes can kaygısına düştü. Memleketin âtîyesi yedisinden yetmişine kadar herkesi meşgul eyledi. Bu mühim zamanda da her badirede olduğu gibi İslâmiyet'in muhibbi olan İngiltere Devleti'ne karşı millette bir temâyül-i umûmî hâsıl oldu. Muzaheret-i rikakat-ı manda kelimeleri sık sık mevzubahis olmaya başladı. Gazeteler şu veya

bu devletin mandaterliğini nazar-ı dikkate alarak sütun sütun acele hâme eylediler. Hâlbuki şimdi ne oluyor?...

…Türkiye'nin âtîsi hakkında en fazla söz sahibi İngiltere'dir ve İngiltere olacaktır…

…-İngiltere seni unutmadık![550]"

Yazar, Türkiye üzerinde İngiltere'nin söz sahibi olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla İngiltere mandasının Türkiye'de kabul edileceğini savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Amerika mı? İngiltere mi?" başlıklı makalesinde, Amerika mandasına karşı olmalarının gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır: *"...Amerika bu memleketin mandaterliğini kabul edecek olursa tam Amerika'ya yakışan bir zihniyetle hareket eden bizdeki fırkaların hepsini aynı sûretle telakkî edecek.*[551]" İttihatçıların ülkede söz sahibi olacağını belirterek bundan dolayı Amerika mandasını istemediklerini belirtmiştir. *"...İngiltere İttihatçı dolabına gelmez; çünkü İttihat ve Terakki'nin ne çiçek olduğunu bilir..."* Yazar, İngiltere mandasının Türkiye'de uygulanmasını savunmaktadır.

Türkçe İstanbul gazetesinde neşredilen "İngiltere Türkiye'nin Müşâviri" başlıklı metin Alemdâr gazetesinin 15 Ağustos 1919 tarihli nüshasında yayınlanmış ve bu metinde şu bilgilere yer verilmiştir:

"İngiliz Hükümeti ancak müşâvir ve muâvin olmak sûretiyle bu vazifeyi Türkiye için kabul edecektir. Bu sûrette refâkat-ı manda veya başka bir isim verilmeyecek. Hilafet İstanbul'da kalıb kemâkân ananat-ı istiklâliyetimizi muhâfaza eyleyeceğiz. İngiltere'nin şu vaziyette mevkit ve mahdud bir zaman münhâsır olacak bu müddet zarfında memleketin umur-u dâhiliyesini ıslaha çalışacaktır. Sultan Mehmed Vahdettin Han-ı sâdis Hazretleri hakkında İngiltere'de muhabbet ve teveccüh âsâr-ı meşhûd olub münâkalat-ı muhteremimiz hazretlerinin secâyâ ve mezâyâsı İngiltere mahâfil-i âliyesinde takdirle tezkâr olunmaktadır. (Türkçe İstanbul).[552]"

Refi Cevad, Türkiye'nin sadece İngiltere Devleti'ne danışarak ondan yardım alacağını belirtmiştir. İngiltere'nin Türkiye'nin dostu olduğunu ve yapacağı yardımın manda ya da başka bir isimle nitelendirilmeyeceğini ifade etmiştir. İngiltere'nin Türkiye'nin içişlerini belli bir süre içerisinde düzelteceğini iddia etmiştir. Sultan Vahdettin'in İngiltere'de sevgi ve takdirle anıldığını söylemiştir. Bu metinden, hem Türkçe İstanbul hem de Alemdâr gazetesinin İngiliz mandasını istedikleri anlaşılmaktadır.

[550]Refi Cevad, "İngiltere Seni Unutmadık", **Alemdâr,** 7 Temmuz 1335/1919 Pazartesi, Adet: 194-1504, s. 1.

[551]Refi Cevad, "Amerika mı? İngiltere mi?", Alemdâr, 1 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 129-1529, s. 1.

[552]"Türkçe İstanbul, "İngiltere Türkiyenin Müşâviri", **Alemdâr,** 15 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 143-1543, s. 2.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tevfik Paşa'nın Beyânatı" başlıklı makalesinde,

> "Tevfik Paşa Hazretleri'nin, manda meselesindeki fikirleri bizi hayretlere gark etti.
> "Manda, ister himâye ister vesâit manasına kabul edilsin bir milletin istiklâliyle kâbil-i telif değildir. Manda istiklâle muhallidir." diyen sadr-ı esbâk Tevfik Paşa Hazretleri'ne birkaç sual sormak cesaretinde bulunalım.
> Bu millet itimad ettiği şahsiyetleri mevki-i iktidara getirdiği halde onlarda ne istifade eyledi?
> Hiç değil mi?
> Âtîmizin buhran-ı maliyesini izâleye çare var mıdır?
> Hayır mı, değil mi?
> Bir memlekette kuvvet olmaz, para olmazsa ne yapar? Kuvvetli, paralı bir devletle beraber yürümekten başka mevcudiyetini temin için çare tasvir edemiyoruz. Öyle bir çare var ise ayıp değilya öğrenmek istiyoruz.
> Bunlar lâf-ı güzâflıkdan ibaretdir. Bu devlet yaşamak için İngiltere vesâitini kabul eylemeli şer-i şerifimiz mûcibincede zamanı gelince isbat-ı rüşd ederek malına sahib olmalı.
> Muhterem sadr-ı esbakımız Tevfik Paşa Hazretleri, mevki-i iktidarda bulundukları zaman bu hulâsa çarelerini bulmuş ve muvaffakiyetle tatbik etmiş olsalardı o zaman bir şey söylemeye hakkımız olmazdı…[553]"

Refi Cevad, Tevfik Paşa'nın "Manda hangi isim altında olursa olsun kabul edilemez." sözüne karşılık bunların boş laftan ibaret olduğunu söylemiş ve Türkiye'nin yaşaması için güçlü ve paralı bir devletin mandasını kabul etmesinin zorunlu olduğunu iddia etmiştir. Türkiye'nin yaşaması için İngiltere Devleti'nin mandasını kabul etmek zorunda olduğunu savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Yine İngiltere, Yine İngiltere…" başlıklı makalede şu bilgilere yer vermektedir: Yazar, İzmir Hadisesi meydana geldiği zaman milletin ne yapacağını şaşırdığını ve gazetelerde farklı görüşlerin cereyan ettiğini belirtmiştir. Bazı gazetelerin açık bir şekilde farklı devletlerin himâyesini savunurken bazılarının da milletin hâkimiyetini sağlamayı ve dünyaya savaş ilan etmeyi yazdıklarını belirtmiştir.

> "…O meyânda biz de demiştikki:
> -Bu devlet için yaşamak siyâset-i adâleti bütün dünyaca tasdik edilen kuvvâi'l-şekime bir devletin müzahereti ile mümkündür. Bu devlet ise İngiltere'dir...
> …Hakikaten o esnada İngiltere'nin müzaheretini elde etmiş ve her zaman olduğu gibi hissiyatımıza mağlub olmasaydık. Devletin âtîsine milletin felahını düşünerek hareket eylemiş olsaydık. Şimdiye kadar ufk-u siyasimiz açılır, memleketin birçok senelerden beri ihtiyacı olan nura nâil olurduk. Parlak kelimeler, parlak cümlelere kendimizi feda ettik.
> Yine İttihatçı dolabına girmiştik. İngiltere'nin hiçbir zaman eşkıya ile uzlaşmaz bir devlet olduğunu İttihatçılar bildikleri için bütün kuvvetlerini İngiltere'nin Türkiye'de celb etmiş olduğunu teveccühen izâlesi cihetini sarf eylediler…

[553]Refi Cevad, "Tevfik Paşa'nın Beyânatı", **Alemdâr,** 19 Ağustos 1335/1919 Salı, Adet: 147-1547, s. 1.

…Fakat bizler gibi memleketin mâzisi ile hal ile ve bilhassa istikbâli ile alakadar olanlar fikirlerini katiyyen tebdîl eylememişler. İngiltere'nin muzaheret-i siyasisini temennîden bir an hali kalmamışlardır…

… Hürriyet ve İtilaf'ın, siyasette yegâne gösterdiği isabet İngiltere'ye olan temâyülüdür. Fırkanın Reisi (Sadık Bey) Şura-yı Saltanat'ta bile -vaktiyle Talat'a dalkavukluk edenlerin itirazatına rağmen -Devlet-i Âliye'nin istihlâsı için ancak İngiltere'nin muzaheretinden başka çare olmadığını söylemişti…

…İttihat ve Terakki'nin kudurmuş köpek gibi önüne geleni ısırması bu adem-i tekâmülün netice-i tabiyeyesi değilmidir? Adâlet tesis edemeyen bir devlet tabiatıyla nâhoşnutları çoğaltır…

…İngiltere ise idare makinelerini o kadar kuvve-i esaslar üzerine kurmuşlardır ki değme sadmelerle makinenin durması kâbil değildir…[554]"

3.3.4. İngiliz Muhipler Cemiyeti

İngiltere, Osmanlı Devleti üzerinde farklı istek ve emellerini gerçekleştirmek için mütareke ve işgal dönemlerinde İstanbul'da meydana gelen olayları ve gelişmeleri kontrol altına alıp yönlendirmeye çalışmıştı. İngiltere bu dönemlerde bir yandan Yunan ordusunu Anadolu'nun iç kısımlarına doğru sürmüş diğer yandan da kendisinin yapmış olduğu bu haksız hareketi meşru kılmak için Türk tarafıyla temas kurmuştu. Dolayısıyla İngiltere, kamuoyu oluşturmak için Türkiye'deki İngiliz Muhipler Cemiyeti'ni kullanmıştı[555]. Cemiyetin en büyük destekçileri Vahdettin, Damat Ferid Paşa ile İttihatçılara karşı düşmanlık yapan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın üyeleri idi[556]. Ayrıca bu cemiyet, Llyod George'un Türkiye üzerindeki planlarını gerçekleştirme aracı olarak kurulmuştu[557]. Cemiyet'in iktisadi kaynağı İngiltere'den gelmekteydi. Cemiyet, Türkler tarafından kurulmuş ve İngiltere'nin kontrolü altında faaliyet göstererek İngilizlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmişti[558]. Cemiyetin görünürdeki temel hedefi, Osmanlı Devleti ile İngiltere Devleti arasındaki eski dostluğu devam ettirmekti[559].

Damat Ferid, 9 Mart 1919 yılında Amiral Webb ile görüşerek "Padişahın ve kendisinin önce Allah'a sonra İngiliz Hükümeti'ne güvendiklerini" söylemişti. 30 Mart'ta Amiral Webb ile yeniden görüşerek sadece İngiliz mandasını kabul edeceğini bildirmiş ve bir antlaşma metni teklif etmişti. Bu antlaşma metninde:

---

[554]Refi Cevad, "Yine İngiltere, Yine İngiltere…", **Alemdâr,** 19 Kasım 1335/1919 Çarşamba, Adet: 338-2638, s. 1.
[555]Tarık Zafer Tunaya, **Mütareke Dönemi,** C: II, s. 473
[556]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 137.
[557]Celal Bayar, **Bende Yazdım (Millî Mücadeleye Giriş),** Cilt: VIII, Baha Matbaa, İstanbul 1968, s. 2202.
[558]Tarık Zafer Tunaya, **Mütareke Dönemi,** C: II, s. 473-474.
[559]Mine Erol, **a.g.e.,** s. 47.

1-Doğrudan padişaha bağlı ya da özerk bölgelerde memleketin dışa karşı bağımsızlığı ve iç güvenliği "15" yıl boyunca İngiltere'nin koruması altına bırakılacak ve İngiltere bu maddeye dayanarak gerekli gördüğü yerleri işgal edebilecektir.

2-Ermenistan'a özerklik veya bağımsızlık hakkı verilecektir.

3-Padişah, Osmanlı Devleti'nin hâricî siyasetini yönetmekte bağımsız olacaktır.

4-Milletvekili ve belediye seçimleri İngiliz konsoloslarının kontrolü altında yapılacaktır.

5-Her ilde bir İngiliz konsolosu olacak ve bunlar 15 yıl süreyle valilere danışmanlık görevini yapacakladır.

6-Osmanlı bakanlarına birer İngiliz danışman verilecek ve İngiltere Devleti İstanbul ile taşrada mâlî kontrol kurulları oluşturabilecektir[560].

Cemiyeti kurmak ve yönetmek görevi Sait Molla ile İngiliz Rahip Frew'e (fru) verilmişti.

Sait Molla, Anadolu'daki belediye başkanlarına ayrı ayrı telgraflar çekerek tek kurtuluş yolunun İngiliz mandasının kabul edilmesiyle gerçekleşeceğini iddia etmişti[561].

Bu cemiyeti savunarak İngiliz mandasını isteyen yayın organlarının başında Türkçe İstanbul gazetesi ile Alemdâr gazetesi geliyordu. İngiliz Muhipler Cemiyeti, İstanbul'da çalışan Amerika mandasına karşı sadece İstanbul'da değil aynı zamanda Anadolu'da da şubeler açmıştı. Bu cemiyet ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında çok yakın bir bağlantı mevcuttu bu nedenle her ikisininde İngiliz mandası yandaşı oldukları aşikâr idi[562].

Cemiyet, İngiliz desteğini aldığı sürece faaliyetlerine devam etmiş ve 1922 yılında kazanılan zaferle birlikte bu cemiyetin kurucu üyelerinden bazılarının ülkeyi terk etmesi ve bazılarının da İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmaları sonucunda ortadan kaldırılmıştır[563].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan metinde,

> "…İngiliz dostluğuna âzami bir kıymet ve ehemmiyet veren bilcümle Osmanlılardan mürekkep İngiliz Muhipler Cemiyeti teşekkül etmiş ve dün (20 Mayıs 1919 Salı) beyannâmesini Dâhiliye Nazâretine tevdi eylemiştir…[564]"

[560]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 137-138.
[561]Tarık Zafer Tunaya, **Mütareke Dönemi,** C: II, s. 474-475.
[562]Mine Erol, **a.g.e.,** s. 48
[563]Tarık Zafer Tunaya, **Mütareke Dönemi,** C: II, s. 483.
[564]**Alemdâr,** 21 Mayıs 1335/1919 Çarşamba, 149-1459 s. 1.

Bu metinden, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin 20 Mayıs 1919 tarihinde Osmanlıya mensup olan kişiler tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngilizleri İstiyoruz!" başlıklı makalesinde, Türkleri bugüne kadar birçok felaketten kurtaran İngilizlerin İzmir Hadisesi'nden de kurtaracaklarını söylemiştir. *"...İngiltere ile hareket ederek asrî (çağdaş) düşünce ile mücehhez bir Türkiye olalım..."* Yine Alemdâr gazetesinin aynı sayısında yayınlanan metinde,

> "…Cemiyet, şimdiye kadar ihmaller nedeniyle izhar edilemeyen sonsuz, tükenmez İngiliz dostluğunun tezâhürüne hizmet edecektir... …Vatanın istikbâlini düşünen herkesin cemiyete üye olabileceği… …Cemiyetin merkezinin Cağaloğlu'nda Sıhhîye Umûm Müdürlüğü'nün karşısındaki dâire-i mahsusada olduğunu, üye kaydının şifahî mürâcaatla yapıldığını da…[565]"

Bu metinde, cemiyetin amacı belirtilmiştir. Vatanını sevip düşünen herkesin bu cemiyete üye olabileceği vurgulanmıştır. Yine Alemdâr gazetesinin aynı sayısında cemiyetin kuruluşu şu şekilde belirtilmektedir:

> "Şehrimizde bir İngiliz Muhipler Cemiyeti teşekkül ettiğini bildirerek dün akşam matbaamıza verilen yazıyı yukarıya derc eyledik. İngiliz dostluğunun bu mülk ve millet için en büyük bir bekâ amili olduğunu son zamanlardaki neşriyatımızla daima tekrar eyliyoruz. Bu muhibbiliğin daha muayyen bir çerçeve içinde tecellisini gösterecek olan yukarıdaki cemiyetin teşekkülü cidden şâyân-ı şükrandır. Anlamakla müsterih oluyoruz ki, hakikatin parlak ziyaı artık yollarımızı aydınlatıyor ve bütün böyle bir cemiyete istinad etmemiş olsa bile bu dostluğu yine sinesinde bütün hararetiyle taşıyor.[566]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan, *"Edirne, 23 Mayıs bugün burada İngiliz Muhipler Cemiyeti tesis ederek beyennâmesi neşretmiş ve faaliyete başlamıştır. Bütün halk cemiyetin tesisini sevinçle karşılamıştır*[567]*.*

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiliz Muhipler Cemiyeti" başlıklı metinde, cemiyetin yönetim kurulunun şu kişilerden oluştuğu belirtilmiştir:

> "Reis-i Fahri: Adil Bey Efendi, (Defter-i Hakani Emini) reis-i evvel: Mehmet Nazım Paşa (Selanik eski Vali-yi esbâk, reis-i sâni: Hamdi Paşa Erkân-ı Harbiye Mirlivalarından, Reis Vekili: Nazım Paşa Suriye Vali-yi esbâk, Âza: Asaf Bey sâbık âmid-i Dîvân-ı Hümâyun, Suphi Bey sâbık Şehir Emini, Nebil Ziya Bey Şirketler Komiseri, Enver Paşa Erkan-ı Harbiye Ferikliğinden münkaid, Ömer Ziyaeddin Efendi Ulema-yı İslâmîye'den, Abdurrauf Bey sâbık Erkan-ı Harbiye Mirlivalarından, Safiyüddin Bey (İşkodra eski valisi) ve İktisad Bankası

[565] **Alemdâr,** 21 Mayıs 1335/1919 Çarşamba, 149-1459 s. 1.
[566] **Alemdâr,** 21 Mayıs 1335/1919 Çarşamba, 149-1459 s. 1.
[567] **Alemdâr,** 25 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 153-1463, s. 2.

Müdürü, Cemal Bey (Amasya eski mutasarrıfı), Vahit Bey Mülga Muhacirin Komisyon Reisi, Mahmut Celalettin (Gümüşhane eski mutasarrıfı).[568]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiliz Muhipler Cemiyeti'nden" başlıklı metinde,

"...Yarınki cuma günü saat bir buçukta cemiyet azasından zevat-ı âtîyenin cemiyet merkezine teşrifleri ricâ olunur... Yarınki cuma günü saat üçte cemiyet azasından bulunan nimvan-ı muhteremeden bervech-i âtî muharrer hanım efendiler zevat-ı âtîyenin cemiyet binasına teşrifleri rica olunur...[569]"

Bu metinden, cemiyette sadece erkeklerin değil, aynı zamanda kadınlarında üye oldukları ve faaliyette bulundukları anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Beyannâme" başlıklı metinde, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin önemi ve takip edeceği program hakkında şu bilgilere yer verilmektedir.

"Zir-i idaresinde milyonlarca ahal-i İslâm bulunan İngiltere Devlet-i Muazzamesi'yle hilafet ve saltanat-ı seniye beyninde asırlardan beridir berdevam olan muhadelet-i siyasiyenin idâme ve takviyesi menâfi-yi İslâmiye'nin ehemmiyet olduğu halde hükümeti yedd-i gasbına geçiren serseriler tarafından bu anâne-i kadimeye ve menâfi-yi İslâmiye'ye mugayir bir siyaset-i sakîm takip olunarak İngiltere Devleti fehimesiyle kezalik dost-ı kadîmimiz olan Fransa ve Amerika ve İtalya Hükümet-i Muazzamesi aleyhine Hükümet-i Osmanîye'nin harbe sürüklenmesi hesabıyla burûdet husulüne sebebiyet verilmesine ve arzusu hilâfında cebren harbe sevk olunan millet-i İslâmiye'nin kadim dostları hususen İngiliz kavm-i necibi hakkındaki muhâleset ve muhâdeneti katiyyen tağyîr etmeyip siyaset-i İslâmiye kemâfî's-âbık berdevam bulunmasına binâen iki millet beynindeki meveddet ve muhâdenet-i kadîmenin teyid ve takviyesi ve İngiltere Devlet-i fehimesinin muavenet-i hayırhâhânesiyle memâlik-i Osmanîye'nin temin-i vahdet ve hukuk için (İngiliz Muhipleri Cemiyeti) namıyla bir cemiyet teşkil etmiştir. Cemiyet-i mezkûr munhasıran ihtisâsât-ı millîyeyi temsile sâidir.

İngiliz kavim-i necibi hakkındaki muhabbetini izhar ve cemiyetin maksadına iştirâk etmek arzusunda bulunanlar cemiyete dâhil olabilirler. Yalnız harb-ı meş'ûme ve esnâ-yı harbde irtikâb olunan faciaya sebep olanlar kabul olunmaz.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin izlemiş olduğu program:

1-Zir-i idaresinde milyonlarca nufüs-u İslâmiye bulunan İngiltere Devlet-i fehimesiyle hilafet ve saltanat câmi' Devlet-i Osmanîye beyninde minel kadim mevcud olan revabıt-ı muhâdenetin teyid ve takviyesi ve sâilinin istihsâlı için merkezi İstanbul'da olmak üzere (İngiliz Muhipleri Cemiyeti) teşkil etmiştir.

2-Bu gayeye vusûl için cemiyet iki milletin menâfi-yi mütekâbilesini telif ve tanzim edecek esbâbı tevessül edecektir.

3-Milel-i mutemeddinenin âle'l-husus İngiltere kavm-i necibinin ilmi, edebi, ictimâî, iktisadi terkibatından Osmanlıları da müstenid edecek ve Osmanlıları da İngilizlere vesâir-i milel-i mutemeddineye tanıtacak neşriyat ve tesisat hizmet eyleyecektir.

[568]"İngiliz Muhipler Cemiyeti", **Alemdâr,** 25 Mayıs 1335/1919 Pazar, Adet: 153-1463, s. 2.
[569]"İngiliz Muhipler Cemiyeti'nden", **Alemdâr,** 23 Mayıs 1335/1919 Cuma, 151-1461, s. 2.

4-Beşeriyetin muhib-i müşfik medeniyet-i hakikiyenin samimi ve hâdim ve Osmanlıların hayırhâh olan bilcümle akvâmın Osmanlılar hakkındaki mâlûmatı tevsî' ve Osmanlıları yakından tanımamaktan yahut ilkâat-ı garazkârâneden tehdit eden zehabileri izahat ve delâil ile tashih için icab eden teşebbüsatta bulunacaktır. Cemiyetin maksadını tasvip edenler cemiyete dâhil olabilirler. Harb ve harb-ı facialarına sebeb olanlar kabul olunamaz.[570]"

Bu metinde, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında asırlardır devam eden bir dostluğun olduğu belirtilmiştir. İttihat ve Terakki'nin bu dostluğu bozduğu vurgulanmıştır. Osmanlı ve İngiltere arasında bozulan bu dostluğu İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin yeniden kuracağı iddia edilmiştir. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne savaşa sebebiyet verenler (İttihatçılar) hariç herkesin üye olabileceği ifade edilmiştir. Cemiyetin programından, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin her şeyi İngiltere Devleti'ne bağlaması nedeniyle İngiltere Devleti'nin mandasını istediği anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Büyük Bir Tehlike Karşısında" başlıklı metinde, Osmanlı Devleti'nin her gün bir toprak parçası kaybettiği ve devletin dağılmaya başladığı belirtilmiştir.

"İzmir Hadisesi üzerine birçok vatandaşlarımızın İngiltere devlet-i fehimesinin muzaheret-i siyasiyesini taleb hâvî-yi tertib edilen muhtıranın bir sûretini inzâr-ı karine vaâz ediyoruz. Şimdiye kadar bu muhtıraya vaâz-ı imza eden zevatın esamisi binleri geçmiş ve peyderpey matbaamıza mürâcaatla vaâz-ı imza edilmekte bulunmuştur…

…Bu müthiş badirenin felaketleri karşısında endişe-i vatanla yanan, sızlayan vatandaşlar düşünüyorlarki:

…Hükümetin muhtereme-i İtilafiyece Devlet-i Osmanîye'nin tamam-ı mülkiyeti aleyhinde Avrupa siyaset-i âliyesi nokta-yı nazarından gayr-ı kâbil-i rücû olarak ittihaz-ı mukarrerat buyrulmuş ise devletin reşid-i siyasiyesini isbata değin İngiltere devlet-i fehimesinin muzaheret-i siyasisine mazhar edilerek vahdet-i millet ve mevcudiyet-i hükümetin temin-i bekâsını arz ve istihdâf sadedinde iş bu muhzır-ı umûmiyye vaz-ı imza eyledik.[571]"

Bu metinden, Türk milletinin İngilizlerden yardım istediğine dâir imza kampanyası açtığı anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin Gayesi" başlıklı metinde,

"İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nden: İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin takip ettiği maksad tamamiyet-i mülkiye ve mevcudiyet-i millîye esası dâiresinde temin-i vifak için ârâm-ı umûmiyyeyi bir gayede cem u tevhid etmekdir.

Siyaset ile alakası yoktur. Sırf millî ve ferdi bir gayeye hademedir. Sıfat-ı arızaya bakmaz her zatın ferdiyeti, şahsiyeti, zihniyeti itibarıyla iştirâkini kabul eder.[572]"

[570]"Beyannâme", **Alemdâr,** 28 Mayıs 1335/1919 Çarşamba, Adet: 156-1466, s. 2.
[571]"Büyük Bir Tehlike Karşısında", **Alemdâr,** 29 Mayıs 1335/1919 Perşembe Adet: 157-1467, s. 1.
[572]"İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin Gayesi", **Alemdâr,** 7 Ağustos 1335/1919 Perşembe, Adet: 135-1535, s. 2.

İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin, İngiltere yanlısı politikası nedeniyle muhtemelen dikkat çekmemek adına İngiliz mandası taraftarı olmadığını ima etmek için böyle bir metin yazma gereği duyduğu anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İngiliz Muhipler Cemiyeti, İngiliz mandasını istemişler ve bu yönde faaliyette bulunmuşlardır.

3.3.5. Amerika ve İngiliz Mandaterliğinin Tartışılması

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasından sonra ortaya çıkan işgaller sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak adına çözüm yolları arayışına gidilmişti. Bu çözüm yollarından ilki Amerika, ikincisi ise İngiliz mandaterliği idi.

Bir taraftan basın alanında faaliyette bulunan bazı aydın ve düşünürler ile devletin önde gelen bazı idarecileri farklı gerekçeler göstererek Amerikan mandaterliğini tercih etmek isterlerken; diğer taraftan Padişah Vahdettin ile onun bazı hükümetleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası; Sait Molla tarafından yayınlanan Türkçe İstanbul gazetesi ile Refi Cevad'ın neşrettiği Alemdâr gazetesi İngiliz mandaterliğini tercih etmenin gerekli olduğunu savunmuşlardı. Bu mandaterlik meselesi, Alemdâr gazetesinde de tartışılmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika Tahkik Heyeti Nezdinden" başlıklı makalede, Amerika elçiliğinde yapılan mülâkâtta, sorulan soruları Cemil Paşa şu şekilde yanıtlamıştır:

> "… -Yakın bir zamanda hükümran olmasından dolayı pekâlâ bilmeniz lazım gelen Sultan Abdülhamit idaresiyle İttihat ve Terakki Hükümeti'nden sonra memleketiniz için müstakbelde nasıl bir idare kabul ve tatbik etmek istiyorsunuz?
>
> -Devlet ve memleketin idare-i sâbıka yüzünden uğradığı zararlar meydanda olduğundan bundan böyle artık maziden tamamen ve kat'en alakayı keserek terfi u teâlî için usul-ü idaremizi ıslah ve teceddüd etmekte müttefik ve müttehidiz. İlmen ve fennen Avrupa medeniyeti derecesine yükselmek için her türlü esbâb için karar vermiştir.
>
> Bunun içinde Düvel-i Muazzame'nin birinin ancak millî ve idari muavenet ve muzaheretine muhtacız. Bu devlet de İngiltere ve Amerika devletlerinden biri olabilir…[573]"

Cemil Paşa, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin idare tarzından dolayı memleketin çok kötü durumda olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla memleketi tekrar canlandırıp kalkındırmak ve medeni Avrupa devletlerinin seviyesine ulaştırmak için güçlü

[573]"Amerika Tahkik Heyeti Nezdinden", **Alemdâr,** 16 Ağustos 1335/1919 Cumartesi, Adet: 144-1544, s. 1.

devletlerden birinin mandasını kabul etmenin gerekli olduğunu söylemiştir. Bu güçlü devletlerden birinin Amerika, diğerinin ise İngiltere olduğunu vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika mı? İngiltere mi?" başlıklı makalesinde, Türkiye'nin, İngiliz mandaterliğini kabul ederek Amerikan mandaterliğini reddetmesi gerektiğini gerekçeleriyle birlikte izah etmiştir.

"...Anadolu ve Arabistan'ın bazı aksamını teftiş ederek payitahtımıza avdet eden Amerika Heyeti'nin tahkikatını burada da icrâ etmek üzere sefarethaneye firak-ı siyasiye merhuslarını davet eylediği dün evrak-ı havadisde münderic idi. Dünkü başmakalesini buna hasreden (Tasvir-i Efkâr) refikamız Amerikalıların tahkikata evvela Türkleri istimâ sûretiyle başladığını ve bunun nazar-ı dikkate celb edecek mahiyette bulunduğunu zikrettikten sonra Amerika Heyeti'nin başlıca tahkik etmek istediği mesâili iki sual etrafında tesbit eyliyor.

1-Ahalinin ne istediği?

2-Şayed bir himâye vaz-ı icab ederse hangi devletin himâyesi kabul olunacağı?

Mesele bu iki sual etrafında dolaşıyorsa bunların cevabını vermek pek kolaydır.

Yalnız nazar-ı dikkatimizi celb eden mühim bir nokta var. Birinci suali sormak şimdiye kadar herkesten evvel bizim kendi hükümetimize teveccüh eden bir vazife iken bunu bir heyetin irâd eylemesini ve bugüne kadar bütün hükümetlerin bunu ihmal eylemesi bizi derin derin düşündürmeye mecbur eyledi. Bi'l-farz ilan-ı hürriyetten sonra mevki-i iktidara gelen bir hükümet fesini önüne eğerek kendi kendine:

-Ahali ne istiyor? Demiş olsaydı altı asırdır temennîden başka bir şey yapmayan Osmanîye'ye mensub gelmiş geçmiş ulu, sağ vücûdlardan hâtif bir sedâ şu cevabı verirdi:

-Adâlet!

Bu cevabı da tahlil edelim: Görüyoruz ki bütün siyasi, idari, iktisadi, ictimâi huzur-ı asayiş bunun altındadır.

Altı asırlık bir devleti bu hale getiren esbâbın başlıcası ahalinin muhtaç olduğu şeyleri temin eylememek olduğunu takdir eylemek için bugün mü aklımız başımıza geldi?

Bu ihtiyacı bu sûretle anlayacak olursak bu yolda tefsir icap eder. Böyle olmazsa Amerika Heyeti'nin:

-Ahali ne istiyor? Sualine karşılık verilecek cevap:

-Zir-i tabiyetinde bulundurduğu akvâmı adl ile idare eden bir hükümet-i refakat ve muzaheret-i siyasisi cümlesinden ibaretdir.

-Şayed bir himâye vaz-ı icab ederse hangi devletin himâyesi kabul olunacak?

Bir kere himâye kelimesi sâmiaya hoş gelmeyecek bir kelimedir. Böyle olmakla beraber elbette "İzmihlâl" kelimesinden pek çok hafiftir. Mâhazâ biz başında halife bulunan bir memlekette şer-i şerifin bile müsâade etmediği bu kelimeyi tamamen siliyoruz. Muzaheret ve refakat-ı siyasiye bunu anlarız ve açıkça evvelden beri tekrar eylediğimiz şu cümleyi bu münasebetle bir kere daha tekrar ederiz.

Devlet-i Osmanîye, her gün bir uzvu kesile kesile tavâif-i malüllük haline gelerek izmihlâl-i tam doğru gideceğine bir kitle halinde olarak muazzam bir devlet olan İngiltere ile beraber yürümelidir. Amerika'nın mandaterliğine katiyyen taraftar değiliz, bunun esbâbını da arz ve amik beyan edebiliriz:

Amerika, Avrupa aheng-i düveliyesine pek yeni karışmış bir millettir. Bâhusus şimdiye kadar kabul eylemiş olduğu tarz-ı hükümet memleketimizin zihniyetiyle katiyyen tevâfuk eylemez. Malumdurki Amerika Hükümet-i müttehidesi muazzam bir misyoner cemiyetidir. Ve hiç şüphesiz bu muazzam cemâat asırların yapacağı terkibatı pek az bir zaman zarfında yapmış dünyada mevcud hükümetler arasında hâl u kal sahibi olmuşlardır. Harb-i Umûmîye'de Amerika'nın İtilaf Devletleri'ne temâyülü düvel-i merkeziyenin omuzlarına pek ağır basmıştır. Amerika'nın hâlet-i ruhiye ve zihniyesi, bizim memleketimize kabul-u tatbik olabilir mi? Amerika bizi tanımaz. İtiraf edelimki bizi tanıyanlar ve tanımayanlar nazarında pek o kadar mevkimiz sağlam değildir. Bizi adamakıllı tanıyanlarla yürümek elbette evlâdır. Tanımayanlar bir kere ne ruhta olduğumuz anlarda hakkımızda inkisâr-ı hayale uğradılar mı? O zaman artık Kur'an- Kerim'i yutsak hüsn-ü niyetimizi kimseye inandıramayız, hepsinden iyisi bizim ne

ruhta ne kafada ne zihniyette adam olduğumuzu anlayanlarla beraber hareket ederek istiklâl-i millîyemize sahib olmak şartıyla inkişâf eylemekliğimiz icab eder. Bu ihmal ve imhal edilecek bir mesele değildir.

Amerika Hükümeti hiç şüphesiz siyasi, idari, adil teşkilata mâlikdir. Ve bizi refakatine almak arzusunu izhâr ediyorsa memleketimiz hesabına mûcib-i memnuniyetdir. Fakat öyle zannediyoruz ki Amerika Hükümeti şimdiki halde bunu mevzubahis bile etmek istemiyor.

Fakat dünyada bir İngiliz Hükümeti mevcud iken teşkilat ve teşkilat-ı siyasiye ve ictimâiye itibarıyla başka bir hükümet düşünmek hatır ve hayalimize gelmez.

Amerika bu memleketin mandaterliğini kabul edecek olursa tam Amerika'ya yakışan bir zihniyetle hareket edecek bizdeki fırkaların hepsi aynı sûretle telakkî edecek ve o zaman (asıl ruh meselesi buradadır) Tecedüd Fırkası da söz sahibi olacak!

Ya İngiltere? İngiltere, İttihatçı dolabına gelmez; çünkü İttihat ve Terakki'nin ne çiçek olduğunu bilir. Köprüde tesadüf eylediğimiz biraz İttihatçı bir meslektaş ile şöyle konuşmuştuk:

-Azizim, İngiliz mandasını nasıl isteyelim? Bizim için Amerika'nın mandaterliği en ziyade kabul edilecek mahiyettedir.

-Ne için?

-Şunun için şayed Anadolu'da bir hâl-i vaka olursa heyet gönderiyoruz, komisyon gönderiyoruz filan diye Amerika'yı oyalayabiliriz. Hâlbuki İngilizler bizim heyetlerimizin komisyonlarımızın ne demek olduğunu bilir. Ve tabi oyalanmaz. Dondum, kaldım.

1-Ahali ne istiyor?

-İngiltere gibi adil bir hükümet!

2-Şayed bir himâye vâz-ı icab ederse hangi devletin himâyesi kabul olunacağı?

Türkiye İstiklâliyet-i tammesinin temini için adil bir hükümetin muzaheret ve refakat-ı siyasisine muhtaçtır. Bu hükümet de ancak ve ancak İngiltere, İngiltere, İngiltere'dir![574]"

Yazar, birinci soruyu Türk Hükümetleri'nden birinin sorması gerekirken bu soruyu Amerika Heyeti'nin sormasını garipsemiş ve Türk Hükümetleri'nin bu konuyu ihmal ettiğini belirtmiştir. Eğer Türk Hükümetleri'nden biri bu soruyu sorsaydı muhtemelen alacağı cevabın "Adâlet" olacağını ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin toprak kaybederek parçalanmaya doğru gittiğini dolayısıyla bunu önlemek için güçlü bir devletin yardım ve desteğinin gerekli olduğunu söylemiştir. Bu devletin de İngiltere olduğunu vurgulamıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika'nın Davetinden Ne Anladık?" başlıklı makalesinde, İngiliz ve Amerikan mandalarının kıyasını yaparak hangisini tercih etmemiz gerektiğini şu şekilde izah etmektedir:

"…Amerikalılar memleketin firak-ı siyasisini sefarethaneye davet ederek nokta-yı nazarlarını istihsar eylemelerinden pek o derece memnun kalmadıklarını da dolayısıyla işittik memleketimizin mandaterliğini deruhte edecek olan bir heyetin evvelemirde Ermenistan Meselesi'nden işe başlamasını hiçbir zaman hakk-ı ibtidâ addedemeyeceğiz…

Mandaterlik meselesi mevzubahis olur olmaz Amerika'nın Şark Siyaseti'ne Ermeni Meselesi ile başlamış olması bizim gibi fikrinde sabit kalanlara yine hak verdiriyor…

…Amerika mandaterliği taraftarı olanlar Türkiye'de İngiliz mandaterliğinin gayr-ı kâbil kabul olduğunu söylüyorlar. Esbâb aranırsa İngiltere'nin Harb-i Umûmîye'de birçok menâfiyi

[574]Refi Cevad, "Amerika mı? İngiltere mi?", **Alemdâr,** 1 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 129-1529, s. 1.

mâlik olduğunu ve bu kadar menâfiden sonra birde şark üzerinde İngiliz mandasına Avrupa'nın muvâfakat etmeyeceği ileri sürülüyor.

Mâhazâ biz fikrimizde musırrız. İngiltere çok dinler, fazla düşünür; en sonunda bir çift söz söyler ve ne derse o olur. Sonunu bekleyelim![575]"

Yazar bu metinde, Amerika mandasını kabul etmenin mümkün olmadığını dolayısıyla İngiliz mandasını kabul etmenin gerekli olduğunu açık bir şekilde savunmaktadır.

Alemdâr gazetesi, Türkçe İstanbul gazetesinden aldığı "Amerika Mandasını Reddediyoruz" başlıklı makaleyi neşretmiştir. Bu makalede, İngiliz ve Amerika mandaları hakkında şu bilgilere yer vermiştir:

"…Amerika mandasını kabul etmek üzere ictimâ eden bazı heyetlerin vücûdundan bunların nokta-yı nazarından haberdarız.

Bu heyetlerden birisi müstesna olmak üzere diğerleri İttihatçılar olup maksadlarını da açıkça neşirden çekinmemektedirler…

…Refikamız makalesine şu cümlelerle hitam veriyor:

"Bizde maksad-ı hususiyenin husûlü için her meslek ve tavrı kabul edenler ne derse desinler şarkta sükûnu temin edecek yalnız İngiltere olduğunu devletler iyice bilmelidir. Yoksa şark işlerinin hitampezir olduğunu zannetmek ve bilhassa Trablusgarp'ta, Mısır'da ve hatta Fas ve Cezayir ile Tunus'ta selamet ve tereffünün vücûda geleceğine ihtimal verilmesin.[576]"

Yazar, İttihatçıların Amerika mandasını açık bir şekilde kabul etmek istediklerini belirtmiştir. Şark'ta barışı sağlayacak tek devletin İngiltere olduğunu söylemiştir. Aksi takdirde Şark'da huzur ve barışın sağlanmasının mümkün olmadığını savunmuştur.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amerika Değil, İngiltere!" başlıklı makalede, Rauf Ahmet Bey'in İstiklâl gazetesinde "Niçin Amerika? Başlığıyla neşretmiş olduğu makaleyi ele alarak konuyu şu şekilde izah etmiştir:

"Manda meselesi ile biraz fazla meşgul olan Rauf Ahmet Bey biraderimiz dünkü (İstiklâl)'de Niçin Amerika? serlevhasıyla bir makale yazıyorlar. Rauf Ahmet Bey'in makalesinin serlevhası okunduğu zaman Amerika'yı tercihen esbabına dâir mütelaât izâh edileceğini zannediyorduk. Hâlbuki bütün makaleyi okuduk buna dâir esaslı bir fikir göremedik. Esaslı bir fikir diyoruz. Filhakika makalenin bazı noktalarında söylenmek istenen bir maksadın ağızda çiğnendiği hissolunuyor. Arzumuz bu gibi hissiyattan tecrîd edilerek ne söylenmek icab ediyorsa açıkça söylemektir.

…İtiraf edelimki Amerika mandasına taraftar olan refikamız bu gibi hissiyattan tecrîd-i nefsî edemiyorlar.

Rauf Ahmet Bey'in 3 ay önceki kanaatlerini ele alacak olursak şu netice hâsıl olur:

"Hissiyâta kapılmayalım. Menâfimizi düşünelim. Cihanın mukadderatına hâkim olan iki devlete merbûtuz. Amerika ile hâl-i harbde değiliz. Amerika harb-i mesâibetden âzâde kalmıştır. Onunla yürüyelim. Rauf Ahmed Bey'in 3 ay evvelki kanaati bundan ibarettir. Bugün

[575]Refi Cevad, "Amerika'nın Davetinden Ne Anladık?", **Alemdâr,** 4 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 132-153, s 1.

[576]"Amerika Mandasını Reddediyoruz", **Alemdâr,** 4 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 132-1532, s. 1.

dahi aynı kanaate taraftar olduğu nazar-ı dikkate alınırsa bu kanaatte esas itibarıyla istinad edilecek kuvvetli bir sebep göremiyoruz.

Bi'l-farz Amerika'nın mesâibetden âzâde kalmış olması bizim Amerika ile yürümekliğimiz için bir sebeb-i kuvve teşkil etmez.

Rauf Bey'in kanaatini tesbit için Wilson Prensipleri'ni dahi ele almış olsaydı, oda doğru bir zihniyet teşkil etmezdi. Çünkü bu prensiplerin daha memleketimiz hakkında bir tezâhüratını görmedik. Wilson Prensipleri bir prensip halinde kaldı.

Amerika, İzmir Meselesi üzerine ortaya atılarak İngiltere'nin, Belçika'nın işgalinde yaptığı hareketi meşâyi bir harekette bulunmuş olsaydı o zaman Amerika'yı ciddi bir temâyül hissederdik.

Belçika'nın çiğnenmesi, İngiltere'nin küçük devletlerin hukukunu muhâfaza nokta-yı nazarından olan prensiplerine muhâlif idi. İngiltere, bu prensibini müdâfaa etti.

Amerika yine prensibine sadık kalmak nokta-yı nazarından hareket edecektir.

"Hayır, ekseriyeti Türk olan bu memleketin Yunanistan tarafından işgal edilmesi benim prensiplerimin ilk hatvesinde tesadüf eylediği en büyük bir manidir. Ben böyle bir şey tanıyamam. "İzmir Türktür, Türk kalacakdır ve Türklerindir." demiş olsaydı. Acaba sözünü dinletemez miydi? O zaman bütün Türkler adâletin bu tezâhürü karşısında Amerika'nın muzaheretini kabul eylemeyi cana minnet bilirlerdi. Öyle olmadı. Türk'ün hakkı çiğnendi. Milyonlarca nüfusun feryadına karşı herkes gibi Amerika da lâkayd kaldı. O Amerika ki yukarıda da söylediğimiz vecihle lâkayd kalmaması vazettiği prensipler muktizası idi. Hâlbuki Amerika Hükümeti düne kadar bizim ile beraber yaşayan akvâmın hukukunu pek başka bir nokta-yı nazarla müdâfaa ediyor. Biz neden hariç-i ez (den) insaniyet olalım. Millîyet ise, kuvvetli bir Millîyetimiz var. Kesâfet-i nüfus ise bu kadar mesâibe rağmen her unsurdan daha ziyade kesrete maliğiz.

Amiral Biristol Canibleri, gazetelerde ilk mülâkâtlarında Ermeni Meselesi'ne pek ziyade temas ettiler. Amerika Heyeti bu meseleyi başlı başına dört baldırı çıplağın yapacağına kanaat edemiyor. Amiral: Sizler! Dediği zaman bu kelime pek şümullü bir manayı ihtiva ediyorlardı. Ermeni'nin, Rum'un hukuku prensibe temas ediyor da Türk'ün hukuku neden prensiplere temas etmiyor.

Amerika mandayı kabul ettiği takdirde hiç şüphesiz biz de inkisâr-ı hayale uğrayacağız, Amerika da inkisâr-ı hayale uğrayacaktır.

Bu kere bin türlü cereyanlar arasında çırpınan memleketimizi Amerika tanımaz.

Hâlbuki İngiltere bizi bizden iyi tanır, şimdiye kadar Türkiye'ye tahmîl edilmek istenen mesâile de dürbin bir nazarla alakadar olmuştur. Amerika'nın ise Ermeni mesâili ile biraz fazla alakadar olması bilhassa nazar-ı dikkate câlibdir.

İngiltere ile beraber yürüyen ve bizden çok geri bulunan akvâmın bugünkü vaziyet-i mütemedinelerini görüyoruz.

Bir kere mandaterliği hangi devlet kabul ederse etsin başımıza gelir gelmez ilk söyleyeceğimiz söz, para getirdiniz mi? Arkasından memur isteyeceğiz, sonra yolların yapılmasını ileri süreceğiz.

Bakalım bu cihetleri kabul edecekler mi? Bu fedakârlığı yapacaklar mı? Amerika'dan veya başka devletlerden bahsetmiyorum.

Fakat İngiltere bize karşı bu son insaniyeti yapar da ve hayatımızı taahhüt ederse bu badireden kolayca yakayı sıyırmış olacağız![577]"

Refi Cevad, Rauf Ahmet Bey'in Amerika ile savaşmadığımızdan dolayı Amerikan mandasını tercih etmek yönündeki fikrinde objektif olarak hareket etmediğini izah etmiştir. Amerika ile savaşta olmamamız'ın Amerika mandasını kabul etmemiz için yeterli bir gerekçe olmadığını ifade etmiştir. Eğer Amerika, İzmir Hadisesi'nde Türk'ün hakkını savunmuş olsaydı o zaman Amerikan mandasını kabul edeceğimizi söylemiştir. İngiltere'nin mandasını kabul etmemizin gerekli olduğunu savunmuştur.

[577]Refi Cevad, "Amerika Değil, İngiltere!", **Alemdâr,** 22 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 150-1550, s. 1.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiltere-Türkiye" başlıklı makalesinde, dünya siyasetine hâkim olan İngiltere'nin, Türkiye hakkında söz söylemeye yetkili olduğunu vurgulamıştır.

> "...İngiltere'nin Türkiye ve Türkler hakkında pek fena düşünce beslemeyeceği hakkındaki kanaatimizde isabet eylediğimizi temin eyledi.
>
> İngiltere, Türkiye'yi bırakamaz çünkü adil ve müstakim ellerde bulundukça İngiltere için en kuvve en yakın bir dosttur.
>
> Bunu Harb-i Umûmîye'de pek güzel ispat edebilirdik. Fakat ne çare ki memleket bir avuç eşrârın elinde idi. Millet temâyülatını adamakıllı izhâr edemezdi. Mâhazâ memleket hakiki evlad-ı hatt-ı harb zamanında dahi İngiltere'ye karşı temâyüllerini izhâr eyliyorlardı.
>
> İngiltere memleketimizi pek güzel tanımıştı. Temâyülatı da hissediyordu. Hissettiği bugünkü vaziyetle sabit olmuştur.
>
> İngiltere'nin Türkiye ile bir hareket etmesi bir (sempati) veyahut bir (empati) meselesi değildir. Şimdi Lloyd George'un nutkunun bize ait olan aksamını birer birer hadd-i tedkikden geçirelim:
>
> Lloyd George, Türkiye ile henüz sulhun imza edilmediğini bu tağyîr İngiltere'ye isnâd edilemeyeceğini çünkü himâyesiz bırakıldığı takdirde katliama yağmagirliğe ve tedhiş ve terhibe maruz kalacak olan mütteaddid ahalinin himâyesi hususunda cemâhir-i müttehidenin İngiltere ile teşrik-i mesâi edip etmeyeceğini vakıf olmak için hükümet-i mezkûrenin kararına intizar edildiğini, İngiltere hiçbir meseleyi Türkiye kadar alakadar eylemediğini Britanya'nın istiklâlinin Türkiye Meselesi'nin hal edilmesine vâsıta olduğunu söylüyor.
>
> Bu beyânatın ehemmiyet-i fevkalâdesi vardır.
>
> Bir kere Lloyd George'un Türkiye ile sulhun henüz akddedildiği yolundaki beyânatının bu kısmını gayr-i resmî bir nazarla muhakeme edecek olursak İngiltere başvekilini tekzîb etmek icab eder.
>
> Türkiye ile İngiltere arasında sulh akddedilmiştir. Bu sulhü Osmanlı milleti akddeylemiştir. Son zamanlarda memlekete efkâr-ı umûmiyyenin tahsisen İngiltere'ye karşı olan temâyül bunu pek güzel ispat eder. Bir devlet diğer bir devletle harb edebilir. Sonra zaman gelirki musallâha da olur. Böyle olmakla beraber o musallâha-i muhasemenin bir netice-i tabîiyesidir. Ne olsa iki devletin hükümet adamlarının tesiratı ile husul olmuş bir neticesidir. İngiltere ile aramızdaki vaziyet ise doğrudan doğruya milletin ruhuna fevaran eden tesiratın inikâsıdır. İngiltere ile rabıtamız ebedidir. Çünkü bu devletin medeniyet yolunda yürümekden, asrî bir zihniyetle yaşamakdan yapacak başka bir şeyi kalmamışdır. Münhac-ı medeniyetin seracı ise İngiltere'nin elindedir. Himâyesiz bırakıldığı takdirde katliama yağmayagirliğe ve tedhiş ve terhibe maruz kalacak olan müteaddid ahalinin himâyesi bahsine gelince.
>
> Lloyd George, burada bizim en hassas noktamıza temas etmiş oluyor. Katliama, yağmagirliğe ve tedhiş ve terhibe maruz kalacak olan ahali Türklerden başka kimse değildir. Ve olamaz mütarekeden beri bunun emsalini gördük. Katliam yağmagirilik… Bu noktaya ne zaman temas etsek bir anlaşmazlık meydana geliyor. Sesimizi işittirmek için biraz fazla bağırıyoruz.
>
> Mesela Ermenileri katliam edenlerin Türk milleti olmadıklarını birer cani olmadıklarını bir türlü anlatamadık. İşin ucunun nihayet İttihatçılara dokunacağını anlayan alakadarân-ı kiram bir ağızdan feryada başlıyorlar.
>
> İttihatçıların ne Türkler arasında ne de Müslümanlar arasında mevkileri yoktur. Türkler, cani değildir. Mütarekeden sonra himâyeye en muhtaç Türk milleti oldu. Katliamlar, yağmalar Türklerin başında top gibi patladı.
>
> -Efendim, bu zamanda bundan bahsetmek câiz midir? Biz ne diyoruz? "Yapılan tehcir-i taksilerden hakiki mesuller kimler ise onları ortaya koyalım ve tecziye edelim!" Bu adamlar bizim nazarımızda devletin başına en felaketli gaileyi açan caniler oldukları için ne Türkler ne de Müslümanlar arasında mevkileri yoktur. Bunlar sadece kadın kesen, çocuk öldüren canilerden ibaretdir. Bu hadiseleri biz örtmek istedikçe milleti bu cinayetlere karıştırmış oluyoruz. Hâlbuki Türk cani değildir.
>
> Lloyd George'un nutkunun bu fasıla dâir beyânatı doğrudan doğruya bize aid demekdir. Şu halde İngiltere bu meselede vaziyetini tamamen tayin ve tesbit eylemiştir. Amerika'ya

gelince kendisi ile teşrik-i tevhid-i mesâi eylemesine intizar eylemek nezaketini İngiltere müttefikinden duruğ etmiyor.

Demek oluyorki İngiltere, düçar-ü zulm olan ahalinin hukukunu muhâfaza eylemeyi esas olmak üzere kabul eylemiştir.

Amerika da bu insani noktada kendisine bir kuvve-i muavene teşkil edecekdir. O halde memleketimizle alakadar olan İngiltere'dir.

Lloyd George'un nutkunda bu fikrimizi teyid eden cümlelere memnuniyetle tesadüf ediyoruz:

"Hiçbir mesele İngiltere'yi, Türkiye Meselesi kadar alakadar etmemektedir."

Lloyd George'un dediği gibi Biritanya'nın isitkbâli Türkiye Meselesi'nin halledilmesine vâsıta ise memleketimizin bu sûret-i halden vâsi-yi mukayesede istifade edeceği şüphesizdir.

Kiyâset ve siyasetin büyük roller oynayacağı bir zamandayız. Aman bu fırsatları fevt etmeyelim![578]"

Yazar, Türk milletinin medeniyet yolunda çağdaş bir devletle yaşamaktan başka bir şansının olmadığını savunmuştur. Burada kasttettiği devlet İngiltere Devleti'dir. Türk milletinin Ermeni katliamını yapmadığını ve cani bir millet olmadığını bir türlü Avrupa devletlerine anlatamadıklarını söylemiştir. Bu katliamın tek sorumlusunun İttihatçılar olduğunu dolayısıyla bunu Türk milletine mal etmenin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Türk milletinin masum olduğunu ve mütarekeden sonra himâyeye en muhtaç olan milletin Türk milleti olduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin Türk milletinin suçsuz olduğuna inandığını vurgulayarak Türk milletini koruyacağını iddia etmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Daha Ne Bekliyoruz?" başlıklı makalede, eğer Türkiye'nin mantıklı düşünüp zamanında siyasetini tespit edip, ona göre hareket ederse düşmüş olduğu bu zor durumdan kurtulacağını savunmuştur.

"Mistir Balfour mühim bir nutkunda İngiltere'nin Türkiye hakkındaki nokta-yı nazarını vazi bir sûretde beyan eyledi. Aklımızı başımıza alırsak, vaktiyle davranarak siyasetimizi tayin ettirirsek bu badireden yakamızı kurtarabileceğiz. Bu nokta İngiltere'nin nokta-yı nazarını izahdan ziyade Devlet-i Osmanîye'nin intibaha davet mahiyetindedir.

Mistir Balfour'un söylediği söz İngiltere'nin Devlet-i Âliye hakkındaki ihsasatının elan tebdile uğramamış olduğunu, İngiliz siyasetinin memleketimizle oldukça ehemmiyetli bir sûrette alakadar bulunduğunu anlatır.

…İttihatçıların ekseriyeti İngiltere'ye karşı memlekette mevcud olan temâyülat-ı azimenin önüne geçmek için müthiş sûrette çalışıyorlar. Bugün programlarının en birinci maddesi bunu teşkil ediyor.

Azm-i millî, istiklâl-i millî, haysiyet-i millîye terkibleri bu adamların ağzından lâf-ı güzâfı ibaretdir.

Sonraya gelelim memleketin vaziyet-i hâriciyesine:

İngiltere daima müteyakkızdır. Amerika mandayı kabul edecek mi? Filhakika memlekette İngiltere'ye taraftar olmak cesaretini İttihatçılar bir iki defa göstermişler ve kovulmuşlardı. Bittabi, İttihatçılar derhal Amerika'ya taraftar oldular. Amerika ise memleketi tanımadığı için İttihatçıların bu taraftarlığından tahsil edecek zararı tahmin edemez.

Lloyd George'un beyânatında şarkın sulh meselesinde ihdâs eylediği müşkilâttan bahsediyordu:

[578]Refi Cevad, "İngiltere-Türkiye", **Alemdâr,** 26 Ağustos 1335/1919 Salı, Adet: 154-1554, s. 1.

> Türkler, gerek kendi mukadderatını ve gerek ekalliyette kalan milletlerin inkişâfını temin edemiyorlar.
>
> O halde?
>
> O halde bir mürşide ihtiyaç var. Elimizden tutsun, bize yürümesini öğretsin bu ise her zaman söylediğimiz gibi tekrar ederiz ancak İngiltere olabilir.
>
> Âlem-i İslâm ile alakası vardır. Bizi pek tanımıştır. Düşe kalka birlikte yürürüz. Esasen Amerika mandayı kabul etsede bin tereddütle kabul etmiş olur...[579]"

Yazar, İttihatçıların, Türk milletinin İngiliz mandasını kabul etmesini engellemek için çalıştıklarını belirtmiştir. İttihatçıların Amerikan mandasını istediklerini ifade etmiştir. Türkiye'yi yönetmesi için iyi bir rehbere ihtiyaç olduğunu ve bu rehberin de İngiltere olduğunu vurgulamıştır. Amerika mandayı kabul etse de bu mandanın bir fayda sağlamayacağını; çünkü Amerika'nın Türk'ü ve Türkiye'yi tanımadığını iddia etmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yine Muhtıra Münasebetiyle" başlıklı makalede,

> "…Bizim için yapacak yegâne çare-i hulâsa: Mütarekeden sonra hemen İngiltere Devleti ile beraber yürümek için teşebbüsat-ı siyasiyede bulunmaktı. Bunu nedense yapamadık.
>
> Ve bilhassa Amerika'nın mevhûm mandasıyla bir hayli vakit kaybettik. Bunun mümkün olmayacağını İttihatçılar da bildikleri halde buna gayet taraftar görünüyorlardı.
>
> O zaman hükümet doğrudan doğruya İngiltere politikasını takip eylemiş, İngiltere'nin yardımını talep ve temin etmiş olsaydı, yine vakit kazanmış, beyhûde lâf-ı güzâf kendimize fena partiler ihzar etmiş olmayacaktık.
>
> İleride ortaya çıkacak olan bir ihtilâfdan istifade edemeyiz. Çünkü vaziyetimiz buna müsait değildir. Binâenaleyh bizim için yapılacak şey bir tek devletin siyasi beraberliğidir. O devlet de İngiltere'den başkası olmaz, olamaz.[580]"

Refi Cevad, İttihatçıların Amerika mandasını tercih etmek istediklerini fakat bunun mümkün olmayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin artık kendi kendini idare edemeyecek bir durumda olduğunu dolayısıyla İngiltere'yle birlikte olması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu şekilde Türkiye'nin kurtulabileceğini savunmuştur.

Kısacası Alemdâr gazetesi, Amerikan mandası yerine İngiliz mandasının tercih edilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Gazete bu yönde kamuoyu oluşturmak için makale ve yazılar neşredip faaliyette bulunmuştur.

[579]Refi Cevad, "Daha Ne Bekliyoruz?", **Alemdâr,** 1 Aralık 1335/1919 Pazartesi, Adet: 350-2650, s. 1.
[580]Refi Cevad, "Yine Muhtıra Münasebetiyle" **Alemdâr,** 9 Ocak 1336/1920 Cuma, Adet: 389-9268, s. 1.

3.4. İstiklâlcilik Fikri

Mondros Ateşkesi'nden sonra memleketi, düştüğü kötü durumdan kurtarmak için manda istekleri gündeme gelmişti. Amerikan ve İngiliz mandası başlığında belirttiğimiz gibi ya Amerikan veya İngiliz mandasından birinin tercihiyle ülkenin kurtulacağı fikri savunulmuştu. Bu iki manda isteğinin zıddı olarak İstiklâlcilik fikri gündeme gelmiştir.

3.4.1. İstiklâlcilik Fikrinin Gündeme Gelmesinin Sebebleri

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin toprakları parça parça işgal edilmeye başlanmıştı. Bu işgallere karşı İstiklâlcilik fikri oluşmaya başlamıştır. Bu fikrin ortaya çıkmasını sağlayan asıl sebepler ise şunlardır:

1-İtilaf Devletleri tarafından Paris Barış Konferansı'nda alınan kararla İzmir'in Yunanlılar tarafından 15 Mayıs 1919 yılında işgal edilmesi[581],

2-Wilson Prensipler Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte Amerikan mandacılığı fikrinin giderek yaygınlaşması[582],

3-İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin kurulmasıyla İngiliz mandası düşüncesinin yaygınlaşması[583]; bunlarla birlikte Padişah ve Damat Ferid Paşa'nın istiklâl hakkındaki düşünceleri.

3.4.2. İstiklâlcilik Fikrinin Tartışılması

Yukarıda da belirtildiği gibi İngiliz ve Amerikan mandası görüşlerine karşı, İstiklâlcilik fikri doğmuştu. İzmir'in ve diğer yerlerin işgali sorununa çözüm olarak sadece İngiliz ve Amerikan mandalarının önerilmesinin yetersiz olduğu anlaşılmıştı. Alemdâr gazetesi bazı makalelerinde istiklâlcilik başlığı altında bazıların da ise farklı başlıklar altında istiklâlcilik konusuyla ilgili bilgilere yer vermiştir. Alemdâr gazetesinde istiklâlcilik fikri şu şekilde tartışılmıştır:

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ferid Paşa'nın Beyânatı" başlıklı mülâkâtta, Ferid Paşa hiçbir Türk kabinesinin ve hükümetinin mandayı kabul etmeyeceğini belirterek Türkiye'nin bağımsız olduğunu ve bağımsız kalacağını ifade etmiştir.

---

[581]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 269.
[582]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 137.
[583]Mine Erol, **a.g.e.,** s. 48

> "Sadrazam Damat Ferid Paşa Hazretleri (Tan) gazetesinin Muhâbir-i Mahsusu Mösyö Fransuva Basaleti'yi nezdine kabul ederek bazı beyânatta bulunmuşlardır. Muhâbir iş bu mülâkâtı Tan gazetesine göndermeden evvel dünkü Fransızca İstanbul refikamıza derc ettirmiştir. …Manda meselesine müteallik bulunan suali sadr-ı müşârünileyh hiçbir Türk kabinesinin veya hükümetinin (Manda) ismini bile işitmeye tahammül edemeyeceğini ve hür olduğumuzu ve hür kalacağımızı söylemiştir. Şimdilik mütareke şerâitine harfiyen riâyet ediyoruz. Lakin Avrupa'ya itimadımız vardır. Tekrar Paris'e davet edilmeye intizar ediyoruz. Himâyeye gelince bunu kabul edemeyiz…[584]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Ahvali Gittikçe Tevzi Ediyor-Yeni Tafsilât-Kongreler" başlıklı metinde,

> "…Sebebi her ne olursa olsun Anadolu Türk'ü elan senelerden beri teşne-i huzur, rahat ve emniyet içinde sabanına sarılamamıştır. Senelerden beri necib bir fedakârlıkla yurdunun istiklâli için kanını döken havs-ı ale'l suvar felaket ve mahrumiyetlere tahammül eden seciyeli ve vakarlı Türk verilen vaadlere rağmen mukadesatının düçar-ı tehlike olduğunu görünce bin türlü iştiyaklarla karıştığı cesuriyeti ve son kalan kanını tekrar bu uğurda akıtmak için tereddüd göstermemiştir…[585]"

Bu metinde, Türk milletinin istiklâli uğruna her şeyini feda edeceği vurgulanmıştır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yine Hayır, Hayır, Hayır…" başlıklı makalede, İttihatçıların Türk milletini I. Dünya Savaşı'na zorla soktuğundan ve savaşı kaybettiğinden bahsetmiştir. Bu savaşın sonucunda Türk milletinin dünya önündeki saygınlığını yitirdiğini belirtmiştir. Türk Devleti'nin bağımsızlığını kaybetmek üzere olduğunu iddia etmiştir.

> "…-Evet, anlayalım bu meş'ûm muhârebe 3 milyon gence mal oldu. Sonra istiklâlimiz mevcudiyetimiz tehlikeye düştü. Daha sonra da yapılan şenâatlerden rezaletlerden dolayı dünya nazarında hacîl olduk…[586]."

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Son Vaziyet Karşısında" başlıklı makalede, İttihat ve Terakki yüzünden Türk Devleti'nin bağımsızlığının tehlikeye düştüğünü belirtmiştir. Anadolu'da ortaya çıkan İttihat ve Terakki isyanı bastırılırsa Türk Devleti'nin bağımsızlığına kavuşacağını iddia etmiştir.

---

[584]"Ferid Paşanın Beyânatı", **Alemdâr,** 5 Eylül 1335/1919 Cuma, Adet: 164-1564, s. 1.
[585]"Anadolu Ahvali Gitdikçe Tevzi Ediyor-Yeni Tafsilât-Kongreler", **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1.
[586]Refi Cevad, olan "Yine Hayır, Hayır, Hayır…", **Alemdâr,** 1 Şubat 1336/1920 Pazar, Adet: 411-2711, s. 1.

"…O zaman İttihatçıların keselerini dolduran bu harb, istiklâliyet! Tamamen temin eden bir vâsıta diye tevsim ediyorlardı.

Harb-i Umûmî'den evvel istiklâlimiz tehlikede imiş.

Devlet harbden evvel değil belki mütarekeden sonra bile bugünkü vaziyetinde değildi.

İstiklâlimizi, devleti bugünkü vaziyete düşüren Harb-i Umûmî kurtaramayacaktı ve kurtaramazdı. Çünkü esasen tehlikede olduğunu zannettiğimiz istiklâlimiz tehlikede değildi. Gerek bu ve gerek İttihatçıların dermeyân eyledikleri diğer esbâb, kuru hezeyandan ibaretti. Bu gibi esbâb, sebep-i hakikiyenin önüne gerilen perde kâbilindedir.

Sebeb-i hakiki teneffudan başka bir şey değildir. İstiklâlimizi asıl şimdi tehlikeye girmiş görüyoruz.

İstiklâlimizi kurtaracak olan hareket ancak Anadolu'daki isyanın tepelenmesiyle mümkün olacaktır. Ve taht-ı temine alınabilecektir…[587]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Muhtıra Münasebetiyle" başlıklı makalede,

"…İttihatçı gazetelerin büyük bir kısmı da doğrudan doğruya "İstiklâliyet" diye bağırıyorlardı. Asıl müdâfaa edilen nokta istiklâl değil, İttihatçıların gerçek mahiyetini bilen İngilizlerden uzak kalmaktı.

O halde İttihatçının yapacağı şey ya memleketi tanımayan bir devletin politikasını temâyül ederek ve bu İttihatçılık tehlikesini kendi lehlerine olmak üzere idâme ettirmek veyahut istiklâliyet teranesiyle bu tezebzübü devam ettirerek memleketi tamamen mahvettikten sonra son enkazından da ne mümkünse onu çalmak ve kaçmaktır.

İstiklâliyete bütün kuvvetimizle taraftarız. Fakat bunu yalnız başımıza idâme ettiremeyecek bir haldeyiz. Mütarekeden sonra doğrudan doğruya İngiltere'ye temâyül eylemiş bulunsaydık o zaman ortada hüsn-ü niyetimiz mevzubahis olacak bu zavallı milletin zorla İttihatçıların eliyle felakete sürüklenmekten artık bıkmış usanmış olduğunu âlem-i medeniyete sarâhaten söylemiş bulunacaktık. Bizim için beynelmilel bir idare felakettir. Türkiye veyahut İstanbul beynelmilel idare ile gitgide Girit'e benzer…[588]"

Refi Cevad, İttihatçıların istiklâl propagandasıyla memleketi mahvedeceklerini belirtmiştir. İstiklâle taraftar olduğunu fakat Türkiye'nin kendi kendini idare edemeyeceğini ve bu nedenle İngiltere'yle birlikte hareket ederek istiklâlini kazanacağını savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis Yüz Dört Rey ile Hükümete Beyan-ı İtimad Eyledi" başlıklı metinde,

"…Necati Bey (Erzurum) -İzmir işgali ve onu takib eden mezâlim ve facayi üzerine bekâ ve istiklâlimizin bir tehlike-yi muhtemel karşısında bulunduğu takdir edildi ve bir hâl-i müdâfaa olunması meşru bir azim ve iman halinde milletin kalbinde, vicdan-ı millîyesinde tâcil etti…[589]"

[587]Refi Cevad, "Son Vaziyet Karşısında", **Alemdâr,** 3 Mayıs 1336/1920 Pazartesi, Adet: 501-2801, s. 1.
[588]Refi Cevad, "Yeni Muhtıra Münasebetiyle" **Alemdâr,** 9 Ocak 1336/1920 Cuma, Adet: 389-9268, s. 1.
[589]"Meclis Yüz Dört Rey ile Hükümete Beyan İtimad Eyledi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 1.

Erzurum Vekili Necati Bey, İzmir'in işgali ve sonrasında zuhûr eden zulüm ve musibetler ile Türk milletinin istiklâlinin tehlikeye girmesi nedeniyle Türk milletinin bağımsızlığını korumak için harekete geçeceğini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesi, İkdâm gazetesinden aldığı "Harb Şimdi Başladı" başlıklı makaleyi "İstanbul Gazeteleri" başlığı altında yayınlamıştır. Bu makalede, Türk'ün sadece hukukunu ve bağımsızlığını kazanmak için savaştığı belirtilmiştir.

> "...Onun bütün arzusu, âmâl-i istiklâlinin muhâfazasından ve onun idâmesinden ibaretti. …Bundan sonra bugün hadis olan vâkânın Yunan emperyalizmine karşı pek tabîi bir müdâfaa olduğunu ve Türk'ün sırf istiklâl aşkıyla döğüştüğünü ve istiklâli uğrunda kan döktüğünü ve düşmanın tüfenk-i adediyesini ve techizatının mükemmeliyetini asla nazar-ı dikkate ve hesaba almadığını binâenaleyh aşk-ı istiklâl ile fedakârlığın ve kahramanlığın âzami derecesini ibrâz ettiğini dermeyân ediyor…[590]"

Münir Süleyman, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türkiye-Yunanistan" başlıklı makalesinde,

> "…Çünkü İzmir Meselesi, hayat meselesi demektir. İzmir bizim hayatımızla alakadardır. Biz hiçbir vakit istiklâl-i iktisadiyemizi tehdid edecek bu memleketin anahtarını ezeli bir düşmana vermeyiz ve veremeyiz…
> … O zaman göreceğizki bu memlekette istiklâl güneşi doğacak feyyaz ziyalarını bu çorak ve yoksul Türk yurduna işâr edecektir…[591]"

Münir Süleyman, Türkiye'nin tekrar bağımsızlığına kavuşacağını savunmuştur.

Hakkı Menald, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara Şarkı Tercih Etti" başlıklı makalesinde,

> "…Ankara'da teşekkül eden Müdâfaa-i Hukuk Grubu maksad-ı esasisini izâh için diyorki:
> "Âmâl-i Millînin zübdesi bulunan Misak-ı Millî esâsat-ı dâiresinde memleketin tamamiyeti ve milletin istiklâlini temin edecek sulh ve selamet istihsâl eylemektedir…[592]"

Yazar, Ankara'da kurulan bu grubun temel hedefinin Misak-ı Millî esaslarına dayanarak milletin bağımsızlığını temin edeceğini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İstiklâl Manevrası" başlıklı makalede, İttihatçıların Amerikan mandasının gerçekleşmeyeceğini anlamaları üzerine bir manevrayla istiklâl kelimesine sarıldıkları belirtilmiştir. İttihatçıların hedeflerine

[590]"İstanbul Gazeteleri", **Alemdâr,** 2 Nisan 1337/1921 Cumartesi, Numara: 6, s. 3.
[591]Münir Süleyman, "Türkiye-Yunanistan", **Alemdâr,** 27 Nisan 1337/1921 Çarşamba, Numara: 31, s. 3.
[592]Hakkı Menald, "Ankara Şarkı Tercih Etti", **Alemdâr,** 27 Mayıs 1337/1921 Cuma, Numara: 61, s. 1.

ulaşabilmek için istiklâl kelimesini kullanarak tekrar iktidara gelmek adına halkı ve memleketteki gençleri kandırmaya çalıştıkları iddia edilmiştir.

> "Her zaman yazdığımız ve iddia ettiğimiz vecih ile "İttihat ve Terakki" her iyi bir işin kendi lehinde âmâlesini pek muvafakkiyetle temin eden bir teşkilata mâlikdir. Cenah-ı himâyete iltica ederek olanca gayretiyle onların kendi lehine bir pay çıkarmaya daha doğrusu onu büsbütün cemiyet hesabına alet etmeyi o kadar incelikle ortaya madrabazlıkla ifâ ederki, o mesele üzerinde âmâl-i fikir etmeyi her nedense hatırlamak istemeyen herhangi bir ferd onun tazmin ettiği desîseyi her ferd-i sâyı mümkün değil göremez. Ve işte makalemize sername ittihaz eylediğimiz "İstiklâl" kelimesi de ocağın aynı kasd-ı hâfiye istinaden ortaya attığı pek müşâşâ ve pek ziyade telkarib bir kelimedirki zaman zaman bunun medlûlüne aykırı olarak vukûa getirdikleri birçok hadisat ne iğrenç bir maksadla bu kelimenin cenah-ı istihlasına sığındıklarını pek nazarda meydana koyar.
>
> Hatırlardadır ki İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti Kuva-yı Millîye'ye istihâle ettikten sonra İstanbul'da mitingler tertib ve akdediniliyor, türlü türlü namlar altında cemiyetler teşkil ediyor ve bunların kâfisi o mübarek cüz-i vatanın pay-ı âdâdan halâsını istihdâf ediyordu... Hâlbuki bu mitinglerde irâd-ı nutuk edenlerden birtakım kimseler bilhassa Halide Edip Hanım, ifhâm-ı sahib ve sermuhariri Ahmet Ferid Bey, Adnan ve Rıza Nur Beyler, Cami Bey, Müfik Bey ve o sırada henüz İstanbul'da bulunan bazı rüesâ-yı İttihat, Göz Tabibi Esad Paşalar, Necmeddin Arif Beyler, hani Doktor Nihad Reşad Beyler var ve aradan Yunus Nadiler, Muhiddinler Anadolu ile gizliden gizliye vukû bulan muhâberat üzerine (O zaman Yeni Gün Gazetesi idarehanesinin üst katı işgal eden ve İzmir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez-i Umûmiyyesi'nin) mütemâdî ictimâlar akddediyor. (Amerika mandeterliği)'nin kabulü için lazım gelen teşebbüsat hakkında devr u dıraz muzakerelerde bulunuyorlardı!...
>
> Bu Amerika mandaterliği hesabına Anadolu'ya azîmet ve avdet eden silahpişdar zevat-ı ecnebiye, oradaki rüesâ ile anlaşmış, hesabını görmüş ve neticeyi beklemek üzere oraya avdet etmişlerdi....
>
> …Bütün bunlar "Mehil-i İstiklâl" şeyler değillerdi!.. Çünkü anlaşılmış uyuşulmuş ve ancak kabul-u tatbik mesâili kalmışdı…
>
> …Bu mandaterliğin adimül husul olduğunu idrakdan sonra idi ki ani bir manevra ile bu "İstiklâl" meselesi ortaya atılıyordu!..
>
> …Bugün istiklâl, istiklâl-i kâinatı velveleye boğmak isteyenlerin maksadı eğer hakikaten istiklâl idise ve hudud-u millîyemiz dâhilinde siyasi, hukuki, idari ve iktisadi bir istiklâl bulunuyorsa o zaman neden bu mandaterliği ez-can ü dil kabul ediyor ve neden bunca propagandaları giriveriyorlardı? Halbuki maksad-ı mevkiye hakim ve tekrar "Bâas bâde'l-mevt" muzhir olmakdan başka bir şey değildi!..
>
> ...İşte şimdiki "İstiklâl" manevrasının mahiyeti o leması... kelimenin şaşââ-yı medlûlünden istifade etmek için onu bin renk ve şekilde halka ve bilhassa memleketin gençliğine yutturuvermek isteyenlerin mahiyet-i hakikiyesi bilteredüd iddia ederki bâlâda arz-ı izah ettiğimiz vecih ile tecelli ediverdi!...[593]"

Alemdâr gazetesi, İttihatçıların I. Dünya Savaşı'nda yenildiklerini dile getirerek İzmir ile diğer bölgelerin işgal edilmesine sebebiyet verdiklerini ileri sürmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin, İttihatçıların yüzünden bağımsızlığını kaybettiği görüşünü savunmuştur. Artık Türkiye'nin kendi kendisini idare edemeyeceğini ve İngiltere'yle birlikte hareket ederek bağımsızlığını kazanacağını öngörmüştür. Anadolu'da ortaya çıkan istiklâlcilik fikrine karşı çıkmıştır. Yayınlamış olduğu makalelerle kamuoyu oluşturarak Anadolu'da başlayan istiklâlcilik fikrini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

[593]"İstiklâl Manevrası", **Alemdâr,** 22 Eylül 1337/1921 Perşembe, Numara: 6-1991, s. 1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR'İN İŞGALİNDEN I. İNÖNÜ SAVAŞI'NA KADAR ALEMDÂR GAZETESİNDE ELE ALINAN KONULAR

4.1. Mustafa Kemal ile Türk Milletinin İstiklâl Mücadelesi

4.1.1. Mustafa Kemal'in Samsun'a Hareketi, Havza Genelgesi ile Amasya Tamimi

Mondoros Ateşekesi'nin imzalandığı tarihte Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanmıştı. Mustafa Kemal, memleketin kötü durumda olduğunu ve bu durumu görmezden gelen Padişah ile halifenin kendi refahından başka bir şey düşünmediklerini; ayrıca ordunun etkisiz kaldığını görünce kurtuluş çareleri aramaya başlamıştı.

Samsun'da asayiş olayları cereyan etmiş ve Rum Pontus çeteleri Türklere saldırarak köyleri yağmalamaya başlamışlardı. Rum çeteleri, yapmış oldukları haksızlıkları Türklere mal etmeye çalışmışlardı. Bunların temel hedefi bölgede huzuru bozarak Mondoros Ateşkesi'nin 7. maddesine istinaden bölgeyi ele geçirmekti[594]. Olaylar bu şekilde gelişince İngiliz Devleti Samsun ve çevresindeki asayişsizliği önlemek için Osmanlı İmparatorluğu'na bir nota vermişti. Bu nota üzerine Osmanlı Devleti, Mustafa Kemal Paşa'yı Yıldırım Orduları Komutanlığı'ndan alıp 9. Ordu Kıtaları Müfettişi olarak Samsun'a tayin etmişti[595]. Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919 yılında Samsun'a ulaşmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'ya verilen görevler:

1-Bölgede bozulan asayişi temin ederek asayişsizliğin sebeplerini saptamak,

2-Bölgede mevcudiyetinden bahsedilen silahların ve cephanenin derhal toplattırılıp depolara doldurulması ve koruma altına alınmasını sağlamak,

3-Farklı yerlerde birtakım grupların olduğu ve bu grubların asker topladıkları, ordunun da gayri resmi bir şekilde bunları koruduğu iddiasına karşı şayet bu tür gruplar var ise bunları dağıtmak[596].

[594]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 161-164.
[595]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 148.
[596]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 216

Verilen bu görevleri yerine getirebilmek için 3. ve 4. Kolorduların, müfettişliğin emrinde olacakları ve komutanlarla subayların tayin ve nakillerinin müfettişliğin onayı ile gerçekleşeceği de belirtilmişti. Ayrıca Erzurum, Trabzon, Van, Sivas illeri ile Samsun ve Erzincan bağımsız livaları müfettişlik bölgesi olarak saptanmıştı. Ankara, Elazığ, Diyarbakır, Kastamonu ve Bitlis bağımsız livaları ise müfettişliğe komşu bölgeler diye isimlendirilmişti[597]. Mustafa Kemal Samsun'da yaptığı araştırmalar sonucunda meydana gelen olayların Türklerden değil, Pontusçu çetelerden kaynaklandığını fark etmiş ve gerekli önlemleri almak için harekete geçmişti.

25 Mayıs'ta Havza'ya geçen Mustafa Kemal, 12 Haziran'a kadar burada kalmıştı. Mustafa Kemal, Erzurum'da 15'inci, Diyarbakır'da 13'üncü, Ankara'da 20'nci kolordu komutanlıklarına ve Konya'da Ordu Müfettişliği'ne göndermiş olduğu genelgeyle İstanbul Hükümeti'nin uyarılması gerektiğini belirterek İzmir'den sonra diğer Anadolu illerininde tehlike altında olması nedeniyle halkın bilgilendirilmesini ve bu işgallere tepki verilerek mitingler yapılmasını taleb etmişti. Bu genelgede:

1-Millî mevcudiyete indirilen darbelere karşı halkı uyararak halkın harekete geçmesini sağlamak,

2-Ordunun millete destek vermesi ve bu desteği devamlı hale getirmek,

3-Düşmana karşı teşekkül eden Millî Cemiyetleri birleştirmek, başlıkları belirlenmiştir. Bu genelgeyle halk kısa bir süre sonra oluşacak Ulusal Direniş Hareketi'nin mahiyetini anlamış ve bu yönde harekâta katkıda bulunmuştur[598].

Havzadan sonra Amasya'ya geçen Mustafa Kemal, Amasya Tamimi'ni hazırlamıştır. Buna göre;

1-Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlike altındadır. Hükümet sorumluluğunu yerine getirememektedir. Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır. Milletin sesini dünyaya duyurmak ve kaderini tayin etmek için her türlü tesir ve müdahaleden uzak Millî Kongre'nin toplanması zaruridir.

2-Posta Telgraf Genel Müdürlüğünce Müdâfaa-i Hukuk derneklerine ait telgraflar üzerine konan yasakların kaldırılması için çalışılacaktır.

3-Bu kararları uygulamak için Mustafa Kemal, Rauf Orbay, Ali Fuad Cebesoy, Kâzım Karabekir, Refet Bele, 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa, 13. Kolordu Kumandan Vekili Albay Cevdet, 12. Kolordu Komutanı Albay Selahattin, 17. Kolordu Komutanı

[597]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 158.
[598]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 166-168.

Albay Bekir Sami Günsav, Edirne Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Eğilmez, Samsun Mutasarrıfı Hamit Bey ile öteki sivil ve askerler görevlendirilecektir.

4-Delegeler, bu maddelere göre Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye dernekleri ve belediyelerce ya da başka bir yöntemle seçileceklerdir[599].

5-10 Temmuz'da Erzurum'da toplanacak olan kongreden sonra Sivas Kongresi açılacaktır. Erzurum Kongresi üyeleri de Sivas Kongresi'ne katılacaklardır. Bu zamana kadar Sivas Kongresi delegeleri Sivas'a yetişmelidir. Bu kongre Sivas'ta hızlı bir şekilde toplanmalıdır. Kongreye delege olarak her livadan, milletin güvenini kazanmış 3 delegenin hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Kongrenin toplanacağı, millî bir sır olarak gizli tutulmalıdır.

6-Kumandanlar yerlerini terketmeyeceklerdir. Eğer bir kumandan görevinden alınırsa, yerine tayin edilen kumandanın durumuna bakılacak, güvenilir bir kimse ise kumanda teslim edilecek, değilse hiçbir sûretle kumanda mevkisi terk edilmeyecektir[600].

Amasya Tamimi'nin amacı, millettin engemenlik hakkını kendi eline almasını sağlamak ve işgalci devletlerle işbirliği yapmak zorunda olan İstanbul hükümetlerine karşı koymaya halkı teşvik etmekti[601].

Türkçe İstanbul gazetesinde "Mustafa Kemal Paşa" başlığıyla yayınlanan bu makaleyi Alemdâr gazetesi 7 Ağustos 1919 tarihli sayısında neşretmiştir.

> "Mustafa Kemal Paşa tarih-i askerimizde mücerred ihmal edilemeyecek bir şahsiyettir. İttihatçılar arasında en ziyade lekelenmemiş muhtelif cephelerde cesaret ve besâlet ile temeyyüz etmiş olan Mustafa Kemal Paşa bu defada kendine başka bir sahaya münbaki-yi ihzarına başladı. 9. Kolordu Müfettişliği'yle Anadolu'ya azimet ettikden sonra paşanın ilk icrâatı Samsun'da umur-u mülkiyeye müdahale ile başladı. Mutasarrıfı azl etdi. Yerine diğerini istedi. Fakat Dâhiliye Nazâretinin dâire-yi salâhiyetine aid umur ve hususata askeri bir kumandanın müdahalesinde ne derecelere kadar isabet mevcud olduğu cây-i tetkik u mülâhaza değil midir? Onun bu ilk hareketinde mündemic olan çıktı ki manaları biz o zaman pek güzel keşf ve istidlâl eylemişdik. Dün bir yılan gibi deliklere sokulan İttihatçılar bugün bu vaziyet karşısında yine ıslık çalarak sokaklarda dolaşmakda halkı ifsad u izlâl eylemektedir."
>
> Daha aşağıda da:
>
> "Bugün Sulh Konferansı'nda herhangi bir mutâlebe-i siyasiyede bulunabilecek bir başvekil evvelemirde memleketinde mevcud asayiş ve fak ve muhâdenetden bahsedecektir. Hakkımızı silah ile değil, siyaset ve kiyâsetle muhâfaza edebiliriz.
>
> Mustafa Kemal Paşa bu hakikate ya müdrik yahut da gayri müdrikdir. Şuûr ve idrak tahtında hareket ediyor ise Anadolu'da ahaliyi beyhûde telaş ve heycana düşürerek ecânibin ihtimal ki müdahalesini intâc edecek hareketden katiyyen tevki etmesi ve bilakis sükût-u umûmiyye bir kat daha tesis ve takrire hasr-ı mesâi eylemesi icab ederdi. Bizi onun bu kadar

[599]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 177-178.
[600]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 263.
[601]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 169.

basit ve vazi bir meseleyi ihâta edemeyeceğini kâni değiliz. Bu adem kanâatiyledir ki paşanın sergüzeşt peşinde dolaştığını söylemek mecburiyetindeyiz.[602]"

Mustafa Kemal Paşa'nın makalenin girişinde övüldüğü ve daha sonra ise İttihatçı olmakla ithâm edildiği anlaşılmaktadır. 9. Kolordu Müfettişliği'yle Samsun'a tayin edildikten sonra yetki aşımı yaparak devlet işlerine müdahale ettiği belirtilmektedir. Mustafa Kemal'e bu kadar yetki verilmesinin doğru olup olmadığı da sorgulanmıştır. Mustafa Kemal'in de İttihatçı olduğu iddia edilmiştir. İttihatçıların halkı isyana teşvik ettiği ve asayişi bozdukları vurgulanmıştır. Ayrıca bugün Sulh Konferansı'nda, hakkımızı silah ve savaşla değil ancak akıl ve siyasetle sağlayabileceğimiz fikri savunulmuştur. Mustafa Kemal'in Anadolu'da halkı galeyâna getirmemesi gerektiğini aksi takdirde İtilaf Devletleri'nin memleketi işgal edebileceği ileri sürülmüştür.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal İsyanı-İlk Günler" başlıklı makalede,

"Anadolu'daki Mustafa Kemal isyanı, malum olduğu üzere, bir (telgraf isyanı)'dır: Merkum yegâne silah, kuvvet ve vâsıta-i tehdid ve icrâat olarak münhasıran telgraflardan, telgrafhânelerden istifade ederdi. Hükümet-i merkeziye İzmir'deki müdâfaa hareketini resmen teshil etmiş bulunmak töhmetdir. Avrupa'ya karşı kendisini kurtarmak hem de meseleyi teheyyüc ve silahla değil siyasetle hal etmek mecburiyetinde olduğundan 16 Haziran 335 (1919) tarihinde bilumûm telgraf-ı merakezine bervech-i âtî bir tebligatda bulundu:

Sûret

Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından verilecek telgrafnâmelerin kabul edilse dahi keşide olunmaması muktezidir. Servis olarak katiyyen kabul etmemelidir. Hilâfında hareket şiddetle mesuliyet-i dâî olacakdır. (Redd-i İlhak) cemiyetlerinin çektikleri telgraflar filvâki bütün Anadolu'yu kan ve ateşe boğacak mahiyetde fevkalâde müheyyic ve isyankârâne şeylerdi; halkı silahlanub fevc fevc cenge davet ediyor, her tarafta misli görülmemiş birtakım müessif ve felaket-engiz vukûat zuhûriye-yi bâdi olacak sûretde galeyân ve heyecan zemini hazırlıyordu. Bunları men etmek lüzumu aşikârdı. Âle'l-husus kanunen de iki cihetden buna mesağ vardı.

1-Telgraf Nizamnâmesisinin (istidânâme-yi ûcûrât) kısmında mezkûr olduğu üzere ancak ücreti alınan telgraflar sevk ve keşide olunabilir.

2-Asayiş ve inzibât-ı umûmiyyi ihlâl edebilecek mahiyeti hâiz veya karâin-i devlete müğayir olan telgrafnâmeler 8'inci madde mûcibince kabul olunmaz.

(Redd-i İlhak) cemiyetleri ise hem icrâat itâ etmiyor, hem de asayiş ihlâlen kavânin-i devlet hilâfına ahaliyi galeyân ve harbe sevk ediyordu.

İşte Mustafa Kemal, hükümetin bu emrini ref-i livâ-yı isyana ber-beyani-yi telakkî etdi. Hükümet-i merkeziyeyi haberdar etmeden, bi'l-istizâh, derhal umum-ı telgraf merakezine (Üçüncü Ordu Kıtaat-ı Müfettiş Umûmîsi) imzasıyla gönderdiği emirnamede hükümetin iş bu emrine itâat edecek olan telgraf memurlarını "derhal dîvân-ı harblere tevdi" edeceğini ve bu bâbda kolordulara talimat gönderdiğini bildirdi.

Bu tamimin tarihi 20 Haziran 335'dir (1919). Binâenaleyh Mustafa Kemal, isyanı işte bu tarihden ibtidâ eder.

Merkumun bu küstahane hareketi bittabi bütün telgrafhânelerde azim bir şaşkınlığı mûcib oldu. Başmüdürler müdüriyet-i umûmiyyeden bervech-i z'ir istizâhda bulundular:

Sûret

[602]"Mustafa Kemal Paşa", **Alemdâr,** 7 Ağustos 1335/1919 Perşembe, Adet: 135-1535, s. 2.

Amasya'dan mevrûd 20 Haziran sene 335 tarihli telgrafnâme bir ay mâlûmat-ı bâlâya naklen arz olundu. Bu zat tarafından cihet-i mülkiyeye bu ve buna mümasil tebligat ve tamimatın tevâli ve tekerrür etdiği ve fakat idaremize bu zatın salâhiyeti hakkında hiçbir tebligat dahi vukû bulmadığı cihetle ihvân-ı mümasilde ne gibi bir muâmele yapılacağının tasrihen emir ve irade buyurulması ehemmiyetle maruzdur.

Vûkû-yu ahvalden haberdar olan posta müdür-i umûmîsi meselenin ehemmiyeti idrak ederek merbût bulunduğu dâhiliye Nezâretine-Cumaya tesadüf etdiği cihetle Nezâretgahında bulunuyordu-âtîde sureti muharrer telgrafla hemen beyan-ı mâlûmat etdi.

Sûret

Telakkî etdiğim emr-i devletleri mûcibince Aydın Redd-i İlhak Cemiyeti imzasıyla verilen telgrafların esbâb-ı adide-i siyasiyeye binâen adem-i keşidesini bilumûm posta merakezine bildirmişdim. Bunu haber alan Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan sûreti bâlâda muharrer telgrafnâmeyi göndermişdir. Paşa-yı mûmâileyhin takındığı şu tavr-ı sergüzeşt ve cüretkâr fitenin memleketi büsbütün pay-ı icabına çiğnetmeğe kadar varacağı pek bedihi olduğundan yarına intizar etmeden bu bâbda derhal teşebbüsat-ı katiyyede bulunmak icab edeceğini bi't-teemül arz-ı keyfiyyete müsârraat kılındı.

Bu telgrafın tarihi de 20 Haziran'dır. Binâenaleyh görülüyor ki posta ve telgraf müdüriyeti sûret-i matlûbe dâhilinde hareket ederek hükümet-i merkeziyeyi vakit geçirmeden günü gününe haberdar etmiş, hatta şu tavr-ı serkeşâne ve cüretkârânenin fena neticeler vereceğini o zamandan teyakkün ederek Dâhiliye Nezâretinde mütelaâsını bildirmişdir. Müdür-i umûmiyyenin iş bu kehaneti maalesef işte bugün zuhûr etmiş, korkduğu aynen vukû bulmuşdur.

O zaman Dâhiliye Nezâreti'nde Ali Kemal ve posta ve telgraf müdüriyet-i umûmiyyesinde de Refik Halit Beyler bulunuyordu.

Mustafa Kemal, Ferid Paşa Hükümeti'nin sükûtuna müteakib Ali Kemal ve Refik Halid Beylerin tevkif ve tecziyelerini taleb etdiği gibi ayrıca kolordu ve ahz-ı asker rüesâsına gönderdiği bir emirnamede Refik Halid Bey'in "derdesti halinde derhal tevkifiyle idamı" lüzumunu da emir ve tavsiye etmişti…[603]"

Makalede, Mustafa Kemal'in mücadeleyi telgraflar ile başlatması nedeniyle bu harekâta "telgraf isyanı" denilmiştir. Ayrıca İzmir Hadisesini silahla değil siyasetle çözmeye çalıştığı vurgulanmıştır. Redd-i İlhak cemiyetlerinin çektikleri telgrafların milleti galeyâna getirdiği belirtilerek Anadolu'da huzur ve asayişin bozulmasına sebebiyet verildiği ifade edilmiştir. Bu telgraflarla halk silahlanmaya teşvik edilmiş ve millet savaşa davet edilmiştir. Dolayısıyla bu telgrafların bir isyan hareketine sebebiyet verdiği iddia edilmiştir. Bu telgrafları engellemek için ücretlerinin yatırılması ve devletin asayiş ve düzenini bozmayacak yönde olmaları zorunluluğu getirilmiştir. Mustafa Kemal'in, İstanbul Hükümeti'nden habersiz bir şekilde bu telgrafları neşrettiği belirtilerek onu küstah, âsi ve isyankâr olarak nitelendirmiştir. Mustafa Kemal, Dönemin İçişleri Bakanı Ali Kemal ile Posta ve Telgraf Müdürü Refik Halid Bey'in bu telgrafların neşredilmesine izin vermedikleri için tutuklanmalarını istemiştir.

[603]"Mustafa Kemal İsyanı-İlk Günler", **Alemdâr,** 19 Mart 1336/1920 Cuma, Adet: 457-2757, s. 1.

4.1.2. Erzurum Kongresi

Erzurum, Ermeni tehdidi altında bulunduğu için halk bir kongre hazırlığına başlamıştı. Bu kongre, merkezi İstanbul'da bulunan Vilâyet-i Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin Erzurum şubesi, Karadeniz'deki Trabzon Muhâfaza-yı Hukuk-ı Millîye Cemiyeti ve Kars Millî Şurası'nın yardımıyla toplanmıştır. Kongrenin toplanmasını tetikleyen faktörler şunlardır: Mondoros Ateşkesi'nin 24. maddesi (Altı Vilâyet) Erzurum, Elazığ, Van, Diyarbakır, Bitlis ve Sivas vilâyetlerinden herhangi bir olumsuz durum ortaya çıktığında İtilaf Devletleri bu bölgeleri işgal etme hakkına sahiplerdi. Ayrıca bu vilâyetlerde İtilaf Devletleri'nin bir Ermenistan Devleti kurma emelleri vardı. Bu faktörler Erzurum Kongresi'nin toplanmasında etkili olmuştur. Bu esnada saray, 9 Temmuz'da Mustafa Kemal'in görevine son verdiğini bir telgrafnâmeyle bildirmişti. Bunun üzerine 15 Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'i desteklemiş ve 10 Temmuz'da Vilâyet-i Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyetinin[604] başına geçmiş ve Rauf Bey de ikinci başkan olmuştu[605]. 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi toplanmış ve 14 gün devam etmiştir[606].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hareket-i Millîye İttihadçı Hareket Değildir!" başlıklı mektubda, Erzurum Kongresi'nin kararları neşredilmiştir.

> "20 Eylül 1919 yılında Kayseri'den gelen beşinci mektubda:
> …Vilâyet-i Şarkîyye murahhaslarından mürekkeb olarak 7 Ağustos'da Erzurum'da toplanan kongre mukarrerâtı bervech-i âtîdir:
> 1-İşgal edilmiş ve edilecek icrâ-yı vatanın istirdâd ve men-i işgaliyle Türkiye tamamiyet-i mülkiyesinin temini,
> 2-Hükümet-i merkeziyenin âmâl-ı millîyeyi temsil ve muhâfaza edecek zevata tevdii,
> 3-Hareket-i Millîye'nin fırka ihtirâsâtından katiyyen münezzeh olduğu ve bu nezâhetin idâmesi,
> 4-Memleketin saâdet ve felakâtinden Türklerle müştereken alakadar olan milel-i gayr-i Müslime'nin mal ve can ve ırz ve namuslarına fevkalâde dikkat edilerek vatandaşlara muâmele-i cümle ibrâzı,
> 5-Milletin derdiyle müteellim olduğu şübhesiz bulunan zât-ı hazret-i padişahı ahir efendi toplanarak muhâfaza-yı hukuk-ı millîyeye sâi olmak.
> 6-İntihabâtın hemen icrâasıyla mesâlih-i milletin meşru ellere tevdi,
> Aynı maksad ile Anadolu'da ve muhtelif namlar ile müteşekkil bilumûm heyet ve cemiyetlerin (Anadolu Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti) namı altında birleşmesi…[607]"

[604]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 170-172.
[605]Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927),** Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara 1997, s. 43.
[606]Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,** Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1997, s. 106.
[607]A.D, "Hareket-i Millîye İttihadçı Hareket Değildir!", **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1.

Bu mektuptan, Erzurum Kongresi'nin bölgesel olduğu fakat kongrede alınan kararların ülkenin tamamını ve milletin genelini ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Şarkî Anadolu Müdâfaa-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti ismini almıştır.

Kongre bu kararları uygulamak amacıyla Mustafa Kemal Paşa (Erzurum), Raif Bey (Erzurum), Hüseyin Rauf Bey (Sivas), İzzet Bey (Trabzon), Servet Bey (Trabzon), Sadullah Efendi (Bitlis), Hacı Musa Bey (Bitlis), Bekir Sami Bey (Eski Beyrut Valisi), Ahmet Fevzi Efendi'den (Erzincan) oluşan bir temsil heyeti seçmiştir[608].

Bu kongrede, vatanın bir bütün olduğu, hiçbir gücün onu parçalayamacağı ve buna teşebbüs edenlerin emperyalist oldukları belirtilmiştir. Manda ve himâyenin kabul edilmeyeceği ileri sürülmüştür. İstanbul Hükümeti'nin görevini yapmaması halinde onun yerini milletin iradesiyle ortaya çıkan Kuva-yı Millîye'nin alacağı vurgulanmıştır[609]. İtilaf Devletleri bu kongreden rahatsız olmuşlar ve Mondros Ateşkesi'nin maddelerini uygulayacaklarını, Padişahı destekleyeceklerini, ihtilale karşı koyacaklarını ve seçimlerin yapılmayacağını bildirmişlerdi[610].

4.1.3. Ali Galip Olayı

İngiltere, Kürt milletine bağımsız bir Kürt Devleti kurulması yönünde söz vermişti. Bazı nedenlerle Türklerle yapılacak olan barışın ertelenmesinden dolayı Kürtler kendilerine bırakılacak olan bölgeden bir kısım illerin Ermenilere verileceği endişesiyle İngilizlere karşı ayaklanmışlardı[611]. Federe bir devlet kurmak amacında olan Abdülkadir, Simko, Bedirhan kardeşler ve Seyyit Taha; İran, Türkiye ve Irak Bölgeleri'nde faaliyette bulunurlarken, devletin başına getirilmek istenen Şeyh Mahmut, Süleymaniye'de İngilizlere karşı ayaklanmıştı. İngiltere Hükümeti bu ayaklanmayı bastırmak için Binbaşı Noeli görevlendirmişti. Noel; Van, Bitlis, Elazığ illerinin kuzey hududlarından başlayarak, Mardin, Birecik, İmadiyeillerini kapsayan İngiliz mandası altında bir Kürdistan Devleti kurulması yönünde öneride bulunmuştu. Yine Noel, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde Ermeni; güneyinde Kürt ortasında kalan bölgesinde ise karma olarak İngiliz mandası altında bir devletin kurulmasını önermiş ve bu öneri İngilizler tarafından kabul edilmişti. İngilizler Doğu Anadolu'daki

[608]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 212-213.
[609]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 173.
[610]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 217.
[611]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 534-536.

Kürt temsilciler ve Kürt Teali Cemiyeti ile işbirliği yapmak amacıyla Binbaşı Noel'i İstanbul'a yollamışlardı[612].

Calthorpe'un 10 Temmuz'da bazı Kürt idarecileri ile yapmış olduğu görüşmelerin neticesinde Kürt liderleri İngiliz mandasını istemişlerdi[613]. Fakat bu esnada hızla büyüyüp gelişen Mustafa Kemal Paşa Hareketi'nden endişeleniyorlardı. İngiliz elçilik müsteşarı Türkleri zayıflatmak için Kürtleri Türklerden ayırmanın gerekli olduğunu ifade etmişti. Erzurum ile Sivas Kongreleri'ni engellemek ve Mustafa Kemal ile Rauf Orbay'ı tutuklamak için talimat veren Damat Ferid Hükümeti de bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasına karşı olmasına rağmen İngiliz-Kürt işbirliğine destek vermiş ve onlarla beraber hareket etmişti[614].

Ali Galip, Malatya'ya gelerek Malatya Mutasarrıfı Halil, Celâdet, Kâmuran ve bir İngiliz binbaşısıyla birlikte Kürtleri kışkırtmaya çalışmışlardı[615]. Bu esnada Sivas Kongresi de toplanma aşamasındaydı. Bu kongrenin toplanmasını engellemeye çalışan Damat Ferid Paşa, Ali Galib'i görevlendirmiş ve bu sırada Noel de bu göreve dâhil olmuştu. Olaylar İngiliz Binbaşı Noel, Kürt önderlerinden Kâmuran, Celâdet, Ekrem ve Ali Galip etrafında şekillenmişti. Amasya ilinden Erzurum iline geçmekte olan Mustafa Kemal'i Sivas'ta tutuklama ve Sivas Kongresi'ni dağıtma emri Elazığ Valisi Ali Galib'e verilmişti[616]. Mustafa Kemal Erzurum'da bulunduğu zaman İtilaf Devletleri tarafından Celâdet ve Kâmuran Ali isminde iki kişinin yüklü miktarda para ile İstanbul'dan Kürt bölgesine gönderilecekleri bilgisini, 3 Temmuz tarihinde Diyarbakır'daki 13. Kolordu Komutanı olan Albay Cevdet Bey'e, Erkân-ı Harbiye Başkanı Halit Bey'e ve Canik Kaymakamına yollamıştır[617].

İstanbul Hükümeti, Ali Galip'e Sivas Valiliği ve 3.Kolordu Kumandanlığı'nı vaad etmişti[618]. Bu emri yerine getirmek için Ali Galip, Binbaşı Noel, Celâdet, Ekrem ve Kâmuran bir araya gelip bir toplantı yapmışlardı. Bu olay Sivas'ta duyulunca Kâzım Karabekir ile Ali Fuad Cebesoy ve Ali Galip yanındakilerle birlikte harekete geçmeden derhal bunların ele geçirilmesi için bir karara varmışlardı[619]. Bu karar sonucunda

[612]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 244.
[613]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 536-537.
[614]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 245.
[615]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 294.
[616]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 246-247
[617]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 79.
[618]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 544.
[619]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 247

Elazığ'daki 15. alaya, Siverek ve Aziziye'den bazı birlikler katılmış ve bu birlikler Malatya üzerine gönderilmişti[620]. Bu haberi 10 Eylül sabahı duyan Noel, Kâmuran, Celâdet, Ekrem ve Ali Galip Kâhta'ya doğru kaçmışlar ve oradan da Beydağı'ndaki Reşvan Aşireti lideri Bedir Ağa'ya sığınmışlardı. Noel, Kâhta'da Ali Galip'ten ayrılarak önce Urfa'ya, oradan da Halep'e gitmişti. Ali Galip de önce Urfa'ya sonra Halep'e gitmişti[621].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Mamuratü'l-Aziz Valisi", başlıklı metinde, Ali Galip'in Sivas Valiliğine atanacağı haberi verilmiştir.

> "Mamuratü'l-Aziz Valisi olub ahiren Sivas Vali Kumandanlığına naklen tayin olunan Erkân-ı Harbiye Mirâlayı Ali Galib Bey'in gelecek hafta içinde Sivas'a muvâsalat ile ifa-yı vazifeye mübâşeret eyleyeceği istihbar kılınmıştır.[622]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mamuratü'l-Aziz Valiliği" başlıklı metinde, Ali Galip'in Elazığ Valiliğine tayin edilmesine Meclis-i Vükela'nın karar verdiği belirtilmiştir.

> "Mamuratü'l-Aziz Vilâyet valiliğine erbab-ı liyâkat ve dirayetten Kayseri Mebus-ı esbâk Ali Galip Bey Efendi'nin tayini hususunda Meclis-i Vükelaca karar verildiği maal-mesârr haber alınmıştır. Ali Galip Bey'in, İttihat ve Terakki'ye karşı muhâlefetde göstermiş olduğu metanet-i ahlakiyesi ve meziyet-i şahsiyesi bu memuriyetlerinde muvaffakiyetlerine kefildir.[623]"

Bu metinde, daha önce Ali Galip Bey'in İttihatçılara karşı faaliyetlerinde başarılı olduğu belirtilmiştir. Bu başarısının Elazığ Valiliği'ne tayin edilmesi için yeterli olduğu vurgulanmıştır. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mamuratü'l-Aziz Valisi Ali Galib Bey Efendi" başlıklı metinde, *"...Sopalı intihabât esnasında çetenin bütün teşkilatına rağmen Kayseri'den mebus intihab edilmiş...*[624]" Bu metinden de anlaşıldığı üzere seçimlerde İttihatçıların bütün müdahalelerine rağmen Ali Galip'in milletvekili seçildiği belirtilerek başarılı olduğu ve dolayısıyla Ali Galip'in Elazığ Valiliği için uygun biri olduğu savunulmuştur. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sivas Valiliği" başlıklı metinde, *"Sivas Vali ve Kumandanlığı'na Mamuratü'l-Aziz Valisi Ali Galib Bey'in*

[620]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 549.
[621]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 248.
[622]"Yeni Mamuratü'l-Aziz Valisi", **Alemdâr,** 29 Mart 1335/1919 Cumartesi, Adet: 98-1458, s. 1.
[623]"Mamuratü'l-Aziz Valiliği", **Alemdâr,** 17 Nisan 1335/1919 Perşembe, Adet: 116-1426, s. 1.
[624]"Mamuratü'l-Aziz Valisi Ali Galib Bey Efendi", **Alemdâr,** 12 Mayıs 1335/1919 Pazartesi, Adet: 140-1450, s. 1.

tayini hususuna irâde-i seniyye-yi şerif sâdır olmuşdur.[625]*"* Bu metinden, Ali Galib'in Sivas Valiliği'ne Padişahın emriyle atandığı anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kuva-yı Millîye'nin Bir Tamimi Münasebetiyle" başlıklı metinde, Mevlanazade Rıfat'ın, Sivas'ta yayınlanan İrade-i Millîye gazetesinin 2 numaralı nüshası ile Erzurum'da neşredilen Albayrak gazetesinin 28 numaralı nüshasını Alemdâr gazetesinin matbaasına getirdiği belirtilmiştir. Bu nüshaların burada incelendiğini ve nüshaların eski İçişleri Bakanı Adil Bey ile Elazığ Valisi Ali Galib Bey arasında Sivas Kongresi hakkında yazmış oldukları telgraflarla dolu olduğu vurgulanmıştır. Ali Galip, bu nüshalarda yazılanlara şu şekilde cevap vermiştir:

> "…-Yalnız burada Malatya Vakası münasebetiyle Sivas Kongresi tarafından neşredilen bir beyannâme var. Bu beyannâmeye nazarân ben diğer bazı arkadaşlarımla birlikte hükümet-i sabıkanın emri ve İngilizlerin elüyle (?) sırf Sivas Kongresi'ni dağıtmak için Malatya'ya gelmişim. Fakat orada Kuva-yı Millîye tarafından icrâ edilen takibat neticesinde firara mecbur olmuşum ve takibat devam ediyormuş. 15. Kolordu Kumandanlığının Albayrak'da münteşir beyannâmesi de bu mealde hâlbuki işte ben karşınızdayım aylardan hatta senelerden beri İstanbul'dan hiçbir yere ayrılmamış olduğumu da hem hükümet hem refikam bilir. Şu halde nasıl oluyor da Malatya'ya gitmiş bulunuyorum. Buna imkân var mıdır? Eğer aleyhimde tâkibat musavver ise uzağa gitmeye hacet yok. Ben burada Divan Yolun'daki evimdeyim ve adresim herkesçe malumdur. Benim bu meselede en ziyade tesirimi mûcib olan cihet kongre tarafından neşredilip bittabi tarih için bir kıymet-i mahsusaya hâiz olması icab eden vesîkaların bu gibi katiyyen asılsız ve yalan vakalara istinaden yazılmasıdır. Eğer bütün vesîkalar bu mahiyetde ise… ...İşte biz bitaraflığımız hesabıyla Mevlanazade Rıfat Bey'in beyânatını aynen derc ediverir. Lazım gelen hükmü vermekde bittabi karilerimize aiddir.[626]"

Ali Galip, İrade-i Millîye ve Albayrak gazetelerinin kendisi hakkında yazmış oldukları haberleri yalanlamıştır. Kendisinin Malatya'ya gitmediğini iddia ederek kendisini Malatya'da cereyan eden olayların dışında göstermeye çalışmıştır. Fakat aşağıda yazdığımız "Red ve Tekzîb-Malatya Mutasarıfı ile Mülâkât" başlıklı metinlerden Ali Galib'in Malatya'ya gittiği anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde "Red ve Tekzîb" başlığıyla yayınlanan metinde,

> "Kürdistan Teali Cemiyeti Merkez-i Umûmiyyesinde: İrade-i Millîye ve Albayrak gazetelerinde münderic Malatya Vakası namında vukûa gelen bir hadisenin cereyanından bahseden beyannâme hakayık-ı muharrik ile Kürtler hakkında bazı isnâdâtda bulunduğundan isnâdât-ı vakayı kemal-i nefretle reddeder ve Kürtlerden hiçbir kimsenin Mamuratü'l-Aziz Valisi Ali Galib Bey'in harekâtına iştirâk etmediğini beyan eyleriz.[627]"

---

[625]"Sivas Valiliği", **Alemdâr,** 5 Eylül 1335/1919 Cuma, Adet: 164-1564, s. 2.
[626]"Kuva-yı Millîye'nin Bir Tamimi Münasebetiyle", **Alemdâr,** 10 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 299-2599, s. 1.
[627]"Red ve Tekzîb", **Alemdâr,** 10 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 299-2599, s. 1.

Bu metinden anlaşıldığı üzere, Kürdistan Teali Cemiyeti Merkezi, İrade-i Millîye ve Albayrak gazetesinde Kürtlerin Ali Galip'in harekâtına katıldıkları hakkında yayınlanan haberlerin kesinlikle yalan olduğunu ve hiçbir Kürd'ün bu harekete katılmadığını savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde ise Elazığ Valisi Ali Galib Olayı'ndan şu şekilde bahsedilmektedir: Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Malatya Mutasarıfı ile Mülâkât" başlıklı konuşma metninde, Malatya Hadisesi'nin farklı farklı gazeteler tarafından neşredildiği fakat bu gazetelerin hiçbirinin bu hadiseyi tam olarak aktaramadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Malatya Mutasarıfı olan Halil Rami Bey, Malatya Hadisesi-Mamuratü'l-Aziz Valisi Galib Bey ve Teşkilat-ı Millîye-Mistir Noel olaylarını şu şekilde haber vermektedir:

> "…Soru-Efendim şimdiye kadar Hareket-i Millîye'ye dâir İstanbul'da birçok şayiâlar deverân etti. Bu meyânda Mamuratü'l-Aziz Valisi Galib Beyle beraber nam-ı âlinizde sık sık zikredildi. Bu Hareket-i Millîye'nin tarz-ı inkişâfı ve sizin ile Galib Bey'in bu meseledeki vaziyetiniz hakkında biraz izahat verir misiniz?
>
> -Hareket-i Millîye'nin zaman-ı inkişâfı malum olduğu üzere evvelemirde Erzurum'da ve ahiren Sivas'da teşekkül eden kongrenin mübde-i küşadıdır. Bu kongre etrafındaki teşebbüsatı gayrı meşruh ve muzır gören Ferid Paşa Kabinesi Mamuratü'l-Aziz Valisi Galib Bey'e Mustafa Kemal Paşa ile refikasının derdestleri zımnında Kürt aşirinden şâyân-ı itimad 300 kadar jandarma süvârisinin kayd u teşkili ve kendisine Sivas vali ve kumandanlığı tevcih kılınacağından hemen Sivas'a lüzum-u azimeti emr-i işâr buyrulmuş olduğunu pek geç anladım.
>
> Ben deniz size bu hareket ve teşebbüsünün şekli ve tarz-ı inkişâfı ve cereyanından evvel mezkûr harekete karşı vukû bulan teşebbüsat-ı derece-i iştirâkimi gösteren tafsilâtdan ve bu esnada cereyan eden ahval-ı garbiyeden şimdilik ancak hülasatü'l-hülasa bahsedebileceğim.
>
> Eylül evâilidi. Validen aldığım bir şifrede din ve devlete aid bir mesele-i mühimme için Malatya'ya tâbi' Kâhta kazası dâhilindeki Reşvan Kürt aşiretinden jandarma âile maaşıyla 300 Kürt süvârisinin hemen tevzi ve ihzar edilmesi ve pek ziyade mahrum tutulması icab eden bu meselenin matbu-yı idâme-yi istilzâm edeceği bildiriliyordu.
>
> Sûret-i işârdan ehemmiyeti anlaşılan meselenin icab ettirdiği istihzaratın bi'l-müzâkere kararlaşdırılması zımnında mezkûr Reşvan Aşireti Reisi Hacı Bedir Bey'in Malatya'ya gelmesi lüzumunu kendisine telgrafla bildirmiş ve valiye de bu vechle arz-ı mâlûmat etmişdim. Tesadüfat-ı garibiyedendir ki bu muhâbere cereyanı esnasında… …Bedirhan ahfâdından Celâdet Ali ve Kâmuran Ali Beylerle Diyarbakırlı Cemil Paşa ahfâdından Ekrem Bey Malatya'da bulunuyordu.
>
> Mistir Noel Dâhiliye Nazâreti'nden kendisine her türlü teshilât ve muavenet ibrâzı ve istediği takdirde nüfus defterinin ve buna müteferri kuyûdat-ı resmîyenin ârâisini ve arzu eylediği halde rüesâ-i aşâir ve mütehayyizanın kendisiyle görüşdürülmesini müşir bir tahrirat-ı resmîyeyi hâmil bulunuyordu.
>
> Bütün Vilâyet-i şarkiyeye seyahatta Bâb-ı Âli'ce mezun bulunan mûmâileyh Mistir Noel ve refikasının Malatya'ya muvâsalatlerinden evvel Diyarbakır'ın 13. Kolordu Kumandanı Bağdadî (Bağdatlı) Mirâlay Cevdet Bey, Malatya Süvâri Alayı Kumandanı Cemal Bey'e keşide eylediği şifreli bir telgrafda derdest ve tevkifleri emrolunuyor.
>
> Bu tevkif emrinden her safhasından haberdar olan Mistir Noel… ...bir telgırafnâmede mûmâileyh Cevdet Bey'in bu gune beynane-yi işârından bahsedilmiş ve işârının infazı Osmanlı Devleti için netâic-i vahime tevlid edeceğinin Bâb-ı Âli'ye de iblâğını iltimâs eylemişdi.

Bir cürm-ü kanun olmaksızın bu zevatın ve bi't-tahsis Mistir Noel'in tevkifi maazallah-ı teâlâ önüne geçilmeyecek bir gâile-yi siyasi ihdâs ve hatta vilâyetin işgalini intâc edebileceğini derpiş ederek cihet-i askeriyece hodbe-hod tevkif teşebbüsatında bulunulduğu takdirde muhannet edilmesi hasbe'l-vazife memureyn-i âide-yi inzibâtiyyeye emretmiş ve keyfiyyet olduğu üzere Vilâyet-i arz eylemişdim ki bu tebliğ ve işâr-ı sadıka-i kemterânem bazılarca sû-i tefsir-i tevil edilerek vatan hâinliğiyle ithâm edildiğimi İstanbul'a geldiğimde işiterek tabi-i müteessir oldum.

Vali-yi sâbık-ı Aydın, işârıma cevaben yazdığı telgrafda Mistir Noel ve refikasının muhâfaza hukuklarına îtinâ ve zinhar haklarında bir kötü taarruz vukûuna imkân bırakdırılmamasını ile beraber bu meseleyi bizzat hal etmek üzere Malatya'ya geleceklerini bildiriyordu. Aynı zamanda Malatya süvâri Kumandanı Cemal Bey de Diyarbakır Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı cevabnamede Mistir Noel ve refikasını tevkif etmek için bir kuvvete mâlik olmadığını bildirmiş ve bi'l-zurur ol bâbdaki tevkif emrini infaz edememişdi.

Valinin Malatya'ya muvâsalatine müteakib Mistir Noel vazife-yi resmîye ve maksad-ı seyahatini ve en ziyade asayiş-i mahalliyenin muhâfazasını istihdâf eden bu seyahatinin hüsn-ü cereyanını temin maksadıyla Kürdistan mütehayyizânından ve Kürd Teali Cemiyeti Azası'ndan Bedirhan ahfâdını refakatine alıp bunda hiçbir kötü maksad-ı siyasisini olmadığını izah eyledi.

Ahali bazı cereyanlardan hangisinin doğru olduğunu tereddüd etmekde ve bu sebeble vali arzu ettiği jandarma teşkilatında düçar-ı müşkilât olmakda idi.

Mustafa Kemal Paşa ise valinin Bâb-ı Âli ile jandarma teşkilatı hakkında cereyan eden şifre-i muhâberesine kesb-i ıttıla' etmiş ve valinin teşkilat-ı mesrudide gösterdiği idaresizlikden bi'l-istifade validen evvel davranmış ve mevcudu elliyi geçmeyen Malatya Süvari Alayına izâfeten Mamuratü'l-Aziz'den Binbaşı İlyas Bey refakatiyle 80 nefer sevk etmiş ve valinin ifadesine nazarân kendisiyle beni Mistir Noel ile refika-yı seyahatinin ve hatta Malatya'daki Amerikalıların tevkifine emir verdirmiş imiş.

Eylülün onuncu gecesi idi, vali nısfülleyliden sonra beni evimden nezdine istedi. Bir minvâl-i muharrer derdest ve tevkif için Elaziz'den sevk olunan kuvve-i askeriyenin Malatya'ya muvâsalat etmek üzere olduğundan bahisle buna karşı ittihaz olunacak tedâbiri düşünüp icrâ eylemek için mevkien Malatya'dan çekilmemiz lüzumunu ihzar ve beraberce çekilmeye beni icbâr etti.

Gerek valinin bu icbârı ve gerek Mistir Noel'in kötü taarruz ve belki de suikasde uğramasında tevlid edecek muzırrat u vahamet düşüncesi şehirden çekilmekliğimiz ve Mistir Noel'in bu mahall-i selamete isalı lüzumunu gösteriverdi. Benâberin Malatya'ya 4 saat mesafede vaka-yı ref-i nam Kürt karyesine çekildik. Gerçi Malatya süvâri alayı kumandanı derdestimiz için güzergâhımıza 50 kadar süvari askeri göndermiş idiysede 7-8 kişiden ibaret olduğumuz halde bu kuvve-i askeriye aldığı emrin infazını gözüne kesdirememiş olmalıdır ki hiçbir tecavüzde bulunmadılar.

Mezkûr ref' kariyesinde kaldığımız birkaç gün zarfında ıslah-ı cedide ile mücehhez 600 kadar Kürt toplanmış ve peyderpey toplanmakta bulunmuş ise de şimdi burada izah edemeyeceğim esbâbdan dolayı Mamuratü'l-Aziz kuvvetiyle beraber ancak 150'ye varabilen Malatya kuvve-i askeriyesi üzerine yürümek muvafık görülmedi.

Vali bütün Kürt ekâbir-i işârı zât-ı hazret-i hilâfpenahîye sadık olub şeref telakkî edecekleri idare-i padişahîye tevfik hareket edeceklerini beyan etmekde olduklarından keyfiyyet evrak-ı telgrafhânesi vâsıtasıyla dersaâdetde arz ve telakkî edeceği son emre göre hareket etmek üzre Urfa'ya müteveccihen hareket etti. Ben de ertesi gün Mistir Noel ve refikasıyla beraber yine valinin emir ve icbârıyla Urfa'ya gittim. Orada valinin emrine intizaren 15 gün kaldım. Validen bir kötü mâlûmat almayınca Halep'e geldim.

Sâbık Dâhiliye Nâzırı Adil Bey, tarafından azil ile mükâfat edildiğimi evrak-ı havadisde görünce Adana'dan Mersin ve Mersin'den İstanbul'a bahren geldim.

Size gördüğüm hakayıkı aynen izah ettim. Hiçbir fırkaya mensub olmamakla müftehirim. Memur olmak itibarıyla esasen bu sûretle hareket etmeye mecburum…[628]"

[628]Halil Rahmi, "Malatya Mutasarıfı ile Mülâkât", **Alemdâr,** 1 Kasım 1335/1919 Cumartesi, Adet: 320-2621, s. 2.

Bu metinden de anlaşıldığı üzere, Ali Galip ve yandaşlarının Sivas Kongresi'ni engelleme girişimlerinin Mustafa Kemal'in aldığı tedbirler sonucunda başarısızlığa uğratıldığı anlaşılmaktadır.

4.1.4. Sivas Kongresi ve Heyet-i Temsiliye

Erzum Kongresi'nde alınan kararları bütün millete mal etmek ve Anadolu ile Trakya'yı temsil etmek amacıyla 4 Eylül 1919'da Sivas'ta bir kongre toplanmıştı. Kongrenin İttihatçılarla bir bağlantısının olmadığı ifade edilmişti[629]. Sivas Kongresi programını tamamlamış ve 11 Eylül'de 1919 yılında dağılmıştı[630].

Alemdâr gazetesinde Yayınlanan "Sivas Umûmî Kongre Mukarreratı" başlıklı makalede,

> "Sivas'da Anadolu ve Rumeli Vilâyet-i Osmanîyesi mümessillerinden mürekkeb olarak ictimâ eden kongrenin ittihaz edildiği mukarrerat da aynen âtîye derc edilmişdir.
>
> Sivas-11 Eylül 335 (1919)
>
> Bütün milletce malum olan mehâlik-i hâriciye ve dâhiliyenin tevlîd etmiş olduğu intibâh-ı millîyeden doğan kongremiz mukarrerat-ı âtîyeyi ittihaz etmiştir.
>
> 1-Devlet-i Osmanîye ile Düvel-i İtilafiye arasında menfaat-ı mütarekenâmenin imzâ olunduğu 30 Teşrîn-i Evvel 334 (Ekim 1918) tarihindeki hududumuz dâhilinde kalan ve her noktası İslâm ekseriyet-i kahiresiyle meskûn olan Memâlik-i Osmanîye aksamı yekdiğerinden ve câmia-yı Osmanîye'den gayr-i kâbil tecezzive hiçbir sebeble iftirak etmez bir küll teşkil eder. Memâlik-i mezkûrede yaşayan bilcümle anasır-ı İslâmiye yekdiğerine karşı hürmet-i mütekâbile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve hukuk-ı ırkîye ve ictimâiyeleriyle şerâit-i muhitiyelerine tamamıyle riâyetkâr öz kardeşler.
>
> 2-Câmia-ı Osmanîye'nin tamamiyeti ve istiklâl-i millîyemizin temini ve makâm-ı muallâ-yı hilâfet ve saltanatın masuniyeti için Kuva-yı Millîye'yi âmil ve irade-yi millîyeyi hâkim kılmak esas-ı katidir.
>
> 3-Memâlik-i Osmanîye'nin herhangi bir cezvesini karş-ı vâki olacak müdahale ve işgale bilhassa vatanımız dâhilinde müstakil bir Rumluk ve Ermenilik gayesine mâtuf harekâta karşı Aydın, Manisa, Balıkesir, cebhelerinde mücâhedat-ı millîyede olduğu gibi müttehiden müdâfaa ve mukâvemet-i esas-ı meşruhi kabul edilmişdir.
>
> 4-Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bilcümle anasır-ı gayr-ı Müslimin her türlü müsâvât-ı hukukiyeleri tamamıyla mahfûz olduğundan anasır-ı mezkûreye hâkimiyet-i siyasiye ve muvâzenet-i ictimâiyemizi ihlâl edecek imtiyazat icrâası kabul edilmeyecektir.
>
> 5-Hükümet-i Osmanîye bir tazyik-i hâricî karşısında memleketimizin herhangi bir cüzünü terk-i ihmal etmek ıztırâratda bulunduğu takdirde makâm-ı hilâfet ve saltanatla vatan ve milletin masuniyet ve tamamiyetini kafil ve her türlü tedâbir ve mukarrerat ittihaz olunmuşdur.
>
> 6-Düvel-i İtilafiyede mütarekenâmenin imza olunduğu (30) Teşrin-i Evvel (334) (Ekim 1918) tarihindeki hududumuz dâhilinde kalub azm-i ekseriyet-i İslâmiye ile meskûn olan ve harsî müddet-i fâikiyeti Müslümanlara aid bulunan vahdet-i millîyemiz taksimi nazariyesinde bilkülliye feragatla bu topraklar üzerindeki hukuk-ı tarihiye, ırkîye, diniyye ve coğrafyamız, riâyet edilmesine ve buna mugayir teşebbüsatın ibtal ve bu sûretle hakk-ı vaadle müstenid bir karar-ı ittihaz olunmasına intizar ederiz.

[629]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 174.
[630]**Türkiye Cumhuriyeti Tarih,** C: I, s. 176

7-Milletimizin insanî, asrî gayeleri ve fennî, sınaî ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Binâenaleyh devlet ve milletimizin dâhili ve hâricî istiklâlini ve vatanımızın tamamiyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrah-i hudud dâhilinde Millîyet esaslarına riâyetkâr ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin fennî, sınaî, iktisadi muavenetini memnuniyetle karşılarız. Ve bu şerait-i adile ve insaniyeyi muhtevi bir sulhun da acilen takarrür-i selamet-i beşer ve sükûn-ı âlem namına ahz u âmal-ı millîyemizidir.

8-Milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin etdiği bu tarihi devrede hükümet-i merkeziyemizin de irade-i millîyeye tâbi olması zaruridir. Çünkü irade-i millîyeye gayri müstenid herhangi bir heyet-i hükümetin andı ve şahs-ı mukarreratı milletçe metâ olmadığından başka hâricen de muteber olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar mesbuk-ı efâl ve netâic ile sabit olmuştur. Binâenaleyh milletin içinde bulunduğu hâl-i zecret ve endişeden kurtulması çarelerini bizzat tevessüle hacet kalmadan hükümet-i merkeziyemizin Meclis-i Millîye hemen ve bilifâte zaman toplamasını ve bu sûretle mukadderat-ı millet ve memleket hakkında ittihaz eyleyeceği bilcümle mukarrerat-ı meclis-i millînin murâkabesine arz etmesi mecburdur.

9-Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezâlim ve âlâm ile ve tamamen aynı gaye ve maksadla vicdan-ı millîden doğan vatanı ve millî cemiyetlerin ittihadından mütehassıl kitle-i umûmiyye bu kere (Anadolu Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti) unvanıyla tevsim olunmuşdur. Bu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından ve ihtirasat-ı şahsiyeden külliyen müber u münezzehdir. Bilcümle Müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin imza-yı tabiyesindendir.

10-Anadolu Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin 4 Eylül sene 335 (1919) tarihinde Sivas şehrinde inikat eden umûmî kongresi tarafından maksad-ı mukaddes takib ile teşkilat-ı umûmiyyeyi idare için bir (Heyet-i Temsiliye) intihab edilmiş ve köylerden Vilâyet merkezlerine kadar bilcümle Teşkilat-ı Millîye takviye ve tevhid olunmuşdur. Umûmî Kongre Heyeti.[631]"

Bu kararlardan anlaşıldığı üzere daha önce Erzurum Kongresi'nde belirttiğimiz gibi manda meselesi Sivas Kongresi'nde kesinlikle reddedilmiş ve Erzurum Kongresi'nde Şarkî Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır. Temsil Heyeti'nin sadece Doğu Anadolu'yu değil, tüm vatanı temsil edeceği anlaşılmaktadır. Erzurum Kongresi'nde sadece Ermeni ve Rum işgallerine karşı koyulacağına karar verilirken Sivas Kongresi'nde her türlü işgale karşı koyulacağı ifade edilmiştir. Milletin kendi istikbâlini belirlemek için Meclis-i Mebusan'ın hemen toplanmasının gerekli olduğu savunulmuştur.

Erzurum Kongresi'nde seçilen Temsil Heyeti üyelerine Sivas Kongresi'nde yeni üyeler eklenmişti. Bu üyeler; Refet Bey (Albay), Mazhar Müfit Bey (Hakkâri),[632] Kara Vasıf Bey (Gaziantep), Ömer Mümtaz Bey (Ankara) Hüsrev Sami Bey (Eskişehir) Hakkı Behiç Bey (Denizli), (Ratipzade Mustafa Bey'den (Niğde) oluşmuştur[633].

Temsil Heyeti, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlar neticesinde teşkil edilmiştir. Heyetin temel hedefi ve görevi, Osmanlı Devleti'nin dağılma tehlikesine

[631]"Sivas Umûmî Kongre Mukarrerâtı", **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1-2.
[632]Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım,** Cilt: I, Emre Yay, İstanbul 1993, s. 262.
[633]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 296.

karşı Hilafetin ve Osmanlı saltanatının mevcudiyetini muhâfaza edip ülkenin tamamının temsil edilmesi ve Osmanlı hükümetinin ülkeyi idare edememesi halinde ülkeyi yönetmek adına geçici bir yönetim görevi üstlenmektir[634]. Temsil Heyeti geçici bir hükümet görevini üstlenmişti. Bu heyet, Türk İstiklâl Savaşı'nı başlatıp yönetmiş ve yeni bir Türk devletinin kurulmasını sağlamıştı.

4.1.5. Hareket-i Millîye

Alemdâr gazetesinde Hareket-i Millîye hakkında makaleler yazılmış ve Hareket-i Millîye, İttihat ve Terakki ile Kuva-yı Millîye arasındaki ilişkilere değinilmiştir.

Alemdâr gazetesinde "Hareket-i Millîye-Hakikatın Tezâhürüne Doğru" başlığı altında "Hareket-i Millîye'nin hakiki manası nedir-Nasıl inkişâf etti-İzmir ve havalisinde, Vilâyet-i Şarkîye'de-İttihat ve Terakki'nin Teşkilat-ı Millîye ile alakası yokdur-Teşkilatın gayesi-Nasıl yemin ediyorlar?" başlığıyla yayınlanan makalede artık yanlış olan fikirleri doğru bir şekilde açıklamanın zamanının geldiği belirtilerek şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Her şeyden evvel şurasını zikr ve tebşir ederiz ki bu hareket pek saf ve samimi maksadlar etrafında yapılmakdadır. Vakıa bazı ocak döküntüleri her şeyde olduğu gibi bu meseledede ortaya atılarak ve yüzlerine sahte bir vatanperverlik maskesi takarak milletin sarf-ı mevcudiyetine indirileceğini hisseylediği darbelere karşı gösterdiği galeyânın kendi mahsul-u himmetleri olduğunu ve Teşkilat-ı Millîye'de İttihadın parmağı bulunduğu müsbet ve menfi bir sûretde ve mısraen işâaya çalışmışlar ise de bittabi hakikatin uzun müddet böyle mühim bir perde ile örtülmesi kâbil olmamıştır.
>
> Zât-ı şahanenin beyannâme-i hümâyunlarında da zikredildiği vechiyle bu teşkilat ve hareketin sebeb-i yegânesi İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve vilâyet-i şarkiyemiz hakkında deverân eylemeye başlayan mühiç şâyialardı. Ve gaye-yi yegâneside Türk memleketlerinde Türk'ün vahdet ve hâkimiyetini ve istiklâlini her türlü tehlikeden maruz bulundurmakdır.
>
> İzmir cihetlerinde bulunan Kuva-yı Millîye'ye rüesâsının ekseriyeti Millî Ahrar ve Hürriyet ve İtilaf fırkalarına mensub zevat oldukları gibi kısm-ı külliyesi de bi-taraf ve selamet-i milletden başka bir endişe taşımayan fedâkârandır.
>
> Vilâyet-i şarkiyede, Mustafa Kemal Paşa ve refikasıyla teşrik-i mesâi edenlerde namusları fedâkâranlıkları vatanperverlikleri ile temayüz eyleyen zevatdan ve İttihat ve Terakki ile teşrik-i mesâi eylemesine bizce imkân mevcud olmayan birçok kimseler ile Millî Ahrar Fırkası mensubeyni de bu meyâna dâhil bulunmakdadır.
>
> Vilâyet-i şarkiyenin mukadderatını zikr için Erzurum'da bir kongre akdedildikden sonra memleketin içine düşdüğü giriveden ne sûretle tehammî mümkün olacağını tezkir için (1) Eylül'de Sivas'da umûmî bir kongre akdedilmiş ve bu kongreye İttihat ve Terakki'ye en kuvvetli zamanında bi-aman bir âlem-i muhâlefet açmakla şöhret kazanan ve Millî Ahrar Fırkası müessislerinden bulunan hamiyetli ricâl-ı hükümetimizden Bekir Sami Bey riyâset eylemişdir. İstihbaratımıza nazarân millî kuvvetlere iltihak etmek isteyenlere (hiçbir fırkanın ve bâhusus İttihat ve Terakki'nin âmâline hizmet etmeyeceklerini yalnız vatanın düşman tecavüzünden masuniyeti için kan ve canlarını feda eyleyeceklerine) yemin ettirilmekdedir.

[634]Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları,** Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1974, s. x.

> Yalnız bu yemin Hareket-i Millîye'nin mâhiyet-i hakikesini göstermeye kifâyet eder. Eminiz ki hakaik-i ahvâl hüsn-ü sûretle ihâta edecek olan hükümet-i cedidenin sarf edeceği mesâi sayesinde fena ve meş'ûm bir telkinin ufk-u vatana yığdığı mezâlim-i fetret bulutları büsbütün dağılacakdır.[635]"

Metinde, Hareket-i Millîye'nin İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve doğu vilâyetlerinde beliren söylentilerden dolayı ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu hareketin amacının Türk birliği ve hâkimiyetini sağlayarak Türk milletinin istiklâlini kazanmak olduğu vurgulanmıştır. Hareket-i Millîye'yi İzmir'de bulunan Kuva-yı Millîye başkanının, Millî Ahrar ile Hürriyet ve İtilaf Fırkaları'na bağlı olanların ve memleketin refaha ulaşması için endişe eden kişilerin oluşturduğu belirtilmiştir. Ayrıca İttihatçıların vatanseverlik kavramını kullanarak Hareket-i Millîye'ye dâhil oldukları iddia edilmiştir. Hareket-i Millîye'ye katılmak isteyenlerin hiçbir siyasi fırka ve özellikle de İttihat ve Terakki ile bir bağlantılarının olmadığına ve sadece memleketi kurtarmak için çalışacaklarına dâir yemin etmeleri şartıyla bu harekete katılabilecekleri izah edilmiştir. Bu yeminin Hareket-i Millîye'nin gerçek anlamını açıklamaya yeterli olacağı ifade edilmiştir.

Refik Halid, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'deki Cereyanların Menbâı" başlıklı makalesinde, "Anadolu İsyanı" diye nitelendirilen hareketin Hareket-i Millîye ismini aldığını belirtmiştir. Refik Halid, bu hareketin hangi şartlar altında meydana geldiğini ve hangi kuvveten destek aldığını şu şekilde izah etmektedir:

> "…İşte bu düşünce sevkiyle İstanbul'da ekseriyeti zabıtana istinad eden bir (Ay Yıldız) cemiyet-i hafiye ve ihtilâliyesi teşkil olundu. Bir müddet çalışıldı. Fakat görüldü kü payitahtın vaziyeti idari ve siyasi itibarıyla orada tevzi-i hareket etmek müteesirdir. Anadolu'ya geçmek lazım gelecek. Zaten bu Anadolu'ya geçmek projesi (İttihat ve Terakki)'nin son ümidiydi. Harbde mağlubiyet baş gösterir göstermez bu vâsıtaya mürâcaat olunmak eskiden beri tekrar etmiş, hatta bu hususda teşkilat bile yapılmıştı. Mütarekeyi müteakib (Zaman Gazetesi) idarehânesinde tesadüf ettiğim Maârif Nâzırı Şükrü Bey bana: "Anadolu'ya geçer surlar kazar ve harbe devam ederiz." demişti. Yani (İttihat ve Terakki) oralarda barınmayı, oralarda vakit kazanmayı çoktan düşünmüştü. Yeni rüesâ, bu projeden istifade daha doğrusu bu projeyi tatbik edeceklerdi.
>
> Onlar bu sûretle çalışırken mevki-i iktidardaki hükümetlerin kolunu kanadını kırmak için de İstanbul'daki Talat ve Kara Kemal (İttihat ve Terakki)'si yaman gayretle faaliyete başlamışdı. Gazeteleri, memurları, propagandalar ve paralarıyla kabineleri zaafa düşürmeye çalışıyorlardı. Hareket-i Millîyeciler Harbiye Nezâretini ellerine almışlardı, gelen nâzırların ya hastalığından ya da mesleksizliğinden ya iktidarsızlığından istifade ederek hep kendi dilediklerini yaptırıyorlar. İstifalara sebeb oluyorlardı. Rauf Bey meslek-i askeriyeden çekilerek çoktan atı almış Üsküdar'ı aşmışdı. Diğeri ise bir sah-i mütemâdî sayesinde Harbiye Nâzırı'nın zaafiyetinden ve kabinenin sıfatından bilistifade en yüksek bir memuriyet-i askeriye elde ederek Anadolu'ya müfettiş olarak resmen geçmişdi! Onlar bir taraftan birlikleri diğer

[635]"Hareket-i Millîye-Hakikatın Tezâhürüne Doğru", **Alemdâr,** 4 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 293-2593, s. 1.

taraftan çalışa çalışa nihayet esası kurmuşlar. Ve şimdi bir hamlede sıçramak için bir fırsat lazımdı.

İzmir işgali bunu teheyyi etti…

Mustafa Kemal Paşa, henüz kendisini hazır bulmuyordu. Kuvvetini bir ölçtü, kimlere istinad ediyordu? Fırka ve jandarma kumandanlığına değil mi? Husul-ü maksad için bunlar büluğen meblağ-ı kâfi ise de siyaseten muvafık değildi. On Temmuz, Otuz Bir Mart Hadiseleri'ni çok müşabih olacakdı, bir isyan askeri mütareke esnasında müdahaleye icab edebilirdi. Bunu halkın, ahalinin hakkını müdâfaası şekline yani millî bir hareket şekline sokmak lazımdı. İşte (Hareket-i Millîye) bu düşünceden doğdu. Binâenaleyh ona göre teşkilat ikmal-i iktizâ ediyordu.

Bir müddet beklediler, (Hareket-i Millîye) bu esnada Anadolu'da mevcud İttihat ve Terakki Teşkilatı'ndan azami sûrette istifade ediyordu. Tehcir ve taktil ile şaibedar ve koyu İttihatçılıkla mâruf kimseler bu harekete cankurtaran gibi sarıldılar, dibdibe ve sergerdelik merakında bulunan erkân-ı askeriye ile temasa geldiler…

Bu tarz hareket ve bu manevra muvaffakiyeti temin etmişti. Yani (Hareket-i Millîye) Anadolu'daki İttihat ve Terakki Teşkilatı'na istinad etmek sayesinde maksadına ermişdi.

Bu bir propaganda ve blöf muvaffakiyeti idi ve ancak (İttihat ve Terakki)'den muzaheret-i kuvvet görmek şartıyla husul bulabilmişti…[636]"

Alemdâr gazetesinde "Anadolu Ne İstiyor" başlığı altında yayınlanan "Hareket-i Millîye İttihatçı Hareket Değildir!" (Kayseri 20 Eylül 1919) tarihli mektubda,

"Hareket-i Millîye'nin ne olduğunu düne kadar kimse bilmediği gibi bugünde bilmiyor. Çünkü hükümet efkâr-ı umûmiyye bu bâbda hiçbir tafsilât vermiyordu…

İstanbul gazetelerinin bazılarında Hareket-i Millîye'nin İttihatçı bir hareket olmak üzere gösteriliyor. Fesübhanallah!.. Efendiler, yapmayınız bu iftiranızla İttihat ve Terakki'yi müstahak olmadığı bir şeref izâfe millete de büyük bir hakaret tevhi ediyorsunuz…

Bu hareketi idare edenleri nasıl İttihatçılık atfediyorsunuz.

Fakat bunu yapanlar, iyi bilsinler ki artık millet maziden pek acı tecrübelerle ders almışdır ve koyun sürüsü gibi hiç kimsenin arkasına sürüklenemez. Mustafa Kemal Paşa, burada bulunarak ve meziyyet u vukûf hesabıyla bu işin başına geçmişdir. Yoksa Hareket-i Millîye, müşârünileyhin zâde-i icadı değildir, Mustafa Kemal Paşa bulunmasa idi işi idare edecekler çok idi ve bademe daima çok olacakdır.

…İnsaf edilsin bunun neresinde İttihadçılık var? Yoksa fikir ve maksadımıza alet, garaz ve menfaatimize hâdim olmayanlar. -Bir zamanlar hafiye denildiği gibi- (İttihatçısın!..) diyerek nazar-ı milletden küçültmek modası hâlâ İstanbul'da hükm-ü fermâ mıdır; millet idare-i ittihadiye rüesâsının sû-i idaresinden gördüğü mezâlim ve mesâibi unutmamışdır ve unutamaz. Fakat şayet vakıa ile alakadar olmayan zevata da mâhazâ vaktiyle İttihat ve Terakki'ye intisab etmiş diye hücûm edenlerin maksad-ı hakikisini bildiği için bu gibi hareketleri de iğrenç bir nazarla görür (Ve la teziru vâziratun vizra uhrâ) Hareket-i Millîye.. İttihatçı harekâtı.. Allah Allah, hakikatten bu kadar tegâfülden sıkılmazlar mı?

Hareket-i Millîye hemen bütün Anadolu'da intişar ve tevsî' etdiği halde idare fevkalâde kesb-i intizam eylemiş, hiçkimsenin burnu kanamamışdır aciz, memureyn-i idare tabiatıyla idareden çekilmişdir…[637]"

Bu mektubda, Hareket-i Millîye'nin İttihatçı bir hareket olmadığı savunulmuştur.

[636]Refik Halid, "Meclis'deki Cereyanların Menbâi", **Alemdâr,** 5 Şubat 1336/1920 Perşembe, Adet: 2715-415, s. 1.

[637]A.D. "Anadolu Ne İstiyor, Hareket-i Millîye İttihatçı Hareket Değildir!", **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1.

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hareket-i Millîye-İttihat ve Terakki" başlıklı makalesinde şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Hareket-i Millîye'ye iştirâk edenler arasında İttihatçılar da var. Yalnız bu sıfatı muhâfaza edenler vaktiyle cemiyete dâhil oldukları zaman ettikleri yemin ile merbût kalmış sınıfından olmaları ve memleketi felakete sürükleyen sû-i istimâllere iştirâk eylememiş bulunanları bir dereceye kadar sansüre fazla karışmamaları şartıyla mazur görülebilir.
>
> Fakat Hareket-i Millîye arasında sayılı kurnazlar mevcud ise buna Hareket-i Millîye diyemeyiz. Çünkü biliriz ki birgün gelir ulvî maksadlar bertaraf edilir.
>
> …Görülüyor ki Hareket-i Millîye'nin Hareket-i Millîye olması İttihat ve Terakki'ye karşı alacağı vaziyetle tayin ediyor…[638]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Deliler" başlıklı makalesinde şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Mustafa Kemal, öne düşmüş makulce bir adamdır.
>
> Mustafa Kemal Paşa'dan istifade etmek lazım. Ne kadar deli var ise kanlı gözlerini çeşmehanelerinde fırıl fırıl döndererek bu genç kumandanın icrâ edeceği harekete taraftar oluyorlar.
>
> Mustafa Kemal Paşa'nın cebir ve şiddet göstereceğine ihtimal verilmez. Fakat işin içinde deliler var. Hareket-i Millîye'yi çığrından çıkarıyorlar. Bu harekete ne olursa olsun birkaç yüz kişi sallandırılmazsa, bir hayli adam tevkif ettirilmezse, kızgın sac üzerinde çıplak ayakla dans ettirilmek filan gibi eğlenceleri olmazsa ondan ne anlaşılır?
>
> Bundan Mustafa Kemal Paşa'nın mâlûmatı olmadığına inanıyoruz. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'yı deliler arasına yakışmayacak bir zihniyette gördük.
>
> Fakat Kuva-yı Millîye'nin yaptığı yolsuzluklar bizce muhakkaktır…[639]"

Refi Cevad, Mustafa Kemal'in mantıklı bir şekilde hareket ettiğini ve onu takip edenlerin içerisinde İttihatçıların olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla İttihatçıların Hareket-i Millîye'yi ihlâl ettiklerini iddia etmiştir.

Yine Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yine Sivas Telgrafı" başlıklı metinde şu bilgilere yer vermektedir:

> "…1-Hareket-i Millîye'ye taraftarız.
>
> 2-Hareket-i Millîye'de İttihatçılık olmamak şartıyla.
>
> 3-Hareket-i Millîye'de İttihatçılık var mıdır?
>
> Mustafa Kemal Paşa İttihatçı değildir. Fakat Hareket-i Millîye'ye sokulan şahsiyetlerin ekseriyet-i azimesi İttihatçıdır… …Bu memleketin tekrar İttihatçı pençesine düşmemesi için milleti intibaha davet ediyoruz.
>
> 4-Birkaç kişi Eskişehir Mutasarıfı Hilmi Bey'i Eskişehir Köprüsü üzerinde güpegündüz tabanca ile vurdu, öldürdü…
>
> 5-Ankara Hareket-i Millîye Reisi Ali Fuat Paşa köyleri basarak köylüleri haraca bağladı.

[638]Refi Cevad, "Hareket-i Millîye-İttihat ve Terakki", **Alemdâr,** 6 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 295-2595, s. 1.
[639]Refi Cevad, "Deliler", **Alemdâr,** 26 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 314-3615, s. 1.

6-Anadolu taundan kaçar gibi merkeze doğru muhâcerete başladılar.

7-Şuradan buradan toplanan memurlar, tahte'l-hıfz Sivas'a sevk edilerek hapis ve tevkif edildiler.

8- Bazı memureyn istifaya mecbur edildiler…[640]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ha Şöyle…. Biraz Yola Gelin" başlıklı makalede, Refi Cevad, Alemdâr gazetesinin Millî Hareketin aleyhinde yayınlar yaptığını iddia edenleri yalanlamış ve gazetenin Hareket-i Millîye'ye taraftar olduğunu vurgulamıştır.

"...Biz Hareket-i Millîye'nin hiçbir zaman aleyhinde bulunmadık... …Sivas'ta bulunan Hareket-i Millîye rüesâsının hakkında da daima hakikati söyledik. Sivas'ta kıl kadar asayişsizlik olmadığını her vesilede tekrar ettik. Bizim itiraz eylediğimiz noktalar bunlar değildir.

1-Hareket-i Millîye'de İttihatçı dolabı görmek istemeyiz.

2-Anadolu'nun istirahate muhtaç olan hayat-ı umûmiyyesinde gayr-ı tâbîilik arzu etmeyiz.

Bu iki nokta bizim için esastır. Hareket-i Millîye zuhur ettiği zaman Tasvir'den fazla taraftarlık etmişiz.

Mustafa Kemal Paşa kimdir? Efrâd-ı milletten bir adam Hareket-i Millîye'nin reisi imiş. Bizim için şahıs mevzubahis değildir. Mevzubahis olan cihet; gaye, hedef ve neticedir.

Tasvir-i Efkâra göre biz bugün tebdil-i lisan ederek Hareket-i Millîye'yi soygunculuk, tehcir ve taktil ile ithâma kalkışıyormuşuz!... Biz Hareket-i Millîye'yi soygunculuk veya falan ile ithâm etmiyoruz. Hareket-i Millîye namına şu veya şu şahsın yaptığı cinayetleri zikrediyoruz. Hareket-i Millîye'nin ocağı Sivas'ta neden orada gayr-ı tâbiilik olmuyor? Alemdâr dün nasıl Ferid Paşa düşmanı ise bugün de öyledir. Alemdâr nasıl dün Hareket-i Millîye'ye taraftar ise bugün de öyledir.

Şüpheli matbûattan kimse kalmadı ki Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekmesin ve cevap almasın. Bu meyânda bir telgraf çekiliyor. Mesela telgrafın da meali şöyle oluyor: "Alemdâr falan ve filan yerde şu veya şu gibi cürümler ibkâ edildiğini yazarak efkâr-ı umûmiyyeyi Hareket-i Millîye aleyhinde teşvik ediyor. Bu bâbda izaha tekzîb ayaklarınızı öperek eteklerinizi yüzümüze gözümüze sürerek istirham ederiz."… Zavallı Mustafa Kemal Paşa ne bilsin? Alemdâr efkâr-ı umûmiyyeyi Hareket-i Millîye aleyhinde teşvik ediyor ha. Ne halt eder? Hemen bir cevap: Cümlesi yalan, garazkârlık, ifsâdat, tezvirat aleyh… Bir kere Alemdâr can gözüyle okunsun ne diyor? Hangi noktayı iddia ediyor? Ne demek istiyor? Maksad-ı hakiki nedir? Maksad Kuva-yı Millîye'yi hataya düşmekten siyânettir. Çünkü Kuva-yı Millîye Kuva-yı Millîye'dir. Yani işin Millîyet meselesi var ki ister istemez beni de o zümreye karıştırıyor…[641].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde "Malatya Mutasarrıfı ile Mülâkât" başlığı altında yayınlanan "Teşkilat-ı Millîye'nin Esası" başlıklı konuşmada,

"Muharrir Soru -Efendim şimdiye kadar Hareket-i Millîye'ye dâir İstanbul'da birçok şayiâlar deverân etti. Bu meyânda Mamuratü'l-Aziz Valisi Galib Beyle beraber nam-ı âlinizde sık sık zikredildi. Bu Hareket-i Millîye'nin tarz-ı inkişâfı ve sizin ile Galib Bey'in bu meseledeki vaziyetiniz hakkında biraz izahat verir misiniz?

[640]Refi Cevad, "Yine Sivas Telgrafi", **Alemdâr,** 27 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 315-3616, s. 1.
[641]Refi Cevad, "Ha Şöyle …. Biraz Yola Gelin", **Alemdâr,** 1 Kasım 1335/1919 Cumartesi, Adet, 320-2621, s. 1.

Halil Rami Bey Cevap -Hareket-i Millîye'nin zaman-ı inkişâfı malum olduğu üzere evvelemirde Erzurum'da ve ahiren Sivas'ta teşkil eden kongrenin mübde-i küşâdıdır.

S. -Hareket-i Millîye hakkında ne düşünüyorsunuz?

C. -Değil bir kıta veya bir vilâyeti fakat vatanın bir karış toprağı için bile büyük fedakârlıklar yapılmasını faziletli ve mukaddes bir vazife biliyorum. Hareket-i Millîye bayrağı altında temiz ve namuslu ahalimize yine çok acı facia temaşa ettirilmesi endişesi beni titretiyor. Bugün Anadolu'da kasabalar, şehirler, köyler harabe halinde bulunmakda ve ahali ise sefaletler içinde ölmektedir. …Ahalimizin yine kan dökmeye mahkûm edilmesi bence hiçbir vakit hayr-ı alâmet olamaz

S. -Hareket-i Millîye'ye mutâvaat etmeyen memurlara nasıl muâmele ediliyor?

C. -İşte beni en çok müteessir eden noktalardan biri elan vahşi usuller, insani olmayan muâmeleler, medeniyeti tahcil-i tarz ve hareketler bütün kuvvet manasıyla hükm-ü fermâdır. Teşkilata mutâvaat etmeyen memureyn öldürülüyor. Hapsediliyor, darb olunuyor, malları yağma ediliyor…[642]"

Halil Rami Bey, Hareket-i Millîye'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlar sonucunda kurulduğunu belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ahmet İzzet Paşa" başlıklı metinde, İzzet Paşa ile yapılan görüşmeye dâir şu bilgilere yer vermektedir:

"…-Hareket-i Millîye hakkında ne düşündüğünüzü sorabilir miyim?

-Hareket-i Millîye bir mevcudiyet meselesidir.

-Şekli hakkında fikriniz nedir efendim?

-Hareket-i Millîye'nin şekli bir muhâsamet olmamalı, temâyülat ve iğraz-ı şahsiye mevcud bulunmamalı.

-Mustafa Kemal Paşa hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Mustafa Kemal Paşa'yı tanırım gayet fatin, ince zekâlı, ince ruhlu bir adamdır. Hayat-ı askeriyesinde bu devlete hizmet etmişdir…[643]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Akılsız Dostlar" başlıklı makalesinde İstanbul'da neşredilen bazı gazetelerin Hareket-i Millîye hakkındaki görüşlerine katılmayarak Hareket-i Millîye hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Hareket-i Millîye meselesi ortaya çıktığı zaman bütün İttihatcıların yüzü güldü.

Sebeb?

İttihatcıların, zulmünden, bîzar olan millet birdenbire çehrelerde birer baykuş gülüşü gördükleri zaman telaşa düşdüler.

Teşkilat-ı Millîye'de gayr-i meşru bir şey mevcut olmadığı hususunda teminat-ı katiyye veriliyor. Hakikaten bu hususa dâir yazdığımız yazıların ehemmiyetle nazar-ı dikkate alındığı görüldü.

Bi'l-farz biz "Hareket-i Millîye namına filan veya felan şahsiyetlerin şu ve şu fenalığı yaptıklarını" yazdık.

Bununla Hareket-i Millîye'yi lekelemiş olmuyorduk. Bilakis düşülecek hatalardan ictinab edilmesini tavsiye ediyorduk.

[642]Refi Cevad, "Malatya Mutasarrıfı ile Mülâkât", **Alemdâr,** 1 Kasım 1335/1919 Cumartesi, Adet, 320-2621, s. 2.

[643]Refi Cevad, "Ahmet İzzet Paşa", **Alemdâr,** 2 Kasım 1335/1919 Pazar, Adet: 321-2622, s. 1.

Artık anlamalı. Bu ne biçim gazetecilik? Ne biçim ifade? Şaşırmışlar mı, yoksa deli mi olmuşlar? Teşkilat-ı Millîye'yi mahvetmek için bu gazetelerin yaptıkları olur şey değildir.

Hâlbuki Hareket-i Millîye'ye karşı bu gazetelerin yaptıkları ortaya çıkarılmalıdır. Mevcut olan Hareket-i Millîye'ye karşı yapılan hakaretler ortaya çıkarılarak millete anlatılmalıdır…[644]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu ve Mustafa Kemal Paşa" başlıklı makalede şu bilgilere yer verilmektedir:

"Şimdiye kadar Harekât-ı Millîye hakkındaki bütün fikirlerimizi bi'd-defaât söyledik. Anlaşılmışdır ki biz milletin azm-i hayatiyesini, şiddet-i mevcudiyetini gösterecek ve sarf-ı millî olacak harekâtın aleyhinde bulunmayı katiyyen hatırımızdan geçirmiyoruz. Zaten aslı nesli belli bir Türk için başka türlü harekete imkân ve ihtimal yokdur. Bizi en ziyade muzib eden ve selamet ve saadet-i millîye namına herdem endîşe-nâk eyleyen cihet Harekât-ı Millîye etrafında pek garib şayiâların musırrane devam etmesi ve harekâtın mahiyetinin her türlü şekk u tereddüd-ârî bir sûrette anlaşılmaması idi. Orada ve burada öyle hareketler duyuluyor ve görülüyordu ki bunlar devam ettikçe hiçbir Türk kalbinin müsterih olmasına ihtimal yoktu. Biz şimdiye kadar nef-i milletden başka bir şey istihdâf eylemediğimiz cihetle Harekât-ı Millîye hakkındaki bütün işittiklerimizi, bildiklerimizi, hissettiklerimizi samimane yazdık…[645]"

Yazar, milletin kurtulmasını amaçlayan Hareket-i Millîye'ye karşı olmadıklarını belirtmiştir.

Refi Cevad, Alemdâr Gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal Paşa'nın Nutku" başlıklı metinde, Hareket-i Millîye ve Mustafa Kemal Paşa hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"…Mustafa Kemal Paşa, ilk defa Teşkilat-ı Millîye'ye taraftar olduğu zaman biz bundan memleketin istifade edebileceğini ümid ediyorduk. Ve Teşkilat-ı Millîye'nin, sırf millî bir teşkilat olacağını zannediyorduk.

Tamamen aksi çıkdı. Yavaş yavaş gördük ki Teşkilat-ı Millîye'de at oynatanlar hep İttihatçılar oldu; vaktiyle işkencecilik, sopacılık edenler Teşkilat-ı Millîye'de birer kahraman kesildiler. Ve bu kahramanların bugüne gelinceye kadar nef-i vatana aid bir şey yaptıklarını da hatırlamıyorum.

İzmir, Sivas Teşkilat-ı Millîyesi'nden ne faide gördü?

İzmir'i kurtardık mı? İşgâl sahası daraldı mı? Hedef ve bu idi ve bu olması lazım gelirdi...

Teşkilat-ı Millîye arasında daha dün İttihadçıların Engizisyon Mahkemesi'nde oturan azanın ne işi var Bursa'daki Teşkilat Kumandanı Mehmet Ali isminde bir zabıt ki İttihat ve Terakki'nin keyf için adam asdığı zamanda bu celladda teşerrüf için hemcinsine işkence ediyordu.

Teşkilat-ı Millîye'de günden güne İttihaçılık görünmeye, sıyırtmaya başladı. İttihatçılık da bu acı tebessüm, bizim ile değil koca bir devletin istikbâli ile istihza ediliyor. Beyannâmeler, beyannâmeler, telgraflar, telgraflar...

Mustafa Kemal Paşa'nın ilk yemin sûretindeki İttihatcılık kaydı ne idi! Ne oldu? Bugün Teşkilat-ı Millîye'de bunu pek vazıh görüyoruz. Nutukda bir fıkra var ki hayretimizi celb etdi. Taazzuvat aşağıdan yukarıya olurmuş, Teşkilat-ı Millîye yukarıdan aşağı olmuş sonra tekrar

[644]Refi Cevad, "Akılsız Dostlar", **Alemdâr,** 9 Kasım 1335/1919 Pazar, Adet: 329-2629, s. 1.
[645]"Anadolu ve Mustafa Kemal Paşa", **Alemdâr,** 24 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 312-2613, s. 1.

aşağıdan yukarıya çıkmış. Bu da şükran ile görülüyormuş. Gelin şunu itiraf edelim ki ne yukarıdan aşağı ne aşağıdan yukarı! Kısaca söyleyelim: Çorba gibi karmakarışık bir şey.

Millîyet meselesine gelince: Biz Millîyet hususunda ahrarâne düşünüyoruz. Anasırın hukukuna riâyetkâr Millîyetperverleriz. Millîyetperverliği komşumuzun yuvasını dağıtmakda, ocağını söndürmekde, gözünü oymakda bulmuyoruz.

Mustafa Kemal Paşa'nın nutkunda doğru olan tek bir cümle var: Ferdler mütefekkir olmadıkça, hukukunu müdrik bulunmadıkça kitleler, istenilen istikamete, herkes tarafından iyi ve fena istikametlere sevk olunabilir." Hakikaten öyle...[646]"

Yazar, Teşkilat-ı Millîye'ye İttihatçılar dâhil olduğu için bu teşkilatın bozulduğunu belirtmiştir. Hareket-i Millîye'nin millî bir hareket olmadığını vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Foyalar Meydana Çıkdı" başlıklı makalede, Millî Hareket'in sahte bir hareket olduğu ve İttihatçılar tarafından teşkil edildiği savunulmaktadır.

"…Hareket-i Millîye'ye gayr-ı millî ve gayr-i vatani bir hilekarlıkdan, bir maskaralıkdan başka birşey değildir. Dünyayı velveleye boğanlar, şöyle kıracağız, böyle keseceğiz, öyle asacağız diye ortalığı karışdıran ve bir çorbaya çeviren yadkârların yine kendi dindaşlarımızı, yine öz kardaşlarımızı kırıb dökmekden, asıb kesmekden başka bir hünerleri yokdu!

Onlar gayr-ı millî ve gayr-i vatani birçok cinayete, envâ-yı fezâyih ve şenâyi-yi zemin ve müsâid-i ihzar ediyorlar, bu sûretle de kasalarını, keselerini dolduruyorlardı; işte o kadar. Son Yunan hareket-i askeriyesi dün de bir nebze bahseylediğimiz vecihle, o serserilerin mahiyet-i raddie ve rezilelerini, pek bariz ve pek aşikâr bir şekilde izhar etdi, foyalarını meydana çıkardı! Biz ötedenberi iddia ediyor ve imkânın müsâadesi nisbetinde de yazıyorduk:

"Hareket-i Millîye" İttihatcılığın ihyâsından ve "bas-ı bade'l-mevt"e muzhiriyetinden başka bir şey istihdâf etmez.

Lakin bunu böyle bilâ-kayd u endişe söylediğimiz ve yazdığımız için de, envâ-yı şetum ve dessasa hedef oluyor. Vatansızlıkla, Millîyetsizlikle ve güne gün isnâdât ve müftereyat ile ithâm ve mahkûm ediliyorduk!. Hâlbuki hakikat pek bariz ve pek ziyade aşikârdı. Görünen köy zinhar kılavuz istemiyordu.

Fakat "Kuva-yı Millîye" namını onlar, pek hasis ve menfur olan maksadlıca ve melûnenelerinin husul ve revacına alet ediliyorlardı!

Her halde reis-i kâra gelecekler, İttihadcılığı yeni başdan ihyâ edecekler, sonra da "Vur patlasun, çal oynasın!" bir hayat zevk u sefahat imrâr edeceklerdi!. Herkes de bilir ve takdir eyler ki, Erzurum'dan, Sivas'dan ve Ankara'dan İzmir müdâfaa edilmez ve edilemezdi!...[647]"

4.1.6. Üçüncü Damat Ferid Hükümeti (21 Temmuz 1919 - 1 Ekim 1919) ve Heyet-i Temsiliye ile İlişkilerin Kesilmesi

21 Temmuz 1919 yılında Damat Ferid Paşa tarafından hükümet tekrar kurulmuştu. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden sonra Millîyetçilik baskısının[648] artmasıyla hükümet 1 Ekim 1919 yılında istifa etmek zorunda kalmıştı[649].

[646]Refi Cevad, "Mustafa Kemal Paşanın Nutku", **Alemdâr,** 12 Ocak 1920/1336 Pazartesi, Adet: 392-2692, s. 1.

[647]"Foyalar Meydana Çıkdı", **Alemdâr,** 6 Temmuz 1336/1920 Salı, Adet: 559-2859, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine" başlıklı metinde, kabinenin teşkili hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

> "Zât-ı Hazret-i Padişah Damad Ferid Paşa, tarafından takdim olunan istifayı kabul ve yeni Heyet-i Vükela'nın teşkiline yine müşârünileyh Ferid Paşa Hazretleri'ni memur ve Mustafa Sabri Efendi Hazretleri'ni makâm-ı celil-i meşihatta ibkâ buyurmuşlardır.
>
> Sûret-i hususide vukû bulan istihbaratımıza nazarân Damad Ferid Paşa Kabinesi teşkile muvaffak oldukları takdirde Dâhiliye Nazaretine Defter-i Hakanî Emini Adil Bey'in Harbiye Nezâretine Dîvân-ı Harb Arif-i Reisi Mustafa Nazım Paşa'nın Bahriye Nezâretine Abuk Paşa'nın tayin olunacağı ve diğer nâzırların muhâfaza-yı mev edeceği söylenmektedir.[650]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hatt-ı Hümâyun" başlıklı metinde, Heyet-i Vükela, Mustafa Sabri Efendi'nin sorumluluğunda memleketin güvenliği ve huzuru için hiçbir fırkaya bağlı olmaksızın tarafsız kişilerden oluşarak Kânûn-ı Esâsî'nin 27. maddesine göre kurulacaktı[651].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine" başlıklı yazıda,

> "Yeni kabine bervech-i âtî teşkil etmiştir:
>
> Sadrazam ve Hâriciye Nâzırı Damad Ferid Paşa meşihat (şeyhülislamlık) ve şura-yı devlet
>
Riyâset Vekâletine		Mustafa Sabri
Meclis-i Vükela'ya Memur ibkâen		Tevfik Paşa
Harbiye Nâzırı		Nazım Paşa
Bahriye Nâzırı		Salih Paşa
vürûduna kadar		Ali Rıza Paşa vekâleten
Meclis-i Vükela'ya Memur		Ali Rıza Paşa
Nâfiaya		Ahmet Abuk Paşa
Dâhiliye		Adil Bey
Adliye-i Şura-ı Devlet Azasından		Mustafa Bey
Maliye	ibkâen	Tevfik Bey
Maârif	ibkâen	Seyid Bey
Evkâf	ibkâen	Hamdi Efendi

> Ticaret ve Zirâat diğerinin tabiyetine kadar Ahmet Abuk Paşa vekâlet edecektir[652].

Refi Cevad bu makalesinde, Ferid Paşa'nın Hürriyet ve İtilaf Kabinesi'nin reisi sıfatıyla iktidara getirildiği bu dönemde, ondan ve kabinesinden çok şey beklenildiğini belirtmiştir.

> "…Bir his bana: "Ferid Paşa muvaffak olamayacak." diyordu. Dediğim çıktı. Bütün takdirat ve teşciatımıza rağmen Ferid Paşa muvaffak olamadı! Yapamadı, yapamadı, yapamadı.

---

[648]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 436-437.
[649]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: I, s. 601.
[650]"Yeni Kabine", **Alemdâr,** 21 Temmuz 1335/1919 Pazartesi, Adet: 118-1518, s. 1.
[651]"Hatt-ı Hümâyun", **Alemdâr,** 22 Temmuz 1335/1919 Salı, Adet: 119-1519, s. 1.
[652]"Yeni Kabine", **Alemdâr,** 22 Temmuz 1335/1919 Salı Adet: 119-1519, s. 1.

> Fırka kabinesi reisiyim, dedi. Fırkayı tanımadı. En büyüğünden en ufağına kadar bütün umurun kendi mâlûmatı tahtında görülmesini istediği için işler bir türlü muharrer-i layıkında cereyan etmiyordu. Hürriyet ve İtilaf sadrazamına fırkadan bahsetmek kimin haddine düşmüş idi?
>
> Sadece Ferid Paşa Kabinesi denecek idi. Pek az zaman zarfında fırka arasında tecânüs-ü mütecânis kalmadı. Entrikalar bütün bütün şiddetiyle yol aldı… …İttihatçı gayr-ı memnun, İtilafçı gayr-ı memnun, bi-taraf gayr-ı memnun idi..… Ferid Paşa memleketi tanımıyor, tanımak istemiyor, kendisine memleketin temâyülâtını anlatacak, bildirecek, kimselerle temas etmiyordu. Ferid Paşa siyah gözlüğünün arkasından her şeyi pembe gördüğü halde birdenbire İzmir Hadisesi top gibi patladı. Ferid Paşa'nın nikbinliği o anda iflas etmiş ve kendini de artık hayat-ı siyasiyeden çekilmiş zannediyorduk. Fakat öyle olmadı. Paşa yine geldi. Bu sefer temerküz kabinesi idi…… Bütün nâzırlar çifte çifte idi. Memleketde ricâl-i hükümetten kabineye dâhil olmadık kimse kalmamıştı. Bu umurun rûyetini teshil edeceğine daha ziyade sehvit uğratıyordu. Meclis-i Vükela adeta Meclis-i Mebusan'a dönmüştü…… Gayr-ı memnuniyet gittikçe artıyordu. Mustafa Kemal Paşa'yı Ferid Paşa Anadolu'ya memuriyetle gönderdi. Vilâyet Kanununun fevkinde bir müfetişler Kararnâmesisi ittihaz etti. Bütün memureyn-i mülkiyenin en yükseği bile bu karara itâata mecbur idi. Hâlbuki eldeki Vilâyet kanunu buna mani idi. Bir vali buna itâat etse son Kararnâmesi kendisini tahaffü edecek, itâat etmese Vilâyet kanununa muhâlif hareket etmiş olacaktı. Mustafa Kemal Paşa'nın hareketi Ferid Paşa'yı telaşlandırdı. Durup dururken devletin başına gâile çıkaran bu sadrazam artık makamperestlikten her şeyi feda ediyordu.
>
> Aman Yarabbi! Sadâret koltuğuna nasıl yapışmıştı? Sanki mıhlanmış kalmıştı. Yerinden kımıldamamak için ne yapacağınıda bilemiyordu…[653]„

Refi Cevad, Ferid Paşa'nın bütün devlet işlerinin kendi kontrolü altında ve kendi verdiği kararlar doğrultusunda yapılmasını istediğini vurgulamıştır. Bu nedenle hiçbir işin düzgün yapılmadığını ve zamanla fırkadaki birliğin bozulduğunu belirtmiştir. Ferid Paşa'nın makam sevdası yüzünden birçok taviz verdiğini ve bu tavizlerin sıkıntılara yol açtığını vurgulamıştır. Damat Ferid Paşa ve Kabinesi'nin memleketi yönetememesi nedeniyle ülkenin çok kötü durumda olduğunu belirtmiştir. Ferid Paşa'nın, beklentileri karşılayamayarak başarısız olduğunu ve bu sebeplerden dolayı istifa etmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Ahvali Gitdikçe Tavzih Ediyor-Yeni Tafsilât-Kongreler" başlıklı makalede,

> "Payitaht aylardan beri Anadolu'da neler cereyan eylediğinden haberdar olamıyordu. Ferid Paşa Hükümeti anavatanda cereyan eden hadisatın payitahta aksedememesi için o kadar şedid tedbîrlere tevessül eylemişdi ki oralardan en ufak bir haberin bile sızması ihtimali yokdu. Bazen hakikate muvafık, bazen mübâlağalı ve muharref haberler gelse bile bunları gazetelerde hatta telmihen mevzubahis eylemeğe bile iskân bırakılmamışdı. Onun için milletin ve bilhassa payitaht ahalisinin kalbinde Anadolu ahvâli bir ukde olub kalmışdı.
>
> …Eğer İttihatçılar ve onların yardakları bu memleketi daha büyük felaket girivelerine sürüklememek için pek kudsi gayelerle başgösteren bu harekete kendi meş'ûm isimlerini karışdırmak cinayetini irtikâb etmiş olmasalar ve Ferid Paşa Hükümeti de hakayık-ı ahvali bin

[653]Refi Cevad, **Alemdâr,** 3 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 192-1592, s. 1.

türlü derdlerle tevile ve saklamağa kalkışmasa idi eminiz ki memlekette en ufak bir tefrika ve sû-i tefehhüm eseri bile görülmezdi. Bu nokta-yı nazarda ısrar ederiz...[654]"

Bu makalede, Ferid Paşa Hükümeti'nin, Anadolu'da yaşanan olayların başkentte ulaşmasını engellediği belirtilmiştir. Ferid Paşa'nın bu şekilde hareket etmesinin memlekettin dağılmasına sebebiyet verdiği vurgulanmıştır.

Yine aynı makalede "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannâmesi" başlıklı metinde, Millî Hareketi yöneten Heyet-i Temsiliye'nin Başkanı Mustafa Kemal,

"Bu işârın kizb-i mahz olduğunu milletimize isbat için hiçbir söze hacet olmadığı kanaatindeyiz yalnız âmâl-ı milleti başka bir sûretde göstermek için Ferid Paşa'nın irtikâb-ı cinayetde ne derece ileri gitdiğine nazar-ı dikkat-ı umûmiyyeyi celb ile iktifâ ederiz. Hükümet-i merkeziyenin pek hâinane olan tezviratı ile milleti Avrupa'ya karşı ithâma kalkdığı kemal-i hayret-i teessüfle görülüyor. Kalb ve vicdanını menâfi-yi ecnebiyeye satan birtakım kesanın asl u faslı milletimizce meçhul bir nam ve bahane tesenni ederek mefkûre-i istiklâl-i milleti boğmaya ve milletin lehülhamd kendi kuvvetiyle şimdiye kadar hâsıl ettiği tesirat-ı hüsnayı ihlâle çalışdığı aynen anlaşılıyor…

…Bu derece-i makasıd-ı alet olan ve gayr-ı meşru sûretde millete haber ve tahakküm gösteren heyetin hiçbir mevki-yi meşru olmadığını ve milletin kendilerini hiçbir sûretde tanımadığını ve umûm-ı efrâd-ı milletin hukuk-ı hilâfet ve saltanatı istiklâl-i millet ile hukuk-ı mukaddese-i meşrutiyeti müdâfaaya âmâde ve şâyan-ı emin ve itimad-ı ricâlden mürekkeb bir heyet-i hükümet mutâlebesinde olduğunu Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi bu vesile ile bir kere daha beyan eyler ve bütün bu mâruzat-ı muhıkkıbe rağmen hükümet-i merkeziyenin ecnebi kuvveti ile memleketde nifak ve mukatele ihzarına fiilen tevessül göstereceği halde tevellüd edecek avakıb-ı vahime ve netâyic-i facianın tekmil mesuliyeti böyle yer mukatelebi ihzar eden gayr-i meşru hükümet erkânına ait kalacağını ve kendi kendisine ve amel-i kanaat sadakanesine bütün kuvvetiyle hasr u merbût kalacağını tekmil-i âlem-i medeniyete ilan eyler... Heyet-i Temsileye Namına
Mustafa Kemal[655]"

Mustafa Kemal bu beyannâmesinde, Ferid Paşa Hükümeti'nin, Türk milletinin amacını ve isteklerini olduğundan farklı bir şekilde göstediğini ve Türk milletine farklı farklı iftiralar atarak Türk milletini, Avrupa karşısında suçlu göstermeye çalıştığını vurgulamıştır. Ferid Paşa Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'yle birlikte hareket ederek ülkeyi felakete sürüklediğini belirtmiştir. Dolayısıyla Ferid Paşa Hükümeti'nin hâin olduğunu savunmuştur. Türk milletinin Ferid Paşa Hükümeti'ni tanımadığını, milletin sadece hilâfet ve saltanat makamlarının istiklâli ile meşruti bir yönetime kendini adayacağını ve bu meşruti yönetimin Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin temsil heyeti ile birlikte hareket edeceğini söylemiştir. Anadolu ve Rumeli

[654]"Anadolu Ahvali Gitdikçe Tavzih Ediyor-Yeni Tafsilât-Kongreler" **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1.
[655]Mustafa Kemal, "Mustafa Kemal Paşanın Beyannâmesi", **Alemdâr,** 5 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 294-2594, s. 1.

Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin düşüncesini bütün medeni dünyaya ilan ettiğini ifade etmiştir.

Hem Alemdâr gazetesi hem de Mustafa Kemal Paşa, artık Ferid Paşa Hükümeti'nin memleketi yönetemediğini ve bu hükümetin amacından saptığını vurgulamıştır. Dolayısıyla böyle bir hükümetin ülkeyi felakete sürükleyeceğini belirtmişlerdir. Alemdâr gazetesi ile Mustafa Kemal, Ferid Paşa'nın başarısız olması nedeniyle padişahın işlevsiz olan bu hükümeti görevden almasının gerekli olduğunu savunmuşlardır.

Refik Halid, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'deki Cereyanların Menbâı" başlıklı makalesinde, Heyet-i Temsiliye ile İstanbul arasındaki ilişkinin kesilmesini şu şekilde izah etmektedir:

> "…O sırada Mustafa Kemal Paşa Amasya'da idi. Hükümet Anadolu'nun en uzak beldelerine kadar "silahlanıp geliniz" mealinde telgraflar çeken (İzmir Redd-i İlhak) Cemiyeti telgrafnâmelerinin tehir-i irsalı için emir vermeye mecbur olmuşdu. Zira umûmî ve ani bir hareketden bihakkın korkuyor, ta Sivaslardan, Erzurumlardan, Diyarbekirlerden ayaklanıb İzmir'e doğru akan bir başıbozuk ordusunun faideden ziyade zararı müceb olacağını ve bir müdahaleye sebebiyet vereceğini düşünüyordu. Mustafa Kemal bu emri vesile-yi ittihaz etti, "Seda-yı Millîye bu amik" tabiriyle ilk huruc ve isyan bayrağını açtı, hükümet emrine itâat eden telgraf memurlarını tehdid ve İstanbul ile kat'î muhâbere için ve alayları teşvik etti. Lakin henüz teşkilat tam değildi. Hiçbir tarafta mutâvaat görmedi. Şaşaladı, yeni bir takım faaliyetler ibrâz etmek lüzumunu anladı.
>
> Bu yeni faaliyetler Erzurum, Sivas Kongreleri şeklinde meydan aldı. Zabitânın cenâh-ı himâyesi altında vilâyet merkezlerinde artık ahali dahi bu harekete iştirâk ettiriliyordu. Kongre mürettiblerinin sedası bu sûretle bir Seda-yı Millî unvanını alabiliyordu. Nihayet bildiğimiz şekilde -iş patlak verdi. Harekete iltihak etmeyen beldelere birkaç zâbit gidiyor, oradaki memureyn-i askeriye ile istişare ederek derikab İttihatçı rüesâ-yı memuriyetle birleşip hükümete bir adım itimad telgrafı çekdiriliyor, telgrafhânelerde taht-ı muhâfazaya alınıp payitaht ile muhâbere kat'î olunuyordu…[656]"

Yukarıda da anlattığımız Sivas Kongresi ve Ali Galip Olayı'ndan da anlaşıldığı üzere Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin, İngilizlerle işbirliği yaparak Millî Hareketi yok etme girişiminde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu engellemek isteyen Mustafa Kemal İstanbul'a telgraflar çekmiş fakat Damat Ferid Paşa bu telgrafların saraya ulaşmasını engellemişti. Dolayısıyla Sivas Kongresi Heyeti, 12 Eylül 1919 yılında yasal bir hükümet kuruluncaya kadar Anadolu ile İstanbul Hükümeti arasındaki idari ilişkilerin kesilmesine karar vermişti[657]. Olaylar bu şekilde cereyan edince Ferid Paşa

[656]Refik Halid, "Meclis'deki Cereyanların Menbâı", **Alemdâr,** 5 Şubat 1336/1920 Perşembe, Adet: 2715-415, s. 1.
[657]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: I, s. 255.

Kabinesi istifasını yazarak padişaha sunmuş ve istifanın kabulü üzerine 3. Damat Ferid Kabinesi sona ermişti[658].

4.1.7. Ali Rıza Paşa Kabinesi (2 Ekim 1919 - 3 Mart 1920) ve Heyet-i Temsiliye ile Görüşmeler

Ali Rıza Paşa, 2 Ekim 1919 yılında hükümeti kurmuştur[659]. İtilaf Devletlerinin, Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne baskı yapmaları ve Yunanlıların Ege Adalarını işgal etmeleri sonucunda 3 Mart 1920 yılında bu hükümet istifa etmiştir[660].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ali Rıza Paşa Kabinesi" başlıklı metinde, kabinenin şu şekilde kurulduğu bildirilmektedir:

> "Dün zât-ı hazret-i padişahî Meclis-i Âyân azasından ve sâbık Heyet-i Vükela'ya memur Ali Rıza Paşa Hazretleri huzur-u malikânelerine kabul ederek yeni kabineyi teşkil vazifesini müşârünileyhe havâle buyurmuşlardır…"
>
> "Yeni Kabine"
>
> "Sadrazam Ali Rıza Paşa Hazretleri'nin teşkil buyurdukları yeni kabinenin listesi bervech-i âtîdir:
>
> | | |
> |---|---|
> | Sadrazam | : Âyândan Ali Rıza Paşa |
> | Şeyhülislâm | : Haydarizade İbrahim Efendi |
> | Hâriciye Nâzırı | : Mustafa Reşid Paşa |
> | Dâhiliye Nâzırı | : Damad Şerif Paşa |
> | Harbiye Nâzırı | : Ferik Cemal Paşa |
> | Bahriye Nâzırı | : (İbkâen) Salih Paşa |
> | Şura-yı Devlet Reisi | : Âyândan Abdurrahman Şerif Bey |
> | Maârif Nâzırı | : (İbkâen) Said Bey |
> | Evkâf | : (Vekâleten) Said Bey |
> | Ticaret ve Zirâat Nâzırı | : (İbkâen) Hâdi Paşa |
> | Nâfia Nâzırı | : Abuk Ahmet Paşa.[661]" |

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Payitahta Tesirat" başlıklı yazıda,

> "Ferid Paşa Kabinesi istifa ederek yerine Ali Rıza Paşa Hazretleri'nin zir-i riyâsetinde yeni bir kabine teşkil edildiği haberi İstanbul mehafil ve efkâr-ı umûmiyyesinde pek ziyade hüsn-ü sûretle karşılanmıştır. Dün sadâret alayının icrâası hengâmında Bâb-ı Âli ve civarının arz eylediği kalabalık ümitvar fakat aylardan beri sükût-u hayalden sükût-u hayale uğramış zavallı memleketin yeni hükümetten beklemekte bulunduğunu pek bariz bir sûrette gösteriyordu.[662]„

[658]"Son İctimâ", **Alemdâr,** 3 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 192-1592, s. 1.
[659]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920),** Cilt: II, Kültür Yay, İstanbul 2004, s. 17-18.
[660]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: II, s. 447.
[661]"Ali Rıza Paşa Kabinesi", **Alemdâr,** 3 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 292-2592, s. 1.
[662]"Payitahta Tesirat", **Alemdâr,** 3 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 292-2592, s. 1.

Gazetede yayınlanan "Anadolu Vilâyeti'nden Sert" başlıklı yazıda,

> "Ferid Paşa Kabinesi'nin sükûtu ile yeni kabinenin teşkilinden haberdar olan Anadolu Vilâyetinde bu sebeple icrâ-yı masarrat edilmekte olduğu ve yeni kabineye kemalen müzâhir kalacaklarını peyderpey telgraflarla temine başladıkları geç vakit mesmûmuz olmuştur.[663]"

Anadolu'nun yeni kurulan Ali Rıza Paşa Kabinesi'ni sevinçle karşıladığı ve bu kabineyi destekleyeceği belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dâhiliye Nezâretinin Tebliği" başlıklı metinde,

> "…Memleketin elyevm içinde bulunduğu müşkülât-ı iktihâm ile vatan ve milletin selametini istihsâl ve temin bütün efrâd-ı milletin efrâd-ı ber-vatan ve ittihâd-ı tam halinde olması devletin menâfi-yi hakikiyesi, icabâtından bulunduğu halde bir müddettir dâhil-i memlekette eşmâd-ı nifak ve şikakrünümâ olması müşkülâtın bir kat daha tezâyüdünü müstelzim olmak itibarıyla pek ziyade şâyana teessüfdür hayat-ı cedide-yi hükümet-i hukuk ve menâfi-yi âliye memleketi müdâfaa ve muhâfaza için bütün mesaisini sarf etmek emeliyle gelmiş olub…[664]"

İçişleri Bakanlığının bu tebliğinde, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin temel amacının memleketi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarıp milletin huzurunu sağlayarak tek vatan ve tek millet ideolojisini gerçekleştirmek olduğu belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Beyannâme-i Resmî" adlı metninde,

> "Dün hükümet tarafından tebliğ edilen beyannâme-i resmîyi bervech-i âtî derc ediyoruz:
>
> Vatan ve memleketin elyevm geçirmekte olduğu şu buhranlı devrede hükümet-i hazıra Cenab-ı Hakkın tevkifat-ı ilâhiyesine ve Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri'nin ruhaniyet-i celilesine istinad ve padişahımız hilafetipenah efendimiz hazretlerinin teveccüh-ü hümâyunlarına ve millet-i Osmanîye'nin müzaharetine itimad ile mesuliyeti deruhte ederek saadet ve selameti mâlik ve milleti temin-i azm-i kat'î ile ibkâ-yı vazifeye mübâşeret eylemiştir. Heyet-i Vükela-yı hazıra mütecânis ve hudud-u esâsiyede müttehidi'l-efkâr olub hiçbir fırkaya mensub olmadığı gibi muhtelif siyasi grubların hiçbirine dahi temâyül etmez, fakat vatan ve memleketin saadet ve selameti mâtuf-ı gayede hepsinden muavenet intizarında bulunur.
>
> Eyyâm-ı ahirede Anadolu'da zuhur eden ahval İzmir'in bağırhak işgaliyle onu takip eden vaka-yı faciyanın ve Anadolu Vilayat-i Şarkiyesi mukadderatı hakkında işâ edilen rivayetin efkâr-ı ahalide hasleylediği tesirat neticesi olub maksad ise hukuk ve hudud-u Osmanîye'nin muhâfazası olduğuna ve hükümette şu histe müşterek bulunduğuna binâen vukûa gelen sû-i tefhimatın zevâline şu iştirâk hüsn-ü kâfidir…
>
> Hükümetin destur-u âmâli cümlece mûta olan Kânûn-ı Esâsî ahkâmıdır. İrade-i Millîye'nin tecelligahı olan Meclis-i Mebusan'ın sürat memlekete ile celbi İkdâm-ı vezaifemiz ve intihabâtın kemal-i hürriyet ve selametle cereyan ve mukadderat-ı memleketin vükelâ-yı millet vâsıtasıyla tabiyeti ahsâ-yı âmâlimiz olduğundan intihabâtın aksar tarafla icrâası esbâbına tevessül olmuşdur.

[663]"Anadolu Vilâyetinden Sert", **Alemdâr,** 3 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 292-2592, s. 1.
[664]"Dâhiliye Nazaâretinin Tebliği", **Alemdâr,** 4 Ekim 1335/1919 Cumartesi, Adet: 293-2593, s. 1.

> Mamafih hayatiye-i vatanın temini hükümetin yekvücud bir kitle teşkil eden millete istinaden konferans huzuruna çıkmasına mütevakkıf olmakla ihtilafatın tesirat-ı muzır-ı hâriciyesi bütün vatandaşlar tarafından teslim edileceğine hükümet mutmaindir…
>
> Wilson Prensibleri'nden bihakkın istifade edilerek Devlet-i Osmanîye'nin müttehid ve padişahının etrafında müctemi bir devlet-i müstakile olarak temin-i bekâsı için hiçbir teşebbüsden durulmayacaktır…[665]"

Hükümetin Allah'a, Peygamber'e, padişah'a, halifeye ve Osmanlı milletine inanıp güvenerek iktidara geldiği belirtilmiştir. Hükümetin meşrutiyetle ilgili güvenceyi verdiğini ve Kânûn-ı Esâsî'yi temel dayanağı olarak kabul ettiği belirtilmiştir. Kabinenin, milletin iradesine dayanacak olan Meclis-i Mebusan'ı biran önce toplamasını ve Wilson Prensipleri'nden faydalanılarak barışı sağlamaya çalışması gerektiği vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hâriciye Nâzırının Beyânatı" başlıklı metinde "Kabinenin Siyaset-i Umûmiyyesi"ni, Mustafa Reşid Paşa şu şekilde açıklamıştır:

> "…Evvela hükümetimiz bir fırka hükümeti değildir. Hükümetimiz bi-taraf bir hükümettir. Hiçbir hizb-i siyasiye istinad etmemektedir. Yalnız bütün millette ve taht-ı hümâyuna istinad eylemektedir. Biz konferans huzurunda bütün milletin vekili sıfatıyla isbat-ı vücûd etmek istiyoruz.
>
> Dâhilen maksadımız sükûn ve asayiş idâme ve muhâfazadır. Bilcümle Osmanlı tebasının hukuk-ı medeniyesini riâyet azmindeyiz. Binâenaleyh memleketin arzularını anlamak ve kendisi ile hem-ahinîn olarak hareket etmek için Meclis-i Mebusan ictimâ-yı davete karar verdik. İntihabâtın mümkün mertebe seri ve serbest bir sûrette icrâası için talimat-ı lâzıme verdik. Herkes kemal-i bi-taraf ile tevzi-yi adâlet edilmesini arzu ediyoruz. Bunu gerek burada gerek Avrupa'da herhangi bir endişenin izâlesi ve sebat-ı hakikiyem hakkında hataya düşülmemesi için size söylüyorum.
>
> Konferans tarafından davete intizaren takip edeceğiz mesâi ve hatt-ı hareket budur. Konferansın birkaç müciz ve beyn-i ihtiras yüzünden o kadar ıztırab çekmiş olan ve en büyük fenalıklara maruz kalmakta berdevam bulunan bir millet zararına karar vermeyeceğini kuvven ümid ediyoruz. Bir defa sulh akdedildikten sonra müttefik devletlerin muavenet-i hayırhâhanesi sayesinde memleketimiz ahval-i mâliyesini i'lâye ve ahalimizin mukadderatını ıslaha muvaffak olacağımızı ümid etmekteyiz. Türkiye malumunuz olduğu üzere menâbi-yi tabîiye ve inkişâf-ı sanayi ve ticari hususunda tamamıyla bâkir bir memlekettir. Sulhtan sonra bir devre inkişâf-ı iktisadi açabileceğini ve bunun siyaset-i hükümet tetevvüc edecek muvaffakiyet-i fevkalâdeye müncer olacağını ümid ediyoruz.[666]"

Mustafa Reşid Paşa, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin bir fırka hükümeti olmadığını, tarafsız olduğunu, hiçbir gruba veya siyasi bir oluşuma bağlı olmadığını, sadece saltanat makamı ile pahişahına ve milletine bağlı olduğunu belirtmiştir. Kabinenin gerektiğinde her fırka ve siyasi grup ile anlaşıp onlardan destek alabileceğini vurgulamıştır. Kabinenin, tüm milleti temsil edip konferansa bu şekilde katılmak istediğini ifade

[665]"Beyannâme-i Resmî", **Alemdâr,** 7 Ekim 1335/1919 Salı, Adet: 296-2596, s. 1.
[666]Mustafa Reşid, "Hâriciye Nâzırının Beyânatı", **Alemdâr,** 17 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 306-2606, s. 1.

etmiştir. Kabinenin amacının memlekette tamamen güvenliği sağlamak ve tüm milletin hukukunu ve haklarını korumak olduğunu bildirmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sadrazam Paşa'nın Beyânatı" başlıklı metinde, Bosfor Gazetesi muhâbirinin Sadrazam Ali Rıza Paşa ile mülâkâtına yer verilmiştir:

> "…-Muhâbir, Bâb-ı Âli'nin Sulh Konferansı'na davet edilmesi için bir cevap aldınız mı diye Ali Rıza Paşa'ya sorunca,
>
> Ali Rıza Paşa şu cevabı vermiştir: -Haber henüz gelmedi.
>
> Muhâbir tekrar şu soruyu yöneltmiştir: -Bu cevabın yakında geleceğini zannediyor musunuz?
>
> -Ümid ediyoruz. Zira Almanya, Avusturya ve Bulgaristanla müselâha akdedildiğinden şimdi sıra bizimdir. Buna da sabırsızlıkla intizar ediyoruz. Zira zaiyatımızı telafi ve bir hayat-ı cedide atılmak için sulh ve sükûna şiddetle ihtiyacımız vardır. Size diyebilirim ki bu yeni hayata hazırlanıyoruz.[667]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hükümetin Beyannâmesi" başlıklı metinde,

> "…Hükümet intihabâtı hemen mübâşeretle Meclis-i Mebusan'ın masarraten temin-i ictimâ ve hükümet-i merkeziye ile Anadolu arasında peyda olub inkıtâ-yı muhâberat derecesine varan bürûdetin izâlesi vezâif-i mühimme karşısında bulunuyordu. Bu vezâifenin ifâsına ikdâmat olunarak merkezle Anadolu'nun muhâberatı edâ edildiği gibi li'l-hamd ve'l-min meclis-i âlinizin burada ictimâ dahi müyesser olmuştur.
>
> Bundan böyle İrade-i Millîye'nin Meclis-i Âlinizde tecellisi hesabıyla artık kuvvad-ı meşrutiyete tamamen tevfik-i harekete hiçbir mani tasvir olunamaz… ...Meclis'te saltanat ve millet ve hükümet yekdil ve yekcihet olarak temsil edilmekdir…[668]"

Refi Cevad imzasıyla yine Alemdâr gazetesinin aynı sayısında neşredilen "Hükümetin Beyannâmesi" başlıklı metinde,

> "Dün Ali Rıza Paşa, Hükümet Beyannâmesini Meclis-i Mebusan Dâiresi'nde mebusan denilen zevat-ı kirama okundu.
>
> "Merkezle Anadolu arasında mürâselet-i muhâberat edâ edilmiş, Meclis-i Mebusan'da İrade-i Millîye tecelli eylemiş. Tevsi-yi mezuniyet-i usul-i ihtiyar olunacakmış, Düvel-i İtilafiye'ye verilen lâyiha ağar-ı meclisin muvaffakiyetine iktirân yapılabilecekmiş…[669]"

Refi Cevad, İstanbul ile Anadolu arasında haberleşme ve yazışmaların gereksiz olduğunu ve Mebusan Meclisi'nde İrade-i Millîye'yi kesinlikle istemediklerini belirmiştir. Bu beyannâmede devleti ilgilendiren birçok önemli konuya yer

---

[667]Ali Rıza Paşa, "Sadrazam Paşa'nın Beyânatı", **Alemdâr,** 19 Aralık 1335/1919 Cuma, Adet: 368-2668, s. 3.

[668]"Hükümetin Beyannâmesi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 2.

[669]Refi Cevad, "Hükümetin Beyannâmesi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 1.

verilmediğinden bahsedilerek Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin ele aldığı konular ile verdiği kararları eleştirmiştir. Hükümetin yanlış bir politika takip ettiği vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Buhran-ı Vükela Muvâcehesinde" başlıklı haberde, *"Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin İstifası" Bir iki günden beri zuhur eden buhran-ı vükela şayiâları dün tahkik edilmiş ve Sadrazam Ali Rıza Paşa Hazretleri istifa eylemiştir…*[670]" cümleleri yer almıştır. Yine"Buhran-ı Vükelanın Devamı" başlıklı metinde ise,

> "…İstihbarat-ı mahsusamıza nazarân müstâfi Ali Rıza Paşa Kabinesi cumartesi gününe kadar vekâleten ifâ-i vazifeye devam edecektir.
>
> Dün muhtelif mehafilde ve bilhassa Meclis-i Mebusan koridorlarında yeni kabinenin âyân-ı azasından Salih Paşa Hazretleri tarafından teşkil edileceğine dâir birçok rivayetler devran ediyor…
>
> İttihatçılarla Hareketçiler kabineye giremiyor: Memleketin düçar olduğu ve olmakta bulunduğu felaketlerden kan ağlayan vatandaşlarımıza kuvve u katiyye temin ederiz ki (İttihat ve Terakki) ile Kuva-yı Millîye'ye uzaktan bile en ufak bir tesbiti olan hiçbir ferd değil kabinenin teşkil-i vazifesiyle hatta nâzır sıfatıyla bile kabineye dâhil olmayacaklardır. Binâenaleyh endişeye mahal yoktur. Bu hususta müsterih olabiliriz.[671]"

cümleleri yer almaktadır. Bu metinde, Ali Rıza Paşa Kabinesinin, padişaha istifalarını sunduktan sonra geçici olarak görevlerine cumartesi gününe kadar devam edilecekleri belirtilmiştir. Yeni yapılacak seçimde İttihad ve Terakki ile Kuva-yı Millîye'ye mensup veya bunlarla en ufak bir bağlantısı olan kişilerin kurulacak olan kabinede yer almayacakları vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Yarım Tedbirler Zamanında Değiliz" başlıklı makalede Ali Rıza Paşa'nın istifa haberi şu şekilde verilmektedir:

> "…Bir defa şurasını iyice zihnimize yerleştirelim ki bugün memleket sadece bir kabine buhranı geçirmiyor; bilakis bir idare ve siyaset buhranının korkunç girdabları arasında yuvarlanıyor. Binâenaleyh eğer matlub memleketi kurtarmaksa yalnız hükümet buhranını değil belki siyaset ve idare buhranını da izâle etmek lazım gelir.
>
> Ali Rıza Paşa Kabinesi'ni istifaya sevk eden sebebler sırf hâricidir ve fakat bu hâricî sebeblerde dâhili amellerin mahsulüdür: Bilhassa Ferid Paşa Kabinesi'nin sükûtundan sonra ortalığı büsbütün boş ve her tarafı kendi münevvi zamirlerini icrâya müsâid bulan Kuva-yı Millîye etiketi altındaki ittihad-ı bekayetü'l-süyûfunun takib etdikleri hatt-ı hareket ve son aylarda tevali eyleyen bazı hadisat esasen hakkımızda pek de hüsn-ü niyet-i nazar-perverde eylemeyen Düvel-i Müttelife'nin büsbütün iğbirarına mûcib olmuş ve bu iğbirarına tezâhür ve tebârüz eyleyen bazı eşkâl-i fiilîyeye icrâiyesi bi'l-netice kabinenin sükûtunu intâc eylemiştir. Ali Rıza Paşa Kabinesi ise Meclis-i Mebusan'ın tamamı bir itimadına hâizdi. Demek yalnız Mebusan'ın veya Kuva-yı Millîye'nin itimadına hâiz olmak bir hükümetin mevkiini muhâfaza eylemesine kâfi gelemiyordu. Hatta daha ziyade ileriye giderek denilebilir ki kabinenin böyle

[670]"Buhran-ı Vükela Muvâcehesinde", **Alemdâr,** 4 Mart 1336/1920 Salı, Adet: 443-2731, s. 1.
[671]"Buhran-ı Vükela Muvâcehesinde", **Alemdâr,** 5 Mart 1336/1920 Cumartesi, Adet: 444-2734, s. 1.

bir meclis ve böyle bir kuvvet tarafından nâil-i müzaheret olması onun hâric-i vaziyetini daha ziyade eşkâl ve sükûtunu pek çok tâcil eylemiştir.

…İzmir gibi bir vilâyetimizi kurtarmak şöyle dursun; o da sırf âlem-i İslâm'ın müzaheret-i müttehidesi ile İstanbul'da ibkâsı bile bir muvaffakiyet-i azime, hem de kendi şarlatanlıklarına medyûn bir muzafferiyet gibi göstermekten utanmadılar!...

…Anadolu'da takib edilen siyaset-i cinnetkârâne nihayet o bin türlü tesirat altında ittihaz edilebilen kararlar üzerinde de meş'ûm tesirlerini gösterdi. Avrupa, kanlı bir çeteye perdelik vazifesi ifâ eden bir hükümetle anlaşmak istemedi. Doğru veya yanlış en küçük bir hatayı vesile-yi ittihaz ederek hazırlar gibi olduğu sulh-u lâyihamızdan vazgeçti… Şimdi, bu şekil altında hiçbir iş görmek mümkün olamayacağını anlayan Ali Rıza Paşa Hazretleri istifa eylediler…[672]"

Bu makalede, sadece bir kabine bunalımının değil, aynı zamanda bir yönetim ve siyaset bunalımının da olduğu vurgulanmıştır. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin istifa etmesinin sebebi hâricî olduğu fakat bu hâricî sebeblerin de, dâhili emellerin ürünü olduğu savunulmuştur. Avrupa'nın, Kuva-yı Millîye namı altında hareket eden çeteci İttihatçılarla işbirliği yapan böyle bir hükümetle anlaşmayacağını ve bunların en küçük bir hatasını sebeb göstererek sulhtan vazgeçtiği ifade edilmiştir. İzmir'in işgali ve daha sonra İstanbul Sorunu'ndan dolayı bir çıkmaza giren Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin istifa ettiği belirtilmiştir.

Temsilciler Kurulu, Ferid Paşa Hükümeti'nin düşürülmesinden sonra yeni sadrazamla görüşmeye başlamıştı. Bütün Müdâfaa-i Hukuk Teşkilatına, belediye başkanlarına ve Ali Rıza Paşa'ya bir genelge gönderilmişti. Bu genelgede bundan sonra Temsil Kurulunun izleyeceği yol tayin edilmişti.

Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye görüşmeleri Alemdâr gazetesinde şu şekilde izah edilmektedir:

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kuva-yı Millîye-Hükümet" başlıklı metinde,

"…Dün hükümet tarafından neşredilen beyannâme-i hükümet ile Kuva-yı Millîye'nin arzu ve gayelerinde itilaf ve ahenk tam bulunduğunu tasrîh itibarıyla cidden hâiz-i ehemmiyetdi ve itiraf ediyoruz ki bu beyannâme kalblere biraz emniyet serpdi. Dün (Akşâm) gazetesinde Mustafa Kemal Paşa tarafından sadr-ı cedid hazretlerine keşide edilen bir telgraf sûretini gördük ki bittabi iktibâs ediyoruz. Dikkat edilirse görülür ki bundan da ve hale-yi evveli de anlaşılan şey Kuva-yı Millîye'nin hükümete müşkilât-ı ibkâ etmemek ve anlaşmak emelinde olduklarıdır. Yani hükümet Kuva-yı Millîye'nin hüsn-ü niyetine itimad, Kuva-yı Millîyede hükümetin milleti temsil edebilecek zevatdan mürekkeb bulunduklarına kanaat sûretiyle birbirlerine birer hatve daha yaklaşmışlardır…

Evvel u ahir söyledik, hatta hükümet-i sâbıkanın rütbesini ref'e çalıştığı vakitlerde bile tekrar etdik: Mustafa Kemal Paşa, cesaret ve şecâat, kudret-i askeriyesi itibarıyla cidden ve muhakk-ı temeyyüz eylemiş müstesnâ bir kumandanımızdır. Binâenaleyh biz kendilerinden vatan ve milletin menâfine müğayir en ufak bir hareketin bile sâdrolmaması icab edeceğinden

[672]"Yarım Tedbirler Zamanında Değiliz", **Alemdâr,** 6 Mart 1336/1920 Cumartesi, Adet: 445-2745, s. 1.

eminiz… …Buna intizaren Mustafa Kemal Paşa'dan makâm-ı sadârete vürûd eden telgrafın sûretini derc eyliyoruz:

Huzur-ı Sadâret-i Penahîye

Millet şimdiye kadar reis-i kârına geçenlerin Kânûn-ı Esâsî'ye ve Âmâl-ı Millîye'ye münâfi harekât-ı mâlumesinden müteessiren hukuk-ı meşrûâsını tanıtmak ve mukadderatını emin ve ehlî ellerde görmek karar-ı katiyyesini vermiş ve lazım gelen teşebbüsat-ı azimkârâneye kudretini ihraz eylemiştir. Millet kuvvet ve iradesini hiçbir vakit âmâl-ı mukaddes-i şâhâneye mugayir menâfi-yi mülk ve millete mübâyin bir tarzda sarf etmek niyet-i gayr-i makulesinde değildir. Millet, zât-ı akdes hilâfet-penahının müzhir-i emin ve itimadı olan zât-ı fahâmet-penahlarıyla refi-yi kiramınızı müşkil vaziyetde bırakmakdan katiyyen mütevakki olub bilakis tamamen müzâhir olmağa bütün samimiyetle hazırız...

Heyetimiz kat'i ve sarih olarak zât-ı sami-yi sadâret-penahlarından hususat-ı âtîyenin hükümet-i cedidece tasvib ve kabul edilip edilmeyeceğini kemal-ı hürmetle anlamayı vecibeden addeder:

1-Hükümet-i Cedide Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde tayin ve tesbit edilen teşkilat ve mukassad-ı meşrûâ-yı millete riâyetkâr kalması.

2-Meclis-i Millîye'nin inikadıyla murâkabe-i fiilîye başlayıncaya kadar mukadderat-ı millet hakkında bir gûne taahhüd-i kat'î ve resmîye girilmemesi.

3-Sulh Konferansı'nda tayin-i sadâret-i millet ve memleketine memur olacak murahhasların sâbıkı gibi nâ-ehillerden tayin edilmeyip milletin bihakkın âmâline müdrik ve itimadına muzhir ehl-i vukûf ve iktidardan intihab buyurulmasını bu esâsâtda tamamen itilaf hâsıl olduğu takdirde… …olan Teşkilat-ı Millîyemizin hükümetin müzâhiri olacağı ve bu sûretle hükümetin temin-i mukadderatına müessir bulunacağı tabîidir. Bu defa bu nokta-yı esâsiyede mutâbakat hâsıl olduğu anlaşıldıkdan sonra hadisat-ı ahire vesilesiyle hâsıl olan ahval gayr-i tabîiyenin izâlesi maksadıyla bazı maruzat-ı tâlîyede bulunmaklığımıza müsâade-i sadâret-penahları istirhâm olunacakdır. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına

Mustafa Kemal.

Uzlaşıldı

Kuva-yı Millîye ile hükümet arasında en mühim esâsâtda itilaf-ı efkâr hâsıl olduğu mevsuk bir menbâadan haber alınmışdır.

Beyannâmenin Tamimi

Dün Dâhiliye Nezâretince hükümetin beyannâmesi umum-ı vilayât ile mustakil mutasarrıflıklara tebliğ edilmişdir.[673]"

Bu telgrafta, İstanbul Hükümeti'nin, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlara saygı göstermesi şartıyla Kuva-yı Millîye'nin hükümete yardımcı olacağı vurgulanmıştır. Yeni meclis kurulup harekete geçmeyinceye kadar milletin geleceği hakkında hiçbir teşebbüse kalkışılmayacağı belirtilmiştir. Barış Konferansı'na gidecek vekillerin nitelikli kişilerden seçilmesi istenmiştir.

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Vaziyet Tamamen İnkişâf Etmişdir-Mustafa Kemal Paşa'nın Son Telgrafları" başlıklı metinde, Kuva-yı Millîye'nin istekleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafında bu isteklere dâir kararının kesin olduğu vurgulanmıştır. İstanbul Hükümeti ile Teşkilat-ı Millîye arasında cereyan eden telgraflar:

[673]"Kuva-yı Millîye-Hükümet", **Alemdâr,** 8 Ekim 1335/1919 Çarşamba, Adet: 297-2597, s. 1.

"Kuva-yı Millîye'nin Mutâlebatı Sarihdir-Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafında Buna Dâir Tafsilât-ı Kâfiye Vardır-Karar-ı kat'î…

Birkaç günden beri hükümet-i merkeziye ile Kuva-yı Millîye arasında cereyan eden muhâberat ve müzâkerât nihayet hüsn-ü sûretle itilafa müncer olduğu… …bu hususda mâlûmatlarına mürâcaat eylediğimiz Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa Hazretleri filhakika Kuva-yı Millîye ile hükümet arasında itilaf hâsıl olduğunu ve intihabâta da derhal mübâşeret edileceğini teyid buyurdular. Nitekim Kuva-yı Millîye mümessili Mustafa Kemal Paşa'dan alıp aynen aşağıya derc eylediğimiz telgrafnâmeler bize bu itilafın telvih-i katiyyesini tebşir etmekdedir.

Kat'i Mukarrerât İttihaz Ediliyor

Dün Akşam Sivas'dan Âtîdeki Telgrafı Aldık:

Sadrazam paşa hazretleri Erzurum ve Sivas Kongreleri'ndeki mukarrerât-ı esâsiye ve mekâsıd-ı Teşkîlat-ı Millîye'yi tabîi bulmakla beraber mütelaâlarında bazı izaha muhtac-ı hayat görüldüğünden hükümetle milletin hakiki olarak temin-i itilafı maksadıyla ve bilcümle merakizin hülâsa-i mütelaâtına istinaden itâ olunan cevab ve dermeyân edilen teklif-i tekâlif bervech-i âtî tamim ve tebliğ olunur. Vürûd edecek cevab ve ona nazarân ittihaz olunacak mukarrerât derhal tebliğ olunacakdır. Anadolu Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Namına

Mustafa Kemal

Sadrazam Paşa Hazretlerine Gönderilen Telgraf

Yukarıki tamimde makâm-ı sadârete takdim edildiği bildirilen telgrafnâmenin sûreti bervech-i âtîdir:

kat'î Mukarrerât İttihaz Edilmişdir

Bende-i seniyye-i mülûkâneye Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi'nden ref' olunan telgrafnâmenin sûretidir:

Sadâ-yı milleti boğmak sûretiyle memleketin her tarafında yükselen feryad-ı umûmiyyenin hakpay-ı şahanelerine vusulünü men ederek hem milleti hem padişahı iğfâl etmekten çekinmemiş olan sâbık kabinenin mürâcaat ve şikâyet-i millîye üzerine iskatı ile yerine mutâleb-i millîye dâiresinde temşiyet-i umur edecek bir heyet-i vükela ikâme buyurulması milletin bende-i seniyyelerine karşı olan ubudiyet ve sadakat-ı mevrûsesini teyid etmesi olmakla şükran-ı umûmiyyi bütün millet matbaaları namına âtîyye-i melik-i mertebe-i şehriyarılarına ref-i cerâyib oluyoruz katibe-i ahvalde emr u ferman şevketlu kudretlu mehabetlu hilafet-penah efendimiz hazretlerinindir.

Makâm-ı Sami-i sadâretden Heyet-i Temsiliye'ye yazılan telgrafnâmenin sûretidir.

7 Teşrin-i Evvel 35 (Ekim 1919) tarihiyle âtîyye-i âliyy-i mülûkâneye takdim olunan telgrafnâme manzur-ı âli buyurularak zât-ı akdes-i şahânelerine karşı millet-i sadıkları namına teyid edilen hissiyat-ı sadakatkârı mûcib-i memnuniyet cenab-ı şehriyarı olması ve devlet ve milletin karîben selamet ve saadete ve zevâline dua buyurulmuş olduğu tebliğ olunur. 8 Teşrin-i Evvel 35 (Ekim 1919)

Makâm-ı sami-i sadâret-penahîye Anadolu Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'nden keşide olunan 8 Teşrin-i Evvel 35 (Ekim 1919) tarihli telgrafnâmenin sûretidir:

Heyet-i cedide-i vükela tarafından neşredilip dâhiliye Nezâret-i celilesince sûret-i Vilâyete tamim edilmiş olan beyannâme-i resm-i mütelaâ güzar-ı acizanemiz oldu! Vatan ve milletin bugüne kadar maruz olduğu şerâit-i hayatiyenin en mühliklerinden doğmuş bir vahdet-i millîyeye istinad eden teşkilat-ı kanuniye ve harekât-ı meşrûâmızın sâbık kabine tarafından sû-i tefsir edilmesi şimdiye kadar hükümetin millete istinad etmesine ve milletden istifadesine mani oluyor idi. Tesirat-ı muzîresi malum olan bu sû-i tefhimin heyet-i celilerince bu sûretle izâlesine ve hükümetin mutâleb ve âmâl-ı millîye dâiresinde idare-i umur edeceğinin ilanı bugünden itibaren milletle hükümeti gayr-i kâbil tefrik olacak bir sûretde birleşdirmişdir. Maksad-ı mukaddesimizin muhakkakında en mühim âmil olacak olan bu vahdet-i umûmiyyenin temin buyurulmasından şükran-ı millîyi tebrikât-ı mahsusamıza terdifen arz ederiz ferman.

Son Telgraf-İtilaf-ı Tam

Hükümet-i seniyye ile âmâl-ı millîye arasında itilaf-ı tâmmenin husul bulduğunu kemal-i menuniyetle tebşir ederiz. Hükümet ile Teşkilat-ı Millîyemiz heyetleri beynde servis sûretiyle kemâfis sâbık telgraf muhâberatı icrâasını kabul buyurmuşdur. Binâenaleyh Ferid Paşa

Kabinesi'ne karşı muhâberat-ı resmîyenin kat'î hususunda telgrafhânelerce bi'z-zurur ittihaz edilmiş olan tedâbir-i mânia derhal ref' olunacakdır. Heyet-i Temsiliye tarafından zât-ı akdes-i padişahîye vukû bulan maruzatın sûreti ve beyannâmesi derdesti keşidedir.

Madde 1-Vatan ve milletin temin-i halâs ve selameti için ihaneti tahakkuk eden Ferid Paşa Kabinesi'nin iskatıyla yerine Kuva-yı Millîye'ye müstenid ve âmâl-ı Millîye'ye tamamen mutâvaâtkâr ehl-i zevatdan mürekkeb bir kabinenin ikâmesi hususunda milletin teşkilat-ı meşrûâsına müsteniden vukû bulan teşebbüsat-ı azimkâranesi ve zât-ı akdes-i padişahîye istirhamat-ı mütevâliyesi neticesi olarak Ali Rıza Paşa Hazretleri'nin taht-ı riyâsetlerinde bir kabine teşekkül etmişdir. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye'si tarafından vukû bulan mürâcaat üzerine müşârünileyh yarın öğleden sonra saat ikide Meclis-i Vükela'nın ictimâı esnasında heyetimizle makine başında görüşeceklerini vaad buyurdular. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde tayin ve tesbit edilen teşkilat ve mukassad-ı meşrûâ-i millete riyâetkâr olduğu takdirde Kuva-yı Millîye'nin yeni kabineye müzâhir ve Ferid Paşa'nın sebebiyet verdiği ihtilafın külliyen za'il olacağını arz ve Meclis-i Millîye'nin inikadıyla murâkabe-i millîye başlayıncaya kadar mukadderat-ı millet hakkında bir gûne techidata girişilmemesi ve Sulh Konferansı'nda tayin-i mukadderat-ı millet ve memlekete memur olacak murahhasların devr-i sâbık gibi nâ-ehillerinden tayin edilmeyip milletin bihakk-ı ehlini müdrik ve itimadına muzhir olan erbab-ı vukûf ve iktidardan intihab buyurulması esasının kabul buyurulması ricâ edilecekdir, Bu bâbda başkaca mütelaâları varsa yarın zevâle kadar şerâit-i iş'arı temennî olunur.

İş bu tamim Vilâyet-i elviye-i müstakille heyet-i merkeziyelerine tebliğ olunmuşdur.

Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Namına
Mustafa Kemal[674]"

Temsilciler Kurulu adına M. Kemal Paşa'nın imzasıyla çekilen bu telgraflarda Heyet-i Temsiliye'nin yeni sadrazamdan beklentilerini açık bir şekilde ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Hükümeti ile Teşkilat-ı Millîye arasında eskiden olduğu gibi ilişkilerin tekrar sağlanmasının gerekli olduğu ileri sürülmektedir. Hükümet ile Teşkilat-ı Millîye arasında uzlaşmanın sağlandığı ifade edilmiştir.

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Hareket-i Millîye ve Hükümet" başlıklı mülâkâtda, Hareket-i Millîye ve Ali Rıza Hükümeti arasındaki ilişkiler hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Hükümet hükümetdir. Harekât-ı Millîye mütelabâtında haklı ise arada bir şey kalmaz.

Hükümet Hareket-i Millîye rüesâsı ile konuşmuş anlaşmıştır. Hareket-i Millîye hakkında başka türlü düşünmeyi doğru bulmuyoruz. Hükümet içinde hükümet olur mu? Hükümet içinde hükümet olacak olursa herhalde bizi bu makamda görmezsiniz. İhraz-ı şahsiye başkadır. Âmâl-ı siyasiye yine başkadır. Bir adamı kanun döver, kanun tedib eder. Şahsiyetler kanun fevkine çıkarsa ona hükümet denemez anarşi denir.

Sadrazam paşanın bu sözlerini biz pek kıymetli bulduk. Hakikaten bu memleketde hükümet fevkine bir kuvvetin vücûduna ihtimal verildiği gün vatanın selamet ve istiklâlinden kat-i ümid etmek lazım gelir…

Yine aynı metinde, bir ülkenin bağımsız olabilmesi için:

1-Mesul, kuvvetli ve hâkim yalnız bir hükümetin istikrarı.

[674]"Vaziyet Tamamen İnkişâf Etmişdir-Mustafa Kemal Paşa'nın Son Telgrafları", **Alemdâr,** 9 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 298-2598, s. 1.

2-Milleti kendi mukadderatına hâkim kılmak vazifesiyle reis-i kâra gelen bu hükümetin, intihbâtı, mana-yı namıyla her türlü tesiratdan azade bir sûretde icrâ etdirmesi ve milletin efkâr-ı izharda kâmilen hür ve müstakil bırakılmasını temin etmesi.

3-Bu emellerimizde ve bu kuşeşlerimizde samimi: Hiçbir fikr-i müehhire tabi bulunmayacak kadar saf ve merdâne bir sûretde samimi olduğumuza cihan-ı medeniyetin iknaı.

İşte bugün bizi saadet ve halâsa isal edecek çareler, aşağı yukarı bu maddelere hulâsa edilebilir. Görüyoruz ki hükümette aynı yolda yürümek istiyor. Eğer hiçbir manaya müsadif olmadan bu gayeye erebilirse işte o zaman âtîmize ümitvar bir nazarla bakabiliriz…[675]"

Bu metinde, Ali Rıza Paşa'nın kabineyi teşkil ettiği dönemde memleketin çok kötü bir durumda olduğu belirtilmiştir. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin Hareket-i Millîye tarafından iyi bir şekilde karşılandığı vurgulanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, millet iradesini geçerli kılmak istemekteydi. Ali Rıza Paşa Hükümeti ise kararsız bir politika izlemekteydi. Hareket-i Millîye ile İstanbul Hükümeti arasında uzlaşma sağlamak için yapılan haberleşmelerden bir sonuç alınamamıştı. Ali Rıza Paşa'nın teklifiyle uzlaşmak için Amasya'da bir görüşme yapılması kararlaştırılmıştı[676].

4.1.8. Amasya Görüşmeleri (20-22 Ekim 1919)

Amasya'da 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde yapılan görüşmelere Temsil Kurulu adına Mustafa Kemal, Bekir Sami ve Rauf Beyler; İstanbul Hükümeti adına ise Bahriye Nâzırı Salih Paşa katılmıştı. Bu görüşmelerin sonucunda şu hususlarda anlaşmaya varılmıştı[677].

1-Mondoros Ateşkesi'yle tespit edilmiş olan Türk vatanının sınırlarının güvenliği ile istiklâlinin sağlanması,

2-İktisad, sanayi ve fen alanlarında bağımsızlığa engel olmayacak şekilde her türlü yardımın alınacağı ve bu yardımların uzmanlarca incelendikten sonra meclisde kabul edileceği,

3-Gayr-i Müslimlere siyasi hâkimiyet ve sosyal düzeni bozacak derecede ayrıcalıkların verilmemesi,

4-Sivas Kongresi'nde alınan diğer kararların Meclis-i Mebusan tarafından kabulü,

5-Anadolu Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin siyasi bir kuruluş olarak İstanbul Hükümeti tarafından tanınması ve Meclis-i Mebusan'ın Anadolu'da toplanması.

---

[675]"Hareket-i Millîye ve Hükümet", **Alemdâr,** 17 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 306-2606, s. 1.
[676]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 183.
[677]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 30.

Böylece İstanbul Hükümeti, Teşkilat-ı Millîye ve Heyet-i Temsiliye'yi resmen tanımıştır. Sivas Kongresi'nde alınan kararları İstanbul Hükümeti de kabul etmiştir. Milletin iradesini hâkim kılacak meclisin toplanması için seçimlerin yapılmasının kararı da onaylanmıştır[678].

Bu görüşmede Meclis-i Mebusan'ın nerede toplanacağı belirlenmemişti. Mustafa Kemal, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasının güvenli olmadığını Salih Paşa'ya bildirmiştir. Salih Paşa, Mustafa Kemal'in fikrine katılmış ve bu fikri İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmeye çalışacağını eğer kabul ettiremezse istifa edeceğine dâir söz vermiştir. Fakat Salih Paşa bu konuda başarısız olmuştur[679].

4.2. Son Osmanlı Mebusan Meclisinin Açılması ve İstanbul'un İşgali

4.2.1. Meclisi-i Mebusan'ın Nerede Toplanacağı Sorunu

Merkezi hükümeti düşürerek geçici bir hükümet teşkil etmek yerine seçimlere giderek Mebuslar Meclisi'ni toplamak ve bu meclise dayanan meşru bir hükümet kurmanın gerekli olduğu savunulmuştu. Hareket-i Millîye ile İstanbul Hükümeti, meclisi toplama kararı almışlardı. Mevcut yasayla seçimleri yapmanın doğru olup olmayacağı, Direniş Hareketi yanlısı adayların seçimi nasıl kazanacakları gibi sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu sorunları çözmek için bir komisyon teşkil edilmişti. Komisyon, yapılacak seçimlerin yasal olmadığı yönünde ortaya çıkacak eleştirileri önlemek için yürürlükteki yasanın uygulanmasını lüzumlu görmüş ve genel kurul da bu öneriyi onaylamıştı. Mustafa Kemal, İstanbul işgal altında olduğu için meclisin Anadolu'da toplanmasının gerekli olduğunu ileri sürmüştü. Fakat bazı delegeler, mevcut Anayasa'ya göre meclisin sadece padişah tarafından açılabileceğini ve Anayasa'nın değiştirilemeyeceği görüşünü savunmuşlardı[680].

Alemdâr gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "Meclis-i Millî Ancak İstanbul'da Toplanır" başlıklı makalede, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanması ve bunun gerekçeleri hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

> "Gizliden gizliye, altdan alta, kulaktan kulağa fısıltı şeklinde olsa bile son günlerde pek garib ve garib olduğu kadar da münasebetsiz bir şâyia-ı deverâne başladı: Güya içimizde bazı kimse her ne sebebden ise yeni toplanacak olan Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da değil belki bir

[678]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 183.
[679]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 167.
[680]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C: I, s. 241.

Anadolu vilâyeti merkezinde toplanmasını istiyorlar ve bunun için gizliden gizliye bir propagandalar yapıyorlarmış! Eskiden beri altı yüz elli senelik bir tarihin bünyad-ı şan ve şerefi üzerine kurulan payitaht-ı saltanat ve hilâfetimizi yerinden oynatmak; başka bir asımeye nakletmek arzusuna düşmüş ve bu fikri alanen müdâfaa cüretini göstermiş bazı kimselerin mevcut olduğunu bilmemiş olsa idik bu şâyialara hiç ehemmiyet-i atıf etmez, sadece: "Kim bilir hangi mecnunun mahsul-ı karihası!" der, geçerdik. Fakat malesef bunun aksi sabit olduğu için biz de fikirlerimizi sarâhat-ı lazıme ile söylemeğe mecbur oluyoruz.

Bir defa bu yapılan intihabât doğru mu? Yanlış mı? Olacak mı, olmayacak mı-olursa bu şerâit altında toplanan bir meclisden millet faide mi görecek, zarar mı? Bunların hepsini bir tarafa bırakıyoruz. Fakat eğer bu intihabât olacak ve bugünkü gürültüler neticesinde ne şekilde olursa olsun bir meclis teşekkül edecek ise iyi veya kötü bu meclisin ancak bir mahall-ı ictimâi olabilir ki o da mühimme-i Kostantiniyye'dir. Bunun aksini iddia; eğer bir netice-i cinnet değilse mutlaka vatana karşı; İslâmlık ve Osmanlılık camiasına karşı bir ihanetdir.

Çok düşündük; kafamızı çok yorduk. Fakat payitahtın İstanbul'dan gayri bir mahalde toplanmasından milletce ve hükümetce ne gibi bir istifade temin-i kâbil ve mutasavver olduğunu mümkün değil anlayamadık. Fakat böyle bir hareket-i mecnunânenin tevlid edeceği vahim neticeleri düşündükçe de adeta dehşetden tüylerimiz ürperdi.

Bir taraftan İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'nun mayeü'l-kıvamı; kalbi olduğunu ve İstanbul ile Osmanlı saltanatının ve İslâm hilâfetinin gayr-i kâbil-i infikak bir küll teşkil eylediklerini iddia eder; diğer taraftan bu iddiamızı -Mösyö Pişonk son İngiltere seyahatinden avdetindeki beyânatına göre-yar u âğyâre bile ve kısmen olsun tanıtdırmış bulunurken birdenbire kalkıp da o saltanatının ruhunu teşkil etmesi lazım gelen meclis-i millîyemizi Konya'da veya Ankara'da toplamaya kalkışır isek davamızın battalâtine yine kendimizi en büyük bir delil hazırlamış olmaz mıyız? Bunu idrak için büyük bir vukûa ihtiyac yokdur. Sonra yine iyi bilmeliyiz ki bugün İstanbul yalnız Türk hakanlığının değil, Müslümanlık saltanat-ı mânevîyesinin de mukaddes bir merkezidir. Bu itibar ile adeta bilad-ı mukaddese-i İslâm meyânına geçirmişdir desek bile mübalağa etmiş sayılmayız...

Yine hiçbir zaman hatırımızdan çıkarmamalıyız ki bugün biz şekli tamamen taayyün etmiş bir Kânûn-ı Esâsî'ye ve bu Kânûn-ı Esâsî'nin tarif ve tavsif eylediği şerâiti hâiz bir tarz-ı hükümete mâlikiz. Binâenaleyh hepimiz için muta olan bu Kânûn-ı Esâsî payitaht-ı saltanatının İstanbul olduğunu ve millî meclislerinde İstanbul'da toplanacağını tasrîh eylemişdir. Binâenaleyh bu kanunun ruhu parçalanmadıkca Meclis-i Mebusan'ın şu veya bu mahalde toplanması lazım geleceği hususu mevzubahis bile olamaz. Diyelim ki Meclis-i Mebusan'ı Anadolu'nun bir şehrinde topladık. Mebusan yalnız başına hiç bir hakkı tezayüh ve teşrîe mâlik olmadığı için âyânın da oraya gitmesi lazım gelecek. Şu takdirde bu meclislerle iş görmek ve onlardan istinbat-ı kudret eylemek mecburiyetinde bulunan hükümet nasıl bir vaziyetde kalacak?.. Daha ziyade tasrîh edelim mi?

Meclis-i Millîye'nin İstanbul'dan başka bir yerde ictimâ hususu bir ihtimal şeklinde bile mevzubahis ve müzâkere edilmemelidir. Hakikate ve tarihe hürmetkâr olalım.[681]"

Bu makalede, İstanbul'un sadece Türk milleti için değil, bütün İslâm âlemi için kutsal bir kent olduğu vurgulanmıştır. Kânûn-ı Esâsî'nin hükmüne göre, saltanat makamının başkentinin İstanbul olduğu ve ulusal meclislerinde ancak burada toplanması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla bu kanun yürürlükte olduğu süre zarfında Meclis-i Mebusan'ın başka bir yerde toplanmasının imkânsız olduğu savunulmuştur.

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dâhiliye Nâzırının Beyânatı" başlıklı metinde, Dâhiliye Nâzırı Mehmed Şerif Paşa Fransızca olan Journal D'orient gazetesi muharririne beyânat-ı âtîyede bulunmuştur.

[681]"Meclis-i Millî Ancak İstanbul'da Toplanır", **Alemdâr,** 25 Kasım 1335/1919 Salı, Adet: 344-2644, s. 1.

"…Biz Meclis-i Mebusan'ın ictimâsını bekliyoruz. Meclis-i Mebusan bize beyan-ı itimad veyahud da diğer zevat zimâm-ı idareye davet edebilir. Meclis-i Mebusan'ın bize beyan-ı itimad ettiği takdirde vatanın menâfiini elimizden geldiği kadar müdâfaa edeceğiz.

Meclisi Mebusan nerede toplanacak?

Meclisi Mebusan İstanbul'da toplanacakdır. Zira başka bir yerde toplanamaz[682].

Salih Paşa, 25 Ekim'de İstanbul'a gelmiş ve aynı gün Meclis-i Vükela toplantısına katılmıştı. Toplantıda, Mustafa Kemal'in meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması teklifini gündeme getirmişti. Fakat Meclis-i Vükela bu görüşü kabul etmeyerek meclisin İstanbul'da toplanmasına karar vermişti. 16-18 Kasım 1919 tarihleri arasında Heyet-i Temsiliye ile komutanlar bir toplantı yapmışlardı[683]. Bu toplantı sonucunda meclisin İstanbul'da toplanması kabul edilmiş ve böylece meclisin yeriyle ilgili sorun çözülmüştü[684].

4.2.2. 1919 Yılındaki Seçimler

Meclis-i Mebusan 21 Aralık 1918 yılında kapanmıştı. Yürülükteki Anayasa'ya göre yeni seçimlerin 4 ay içerisinde yapılması gerekiyordu. Fakat Tevfik Paşa Kabinesi, barış yapılıp şartlar uygun olduğu andan başlayarak 4 ay sonra seçimlerin yapılması yönünde karar vermişti. Damat Ferid Hükümeti ise, 22 Mart 1919'da seçimlerin yapılmasını ve seçimlerde azınlık haklarının sağlanması için nisbî temsil esasına göre seçim kanunu yapacak bir uzmanlar kurulunun oluşturulmasını kararlaştırmıştı. İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey, barış yapılıp hududlar belirlenmeden seçim yapılamayacağını ileri sürmekteydi. Yunanlılar İzmir'i işgal ettikten sonra seçimler gündemden düşmüş ve Meclis-i Mebusan yerine Millî Meclis'ten söz edilmeye başlanmıştı[685]. Fakat Millî Kongre'nin Başkanı Esad Paşa, seçimlerin yapılması yönünde teşebbüslerde bulunmuştu[686]. Millî kongre; Millî Ahrar, Ahali-yi İktisad, Sulh ve Selamet-i Osmanîye, Sosyalist Birliği, Çiftciler Derneği gibi parti ve dernekler adına hareket etmişti[687]. Millî Kongre, İstanbul için bir seçim listesi düzenlemiş ve bu listede, Prens Sabahattin, Reşid Said, Reşat Hikmet, Ferid Paşa, Celalettin Arif, Lütfü Fikri, Hamdi, Hasan Ferid, Fuad Selim, Yusuf Ziya, Rauf Ahmet, Kemal Atıf, Ahmet İhsan, Ahmet Cevdet, Doktor

[682]"Dâhiliye Nâzırının Beyânatı", **Alemdâr,** 10 Aralık, 1335/1919 Çarşamba, Adet: 359-2659, s. 1.
[683]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: II, s. 63-76.
[684]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 53
[685]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 26.
[686]"İntihabât Etrafında - Esad Paşa ile Mülâkât", **Alemdâr,** 23 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 312-2612. s. 1.
[687]"Mahir Said Bey'in Pek Mühim Beyânatı", **Alemdâr,** 29 Kasım 1335/1919 Cumartesi, Adet: 348-2648, s. 1.

Adnan Beyler gibi isimler yer almıştı[688]. Millî Ahrar, Sulh ve Selamet, Sosyal Demokrat, Ahali-yi İktisad gibi partiler seçimin yapılmasını istemişlerdi[689]. Ayrıca İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, seçime karşı çıkmayacaklarını belirtmişti. Bunun üzerine Damat Ferid Kabinesi, 27 Temmuz 1919 yılında seçimlerin yapılmasını kararlaştırmış ve seçimlerin 8 Ekim 1912 tarihli Kararnâmeye göre yapılmasını istemişti. Bu Kararnâmeye göre askerlikle bağlantısı olanlar, oy kullanamayacak, aday olamayacaktı. Ayrıca, seçimlere müdahale etmelerini engellemek üzere Harbiye ve Bahriye Bakanlıkları görevlendirileceklerdi. İşgal altındaki bölgelerde seçimin yapılması için ise Dışişleri Bakanlığınca İtilaf Devletleri temsilcilikleri nazarında gerekli önlemler alınacaktı. Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu'daki gelişmeler üzerine Hürriyet ve İttilaf Fırkası, memleketin işgal altında oluşunu gerekçe göstererek seçimlere katılmayacağını ilan etmişti. Aslında Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihatçıların seçimi kazanmasından çekiniyordu. Azınlıklar da seçime katılmayacaklarını bildirmişlerdi. Bunun üzerine Damat Ferid Kabinesi'nin istifası için padişaha başvurulmuştu. Bu başvuruda, Kânûn-ı Esâsî'ye göre, seçimlerin "8,5" aydır yapılmadığı vurgulanmıştı. Millî iradeye karşı saygılı bir hükümetin teşkilinin gerekli olduğu ve seçimlerin kolay olacağı tasarlanmıştı. Ali Rıza Paşa'ya, hükümeti kurma görevi verildi[690].

Ali Rıza Hükümeti de seçimlere önem verdiğinden seçimlerin yapılması için önemli bir engel kalmamıştı. Komutanlar ile Temsilciler Kurulunun yapmış olduğu toplantı sonucunda seçimlerle ilgili bazı prensipler belirlenmişti[691]. Seçim hazırlıklarının yapılıp kısa süre içerisinde seçimin tamamlanması ve seçime katılacak adayların Müdâfaa-i Hukuk Örgütleri'nce belirlenmesi kararlaştırılmıştı[692]. 28 Ekim'de alınan karara göre bağımsız bir adayın kendi adına seçime katılabilmesi için 300 imza ile önerilmesi gerekmekteydi[693]. İttihatçı diye tanınanlar, millet ve memleketin aleyhinde bulunanlar[694] ve Ermeni tehciri esnasında suç işleyenler ise mebus seçilmeyecekti. Memleketteki partiler ile azınlıkların hepsinin seçime katılımını

[688]"Millî Kongrede İstanbul Mebusları", **Alemdâr,** 28 Kasım 1919/1335 Cuma, Adet: 347-2647, s. 1.
[689]"İntihabât Lehinde", **Alemdâr,** 27 Haziran 1335/1919 Cuma, Adet: 186-1496, s. 2.
[690]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 26-27.
[691]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 53.
[692]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 28-29.
[693]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: II, s. 188-189.
[694]"Hükümetten Bir Ricâ", **Alemdâr,** 29 Ekim 1335/1919 Cumartesi, Adet: 317-2618, s. 4.

sağlayarak yeni meclisin bütün ülkeyi temsil edecek şekilde oluşturulması amaçlanmıştı[695].

Alemdâr gazetesinde seçimlerle ilgili yayınlanan makale ve yazılara gelince;

Alemdâr gazetesinin 5 Ocak 1919 tarihli sayısında yayınlanan "Meclis-i Mebusan'ın Tekrar-ı İctimâı" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan'ın Anayasa'nın 7. maddesi gereğince 21 Aralık 1918 yılında padişah tarafından kapatıldığı, Osmanlı topraklarının bir kısmının işgal altında olması nedeniyle seçimlerin yapılmasının imkânsız olduğu vurgulanmıştır. Sulhun imzalanmasından sonra uygun ortamın sağlanması halinde yürürlükteki anayasaya göre seçimlerin 4 ay içinde yapılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

> "Kânûn-ı Esâsîye'nin muaadel yedinci maddesinin fıkra-i mahsusası mûcibince ledel-iktizâ heyet-i mebusanın feshi mukaddes-i padişahîyeden olmakla meclis-i mezbur ber-mûcib-i kanun 21 Kanun-ı Evvel 334 (Aralık-1918) tarihinde fesh edilmiş ve Meclis-i Mebusan'ın dört ay zarfında yeniden bilâ-intihab ictimâ etmesi dahi fıkra-i mezburenin cümle-i muhteviyyâtından bulunmuş olup ancak müstağni-yi beyan olduğu üzere Memâlik-i Osmanîye'nin bir kısmı elyevm taht-ı işgalde bulunmuş ve seferberlik hali henüz nihayet bulmamasına nazarân intihabât-ı umûmiyyeye şimdiden mübâşeret ile muâmelât-ı intihabiyenin kanun dâiresinde ikmalinin adem-i imkânı bedihi ve binâenaleyh intihabât-ı umûmiyyenin husul-u imkân-ı emsali zaruri olduğundan bi'd-def'-i teâlî sulhun akdiyle imkân-ı müsâid olduğu andan itibaren ber-mûcib-i kanun dört ay zarfında hemen intihabâta mübâşeret-i mukarrer bulunduğu ilan olunur.[696]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şura-yı Millî İntihabâtı" başlıklı yazıda, seçim kanunlarının değiştirilip Arabistan Kıtası hariç Şura-yı Millî seçimine başlanılacağı belirtilmiştir. *"İstihbaratımıza nazarân intihabât hakkındaki kanun acilen tadil olunacak ve bu haftaya kadar Şura-yı Millî intihabâtına Arabistan Kıtası müstesna olmak üzere bütün Vilâyette mübâşeret edilecekdir*.[697]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan'ın İntihabı" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan'ın bir ay sonra açılacağı ve iki patrikhanede Müslüman olmayanlara bu seçimlere katılmamaları için tavsiyede bulundukları vurgulanmıştır.

> "Evvelce yazdığımız vecihle mebusan intihabâtı hakkındaki kanun acilen tedkik-i tadil edildikten sonra hemen intihabâta mübâşeret edilecektir. Kuvvaen söylendiğine göre mebusan bir ay sonra küşad edilecektir. Müstahberat-ı mevsukamıza nazarân Ermeni ve Rum Patrikleri

[695]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 34.
[696]Matbuat Müdüriyetinden, "Meclis-i Mebusan'ın Tekrar İctimâ", **Alemdâr,** 5 Ocak 1335/1919 Pazar, Adet: 22-1332, s. 1.
[697]"Şura-yı Millî İntihabâtı", **Alemdâr,** 5 Haziran 1335/1919 Perşembe, Adet: 163-1473, s. 2.

Vilâyet ve elviye-i müstakilîye telgraflar çekerek intihabâta gayr-ı Müslimlerin katiyyen iştirâk etmemelerini tavsiye etmişlerdir.[698]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabâta Doğru…" başlıklı makalede, seçimlerin ve millî bir gücün gerekli olduğunu savunmuştur. Mevcut ya da kurulacak hükümetlerin Meclis-i Mebusan'a dayanması gerektiğini belirtmiştir. İttihatçıların yapılacak seçimlerde kuvvetli olabileceklerinden kuşkulandığını ifade etmiştir.

"Şura-yı saltanattan sonra bir şura-yı millî meselesi meydana çıktı. Meclis-i Vükela'da bu meselenin müzâkere edilmekte olduğu söylendi. Nihayet mebusan intihabâtındanda bahsedildi. Geçen gün memleketin en maruf şahsiyetlerden biriyle görüştüğüm zaman intihabâtın hemen icrâ edilmesinde hiçbir mahzur olmadığını ileri sürüyordu. Hakikaten şu zamanda bir kuvve-i millîyeye ihtiyaç var. Bu ihtiyacı takdir ediyoruz. Mevki-i iktidarda bulunan veyahut bundan sonra bulunacak olan hükümetlerin bir noktaya hem de kuvvetli bir noktaya istinad etmedikten sonra idâme-i mevcudiyet ve faaliyet edebilmeleri mümkün olamıyor. Bu kuvvetli nokta murâkıb vaziyetinde olan Meclis-i Mebusan olacaktır. Veyahud şura-yı saltanatda söylendiği vecihle bir şura-yı millî olacaktır. Şura-yı millînin birçok esbâbdan dolayı fiile çıkamayarak kuvvede kalan bir fikir olması ondan bahsetmek zâid görüyoruz. O zaman hemen Meclis-i Mebusan intihabâtına başlamak icab ediyor. Pek güzel intihabâta başlayalım: Bunu kabul ediyoruz. Her şeye başlamak için hazırlanmak lazımdır. Kâfi derecede hazırlandık mı? İntihabât deyip geçmemeli. Onun da birçok kuyud ve nikâtı var. Buna ne dereceye kadar riâyet edebileceğiz bunlar daima nazar-ı dikkate alınacak mesâildir… İzzet Paşa Kabinesi, İttihatçıları sâhil-i selamete çıkaran bir köprü kabinesi oldu. …Kuvvetlerine hüküm etmek icab eder. Kuvvetli olunca intihabâtta da kuvvetli bulunurlar. Vaktiyle gayr-ı meşru sûrette ele aldıkları hükümeti bu sefer meşru bir adımla yaklaşırlar...[699]"

Yine Alemdâr gazetesinin aynı sayısında neşredilen "İntihabât-ı Mebusan İçin" başlıklı yazıda, vükela encümeninin sorunu, kurul tarafından encümene havâle edildiği ve bu son encümenin o esnada seçim yapmayı uygun bulmadığı halde Vükela Encümeni'nin İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'ni bir ekle hazırladığı vurgulanmıştır. Meclis seçimleri Kararnâmesinde sadece seçimin hızlı bir şekilde düzenlenmesiyle ilgili maddelerin değiştirildiği belirtilmiştir.

"İntihabât-ı Mebusan Kanunu hakkında bir lâyiha kaleme alınması için heyet-i vükelaca teşkil olunan encümen meseleyi hukuk fakültesinden müntehib diğer bir encümene havâle etmişdi. Selahattin Adil, Veliettin ve Selahattin Beylerden müteşekkil olan iş bu encümen esas itibarıyla bugün intihabâtın icrâası kâbil ve mukayyed olub olmayacağı meselesini tedkik etmiş ve vaziyet-i hazıradan dolayı icrâ edilecek intihabdan hukuk-ı esâsiyece matlub olan neticenin husul-u kâbil olmayacağı kanaatinde bulunmuştu. Encümenin bu nokta-yı nazarını hükümete arz olunmuş ise de hükümet intihabâtın herhalde icrâasıyla Meclis-i Mebusan'ın ictimâ daveti elzem bulunduğu kanaatini izhar ederek mevcud İntihabât-ı Mebusan Kararnâmesinin yeniden tedkik ve tadilini taklit ettiğinden encümen tekrar çalışmaya başlamıştır. Mesele iki nokta-yı

[698]"Meclis-i Mebusan'ın İntihabı", **Alemdâr,** 8 Haziran 1335/1919 Pazar, Adet: 166-1476, s. 1.
[699]Refi Cevad, "İntihabâta Doğru…", **Alemdâr,** 12 Haziran 1335/1919 Perşembe, Adet: 170-1480, s. 1.

nazardan münakaşa edilmiş olub birincisi: İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun yeniden tadil olunarak asrî zihniyetlere muvafık bir lâyiha yapılması ve ikincisi: Esasa girişilmeyerek serian intihabât icrâası için mevcud Nizamnâmesi de bazı tadilat icrâ ederek derhal intihabâta girişilmesi.

Vaziyet-i hâzıranın bazı ilhâmatı ve intihabın süratle icrâası hakkındaki taleb ve zaruriyet yalnız ikinci fikri tercih etmeyi icab ettiğinden İntihab-ı Mebusan Kararnâmesinde mevcud olan intihab usulü vesâir esas-ı noktalar tebdîl edilmemiştir. Yalnız intihabâtın süratle ve suhûletle icrâ ve tanzimi için bazı mevâdd-ı kanuniye tadil edilmiştir. …Encümen-i mezkûrun tesbit etmiş olduğu esasât hükümetçe de tesbit edildiği takdirde intihabâtın azami bir ay zarfında icrâ ve intaç-ı kâbil olacaktır.[700]"

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Yine İntihabât…" başlıklı makalesinde şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Memlekette ufak tefek intihabât hazırlığı başladı. Şura-yı Saltanat'da ortaya atılan Şura-yı Millî filan derken mesele intihab-ı mebusanına kadar geldi. Hakikaten memleketin mebusana olan ihtiyacını takdir ve hükümete takviye edecek millî bir kuvvetin mevcudiyetinin elzem bulunduğunu biz de tasdik ediyoruz.

İcrâ edilecek olan intihabât da bittabîi hükümet, kemal-i bitaraf ile hareket edecek. Fırkalar namzedlerini intihab ettirmek için icrâ-yı faaliyet edeceklerdir. Meşrutiyet ilan edileli bu millet tarz-ı idaresine yakışır bir intihab görmedi. Bilfarz ilan-ı meşrutiyet akabinde İttihat ve Terakki büyük bir ekseriyet kazandı. Memleketin o günkü ahval ve ruhiyesine göre bu bir intihab değildi.

Eğer şimdi bir intihab yapılacak olursa tam manasıyla bir intihab olmalıdır ve bittabi öyle olacaktır. Millet meziyet gördüğü şahsiyetlere reyini verecek ve kendisini hakk-ı temsil bihakkın temsil ettirecektir. Burada yine fırka meselesi mevzubahis oluyor. Siyasi fırkalara mühim bir vazife tertib ediyor. Gerek Hürriyet ve İtilaf olsun gerek Sulh ve Selamet olsun intihab meselesinde maksat etrafına toplanmalıdır. Bu mukaddes gaye İttihat ve Terakki ile çalışmış adamların intihab edilmemelerini temin etmektir. İttihat ve Terakki öyle bir yılandır ki her şekle girer ve her yere sokulur. Bu memlekette hangi fırka, hangi kuvvet hüküm ferma olursa olsun İttihat ve Terakki olmasın…[701]"

Refi Cevad, İttihat ve Terakki'nin yapılacak seçime girmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sadık Bey Efendi ile Mülâkât" başlıklı metinde, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin Başkanı Sadık Beyle gazetenin bir muharriri arasında gerçekleşen konuşmada seçimle ilgili olarak şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Muharrir-Zât-ı âlilerinin riyâset-i tahtında bir kabine teşkil edeceği doğru mudur?

-Sadık Bey Efendi - Bu rivayeti ben de işittim.

-İntihabât ne vakit yapılacaktır ve intihabâtda fırkanın vaziyeti ne olacaktır ve namzedleri kimlerden ibaret bulunacaktır?

-Hâlihazırda fırkanın intihabâta iştirâkini münasib bulmuyorum ve fırkanın namzedlerinin tayin edildiklerine dâir olan havadisin aslı yoktur. İntihabât hazırlıkları için

[700]"İntihabât-ı Mebusan İçin", **Alemdâr,** 12 Haziran 1335/1919 Perşembe, Adet: 170-1480, s. 2.
[701]Refi Cevad, "Yine İntihabât…", **Alemdâr,** 18 Haziran 1335/1919 Çarşamba, Adet: 176-1486, s. 1.

taşraya tabligat icrâ edilmedi. Kanun daha iradeye iktirân eylememiştir. Şimdilik fırkanın taşrada dört yüzü mütecaviz şubesi vardır…[702]"

Bu konuşmada, Sadık Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın seçime katılmasının uygun olmadığını vurgulamıştır. Aynı zamanda fırkanın çok güçlü olduğunu belirtmiştir.

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bir Mülâkât" başlıklı metinde, Harbiye Nâzırı ve Maliye Nâzırı Vekili Şevket Turgut Paşa'yla yapılan konuşmada seçimle ilgili kanun hakkında Vekiller Meclisi'nin henüz bir düzenleme yapmadığı; fakat daha sonra bunun yapılacağı belirtilmiştir. *"...-Meclis-i Vükela İntihab Kanunu'nun ıslahıyla iştigâle başlamış mıdır?*

-Daha başlanılmamıştır. Fakat kanun projesinin tedkikine (bi't-tehir) başlanılacaktır.[703]"

Entente gazetesi yazarının Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal ile yaptığı mülâkât Alemdâr gazetesinde "Dâhiliye Nâzırı ile Mülâkât" başlığıyla yayınlanmış ve bu başlık altında "İttihatçıların Tahrikâtı ve İntihabât" konularına yer verilmiştir.

"…Düşmanlarımızın hepsi hariçte bulunmuyor. Bizim içimizde bulunanlar da vardır. Ve daha az tehlikeli değildirler: Bunlar İttihatçılardır.

Bunlar bulanık suda balık avlamak için her fırsattan istifade ediyorlar. Halkı heyecana getiriyorlar. Garezlerini tatmin ve arzularını temin için Yunan işgalinden mütevellid karışıklıktan istifade etmek çarelerini arıyorlar. Memleketin menâfîi en az alakadar oldukları bir şeydir: Yalnız menfaat-ı şahsiye onları da sevk ediyor.

…İttihatçılar Karesi ve Balıkesir'de aynı sûretle çeteler vücûda getirmişti. Bu çetelerin kısmen hakkından geldik. İzmit havalisi kemalen tathir edilmişti: Karesi cihetinden aynı sûretle harekete hazırlandığımız sırada bu münasebetsiz İzmir Hadisesi zuhur etti. Vukûa getirdiği vaziyet-i meşevveşe-yi tabîi İttihatçıların şüpheli hareketine yeni bir inkişâf verdi. …Her şeyden evvel paraları vardır. Giderken hükümetin hazinesini tamamıyla bomboş bırakmışlardır. Fakat komitenin kasası dolu idi. Bu kasada (700000) bin lira vardı. Bu meblağ gaib olmamış ve bugün meş'ûm bir propaganda için sarf olunmakta bulunmuştur. Ve itiraf edilen bu menâbin yanında daha az itiraf edilebilir azim servetler vardır. Bu servetler harb esnasındaki gaspların neticesidir. Hâsılı her şeyin intizamını haleldâr eden onlar yalnız bir şeyi hall-i intizamında tutmuşlardır. Bu da kendi teşkilatlarıdır. Bu teşkilata karşı hükümet hâlihazırda kısmen mağlub olmuştur…"

"Şimdilik faaliyetimiz intizam temin ve sükûnu telkin etmeye mâtufdur. İğtişaş tezyid edecek her şeyden çekinmeyi vazife addediyoruz.

İşte bilhassa bu sebebden dolayı yeni bir emre kadar intihabâtı tatbik etmek daha faideli olacağına şahsen itminan hâsıl etmiş midir? Efkâr-ı umûmiyyeyi teheyyüc için dâhildeki düşmana hiçbir fırsat vermeyelim.

1-Çünkü onlar (İttihatçılar) hâlihazırdaki bir intihab mücadelesi açılırsa buna çalışmaktan geri durmayacaklardır.

Hâsılı pek çok esbâbdan dolayı bu intihabât hâlihazırda gayr-ı mümkündür.

2-Çünkü memleketin bir kısmı taht-ı işgaldedir.

[702]"Sadık Bey Efendi ile Mülâkât", **Alemdâr,** 23 Haziran 1335/1919 Pazartesi, Adet: 182-1492, s. 1.
[703]"Bir Mülâkât", **Alemdâr,** 25 Haziran 1335/1919 Çarşamba, Adet: 184-1494, s. 1.

3-Çünkü Hristiyanlar bu intihabâta iştirâk edecek gibi görünmüyorlar.

4-Çünkü bazı vilâyetlerimizin talii ne olacağını bilmiyoruz ve nihayet bir kelimede milletin arzularını cidden temsil edecek sûrette kemal-i serbestî ile bi-tarafane bir Meclis-i Millî intihab ettirmek için maddeten imkân yoktur. Hâlihazırda en elzem olan vazifesi tekrar ederim, memlekette sükûn ve intizam muhâfaza etmekdir.[704]"

Ali Kemal, İttihatçıların memleketi terk ettiklerinde ellerinde 700.000 bin lira para olduğunu bu sayede çeteler teşkil ettiklerini vurgulamıştır. Memlekette herhangi olumsuz bir durum zuhur ettiğinde İttihatçıların derhal bu durumu fırsata çevirdiklerini belirtmiş ve dâhilde en büyük düşmanın İttihatçılar olduğunu söylemiştir. İttihatçıların seçimleri kazanacağından endişe ettiğinden dolayı bazı gerekçeler göstererek seçimlerin yapılmasının imkânsız olduğunu savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât" başlıklı metinde, *"Ali Kemal Bey'in, vaka-yı istifasını müteakib intihabâtın icrâasına mani kalmadığına yakında intihabâta mübâşeret edileceği kabine erkânından bir zatın vukû bulan ifadesinden anlaşılmıştır.[705]"* Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ali Kemal Bey Ne Diyor?" başlıklı metinde, *"...Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, bugünkü şerâit dâiresinde intihabât icrâasının imkân hâricinde olacağı fikrini dermeyân eylemiştir...*[706]" Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mebus-ı İntihabât Meselesi" başlıklı metinde,

"Mebusan-ı intihabât hakkındaki lâyiha-i kanuniye Meclis-i Vükela'da dünkü gün dahi mevki-i müzâkereye konulmuş ve lehinde ekseriyet hâsıl olmuş ise de o sırada intihabâtın icrâasına Şeyhülislâm Efendi Hazretleri ile Adliye Nâzırı taraftar olmaması hesabıyla mesele bir neticeye rabt edilemeyerek haliyle ne olduğu mevsukan müstahberdir.[707]"

Alemdâr Gazetesinde yayınlanan "İntihabât Hazırlıkları" başlıklı metinde ise, *"Heyet-i Vükelaca evvelce ittihaz olunan karar mûcibince icrâ olunacak intihabât tasrîh-i Heyet-i Cedide-i Vükela'nın mukarrerât-ı cümlesinden olduğu ve Dâhiliye Nezâretince istihzarat başlandığı haber alınmıştır.*[708]" Yeni Hükümet göreve başladığı zaman vekillerin çoğunluğunun seçim istediği anlaşılmaktadır. Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât" başlıklı metinde,

"Yeni kabine derhal intihabâtın icrâasına karar vermiştir. Dün Dâhiliye Nâzırı Adil Bey Efendi, intihabâtın sûret-i icrâasına dâir evvelki kabine zamanında cereyan eden muâmelât

[704]"Dâhiliye Nâzırı ile Mülâkât", **Alemdâr,** 26 Haziran 1335/1919 Perşembe, Adet: 185-1495, s. 2.
[705]"İntihabât" **Alemdâr,** 30 Haziran 1335/1919 Pazartesi, Adet: 189-1499, s. 2.
[706]"Ali Kemal Bey Ne Diyor?", **Alemdâr,** 3 Temmuz 1335/1919 Perşembe, Adet: 190-1500, s. 2.
[707]"Mebus İntihabât Meselesi", **Alemdâr,** 12 Temmuz 1335/1919 Cumartesi, Adet: 199-1509, s. 1.
[708]"İntihabât Hazırlıkları", **Alemdâr,** 22 Temmuz 1335/1919 Salı, Adet: 119-1519, s. 1.

dosyasının buldurularak kendisine ârâ eylemeleri zımnında memureyn-i lâzımeye emir vermiş ise de bu bâbdaki evrakın bulunmadığı ve bu hususa aid birkaç parça müsveddenin müşârünileyhe takdim edildiği ve evrak-ı mezkûrenin tedkikiyle bir projenin sûratle tanzim olunarak birkaç güne kadar intihabâta başlanılacağı müstahberdir.[709]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât" başlıklı makalesinde,

"…Dâhilliye Nâzır-ı Cedidi Adil Bey Efendi, esna-ı mülâkâtımızda da beyan buyurdular. "Hükümet yakında intihabâtı mutlaka yapacaktır! Milleti memnun edecek mahiyette bir sözdür. Yalnız bizi hayrete düşüren cihet tarz-ı idaremiz bir fevkalâdelik görmekliğimizdir. İntihabı tabiyetiyle icrâ edilecek idaremiz meşrutiyet-i idare değil mi?...

Belki medeni memleketlere has olan adamakıllı bir intihabât ile teşkil edilecek kuva-yı şerrîye bizi bu badireden kurtarır…[710]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât" başlıklı metinde,

"Dâhiliye Nâzır-ı Muhteremi Adil Bey Efendi Hazretleri, dün akşamki Meclis-i Vükela'da intihabât meselesini mevzubahis eylemiş ve derhal intihabâta başlanması zımnında Vilâyete telgraflar keşidesine Meclis-i Vükela'nın kararını istihsâl eylemiştir…[711]"

Refi Cevad, Alemdâr Gazetesinde yayınlanan "İntihab" başlıklı makalesinde, Hükümetten taleb edilen şeyin, seçimlerin tarafsız yürütülmesi, açık veya gizli hiçbir gücün müdahalesi olmadan yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

"…Kendileri de ellerinde bulundurdukları vesait-i maddîyenin sarfiyyât-ı mebzulesi sayesinde nâil-i emel olmaya bin can ile gayret eyleyeceklerdir. Bu adamların mahiyet-i hakikiyeleri, vatan ve milletle alakalarının derecesi tekmil âlem nazarında sabit olduğundan intihabât-ı umûmiyye vesilesiyle çevirmek isteyecekleri fesad dolaplarından şu zavallı millet masun bulundurarak intihabât olunacak zevat-ı kemal-i bi-taraf ile intihab ettirmeye ve hafi celi hiçbir kuvvet tarafından müdahale ettirmemek hükümetin en büyük vazife-i vataniyesidir. Şimdiki halde Ferid Paşa Kabinesi'nden ve bilhassa Dâhiliye Nâzırı Beyefendi'den temennî ettiğimiz şey bundan ibarettir.[712]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât-ı Müteallik" başlıklı metinde,

"Dâhiliye Nezâreti'nden mebusan intihabâtının icrâası hakkında vilâyete yapılan ikinci bir tamimde intihabâtda memureynin hiçbir fırkaya alet olmaması ve ahalinin reyini sırf kendi arzu ve ictihâdı dâhilinde istimâl eylemesi hususunda serbest bırakılması işâr ve fırka tarafgirliği yapacak ve ahalinin ictihat-ı zatiyesine mani olmaya çalışacak memureynin her ne rütbede olursa olsun şiddetle tecziye edileceğinin tebliğ kılındığı müstahberdir. İşgal altında bulunan mahallerden de intihabâtın icrâ kılınacağı ve intihabâtın mümkün olduğu kadar sûratle icrâasına hükümetçe teşebbüs edilmiş ise de bunun la-akıl iki mâhi kadar ancak hitam

[709]"İntihabât", **Alemdâr,** 23 Temmuz 1335/1919 Çarşamba, Adet: 120-1520, s. 1.
[710]Refi Cevad, "İntihabât", **Alemdâr,** 26 Temmuz 1335/1919 Cumartesi, Adet: 123-1523, s. 1.
[711]"İntihabât", **Alemdâr**, 28 Temmuz 1335/1919 Pazartesi, Adet: 125-1525, s. 1.
[712]"İntihabât", **Alemdâr,** 29 Temmuz 1335/1919 Salı, Adet: 126-1526, s. 1.

bulabileceği ve netice-i intihabâtda ekseriyet bi-tarafların ihraz edeceği kanaati hâsıl olduğu müstahberdir.[713]"

Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulh ve Selamet" başlıklı yazıda,

"Sulh ve Selamet Fırkası hükümetin "İntihabât istihzaratında bulununuz." emrinin "İntihab yapınız." demek olmadığından ve İntihabât Kanunu'nun tadil olunup olunmayacağı hükümetçe meşkûk bırakıldığından henüz bu hususta bir şey yapılmamaktadır.[714]"

Bu yazıda, seçimlerin yapılıp yapılmayacağı hususunun henüz netleşmediği haberi verilmektedir. Alemdâr gazetesinin, Moniteur gazetesinden aldığı "İntihabât Etrafında" başlıklı habere göre,

"İstisal ettiğimiz mâlûmata nazarân Aydın vilâyeti dâhilinde intihabâtın icrâası mümkün olmayacaktır. Bu hususta memureyn-i Osmanîye'ye tebliğ edilmiş olduğu haber veriliyor. Diğer taraftan vilâyetlerden her gün Dâhiliye Nezâreti'ne varid olan telgrafnâmelerden anlaşıldığına göre bazı vilâyetlerde intihabât icrâ olunabilmesi imkân hâricindedir.[715]"

Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tahkikat Heyeti Karahisar'da" başlıklı metinde, İnceleme Heyetleri'nden Süleyman Şefik Paşa ile Defter-i Hakanî Emini Yusuf Ziya Bey'den oluşan heyetin Afyon'da eşrafla bir toplantı yaptıklarından bahsedilmiştir. Metinde:

"…Paşa-yı müşârünileyh sözüne şöyle devam etmişdir: "Önümüzdeki Meclis-i Mebusan intihabâtında hükümet intihabâtı her türlü müdahaleden azade bir sûretde icrâasını temin edecekdir. Bugünkü kabine fırkacı zevatdan olmayıp devletci adamlar olduğundan intihabâtın devletin hükümet müdehalesinden azade kalacağı şüphesizdir.

Hükümet bu hususta intihabât komiserleri tayin ederek memurların ve fırkaların müdahalesini men edecektir. Millet şimdiye kadar mebus intihab etmemiştir. İttihat ve Terakki mebusları kulübleri vâsıtasıyla tayin ederek göndermiş menfaatçi ve el kaldırıcı mebuslar yüzünden memleket işte bugünkü felakete maruz kalmıştı.

Bu defa gözümüzü açarak mebusları her türlü ihtirasât-ı şahsiye ve fırka mübarezesinin fevkinde olarak memleketin hukukunu bihakkın müdâfaa edebilecek lekesiz erbab-ı iktidardan fırkacı olmayanlardan intihab etmeye çalışması milletin en mühim vazifesidir. Memleketi kurtarmak için bütün ahalinin makâm-ı saltanat ve hilâfet etrafında toplanarak müttehiden hareket etmesi elzemdir...[716]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Heyet Erkânıyla Bir Mülâkât" başlıklı metinde, "İkaz" gazetesi yazarlarının heyetle (Süleyman Şefik Paşa ile Ziya Bey) yaptığı mülâkâta yer verilmiştir.

[713]"İntihabât-ı Müteallik", **Alemdâr,** 29 Temmuz 1335/1919 Salı, Adet: 126-1526, s. 1.
[714]"Sulh ve Selamet", **Alemdâr,** 30 Temmuz 1335/1919 Çarşamba, Adet: 127-1527, s. 1.
[715]"İntihabât Etrafında", **Alemdâr,** 8 Ağustos 1335/1919 Cuma, Adet: 136-1536, s. 2.
[716]"Tahkikat Heyeti Karahisar'da", **Alemdâr,** 9 Ağustos, 1335/1919 Cumartesi, Adet: 137-1537, s. 1.

"…Mustafa Kemal Paşa'nın hareketi ve Millî Kongre'nin ictimâ-yı daveti için vukû bulan teşebüssatı nasıl buluyorsunuz?

Mustafa Kemal Paşa'nın hareketini iyi bulmam bugün en çok ittihat edeceğimiz ve makâm-ı saltanat ve hilâfetin etrafında toplanacağımız bir gündür. Bu gibi haller korkarım memleketin bad-ı felaketi olur. Hem bu Millî Kongre'ye ne lüzum var, işte hükümet Meclis-i Mebusan intihabâtının icrâasını emr etmiştir ve katiyyen müdahale etmemeye karar vermiştir. Hükümet-i hazıra hatt-ı hümâyunda da görüldüğü üzere hiçbir fırkaya mensup olmayan devletçi zevattandır. Ahali hukukunu muhâfaza ve siyânet edici mebuslarını intihab edecek olursa memleket için daha nâfidir. Heyet-i millîyeler umûmî hareketlerinden ictinab eylemelidir. Zira pek tehlikeli bir oyundur…[717]"

Bu metinde, Mebusan Meclisi toplanacağı için Sivas Kongresi'nin gereksiz olduğu vurgulanmıştır. Müdâfaa-i Hukuk Hareketi'nin ülke çapında yayılmasının engellemeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Alemdâr gazetesinde neşredilen "Mebusan İntihabâtı" başlıklı metinde,

"Hükümetin ilan ettiği şerâit dâhilinde mebusan intihabâtının icrâası kâbil olmadığı hakkında Vilâyet ve evliye-i mustakilenin bazısından vâki olan işârın nazar-ı dikkate alındığı ve intihabâtın ona göre icrası hususu için bazı tedâbir ittihazı tekrar ettiği mustahberdir.[718]"

Alemdâr gazetesinin 7 Eylül 1919 tarihli sayısında ise, Dâhiliye Nâzırı Adil Bey, seçimlerin hemen yapılıp milletin tamamını temsil edecek bir meclisin kurulmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Adil Bey, vilâyetlerde işlemlerin doğru bir şekilde yürümesi için vilâyetlere müfettiş göndereceğini belirtmiştir[719].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şerif Paşa Hazretleriyle Yapılan Mülâkât" başlıklı metinde, Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa intihabât hakkında sorulan soruları şu şekilde cevaplamıştır:

"…İntihabât için ne düşünülüyor: İntihabât yine eski kanun mûcibince mi yoksa yeni bir kanun ile mi yapılacak? İntihabâtın tasrîh için vilâyete telgraflarla emir verdim. Tabîi eski intihab kanunu mûcibince hareket edilecektir. İleride eğer icab ederse intihabât kanunu da tadil edilebilir…[720]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Mücadelesi Başlıyor" başlıklı metinde, Heyet-i Vükela'nın yaptığı toplantıda daha önce eski Nâfia Nâzırı Ferid Paşa'nın başkanlığındaki komisyon tarafından düzenlenen kararnâme incelenmiş ve uygun görüldüğü belirtilmiştir. Artık seçim mücadelesinin başladığı vurgulanmıştır.

[717]"Heyet Erkânıyla Bir Mülâkât", **Alemdâr,** 9 Ağustos, 1335/1919 Cumartesi, Adet: 137-1537, s. 1.
[718]"Mebusan İntihabâtı", **Alemdâr,** 15 Ağustos, 1335/1919 Cuma, Adet: 143-1543, s. 1.
[719]**Alemdâr,** 7 Eylül, 1335/1919 Pazar, Adet: 166-1566, s. 1.
[720]"Şerif Paşa Hazretleriyle Yapılan Mülâkât", **Alemdâr,** 3 Ekim, 1335/1919 Cumartesi, Adet: 293-2593, s. 1.

"…1-İşbu kararnâme mûcibince İntihabâtın icrâasına mübâşeret için vukû bulacak tebliğ tarihinden itibaren nihayet 15 gün zarfında merr-i intihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nin 11. maddesine tevfikan hakk-ı intihab-ı hâiz her Osmanlı tezkere-i Osmanîyesi'ne hâmilen müntehab-ı sâni intihabât için mensub olduğu şube-i intihabîyeye davet olunacaktır. Yine mezkûr kararnâmenin 27. maddesine tevfikan ilan olunacak yevm-i ictimâda isbat-ı vücûd eden müntehablar ikinci derecede müntehabların intihabına başlayacaklardır.

2-Her şube-yi intihabîyenin ikinci derece müntehibleri adedi ile devâir-i intihabîyenin mebusları adedi en son intihabattaki müntehab-ı sâni ve mebuslar miktarının adedidir.

3-Müntehablar nâhiye merkezlerine vürûdlarında atik-i İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nde gösterilen heyet-i mahsusa-yı tezkere-i Osmanîyelerini ârâ etmeye mecburdurlar tezkerelerini ârâ edenler beldelerine heyetce verilecek muhtevi pusularlara reylerini tahrir ve sandığa vazederler. Müntehablar pusula kodunu müteakib ârâ ettikleri tezkereler heyetce damgalanır, isimleri madde-i âtîyede gösterilen deftere kaydolunur.

4-Şubelere memur olan heyetler rey veren müntehabların isimleri mübeyyin bir defter tutmaya ve bu defteri müntehab-ı sâniler intihabı müteakib hükümet-i mahallîyeye tevdi eylemeye mecburdur.

5-Bir kazaya merbût şûbât-ı intihabîyede ikinci derecede müntehab olanlar tayin ettikden sonra nihayet 5 gün zarfında bunlar mebusları intihab etmek üzere reis-i kaza olan kasabaya davet edileceklerdir.

6-Atik-i İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nin iş bu mevad ile taarruz etmiş ahkâm kemakân-ı mamülün bih olacaktır.

7-İş bu kararnâmenin ahkâmı bu defa icrâ kılınacak intihabâta münhâsırdır.

8-İş bu kararnâme tarihi neşrinin ferdasından itibaren meriyyü'l-icrâdır.

9-İş bu kararnâmenin icrâ-yı ahkâmına dâhiliye ve adliye nâzırları memurdur.[721]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Hakkında Tebligat" başlıklı yazıda, Kararnâme ile ilgili olarak şu habere yer verilmektedir: "*İntihab-ı mebusana aid olarak tanzim edilen kararnâme hemen tatbikata başlanmak üzere Dâhiliye Nezâretince evvelki akşam umûm-u vilâyet ve müstakil mutasarıflıklara tebliğ olunduğu…*[722]" Gazetenin 13 ve 14 Ekim tarihli sayılarında yeni bir komisyonun kurulduğu haberi verilmektedir. *"İntihabât-ı hüsn-ü cereyanı temin için İdare-i Umûmiyye-i Vilâyet Müdürü Nazım ve Şehir Emaneti Muavini Râif ve Mülkiye Müfettişlerinden Salim Beyler'den mürekkeb bir komisyon teşkil etmiştir.*[723]" Bu komisyon ilk toplantısında *"...İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi tedkik eylemiştir.*[724]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Hazırlıkları Etrafında-Yeni Kararnâme" başlıklı metinde, komisyon tarafından düzenlenen 15 maddelik seçim talimatnâmesi neşredilmiştir.

"Madde 1-1335 senesi mebusan intihabâtına mahsus 11 muharem 1338 ve 7 Teşrin-i Evvel 1335 (7 Ekim 1919) tarihli emirnâme mûcibince intihabâtın icrâasına mübâşeret için kararnâmenin takvim-i vakayla yevm-i neşrinin ferdası olan 1335 senesi Teşrin-i Evveli'nin 10'undan itibaren nihayet 15 gün zarfında 1293 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nin (10,

[721]"İntihabât Mücadelesi Başlıyor", **Alemdâr,** 9 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 298-2598, s. 1.
[722]"İntihabât Hakkında Tebligat", **Alemdâr,** 10 Ekim 1335/1919 Cuma, Adet: 299-2599, s. 1.
[723]"Yeni Bir Komisyon", **Alemdâr,** 13 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 302-2602, s. 1.
[724]"İntihabât Komisyonunun İlk İctimâı", **Alemdâr,** 14 Ekim 1335/1919 Salı, Adet: 303-2603, s. 1.

20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39) uncu maddelerinde muharrer muamelât ifâ u ikmal ve yevm-i ictimâ tayin edilecektir.

Madde 2-Yevm-i ictimâda tezkere-i Osmanîyesini ibrâz eden her Osmanlının zîrde 4. maddede muharrer hakk-ı intihab-ı hâiz olduğu imam, papaz, haham ve heyet-i ihtiyariyelerle sâir icab edenlerden bi-tahkik anlaşıldıktan ve evsafıyla ismi defter-i mahsusasına kaydedildikden sonra yedine Heyet-i Teftişiyenin mührüyle mahtum pusulalardan bir adedi verilip nahiye veya mahallesi içinde intihab-ı sâbıkda ne mikdar müntehab-ı sâni intihab edilmiş ise emniyet ettiği kesandan o kadarının isimlerini pusulasına yazacağı ve yazısı olmayanlar emniyet ettiği adama yazdıracağı ve şayed pusulada müntehab-ı sâni olacak mikdardan ziyade isim yazar ise yazdığı isimlerin ibtidâsından başlanıp sıra ile ikinci derecede müntehip olmak için taleb olunan mikdarı kaydolunarak ziyadesi ke-en lem yekün hükmünde tutulacağı ve ikinci derece müntehab olacakların adedinden daha az isim yazarsa yazdığı isimlerin kabul ve kaydolunacağı ve eğer bir nahiyede ikinci derecede üç müntehab olmak lazım gelirken pusulasının üstüne bir adamın ismini üç defa yazarsa yalnız bir isim itibar edileceği veya isimler okunmaz sûretde ise ke-en lem yekün hükümünde bulunacağı ve yoksa imza vazedileceği mümkün mertebe tefhim olunacak ve pusulanın tevdiini müteakib tezkerenin zuhuru damga olunacak gibi pusulaların sandığa ilgasından sonra da hakk-ı intihab istimâl edildiğini Müşir-i Tezkere-i Osmanîye'yi bir işaret-i mahsusa vazolunacaktır.

Madde 3-1293 tarihli Mebusan Kararnâmesi'nin 34. maddesi mûcibince pusulaların sandığa vazından akdem imam ve papaz ve haham tarafından zât-ı hazret-i padişahîyenin dua-yı ömr-i şevket-i şâhâneleri kırâat edilecektir.

Madde 4-1293 tarihli Mebusan Kararnâmesi'nin 11. maddesinde muharrer olduğu vecihle 25 yaşına ikmal etmeyen ve hukuk-ı medeniyeden sâkıt bulunan ve tabiiyet-i ecnebiyede veya o iddiada bulunan veya mevkiten hidmet-i ecnebiye imtiyazına hâiz bulunan veya nizâmen iflas ile mahkûm olub iâde-i itibar etmemiş veya mehcuriyyetine hâkim-i la-hak olup da hacizden kurtulamamış olanlar veya doğrudan doğruya devlete az çok vergi vermeyenler intihab hakkından sâkıttır.

Müntehib-i sâniler ile mebusların vergi ile mükellefiyetleri meşruti değildir. Emlak ve temettu vergileri gibi Âşar ve Ağnam rüsûmu ve tarîk bedeli vergiden maduddur. Bu madde mûcibince intihabtan sâkıt olanların isimleri intihab defterine kaydedilmeyecekdir.

Madde 5-Müntehab-ı sânilerin sûret ve kifayet-i intihabları ve ârânın tasnifi ve sandıkların muhâfazası ve intihab mazbatalarının tanzim ve tahriri gibi hususat salifüz-zikr 1293 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nin 19, 22, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 üncü maddelerinde muharrer usul ve kaideye tevfikan icrâ olunur.

Madde 6-Mevadd-ı sâlife ahkâmına tevfikan intihab edilen müntehab-ı sâniler intihablarının hitam tarihinden itibaren nihayet 5 gün zarfında mebusları intihab etmek üzere reis-i kaza olan kasabaya davet edilerek mezkûr 1293 tarihli kararnâmenin 17, 45, 46, 47, 48, 49, 50 inci maddeleri ahkâmına tevfikan mebuslar intihab edilecek ve bu mâlûmatın hitamına müteakib 51, 52, 53, 54, 55, 56 ıncı maddelerde beyan u ârâ edilen muamelât ifâ olunacakdır.

Madde 7-Heyet-i Teftişiyye varaka-yı mahsusalar ile intihab olunacak mebusanın miktarını ilan edecektir.

Madde 8-1293 tarihli Mebusan Kararnâmesi'nin defâtir-i intihabının tanzim ve tashihine ve bunlara aid muâmelâtın ibkâsına ve müntehab-ı sânilerin miktarına müteallik 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21, 23, 58, 59, 60, 61 inci maddeleri ahkâmı iş bu 1335 senesi intihabında nazar-ı itibara alınmayacak ve bu mevadda bahsolunan defterler yerine bâlâda ikinci maddede gösterildiği vecihle biri müntahib olanların evsâf ve esamisini ve diğeri müntehab-ı sânilere aid mezabıt-ı intihabîyeye kayd-ı mahsus olmak üzere yalnız iki defter tutulacaktır.

Madde 9-Meclis-i mahsusa Vükelâ'nın 18 Eylül 1324 tarihli kararında musarrah olduğu vecihle intihâbâta müteallik muamelatın icra ve ikmali için kurâ ve nevahiye igramları icab eden memurîn ve ketebeye verilecek ücûrâtın evelemirde kaza veyahud Liva Meclis İdarelerince mikdarları takdir ve tayin olarak verilecek mazbata üzerine iş bu ücûrât varidât-ı belediyesi müsâid olan yerlerde mahalleri dâire-i belediyyesi sandığından ve vâridât-ı belediyesi müsâid veyahud mevcud olmayan yerlerde dahi mahalleri mal sandıklarından itâ edilecektir.

Madde 10-Müntehab-ı sâniler evsaf-ı matlubeye hâiz her Osmanlı mebusu intihab edebilirler. Ancak bir kimse üçten ziyade dâire-i intihabîyede namzedliğini vazedemez. Namzedler ya resmen bil-merci namzedliklerini kaydettireceklerdir. Veyahud mebusluğa ehil

olduklarını musaddak-ı intihaba salih olanlardan lâ-ekall 300 kişiye bir varaka tahtim ettirerek bilvâsıta tebliğ edeceklerdir. Mebusluğa namzedliğini vazeden zevat bilfiil hidmet-i devlet bulunan memureyn Heyet-i Teftişeyye'ye giremez.

Madde 11-Bâlâda zikrolunan kararnâmenin 39. maddesi hükmüne tevfikan Heyet-i Teftişîyye'nin tensibi ile icab eden mahallerde muvakkat şûbât-ı intihabîye teşkil edilecektir.

Madde 12-Berrî ve bahrî erkân ve ümerâ ve zabıtan ile küçük zabıtan ve jandarma ümerâ ve zabıtan ve efrâdının ve rütbe-i askeriyeye hâiz ve o üniforma-yı libas bilcümle mensubeyn-i askeriyenin hidmet-i askeriyede bulundukları müddetçe gerek müntehab-ı evvel ve gerek müntehab-ı sâni sıfatıyla hakk-ı intihablarını istimâl edemeyecekleri 25 Eylül 328 tarihli kanun-ı muvakkat iktizâsından olub bu gibiler intihaba idhâl edilmeyecek ve yalnız ordu hidmetinde bulunmayan bilumûm münekkideyn-i berrîye ve bahrîye ve silâhaltında bulunmayan ihtiyat zabitânı ve efrâdı ile efrâd-ı redife-yi müstehkiza hakk-ı intihablarını istimâl edebileceklerdir.

Madde 13-Memureynden olan müntehab-ı evvellerin müntehab-ı sâniler için rey verecekleri gün vazifeleri başına geç gelmelerine müsâade edilecekdir.

Madde 14-Heyet-i Teftişîyye 1293 tarihli İntihab-ı Mebusan Kararnâmesi'nin 10'nuncu maddesi mûcibince meclis-i idarenin aza-yı müntehabesiyle meclis-i belediye iktizâsından terkib olunacakdır. Muâmelât-ı intihabîyeye tedkik ve takib etmek üzere Dersaâdet için mukteza-yı Heyet-i Teftişîyye Meclis-i Vükelâ kararına müsteniden 324 senesi intihabât icrâ edildiği vech ile Meclis-i İdare-i Vilâyet aza-yı müntehabesiyle elyevm şehir emaneti şûbât-ı idaresinde intihabât ile meşgul olan intihabât encümenleri azasından kanun tayin ettiği miktarın şehir emanetince terfik sûretiyle teşkil olunacak ve bir şube-i idare dâhilinde cemiyet-i umûmiyyeyi azalığına müteallik intihabın intâcına müteakib iş bu aza-yı müntehabı Heyet-i Teftişîyye alınarak intihab encümenlerinden vekilen alınmış olan aza-yı muvakkatanın vekâletlerine nihayet verilecektir.

Taşralardan meclis belediyyesi henüz teşkil etmeyip daima Belediyye Encümenleri müteşekkil bulunan yerlerde Heyet-i Teftişiyyelerdir Dersaâdette yapıldığı vecihle belediyye intihabâtının intâcına kadar iş bu belediyye encümenleri azasından teşkil olunarak intihabât-ı belediyyenin intâcından sonra yine vekâleten alınmış olan iş bu aza-yı muvakkatanın vekâletlerine nihayet verilecek ve belediyye encümenleri teşkil etmemiş bulunan yerlerde de Heyet-i Teftişiyyeler yalnız meclis-i idare aza-yı fennîyesinden teşkil kılınacakdır.

Madde 15-Mebusan intihabında muhâlif-i kanun-ı muâmelâtta bulunanlar hakkında 1293 tarihli kararnâmenin 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75 inci maddelerinde muharrer mücazat tatbik edilir ve bu muâmelâtdan bir seneye kadar hapis müstelzim olanlar kaza ve bir seneden ziyade hapis icab edenler livâ-yı mahkeme-i adliyemize rivayet olunur.[725]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Ârafında-Esad Paşa ile Mülâkât" başlıklı metinde, gazetenin muharriri ile Millî Kongre Başkanı Esad Paşa arasında gerçekleşen mülâkât ile seçim komisyonu üyeleri ve bağlı oldukları partiler hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Muharrirmiz -Paşa Hazretleri; Millî Kongre'nin intihabâtında ne gibi bir vazife deruhde eylediği hakkında mâlûmat verir misiniz?

-Millî Kongre'nin vazifesi, her şeyden evvel muayyen bir program tahtında daima hedefi ittihaz ettiği menâfi-yi vataniyeyi temin etmek ve hükümete zahir olarak vatanın selamet ve saadeti hususunda elbirliğiyle çalışmak yollarını göstermektir. Şimdiye kadar zannederim ki bunu isbat ettik. Muzır propagandalara karşı hak ve hakikati isbat etmek için muhtelif lisanlarda neşriyatta bulunduk, kendi hak ve hukukumuzu müdâfaa ettik.

Şimdiki vazifemize gelince bilirsiniz ki halkımız intihabâtta henüz acemidir. Muhtelif cereyanlar var. Bunları irşâd etmek lazımdır. Bunun üzerine fırka-i siyasiyelerden gönderilen ikişer murahhasla tahsil-i intihabât komisyonu teşekkül etti. Komisyon da işe başlamadan evvel karar virildi: İntihabâtda matlub olan menâfi-yi umûmiyye-yi vazifeyi temin için

[725]"İntihabât Hazırlıkları Etrafında-Yeni Kararnâme", **Alemdâr,** 20 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 309-2609, s. 1.

fırkacılık gayreti olmayacak ancak Meclis-i Mebusan'a gelecek vükela-yı milleti akit ve ehliyet ve kâbile-yi intihabiyesi olanlardan intihab edecektir. Komisyonun vazifesine gelince komisyon intihabâtda sahib-i rey olanları hiçbir kayd u şarta tabi bulundurmayacaktır. Herkes tamamıyla serbesttir.

-Millî Kongre, intihabât hakkında Kuva-yı Millîye rüesâsı ile muhâbere ediyordu?

-Hayır, efendim.

-Millî Kongre azalığında mefsuh İttihad ve Terakki Cemiyeti'nden kimler vardır?

-Hayır, Hiç kimse yoktur.

-Millî Kongre'nin fırkalara karşı almış olduğu vaziyet neden ibarettir?

-Evvelce söylediğim gibi her fırkanın murahhasları vardır. Dermeyân edilen fikirler komisyon azası arasında münakaşa edilir. Ve ekseriyetle kabul edilir. Yoksa doğrudan doğruya kongrenin fırkalar üzerinde bir tesiri yoktur…"

"Millî Kongre namına: Esad Paşa (Reis)

Millî Ahrar namına: Mahir Sait Bey

Sulh ve Selamet namına: Ferid Paşa, Mustafa Arif Bey

Hürriyet ve İtilaf namına: Zeynelabidin Bey

Sosyal Demokrat namına: Doktor Rıza Bey

Vahdet-i Millîye namına: Âyândan Hilmi Bey Efeni ile Cemil Paşa Aza Hamit Bey

Çiftciler Fırkası namına: Reşit Safvet Bey, Doktor Mustafa Hulusi Bey

Bunlardan maada İktisad fırkası ile sâir firak-ı siyasiyeden birkaç aza dahi bulunmaktadır.[726]"

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Bugünün Tedkike Şâyan Meseleleri" başlıklı metinde, Hareket-i Millîye'nin amacından bahsedilmiş ve Heyet-i Temsiliye'nin yapılacak seçimlere müdahale etmeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca memleketteki her ahlak sahibi kişiler gibi bu harekete katılanların da seçme ve seçilme hakkının olduğu belirtilmiştir.

"…Şu halde Hareket-i Millîye'nin yegâne saik-i hâriciye karşı Türklerin ve Türklüğün elan millî bir mevcudiyet sahibi olduğunu göstermek ve reis-i kâra menâfi-yi millîyeye daha ziyade azim ve faaliyetle müdâfaa edecek bir hükümet getirip intihabât-ı tacil ile mukadderat-ı millet biran evvel milletin kendi eline teslim eylemek olmak icab eder. Teşkilat-ı Millîye bu gayeyi fiilen istihsâl eylemiştir… Mustafa Kemal Paşa'nın, dünkü Yenigün'de münderic beyânatında bazı tafsilât var, diyor ki "Cemiyetimiz bir fırka-i siyasiye değildi. Bu sebeble intihabât esnasında ne âle'l-umûm cemiyetin ve ne de âle'l-husus Heyet-i Temsiliye'nin doğrudan doğruya hiçbir faaliyet ve müdahalesi olmayacaktır. Bu sebeble bu meselede bizi tertip eden vazife hukuk-ı medeniyeden müstefid olan evlad-ı vatandan her ferde müterettib vazife-i millîyenin aynıdır.

Bu hususda müşârünileyhi takdir etmemek kâbil değildir. Bittabi haluk-u medeniyesine sahib olan her ferd gibi Hareket-i Millîye'ye iştirâk edenlerde serbestçe mebus intihab ederler ve olunabilirler. Sonra Hareket-i Millîye'nin gayesi irade-i millîyeyi tecelli ettirmek olduğuna göre milletin rey ve fikrini izhar etmesine velev hayırhâhâne-yi irşâdkârâne bir sûrette olsa bile hiçbir tesir ve müdahalede bulunmaması gayet tabîi bir şeydir…[727]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabâtda Dikkat" başlıklı metinde, seçmenlerle ilgili şu haber verilmektedir: *"İntihab hakkını serbestçe istimâlde teseyyüb*

[726]"İntihabât Ârafında-Esad Paşa ile Mülâkât", **Alemdâr,** 23 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 312-2612. s. 1.

[727]"Bugünün Tedkike Şâyan Meseleleri", **Alemdâr,** 12 Ekim 1335/1919 Pazar, Adet: 301-2601, s. 1.

gösterenler Müslümanlık ve Türklük davasına ihanet etmiş olacaklarını unutmasınlar.[728]"

Fakat Mustafa Tahsin, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Gözümüzü Açalım" başlıklı metinde şu bilgilere yer vermektedir:

> "…Evet, Kuva-yı Millîyeye'nin içyüzü müdhiştir… Bir hizb-i kalîlin siyaset-i sâbıkasını sadr etmekteki maksadın neden ibaret olduğunu bunu okuyanlardan hepsi anladı. Biz, Hareket-i Millîye'nin başında memleketin eşraf-ı müttehizanından kimseler bulunmasını isterdik. Yoksa henüz kendi hesab ve siyasetlerine bakılmamış memurlarımız ve zabıtlarımız bu işe girmemeli idi! Hareket-i Millîye'nin rüesâsı acaba ne gibi kanunsuz bir hareketi ileri sürerek böyle Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti unvanıyla bir cemiyet teşkil ettiler? Ekseriyesi zâbit olduğu halde neden meydan-ı siyasete atıldılar. İzmir Meselesi'nden mi? Hayır, bu hükümet-i sâbıkanın İttihat çapulcularına açtığı mücâhedenin neticesidir…[729]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Nihayet Beklenilen Cevab Geldi" başlıklı metinde ise:

> "Mustafa Kemal Paşa, İttihatcıların intihabâta iştirâk ettirilmemelerini isteyen Millî Kongre'ye verdiği cevabta fiilen İttihadcıların hareketine muhâlefetin tam bir bi-taraflığı mehil olacağını söylüyor. Fikrimizce İttihatçılara muhâlefet bir fırka işi değil bir vatan ve millet işidir.
>
> Sivas'dan:
>
> Cevap 8 /335 namına imza buyurduğunuz altmış kadar cemiyetler, Millî Ahrar, Sulh ve Selamet-i Osmanîye, Ahali-yi İktisâd ve Sosyalist Birliği siyasi fırkalara intihab-ı mebusan ve mukadderat-ı millet ve memleketi bihakkın tahlise matuf tevaggullerinden dolayı takdim-i şükran eyleriz. Şayiat-ı mütevâtire üzerine serdine lüzum gördüğünüz mütelaât bizce de pek ziyade şâyân-ı ehemmiyet görülmüşdür. Bu gibi tevâtürlerin sıhhat ve adem-i sıhhatini tebyîn etdirmek müşkil oluyor. Çünkü bir taraftan zât-ı âlinizin de güya Çiftci Derneği namında İttihat ve Terakki maklubu olan Teceddüd Fırkası'nın azasını mebus yaptırmak için Eskişehir, İzmit, Kastamonu, Kütahya, Bursa, Trabzon, Erzurum, Sivas gibi mahallere birçok mektublar ve hatta memur-u mahsuslar gönderdiğiniz ve bazı zevata Teceddüd Fırkası'nın namzed listesini yolladığınız ve bu sûretle temin-i vahdete hâdim olan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin Teşkilat-ı Millîyesini teşevvüşe düçar etmeğe ve bugün kendi lisanınızla takbih etmekte bulunduğunuz bir heyetin vücûd bulmasına çalışmakta olduğunuz hakkında şikâyet varid olmuştu. Milletin intihab edeceği mebusların ahlak ve evsaf-ı lazımeyi hâiz bulunmalarını bittabi bizce de pek ziyade şâyân-ı temennîdir.
>
> Ancak bu hususta mücerreb kimseleri tamamen tanıdığımız içindir ki işi doğrudan doğruya milletin safvet-i vicdan ve dimağına terk etmeği lüzumlu bulduk. Binâenaleyh bu sûretle milletin arasına muzhir olacak mebuslardan mürekkeb hepsine de ne dâhilen ve ne de hâricen hiçkimsenin itiraza hak ve salâhiyeti olmaz, bazı mebus namzedlerinin Kuva-yı Millîye'den mükteseb tesirat dâhilinde intihablarının teminine çalıştıkları muhtac-ı teyiddir.
>
> Heyet-i Temsiliye'nin hiçbir yerde mümessili mevcut olmadığından bu bâbdaki istihbarınız doğru değildir. Bu haberi verenlerin muradı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetine mensub olan herhangi bir zatın veya bir ferdin intihab-ı mebusanda kanunen kendilerine bahşolunmuş hak veya vazifeyi her ferd-i millet gibi istimâl eylemekte olmaları ise bu pek tabîidir. İntihab-ı mebusan hakkındaki beyannâmemizin bahşettiği itimadın teyid u tahakkuku için bizden ef'al intizar olunuyor ise bunda mazur olduğumuzu arz-ı müsâadenizi ricâ ederiz. Çünkü teklifinizi

[728]"İntihabâtda Dikkat", **Alemdâr,** 14 Ekim 1335/1919 Salı, Adet: 303-2603, s. 1.
[729]Mustafa Tahsin, "Gözümüzü Açalım", **Alemdâr,** 29 Ekim 1335/1919 Çarşamba, Adet: 317-2618. s. 4.

ifâ için intihabâta fiilen müdahele etmek lazımdır. Hâlbuki cemiyetimiz bir fırka-i siyasiyeye olmayıb bil-cümle fırkaların ictihâdına hürmetkâr ve ancak muayyen maksat için milletin vahdetini temine matuf bulunduğundan intihabâta bilhassa fiilen müdâhele halinde bir tarafı iltizâm ve diğer taraf da muâraza eylemeği kabul etmek icab edecektir ki bu da cemiyetin gayesine münâfidir. Hükümet-i hazıra dahi cemiyetimizin intihab-ı mebusana fiilen müdâhale etmemesinde isabet görerek bu hususu heyetimizden talep eylemiş ve o yolda taahhüd edilmiş olması da cemiyetimiz bundan bir kere daha mutaassıb bulunur. Binâenaleyh mebusanın şöyle veya böyle intihaba bulunmasından ve vücûda gelecek Meclis-i Mebusan'ın şunun veya bunun hoşa gitmeyeceğinden dolayı cemiyetimiz bir gûne mesuliyet kabul etmez. Mebus intihabında milleti irşâd etmek için bilcümle siyasi fırkalara meydan-ı faaliyet küşâdır. Böyle bir faaliyet-i meşrûâya muhâlefete kalkışanlar olursa o gibilerin hakkında dahi hükümet-i seniyyeyi icabat-ı kanuniyeyi tatbikden kimse men edemez. Cemiyetimiz namına gayr-ı kanunu ef'al u hareketde bulunanlar mevcut ise bu gibilerin nerede ve ne türlü ef'al-i gayr-i kanuniyede bulunduklarını maddeten tasrîhi halinde cemiyetimizce ittihaz-ı tedâbirde tehir edilmeyeceğine de emniyet buyurmalıdır. Mahâzâ telgrafnâme-i âliyeleriyle maruz cevabnâme mündericâtına umûmca ıttıla husul-i tenvir-i efkâra medâr olacağından her ikisinin payitaht matbûatına tevdi buyurulması ricâ u ber-reca neşr ve tamim olunacağı arz olunur. Teşrin-i Sâni 335 (Ocak 1919) Heyet-i Temsiliye Namına

Mustafa Kemal.[730]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Faaliyetleri Etrafında" başlıklı metinde, gazetenin yazarı, Sulh ve Selamet Fırkası Kâtib-i Umûmî Ferid Paşa ile yapmış olduğu görüşmede şu konulara değinilmiştir:

"…Heyet-i Temsiliye bu beyannâmesiyle bir defa daha İttihatçılarla teşrik-i mesâi etmediğini ve yalnız menâfi-yi vataniye uğrunda bütün mevcudiyetiyle çalıştığını isbat etmekdedir. Bâhusus Heyet-i Temsiliye'nin içinde tanımış olduğum şahsiyetlerin katiyyen İttihatçılara muhâlif olduğunu evvelden bilirim.

Aynı zamanda mezkûr beyannâmede, Esad Paşa'nın Teceddüd Fırkası'ndan mebus çıkaracağına dâir şaiyanın Heyet-i Temsiliye nezdinde pek büyük bir tesir hâsıl ettiğini de okursanız bu millî cereyanın İttihatçılıktan pek uzak olduğunu anlarsanız, malum ya, bu gibi ârâ-yı hayf muhâlifler tarafından ibkâ olunan birtakım propagandalardan başka bir şey değildir. Bize de vâki olan şikâyetlerde Kuva-yı Millîye'nin intihabâta müdahele ettiği söyleniyor, bunlar hakikatde dediğim gibi boş şeylerden ibaretdir…"

Yine aynı metnin devamında Millî Kongre beyannâmesinde, seçimde dikkat edilmesi gereken şartlara şu şekilde yer verilmektedir:

"1-İntihabâtda irade-i millîyenin tezâhürü için serbestî-yi tamamın temini hakkında efkâr-ı umûmiyyeyi tenvir etmek intihabâtın teshilini,

2-Mebus namzdelerinin ibtidâ ahlak, sâniyen ehliyet, sâlisen kabiliyet-i intihabîye (nazar-ı milletde mesbuk mülki, askeri, ilmi, vatan hidmetiyle müttehiz-i müttehayyiz ahlak-ı mazbut, tahsili yüksek reye sahib müttehayyizan-ı memleketten olmalarına dikkat etmek),

3-Maruf İttihatçılardan tehcir, taktil, ihtikâr hususatında alakadar olanlarla müfrit-i fırka gayreti güderek efkâr-ı umûmiyye-yi millîyeye teşettüte düçar edilen herhangi bir fırka mensubiyeti ile son devre-i ictimâiyede mebusluk edenlerin namzed olarak ârâ edilmemek...[731]"

[730]"Nihayet Beklenilen Cevab Geldi", **Alemdâr,** 10 Kasım 1335/1919 Pazartesi, Adet: 330-2630, s. 1.
[731]"İntihabât Faaliyetleri Etrafında", **Alemdâr,** 11 Kasım 1335/1919 Salı, Adet: 331-2631, s. 1.

Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Millî Kongre'ye Dâir Bir İzâh" başlıklı metinde Millî Kongre'nin memleketi parçalayıp milleti felakete sürüklediği belirtilmiştir.

> "…Millete intihabât mesâilinde kılavuzluk etmek isteyen ve zavallı milletin başına bela kesilen bir Millî Kongre heyeti var. Kongrenin zahirde vazifesi vatanın menâfi-yi âliyesini muhâfaza ve vahdet-i millîyeyi temin etmek ve fakat sûret-i hâfiyede on bir senedir memleketi felaketden sefalete, nukbetden zulmete sürükleyen, idare makinesinin işletilmesinde türlü sû-i istimâllerle vatanı parçalayan ve milyonlarca masum halkı açlık ve yoksullukdan öldüren ve öldürten bir sürü baldırı çıplak, karektersiz ve ahlak düşkünü kimseleri yine iktidar mevkiine çıkarmakdır…[732]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiliz Muhipler Cemiyeti ve İntihabât" başlıklı haberde, *"İngiliz Muhipler Cemiyeti taşra şûbâtınında intihabâta iştirâk etmemeye karar verdiği istihbar kılınmıştır.*[733]" Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kürdistan Teali Cemiyeti" başlıklı haberde, *"İstihbaratımıza nazarân Kürdistan Teali Cemiyeti Anadolu'da Kuva-yı Millîye'nin emr-i intihabîye pek faal bir sûrette müdahalesinden dolayı intihabâta iştirâk etmemeye karar vermiştir.*[734]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Etrafında" başlıklı haberde, gazetenin yazarı, Rum Patrik vekiline şu soruyu sormuştur: *"...Rumların intihabâta iştirâk edip etmeyeceklerini"* Bu soruyu patrikhane ceride-i resmiyesi (Vizantiyon) gazetesinin sermuharriri cevaplamıştır. *"...Rumlar intihabâta kesinlikle iştirâk etmeyeceklerdir. Çünkü hükümet-i hazıra millet-i Osmanîye'yi tamamen temsil etmemektedir.*[735]" Alemdâr gazetesinin, Türkçe İstanbul gazetesinden aldığı "Hürriyet ve İtilaf İntihabâta İştirak Etmiyor" başlıklı haberi yayınlamıştır. Bu haberde,

> "Anadolu hareket-i merhusası, Hürriyet ve İtilafla yarıya yarıya mebus çıkarmaya razı olduğu halde Hürriyet ve İtilaf yine intihabâta iştirâk etmeyeceğini bildirmiş ve bu sûretle maksad-ı meclisde ekseriyet ihrazı veya mebus bulunması olmayıp meşrutiyetten bugüne kadar ocakcıların türlü entrikaları yüzünden arzuları dâiresinde intihabâta muvaffak olmayan zavallı ahalimizin hukuk-ı meşrûâlarına riâyet olduğunu sarâhaten anlamıştır…[736]"

Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarı olan Alemdâr gazetesinin 13-14-15-16-17-18-19 Ekim tarihli sayılarında, Türk milletinin İttihatçılara oy vermemesi için "*Sizi felaketten*

[732]"Millî Kongre'ye Dâir Bir İzâh", **Alemdâr,** 30 Kasım 1335/1919 Pazar, Adet: 349-2649, s. 4.
[733]"İngiliz Muhipler Cemiyeti ve İntihabât", **Alemdâr,** 16 Ekim 1335/1919 Perşembe, Adet: 305-2605, s. 2.
[734]"Kürdistan Teali Cemiyeti", **Alemdâr,** 5 Kasım 1335/1919 Çarşamba, Adet: 324-2625. s. 2.
[735]"İntihabât Etrafında", **Alemdâr,** 18 Ekim 1335/1919 Cumartesi, Adet: 307-2607, s. 2.
[736]"Hürriyet ve İtilaf İntihabâta İştirak Etmiyor", **Alemdâr,** 6 Kasım 1335/1919 Perşembe, Adet: 325-2626. s. 2.

felakete sürükleyen ve memleketi mahveden İttihat ve Terakki bozmalarına rey verirseniz: Vatanı mahvedersiniz![737]" şeklinde propaganda yapılmıştır. Yine gazetenin 20-22-23 Ekim tarihli sayılarında, *"Tarihinizin en nazik dakikalarını yaşıyorsunuz. Memleketi harbe sürükleyerek mahvedenlerin yani İttihatçıların cinayet ve mesuliyetlerine iştirak etmediğinizi isbat ile cihan-ı medeniyete karşı beraât-ı rüşdünüzü ilâ için yegâne çare intihabâtı istiklâl-i tam ile yapmanızdır"* şeklinde propaganda yapmaya devam edilmiştir[738].

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bugün İntihabât Günü imiş!" başlıklı makalesinde, seçimler ve toplanacak olan Meclis-i Mebusan hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

> "Ya bugün intihabât günü imiş! Gazeteler öyle yazıyorlar. İntihabât ile yakından alakadar olanlar öyle söylüyorlar. Biz ise memleketi temizlemeden hayat-ı tabiyeyi tesis etmeden bu memleketde hür ve meşru bir intihabâtın icrâ edilemeyeceğine katiyyen kâil olduğumuz için intihabı vakit geçirmek için yapılan bir meşguliyet olmak üzere gördük.
>
> Biz de öyle görüyoruz. Nitekim daha meclis açılmadan kavgası başladı. Meclis'in toplanacağı yer hakkında uzun uzun münakaşalar oldu. Yarın o bir gün bu heyet Fındıklı Sarayı'nda toplanırsa kim bilir ne eğlenceli sahnelere şahit olacağız.
>
> İntihabâttan evvel yapılacak bir şey vardır. Bugüne kadar onu ihmal ettik. Mühim olan mesele yapılmadan intihabâtı yapmak doğru değildi ve doğru olmayacağını da zaman isbat edecekti.
>
> Her şeyden evvel yapılacak şey bu milleti teberrî ettirmek, yapılan rezaletden tenzih eylemek idi. Bu olmadan intihabât nasıl olur? Olsa da buna kim inanır?
>
> Bugün vilâyetten intihab edilen mebuslar meydanda, şimdiki halde meclis toplandığı zaman, o hüviyetlerini yakinen bildiğimiz mebuslar hangi yüzle Fındıklı Sarayı'na girecekler? Kendilerini millete ve bütün dünyaya ne sıfatla arz edecekler?
>
> Bugün intihabât olacakmış!
>
> Tabi biz bunu (meşâ) diye dinleriz. Geç vakte muhâbirimiz payitahtdan intihab edilen zevatın listesini getirecek. Burada intizar eylediğimiz esamiyi göreceğiz. Yani İttihatçıları! Ondan sonra gelsin Hâkimiyet-i Millîye edaları! Yaşasın genç Türkiye'nin muhterem mebusları!
>
> Şimdiden bu memleketin hali ve istikbâli ile yakından alakadar bir Osmanlı Türkü sıfatıyla söylüyorum. Yarın öbür gün biri karşıma çıkıp da yakama sarılsa:
>
> "Siz Türkler intihab yaptınız. İntihabâta iştirâk edenlerin adedi sizce malum.
>
> İntihabâttan evvel tecziye edilmeleri icab edenleri tecziye etmediğiniz Türklüğü teberrî ettirmediniz. İttihat ve Terakki kendisini bekleyen cezadan bu sûretle yakayı kurtarınca daima hâkim vaziyetinde kaldı ve günden güne sâbık cinayetlerinin üzerinden bir sünger geçiriyor.
>
> Hani memleketi ihtikâr ile felakete sürükleyenler, hani billüzum harblere girerek vatanı mahvedenler? Hani milleti bin türlü zulüm ile mahvedenler? Nerede? Ne oldu?
>
> O tehcir ve taktil failleri hakkında ne yapıldı? Diye sorsa ne cevap vermeli?
>
> Hürriyet ve İtilaf intihabâta iştirâk etmemelerini hoş gördük, ehemmiyet vermedik.
>
> Sonra Hürriyet ve İtilaf intihabâta iştirâk etmemiş, tabiki etmez. Memleketi mahvedenler ortada ellerini kollarını sallaya sallaya gezerlerken tabiki de Hürriyet ve İtilaf bu seçime iştirâk etmez.
>
> İttihat ve Terakki mevki-i iktidarda iken memleketi mahv u harabeye doğru sürüklenirken neden sükût ettiniz? Denecek buna ne cevap verilecek?

[737]"Vatandaşlar!", **Alemdâr,** 13 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 302-2602, s. 1.
[738]"Vatandaşlar!", **Alemdâr,** 20 Ekim 1335/1919 Pazartesi, Adet: 309-2609, s. 2.

Sonra dağdan şehre inmeyenler var. Onları ne yapacağız?

Türkiye'nin hali umûmî bir marazadır. Bunu bilelim ki bizim ile bütün dünya meşgul oluyor.

Eğer şimdiye kadar intihabâttan evvel yapılması lazım gelen şeyleri yapmış olsaydık, bizi her halimizle kendimize bırakırlardı. Fakat biz yapmadık, yapamadık yapmak istemedik. Böyle olunca İttihat ve Terakki'nin yaptığı intihabâta intihabât diyemeyiz. Tabiyetiyle intihabâta aid hadisatı "meşâ" diye dinleriz.

Gösterilen namzedler mesleklerinde sabit-i kadem olmalıdırlar. Bugün de İtilaf Devletleri'ne taraftarlık edeceklerse o başka fakat bilfarz Prens Sabahattin Bey mebus-u intihab olunursa kürsüye çıktığında kendisinden Almanya lehinde bir nutuk bekleriz. İntihabât milleti temsil eylemeli. İçinde Alman taraftarı eşkıya İttihatçıların çoğunlukta bulunduğu bu intihabât milleti temsil edemez. Bu intihabât intihabât olmadığı gibi bu meclis dahi milletin meclisi değildir…[739]"

Hangi şehirlerde kimlerin mebus seçildikleri Alemdâr gazetesinde şu şekilde belirtilmektedir:

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kastamonu'nun Yeni Mebusu", "Karahisar Mebusları", "İzmit Mebusluğu", "Sivrihisar İntihabâtı Neticelenmiş-Amasya Mebusları-Kütahya Mebusluğu-Tokat İntihabâtı","İntihabât Faaliyetleri Etrafında", "Burdur Mebusu", "Niğde Mebusları", "Gümüşhane Mebusları", "Adapazarı ve İzmit Ahvali", "Cemal Paşa Mebus", "İzmit İntihabâtı", "Konya mebusları", "Samsun Mebusları", "Erzurum Mebusları", "İstanbul'dan Kimleri Mebus Çıkaralım?" başlıklı metinlerde ülkenin değişik şehirlerinde seçilen mebusların isimleri yer almıştır. Buna göre;

"Defter-i Hakanî-yi Şerrî Memuru ulemâdan Zağfıranbolulu (Safranbolulu) Hacı Hafız Fehmi Efendi Kastamonu merkez sancağına "40" rey ile mebus intihab edilmiştir…[740]" "Afyonkarahisar mebusluğuna Fırka Kumandanı Ömer Lütfü ve Ayvalık Kumandan-ı Sâbık Ali Beyler ile Hâkim Mustafa Efendiler intihab olunmuşlardır.[741]" "İzmit mebusluğuna namzedliğini vazeden Sapancalı Hakkı Bey'in büyük bir ekseriyetle iş bu mebusluğa intihab edildiğini memnuniyetle haber aldık…[742]" "Eskişehir Münteşir-i "Millet" gazetesinden: Mebus-u sâbık Abdullah Aziz Bey ile Tüccardan Hacı Veli Efendi'nin ittifakla mebusluğa intihab edildikleri mevsukan haber alınmıştır." "Amasya merkez livası mebusan intihabı hitam bularak Bekir Sami, Ömer Lütfü Beyler ile İsmail Hakkı Paşa ihrâz-ı ekseriyet etmişlerdir." "Kütahya mutasarıflığı dâhilinde Simav kazası intihabâtı neticesinde Nâfia Nâzır-ı sâbık Ferid ve Kütahya Tahrirât Müdürü Sami Beyler ile Hocazâde Ragıb Efendi ekseriyetle mebus intihab olunmuşlardır." "Tokat Muhasebecisi Ahmet Efendi ile Bağcızade Mahmut ve Binbaşı mütekaidelerinden Şevki Beylerin Tokat livası mebusluğuna ekseriyetle intihab olundukları mahalinden işâr kılınmıştır.[743]" "Burdur livası intihabâtı hitam bulmuş ve Abdülbakizâde Hasan Bey mebus intihab edilmiştir.[744]" "Livâ-yı mebus-u intihabât hitam bulduğu ve

[739]Refi Cevad, "Bugün İntihabât Günü imiş!", **Alemdâr,** 18 Aralık 1335/1919 Perşembe, Adet: 367-2667, s. 1.
[740]"Kastamonu'nun Yeni Mebusu", **Alemdâr,** 14 Kasım 1335/1919 Cuma, Adet: 334-2634, s. 2.
[741]"Karahisar Mebusları", **Alemdâr,** 17 Kasım 1335/1919 Pazartesi, Adet: 337-2637, s. 1.
[742]"İzmit Mebusluğu", **Alemdâr,** 20 Kasım 1335/1919 Perşembe, Adet: 339-2639, s. 2.
[743]"İntihabât Faaliyetleri Etrafında", **Alemdâr,** 21 Kasım 1335/1919 Cuma, Adet: 340-2640, s. 3.
[744]"Burdur Mebusu", **Alemdâr,** 27 Kasım 1335/1919 Perşembe, Adet: 346-2646, s. 2.

mebusluğa Niğdeli Sadık Beyzade Muhittin ve Darülfünun Fakültesi Müdürü Dilaver Efendizâde Mehmed Emin ve Maraş Mutasarıfı Nevşehirli Ata Bey Efendiler ihrâz-ı ekseriyetle intihab olundukları Niğde mutasarıflığından bildirilmiştir.[745]" "Gümüşhane sancağı intihabât-ı umûmiyyesi Rum ahalinin dahi iştirâki ile icrâ ve ikmal olunmuş ve mezkûr liva mebusluklarına Gümüşhane Meclis-i İdare Azası'ndan Kadir Beyzâde Zeki ve Trabzon Sultaniyesi Müdürü Rıfkı Beylerin büyük bir ekseriyetle intihab edilmiş oldukları işâr-ı mahali üzerine Trabzon vilâyetinden bildirilmiştir.[746]" "…Amasya Mutasarrıf-ı sâbık Sırrı, Sapancalı Hakkı Evkâf Mektebleri Müfettişi Ali Beyler ittifaka karîb bir ekseriyetle intihab olunmuşlardır…[747]" "Isparta livası mebus-u intihab ikmal edilerek yetmiş dört reye karşı yetmiş iki rey ile Harbiye Nâzırı Cemal Paşa, kırk yedi rey ile Konya Polis Müdürü Seyfullah Efendi'nin mebus-u intihab edildikleri Isparta Mutasarrıflığından bildirilmiştir…[748]" "İzmit intihabâtı ikmal edilerek Amasya Mutasarrıfı esbâk Sırrı ve Sapancalı Hakkı Beylerle mülga Müessesât-ı İlmiye ve Vakfiye Müdür Muavini Ali Bey'in ekseriyet kazandıkları ve bu intihabâtı Adapazarı karyesinden Rum ve Ermenilerden bazılarının dahi iştirâk eyledikleri İzmit mutasarıflığından dâhiliye Nezâretine bildirilmiştir.[749]" "Konya mebusluğuna Mebus-u esbâk Hadimelli Mehmet Vehbi ve Yılvaclı Ömer ve Musa Kâzım ve Kâzım Hasan ve Akşehirli Hacı Bekir Efendilerin ekseriyet-i ârâ ile intihabât eyledikleri Konya vilâyetinden bildirilmiştir.[750]" "Samsun sancağımız mebusluğuna Çarşambalı Cavid Paşa, Giridli Mehmet Ali, Bafralı Emin Beyler ile Ünyeli Hacı Ahmet Efendi intihab olunmuştur.[751]" "Erzurum Vilâyetinden Dâhiliye Nezâreti vârid olan bir telgrafnâmede Vilâyet Mebusluğuna Mustafa Kemal Paşa, Baro Reisi Celaleddin Arif ve Lazistan Mutasarrıfı esbâk Ziya Beylerin intihab olundukları bildirilmiştir.[752]" "Bugün saat ondan üçe kadar bilumûm müntehab-ı sâniler Dârülfünun Konferans Salonu'ndaki intihab sandığına reylerini vazedecek ve her müntehab-ı sâninin oradaki kâtipler tarafından isimleri deftere kaydedilecekdir. Saat üçden sonra heyet-i teftişe azaları tarafından îrânın tasnifatına başlanacakdır. Namzedlerin yüzden fazla olmasına nazarân herhalde mebusların esamisi gece yarısından evvela tayin edemeyecekdir.[753]"

Alemdâr Gazetesi'nde İstanbul seçimin değerlendirildiği "Müntehab-ı Sâni İntihabâtı Bitti" başlıklı metinde, *"Şehremin-i Muhteremi Cemil Paşa Hazretleri'nin bugünkü nüshamızda münderic mülakâtında müstain olduğuna göre, bazılarımızca pek ziyade tervic edilen bu intihabâta İstanbul'da yalnız yüzde "yirmi iki" kişi iştirâk ediyor.*[754]" ifadeleriyle İstanbul seçimlerinin sona erdiği belirtilmiştir.

"Dün İstanbul Mebuslarını İntihab Etti" ve "Kimler Mebus İntihab Edildi?" Başlıklı metinlerde ise İstanbul'daki seçimin hangi bölgelerde ne şekilde yapıldığı ve kimlerin mebus olarak seçildiği hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

"İki aydan beri vazifesine devam eden Heyet-i Teftişîye nihayet dün müntehab-ı sânileri Dârülfünun Konferans Salonu'nda davet etmiş ve mebusların intihabına başlanmıştı. Dün

[745]" Niğde Mebusları", **Alemdâr,** 30 Kasım 1335/1919 Pazar, Adet: 349-2649, s. 2.
[746]"Gümüşhane Mebusları", **Alemdâr,** 2 Aralık 1335/1919 Salı, Adet: 351-2652, s. 1.
[747]"Adapazarı ve İzmit Ahvali", **Alemdâr,** 5 Aralık 1335/1919 Cuma, Adet: 354-2654, s. 2.
[748]"Cemal Paşa Mebus", **Alemdâr,** 8 Aralık 1335/1919 Pazartesi, Adet: 357-2657, s. 1.
[749]"İzmit İntihabâtı", **Alemdâr,** 9 Aralık 1335/1919 Salı, Adet: 358-2658, s. 2.
[750]"Konya mebusları", **Alemdâr,** 14 Aralık 1335/1919 Pazar, Adet: 363-2663, s. 2.
[751]"Samsun Mebusları", **Alemdâr,** 20 Aralık, 1335/1919 Cumartesi, Adet: 369-2669, s. 2.
[752]"Erzurum Mebusları", **Alemdâr,** 22 Aralık 1335/1919 Pazartesi, Adet: 371-2671, s. 2.
[753]"İstanbuldan Kimleri Mebus Çıkaralım?", **Alemdâr,** 18 Aralık 1335/1919 Perşembe, Adet: 367-2667, s. 1.
[754]"Müntehab-ı Sâni İntihabâtı Bitti", **Alemdâr,** 13 Aralık 1335/1919 Cumartesi, Adet: 362-2662, s. 3.

sabah saat dokuza doğru Dârülfünun önünde süngülü bir müfreze askeri gönderilmiş, polisler beyaz eldivenleriyle kapının önünde ahz-ı mevki eylemişlerdi. Saat ona doğru müntehib-i sâniler salona gelmeye başlamışlardı. Salonun kapısı bayraklarla donatılmıştı. Salonun karşısında bulunan iki odada Heyet-i Teftişîye'nin memurları bulunmaktaydı. Şehremini Cemil Paşa'nın vürûduna müteakib Heyet-i Teftişîye azalarının huzurunda rey sandığı açılmıştı. Sandığın etrafında bir polis, iki süngülü jandarma bulunuyordu. İlk reyi Osman Bey atmıştı. Salonun ortasında Millî Kongre, Millî Ahrar, Ahali-yi İktisad, Sulh ve Selamet, Çiftçiler Fırkası tarafından namzed gösterilenler ile istida-i vaziyeti ile mürâcaat edenlerin ismi sehpalara yazılmıştı. Saat on ikiyi beş geçe Zeytinburnu Fabrikası Ustabaşılarından Numan Efendi, mebusluğunu telgrafen bildirmiş ve salondaki listeye dâhil olmuştu. Saat üçü çalarken en son rey atan Beyoğlu-Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Seyfettin Çelebi Efendi olmuştu…"

"Saat üçte intihabât nihayet bulduktan sonra îrânın tasnifine başlanmış ve netice-i tasnifîde isimlerini zîrde derc eylediğimiz zevatın mebuslukları gece onda tahakkuk eylemişdir.

İSİMLERİ	ALDIKLARI REY
Hamid Bey	362
Selahaddin Bey	359
Celaleddin Arif Bey	350
Reşad Hikmet Bey	299
Kemal Efendi (meşihat-ı müsteşar)	259
Adanan Bey	235
Muhtar Bey (Atina sefir-i sâbık)	221
Lütfü Fikri Bey	164
Mişon Ventura Efendi	160
Hasan Ferid Bey (İtibar-ı Millîye Müdürü)	159
Numan Efendi (Sosyalist)	135…[755]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Bitti, Münakaşa Berdevam: Dört Buçuk Muvafık, Beş Muhâlif" başlık metinde şu bilgilere yer verilmektedir:

"Evet, intihabâtın taayyün eden neticesi karşısında matbûatın vaziyeti hemen hemen tevzi etti. Dört buçuk muvafıka karşı beş muhâlif. Bunlar umûmiyyeti itibariyle şu sûrette tasnif ettikten sonra evvela intihabâtı ya bilâ-kayd u şart veyahud yine bir fikr-i müteahire binâen ufak bir kayd ile alkışlayanları sayalım: 1-Yeni Gün, 2-İfham, 3-Vakit, 4-İleri. Buçuğun da bittabi akşam olduğunu anlamak gayet kolaydır. İttihatçıların bu mahirâne zaferine karşı ref'-i livâ-yı muhâlefet edenler de belli: 1-Peyam, 2-Sabah, 3-Tasvir-i Efkâr, 4-Tercüman-ı Hakikat, 5-Alemdâr. Rengi ve şekli belli olmayan İkdâm bu tasnife dâhil etmeyişimizin sebebi ise varaka-yı merkumeyi bir gazete mahiyetinde görmediğimizden nâşidir…[756]"

Mesudzâde, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Geç Olmasa Daha İyi Olurdu…" başlıklı makalesinde, Lütfü Fikri Bey'in istifasından dolayı seçimlere karşı bir güvensizliğin meydana geldiğini vurgulamıştır.

"…Bu memlekette İttihat ve Terakki, başka nam ve şekillerle dirilmiş ve onun tesvilât-ı iblisânesi yüzünden son ümid-i necat olarak telakkî eylediğimiz Meclis-i Millî'de İttihatçılık şaibesiyle lekedâr olmuştur. Bu şekilde toplanacak bir meclisin ise faideden ziyade felaketler getireceği sabittir. Biz işin bu hale dökülmemesi için hüsn-ü niyetle ve hatta şahsi

[755]"Dün İstanbul Mebuslarını İntihab Etti"; "Kimler Mebus İntihab Edildi?", **Alemdâr,** 19 Aralık 1335/1919 Cuma, Adet: 368-2668, s. 1.

[756]"İntihabât Bitti, Münakaşa Berdevam: Dört Buçuk Muvafık, Beş Muhâlif", **Alemdâr,** 22 Aralık 1335/1919 Pazartesi, Adet: 371-2671, s. 1.

fikirlerimizden fedakârlıklar yaparak her türlü gayreti gösterdik. Maalesef aldatıldık. Safiyetimiz sû-i istimâl edildi. Binâenaleyh mutlaka yeniden intihabât yapılmalıdır… …İntihabât doğrudan doğruya İttihatçıların nüfuz ve tesiratı altında oluyor. Böyle bir intihaba millet iştirâk edemez…

Lütfü Fikri Bey'in istifasını takiben intihabât sarsıntısı hayli uzayacak yeni bir tokat indirmiştir. İntihabât neticeleninceye kadar Anadolu'da ve İstanbul'da döndürülen dolapları meydana çıkarmakta Hürriyet ve İtilaf hemen hemen yalnız kalmıştı… Evet, Lütfü Fikri Bey - ki Hürriyet ve İtilaf muârız ve bi-taraf bir zattır - Arkadaşlarının hepsini İttihatçı görmekten, İttihadın manevralarını anlamaktan dolayı istifa etmişti…"

Yine yazar aynı makalede "İttihatçılar Nasıl Dirildi?" adlı metinde ise, Meclis-i Mebusan'dan beklentilerinin olduğunu fakat İttihatçıların meclise müdahalesiyle bu beklentilerinin boşa çıkarıldığını belirtmiştir.

"Facia dolu mazisiyle göz önündeki âsârı zulüm ve hiyanetden de utanmayan hizb-i meş'ûm tekrar hall u faaliyete gelmiş. Anadolu'nun saf ruhunu ifsâd ve tehdid ede ede birtakım eşhas-ı merdudesini hususuyla millet ve adâletin latme-i kin ve nefretleri altında dağılan sâbık Meclis-i Mebusan'ın bazı aza-ı mesulesini yeniden mebus çıkarttığı gibi, en nihayet İstanbul intihabâtında da yüz kızartacak tesirat-ı müdahaleden geri kalmayarak vücûdundan pek büyük faideler ümid ettiğimiz Meclis-i Mebusanı'mızın (İttihatçı bir meclis) olarak şaibedar ve haysiyet-i millîyemizin yar u âğyâr indinde hedef-i kıl ü kâline olmasına sebebiyet vermiştir."

Yazar "Ya Haraket-i Millîye?" başlıklı metninde ise şu bilgilere yer vermektedir:

"…Bir taraftan intihabâta karışmadığına dâir teminat-ı kuvvâîde bulunan Hareket-i Millîye indelhâce-yi delâil ile de isbat edileceği üzere diğer taraftan vesait-i icbâriyenin hemen her şekline mürâcaat ederek birinci derecede kendilerinin, ikinci derecede sâbık Meclis-i Mebusan azalarıyla en kızıl ve mesul İttihatçıların temin-i intihablarına çalışmış…"

Mesudzâde "Mesuliyet kimde?" başlıklı yazısında

"…Hâsıl olan kanaate ve elde edilen vesaik-i müteaddideye nazarân netice-i halden ancak ve ancak Millî Kongre ile Sivas Hareket-i Millîye rüesâsının mesuliyetleri aşikârdır." …Yar u âğyâr, İttihat ve Terakki'nin desîseleri ve altunları, Teşkilat-ı Millîye'nin kamaları ve sopalarıyla yapılan bu taayyünat neticesinde toplanacak meclis, cidden masum ve günahsız olan Türk milletinin hakiki bir mümessili olarak tanımamalı…[757]"

Alemdâr gazetesi, Hürriyet ve İtilaf eğilimli bir politika izlemiştir. Seçimleri İttihat ve Terakki Partisi'nin kazanmasından endişe ettiğinden İttihatçıların aleyhinde yazılar yazmıştır.

[757]Mesudzâde, "Geç Olmasa Daha İyi Olurdu…", **Alemdâr,** 6 Ocak 1336/1920 Salı, Adet: 386-2686, s. 1.

4.2.3. İstiklâl Mücadelesi'nin Kalbi Ankara (18-27 Aralık 1919)

Meclis-i Mebusan'ın açılma tarihinin yaklaşması nedeniyle Heyet-i Temsiliye, Batı'ya gitme kararını almıştı[758]. Kâzım Karabekir bu karara karşı çıkmış ve Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısına geçmemesi gerektiğini söylemişti. Çünkü Doğu vilâyetlerinin millî kuvvetlerini kuran heyetin, tamamen buradan uzaklaşmasıyla doğu vilâyetlerinin teşkilatsız kalacağını ve Hareket-i Millîye'nin her hareketini kötü göstermeye çalışan düşmanların çoğunlukta olduğu bir yerde Heyet-i Temsiliye'nin kurulup faaliyet göstermesinin mümkün olmayacağını savunmuştu[759]. 18 Aralık 1919 tarihinde Mustafa Kemal, beraberindeki Mazhar Müfit Kansu, A. Rüstem, Hüsrev Görede, H. Rauf Orbay, Dr. Refik Saydam, Hakkı Behiç, Şeyh Fevzi, Başyaver Cevad Abbas Gürer, Yaverler Muzaffer Kılıç ve Bedri'den oluşan Heyet-i Temsiliye üyeleriyle Sivas'tan hareket ederek 19 Aralık'ta Kayseri'ye, 24 Aralık'ta Kırşehir'e ve 27 Aralık Cumartesi günü saat 15.30'da ise Ankara'ya ulaşmışlardı[760]. Siyasi ve askeri gelişmeleri takip etmek, İstanbul ve cephelere tren hattı ile bağlı olması bakımlarından Ankara oldukça önemliydi. Ayrıca Ankara halkının İstiklâl Mücadelesi taraftarı olması ve Ali Fuat'ın emrindeki 20. Kolordu'nun Ankara'da bulunması nedenleriyle Ankara tercih edilmişti[761].

Ankara, stratejik konumu açısından İstiklâl Mücadelesi'nin ve ulusal egemenliğin karargâhı olmuştur. Mustafa Kemal buradan bir tarafta cephlerin sevki ve politik meselelerle meşgul olurken diğer taraftan Meclis-i Mebusan'a seçilen mebuslarla görüşmeler gerçekleştirmişti[762].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal Paşa Ankara'da" başlıklı yazıda, Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya ulaştıkları haberi verilmektedir: *"Dün almış olduğumuz mâlûmat-ı hususiyeye nazarân Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmanîye Heyet-i Mümessili Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya vasıl olmuşdur. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Kuva-yı Millîye Heyet-i Temsiliyesi azaları da bulunmaktadır.*[763]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İrade-i

[758]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 324.
[759]Mustafa Kemal Atatürk**, a.g.e.,** s. 223.
[760]Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri,** Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Ankara 1998, s. 46.
[761]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: II, s. 232.
[762]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 185.
[763]"Mustafa Kemal Paşa Ankara'da", **Alemdâr,** 27 Aralık 1335/1919 Cumartesi, Adet: 376-2676, s. 3.

Millîye-Hâkimiyet-i Millîye" başlıklı metinde, yeni bir gazetenin neşrine başlanıldığı haberi verilmektedir:

> "Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmanîye karargâhının ahiren Ankara'ya nakli münasebetiyle evvelce Sivas'da neşredilmekde bulunan İrade-i Millîye Ceridesi misüllü Ankara'da da cemiyetin nâşir-i efkârı olmak üzere Hâkimiyet-i Millîye namıyla bir gazetenin neşriyatına başlanıldığı ilk gelen nüshalarından anlaşılmışdır[764].

4.2.4. Meclis-i Mebusan'ın Toplanması ve Misak-ı Millî'nin Kabul Edilmesi

Meclis'in üye sayısı 170 idi; fakat işgal altındaki bölgelerde seçim yapılamadığından 140 mebus seçilmişti. Seçimler yapıldıktan sonra Ali Rıza Paşa ve 72 mebusun huzurunda 12 Ocak 1920'de son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı toplanmıştır. Erzurum mebusu seçilen ve Ankara'da kalan Mustafa Kemal daha önce kararlaştırıldığı halde meclis başkanlığına seçilmemişti. İstanbul Mebusu Reşat Hikmet 31 Ocak'ta Meclis Başkanı seçilmişti[765]. Ankara'da alınan karara göre hareket edilmemiş, Meclis'te Müdâfaa-i Hukuk Grubu yerine Felâh-ı Vatan Grubu teşkil edilmişti. Mebuslar, bu şekilde hareket ederek İtilaf Devletleri ile padişaha, Anadolu'nun etkisi altında olmadıklarını göstermeye çalışmışlardı. İstiklâl Mücadelesi'ne inanan mebusların çabaları sonucunda Meclis-i Mebusan 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî'yi kabul ederek 17 Şubat 1920'de dünyaya ilan etmişti[766].

Misak-ı Millî'nin maddeleri şunlardır:

1-Osmanlı Devleti'ne ait olup Arapların çoğunlukta olduğu bölgeler ve 30 Ekim 1918 tarihli antlaşmanın imzalanması sırasında düşman ordularının işgali altında kalan yerlerin istikbâlinin, buralarda yaşayan halkın özgür iradesiyle verecekleri oyların sonuçlarına göre belirlenmesi. Adı geçen mütarekenin çizdiği sınır içinde ve dışında, ırkca, dince, birlik, karşılıklı saygı ve fedakârlık duyguları ile dolu ve gelenekleriyle toplumsal çevrelerine bağlı, Osmanlı-İslâm çoğunluğun oturduğu kısımların tamamı gerçekten veya hükmen hiçbir gerekçeyle ayrılamaz bir bütündür.

2-Millet özgür kalır kalmaz anavatana, kendi hür iradeleriyle iştirâk eden Kars, Ardahan ve Batum için gerekli olduğu takdirde tekrar halk oylamasını taleb ederiz[767].

---

[764]"İrade-i Millîye-Hâkimiyet-i Millîye", **Alemdâr,** 18 Ocak 1336/1920 Pazar, Adet: 397-2697, s. 3.
[765] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 72-74.
[766]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 185.
[767]Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **İlk Meclis ve Millî Mücadele'de Anadolu**, Çağdaş Yay, İstanbul 1990, s. 10-11.

3-Hilafetin merkezi ve saltanatın başkenti İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Bu madde saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz Boğazları'nın dünya ticaretine ve ulaşımına açılması hakkında Türkiye ile diğer ilgili bütün devletlerin oybirliği ile verecekleri karar geçerli olacaktır[768].

4-Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukuksal durumunun belirlenmesi de, orada yaşayanların hür iradesiyle verecekleri oylara göre gerçekleşmelidir[769].

5-İtilaf Devletleri ile düşmanları ve onlara katılan bazı devletlerin arasında yapılan antlaşmaların esasları çerçevesinde azınlıkların hukuku, civar ülkelerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan faydalanmaları şartıyla bizce de kabul edilecek ve sağlanacaktır.

6-Ulusal ve ekomik gelişmemizin imkânlarına dâhil edilmesi ve daha modern ve ileri düzeyde gelişme için her devlet gibi Türkiye'nin de gelişmesinin sağlanmasında hürriyete ve tam bağımsızlığa kavuşması gereklidir. Bu Türkiye'nin yaşaması ve varolmasının ana şartıdır. Dolayısıyla Türkiye; siyasi, adli ve mâlî gelişmesini engelleyecek sınırlamalara karşıdır. Türkiye'nin payına düşen borçların ödenmesi şartları da bu kurallara aykırı olmayacaktır[770].

Bu maddelerden anlaşılıyor ki Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin maddeleri tekrarlanmıştır. Ayrıca Arap ülkelerinin kendi kaderlerinin kendi istekleri doğrultusunda saptanması ve buraların Osmanlı idaresine dönmesi yönünde hiçbir talepte bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Bu altı maddeyle Türk vatanının hududları saptanarak kapitülasyonlar ve siyasi yaptırımlar reddedilmiştir[771].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan'ın Küşadı" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan'ın ne zaman açılacağı şu şekilde haber verilmektedir: *"Şehremini Cemil Paşa'nın beyânatına nazarân mebusan intihabâtı Kasım'ın yirmi, yirmi beşine kadar ikmal olunacak ve Meclis-i Mebusan ancak ayın nihayetine doğru küşâde olunabilecektir.*[772]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İntihabât Faaliyetleri" başlıklı metinde, *"...Aralığın nihayetinde Meclis-i Mebusan'ın küşâd edilebilmesine muhakkak*

[768]Kâzım Karabekir, **a.g.e.,** s. 458.
[769]Kadir Depsen, **Kurtuluş Savaşı Ya İstiklâl Ya Ölüm,** Bizbize Yay, Ankara 2008, s. 149.
[770]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 187.
[771]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele,** C: II, s. 284.
[772]"Meclis-i Mebusan'ın Küşadı", **Alemdâr,** 11 Kasım 1335/1919 Salı, Adet: 331-2631, s. 1.

nazarıyla bakılmaktadır.[773]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan Açılıyor" başlıklı metinde, *"İstihbarat-ı mahsusa ve mevsukamıza nazarân Meclis-i Mebusan Ocağın sekizinci Perşembe günü küşâdı hususu dünkü Meclis-i Vükela'da takarrür ederek keyfiyyet arz-ı âtîyye-i âliye kılınmıştır.*[774]" Doktor Selahattin Ali, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan Nasıl Toplanabilir?" başlıklı makalesinde:

> "…İzmir Hadisesi'ni Teşkilat-ı Millî'ye (!) takib etti. Bir parça kuvvet alınca muhâliflere en eşnâ tecavüzlerde bulundular, kabineyi devirdiler. Geçen kabineye arzularının ekseriyesini tervic ettirdiler! İntihabât da yapıldı, şimdi de meclis yarın toplanıyor. Acaba bu meclis neyi temsil edecek? İttihat ve Terakki'yi mi?...[775]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan Yarın Açılıyor" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan'ın 12 Ocak Pazartesi günü açılacağı haberi verilmektedir. Ayrıca Emniyet Müdürü Nurettin Bey ve Dâhiliye Nâzırı Şerif Paşa'ya gerekli tedbirleri almaları için emir verildiği belirtilmiştir.

> "Dünkü nüshamızda yazdığımız vecihle dün Mabeyn-i Hümâyun Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbeti'nden Bâb-ı Âli'ye varid olan tezkerede Meclis-i Mebusan'ın yarınki pazartesi günü küşâdı hususunun irade-i seniye-i hazret-i padişahîye iktirân eylediği tebliğ buyrulmuşdur. İrade-i seniyye aksam-ı sadâretden umûmî devâir-i hükümete tebliğ edilmiş ve Dâhiliye Nezâretinden dahi sûreti âtîyede münderic tamim ile Vilâyet ve müstakil livalara tamim edildiği gibi şehir emaneti İstanbul vilâyeti ve Polis Müdüriyet-i Umûmiyyesine dahi tebliğ edilmişdir. Meclis-i Mebusan'ın yevm-i küşâdı hakkındaki irade-i seniyye Harbiye Nezâretinden dahi umûmî kolordu kumandanları ile Mustafa Kemal Paşa'ya tebliğ edilmişdir. Teşrifat-ı askeri icrâ edilecek merasim-i askeriye hakkında lazım gelen istihzaratda bulunmaktadır.
>
> Teşrifat dâiresinde evvelce hazırlanmış ve yalnız tarih kısmı açık bırakılmış olan davetiye tezkereleri dahi tarihleri konularak bugünden itibaren tevzi edilmeye başlanacaktır.
>
> Dâhiliye Nezâretinin Tamimi
>
> ...Meclis-i Mebusan iş bu Kanun-ı Sâni'nin 12. Pazartesi günü resm-i küşâdının icrâası mukarrerdir[776].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'in Küşadı" başlıklı metinde,

> "Meclis saat 14.00'te taraf-ı şerif hazret-i padişahîye bi'l-vekale sadrazam paşa canibinden küşâd edilecek ve nutk-u iftitah kıraat edilecekdir. Bâb-ı Âli'den nutk-ı iftitahî Fransızcaya tercüme olunarak süferâ-yı ecnebiyeye gönderilecekdir.[777]"

---

[773]"İntihabât Faaliyetleri", **Alemdâr,** 10 Aralık 1335/1919 Çarşamba, Adet: 359-2659, s. 1.
[774]"Meclis-i Mebusan Açılıyor", **Alemdâr,** 1 Ocak 1336/1920 Perşembe, Adet: 381-2681, s. 1.
[775]Doktor Selahattin Ali, "Meclis-i Mebusan Nasıl Toplanabilir?", **Alemdâr,** 2 Ocak 1336/1920 Perşembe, Adet: 382-2682, s. 2.
[776]"Meclis-i Mebusan Yarın Açılıyor", **Alemdâr,** 11 Ocak 1336/1920 Pazar, Adet: 391-2691, s. 1.
[777]"Meclis'in Küşadı", **Alemdâr,** 12 Ocak 1336/1920 Pazartesi, Adet: 392-2692, s. 3.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'in Nigâhbanları" başlıklı telgrafda: Mustafa Kemal'in yeni açılan Meclis-i Mebusan'da Türk milletinin kendi iradesini egemen kılarak bu meclisin koruyucusu olduğunu belirtmiştir. Bugünden itibaren Türk milletini yönetme iradesini ve sorumluluğunu meclisin kıymetli temsilcileri üstlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa yeni açılan Meclis-i Mebusan'ı saygıyla tebrik etmiştir.

> "-Meclis-i Mebusan Riyâset-i Celilesine-
>
> Hâkimiyet-i Millîye'nin en mühim bir devresi hayatımızda uzun bir müddet tecelli ettirilmemiş olmasından mütevellid mücâhedatımız Meclis-i Millîye'nin küşâdıyla neticelerinden birini istihsâl etmiş oluyor. Heyet-i Millîyemiz mukadderat-ı millîyeyi en meşru ve en kanuni merci tetkik ve muhakemesi olan muhterem meclise tevdi etmiş olmakla müftehir ve bahtiyardır.
>
> Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Teşkilatı altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet bugünden itibaren yalnız kendi iradesini temsil ve bil-fiil hâkim kılacak olan meclisin nigâhbanı vaziyetindedir.
>
> İstiklâl ve mevcudiyetinin sonuna kadar müdafaası emrinde onun en fedakâr bir istinadgâhıdır.
>
> Heyetimiz bu itibar ile Meclis-i Millîye'ye matuf olan âmâl ve mutâleb-i millîyenin kuvvet ve mahiyeti hakkında olduğu gibi bugünden itibaren mebusan-ı muhteremenin duş-ı tahmiline recâ kalacak olan mesuliyet-i tarihîyenin derecesi hususunda da muhterem mümessillerimizin vukûf ve metanetinden emin ve mutmain olarak tebrikat-ı ihtirâmkârânesini takdim ve heyet-i muhteremeye iblâğını istirham eyler olbâbda.
>
> 17 Kanun-ı Sâni 336
>
> Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
>
> Mustafa Kemal
>
> -Âtîyye-i Seniyye-i Hazret-i Şehriyariye-
>
> Meclis-i Millî'yi teşrif-i şahânelerinden mahrum bırakan rahatsızlık bütün teba-i hümâyunları meyânında Heyet-i Temsiliyemizi de pek ziyade duçar-ı tesir etti. Cenab-ı Hak vücûd-ı hümâyunlarını afet-i kevnîye ve semavîyeden masun buyursun âmin
>
> 17 Kanun-ı Sâni 336
>
> Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
>
> Mustafa Kemal.[778]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis-i Mebusan'ın Dünkü İctimâı" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan Başkanlığına Reşad Hikmet Bey'in 65 rey ile seçildiği şu şekilde haber verilmektedir:

> "Husus-i İctimâ: …İstidlâl edebildiğimize göre Hareket-i Millîye'ye mensub mebusların arasında en ziyade Reşad Hikmet Bey üzerinde temerküz ediliyordu. Sabahki hususi ictimâda Reşat Hikmet Bey 31, Mustafa Arif Bey 28, Celalettin Arif Bey 13, Hamdi Bey de 3 rey almışlardı. İttihaz edilen karar mûcibince mebuslar ictimâ-yı umûmide bu sabah en çok kim rey almış ise ona yani Reşat Hikmet Bey'e rey vereceklerdir.
>
> Tam saat iki buçukta reis-i muvakkat Celalettin Arif Bey, celseyi küşâde etti. Zabt-ı sâbık okunarak bilâ-itiraz kabul edildikten sonra Halil Bey (Erzincan), Hüseyin Bey (Erzurum), Zihni Bey (Erzurum), Reşat Hikmet Bey (İstanbul), Şükrü Nasih Bey (Urfa), Şefik Bey (Beyazıd), Hikmet Bey (Çorum), Bekir Sadık Efendi (Siverek), Refik Bey (Gümüşhane),

[778]Mustafa Kemal, "Meclis'in Nigâhbanları", **Alemdâr,** 20 Ocak 1336/1920 Salı, Adet: 399-2699, s. 1.

Mehmet Bey (Tokat), Celal Bey (Genç), Ali Şükrü Bey (Trabzon) ile isimlerini anlamak ve zabtetmek mümkün olmayan diğer üç mebusun tahlifleri icrâ edildi. Bundan sonra Hakkâri Mebusu Mazhar ve Asıf Beylerin mazbataları okunarak ekseriyetle kabul edildi.

Celalettin Arif Bey, Emine Sultan Aliyülşan Hazretleri'nin vefatından ve heyet-i celile namına cenaze merasimine iştirâk edildiğinden bahseyleyerek husul-ü tabîi olan tesir-i şahâneye iştirâk edilmiş olmak için celsenin bir çeyrek saat müddetle tadilini teklif etti, vaka ekseriyetle muvafık sedalarıyla kabul edildi.

İkinci Celse: Saat üç'te ikinci celse yine Celalettin Arif Bey'in riyâseti altında küşâde edildi. Şerif Bey (Edirne), Galib Bahtiyar Bey (Edirne) ….aleyh. Harbiye Nâzır-ı sâbık Cemal Paşa (Isparta)'da müzâkerâta iştirâk etmişti. Bilhassa bilinemez neden Celal Nuri Bey bir türlü kabına sığamıyor, muttasıl bir tasnif mahalline, bir oturduğu sıraya gidip geliyordu. Nihayet ârâ-yı tasnif edildi ve reis muvakkat neticeyi şu sûretle anlattı:

-Efendim verilen reylerin adedi 115'tir. Binâenaleyh ekseriyet 58 olacak. Hâlbuki Reşad Hikmet Bey 53, Celalettin Arif Bey 40, Mustafa Arif Bey 12, Hüseyin Kâzım Bey 7, Hamid Bey 1, rey kazanmış iki kişide müstenkif var. Binâenaleyh yeniden intihab yapılacak… İkinci defa olarak intihabâta başlandı. Bu ikinci intihabda hile mi karışmış ne olmuş! Yüz on beş kişi varken, sandıktan yüz on yedi rey çıkmış. Reşat Hikmet Bey bile: "yeniden ârâya mürâcaat edilmezse riyâseti kabul edemeyeceğini söyledi. Celalettin Arif Bey de kendisine rey verenlere müteşekkir olmakla beraber reylerin Reşat Hikmet Bey'e verilmesini ricâ etti. Bir intihab, bir daha... Üçüncü intihabda hele netice anlaşılabildi. Reşat Hikmet Bey 65 rey ile reis-i intihab edilmiş…[779]"

Refik Halid, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'deki Cereyanlar" başlıklı makalesinde, yapılan seçimlerden sonra toplanan Meclis-i Mebusan'da hangi grupların olduğunu ve bu grupların amaçlarını gerekçeleriyle birlikte izah etmektedir. Yeni açılan Meclis-i Mebusan'ın ne seçimlerde ne de hükümet meselesinde bir dayanışma sağlayamadığını belirtmiştir.

"Millet Meclisi binasında ictimâ ettiklerinden dolayı bizzaruri Meclis-i Mebusan unvanıyla yâd ettiğimiz heyet ne divan riyâseti intihabında, ne de kabine meselesinde bir ittifak ve tesanüd göstermedi. Görülüyor ki mebuslar meyânında bazı cereyanlar nokta-yı nazar ihtilafları vardır…

Bu intihabât iki kuvvetin taht-ı tesiratında yapıldı: Hareket-i Millîye ve İttihat ve Terakki… Asıl kuvvet, zahiri ve nümâyişci kuvvet Hareket-i Millîye'ninkidir. Yalnız Hareket-i Millîye her yerde hâkim olamadı. Ona hâdim görünen bazı eşhas, mevki ve kudretinden istifade ederek doğrudan doğruya Talat'a ve hempâlarına merbût bulunan kendi teşkilatlarına çalıştılar ve bilâ-kayd Talat ve Kara Kemal İttihat ve Terakkiyesi'ne bağlı adamları intihaba muvafık oldular. Binâenaleyh yeni İttihat ve Terakki, Mustafa Kemal ve Kara Vasıf ocağı bu yüzden zaafa düştü. Zaten Hareket-i Millîye'nin bütün kuvvet ve nüfuzuyla icrâ-yı hüküm edemediği yerlerin ekseriyesinde kazananlar eski ittihatçılardır…

İşte Hareket-i Millîye ittihatçılığıyla eskisinin farkı buradadır ve bu farkdan dolayıdır ki Meclis-i Mebusan'da üç ayrı gurub teşkil etti:

1-Hareket-i Millîyeci İttihatçılar,

2-Eski İttihatçılar,

3-Her ikisine de mensub olmayan bi-taraflar.

Hareket-i Millîyeci İttihatçılar eskileri arasındaki uçurumu Talat, Enver, Cemal vesâire gibi artık tutulmak mevki-i ikâd etmek, milleti münci ve halaskâr gibi göstermek imkânı olmayan bed-nam şahsiyetler açıkdadır. Hareket-i Millîyeciler bu şahısları istemiyorlar, yerlerini mevkilerini istiyorlar. Hâlbuki eski ittihatçılar bizzat yine onların etrafında toplanmak arzusundadırlar.

[779]"Meclis-i Mebusan'ın Dünkü İctimâı", **Alemdâr,** 1 Şubat 1336/1920 Pazar, Adet: 411-2711, s. 1.

Hulâsaten şudur: Hareket-i Millîyeciler bütün himmet ve gayretlerini mevkiye geçmek için hasrediyorlar, İttihatçılar ise eşhas-ı malumeyi eski mevkilerine geçirmek için… İşte bütün gürültü bunun üzerinedir. Hareket-i Millîye rüesâsı henüz resmen mevki-i iktidara erişmedikleri için daha uyuşgan daha nezaketli ve sakindirler. Diğerleri eskisi gibi kaba ve cüretkârdırlar. Ortada bir prensip ihtilafı yokdur. Hareket-i Millîyeciler -muhâlifler gibi senelerden beri onlardan ayrılmış ve mücadeleye alenen girmiş bulunuyordu. Hareket-i Millîye rüesâsı İttihad rüesâsının boş bırakdıkları ve onların zamanında bir türlü elde edemedikleri yerlere geçmek sevdasındadırlar!

İşte hâriciyede olduğu gibi Meclis-i Mebusan'da bu iki cereyan hâlâ faaliyetdedir. Yenileri (Ankara) sevk ve idare ediyorlar, eskileri (Berlin)… Her ikisinin de menbâı uzaktadır. İpin ucunu uzakta bulunanlar tutuyor. İstanbul intihabında olduğu gibi Dîvân-ı Riyâset intihabında da galebe (Berlin)'dekiler kaldı.

Bunlar sürekli mücadele içerisindedirler. İlk fırsatta biri diğerinin ayağını kaydıracakdır. Onlar birbirlerine muhtaçdırlar. En ufak bir tehlike-yi vazife karşısında birbirlerine tâvizat yaparak kitle ve ahde haline girebileceklerdir. İttihatçılığın yenisi ve eskisi hepsi zihniyet ve siyaset itibarıyla birdir. Fakat kimisi bu boş yerlere geçmek istiyor, kimisi de boşalan yerlere eskileri getirmek için uğraşıyor. Meclis'in üçüncü cereyanı teşkil eden ve Hareket-i Millîyecilerin makul bir müsamahasıyla intihab edilmiş bulunan bi-taraflara gelince o cumhura nazarân gerek kemiyet ve gerek keyfiyyet itibarıyla akliyetde kalacaklarından kendilerinden fasl bir faide beklemek abesdir…[780]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Reha-yı Vatan" başlıklı makalede, Meclis-i Mebusan'da Reha-yı Vatan ismiyle bir grubun ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu grubun Hareket-i Millîye'den türediğini ve asıl kaynağını da İttihatçılardan aldığını iddia etmiştir. Grubun, Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne karşı geldiğini savunmuştur. Meclis-i Mebusan'ın İttihatçılardan temizlenmedikçe Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan kimsenin bu meclise iştirâk etmeyeceğini söylemiştir.

"Meclis-i Mebusan'da bir grub teşkil etmiş, güzel de bir ismi var: Reha-yı Vatan. Meclis'de teşkil eden bir grubda daha tabîi bir isim arardık. Daha doğrusu mebusan meyânında teşkil eden grubların vatana aid rehakâr bir iş yapmadan bu yolda bir namı tahlis etmelerini -şahsi bir fikirle-doğru bulmuyoruz. Bu adeta doğmadan çocuğun ismini koymaya benziyor. Grub şimdiki halde meclisde ekseriyeti teşkil eden fırka yerine kâim oluyor. Hayattan nasibi olmayan etfale "pişar" ismi verildiği gibi yeni grubda Reha-yı Vatan namının izâfesi bu temennînin maddî bir sûrette izharı demek oluyor.

Biz de temennî ederiz ki yalnız grublar değil bu isim bütün millet izâfe edilsin, herkes Reha-yı Vatan'a aid bir şahsiyet olsun.

Reha-yı Vatan grubu, esas itibarıyla Hareket-i Millîye'den ahz-ı mevcudiyet eylemiş, o kuvvetten doğmuşdur. Ve asıl nutfe-i hayatiyeyi de İttihat ve Terakki'den almışdır.

Hareket-i Millîye ise bazı müfret harekâtı mübah addeylemiş, Ferid Paşa'ya muhâlif olan her şahsiyeti hüsn-ü kabul eylemiş, tamamıyla bir kör döğüş halinde memleketi yeni yeni zararlar karşısında bulundurmuştur. Hareket-i Millîye'den doğan Reha-yı Vatan Grubu nasıl bir vaziyet alacak? Her ne sûretle olursa olsun (Alveld Zivapya) kaidesince Hareket-i Millîye'nin eserine mi tabi olacak? Yoksa o müfret hareketden tevki ederek itidal ile mi davranacak?

Mesele mühimdir, bilfarz Reha-yı Vatancıların karşısında bir hükümet mevcuddur. Ali Rıza Paşa Kabinesi pek müşkil bir zamanda mevki-i iktidara gelmişdir. Daha doğrusu pek müşkil bir zamanda mevki-i iktidara getirilmiştir. Kabineyi teşkil eden azadan hemen hemen

[780]Refik Halid, "Meclis'deki Cereyanlar", **Alemdâr,** 4 Şubat 1336/1920 Çarşamba, Adet: 414-2714, s. 1.

hiçbirisi makamlarına yapışmış, sarılmış adamlar değildir. Mevkilerinden çekilmesini pek güzel bilirler.

Grub-ı erkânın Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne karşı zan oldunduğu kadar rehakâr bir vaziyet almadıklarını ve almayacaklarını evvelden beri istidlâl ediyorduk. Son vukûat bunu bir derece daha tevzi eyledi. Hükümet şimdiye kadar Meclis-i Mebusan denilen heyete karşı programını okumak fedakârlığını yapmadı. Anlaşılıyor ki intihabâtdaki tezebzübün bu derece maddî bir şekilde tayin edileceğini hükümetde ihtimal vermemiş bulunuyordu.

Meclis-i Mebusan'daki zevat Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin bir istihale kabinesi olduğunda müttefik bulunuyorlardı. Bittabi bu itifak nazar-ı hükümetin vaziyetini karışdırıyordu. Reha-yı Vatan Grubu'nun evvelemirde yapacağı şey kabineye karşı alacağı vaziyeti tesbit eylemekdi. Bu yapılmadı.

Ali Rıza Paşa Kabinesi bir istihale kabinesi değildi. Şu zamanda memleketin ihtiyacı olan hükümetlerden en bi-tarafı etti. Daha doğrusu Hareket-i Millîye'nin mutâlebat-ı gayr-ı mevkisini nazar-ı dikate alarak onu meşru bir nazarla muhakeme ederek gayr-ı tabiyiliklere karşı bir (fırın) hizmetini görebilecek bir mevkide idi.

Hareket-i Millîye, hükümet-i hazıraya karşı minettar bir vaziyet alacağını büsbütün muârız bir mevkide bulundu.

Ali Rıza Paşa'nın kabinesi tasviyeye mecbur olmasını doğru bulmuyoruz. Şerif ve Reşid Paşalar gibi bütün programı iffet ve namusdan başka bir şey olmayan bir ricâl-i hükümet kimler ile telakkî edilecek kabineye mebusandan adam almamak pek doğru bir düşüncedir. Çünkü kabineden evvel mebusanı tasfiyeye muhtacız.

Hâriceden kabineye bu şerâit dâhilinde kim girebilir.

Herhalde Prens Sabahaddinler, Reşid Beyler'den ümidi kesmeli. Hürriyet ve İtilaf erkânı ise şimdiki halden bu meclisle bu vaziyetle mevki-i iktidara gelmek fedakârlığını ihtiyar eylemezler.

O halde?

O halde Reha-yı Vatan Grubu'nun ufak bir çevirme hareketine şahid olacağız. Kabineden meslekleri cümlece malum olan zevat çekildikden sonra pek o kadar ismi söylenmemiş, bi-tarafımsı bir İttihatçı gelecek. İşte o zaman kabine mebusların istedikleri gibi bir istihale kabinesi oluverecek. Günden güne kabinenin bir köprü kabinesi olması imkânı hâsıl olacak.

Ali Rıza Paşa gibi namuslu bir askeri bu vaziyette görmek istemeyiz. Esasen şimdiye kadar mütecânis gördüğümüz kabinede son istifalarla artık tecânüsden eser kalmamışdır. Binâenaleyh şimdiki halde mebusların bir an-ı karîbe tâlik eyledikleri manevrayı derhal yapıvererek Reha-yı Vatancıları bir emr-i vâki karşısında bulundurmalı. "Hükümete gelmek isterlerse buyursunlar!" demek en kestirme bir yoldur. O zaman efkâr-ı umûmiyye daha seri bir fikir edinebilir. Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni buna alet olmuş görmek istemiyoruz. Neticenin ne olacağı da malumdur. İttihat ve Terakki, o parlak nam ile hareket etmemiş, nihayet ittihattan tevki olmuşdu. Cenab-ı Hak bu milleti bu parlak isimlerin makûs hareketlerinden muhâfaza buyursun.[781]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hükümet ve Meclis-i Mebusan-Üç İstifa-Yeni Nâzırlar" başlıklı metinde, Felah-ı Vatan adında yeni bir grubun ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu grubun önceden kararlaştırdığı gibi Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne yeni bir şekil vermek için kararlarını meclis başkanı aracılığıyla hükümete bildireceği vurgulanmıştır. Ayrıca Hâriciye ve Dâhiliye Nâzırları'nın istifa ettiklerini ve bunların yerine yeni nâzırların tayin edildiği ifade edilmiştir.

[781]Refi Cevad, "Reha-yı Vatan", **Alemdâr,** 9 Şubat 1336/1920 Pazartesi, Adet: 419-2719, s. 1.

"Nihayet mebuslar galiba aralarında hükümete karşı takib edecekleri hatt-ı hareketi kararlaştırdılar. Günlerden beri devam edip giden husus-i ictimâlar ortaya bir Felah-ı Vatan Grubu doğurdu. Felah-ı Vatan, Rumeli, Anadolu Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmanîye cemiyetlerinin bir zeyl-i teşriyesi olsa gerek henüz bunun bir fırka mı veya yalnız bir fikri tahkik ettirmek arzusu etrafında sathi bir sûrette vucuda getirilmiş muvakkat bir teşkilat mı olduğunu öğrenemedik. İnşallah bunu da öğreniriz, bu grub evvelki gün akdedildiği son ictimâdan sonra kabineye şekl u sûretle itimad beyan edebileceğini kararlaştırmış ve bu kararını reis-i meclis vâsıtasıyla hükümete bildirmiştir.

Evvel u ahir yazmış olduğumuz vecihle mebuslar bilhassa dâhiliye ve hâriciye nâzırlarının çekilmesi hususunda ısrar ediyorlardı. Nihayet evvelki gün akşam müşârünileyh ve onlara zamimeten Adliye Nâzırı Mustafa Efendi, hükümeti müşkil bir mevkide bırakmamak için istifaya karar vermişler ve istifalarını sadrazam paşa hazretlerine takdim eylemişlerdir.

Dün sadrazam paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde inikad eden Meclis-i Vükela'da sadr-ı müşârünileyh dâhiliye ve adliye nâzırlarının istifa eylemiş bulunduklarını mevzubahis ederek istifada mu'sır bulunmalarından dolayı kabule mecbur kaldığını söylemiş ve bu esnada hâriciye nâzırı paşa hazretlerinin istifanameleri de meclise takdim edilmiştir.

Bunun üzerine vakitsiz bir buhran-ı vükelaya sebebiyet verilmemek için Dâhiliye Nâzır-ı esbâk Reşid ve Sofya Sefir-i sâbık Sefa ve Bursa Vali-yi esbâk İsmail Hakkı Beylerile Baş müdde-i Umûmî Kâzım Bey Meclis-i Vükela'ya davet edilmişlerdir. Reşid ve İsmail Hakkı Beylerin Dâhiliye Nezâreti'ne kabulden sûret-i katiyyede istinkâf eylemeleri üzerine Nezâret-i müşârünileyh telgrafla Bursa Valisi Hazım Bey'e teklif edilmiş ve müşârünileyh de taleb-i vâki kabul eylemiştir.

Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti'ne Bursa Valisi Hazım, Hâriciye Nezâreti'ne Sofya Sefir-i sâbık Sefa ve Adliye Nezâreti'ne de Başmüdde-i Umûmî Kâzım Beylerin tayinleri tenasüb edilerek keyfiyyet akşamüstü mabeyn-i hümâyun azîmet eden sadrazam paşa hazretleri tarafından arz-ı âtîyye-i âliye kılınmış ve tasdik-i padişahîye iktirân eylemişdir.[782]"

Alemdâr gazetesi, Bosfor gazetesinden aldığı "Reha-yı Vatan Grubu ve Kabine" başlıklı haberi yayınlamıştır. Bu haberde, Reha-yı Vatan Grubu ile kabinenin uyuşmaması nedeniyle Meclis-i Mebusan'ın toplanamadığı vurgulanmıştır. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin, kabinedeki değişiklikleri kabul etmesi şartıyla Reha-yı Vatan Grubu'nun kabineyle anlaşacağı belirtilmiştir.

"Meclis-i Mebusan dünkü gün akd-ı ictimâ etmemişdir. Bunun da sebebi kabine ile Meclis-i Mebusan arasında ittifak hâsıl olmamışdır.

Bu grub cuma günükü ictimâında hükümete tebliğ edilecek kat'î şartları ittifakla kararlaştırmıştır.

Meclis-i Millî azasından biri muharirimize beyânat-ı âtîyede bulunmuştur:

Reha-yı Vatan Grubu'nun mevkii pek metindir. Kabineye teklif edilecek kat'î şartları karar altına aldık. Bu şartlar tahriren tebliğ olunmuşdur. İctimâda son bulunduğum dakikaya kadar 90 mebus tarafından imzalanmışdı. Fakat kâim ki bu aded yüze baliğ olacakdı. Yalnız 20 mebus kalır ki bunların altısı muhâlif ve mütebâkisi müstenkifdir…

Mevzubahis olan şartlar dünkü gün Reşad Hikmet Bey vâsıtasıyla tahriren Bâb-ı Âli'de Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya tebliğde bulunmuşdur.

Kabinece tadilat icrâ edilmedikçe itimad verilmeyeceği hakkındaki iş bu şarta göre kabinece tadilatın resine muvaffakiyet olunmayacak ise buhran-ı vükela vukûa muntazırdır. Grub bilhassa adliye, hâriciye ve ikinci derecede maliye nâzırlarının çekilmesini musırren taleb ediyor.[783]"

[782]"Hükümet ve Meclis-i Mebusan-Üç İstifa-Yeni Nâzırlar", **Alemdâr,** 9 Şubat, 1336/1920 Pazartesi, Adet: 419-2719, s. 1.

[783]"Reha-yı Vatan Grubu ve Kabine", **Alemdâr,** 9 Şubat, 1336/1920 Pazartesi, Adet: 419-2719, s. 1.

Alemdâr gazetesi, Serbestî gazetesinden aldığı "Reha-yı Vatan?.." başlıklı haberi 9 Şubat 1920 tarihli sayısında yayınlamıştır. Bu haberde, Reha-yı Vatan Grubu'nu İttihatçıların kurduğu belirtilmiştir. Bu grubun idarecilerinin girişimleri hakkında şu bilgilere yer verilmektedir.

> "Evet, 93 mebusu cem eden bir hizib teşkil edebilmişler ve buna "Reha-yı Vatan" namı vermişler.
>
> Adı benzesin de yaşı benzemesin! İş bu hizbin veya grubun maksad-ı teşkili ve mahiyet-i mesleği göze çarpan iki noktadan pek kolay istidlâl olunabilir.
>
> 1-Grubun heyeti idaresini teşkil eden şahsiyetleri.
>
> 2-Hemen ilk teşebüsleri daha programını dinlemeden kabinenin kemalen veya kısmen tebdiline karar vermeleri.
>
> Bu tarihi grubun heyet-i idaresini teşkil eden zevat şunlardır:
>
> Bu devletin, bu milletin, bu vatanın sebeb-i perişânesi olmuş ve hâlâ ne dereceye kadar olacağı kalbleri her dakika titreten vicdanları sarsan âlem-i medeniyet-i cihan-ı siyasiyenin efkâr-ı umûmiyyesinin ve en samimi dostlarımızın bizden yüz çevirmesine sebebiyet veren taktil ve tehcir ve bilmûcib Harb-i Umûmî'ye iştirâk-ı amellerini müdâfaaya sarf-ı mesâi eden Celaledin Arif.
>
> Her bulunduğu memuriyetdeki teşebbüsat ve icrâatı ve iktisab eylediği servet ve sâmânıyla kesb-i iştihar eden Bekir Sami.
>
> Birkaç ay neşrettiği İstiklâl gazetesi mündericâtından ve takib eylediği amelden müstağni-yi izah bulunan Rauf Ahmet.
>
> Bahriye Nâzırlığından arzusu hilâfında olarak çekilib askerlikden bile tecrid-iihtiyara mecbur kalmış olan diğer Rauf.
>
> Fizan çulları mezâhim-i ateş-feşanından sonra birkaç günlük dâhiliye müsteşarlığı koltuğunun uyuşturucu yumuşaklığından uzaklaştırılınca mı?
>
> Yarın İttihat tarafından isâd edildiği bankanın mutantan muhabetine alıştırılmış bulunan hamid-i zümre-yi yârânın en savletli zamanlarında mebusan kâtibi bulunmuş ve bir teşhid miktarınca Nâfia Nezâreti makamını işgal eylemiş olan Ahmed Ferid.
>
> Ve tekemmül-ü aded olarak gerek âlem-i medeniyet ve siyaset nazarında ne vecihle telakkî edildiği ve gerek idare-yi dâhiliyece ne tarzda hareket eylediği bilcümle matbûat-ı ecnebi ve İttihat çetesi mezâliminden teberrü eden matbûat-ı dâhiliyece mahiyeti tanınmış ve tanıtırılmış olan yeni çetenin elçiliğiyle maruf bulunan Kara Vasıf Beylerdir.
>
> Biz bu tarifat-ı ledünniyâtının ve bu ledünniyâtdan istihrac edilecek netâyicin takdirini hakiki "Reha-yı Vatan"ı temennî eden millet-i necibeye terk ediyoruz.[784]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hükümetin Beyannâmesi" başlıklı makalesinde şu bilgilere yer vermektedir:

> "Dün Ali Rıza Paşa Hükümeti beyannâmesini Meclis-i Mebusan Dâiresi'nde mebusan denilen zevat-ı kirama okudu.
>
> Fakat biz bu beyennâmeyi pek sıradan ve önemsiz gördük. Beyannâmede nazar-ı dikatimizi celb eden noktaları tasrîh edelim."Merkezle Anadolu'nun mürâselat u muhâberat iâde edilmiş, Meclis-i Mebusan'da İrade-yi Millîye tecelli eylemiş. Tevsi-i mezuniyet usûl-i ihtiyar olunacakmış, Düvel-i İtilafiye'ye verilen lâhiyada eğer meclisin muvâfakatına iktirân ederse yapılabilecekmiş."
>
> Beyannâmede görülen en (ruhlu) mühim nokta bundan ibarettir. Esasen Merkezle Anadolu'nun mürâselat u muhâberatının inkıtâ uğramamış idi. Ali Rıza Paşa Hükümeti, mevki-i iktidara gelmeden evvel bu muhâberat Hareket-i Millîye mümessilleri vâsıtasıyla yapılıyordu.

[784]"Reha-yı Vatan?..", **Alemdâr,** 9 Şubat 1336/1920 Pazartesi, Adet: 419-2719, s. 3.

Bugünde yine öyle yapılıyor. Mürâselat u muhâberatın iâdesi demek Hareket-i Millîye'nin yaptığı gayr-ı tabiliklerden lazım-ı vecihle şikâyet edebilmek, arz-ı mâ-fî'l-bal eyleyebilmekdir. Bu yapılmadı. Temin edilmedi.

İrade-i Millîye, bu Meclis-i Mebusan'ı temsil edemez. Bir türlü adem-i merkeziyet diyemediğimiz şu tevsi-i mezuniyet usûlunün beyannâmede yer bulmasına sebeb de hiç şüphesiz, Prens Sabahaddin Bey Efendi Hazretleri'nin birkaç gün evvel matbûata verdiği muhtıra oluyor…[785]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis Yüz Dört Rey ile Hükümete Beyan-ı İtimad Eyledi" başlıklı metinde, meclis toplantısında söz alan mebusların konuşmalarına ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne güvenoyu verildiğine dâir şu bilgilere yer verilmektedir.

"Dün meclis, Hüseyin Kâzım Bey'in riyâsetinde ictimâ etti. Hükümetin beyannâmesi Heyet-i Vükela'nın huzuruyla sadrazam paşa hazretleri tarafından okundu.

Evvela söz alan Erzurum Mebusu Necati Bey idi:

Necati Bey (Erzurum)-Ahvâl-i dâhiliyemiz hakkında bazı maruzatda bulunacak. Hükümet milletin tecdid yolundaki âmâlini tatmin edememiştir. Vilâyet müstahizamızın bazı aksamında teşkilat-ı idarenin derhal tatbik gibi bir teşkilatı bile ihmal etti. İzmir işgali ve onu takib eden mezâlim ve fecâyi üzerine bekâ ve istiklâlimizin bir tehlike-i muhtemel karşısında bulunduğu takdir edildi ve bir hall-i müdâfaa olunması meşru bir azim ve iman halinde milletin kalbinde, vicdan-ı millîyesinde tecelli etti. Hareket-i Millîye bu arzu-yu umûmiyyeden mütevellid olub birtakım çeteler değildir. Hiçbir vakit hakka tecavüz eylemedikçe silaha mürâcaat etmemişdir. Vicdan-ı umûmiyyeden inbiâs etmiş bir idare-yi millîyedir. Kuva-yı Millîye'ye maksad-ı emeller atıf o derece şâyân-ı tefrindir.

Kuva-yı Millîye tarihi, millî, harsî, iktisadi, siyasi, hukukumuzu müdâfaa için heyeti ictimâiyemizin bir uzvudur. İzmir Hadisesi süngüler sineye dayandıkdan sonra yapılmış bir müdafadır.

Muhtar Bey (İstanbul) -Mütarekenâmeden bahsetmiş ve demiştir ki: Millet-i Osmanîye mütareke ahkâmına tamamıyla riâyet hasat-ı merdanki iktizâsından addeylemiştir ve binâenaleyh İtilaf Devletleri'nden de mütekâbilen bu ahkâma riâyetlerini talebde elbette haklıdır. Hâlbuki aradan 13 ay geçdiği halde hâlâ sulh akdedilmedi. Bu kadar ıstırap çeken bu milletin temâdî-i ıstırabına İtilaf Devletleri'nin adl u nasfet mani olmalıdır ve devletlerin buna razı olmayacaklarını ümitde haklıyız.

Celalettin Arif Bey (Erzurum) -Meclis-i Millîyi topladığından dolayı hükümete teşekür etmiş ve millet ile padişah hiçbir zaman birbirinden ayrılmayacağını ve böyle tehlikeli bir zamanda bütün milletin taht-ı saltanat etrafında yekdil ve yekhukukunu hükümet gibi meclisin de muhâfazaya âmâde olduğunu söyledim.

Mişon Ventura Efendi (İstanbul) –Ekalliyetlerin hukuku esasen tasdik edilmiş mehûzdur.

Şerif Bey (Edirne) söz aldı ve dedi ki:

Teşkilat-ı Millîye denilen şey milletimizin ruh ve vicadanından doğmuştur. Zannetmeyiniz ki her silahını kapan dağa çıkmışdır. Öyle değildir efendiler. Ve Heyet-i Temsiliye denilen adamların içinden herhangi bir şahsiyetin yükselmesine ihtimal yokdur. Efendiler, ortaya meşru bir kuvvet geldikden sonra başka bir kuvvete lüzum kalmaz. Birinci kuvvet padişahımız, ikinci kuvvet millet, üçüncü kuvvet de hükümettir. Bu üç kuvvetten başka hiçbir kuvveti bendeniz tanımıyorum.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) -Millet Meclisi'nin en büyük umdesi tamamiyet-i mülkiye ve istiklâlimizdir. Biz bütün milletler için kudsi-yi basit olarak tanılan hakların bizim içinde tanılacağını ümid ediyorduk. Fakat böyle mi? Yunanlılar Anadolu'ya ayak basması bizim hakkımızda böyle düşünülmediğini işrab ediyor. Bu cinayet elan devam ediyor…

[785]Refi Cevad, "Hükümetin Beyannâmesi" **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 1.

Meclis-i Mebusan'ın Ulu Başkanına:

Hükümetin kıraat edilen beyannamesinden asülesas âmâl-i millet olan vahdet-i millîye ve tamamiyet-i mülkiyemizi ve makâm-ı hilâfet ve saltanatın ve merkez-i hilafet-i celile ve payitaht-ı saltanat-ı seniyye olan İstanbul'umuzun masuniyeti ekalliyetler hukukunun tamamını ve millî-iktisadi inkişâfımıza istiklâl ve serbestî-yi tâmme müzâhiriyetimizi istihdâf etmekde olduğu görülmekle kabineye beyan-ı itimad olunmasını ve bunun tayin-i esâmi ile rey-i vâzını teklif eyleriz.

Bu bâbda cem edilen îrâ tasnif edilerek neticede iki rey muhâlif ve bir müstenkife karşı yüz dört rey ile kabineye beyan-ı itimad edildiği taraf-ı riyâsetden tebliğ edilmiştir.

Adem-i itimad beyan edenler: Numan Efendi (İstanbul), Ömer Feyzi Efendi (Karahisar Şark).

Müstenkif: Celal Nuri Bey (Gelibolu); müteakiben sadrazam paşa, meclisin kabineye karşı ibrâz eylediği emanet-i itimada arz-ı şükran ile şimdiye kadar devam eylediği tarîk-i siyasetinde bad-ı madde berdevam olacağını ve millet için şerefli bir sulh akdine muvaffakiyeti ümid eylemekde olduğunu beyan eylemiştir. Ve perşembe günü ictimâ-i umûmî akdedileceği taraf-ı riyâsetden tebliğ edilerek celseye hitam verilmiştir.[786]"

Yine gazetenin aynı sayısında yayınlanan "Hükümetin Beyannâmesi" başlıklı metinde şu bilgilere yer verilmektedir:

"Dünkü hükümet namına Meclis-i Mebusan'da okunmuş olan beyannâmeyi bervech-i âtî derc eyliyoruz: Hükümet sorumluluğunu üstlendiğimiz zaman memleketin ne halde olduğu herkesçe biliniyordu. O sırada hükümet hemen seçime başlamış ve sevinçle Meclis-i Mebusan'ı toplamıştı. Merkez ile Anadolu arasında haberleşme tekrar sağlanmıştı.

Bundan böyle irade-yi millîyenin meclis-i âliyenizde tecellisi hesabıyla artık kuvaad-ı meşrutiyete tamamen tevâfuk-u harekete hiçbir mani tasavvur olunamaz. Taraf-ı hükümetten evvelce neşrolunan beyannâmeden teşri edilen mekasıdki siyasi zümrelere karşı bi-taraflıkdan ayrılmak kavânin-i mevcuda ahkâmına tamamıyla riâyetkâr olarak bi't-tefrik cins ve mezhep herkesin kanunen mahfuz olan hukukunu masun tutmak sükûn ve asayiş-i halden vâki ve intizam-ı idariyeyi mühimme-i imkân-ı temine sarf-ı muhassal-ı istidat eylemek vatan-ı azizimizin saadeti ve selameti etrafında bütün hissiyat ve temâyülat-ı millîyeyi cem edebilmek inikadına muntazır olduğumuz müselâhanın şerâitini tanzim edecek olan meclisde saltanat ve millet ve hükümet yekdil ve yekcihet olarak temsil edilmektedir. İşte efendiler, desturu imal-i ittihaz olunan şu mekasıda daima sadık kalınmıştır[787].

Said Ali, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Günün En Büyük İhtiyacı" başlıklı makalede, Misak-ı Millî'nin temel hedefinin İttihatçıları tekrar canlandırarak İttihatçılara eski itibarını kazandırmak olduğunu belirtmiştir.

"Her ne yaptılarsa yapdılar, mefsuh Meclis-i Mebusan'da tatbikata karar verdikleri "Misak-ı Millî" esasâtının oradada tervicine zemin-i ihzar ettiler!.. Hâlbuki muvafık muhâlif bütün bi't-tefrik ırk ve millet bütün Müslümanlığın gayesi millî hududlarımız dâhilinde mutlak bir istiklâl-i idari, siyasi ve iktisadiden başka bir noktaya matuf değildi. Şu kadar ki bu Misak-ı Millî perdesi arkasında döndürülen nice dolaplar vardı ki müntesiblerinin kısm-ı külliyesini bundan haberdar etmiyorlardı! Çünkü bu Misak-ı Millîye iştirâk edenler meyânında İttihat ve Terakki ile zerrece alaka ve irtibatı bulunmayan birtakım aza dahi mevcud idi. "Misak-ı

[786]"Meclis Yüz Dört Rey ile Hükümete Beyan-ı İtimad Eyledi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 1-2.

[787]"Hükümetin Beyennâmesi", **Alemdâr,** 10 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 420-2720, s. 2.

Millî"nin esas gayesi ise "İttihat ve Terakki" hortlağına tekrar nefh-i ruh etmek, onu yeniden ihyâ eylemekdi.

Lâyüsel-i âmâ bilfiil bir hayat-ı serseriyane yaşayan Ankara yârân u havişanında bir kısım ise bunu umde ittihaz etmişler, ancak bu gaye uğrunda faaliyete girişmişlerdi…[788]"

4.2.5. Salih Paşa Hükümeti (8 Mart 1920-2 Nisan 1920)

Salih Paşa, 8 Mart 1920 yılında hükümeti kurmuştur[789]. İtilaf Devletleri'nin yapmış olduğu baskı ve yaptırımlara dayanamayan hükümet 2 Nisan 1920 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır. Hükümet ancak 25 gün iktidarda kalmıştır[790].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine" başlıklı makalede, Refi Cevad, Ferid Paşa ile Ali Rıza Paşa Kabineleri'nden bahsederek yeni kurulacak olan Salih Paşa Kabinesi, Kuva-yı Millîye ve Mustafa Kemal hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"Kabine teşkili vazife-i mühimmesi Ferid Paşa Kabinesi'nde Nâfia, Ali Rıza Paşa Kabinesi'nde de Bahriye Nâzırı bulunan Salih Paşa Hazretleri'ne teveccüh etti.

Bu sûretle ikinci bir Ali Rıza Paşa Kabinesi mevki-i iktidara geldi, demektir.

Fakat zaman o zaman değildir. Şimdi mevki-i iktidara gelebilecek olanlar memlekette mevcud olan iki cereyanın mümessilerinden biridir. Daha açık söyleyelim:

Ya Mustafa Kemal Paşa....

Yahut Ferid Paşa....

Değneğin iki ucunda dolaşıyoruz. İtidâl ile hareket edecek zamanda değiliz. Vukûata bidâyetinden beri bir nazar atfedelim:

Sadr-ı esbâk Ferid Paşa Hazretleri istifalarını verdikden sonra mesned-i Sadâret Ali Rıza Paşa Hazretleri'ne tevcih olundu. Ali Rıza Paşa Hazretleri, kabineyi oldukça bi-taraf zevattan teşkil buyurdular. Böyle olmakla beraber Ferid Paşa Kabinesi'nden bir nâzırın Heyet-i Vükela'yı teşkil eylemesine ve Ferid Paşa'nın istifasına sebep olan Kuva-yı Millîye ile anlaşabilmesine ihtimal vermek mantıksızlık idi. Ali Rıza Paşa Kabinesi de Kuva-yı Millîye ile bazen dargın bazen barışık olarak bir müddet beraber geçindiler. Meclis-i Mebusan küşad eyledikten sonra kabinede bazı tadilat yapıldı. Kıymetli azasından bazılarını feda eyledi. Bununla beraber bu tadilat da hoşa gitmişti. Nihayet Ali Rıza Paşa, bazı esaslı sebeplerden dolayı istifa ederek çekildi. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin ne Kuva-yı Millîye taraftarı, ne de aleyhdarı olması memleketi mütereddid bir vaziyette bırakmıştır. Ali Rıza Paşa Hazretleri doğrudan doğruya Kuva-yı Millîye'ye taraftar bulunmuş olsaydı Devlet-i Âliye için sabit bir riyâset tutmak mümkün olabilirdi. Ali Rıza Paşa'yı ise Kuva-yı Millîye'ye tamamen taraftar bir vaziyette görmedik.

Hatta sadr-ı sâbık hazretleri gizli kuvvetlerin icrâ-yı hüküm eylemesine muârız bulunuyorlardı. O halde memlekette biri meşru, diğeri gayr-ı meşru olmak üzere iki kuvvet mevcut idi. Bu iki kuvvetin birlikte hareket eylemesi lazım iken böyle olmadı. En küçük bir meseleyi ele alalım: Ankara'ya tayin edilen bir vali bir türlü mahal-ı memuriyetine gidemiyordu. Hükümet tayin ediyor, Kuva-yı Millîye kabul etmiyordu. Bu ufak tezatlar hemen hemen şûbât-ı idarenin her noktasında görülüyordu. Hâlbuki Ali Rıza Paşa'nın her şeyden evvel Kuva-yı Millîye ile anlaşması daha doğrusu Kuva-yı Millîye hükümeti olarak mevki-i iktidara gelmesi icab ederdi.

Böyle olmayınca vaziyetteki teşevvüş nihayet verilemezdi.

Ferid Paşa Kabinesi'nde Nâfia Ali Rıza Paşa Kabinesi'nde Bahriye Nâzırı bulunan Salih Paşa nasıl bir vaziyet alacaklar?

---

[788]Said Ali, "Günün En Büyük İhtiyacı", **Alemdâr,** 29 Mayıs 1337/1921 Pazar, Numara: 63, s. 3.
[789]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele** C: II, s. 577.
[790]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 114.

Salih Paşa Hazretleri'nin selef-i âlilerinden başka bir sûretle hareket edeceklerini zannetmiyoruz.

O halde bir kabinenin mâmur olabilmesi için dediğimiz gibi memlekette mevcud olan iki cereyandan birine mensub olması icab ederdi. Kaviyyen biliyoruz ki Salih Paşa Kabinesi de mevki-i iktidara gelecek olursa merasimde huzura mutad zevat gibi icrâası mütad resmîyetler yapılacak. Bir beyannâme neşredilecek gazeteler her gün hükümet ile Kuva-yı Millîye'nin iyi geçindiğini kaydedecekler, mülâkâtlar yapılacak âmal-ı millîye terkibine sık sık tesâdüf edeceğiz o kadar...

…Tekrar ediyoruz. Mustafa Kemal Paşa, her zaman yaptığı gibi perde arkasında saklanıp, umura telgrafla müdahale edeceğine bilfiil mevki-i iktidara gelerek kabineyi teşkil eylemeli…[791]"

Refi Cevad, Salih Paşa Kabinesi'nin Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin devamı olduğunu söylemiştir. Salih Paşa'nın iktidara gelmesi halinde Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin izlemiş olduğu politikayı izleyeceğini belirtmiştir. İktidara gelecek olan kabinenin ya Mustafa Kemal taraftarı ya da Ferid Paşa taraftarı olması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin kararsızlığından dolayı başarısız olduğu savunulmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabine Teşkil Etmiş" başlıklı metinde, yeni kabineden sadece Ali Rıza Paşa'nın çekildiği ve diğer azaların aynı şekilde kaldığı belirtilmiştir.

"Gece pek geç vakte aldığımız mâlûmata nazarân Salih Paşa Hazretleri, yeni kabineyi teşkile muvaffak olmuşlardır. Fakat bilemeyiz buna yeni bir kabine demek câiz olacak mı? Çünkü sâbık kabineden yalnız Sadrazam Ali Rıza Paşa Hazretleri çekilmişler ve diğer aza kemalen mevkilerini muhâfaza etmekte bulunmuşlardır…[792]"

Alemdâr gazetesi, (Moniteur Oriental) gazetesinden aldığı "Kabinenin Vaziyeti" başlıklı haberde,

"Elyevm mevki-i iktidarda bulunan hükümet cereyan eden hadisat üzerine ne yapacak? Vaziyet-i umûmiyyede tebeddül vukû bulmadıkça hükümet-i hâzıranın muhâfaza-yı mevkie karar verdiği söylenildi. Fakat görünüşe nazarân bugün ahval, Salih Paşa'nın kabinesini teşkil ettiği günkünden pek başka bir manzara arz etmekdedir. Bu o kadar hakikiyedir ki kabine beyannâmesini okumak için tayin edilen tarihte Meclis-i Mebusan'da isbat-ı vücut edemedi. Bu tehir-i mecburi, Türkiye hayat-ı siyasiyesine yeni bir şekil aldırmış olan emri vakalar husûle gelmiş olduğuna kat'î bir delildir.

Mustafa Kemal'in Hareketi, istinad etdiği fırka düvel-i galebe tarafından takbih edilmiştir. Bu irticâ kuvvetlerini mahv u ifnâ etmek içindir ki İstanbul işgal edildi. Bu hadise bize isbat ediyor ki müttefikler Türkleri İstanbul'da bırakmaya muvâfakat etmişler ise bu arzu ve idarelerinin tesir ve netâyici ihlâl edebilecek her türlü hâkimiyet ve nüfuzdan hükümeti ebediyyen kurtarmak istemelerinden ileri gelmişdir.

[791]Refi Cevad, "Yeni Kabine", **Alemdâr,** 7 Mart 1336/1920 Pazar, Adet: 446-2746, s. 1.
[792]"Kabine Teşkil Etmiş", **Alemdâr,** 7 Mart 1336/1920 Pazar, Adet: 446-2746, s. 1.

> Hâlbuki Salih Paşa, müttefiklerin imhasına karar verdikleri vaziyet-i ahvali muvakkat olsa da garib bir sûretde tebdîl eden temâyülata müsâid göründükleri cihetle mevki-i iktidara getirilmişdir[793].”

Bu metinde, Salih Paşa'nın, kabinede herhangi bir değişiklik yapmadan iktidara geldiği vurgulanmıştır. İtilaf Devletleri, Mustafa Kemal'in hareketini eleştirmişler ve bu hareketi yok etmek için İstanbul'u geçici olarak işgal etmişlerdi.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Kabine Meselesi" başlıklı metinde,

> "Salih Paşa'nın Vaziyeti: Hal ve mevkii dünkü ve evvelki günkü nüshalarımızda yazdığımız şekilde devam etmektedir. Damad Ferid Paşa Hazretleri, memleketin geçirmekte olduğu buhran-ı vahimin istilzam ettireceği bütün tedâbiri ittihaza muvaffak olacak esaslı ve kuvvetli bir heyet-i hükümet teşkil fikrinde bulundukları...[794]"

Ferid Paşa'nın kuvvetli bir hükümet heyeti kurmak için mantıklı ve yavaş bir şekilde hareket ettiği belirtilmiştir.

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İctihâd Tebdilinde Kolaylık…" başlıklı makalesindeki,

> "Salih Paşa Kabinesi, son hadiseler karşısında manasız bir mukavemet gösterdikten sonra İttihat ve Terakki'nin idâme-i mevcudiyetine taraftar bir vaziyet ile yine yeni bir safhaya bürünmek isteyecek. İhtimaldir ki bundan evvelki kabinelerin yaptıkları gibi tasfiye ile idâme-i mevki edebilmek çaresine tevessül edecek.
>
> Kuva-yı Millîye zuhur ettiği zaman körü körüne bir taraftarlık hâsıl oldu. Bu körü körüne taraftarlığın milleti nasıl çıkmaz bir köprüde salladığını gördük.
>
> Kuva-yı Millîye ile hükümetin arasını bulmak üzere Amasya'ya kadar ihtiyar-ı sefir eden Salih Paşa Hazrertleri biraz evvel itilafkâr biraz sonra taraftar ve bugünde aleyhtar bir vaziyet almakta bir mahzur görmüyorlar.
>
> Yukarıda söylediğimiz vecihle Salih Paşa Hazretleri, kabineyi tasfiye eylemelerine hiç lüzum görmüyoruz. Çünkü eminiz ki bu vakfe-yi tereddüd böyle birkaç gün daha devam ederse bilfarz Dâhiliye Nâzırı Hazim Bey pek büyük sehveletle gazetelere Kuva-yı Millîye aleyhinde beyânatta bulunmak hususunda gecikmeyeceklerdir! O halde kabineyi tasfiyeye çalışmak zahmet olmaz mı?[795]"

ifadeleriyle Salih Paşa Kabinesi'nin anlamsız ve karşı konulmaz bir çaba içerisine girerek yeniden İttihat ve Terakki yanlısı bir politika izleyeceğini belirtmiştir. Kuva-yı Millîye ortaya çıktığı zaman Salih Paşa Kabinesi'nin hiçbir araştırma yapmadan doğrudan Kuva-yı Millîye yanlısı bir politika izlemesinin halkı zor duruma düşürdüğünü ve yeni sıkıntıların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğini söylemiştir.

---

[793]"Kabinenin Vaziyeti", **Alemdâr,** 20 Mart 1336/1920 Cumartesi Adet: 458-2758, s. 2.
[794]"Yeni Kabine Meselesi", **Alemdâr**, 28 Mart 1336/1920 Pazar, Adet: 466-2766, s. 1.
[795]Refi Cevad, "İctihâd Tebdilinde Kolaylık…", **Alemdâr,** 3 Nisan 1336/1920 Cumartesi, Adet: 472-2772, s. 1.

Refik Halit, Aydede imzasıyla Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hani Böyle Olmayacaktı?" başlıklı yazısında,

> "Yahu hani kabine istifa etmeyecekti? Hani Ferid Paşa, Dîvân-ı Âli'ye verilecekti? Hani Hürriyet ve İtilaf tefsiğ etti mi? Hani mebuslar kabineye girecekti? Hani Mustafa Kemal İstanbul'a gelecekti? Hani Hareket-i Millîye memleketi kurtaracaktı? Hani Fransa İhtilali'ndeki gibi celâdetleri gösterilecekti? Hani (Felâh-ı Vatan) yedi düvelle başa çıkacakdı? Hani elvan elvan ordular gelecekti? Hani İngiltere karışacak, Fransa bunalacak, İtalya dağılacak, Hind ayaklanacak, Çin canlanacak, cihan pusulayı şaşıracak sonra Lenin ile Enver, Troçki ile Talat kol kola bu karmakarışık harita-yı âlem üzerinde mağribten maşrıka gezecek tozacak hükümran olacakdı? Hani beni asacaklardı ve ayanı dağıtacaklardı, fırkayı kapatacaklardı? Hani Çürüksulu sadrazam olacak, İzzet Paşa kabine teşkil edecek, Cami Bey Dâhiliye Nezâretine gelecekti? Hani istifa için sebeb yoktu?
>
> Hani Mistir Wilson lehimizde idi? Hani Anzavur Bey vuruldu idi? Hani Hazim Bey, mayıs ayında Anadolu köy düğünü yapacaktı? Hani Biga'ya heyet gidecekti? Hani (Piyer Loti) Cemiyeti, heykel dikecekti? Hani Ferid Paşa sadârete bir daha gelmeyecekti? Hani (Tan) bir şey demişti, Hani (Tayms)'in 1 Şubat nüshası bir şey yazmıştı? Hani şöyle olacak, böyle olacak, hulâsa ocak kurtulacak, ocak parlayacaktı?
>
> Bakıyorum, İttihatçılar ne dediyse hep aksi olmuş… Bundan sonra biz söyleyelim, bizi dinleyiniz![796]"

Refik Halit bu yazısında, Hareket-i Millîye'yle alay ederek İttihatçıların savunduğu hiçbir politikanın gerçekleşmediğini savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Salih Paşa Kabinesi'nin İstifası-Ferid Paşa Hazretleri" başlıklı yazıda,

> "Salih Paşa Kabinesi'nin İstifa ederek mesned, celil-i sadâret Damat Ferid Paşa Hazretleri'ne ihale buyrulmuştur.
>
> İstifanın Sebebleri:
>
> Dört beş günden beri Salih Paşa Kabinesi tebdil-i ictihâd ve siyaset eylediği ve şimdiye kadar taraftarı olduğu Kuva-yı Millîye'yi takbih ve tenkid eder yollu bir beyannâme neşrine hazırlandığı malumdur. İşte beynel vükelâ ihtilâf-ı beyannâmeden ve beyannâmenin tarz-ı tahribinden tahdid eylemiş ve heyet-i hükümet namına şâyân-ı teşekkürdürki bu ihtilâfta istifa ile neticelenmiştir.
>
> Daha perşembe günü akşamı nihayet istifaya karar verdikleri anlaşılan Salih Paşa cuma günü refikasını Bâb-ı Âli'ye davet etmiş ve hal u vaziyeti izah ettikten sonra istifa lüzumunu dermeyân etmiştir. Heyet-i Vükela ancak cuma günü akşamı istifanın gayr-ı kâbil ictinab olduğuna karar verdikten sonra Salih Paşa saat yedi buçuk raddelerinde mâbeyn-i hümâyuna azimetle huzur-u mülûkâneye kabul buyrularak kabinenin istifasını hakpay-ı şahaneye takdim etmiş ve istifa-yı vâki mazhar-ı kabul olmuştur.[797]"

Bu metinde, Salih Paşa Kabinesi'nin istifa ettiği belirtilmiştir. Yeni kabineyi Damat Ferid Paşa'nın kuracağı vurgulanmıştır.

---

[796]Refik Halit, Aydede, "Hani Böyle Olmayacaktı?", **Alemdâr,** 4 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 473-2773, s. 1.

[797]"Salih Paşa Kabinesinin İstifası-Ferid Paşa Hazretleri", **Alemdâr,** 4 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 473-2773, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Karşı Gazetelerin Mütelaâtı" başlıklı yazıda, Salih Paşa'nın istifası hakkında,

> "(Moniteur Oriental) Ne Diyor: Salih Paşa, Kuva-yı Millîye müsâid göründüğünden dolayı istifa ediyor. Ferid Paşa, bunun zıttı bir meslek takip ettiğinden dolayı sükût etmiş idi. Journal D'oriente'nin Mütelaâsı: Salih Paşa Kabinesi sükût etti. Çünkü hakikati söylemek lazım gelirse Millîyetperver nâzırlar; Müttefikler, İstanbul'un işgal-i askeri altına aldıkları günden beri garib bir vaziyette kaldılar. Aynı zamanda Felah-ı Vatan Fırkası da sönüyor, mevkiini Hürriyet ve İtilaf'a terk ediyor idi. Rumca Gazeteler Ne Diyor: Rumca gazeteler, Salih Paşa Kabinesi'nin Kuva-yı Millîye resmen takbih meselesinde takip ettiği siyaset-i müstereddiânenin mevki-i iktidardan çekilmesini intâç ettiğini müttehiden beyan ediyorlar.[798]"

Bu gazetelerin demeçlerinden, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etmelerinden dolayı Salih Paşa'nın istifa ettiği anlaşılmaktadır.

4.2.6. İstanbul'un Resmen İşgali ve Meclis-i Mebusan'ın Dağıtılması

İtilaf Devletleri, Türkleri Avrupa'dan atmak istemişler ve bunun içinde bazı girişimlerde bulunmuşlardı[799]. Türk milletinin Güney ve Batı Cepheleri'nde işgalci güçlere karşı direnişe geçmesi ile prestijlerinin sarsıldığını düşünen İtilaf Devletleri yeni kararlar almaya başlamışlardı. Londra'da toplanan İtilaf Devletleri, Maraş'taki Ermeni soykırımı iddiasını gerekçe göstererek Anadolu'daki millîhareketi durdurmak için faaliyetlere başlamışlardı. Bu asılsız iddiayı Türk düşmanı olarak bilinen Lloyd George ortaya atmıştı. Lloyd George'un bu şekilde hareket etmesinin sebebi İtalya ve Fransa'ya İstanbul'un işgali fikrini kabul ettirmekti. Bir süre sonra asılsız Ermeni soykırımı iddiası bir kenara bırakılarak Londra Konferansı'nda artık İstanbul'un işgali konusu gündeme gelmişti[800]. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise Maraş Olayları'nı, Türklerin İtilaf Devletleri'ne karşı bir meydan okuması olarak gösteriyordu. Bu konferansta yapılan görüşmeler sonucunda şu kararlar alınmıştı: 1-İstanbul'un derhal işgal edilmesi. 2-Millî Hareketin öncüsü olan Mustafa Kemal'in Osmanlı Devleti'nden istenmesi. 3-Barış antlaşmasının maddelerinin kabul ettirilmesi[801]. Birinci Londra Konferansı'nda İstanbul'un resmen işgaline ve Kuva-yı Millîye liderlerinin tutuklanmasına karar verilmişti. Bunun üzerine İngilizler, Türk Ocağı'nı basarak aydınları tehdit etmişlerdi.

---

[798]"Karşı Gazetelerin Mütelaâtı", **Alemdâr**, 5 Nisan 1336/1920 Pazartesi, Adet: 474-2774, s. 1.
[799]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 98.
[800]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 187-188.
[801]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 101-102.

15 Mart'ta 150 Türk aydını tutuklanmış[802] ve 16 Mart 1920 yılında İstanbul işgalci güçler tarafından işgal edilmişti. İngilizler aynı gün Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak Türk askerlerini şehit etmişler[803], Meclis-i Mebusan'ı basarak Vasıf ve Rauf Beyleri tutuklamışlardı[804].

İstanbul'un işgal edildiği haberini Mustafa Kemal'e Manastırlı Hamdi vermiştir[805]. Bu haberi alan Mustafa Kemal işgali protesto etmiş ve şu tedbirleri almıştı:

1-İstanbul ile hemen haberleşmenin kesilmesi,

2-İngiliz kuvvetlerinin Anadolu'nun stratejik bölgelerinden çıkarılarak silahsızlandırılmaları için emir vermiş,

3-İstanbul'da yapılan tutuklamalara karşılık Anadolu'da görevli olan İtilaf subaylarının tutuklanması,

4-Adana ve İstanbul'dan Anadolu'ya düşman sevkiyatını engellemek için Geyve ve Ulukışla çevresindeki demiryollarının tahrip edilmesi,

5-Hristiyan ahaliye dokunulmaması ve ülkenin güvenliğini ve huzurunu bozanların, hangi millete ve dine bağlı olurlarsa olsunlar haklarında aynı şiddet ve eşitlikle kanuni işlem yapılması,

6-Anadolu'da bulunan resmi ve gayr-i resmi bütün mâlî kuruluşların kıymetli eşya ve para miktarının tespit edilerek İstanbul'a gönderilmesinin yasaklanması[806].

Aydın Mebusu Hüseyin Kâzım Bey'in başkanlığında Meclis-i Mebusan 18 Mart'ta 24'üncü oturumunun son toplantısını yapmış ve bu oturumda Bolu Mebusu Tunalı Hilmi, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni, Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Beyler ile diğer 14 mebusun imzasını taşıyan bir önergeyle meclis adeta kendi kendini feshetmişti[807]. Padişah Vahdettin'in emriyle 11 Nisan 1920 tarihinde en geç dört ay içinde yeni seçimlerin yapılması şartıyla Meclis-i Mebusan kapatılmıştı[808].

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Türkiye Meselesini Aralarında Hallettiler" başlıklı telgrafda,

---

[802]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 188.
[803]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 274.
[804]Kadir Depsen, **a.g.e.,** s. 138.
[805]Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri,** C: II, s. 492.
[806]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 335-336.
[807]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C: II, s. 147-118.
[808]Sabahattin Selek, **a.ge.,** C: I, s. 336-338.

"Londra müzakerâtı neticesinde Türkiye Meselesi hal edilmiştir. …Bir zat "Puti Parizin" Gazetesi muhâbiri ile vukû bulan mülâkâtında bervech-i âtî beyânatta bulunmuştur: Fransa ile İngiltere arasında hiçbir zaman bu derece itilaf hâsıl olmamıştır... Konferans Paris'te ictimâ akd edecek ve Türkiye sulh ile iştigâl edecekdir. Londra Konferansı'nda pek çok mesele ve birtakım şark meseleleri de mevzubahis olmuştur. İstanbul Asya-yı Suğra ve Suriye hakkında itilaf-ı tam hâsıl olmuştur…[809]"

Alemdâr gazetesinin, Bosfor gazetesinden aldığı "İstanbul Kimseye Verilmeyecek" başlıklı haberde,

"Mösyö Kalemensu, Meclis-i Mebusan'da önemli meselelerden bahsederken İstanbul'un tâli ve akibetine gelince bu şehir hiçbir devlete verilmeyecekdir. Hükümet 71 reye karşı, 450 reyle beyan-ı itimad edilmişdir.[810]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İstanbul'un Mukadderat Meselesi" başlıklı metinde, Türkiye'nin mütarekeden beri yanlış bir siyaset izlediğinden dolayı İtilaf Devletleri'nin karşısında zor duruma düştüğü vurgulanmıştır.

"…İstanbul ve Boğazlar beynelmilel bir hale ifrâğ olunacak ve İngiltere ile Fransa orada kuvvetli bir nüfuza mâlik olacaklar, Türk Hükümeti'nin yeni merkezi Asya-yı Suğra'da olacak imiş…

…Britanya gazetesine nazarân diğerlerine tefavuk edecek sûret-i hal şundan ibaret olacakdır:

"1-İstanbul ve Boğazlar beynelmilel bir hale ifrâğ edilecek, Fransa ve İngiltere müttefiken hâiz-i rüchan bir sûretde icrâ-yı hüküm edeceklerdir.

2-Türk hükümetinin yeni makarrı Asya-yı Suğra'da olacakdır.

3-Sultan, Müslümanların halifesi olarak tanılacak ve İstanbul İslâm'ın dinî payitahtı kalacakdır…[811]"

Alemdâr gazetesi, Nekoduparı gazetesinden aldığı "İstanbul'u Türklerden Almak Makûl müdür?" başlıklı haberi neşretmiştir. Bu haberde ise İstanbul Meselesi hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Fransa Hâriciye Nezâret-i Umur-u Siyasiye Müdürü dün Londra'ya gitmiş. Mûmâileyh Türk Meselesi'ne aid sûret-i tesviyenin hudud-u esâsiyesini ihzar-ı tayin edecektir. Karîben bu esasâtın tedkik-i tezekkürüne ibtidâr olunacağını son nutkunda beyan eden Lloyd George, bu vesile ile İngiltere Hükümeti'nin müzekerât-ı mezbureye aid fikr u mütelaâsını ilana lüzum görmüştür. Bu fikr-i mütelaâ "İstanbul Türklerin elinden alınmalıdır." cümlesiyle hulâsa olabilir. Ayrıca Lloyd George diyor ki: "Türkler hem hakka hem insaniyete karşı birtakım cinayetler işlediler. Binâenaleyh onları cezalandırmak lazımdır. Boğazlara sahib ve hâkim olmak bizim için son derece hâiz-i ehemmiyet-i keyfiyyetdir. Boğazların Türklerin elinde bulunması harbin daha 4 sene uzamasına sebeb oldu. Almanların Türklerin nezdinde yeniden birtakım dolablar çevirmeleri nakısasına kendimizi maruz kılmak ceraimkârâne cinnettir."

[809]"Türkiye Meselesini Aralarında Hallettiler", **Alemdâr,** 19 Aralık 1335/1919 Cuma, Adet: 368-2668, s. 3.
[810]"İstanbul Kimseye Verilmeyecek", **Alemdâr,** 31 Aralık, 1335/1919 Pazartesi, Adet: 380-2680, s. 1.
[811]"İstanbul'un Mukadderat Meselesi", **Alemdâr,** 4 Ocak 1920/1336 Perşembe, Adet: 384-2684, s. 1.

> …Denilebilir ki payitahtdan mahrum bir Osmanlı İmparatorluğu harita âleminden silinmiş bir devletdir. Çünkü Bursa ve Konya'ya nakil olunan bir padişahın zîr-i hükümrâniyesinde kalacak birkaç Anadolu Vilâyetinden mütteşekkil bir Türkiye bu şerâit dâhilinde, hakiki bir hayatı yaşayamaz. …Türklerin daha şimdiden İstanbul'dan tard ve ihrâcı hükümet-i müttefikayı pek müşkil ve ezik vaziyetlere ilga edecekdir…[812]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dünkü Muazzam Miting-İstanbul Türk Kalacaktır" başlıklı metinde, 150.000 Müslüman'ın katıldığı bir mitingin yapıldığını ve bu mitingde bazı noktaların vurgulandığı belirtilmiştir.

> "Dün Sultan Ahmed Meydanı, 100 bin kişilik millî bir galeyânın tecelligâhı oldu. O binlerce Müslüman sırf hak ve adâlet gibi iki mefhum-u hayat için toplanmışlardı…
>
> …Halk bu meydanda tekbirler getirerek İstanbul Türkdür, Türk kalacakdır diye protestoda bulunmuşdur…
>
> Umûmî sulhun ancak beynelmilel adâlet ve muhâdenet esaslarına müsteniden tesis edeceğine kâni olan Türk ve Müslümanlar 13 Kanun-ı Sâni (Ocak) 1920 tarihinde Dün Sultan Ahmed Meydanı'nda akdedilen muazzam miting şark-ı karîb sulh ve musâlemet-i ebediyenin takribine medâr olacak bervech-i âtî kararlar bütün Türk ve Müslüman efkâr-ı umûmiyyesine tercüman olarak arz ederler:
>
> 1-Yalnız hilafet-i İslâmiye'nin makarrı değil tahsisen Türk tarihinin ebedi yegânesi Türk milletinin münferid merkez-i hayatı olan İstanbul'un kemâkân saltanat-ı Osmanîye'ye payitaht olarak ibkâsı,
>
> 2-Makarr-ı hilafet ve saltanat son hatt-ı müdâfaası olan Edirne ve Konya'nın mülk-ü Osmanî'ye muhâfaza-yı merbûtiyeti,
>
> 3-Bütün Garbî Anadolu'nun yegâne mahreç-i ticareti ve bin seneden beri en halis Türk memleketi olan İzmirle mülhekâtının yabancı ellerden kurtarılarak ana ocağına iâdesi,
>
> 4-Anadolu'nun şark ve cenûbu cihetlerinde ahalisi ekseriyetle Türk ve Müslüman olan vilâyetlerimizin saltanat-ı Osmanîye'ye ibkâ-yı merbûtiyet sûretiyle Türk vahdet-i millîye ve siyasisinin halelden vakayası,
>
> 5-Gerek mülk-ü Osmanîye de bulunan Hristiyan gerek memâlik-i sâirede kalan Türk ve Müslüman ekalliyetlerin hukuku ve menâfi-yi meşrûâsını masuniyet-i kâmile halinde tutacak tedâbir-i teminiyenin sıyâneten ve mütekâbilen ittihaz ve tatbik,
>
> 6-Avrupa ile Asya'nın nokta-yı temasında bulunan Türkler Asya muvâzenesinin ve musâlemet-i âlemin âtîyen halelden vakayası hususunda hasbe'l-mevki uhdelerine tertib eden vazifenin ehemmiyet ve ciddiyetini ve insaniyetin menâfi-yi âliyesine derece-i nisbetini bihakkın müdrik olduklarından üç asırdan beri taarruz-ı muhârebelerinden ettiği halde türlü türlü düşmanlara karşı idâme-i hayat mecburiyetiyle mücadelât-i mütevâliyeden kurtulmayan Türk milletinin huzur fikir ve vicdanı ve diğer milel-i mütemedinenin emniyet-i kâmilesine nâil olarak bu vazife-i fahriyye tamamen ve müstemirren ibkâ edebilmesi için ciddi ve samimi muavenet ve irşâdâta mazhariyeti.
>
> Saat 14.30'dan sonra mukarrerât-ı miting heyet-i tertibiyesinden ve Dârülfünunlulardan Tahsin, Fazıl, Osman, Selahaddin, Hakkı, Cevdet Beylerden mürekkeb bir heyet otomobil ile Yıldız Saray-ı Hümâyunu'na giderek bu muazzam ictimâ mukarrerâtını zât-ı hazret-i padişahîye arz eylemişdir. Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin münharifü'l-mizac bulunmaları hesabıyla mukarrerat bilvâsıta huzur-ı hilâfpenahîye takdim olunmuş ve heyet-i tertibiye yaver paşa tarafından kabul edilmişdir.
>
> Ayrıca bu heyet diğer sûretlerini de Meclis-i Âyân mebuslarına takdim etmişdir. Heyet-i tertibiye Âyân Dâiresi'nde azadan Salih Paşa, Nuri Bey, Seyid Bey, Adil Bey taraflarından kabul olunmuş ve miting mukarrerâtıyla hilafeyn-i seda-yı hakk-ı âyâna arz edilmişdir.
>
> Bu heyet diğer sûretlerini de Bâb-ı Âli 'de Sadrazam paşa hazretlerine takdim ile heyet namına Tahsin Fazıl Bey Türk ve Müslümanların menâfi-yi âliye-yi millîye etrafında ittifak

[812]"İstanbul'u Türklerden Almak Makûl müdür?", **Alemdâr,** 5 Ocak 1920/1336 Pazartesi, Adet: 385-2685, s. 1.

ettiğini Türk ekseriyetle meskûn memleketlerimizin mukadderatı hakkında vâki olacak haksızlıklara karşı olan millî galeyânları arz ve izah etmişdir. Sadrazam paşa heyeti beyan-ı teşekkür ederek gençliğin vatanperverâne mücâhedâtını takdir ile hukuk-ı Osmanîye'yi müdâfaa ve siyânet uğrunda yaşayan millî vahdetin memleketimizin selametini mübşir olacağını beyan buyurmuşlardır.

Heyet saat beşden sonra Düvel-i Müvtelika mümessillerini ayrı ayrı ziyaret ederek miting mukarrerâtından büyük milletlerin haberdar edilmesini ve mukarrerâtımızın Sulh Konferansı'na iblâğını ricâ eylemişlerdir.[813]"

Alemdâr gazetesinde neşredilen "İstanbul Meselesi Etrafında" başlıklı metinde İstanbulla ilgili şu haberlere yer verilmektedir:

"En nihayet hak ve hakikat yükseliyor?

Paris 16 Kanun-ı Sâni (Ocak) -(Lümlebir) Mösyö (Lloyd George) ile Lord (Curzon)'un hilâfetin İstanbul'da ibkâsına ve Boğazların beynelmilel hale ifrâğına dâir Fransız projesine iltihak edeceklerini muhtemel addediyor. Türk Meselesi'nin halini Mart'a tâlik mecburiyeti hâsıl olacak gibi görünüyor.

Newyork 10 -Amerika gazetelerinin Avrupa mehâfil-i mevsukasından aldıkları mâlûmata göre İngiltere Hükümeti de İstanbul'un Türk payitahtı olarak hâkimiyet-i Osmanîye'de ibkâsına muhâlefet etmemektedir. İngiltere'nin bu vaziyeti, Fransa ve İtalya'nın nokta-yı nazarına olduğu gibi Hind İslâmlarının âmâl-i hissiyatına da tevâfuk eylemektedir.

İstanbul Boğazlar Meselesi

Paris 16 -(Puti Parizyenin) resmî bir zatın beyanına atfen Fransa ve İngiltere nokta-yı nazarlarının son derece mütevâfık olduğunu, binâenaleyh İstanbul ve Boğazlar hakkında mezkûr iki devlet arasında bir itilaf-ı tam mevcud addedilebileceğini yazıyor[814].

Bu metinde, İngiltere ile Fransa'nın İstanbul Meselesi hakkında aynı fikirde oldukları ve bu devletlerin bu konuda anlaşacakları belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesi, Paris'de neşredilen (Poti Belo) gazetesinden aldığı "İstanbul Türklerindir!" başlıklı haberde şu bilgilere yer verilmektedir:

"Hakiki Türkler bizim dostlarımızdı ve yine dostlarımızdır. Bolşevikler Rusya'dan süpürüldüğü vakit nasıl Rusya bundan mesul tutulamazsa, Türkler de İttihat ve Terakki'nin hıyanetinden mesul tutulamazlar. Neden Türklerin İstanbul'dan çıkarılmasına razı olalım, neden çıkarılmalarına muavenet edelim? Bu bir insâf meselesinden başka millî menâfiimizede mugayirdi.

Türklerin İstanbul'da kalması bizim için elzemdir; nasıl ki Avrupa sulhunun devamı içinde zaruridir. Hiçbir şey işitmek istemeyen sağırlara bunu anlatmak müşkil olmakla beraber, bu lüzumu, konferans azasının, İngiliz dostlarımıza anlatacaklarını ümid ederiz. Padişahı İstanbul'dan çıkarmak, aynı zamanda, âlem-i İslâm'daki nüfuzumuzu ihtiyarımızla gaib etmekdedir. Bütün âlem-i İslâmı aleyhimize ayaklandırmak demekdir. Şarkdaki nüfuzumuzu müdâfaa için tekrar seferler ihtiyarına muktedir miyiz? Diğer taraftan Şark'ta İtalya'da ve Romanya'da olduğu gibi millî bir Kominizm uyandırarak Garb Devletleri aleyhine bir bölük teşkil etmiş oluyoruz. Binâenaleyh Rus Bolşevikleri etrafında, İtilaf Devletleri'nin murâkabesi

[813]"Dünkü Muazzam Miting-İstanbul Türk Kalacaktır", **Alemdâr,** 14 Ocak 1920/1336 Çarşamba, Adet: 394-2694, s. 1-2.

[814]"İstanbul Meselesi Etrafında", **Alemdâr,** 19 Ocak 1336/1920 Pazartesi, Adet: 398-2698, s. 1.

altında mazbût milletlerden bir sed teşkil edeceğimiz yerde, Bolşevikliği garib siyasetimiz neticesinde nevmid-me'yus milletler taarfından kuvvetlendirmiş oluruz.[815]"

Alemdâr gazetesi, İngiliz (Zi o peservar) gazetesinden aldığı "Emir Ali Hazretleri'nin Pek Mühim Beyenâtı" başlıklı makalede, Emir Ali ve Sırb Piskopos Morovik'in İstanbul hakkındaki fikirleri ele alınmıştır. Emir Ali'ye göre:

"Âlem-i İslâm, İstanbul'u din-i İslâm'la pek yakından alakadar bir şehir olmak üzere tanır. İslâmla Türkleri âlem-i İslâm'ın pek candan hadîmi olarak telakkî ederler. Osmanlı halifesi İslâm'ın hükümranı olduğu herhangi bir memleketde din-i İslâm'ın reis-i ruhânîyesi ve cismânîyesi olarak bilinir…

Binâenaleyh dört asırdan beri hilafetin makarrı olan bir şehirden zât-ı şahânenin uzaklaştırılmasının âlem-i İslâm arasında tevlid edebileceği heyecan kolaylıkla anlaşılabilir. Herhangi bir mezhebe mensup olan İslâmlar arasında İstanbul mukaddes ve mübarek mahal olarak tanınmıştır.

Yalnız Türkler mevzubahis olsa bile 1453 senesinden beri ellerinde bulunan bu şehir Türklerin hissiyatıyla alakadardır. Amerikan Muharrir Profesör (Guruzotör)'ün dediği gibi: "İstanbul; Osmanlı edebiyatının, hukukunun ve ilahiyatının kalbi ve ruhudur ve bu şehir Türklere, Paris'in Fransızlara olduğundan daha ziyade kıymetdârdır.

Türklerin İmparatorluğu dâhilinde diğer hiçbir şehir İstanbulla mukayese olamaz. Âlem-i İslâm'da bu şehir İslâmbol yani İslâm şehri nam-ı tahtında tanınmıştır." İstanbul, Avrupa Hükümeti arasında bir mesele tezi olmakdan hâli kalmadı. Zira bu hükümetlerden herbirisi bu şehri kendisi için taleb ediyordu. Bu şehrin bahtiyarı hâkim-i Bahr-i Sefide dâhil olduğu halde üç kıtaya hüküm edebilirdi. İstanbul ve Trakya'nın Türkiye'den nez edilerek Türk Hükümeti'nin Anadolu'ya nakl-i teklifi âle'l-umûm Müslümanlar âle'l-husus Hind Müslümanları meyânında azim heyecan mûcib olmuşdur…

Emir Ali'nin nokta-yı nazarının tamamıyla zıd hissiyatı mâlik olan Sırb Piskopos (Vali Morovik**)** eğer Türklerin Avrupa'dan tamamıyla uzaklaşdırılmadıkları takdirde Şark Hristiyan akvamının hayatı hakkında bervech-i zîr mütelaâtı serd etmiştir:

"İstanbul'un tayin-i mukadderat meselesi diplomatlara aid bir meseledir. Ben ise bir diplomat değilim. Fakat, eğer ben bir İngiliz olsaydım ve eğer Şark Hristiyan akvamının tahlis-i mesele-i nazikesinin hali ile tavzif edilmiş olsaydım yalnız bu milletlerin hürriyetlerini temin ile iktifâ etmez, bu akvamın en muazzam en güzel en mübarek bir abide-i hürriyetleri olan Hristiyanlığın en büyük mabedi bulunan Ayasofya'nın serbestîyesini de temin etmeye bir dakika teredüd etmem. Bu keyfiyyetin İstanbul'da Türk hâkimiyetinin bekâsına rağmen temin edilip edilemeyeceği bilemem. Fakat bildiğim bir şey varsa o da bu kilisenin bir cami olarak kaldığı müddetçe Balkan Hristiyan akvamının kendileri serbest ve hür telakkî edemeyeceklerdir.[816]"

Alemdâr gazetesi, "Birmingam Post gazetesinden aldığı "Yine İstanbul Meselesi" başlıklı makalede, İstanbul Meselesi ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

"Biz İstanbul ve Avrupa'nın Türkler idaresinde bulunan aksamını Cemiyet-i Akvam'ın manda ve murâkabesi altında görmek isteriz. İşte bu sûretle bu mandayı kabul edebilecek bir garb hükümeti aramak zahmetinden âzâde kalabiliriz. Bu sûretle makâm-ı hilafete müdahale edilmiş olmaz ve Müslümanların hayatına da hürmet edilmiş olur. Aynı zamanda her milletin

[815]"İstanbul Türklerindir!", **Alemdâr,** 21 Ocak 1920/1336 Çarşamba, Adet: 400-2700, s. 1.
[816]"Emir Ali Hazretleri'nin Pek Mühim Beyânatı", **Alemdâr,** 3 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 413-2713, s. 1.

mukadderatının bizzat kendi tarafından tayini keyfiyetine de müdahale edilmiş olmaz fakat bu sûret-i tesviye Türkiye, Avrupa'da 500 seneden beri tesirat-ı muzırrasıyla vücûdunu isbat etmiş iki meş'ûm kuvvetden tecrid edilelebilir mi? Bizce eder. Bu iki kuvvetden biri Türk'ün Boğazları taht-ı murâkabesinde tutabilmesi diğeri Hristiyan anasır üzerindeki hâkimiyetidir. Şimdi her hükümetin müttehid olduğu bir esası var. İstanbul'un mukadderatı ne olursa olsun herhalde Türkiye'nin bademe Boğazlar üzerinde bir hakk-ı hâkimiyeti olamayacakdır. Her müttefik hükümet bu hususda müttehidü'l-efkârdır. Çanakkale, Marmara, Boğaziçi her milet sefaini için artık tamamıyla serbest olmalıdırlar. Binâenaleyh bu şerâit dâhilinde Türkler Cemiyet-i Akvam'ın mandası altında İstanbul'da kalabilirler. Diğer taraftan bademe Hristiyan anasır Türk taht-ı idare ve vesâyetinde bırakmaları mevzubahis olamaz. Hristiyan akvamda Cemiyet-i Akvam'ın mandası altında hayatlarını idâme edebilirler. Şüpesiz bu tasvirin birçok noksan cihetleri vardır. Fakat elyevm Türkler hakkında tatbik edilebilecek mükemmel bir plan mevcud değildir. Herhalde öyle bidâyeten dediğimiz gibi Türkleri büsbütün İstanbul ve Avrupa'dan ihraç edivermek neticesinde muhâtaralı bir meslek ve siyasetdir ki bu ancak bilumûm yeni siyasetlerin iflasından sonra tatbikinde muztar kalındığı takdirde tatbik edilebilir."

Yine aynı yazıda (Zinirist**)** mecmûasına (a.t.s.) imzasıyla yazılan bir mektubdan bahsedilmektedir:

"İstanbul'dan henüz avdet ettiğim için size ve karilerinize şunu temin edebilirim ki: Türkler, Rumlar, Ermeniler ileyh: Bilistisna bilcümle anasır, İstanbul'un İngiliz taht-ı idaresinde kalacağını ümid ve bunu beynelmilel bir usul-u idareye tercih ediyorlar. Fransız ve İtalyanlar'dan sarf-ı nazar bugün Türkler, Amerikalıların bile Ermenilere pek muhâdenetkâr olduklarını bildiklerinden onları bile istemiyorlar."

"Sulh Konferansı tarafından Türkiye hakkında her ne karar ittihaz edilirse edilsin İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri mevad-ı sulhîyenin tatbikinde müteallil davranmazlarda şiddetle tatbikini iltizam ederlerse Müslümanlar da dâhil olduğu her memleketi efkâr-ı umûmiyyesinde bu emr-i vakayı kabul etmekde muztar kalacaklardır. Fakat dediğimiz gibi biz asla eser-i zaaf göstermemeli ve Sulh Konferansı'nın kararını tatbikde metin davranmalıyız.[817]"

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Büyük Bir Tebşir: Mileran İstanbul'umuzun Türklerde Kalacağını Söylüyor" başlıklı metinde, Mileran'ın İstanbul hakkındaki şu açıklamalarına yer verilmiştir:

"…Müşârünileyh İstanbul'dan bahisle demişdir ki: Fransa Hükümeti, Türkleri İstanbul'a tasrifden mahrum bırakmakdan ise beynelmilel sıkı bir kontrol altında bunların İstanbul'da ibkâsını tercih edecekdir.

Mösyö Mileran, tekrar İstanbul Meselesi'ne nakl-i kelam ederek bervech-i âtî mütelaâsını dermeyân etmiştir. Londra'da da iki nazariye mevcuddur. Biri Türklerin icab eden teminatla beraber İstanbul'da bırakılmasını iddia ediyor ve diğeri Türkleri oradan çıkarmak istiyor. Fransa, söylemek icab ederse Türklerin ibkâsı taraftarıdır. İngiltere efkâr-ı umûmiyyesi Türklerin kemalen Asya-yı Suğra'ya tebayüdünden tevellüd edecek mehaliki pek iyi anlamıştır.[818]"

[817]"Yine İstanbul Meselesi", **Alemdâr,** 9 Şubat 1336/1920 Pazartesi, Adet: 419-2719, s. 2.
[818]"Büyük Bir Tebşir: Mileran İstanbul'umuzun Türklerde Kalacağını Söylüyor", **Alemdâr,** 14 Şubat 1336/1920 Cumartesi, Adet: 424-2724, s. 1.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Mukaderatımız Hali: Londra Müzâkerâtı" başlıklı metinde, Fransa'nın, İstanbul Meselesi hakkında takip etmiş olduğu politikayla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

> "…Mösyö Barton'un riyâseti altında bulunan Hâriciye Encümeni'nde Mösyö Mileran Fransa'nın Şark'daki menâfiine dâir müttefiklerle teâmülü edilen telgraflarla 1916 Mayısı'nda akdedilen itilaf-ı Meclis-i Âliye'nin geçen Kanun-ı Evveldeki (Aralık) mukarrerâtı hakkında mâlûmat itâ etmişdir. Müşârünileyh bundan maada Türkiye Meselesi'nin Londra Müzâkerâtı'nda büyük bir mevki işgal edeceğini ve orada iki sûret-i tesviye dermeyân edileceği bunlardan biri İstanbul'u Türkler'den almak ve diğeri beynelmilel sıkı bir kontrol ile (İstatiko)'nun muhâfazasından ibaret olduğunu beyan ile Fransa'nın ikinci sûret-i tesviyeyi (Mileran)'ı istimâ ettikden sonra Şark Meselesi'nin sûret-i katiyyede tesviyesi hususu ile Fransa'nın İstanbul'da asrî hukuku ve 1916 senesinde Asya-yı Suğra'yı, Suriye ve Filistin için kabul edilen hukukunun tamamen tasdik edilmesi temennîsini şidetle izhar etmişdir.[819]"

Yine gazetede yayınlanan "İstanbul'un Bizde Kalacağı Tahakkuk Ediyor" başlıklı metinde, Londra Müzâkereleri'nden ve Fransa Meclisi'nden alınan haberlere göre:

> "İstanbul'muzun her şeye rağmen bizde bırakılması fiiliyatla takarrür eylemişdir. Şöyle ki son Londra Müzâkerâtı'nda İstanbul'un bizlerden nez edilmesinin bütün cihan ve âlem-i İslâm'da husûle getireceği aksi tesir ciddiyetle derpiş olunmuş ve İtalya ile Japonya'nın da İstanbul'un Türkler'de bırakılması hakkındaki Fransız nokta-yı nazarına iştirâk eylemeleri üzerine İngiltere de aynı fikri kabul eylemiştir. Binâenaleyh "İstanbul"un katiyyetle bizde bırakılacağı tahakkuk ediyor demekdir.
>
> "Paris gazetelerine nazarân Londra'da münakid-i âli konferansı İstanbul'un Türkler'e bırakılması şu kadarki Boğazların beynelmilel bir kontrol altında serbest bir hale vaazına karar vermişdir. Beynelmilel kontrol heyeti refakatinde lüzum-u mikdar kuva-yı askeriyede bulunduracakdır.[820]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İstanbul'dan Sonra Anadolu'da Türk Hâkimiyetinde" başlıklı metinde, Tan Gazetesi'nin konuyla ilgili şu haberi yer almaktadır:

> "İstanbul Meselesi'nin müzâkeresi için müttefikler arasında vukû bulan ilk ictimâlar esnasında Britanyalılar Osmanlıları Avrupa'dan teb'id etmeye taraftar bulunuyorlardı. Hâlbuki Müslüman tebasını muzır etmemek arzusunda bulunan Fransızlar hasta adamı hastalığınının asr-ı mukarribine ve eski Bizans'da taht-ı temellüküne terk etmeyi tercih ediyorlardı. Mâhazâ daha sonra müttefiklerin bu bâbdaki tasvirleri tebdîl etti. Büyük Türk'ü Avrupa'dan uzaklaştırmaya ittifak-ı ârâ ile arzu eden Britanyalılar bu bâbdaki fikirlerini tebdîl ile bir

[819]"Mukadderatımız Hali: Londra Müzâkerâtı", **Alemdâr,** 15 Şubat 1336/1920 Pazar, Adet: 425-2725, s. 1.
[820]"İstanbul'un Bizde Kalacağı Tahakkuk Ediyor", **Alemdâr**, 17 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 427-2727, s. 2.

dereceye kadar Fransız nokta-yı nazarını tervic ettiler. Hâlbuki aynı zamanda Fransızlar artık Türk'ün himâyesiyle alakadar görünmüyorlardı…[821]"

Yine gazetede yayınlanan "Mukadderatımız Tayin ve Tavazzuhuna Doğru" başlıklı metinde, İstanbul'un geleceği hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"…Ezcümle İstanbul'un hâkimiyet-i Osmanîye'de kalacağı havadisi kesb-i katiyyet ettiği gibi dün aldığımız haberlerde sevgili Anadolu'nun bütün âfakında da hilal-i Osmanîye'nin kemâkâne dalgalanacağı ve haksız olarak gasb edilen bazı aksam-ı vatanımız hakkında da menâfi-yi hayatımıza muvafık kararlar ittihaz olunacağı müşir bulunmaktadır…[822]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mukadderatımız Hakkında Mühim Kararlar-Londra Müzâkerâtı Devam Ediyor" başlıklı metinde,

"…Puti Parizyen gazetesinin Londra muhâbirinin istihsâl ettiği mâlûmata nazarân müttefikler konferansı Türkiye Meselesi hakkında şâyân-ı takdir netâyice destres olmuştur. …Türklerin İstanbul'da ibkâsı hal edilen mesâil arasında bulunmaktadır. …Puti Parizyen gazetesinin istihbarına nazarân parlemento Hâriciye Encümen-i Reisi Mösyö (Barto) cumartesi akşamı başvekilin dâiresine gitmiş ve Reis-i Nâzır Mösyö Mileran tarafından kabul edilmiştir. Mösyö Barto Londra Müzâkerâtı esnasında zât-ı şahânenin İstanbul'da ibkâsı ve Suriye de Fransız nüfuzunun galibesi hususlarını müdâfaa etmesini müşârünileyhten taleb etmiştir.[823]"

Alemdâr Gazetesi'nde yayınlanan "Mösyö Lloyd George'un Beyânat-ı Mühimmesi" başlıklı metinde, Lloyd George İstanbul'un İtilaf Devletleri'nin kontrolü altına alınacağını belirtmiştir.

"…Mösyö Lloyd George, İstanbul hakkında Sulh Konferansı tarafından takib edilen siyasete dâir Avam Kamerası'nda vukû bulan mühim beyânatda geçen kanun-ı evvel'de irad edip, …İmparatorluğun nasfetinden ziyadesi gaybetmişdir. Payitaht müttefikin bayrağı altında bulunur. Ordusundan bahriyesinden mahrum edilmişdir. Nüfuzu zayi olmuşdur…[824]"

Yine gazetenin aynı sayısında yayınlanan "Türkiye ve İtalya Nokta-yı Nazarı" başlıklı haberde ise,

[821]"İstanbul'dan Sonra Anadolu'da Türk Hâkimiyetinde", **Alemdâr,** 19 Şubat 1336/1920 Perşembe, Adet: 429-2729, s. 1.
[822]"Mukadderatımız Tayin ve Tavazzuhuna Doğru", **Alemdâr**, 20 Şubat 1336/1920 Cuma, Adet: 430-2730, s. 1.
[823]"Mukadderatımız Hakkında Mühim Kararlar-Londra Müzâkerâtı Devam Ediyor", **Alemdâr,** 24 Şubat 1336/1920 Salı, Adet: 434-2734, s. 1.
[824]"Mösyö Lloyd George'un Beyânat-ı Mühimmesi", **Alemdâr,** 1 Mart 1336/1920 Pazartesi, Adet: 440-2740, s. 1.

"Türkiye hakkında İtalya'nın nokta-yı nazarının ihraz-ı galebe etmesinden dolayı fevkalâde izhar-ı memnuniyet edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu tamam-ı mülkiyesi prensibi İstanbul'da hâkimiyet-i Osmanîye'nin ibkâsı ve Boğazların beynelmilel hale ifrâğı tekrar kabul edilmiştir[825].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hal ve Mevki" başlıklı makalesinde, Kilikya'da zuhur eden olaylar yüzünden Londra'dan telgraflar geldiğini ve bu telgraflarda İstanbul Meselesi'nin tekrar ele alınması ve Ali Rıza Paşa'nın istifası hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"Eyvah!! Memleket için ne büyük felaket... Son zamanlar da ne kadar iyi idik. İstanbul'un Türkler'de bırakılması takarrür etmiş, İzmir için bile ümit-âver haberler gelmişdi. Dünkü telgraflar, Kilikya Hadisesi üzerine Avrupa'da birdenbire aleyhimizde bir cereyan husûle geldiğini anlatıyor. Fakat kâbil değil! Avrupa'nın artık (Pelerinin) altına bomba saklayan bir Türkiye ile görülecek hesabı kalmamışdır.

Kilikya Hadisesi'ni bütün gazeteler yazdılar. Sansürün bile men etmediği veyahut nasıl olub da edemediği bu mühim hadise hakkında gazeteler birçok şey yazdılar. Yirmi bin Ermeni'nin katlinden bahsedildi. Bu aded üç bin ile on üç bin arasında olarak herkesin ağzında deverân ediyor. Mesele kemiyyetde değil, keyfiyyetdedir. Üç bin değil üç Ermeni'nin bile iftası her zaman olduğu gibi şu sırada da devlet için felaketdir, felaket-i azimadır.

Kuva-yı Millîye, yılanın zehrini kertenkeleden alması gibi kuvvetini İttihat ve Terakki'den aldığı için Kuva-yı Millîye olamazdı. Olsa olsa Kuva-yı İttihadiye olabilirdi. Nitekim yaptığı şenaâtler, cinayetlerle memleketi bugünkü felakete sürükledi. Kabine bittabi bu vaziyet karşısında duramazdı. Çekilmek hususunda geç bile kaldı. Ali Rıza Paşa Hazretleri'nin şimdiye kadar bu delilerle itilaf edebileceğini zannetmesi bile bir hata, bir hata-yı elîm idi…[826]"

Refi Cevad, kuvvetini İttihatçılardan alan Kuva-yı Millîye nedeniyle Kilikya'da meydana gelen hadiselerden dolayı İtilaf Devletleri'nin İstanbul Olayı hakkındaki fikrlerinin değiştiğini belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mukadderatımız ve Lord Curzon'un Fevkalâde Mühim Bir Nutku" başlıklı yazıda,

"Müttefiklerce Türklerin İstanbul'da ibkâsına karar verilmişdir. Çünkü bu, ekseriyetin, hükümetlerin ve müttefiklerin nokta-yı nazarına tevâfuk etmekde idi. Hatib sözüne devam ile demişdir ki: Mütareke'den sonra Büyük Britanya Kilikya'yı işgal-i askeri altına almışdır. Kıtaatımızın cihanın bu kısmındaki muvaffakiyet ve muzafferiyetleri netice-i tabiyesinden olarak bu işgal vâki olmuşdur. Fakat müebbeden Kilikya'da kalmayı hiçbir vecihle arzu ve tasavvur etmediğimizden Teşrin-i sânide muvakkat işgal-ı askeriyeden feragatle mezkûr mıntıkayı ve Suriye Sahili'ne mülahik kısmı Fransızlara teslim etdik. Kanun-ı sâninin nısf-ı ahirine doğru mezkûr mıntıkada iğtişaş zuhur etmiş ve deverân eden haberlerden iğtişaşın karîbü'l-vukû olduğunu istihbar etdiğimizden İstanbul'da Türk Hükümeti nezdinde şiddetli teşebbüsatda bulunmak üzere hemen Fransızlara iltihak etdik. O zaman (Maraş), (Zeytun**)** vesâire mevâki-i mücaverede Türk ihtilâli zuhur etmiş ve iki Amerikalı katledilmişdir.

[825]"Türkiye ve İtalya Nokta-yı Nazarı", **Alemdâr,** 1 Mart 1336/1920 Pazartesi, Adet: 440-2740, s. 1.
[826]Refi Cevad, "Hal ve Mevki", **Alemdâr,** 4 Mart 1336/1920 Salı, Adet: 443-2731, s. 1.

Ermeniler kariyelerde katliamı vürûd eden haberlere nazarân (Maraş)'da Fransızlara karşı taarruz vukûundan evvel başlamışdır. Fransızlar, orada abluka edilerek üç hafta ciddi sûretde muhasara edilmişler ve fâik kuvvetler karşısında çekilmeğe mecbur olmuşlardır… …Fransızlar, gavurunun tesis-i intizamından, Maraş'ı istirdâd ve Hristiyanları temin-i himâyeden ibaret olan ilk vazifesinde kendisine muavenet için derhal yedi sekiz tabur mikdarında takviye kıtaatı göndermişlerdir. Elde etdiğimiz vesîkaya nazarân İstanbul'da bilhassa son haftalar zarfında ati için faal-ı hayr olmayan bir fikr-i tehevvütkârâne ve cidal-cuyanenin tezâyüd etmekde olduğu şüphesizdir. Türkiye Hükümeti ve Türk kuvvâsı tarafından mütareke bariz bir sûretde ihlâl edilmişdir.

Pek çok defalar hasmane tecavüzat vâki olmuşdur. Payitahtla Anadolu'daki Kuva-yı Millîye arasında sûret-i daimede ıslaha ve kuva-yı müsellah nakledilmişdir. Türk zâbitanı sokaklarda öyle bir tavır takınmışlardır ki bu ancak amirlerinden telakkî eyledikleri emrin neticesi olabilir.

Badehu Lord Curzon Ermenistan'a nakl-i kelam ederek demişdir ki: Yeni bir hükümetin esası sâbık Rusya Ermenistan'ı dâhilinde (Erivan)'da teşkil edilmişdir. Ekseriyet-i ahalisi Ermeni bulunan yeni hükümeti kâbil-i müdâfaa bir hudud ile techiz ve iktisaden inkişâf edebilmesi ve denizde bir mahrece mâlik bulunması mekânı olan aksam dâhilinde bir Ermenistan vücûda getirmek arzusundayız.

Hâlihazırda maruz kaldığımız müşkilâtı imkân olsa idi bir sene evvel Türkiye ile akdi lazım gelen muâhedenin şimdi akdedilmesindedir. Paris'e mezkûr muâhedenin akdini işgal eden ahvalı malum olduğu gibi Avam Kamarası'nda sene-yi nihayete doğru vukû bulan tehirinde tarafımızdan tekâsül gösterilmesinden değil ancak Cemâhir-i Müttehide'nin kararına intizar etmekliğimizden münbais olduğuna vakıfdır. İşte sebeb-i tehir bundan ibaretdir, netice itibariyle pek ziyade şâyân-ı teessüfdür. Badehu Lord Curzon, Türkiye muâhede-i sulhîyesi projesinin bu ay nihayetine doğru hazırlanacağından ümidvar bulunduğunu ilave etmiş ve demişdir ki:

Tam bir itilâf dâiresinde hareket etmek neticesini istihsâl eden müttefikler, başka yerlerde zulüm ve itisâf ve katliamlar vukû bulduğu esnada İstanbul'da kendileri ile istihza edildiğini ima eden birtakım ahvalı vaka-yı tecviz edemezler. Badehu Lord Curzon netice-i makal olarak demişdir ki: Bu bâbdaki işimizi ikmal ve mütareke devam etdikçe bunu ve mütareke yerine kaim olacak olan muâhedeyi tatbik etmeliyiz. Bundan maada vazifemizin en müşkil bir kısmı kalır ki o da düçar-ı tazyik olan ve ekserisi tahrib edilmiş olan bu yorgun memleketlerin istikbâlini temine çalışmak olacakdır.[827]"

Bu metinde, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'un Türklerde kalmasının uygun olduğuna dâir karar verdikleri vurgulanmıştır. Fakat İngiltere mütarekeden sonra Adana'yı işgal ederek Fransızlara bırakmıştı. İngilizlerin, ocak ayı içinde bu bölgede Türklerin güya (Ermenilere ve Hristiyanlara) saldırarak asayişi bozduklarını gerekçe göstererek Fransızlarla birlikte İstanbul'a karşı bazı girşimlerde bulundukları belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Tebliğ-i Resmî" başlıklı metinde İttihat ve Terakki liderlerinin Almanya ile işbirliği yaparak Türk milletini I. Dünya Savaşı'na soktuğu belirtilmiştir. Bu savaştan mağlubiyetle ayrılan İttihat ve Terakki liderlerinin İtilaf Devletleri'yle antlaşma imzalayarak ülkeyi terk etmek zorunda kaldıkları vurgulanmıştır. Bu firari İttihatçıların Teşkilat-ı Millîye adı altında yeniden faaliyette

[827]"Mukadderatımız ve Lord Curzon'un Fevkalâde Mühim Bir Nutku", **Alemdâr,** 15 Mart 1336/1920 Pazartesi, Adet: 453-2753, s. 1.

bulundukları belirtilmiştir. İttihatçıların bu faaliyetlerinden dolayı İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u geçici olarak işgal etmeye karar verdikleri ifade edilmiştir.

"…Mütarekenâmenin akdine müteakib Düvel-i İtilafiye'ye gayet ağır bir vazife tertib etdi. İş bu vazife eski memâlik-i Osmanîye'nin bütün ahalisinin bilâ-tefrik-i cins ve mezheb saadet-i müstakbelelerini inkişâflarını hayat-i ictimâiye ve iktisadiyelerini temin edecek bir sulhun temellerini atmakdan ibaret idi.

Sulh Konferansı bu vazifenin ibkâsıyla meşgul iken firari İttihat ve Terakki erkânının mürevviç-i efkârları bulunan bazı eşhas Teşkilat-ı Millîye nam-ı müstearı altında bir tertib teşkil ederek ve padişah ile hükümet-i merkeziyenin evâmirini hiç addetmekle harbin netâyic alınmasından büsbütün tükenmiş olan ahaliyi askerlik için toplamak anasır-ı muhtelife meyânında nifak çıkarmak iâne-i millîye bahanesiyle ahaliyi soymak gibi efâle cüret etdiler ve bu vecihle sulh değil adeta yeni bir muhârebe devrini açmaya teşebbüs eylediler. Bu teşvikat ve tahrikâna rağmen Sulh Konferansı vazifesine devam etti ve nihayet İstanbul'un Türk idaresine kalmasına karar vermişdir. İş bu karar kalb-i Osmanîye'yi müsterih edilecekdir. Ancak bu kararlarını Bâb-ı Âli'ye tebliğ etdikleri zaman icrâasının ne gibi şerâite tabi olduğunuda ihtar eylediler. İş bu şerâit Vilâyet-i Osmanîye'de bulunan Hristiyanların hayatlarını tehlikeye maruz bırakmamak ve elyevm Düvel-i İtilafiye ile müttefiklerinin kuva-yı askeriyeleri aleyhine mütemâdiyen vukû bulmakda olan hücûmlara hitam vermekden ibaret idi. Hükümet-i merkeziye bu ihtara karşı bir dereceye kadar hüsn-ü niyet göstermiş ise de Teşkilat-ı Millîye nam-ı müstearı altında hareket eden eşhas maalesef teşvikat ve tahrikâtlarından vazgeçmek istemediler bilakis hükümeti kendi hareketlerine iştirâk etdirmeğe teşebbüs eylediler.

Herkesin kemal-i heves ile beklediği sulh için büyük bir tehlike teşkil eden bu vaziyete karşı Düvel-i İtilafiye yakında taht-ı karara alınacak ahkâm-ı sulhîyenin tatbikini temin edebilmek üzere tedâbir-i lazımeyi teemmül eylemeye mecbur oldular. Bunun için bir tek çare buldular. Bu da İstanbul'u muvakkaten işgal etmek idi. İş bu karar bugün mevki-i icrâya vaz edildiğinden efkâr-ı umûmiyyeyi beray-ı tenvir nokta-yı âtîye tasrîh olunur:

1-İşgal muvakkatdır.

2-Düvel-i İtilafiye'nin niyeti makâm-ı saltanatının nüfuzunu kırmak değil, bilakis idare-i Osmanîye'de kalacak olan memâlikde o nüfuzu takviye ve tahkîm etmekdir.

3-Düvel-i İtilafiye'nin niyeti yine Türkleri Dersaâdet'den (İstanbul) mahrum etmemekdir. Fakat maazallah-ı teâlî taşrada iğtişaş-ı umûmî veya katliam gibi vukûat zuhur ederse bu kararın tadili muhtemeldir.

4-Bu nazik zamanda Müslim olsun gayr-i Müslim olsun herkesin vazifesi kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hizmet etmek, Devlet-i Osmanîye'nin enkazından yeni bir Türkiye'nin ihdâsı için son bir ümid cinnetleri ile mahvetmek isteyenlerin iğfalatına kapılmamak makâm-ı saltanatdan itâ olunacak evâmire itâat etmekdir.

5-Bâlâda zikrolunan teşvîkata iştirâk eden eşhâsın bazıları Dersaâdet'de derdest olunarak onlar tabi-i kendi efâlinden bilâ-ahire o efâlik neticesi olarak ve kavm-i melhuz ahvalden mes'ul tutulacakdır.[828]"

Yine gazetenin aynı sayısında yayınlanan "İstanbul Ahalisine" başlıklı metinde,

"Kuva-yı Müvtelika zâbitan ve efrâdından yahud Düvel-i Müvtelika bi-taraf hükümet-i sefarethânesinden mazbut vesîkası olmayanlardan maada herhangi bir kimsenin kendi şahsi meskeni dâiresinde hariç bir mahalede silah taşıması katiyyen yasaktır. Bilcümle sekiz santimetreden uzun ağızlı bıçak ve hançerler silah addolunacaktır. Herhangi nev-i ictimâ katiyyen yasaktır. Talimata muhâlif hareket edenler Dîvân-ı Harb-ı Arifi'ye verilip oradan karargir olacak idam ve buna mümasil mücâzâtla tecziye olunacaktır.

16 Mart 1920 Kuva-yı Müvtelika Kumandanı

General H. F. M. Wilson.

"Bir ay vazife-i hareket emrine hâiz Kuva-yı Müvtelika-i Bahriye ve Askeriye eşhasından maada hiçbir kimsenin Galata'da merkez rıhtım hattında Düvel-i Müvtelika

[828]"Tebliğ-i Resmî", **Alemdâr,** 17 Mart 1336/1920 Çarşamba, Adet: 455-2755, s. 1.

Pasaport Dâiresinde vize olunmazdan İstanbul'dan İstanbul Vilâyetinin Anadolu Feneri Pendik hattından şarka herhangi bir noktaya yolculuk etmesine müsâade olunmayacağı ilan-ı keyfiyyet olunur.[829]"

Yine gazetenin aynı sayısında yayınlanan "Hükümetin Tebliğ-i Resmîsi" başlıklı metinde, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'un işgal edileceği şu şekilde haber verilmektedir:

"İtilaf Devletleri mümessil-i siyasilerinin bu sabah hükümete verdikleri notada ve bu akşam gazetelerinde intişar ettiği görülen tebliğ-i resmîyelerinde beyan olunduğu üzere İstanbul bugünden itibaren muvakkaten işgal-i askeri altına alınmış ve uhde-i hükümete tertib eden vezaif ifâ kılınmakta bulunmuş olduğundan cümlenin kemal-i sükûtla iş ve güçleri ile meşgul olmaları tavsiye kılınır.[830]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Osmanlı Millîyetperverlerine Karşı" başlıklı metinde, Paris'te yayınlanan Matin gazetesi 15 Mart 1920'de Fransa, İngiltere ve İtalya'nın İstanbul'u işgal etmeye karar verdikleri haberini şu şekilde duyurmuştur:

"İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Millîyetperverlerine karşı müttefiken hareket etmeleri karargir olmuştur. Mezkûr gazete ilaveten diyor ki: Maksad Türkiye'ye karşı icrâ-yı sefer etmek veya kendi halinde çalışkan anasıra karşı mücadele değil. Enver ve Talat'ın halkı, gâh Berlin, gâh Moskova'ya istinaden hükümet ve ahali üzerinde bir tazyik icrâ etmekden ve Şark'ı Hristiyan milletleri üzerinde müstebidâne icrâ-yı tahakkümden men etmekdir.[831]"

Alemdâr gazetesi, İstanbul'da neşredilen İngiliz (Orient Tiyoz) gazetesinden aldığı "İstanbul'un Muvakkaten İşgali" başlıklı makalede, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'un işgalinin gerekçeleri şu şekilde haber verilmektedir:

"İşgal Türkiye'ye tevdi edilen muâhede-i sulhîyenin Türkiye tarafından âsi Millîyetperverlere rağmen tatbik edilmesini temin için ittihaz edilmiş bir tedâbirden ibaretdir. Millîyetperverler hakkında istimâl ettiğimiz âsi kelimesi memleketin vaka-yı dâhiliyesini hususuyla şu son altı veya dokuz aydan beri takib edenlerce de teslim edilmesi lazım geldiği üzere pek kuvvetli değildir.

Bu müddet esnasında Teşkilat-ı Millîye liderleri olan vilâyetde hükümet-i merkeziyenin heyetiyeti ve nüfuzunu kesr eden bir teşkilat-ı idareyi vücûda getirmişlerdir. Sâniyen, Meclis-i Mebusan'ı kendi adamlarıyla doldurmuşlardır. Sâlisen, hiç olmazsa bir sadrazamın sükûtuna sebeb olmuşlar ve yavaş yavaş makâm-ı sadâretin kuvvet ve nüfuzuna müdahale etmeye başlamışlardır. Râbien, Vilâyetde İzmir Vilâyet-i meşgulesinde Yunanlılara bilâ-ahirede Kilikya havali-yi meşgulesinde Fransızlara karşı muhâsamatda bulunan kıtaat-ı muslihe bulundurmuşdur. Hâmisen, Lord Curzon'un izah ettiği vecihle bu kıtaatı mütefiklere hucumda ve Ermeni katliamları icrâ etmekde istihdâm etmişlerdir. Sâdisen bu müddet esnasında memnu olan silah nakliyatında bulunmuşlardır.

Bütün bu hareket mütarekenâmeyi fesh-i müstakbel şerâit-i sulhîyeyi adem-i tatbik gayelerini istihdâf eyleyen muntazam bir teşkilatın mevcudiyetini isbat ediyor ve bu teşkilat

[829]"İstanbul Ahalisine" **Alemdâr,** 17 Mart 1336/1920 Çarşamba, Adet: 455-2755, s. 1.
[830]"Hükümetin Tebliğ-i Resmîsi", **Alemdâr,** 17 Mart 1336/1920 Çarşamba, Adet: 455-2755, s. 1.
[831]"Osmanlı Millîyetperverlerine Karşı", **Alemdâr,** 17 Mart 1336/1920 Çarşamba, Adet: 455-2755, s. 1.

icrâatının neticelerinden ibaret bulunuyordu. Bu teşkilat liderleri şiddetli bir lisan istimâl ve mahalli ahali üzerinde tazyikat icrâ ediyorlardı.

Düvel-i Müttefika fevkalâde komiserlerinin beyannâmelerinde mevzuhbahis olduğu üzere bu teşkilat Türkiye'ye Almanlarla beraber harbe idhal eden İttihat ve Terakki Komitesi rüesâsının halefleri tarafından idare ediliyordu. Binâenaleyh bu teşkilat rüesâsının komite azalarıyla münasebetde ve Bolşeviklerle de temasda bulunduklarından asla şüphe yokdur. Bunların takib ettikleri siyaset, anarşi ihdâs etmek ve müttefikler aleyhinde ihtilâl çıkarmak idi.

Müttefik komiserlerin izah ettikleri vecihle bu ahval dâhilinde Türkiye'ye muâhede-i sulhîyeyi tebliğ edileceği bir sırada bu şerâitin tamam-ı tatbikini temin etmek üzere tedâbire tevessül etmek ve muâhede-i sulhîyeyi kabul etmeyerek iğtişaşlar tevlid edecek olan bir teşkilatı dağıtmak lazım idi. Binâenaleyh şerâit-i sulhîyeyi tatbik ettirmek ve bu kimselere entrikalarının beyhûde olduklarını isbat etmek için yapılacak yegâne şey payitahtı askeri bir işgal altına alınması idi.

Binâenaleyh birkaç gece evvel tehdit eden vukûatın esbâbı hulâsaten bunlardır. Bu tedâbir kemal-i muvaffakiyetle tatbik edilmişdir. Ve payitaht muvakkaten işgali keyfiyyet-i meyd edelim ki Türkiye'yi istihlâs çarelerinden birincisini teşkil eyleyecekdir. Zira birçok zamandan beri lakayd ve akılsız kimselerin dalavereleri yüzünden pek çok eza u cefaya maruz kalmış ve birçok sıkıntı çekmişdir. Hükümet-i Müttefika Osmanlı İmparatorluğu için siyaset-i maziye dolayısıyla mecburi tahdidat ve mağlub bir memlekete tatbik icab eden muamelât esasasına ve hukuk-ı hakikiyeye istinad eden bir istikbâl arzu etmekdedirler.

Elyevm müttefikler tarafından bir hüsn-ü adâletkârâneye ve Türkiye'nin yeniden ihyâsı âmâline tabien vücûda getirilen bu çerçeve dâhilinde çalışmakla Türk İmparatorluğu için tekrar yaşamak ve bâsübâdelmevt-i serine mazhar olmak kâbildir. Bizzat Türk ricâl-i siyasisi bu sinin ve fera-yı ahire zarfında memleketi salim bir tarîke idhâl hususunda izhâr-ı acz ettiklerinden buna zıd olan tarîkin ihtiyar zamanı çokdan gelmişdir. Ve bu tarîkin ihtiyar edilib edilmediğini görmekde muzaffer-i mütefekkirin ber-hakkıdır. İşte bu hususda ilk adımda payitaht muvakkaten işgali sûretiyle atılmışdır.[832]"

Alemdâr gazetesinin aynı sayısında yayınlanan "Fransızca İstanbul'un Fikri" başlıklı haberde Türkiye'nin devamı için İttihatçılara karşı İtilaf Devletleri'yle itifak yapmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

"Fransızca İstanbul gazetesi, İstanbul'un işgal-i muvakkatını tahsis ettiği mühim bir makalede İstanbul'un işgalini intâc eden İttihatçıların hareketinden dolayı izhâr-ı teesüf eyledikden sonra diyor ki: Türkiye Harb-i Umûmî'ye iştirâkına ve Enver ile Talat'ın cinnetine rağmen yaşayabilir. Fakat bu takib edeceği hatt-ı harekete bağlıdır. Eğer Anadolu'da Hristiyanların katliamı, İtilaf askerlerine karşı tecavüzat ve yolsuzluklar devam eyleyecek olur ise, bunların failleri hasta adamın senin mezarına (Türkiye Ölmüşdür) kitabesini yazacaklardır…

Azimkâr-ı katiyyetle harekete amade İttihat ve Terakki tarafından nasb edilmiş ve Meclis-i Mebusan'dan âzâde bir hükümet yeni bir devre-i muhâsamat küşâdına çalışan çılgınların hareketini men için Müttefikler ile teşrik-i mesâi eylemelidir. Ancak bu fedakârlık sayesindedir ki Osmanlı Devleti mahv ve izmihlâlden kurtulabilir.[833]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Wilson İstanbul'dan Teb'idimizi İstiyor" başlıklı metinde,

[832]"İstanbul'un Muvakkaten İşgali", **Alemdâr,** 19 Mart 1336/1920 Cuma, Adet: 457-2757, s. 2.
[833]"Fransızca İstanbul'un Fikri", **Alemdâr,** 19 Mart 1336/1920 Cuma, Adet: 457-2757, s. 2.

"Waşington'dan vürûd eden telgrafnâmeye nazarân Reis-i Cumhur Wilson Türklerin İstanbul'dan teb'idi lazım geldiği mütelaâsında bulunuyor. Mezkûr telgrafnâmede ilaveten deniliyor ki: Bu fikrin Cemâhir-i Müttehide tarafından müttefiklere verilecek cevabın esasını teşkil edeceği muhakkakdır."

Yine aynı metnin devamında "İstanbul'un İşgalindeki Maksat" başlıklı yazıda,

"Londra'dan vürûd eden bir telgrafnâmeye nazarân Mösyö **(**Bonarlav**)** çarşamba günü Avam Kamarası'nı İstanbul'un işgalinden haberdar etmiş ve demişdir ki: İstanbul'un işgali, şerâit-i sulhîyenin âle'l-usul tatbiki lazım geldiğini ima eylediği Türkiye Hükümeti'ne ihbar edilmişdir.[834]"

İstanbul'un işgalinden sonra Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İstanbul Meselesi" başlıklı makalesinde

"Son zamanlarda şehrimiz matbûatını Mistir Lloyd George'un İzmir ve Trakya Meselesi münasebetiyle İstanbul hakkında vukû bulan beyânatının husûle getirdiği münakaşa iştigâl eylemeye başladı. Mistir Lloyd George'a atf olunan beyânatda İzmir ve Trakya'nın işgale mukâbil İstanbul'un Türkler'de bırakıldığından bahsediliyor. Bu sûretle Devlet-i Âliye'nin zımnen İzmir ve Trakya'nın işgalini kabul eylemiş olması ileri sürülüyor.

Tevfik Paşa Hazretleri, İzmir ve Trakya Meselesi'nde İstanbul ile bir pazarlık yapmaya hatır ve hayallerinden geçirmediğini sarâhaten beyan ediyorlar. Ali Rıza Paşa ise hemen hemen Tevfik Paşa Hazretleri'nin beyânatını teyid ediyorlar. İzmir ve Trakya bizim için ne ise İstanbul da öyledir.[835]"

Hakkı Menald, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ne Bekliyoruz? Başlıklı makalesinde, İstanbul'u kurtarmanın gerekli olduğunu vurgulamıştır.

"…İstanbul'u kurtarmak için ne lazım ise derhal yapılmasını mesullerinden lisan-ı münasible taleb edelim. Ne için duruyoruz? Niçin bekliyoruz? Büyük küçük ikbâl ve istikbâlimiz hususundaki âmâl ve mutâlebatımızı vazedelim. Cesim projlerden uzun vadeli ıslahından vazgeçilerek hiç olmazsa İstanbul'un kurtulmasını taleb edelim. İdam kararımızı kendimiz vermeyelim. Anadolu'yu Türk'ün müdâfaa ve muhâfaza ettiği bir sırada bizler yaranın büyüğünü burada açmayalım. Şanlı Türk'ün kahraman dil-âverlerimizin işlerini akim bırakmayalım. İstanbulsuz Türkiye yapdâr olmaz. İstanbul'u yaşatmak Türkiye'yi yaşatmak demekdir…[836]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mebusan Layık Olduğu Akibete Uğradı" başlıklı metinde, Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesi şu şekilde haber verilmektedir:

[834]"Wilson İstanbul'dan Teb'idimizi İstiyor", **Alemdâr,** 22 Mart 1336-1920 Pazartesi, Adet: 460-2760, s. 1.
[835]Refi Cevad, "İstanbul Meselesi", **Alemdâr,** 6 Ocak 1337/1921 Perşembe, Adet: 738-3038, s. 1.
[836]Hakkı Menald, "Ne Bekliyoruz", **Alemdâr,** 3 Haziran 1337/1921 Cuma, Numara: 68, s. 1.

"Sopa ile tehdid ile sırf Kuva-yı gayrı Millîye çetelerinin tazyiki altında toplanan ve kendisine hasbî olarak milletvekilleri meclis unvanını veren cemiyet nihayet layık ve müstahak olduğu akibete uğramış ve dün feshedilmiştir. Bu Mebusan, mahiyeti ve görmüş olduğu hizmetler meydanda bulunduğu cihetle bu hususa dâir mütelaâ dermeyâna lüzum görmüyoruz.

Bu meclisin feshi esasen hükümet-i meşrûâ-i hâzıranın reis-i kâra gelmesi tasvir olunduğu zaman derpiş edilmiş ve buna müteallik olan irade-i seniyye de dün akşam şeref-sâdır olmuşdur. Bu radde-i mülûkâne sûretini bervech-i âtî derc ediyoruz.

İrade-i Seniyye Sûreti

Esbâb-ı zaruriye-i siyasiden nâşi Meclis-i Mebusan'ın feshi iktizâ etmesine ve Kânûn-ı Esâsî'mizin muaddil yedinci maddesinin fıkra-i mahsusası mûcibince lede'l-iktizâ Heyet-i Mebusan'ın feshi hukuk-ı şahânemiz cümlesinden bulunmasına binâen meclis-i mezkûrun ber-mûcib-i kanun dört ay zarfında yeniden bilintihâb ictimâ etmek üzere bugünden itibaren bir mûcib-i kanun feshini irâde eyledim.

11 Nisan sene 336. (1920)

Bu irade şeref telakkî edilen İstanbul Muhafızı Mustafa Nâtık Paşa Hazretleri, dün öğleleyin Meclis-i Mebusan'a giderek meclisin feshine nâtık olan irade-i seniyyeyi ikinci reisi vekiline tebliğ eylemişler ve o esnada meclis dâiresinde bulunan mebuslarda meclisi terk ettikleri gibi keyfiyyet-i fesihden haberdâr olamayarak ber-mutat gelmekde olan zevat da o saatden itibaren dâireye idhâl edilmemişlerdir. Feshin esna-yı tebliğinde meclisde pek az mebus bulunuyordu. Mebusan Dâiresi'nde kâtib ve hademelerden de tahliye ettirildiği gibi muhafız bölüğüyle polislerin silahları da alınmıştır.[837]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Meclis'in Feshi" başlıklı makalede, İttihat ve Terakki Devri'nin kapandığını ve bunların yerini Kuva-yı Millîye namı ile çetecilerin aldığını ifade etmiştir. Bu çeteciler kendilerini mebus sayarak Fındıklı Sarayı'na gittiklerini vurgulamıştır. Ankara'da Mustafa Kemal'den icabet aldıkdan sonra İstanbul'a geldiklerini belirtmiştir. *"Mustafa Kemal, emrediyor onlar da yapıyorlardı."* Meclisi ve memleketi bu çetecilerden kurtarmak için Damad Ferid Paşa'nın Meclis-i Mebusan'ı feshettiğini iddia etmiştir.[838]"

4.2.7. Dördüncü Damat Ferid Paşa Hükümeti (5 Nisan 1920 - 31 Temmuz 1920)

Damat Ferid Paşa, 5 Nisan 1920'dehükümeti tekrar kurmuştur[839]. Paris Barış Konferansı'ndan hiçbir şey elde edemeyen Damat Ferid Paşa, 31 Temmuz 1920 yılında istifa etmiştir. Fakat Vahdettin tekrar yeni bir hükümetin kurulması için Damat Ferid Paşa'yı görevlendirmiştir[840].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabine Buhranı Etrafında-Yeni Sadrazam" başlıklı yazıda,

[837]"Mebusan Layık Olduğu Akibete Uğradı", **Alemdâr,** 13 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 482-2782, s. 1.
[838]Refi Cevad, "Meclis'in Feshi", **Alemdâr,** 15 Nisan 1336/1920 Perşembe, Adet: 483-2783, s. 1.
[839]Şerafetin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** Cilt: II, Bilgi Yay, Ankara 1998, s. 114-15.
[840]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 186.

"…Zât-ı Hazret-i Padişahîye Salih Paşa Kabinesi'nin istifasını kabul ederek Damat Ferid Paşa Hazretlerini yeni kabineyi teşkile memur buyurmuşlardır. Yeni kabinenin teşkili Zât-ı Hazret-i Padişah tarafından kabul buyrulduktan sonra neşredilecektir.[841]"

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Hürriyet ve İtilaf ve Yeni Kabine" başlıklı yazıda,

"İstihbarat ve istidlalatımıza nazarân Hürriyet ve İtilaf Fırkası Ferid Paşa Kabinesi'ne iştirâk etmeyecektir. Bununla beraber esasen paşa-yı müşârünileyh hazretleri tarafından takib edilen siyaset ile fırkanın nokta-yı nazarı arasında bir ihtilâf mevcud olmadığı gibi kendilerine refika-yı siyasisinde hem fikir ve hem mesleklerinden intihâb eylemeleri bir emr-i tabîi bulunduğundan fırka bütün kuvvetiyle yeni hükümete muzaherete çalışacaktır.[842]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Vaziyet Karşısında" başlıklı makalesinde, Damat Ferid Paşa'nın iktidara geldiğini belirtmiştir. Ali Rıza Paşa'nın istifa ettiği günden beridir buhranın olduğunu vurgulamıştır. İktidara gelen Damat Ferid Paşa Kabinesi'ne İttihat ve Terakki hariç herkesin güvendiğini vurgulamıştır. Damat Ferid Paşa Kabinesi'nin amacını ve izleyeceği politikayı ise şu şekilde izah etmiştir:

"1-Melûf-ı adâlet bir hükümet taraftarlığı,
2-İttihat ve Terakki'yi kazıyacak bir hükümet taraftarlığı,
Ferid Paşa Hazretleri devletin cenk ve silah ile değil, sulh ve selah ile muhâfaza-yı mevcudiyet edebileceğine evvelden beri kâni bulunuyorlardır.
Bâb-ı Âli Ferid Paşa'nın yokluğunu pek acı bir sûrette hissetmiştir. Anlaşıldı ki memleket Ferid Paşa siyasetine şiddetle muhtaç imiş.
Mesela ilk hamlede memleketteki her türlü gayrı tabiliklerin mürrevvic olan İttihat ve Terakki'yi tenkîl hususunda şiddetin en dehşetlisi gösterilmelidir. Memleketi kurtaracak yegâne tedbir bundan ibarettir.
Bu yılanın kafası ezildikten sonra derhal bu perişan vatanda sulh ve sükûn tesis eder.
Ferid Paşa Hazretleri de Köprülü Mehmet Paşa kadar şedit, Kuyucu Murat Paşa kadar tasfiyekâr, Sokullu kadar dûr-endiş bulunacaklardır…[843]"

Alemdâr gazetesinde Refi Cevad'ın imzasıyla yayınlanan "Hatt-ı Hümâyun ve Yeni Kabine" başlıklı yazıda,

"…Bu şımarıklığın bu derece vahim bir hale gelmesine Ali Rıza ve Salih Paşa Kabineleri'nin büyük bir dahli vardı. Ferid Paşa Hazretleri'nden sonra gelen kabineler milleti eşkıyalığa alet eden zorba başıya bir paye veriyorlar ve onunla uzlaşmak, müzâkere etmek küçüklüğünde bulunuyorlardı. Ve "Buna karşı şimdiye kadar kabulüne çalışan mülâyim tedbirler faidesiz kalıyordu.'' Bu isyan halinin daha vahim olduğunu gördük. Buna karşı kat'î

[841]"Kabine Buhranı Etrafında-Yeni Sadrazam", **Alemdâr,** 5 Nisan 1336/1920 Pazartesi, Adet: 474-2774, s. 1.
[842]"Hürriyet ve İtilaf ve Yeni Kabine", **Alemdâr,** 4 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 473-2773, s. 1.
[843]Refi Cevad, "Yeni Vaziyet Karşısında", **Alemdâr,** 5 Nisan 1336/1920 Pazartesi, Adet: 474-2774, s. 1.

bir tedbire ihtiyaç vardı. Ferid Paşa Hazretleri, tekrar ediyoruz, sahip oldukları amme güveni ile memleketi bu şâkilerden temizleyecektir ve etmelidir.

Bunu başta Halife-i Rûy-i zemin-i Padişah-ı Osmanîyan bulunduğu halde millet u âlem insaniyet istiyor, bekliyor.

Binâenaleyh Ferid Paşa Hazretleri riyâsetlerinde bulundukları hükümet heyeti ile her şeyden evvel eşkiyaya haddini bildirecek karışıklıkların tertipçilerini ve teşvikçilerini ezdikten sonra bittabi memlekete asayiş ve intizamı iâde edecek ve bunu nizâm muhakemesini andıran Dîvân-ı Harplerle değil derhal sürat ve katiyyetle yapacaktır.

Aynı zamanda "Düvvel-i Muazzame-i İtilafiye ile" daha samimi "revabıt-ı itminankârâne" tesis edecektir...[844]"

Refi Cevad, Ferid Paşa'dan önce kurulan Ali Rıza ve Salih Paşa Kabineleri'nin Anadolu'daki İttihat ve Terakki'ye birçok taviz verdiklerinden dolayı İttihatçıların şımararak isyan ettiklerini belirtmiştir. Ferid Paşa'nın bu isyanı bastırarak İtilaf Devletleri'yle ilişkileri düzelteceğini savunmuştur.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İleri, Geriye Dönmüş?" başlıklı metinde, İleri gazetesinde, "Ferid Paşa Makâm-ı Sadârete Gelmeli mi, Gelmemeli mi?" başlığıyla neşredilen bir metinden bahsedilmiştir:

"…Bu memleketi ancak Ferid Paşa Hazretleri kurtarabilir. Eğer Ferid Paşa Hazretleri, acilen makâm-ı iktidara gelmeyecek olursa felaket ve inkirazımız muhakkaktır. Şimdiye kadar müşârünileyh hazretleriyle refika-yı muhteremesine tevdi-i mukadderat etmemekle en gayr-ı kâbil-i tamir bir hata irtikâb etmiştik. Yaşasın Ferid Paşa! Yaşasın Hürriyet ve İtilaf!...[845]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ferid Paşa Kabinesi Katiyyen Teşkil Etti-Kuva-yı Millîye Âsidir!" başlıklı yazıda,

"Nihayet dün Ferid Paşa Hazretleri kabinelerini teşkile muvaffak olmuşlar.

Heyet-i Cedide-i Vükela

Sadrazam ve Hâriciye Nâzırı:	Ferid Paşa
Şeyhülislâm:	Dürrizâde Abdullah Bey Efendi
Dâhiliye Nâzır ve Şura-yı Devlet Reis Vekili:	Reşit Bey
Bahriye Nâzır ve Harbiye Nâzır Vekili:	Ferik Mehmet Seyid Paşa
Adliye Nâzırı:	Mahkeme-yi Temyiz İstida Dâiresi Reisi Ali Rüştü Efendi
Maârif Nâzırı:	Rüstem Bey Oğlu Fahrettin Bey
Nâfia Nâzırı:	Doktor Cemil Paşa
Ticaret ve Zirâat Nâzırı:	Ferik Hüseyin Remzi Paşa
Maliye Nâzır-ı Vekili ve Müsteşarı:	Bahriye Muhasebecisi Reşad Bey
Evkâf Hümâyun Nâzırı:	Osman Rıfat Paşa[846].

[844]Refi Cevad, "Hatt-ı Hümâyun ve Yeni Kabine", **Alemdâr,** 6 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 475-2775, s. 1.

[845]"İleri Geriye Dönmüş?", **Alemdâr,** 5 Nisan 1336/1920 Pazartesi, Adet: 474-2774, s. 1.

[846]"Ferid Paşa Kabinesi Katiyyen Teşkil Etti-Kuva-yı Millîye Âsidir", **Alemdâr,** 6 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 475-2775, s. 1.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Sûret-i Hatt-ı Hümâyun" başlıklı yazıda, Yeni Bakanlar Kurulu'nun Kânûn-ı Esâsî'yenin 27. maddesine dayanarak hilâfet ve saltanat makamlarına bağlı olarak kurulduğu belirtilmiştir. Yeni kurulan Bakanlar Kurulu'nun temel hedefinin, Anadolu'da başlamış olan isyan hareketine bilmeden katılarak sulhun bozulmasına sebebiyet verenlerin affedilmesi ve memlekette huzur ve düzeni tekrar tesis etmek için çalışarak gerekli tedbirlerin hızlı bir şekilde alınması olarak belirtilmiştir. Ayrıca hükümetin İtilaf Devletleri'yle ilişkileri düzelterek samimi ve güvenli bir politika izleyeceği ifade edilmiştir.

> "Vezir-i Mealü's-semirim Ferid Paşa, Selefiniz Salih Paşa'nın vukû-u istifası ciheti ile mesned-i sadâret-i derkâr olan ehliyet ve rûyetinize binâen uhdenize tevcih kılınmış ve meşihat-ı İslâmîye dahi Dürrizâde Abdullah Bey, uhdesine ihale edilmiştir. Kânûn-ı Esâsî'nin 27. maddesi mûcibince teşkil eylediğiniz heyet-i cedide-i vükelâ tasdikimize iktirân etmiştir. Mütarekenin akdinden bed ile bittedric nokta-yı selâha takarrüb eden vaziyet-i siyasiyemizi Millîyet namı altında ifâ edilen iğtişaşat vahim bir hale getirmiş ve buna karşı şimdiye kadar ittihazına çalışılan tedâbiri müslihane faidesiz kalmıştır. Ahiren tebarüz eden vekâiye göre bu hal-i isyanın devamı maazallah daha vahim ahvale masdar olabileceğinden iğtişaşat-ı vakanın malum olan mürettib ve müşevvikleri haklarında ahkâm-ı kanuniyenin icrâası ve fakat muğfil olarak bu kıyama iltihak ve iştirâk etmiş olanlar hakkında aff-ı umûmî ilanı ve bütün memâlik-i şahânemizde asayiş ve intizamın iâde-i teyidi tedâbirinin kemal-i sûret-i katiyyetle ittihazı ve ikmali ve bilumûm tebaa-yı sâdıkamızın bu sûretle de makâm-ı hilâfet ve saltanata muhakkak olan merbûtiyet tagayyür-ü napezirinin teşyidi ve bu cümle ile beraber düvel-i muazzama-ı müttelife ile samimi revabıt-ı itminkârane tesisine ve menâfi-yi devlet ve milletin hak ve adâlet esasına istinaden müdâfaasına ihtimam olunarak şerâit-i sulhîyenin kesb-i itidal etmesine ve sulhun bir an evvel akdine sarf-ı mukaderet edilmesi ve o zamana kadar her türlü tedâbir-i maliye ve iktisadiyeye tevessül edilerek müzayaka-i âmmenin mehmâemken tehevvünü katiyyen matlubumuzdur. Cenabı Hakk tevfikat-ı ilâhiyesine mazhar buyursun.
>
> 5 Nisan sene 336 (1920)
> Mehmet Vahdettin.[847]"

Yine Alemdâr gazetesinin aynı sayısında yayınlanan "Hükümetin Pek Mühim ve Tarihi Beyannâmesi" başlıklı metinde şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Bâlâ sütûnumuza derc eylediğimiz fetvâ-yı şerife ve hatt-ı hümâyun hükm-ü münifince âsi addedilen kuva-yı gayrı Millîyeciler takibat-ı şedideye düçar edileceklerdir. Muğfilen iltihak edenlere bir hafta mühlet-i dehâlet bırakılmıştır.
>
> Devlet-i Osmanîye bugün misli görülmemiş bir muhatara içindedir. En hakiki manasıyla vatan tehlikededir. Millet bilmeyerek istemeyerek sürüklendiği o dehşetli muhârebede malen ve canen katiyyen mağlub olmakdan kurtulamamış ve o zamanki hükümet tarafından akdolunan mütareke ile galib devletlere arz-ı teslimiyet edilmiş idi. Artık bu elemli neticeden ibret alarak bundan sonra olsun akla ve hale uygun bir selamet yolu tutulmalı idi. Fakat bu hakikat de layık-ı vecihle anlaşılamadı. Birtakım kesanın yalnız hırs ve menfaat sevkiyle Teşkilat-ı Millîye unvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesad bir taraftan vaziyet-i siyasimizi son derece tehlikeli bir hale getirdi, diğer taraftan da muhârebede uğradığımız zayiattan ve husus ile harb senelerinde yapılan türlü türlü sû-i istimâlat ve cinâyattan dolayı ne

[847]"Sûret-i Hatt-ı Hümâyun", **Alemdâr,** 11 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 475-2775, s. 1.

derin bir sûrette mecruh olan vatan-ı mukaddesimize yeniden yeniye yaralar açtı. Birtakım çirkin hadiselerde Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyyesinde aleyhimize şidetli bir fikir ve cereyan peyda ve şerâit-i sulhîyenin bir kat daha şidetlendirilmesi muhatarasını tevlit etti. Nihayet yine bu ahval-ı tesirat ile Düvel-i Muazzama mütareke ahkâmını İstanbul'u muvakkaten işgal-i askeri elbette almak sûretiyle de tatbik ettiler. Buna karşı erbab-ı isyanın payitaht ile Anadolu arasındaki muhâbere ve müvaredeyi kat'a teşebbüs etmeleri ise en büyük bir hıyanet-i vataniyedir. Bu halde Teşkilat-ı Millîye denilen harekât-ı bağîyâne hem Anadolu'yu korkunç bir istilaya uğratmak hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor. Bugün millet-i Osmanîye'nin büyük düşmanları yalancı Millîyet davasıyla şahsi ihtiraslarına vatan ve millet feda edenlerdir. Bunların öyle felaketli bir akibeti hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir silsile-i cinâyattır. Kânûn-ı Esâsî'yi ve kavânin-i devleti ayaklar altına alarak ahaliden cebren para toplamak, zecren asker almak, para vermeyenlere ve böyle fena bir maksadla askerliği kabul etmeyenlere eziyet etmek, öldürmek, köyleri basıb yağma etmek, köyleri hatta kasabaları vurmak gibi kabahatler müteveliyen ibkâ olunmaktadır. Hâlbuki bu ef'alle emr-i ilahiye münâfi ve şerr-i şerif nazarında da merdud olduğu sûrette merbût-ı fetvâ-yı şerife ile de müeyyettir.

Vatan-ı Osmanîye'nin düçar olduğu dürlü dürlü musibetlerin tamiri ve nüfus ve kuvvet itibarıyla uğradığımız zayiatın telâfisi vücûbundan dolayı hükümet-i hazıra indinde bugün her ferdin hayatı ve sâyı her zamandan ziyade kıymettârdır. Bu cihetle hükümet vasıl olmak istediği maksadı hayır ve selâha kan dökmeden vusulü her vecihle tercih etmekle beraber devletin ve milletin hakikaten tehlike içinde bulunan hayatını ve selametini kurtarmak için yola gelmeyenleri şer'i şerif ve kanun-ı mûtif mûcibince ve hatt-ı hümâyun ile tebliğ olunan irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenâhiye imtisalen tedib etmekde tereddüt etmeyecekdir. Binâenaleyh evvela hareket-i isyaniyenin mürettib ve müşevviki olanların iğfalât ve tehdidatına kapılarak ve yaptıklarının neticesi ne kadar vahim olduğunu düşünmeyerek onlara iştirâk edenlerden bir hafta zarfında izhar-ı nedamet ve şefketlü padişahımız efendimiz hazretlerine arz-ı sadakat edenlerin aff-ı âliye mazhar olacakları sâniyen mürettip ve müşevviklerin ve onlarla beraber harekette inad edecek olan âsilerin şer'an ve kanunen tedib edileceği ve memleketin herhangi cihetinde olur ise olsun gerek ahali-i İslâmiye tarafından sunûf-ı sâire-yi ahaliye gerek sekne-i gayrı Müslime tarafından ahali-yi Müslümiye karşı taaddiyat ve tecavüzat ve kavmi hükümetçe hiçbir vecihle tecviz olunamayacağından böyle bir hal vukûunda mütecasirlerinin ve o hususta müsamaha veya müşareketi görülenlerin şahsen ve şediden düçar-ı mücazet olacakları ilan olunur.[848]"

Bu yazıda, İttihatçıların Teşkilat-ı Millîye adı altında kendi şahsi çıkarları doğrultusunda hareket edip Anadolu'da bir isyan hareketi başlattıkları vurgulanmıştır. Bu harekete bilmeden katılanlara ise af olunmaları için bir hafta süre tanındığını belirtilmiştir. Ferid Paşa Hükümeti'nin Kuva-yı Millîye'yi âsi ilan etmiş ve bu hareketi bastırmak için gerekli izni aldığı belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mühim Bir Tamim" başlıklı metinde, Ferid Paşa'nın, ordunun bütün ileri gelenlerine ve subaylarına artık Harb Bakanlığı'nın kendi sorumluluğu altında olduğunu duyurduğunu haber vererek bunun sebebini de şu şekilde izah etmiştir:

[848]"Hükümetin Pek Mühim ve Tarihi Beyannâmesi", **Alemdâr,** 11 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 475-2775, s. 1.

"Zât-ı Şevket-i Samet Hazret-i Padişahî'nin Harbiye Nezâreti Vekâletine uhdemize tevcihten maksad-ı hümâyunları bir an-evvel dâhiliye-i mülkte asayişin iâdesiyle Devlet-i Osmanîye'nin bir şekl-i muntazam iktisab etmesidir…[849]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Venizelos Israr-ı Muvaffakiyeti" başlıklı metinde,

"…Polonya Konferansı'nın Türkiye muâhedesinin herhangi bir sûretle yeniden tedkikine itiraz ettiği ve Hareket-i Millîye'nin teskin hususunda Yunanistan'a vekâlet verdiği teyid edilmektedir.

Mösyö Venizelos esna-ı mülâkâtında Yunan ordusunun vazifesini ifâ etmeye muktedir olduğu ve bu vazifenin Anadolu'yu istila değil ancak müttefikleri tehdit eden Türk kuvvetlerini itâata icbâr etmekten ibaret bulunduğunu beyan ile demiştir ki: "Mustafa Kemal kıtaatının endişeye mûcib olacak sûrette ilerlemesi üzerine bunların yolunu kat' için Yunan kıtaatının İzmir'den ilerlemesi hususunda mezuniyet aldım.[850]"

Ferid Paşa Hükümeti, İtilaf Devletleri'yle ilişkileri düzeltmeye çalışırken İtilaf Devletleri ise Mustafa Kemal ve Hareket-i Millîye'yi bahane ederek İzmir'i işgal etmesi için Yunanlıları kullandıkları belirtilmiştir. Aslında İtilaf Devletleri'nin temel amacı Ferid Paşa Hükümeti'ni zor durumda bırakarak Ferid Paşa Hükümeti'ne Sevr Anlaşması'nı imzalatmaya çalışmaktı.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Sadrazam Paşa Hazretleri" başlıklı metinde,

"Filhakika medeniyetin uzun ezici bir harbten sonra muzzafer çıkarak artık dünyaya huzur ve saadet ve adâlet bağş eylemeye taahhüt eyleyen muazzam devletlerinin her ne sebeble olursa olsun en kutsi ve bâriz haklarımızı çiğnemeyeceklerinden hâlâ ümidimizi kesmemekliğimiz senelerden beri hürmetle telakkîye alışdığımız medeniyete ne büyük bir itimad perverde eylediğimize bir delildir.[851]"

Ferid Paşa bu metinde, İtilaf Devletleri'ni överek hâlâ İtilaf Devletleri'nden ümitlerini kesmediklerini belirtmektedir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ferid Paşa'nın Muhtırası" başlıklı metinde,

"…Sadrazam Ferid Paşa, şerâit-i sulhîye hakkında bir mütelaât hâvi uzun bir muhtıra tevdi etmiştir. Matin gazetesi bu bâbda diyor ki: Mezkûr muhtıra pek çok delâil ve vasîka ve vilâyet-i metrûkede Türk ahalinin kesâfetine müteallik-i müteaddid istatistikleri ve birçok haritaları ihtiva etmekte ise de bütün bunları ancak birkaç gün zarfında tevdi edilecek olan hakiki cevap teşkil etmemektedir. İstihbar edildiğine nazarân Türkiye, Boğazların murâkebesini kabul ve komisyonda temsil edilmesini talep edecektir. Türkiye muâhede mûcibince ihdâs edilen yeni hükümetleri ve Ermenistan'ın İstikbâlini tasdik edecektir. Fakat bu

[849]"Mühim Bir Tamim", **Alemdâr,** 25 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 493-2293, s. 1.
[850]"Venizelos Israr-ı Muvaffakiyeti", **Alemdâr,** 28 Haziran 1336/1920 Pazartesi, Adet: 551-2851, s. 1.
[851]"Sadrazam Paşa Hazretleri", **Alemdâr**, 29 Haziran 1336/1920 Salı, Adet: 552-2852, s. 1.

sûretle zâyi edilen araziden dolayı tazminat talep etmekte ve İzmirle Trakya'nın terkini kabul etmemektedir[852].

Ferid Paşa bu muhtırasında, Türk halkının adı geçen vilâyetlerde çoğunlukta olduğunu ve bunları kanıtlayan birçok delilin olduğunu iddia etmiştir. Matin gazetesi, kısa bir süre içerisinde bu iddialara hemen cevap verilmeyeceğini vurgulamıştır. Ferid Paşa'nın yeni kurulan devletler ile Ermenistan'ın bağımsızlığını onaylayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin elinden çıkmış olan arazisi için tazminat isteyeceğini ve Trakya ile İzmir'i terk etmeyi kabul etmeyeceği ifade edilmiştir. Bu muhtıradan, Ferid Paşa'nın İtilaf Devletleri'ne birçok konuda taviz vereceği anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Yeni Kabine" başlıklı metinde Refi Cevad, Salih Paşa'nın istifasından sonra yeni kurulan kabinenin çok cansız ve dayanışmadan yoksun olduğunu belirtmiştir. Kabine azalarının fikir yönünden aynı düşüncede olmadıkları ve hatta birbirlerini tanımadıklarını vurgulamıştır. Böyle bir kabinenin memleketi yönetemediğini savunmuştur.

"…Buna birde tesânütsüz kelimesi ilave edilebilir. Çünkü kabinenin ekser-i azası fikr-i tesânüd değil, daha birbirlerini tanımış zevat bile değillerdi. Tabi bu adem-i tecânüs az zaman zarfında kendini gösterdi. Hükümet makinesi istenildiği gibi dönmemeye başladı. Bir tarafta adamakıllı icrâat taraftârı olan bir hizib diğer tarafta bu gibi cereyanlardan müctenip bir grub hâsıla geldi.

Şuna dikkat ediyordu ki İttihat ve Terakki'ye ne zaman bir darbe vurulacak olsa giyotinin baltası daima bir vidaya takılıyor ve bu yedi başlı ejderin kellesi bir türlü koparılamıyor.[853]"

Refi Cevad, Ferid Paşa Hükümeti'nin sürekli İttihat ve Terakki'yi ortadan kaldırmaya çalıştığını ve bunu bir türlü başaramadığını vurgulamıştır.

Dördüncü Damat Ferid Paşa Hükümeti ülke içindeki huzuru ve güveni sağlayamamış, İttihat ve Terakki'ye karşı yapmış olduğu girişimlerde başarısız olmuştur. İtilaf Devletleri'ne birçok konuda taviz verdiği halde düzeni sağlayamamıştır. Bu sebeplerden ötürü hükümet istifa etmek zorunda kalmış ve yeni kabineyi kurma görevi yeniden Damat Ferid Paşa'ya verilmiştir.

[852]"Ferid Paşanın Muhtırası", **Alemdâr,** 30 Haziran 1336-1920 Çarşamba Adet: 553-2853, s. 1.
[853]Refi Cevad, "Yeni Kabine", **Alemdâr,** 1 Ağustos 1336/1920 Pazar, Adet: 586-2886, s. 1.

4.2.8. Beşinci Damat Ferid Paşa Hükümeti (31 Temmuz 1920 - 17 Ekim 1920)

31 Temmuz 1920'de Damat Ferid Paşa hükümeti yeniden kurmuştur. Sevr Antlaşması'nı Ankara Hükümeti'ne onaylatmak için İngiliz ve Fransızların Damat Ferid Paşa Hükümeti'ne yaptıkları baskılar sonucunda hükümet bu baskılara dayanamayarak 17 Ekim 1920 yılında istifa etmiştir[854].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Heyet-i Vükela'nın Tebdili-Yeni Kabine" başlıklı metinde, 31 Temmuz 1920'de Ferid Paşa'nın istifa ettiğini ve hükümeti kurma görevinin yeniden kendisine verildiği belirtilmiştir. Damad Ferid Paşa, Kânûn-ı Esâsî'nin 27. maddesine göre hükümeti kurmuştur.

Bu yeni kabine şunlardan oluşmuştur:

Sadrazam:	Damad Ferid Paşa Hazretleri
Şeyhülislâm:	Mustafa Sabri Efendi Hazretleri
Hâriciye Nâzırı ve Harbiye Nezâret-i Vekâleti:	Damad Ferid Paşa Hazretleri uhdesinde
Şura-yı Devlet Riyâseti:	Rıza Tevfik Bey (avdetine değin Rauf Paşa tarafından vekâlet-i revâbıt edilecekdir)
Adliye Nezâretine:	Nâzır Sâbık Rüşdü Efendi
Bahriye Nezâretine:	Erkân-ı Harbiye riyâseti uhdesinde kalmak üzere Ferik Hamdi Paşa (vekâleten) ibkâen
Dâhiliye Nezâreti:	Reşid Mümtaz Paşa (muvâsaletine değin Ticaret ve Ziraat Nâzırı Cemal Bey vekâleten)
Maliye Nezâretine:	Müsteşar Nazif Bey tarafından vekâleten
Nâfia Nezâretine:	Harbiye Nezâreti Adliye-yi Askeriye Dâiresi Reisi Zeki Paşa
Ticaret ve Zirâat Nezâretine:	Sadâret Müsteşarı Cemal Bey
Maârif Nezâretine:	Hâdi Paşa (avdetine değin Nâfia Nâzırı Zeki Paşa vekâleten)
Evkâf Nezâretine:	Fırkadan Hilmi Paşa.[855]"

Alemdâr gazetesinde Refi Cevad'ın imzasıyla yayınlanan "Hükümet'in Beyannâmesi" başlıklı metinde,

> "…İttihat ve Terakki'nin yaptığı hıyanet-ı vataniye ile devlet nihayet perişan oldu. Bu âsârdide vücût üzerinde ağır ağır ameliyatlar yapıldı. Bugün kötürüm bir halde yatağa serildi… İttihatçılar bundan da istifade etmeyi düşünüyorlar. Propagandalarının makes bulabileceğini ümid ettikleri efkâr-ı müfrite erbabına: …-Zillet ile yaşamaktansa ölmek daha doğrudur…… Biz ise öyle düşünmüyoruz. Devlet-i Âli'ye hasta olsun, kötürüm olsun, ne olursa olsun yeter ki yaşasın, yeter ki sağ olsun hiçbir uzvu kımıldamasada sadece nefes varya bizim için kâfi. Çıkmadık candan ümit vardır. Eğer bu hasta babaya, evladı adam olur da tedavisine itina

[854]Cevdet Küçük, "Damad Ferid Paşa (1853-1923)", **İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 2011, s. 439.
[855]"Heyet-i Vükelanın Tebdili-Yeni Kabine", **Alemdâr,** 1 Ağustos 1336/1920 Pazar, Adet: 586-2886, s. 1.

ederse elbette birgün kendine gelir. Beli doğrultulur… …İttihat ve Terakki'nin gerek payitahtda gerek Vilâyette gerek dâhilde ve gerek hâriçte yaptığı şuruş u fesad temas ediyor… …İttihat ve Terakki bilâ-kayd u şart tecziye edilmeli idi. Bu ise bir türlü yapılamadı.

Hangi hükümet mevki-i iktidara gelse bu azim ile geliyor. Arası bir hafta geçirmez, yavaş yavaş bir uyuşukluk arz olunur. Nihayet bu müddette unutuluyor ve geçip gidiyordu. Sadrazam Damat Ferid Paşa, ikinci defa büyük bir azim ile mevki-i iktidara geldikleri zaman her şey yolunda idi…

Kuva-yı bağîyyeden Kuva-yı İnzibatiye'ye fevc fevc iltihak edenler bulunduğu halde halifenin askerinden tek bir adamda kuva-yı gayrı millîyeye iltihak eylememişti. Bununla vaziyetin ne derece hükümetin lehinde olduğu anlaşılır... ...Bir kumandan bu Anadolu isyanını on beş günde bitirir, kökünden kazırdı. Mustafa Kemal olsun, hempâları olsun bu İttihatçı dolabının artık dönecek, çevrilecek bir hali kalmadığını pek güzel anlamışlardır. Meseleyi hal etmek için dediğimiz gibi azimperver ve cesur bir kumandana ihtiyaç vardır.

...Genç bir mirâlayı, cesur bir kaymakam-ı câri bir binbaşı da o işi görebilir. Zira beyannâme mündericâtından anlıyoruz ki hükümet Devlet-i Âliye'yi, kurtarmak için isyan-ı tedibe mecburdur. Bugün merkezden vukû bulacak ufak bir hareket Anadolu'yu baştanbaşa ayaklandırır ve Mustafa Kemal de, hempâlarını da maârif nâzırları dâhil olduğu halde sopa ile kovdurur. Hükümetin bu defa muvaffak olması devletin hayat u memat meselesidir. Yalnız Anadolu isyanı ile değil payitahta da hâfiyen icrâ-yı faaliyet eden şahsiyetler ile de meşgul olmalı. Her zaman söylediğimiz gibi yine söylüyoruz: Anadolu Hareketi'nin dimağı buradadır. Buradaki İttihatçılardır.

Beyannâmede zikredilen aff-ı umûmî meselesini de itiraf edelim ki biz biraz vâsi ve etraflı gibi görüyoruz. Acaba bundan müstefid olanların hududu nasıl, ne gibi bir miyar ile tehdid edilecek? Acaba bu madde bizden en kat'i icrâatta intizar eden Avrupa devletleri üzerinde ne gibi tesir tevlid edecek? Doğrusu bu da pek şâyân-ı dikkattir. Ümid ederiz ki hükümet bu hususu nazar-ı dikkate almakta dahi ihmal göstermeyecektir…[856]"

Aslında bu beyannâmeden, İtilaf Devletleri'nin Anadolu isyanı diye nitelendirdikleri Anadolu Hareketi'ni bastırması için Ferid Paşa Hükümeti'ne baskı yaptıkları anlaşılmaktadır. İtilaf Devletleri ayrıca Sevr Antlaşması'nı da Ferid Paşa Hükümeti'ne imzalatmaya çalışmışlardır.

Refi Cevad'ın, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulhun İdâmesi" başlıklı makalesinde,

"Sulh imzalandı. Pek ağır olan şerâit-i sulhîye, bize iktihamdan daha ziyade bir kayd u şart bırakıyor. Anadolu asayiş-i hükümet, Anadolu'da asayişi temin etmekle İstanbul'un vaziyetini tesbit edebilecek. Başka türlü olursa bizim Avrupa'dan çıkmamız mevzubahis oluyor. Avrupa'dan çıkmak İstanbul'dan çıkmaktan gayrı bir şey değildir. Çünkü bizi Avrupa'ya revâbıt eden yalnız payitaht kalmıştır. Hükümetin İstanbul'u müdâfaa ve muhâfaza için son derece çalışacağı bir emr-i muhakkaktır. Bâhusus İstanbul'u elden kaçırmamak için yapılacak şeyin şekli evvelki gibi de olmayacaktır. İttihatçılar, son yapılacak şeyi daima evvel yaparak milletin menâbi-i hayatiyesini kuruttukları gibi devletin istinad edebileceği bütün kozları çürüttüler.

İttihat ve Terakki haydutları, bize öyle bir leke sürdüler ki herkesin nazarında tehlikeli olduk. Muâhede-i Sulhîye'de itirazımıza verilen cevap hakkımızda ne düşünüldüğünü ne fikir edinildiğini bize sarihen anlatıyor idi. Bütün dünya nazarında korkulacak bir mevki vaz ediyor ve bundan dolayı mânevî bir çember içinde sıkılıyoruz.

[856]Refi Cevad, "Hükümetin Beyannâmesi", **Alemdâr,** 5 Ağustos 1336/1920 Perşembe, Adet: 590-2891, s. 1.

> Sulhu şu şerait dâiresinde idâme edebilmek için onu ihlâl edebilecek mahiyette olanların kafaları ezilmeli. Hükümetin her şeyden evvel yapacağı hareket budur...[857]"

Refi Cevad, Sevr Antlaşması'nın imzalandığını ve bu antlaşmanın şartlarının çok ağır olduğunu belirtmiştir. Bu antlaşmadan anlaşılacağı üzere, eğer Damat Ferid Paşa Hükümeti İstanbul'da güveni ve huzuru sağlayamasa İtilaf Devletleri'nin, İstanbul'u işgal edecekleri anlaşılmaktadır. Bu duruma sebebiyet verenlerin İttihatçılar olduğunu vurgulamıştır. Refi Cevad, Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan tek bağın İstanbul olduğunu savunmuş Türkiye'nin İstanbul'u kaybetmesi halinde Avrupa'dan çıkacağını iddia etmiştir. Dolayısıyla yapılan barış antlaşmasını bozanın derhal en şiddetli şekilde cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır. İttihat ve Terakki yüzünden bütün dünyanın gözünde Türklerin tehlikeli olduğu ve dolayısıyla mânevî olarak Türklerin çökertilmeye çalışıldığını söylemiştir.

Alemdâr gazetesinde, Refi Cevad'ın imzasıyla yayınlanan "Sadrazam Paşa'nın İstifası" başlıklı makalede,

> "Ferid Paşa Hazretleri'nin bu defaki istifaları evvelkilerden daha sakin ve daha sessiz oldu. Bu istifayı hiçbir zaman memnuniyet ile görmedik. Zira Ferid Paşa Hazretleri'nden birçok hizmetler bekliyorduk ve bu hizmetleri beklemekte haklı idik. Bir ricâl-i devlet için her şeyden evvel memlekete mâl olmak lazımdır. İtiraf edelim ki Ferid Paşa Hazretleri, kendilerini istediğimiz gibi memlekete mâl etmediler. Sadrazam Paşa'nın sebeb-i istifası adamsızlık, imkânsızlık ve kimsesizliktir.[858]"

Refi Cevad, Sadrazam Ferid Paşa'nın ülkeyi iyi yönetmediğini söylemiştir. Ferid Paşa'nın kendisinden bekleneni yapamadığı için istifa ettiğini belirtmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türkiye'nin Müşkilâtı" başlıklı yazıda, Orient Tiyoz'dan, tercüme edildiğine göre Damat Ferid Paşa'nın şu sebepten dolayı istifa ettiği belirtilmiştir: *"Sadrazam Ferid Paşa Hükümeti, istifasını vermiştir. Mezkûr kabine Türk muâhedesini imza etmekden başka bir şey yapmamış ve işte bundan dolayı çekilmeye mecbur olmuştur…*[859]"

Aslında Refi Cevad'ın neşrettiği Alemdâr gazetesi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yayın politikasıdır diyebiliriz. Damat Ferid Paşa fırkaya yaklaşıp fırkanın fikir ve düşünceleri çerçevesinde hareket ettiği zaman Alemdâr gazetesi ve sahibi Refi Cevad,

[857]Refi Cevad, "Sulhun İdâmesi", **Alemdâr,** 14 Ağustos 1336/1920 Cumartesi, Adet: 599-2899, s. 1.
[858]Refi Cevad, "Sadrazam Paşanın İstifası", **Alemdâr,** 19 Ekim 1336/1920 Salı, Adet: 661-2961, s. 1.
[859]"Türkiye'nin Müşkilâtı", **Alemdâr,** 21 Ekim 1336/1920 Perşembe, Adet: 663-2963, s. 1.

Damat Ferid Paşa'yı ve kabinesini destekleyen makale ve yazılar kaleme almış fakat bu durumun aksi zuhur ettiğinde ise Damat Ferid Paşa'yı ve kabinesini yermiştir.

4.3. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılması

4.3.1. Millî Mücadele Aleyhindeki Fetvâlar

Mustafa Kemal'in Anadolu'da etkinliğini arttırması İstanbul yönetimini kaygılandırmıştı. İstanbul Hükümeti, seçimlerin yapılarak Ankara'da yeni bir meclisin açılacağı kararını haber alınca endişesi bir kat daha artmıştı. Vahdettin, Ankara'da yeni bir meclisin açılmaması için bazı girişimlerde bulunmuştu. Damat Ferid Paşa Hükümeti 11 Nisan 1920 yılında Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah Efendi'ye hazırlatmış olduğu fetvâyı düşman uçaklarının desteğiyle Anadolu'ya dağıttırmıştı. Bu fetvâda Millî Mücadele Hareketi'nin liderleri âsi ilan edilmiş ve bu harekete katılanların öldürülmelerinin dinen uygun olduğu vurgulanmıştı[860].

Alemdâr gazetesinin 11 Nisan 1920 tarihli sayısında yayınlanan "Fetvâ-yı Şerife Sûretidir" başlıklı metinde, İstiklâl Hareketi'ni teşkilatlandırıp yönetenlerin âsi olduğu ilan edilerek bunların katledilmelerinin dinen uygun olduğu vurgulanmıştır.

> "Sebeb-i nizâm-ı âlem olan halife-i İslâm ademullah-ı tealâ-yı hilâfet-i ilâyevmülkıyam hazretlerinin taht-ı velayetinde bulunan bilâd-ı İslâmiye bazı eşhas-ı şerire ittifak ve ittihad ve kendilerine rüesâ intihab ederek tebaa-i sadıka-i şahâneyi hıyal ve tezvirat ile iğfal ve idlâle ve bilâ-emr-i âli ahaliden asker cem'ine kıyam edip zahirde askeri iâşe ve teçhiz bahanesiyle ve hakikatte cem-i mal sevdası ile hilâf-ı şer'i şerif ve mugayyir-i emr-i mûnif ve bu vecihle ibadullaha zulmü itiyad ve tecrime cesaret ve memâlik-i mahrusanın bazı kurra ve bilâdına hücûm ile tahrib ve hâk ile yeksan ve teba-yı sâdıkadan nice nüfus-u masumeyi katil ve itlâf ve demm-i mahfufe-i sufk-i âraka ettikleri ve canib-i emirül müminin den mensup bazı memureyni ilmiye ve askeriye ve mülkiyeyi hodbehod azil ve kendi hempâlarını nasb ve merkez-i hilâfet ile memâlik-i mahrusanın muvâsalat ve münâkalat ve muhâberatını kat' ve taraf-ı devletten sâdır olan evamirin icrâasını men ve merkezi diğer memâlikten tecrid ile şevket-i hilâfeti kesr ve tevhini kasdederek makâm-ı muallâ-yı imamete ihanet etmekle itaat-i imamdan huruç ve Devlet-i Âliye'nin nizâm ve intizamını ve bilâdın asayişini ihlâl için neşr-i ârâ-i ceyf ve işaâ-yı ekazip ile nasıl fitneye sâiki ve sâyı bilfesad oldukları zahir ve mütehakkik olan rüesâ-yı mezburun ile avanve ittiba-ı bağîyler olup dağılmaları hakkında sadrolan emr-i âliden sonra hâlâ inad ve fesadlarında ısrar ederlerse mezbûrların habasetlerinden tathiri bilâd ve şer ve mazarratlarından tahlisi ibad-ı vacib olup fi katelu'lleti nebgi hatta ilâ emrullah nass-ı kerim-i mûcibince katl u kıtalleri meşru ve farz olur mu?
>
> Beyan buyurula.
>
> Elcevap: Allahutealâ aleme. Olur.
>
> Bu sûretle memâlik-i mahrusa-i şahanede harb ve darbe kudretleri bulunan Müslümanlar imam-ı âdl halifemiz sultan Mehemmet Vahidettin Hazretleri'nin etrafında toplanıp mukatele için vâki olan davet ve emrine icabet ve bigat-ı mezbûrun ile mukatele etmeleri vacib olur mu beyan buyrula.

[860] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 195-196.

Elcevap: Allahuteala aleme. Olur.

Bu sûrette halifenin asakirinden olup da bigatı katledenler gazi ve bigat tarafından katil olunanlar şehit ve müsap olurlar mı beyan buyurula.

Elcevap: Allahutealâ aleme. Olurlar.

Bu sûrette bigat ile muhârebe hakkında sadrolan emr-i sultaniye itâat etmeyen Müslümanlar asem ve tazir-i şeriyye müstahak olurlar mı beyan buyrula.

Elcevap: Allahutealâ aleme. Olurlar.

Bu sûrette halife-i müşârünileyh hazretleri tarafından bigat-ı mezbûrun ile mukatele için tayin olunan askerlerle mukateletden imtiha ve firar eyleseler mürtekib-i kebire ve asem olub dünyada tazir-i şedide ukbada azab-ı elime müstahak olurlar mı, beyan buyrula.

Kütbetülfakir Dürrizade Elseyit
Âtî Anhüma.[861]''

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hareket-i Tedibiye İnkişâf Ediyor" başlıklı metinde Hatt-ı Hümâyun, Fetvâ-yı Şerife ile hükümetin beyannâmesinin Kuva-yı Millîye hareketini etkilediğinden bahsedilmiş ve bu hareketin yakında ortadan kaldırılarak Anadolu'da tekrar güven ortamının sağlanacağı savunulmuştur.

"Anadolu ahalisi esasen padişaha ve hükümete karşı alenen isyan fazâhasını irtikâb ederek yaptıkları zulüm ve hıyanet bırakmayan Kuva-yı gayrı Millîye namı altındaki çetelere karşı kalbî bir buğz besliyorlardı. Sergerdelerin o muvakkat muvaffakiyetlerini de en ziyade teshil eden cihet kendilerini arzu-yu hümâyun-ı mülûkâne dâiresinde hareket ediyor gibi göstermeleri ve zât-ı şahânenin de hâşâ kendilerinin tasvib ettiği kanaatini halka ilga etmeleri idi.

Ferid Paşa Hükümeti'nin teşkilini mûl'in olarak isdar edilen hatt-ı hümâyun ile son Fetvâ-yı Şerife ve beyannâme sûretlerinin peyderpey Anadolu muhit-i safına el-ikame eylemesi onların bu son müsnedlerini de yıkmış ve esasen zulümden müteneffir olan ahali taraf taraf hükümet-i meşrûâ kuvvetlerinin ağuş-ı şefkat ve hâmiyesine atılmakda bulunmuşlardır. Mevsuk menbâdan vâki olan istihbaratımıza binâen Anadolu'da sulh ve sukünetin karîben tesis edeceğine dâir mevcud ümitlerin pek kuvvetli olduğunu temin edebiliriz[862].

4.3.2.İstanbul Fetvâlarına Karşı Fetvâlar

İstanbul'un fetvâlarla Anadolu'ya karşı ilan ettiği cihada Ankara da aynı usul ile karşılık vermişti[863]. Millî Mücadele Hareketi'nin liderleri İstanbul Hükümeti ile padişaha karşı gerekli önlemleri almıştı. İstanbul fetvâsının halk üzerindeki etkisini berteraf etmek üzere Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi tarafından bir karşı fetvâ düzenlenmişti. 1920 tarihli fetvâ metnini Rıfat Efendi ile 19 din adamı imzalamış ve bu fetvâ Anadolu Direniş Hareketi'ni destekleyen gazeteler tarafından yayınlanmıştı. Bu fetvâda Anadolu Hareketi'nin doğru yolda olduğu ve İstanbul tarafından yayınlanan fetvâya itimad edilmemesi istenmişti[864].

[861]"Fetvâ-yı Şerife Sûretidir", **Alemdâr,** 11 Nisan 1336/1920 Pazar, Adet: 2780-480, s. 1.
[862]"Hareket-i Tedibîye İnkişâf Ediyor", **Alemdâr,** 13 Nisan 1336/1920 Salı, Adet: 482-2782, s. 1.
[863]Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s. 639.
[864]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 127-128.

Fetvâ-yı Şerife Sûretleri

Sebeb-i nizâm-ı âlem olan hilâfet-i Müslimin ademulllah-ı hilâfet ve şevket ilâyevmüddin hazretlerinin makâm-ı hilâfet ve makâm-ı saltanatı olan İstanbul emirülmümininin hilaf-ı marazisi olarak edâ-ı Müslimin olan düvel-i muhâsama tarafından fiilen işgal edilerek asâkir-i İslâmiye eslâhasından tecrid ve bazıları bigayr-ı hak katl ve makarr-ı hilâfetin muhâfazasını kâfil bilcümle istihkâmat ve kalâve vesait-i harbiye-i sâire zabt ve muamelât-ı resmîyeyi tedviye ve cüyûş-u Müslimini teçhize memur olan Bâb-ı Âli ve Harbiye Nezâretine vaziyed edilerek halife-yi menâfi-yi hakikiye! Milleti zemin-i tedâbir ittihazından fiilen men ve idare-i örfiye ilân ve dîvân-ı harbler teşkil ile İngiliz kavâninine tatbikan muhakeme ve tecziye etmek sûretile halifenin hakk-ı kazasına müdahale ve kezalik hilâf-ı marazi-i hilâfetpenâhi olarak eczayı memâlik-i Osmanîye'den İzmir ve Adana ve Maraş ve Antep ve Urfa havalisine düşmanlar tarafından tecavüz edilerek tebâ-yı gayrımüslime ile biliştirâk İslâmlara katliam ve malları nehb-i garet ve muhadderatına tecavüz ve mukaddesat-ı Müslimini tahkir eder olduklarında bervech-i meşruhmaruz-u hakaret ve esaret olan halife-i Müsliminin istihlâsı hususunda kudret-i mümkinelerini sarfetmek bilumûm müslimine farz olur mu?

Elcevap: Aleme Allahuteala. Olur. (Ve'l-cihadun farz-ı aynun an hucû'l-aduv ve tahrucu'l-merrat ve'l-abdu biizni zevcuha ve şeyda (keza fî'l-kenz ve fî'l-bezaziye) imeratun müslimetun ve beytü'l-maşrık vecb-i ale ehli'l-mağrib tahlisuha mine'l-siraten keza fi'l-bahrü'r-râik).

2-Bu sûrette hukuk-ı meşrûâsını hilâfetin kudret-i magzubesini istirdad ve bilfiil marazî tecavüz olan memâlik-i mezbureyi düşmandan tathir için mücadele ve mücâhede eden cumhur-u Müslimin şer'an bağî olurlar mı?

Elcevap: Aleme Allahuteala. Olmazlar. (el-begat-i kavmi müslimin harecu ve an tadin elima mülhak-ı bigayr-ı hak (Keza fîmecmuâu'l-enhar)

3-Bu sûrette vech-i muharrer üzere hukuk-ı mağzube-i hilâfeti istirdad için düşmanlara karşı açılan mücahedede vefat edenler şehit ve berhayat olanlar gazi olurlar mı?

Elcevap: Aleme Allahuteala. Olurlar. (el-şehit min katl-i ehli'l-harb ve'-bağîy ve kıtâu't-tarîku vecd-i fîmariketi ve biyedd-i eser ve katele müslim zulmen lemyecah dikatle diyyete ve keza iza katle zemmi ve lemtuceb bikatli diyyete (Keza fî'l-zeyli)

4-Bu sûrette mücahede ve vazife-i dinîyesini ifâ eden cumhur-u Müslimine karşı düşman tarafından bililtizam müslimin beyninde ikâ-yı kıtal ederek istimâl-i silâh eden müslimin şer'an ekber-i kebâir-i mürtekip ve sây-i bilfesad olurlar mı?

Elcevab: Aleme Allahuteala. Olurlar. (Kalallahu teala ve'l-fitne eşeddü mine'l-katl el-ayetü'l-fitne yesruu ileyha ehli'l-fesad (Keza fî'l-halkü'l-kadir).

5-Bu sûrette düvel-i muhâsamanın ikrah ve iğfali ile vakıa ve hakikate gayr-ı muvafık olarak sadrolan fetvâlar cumhur-u Müslimin için şer'an mutâ ve mamülü aleyha olurlar mı?

Elcevab: Aleme Allahuteala. Olmaz. (el-ikrahu yedemü'l-arzi (Keza fîevvelü'l-ceyh)

Müfti-yi Ankara
Mehmet Rıfat[865].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Fetvâ-yı Deccâlîyeyi İbtal" başlıklı metinde bu fetvâyı imzalayanların isimleri verilmiş ve İttihat ve Teraki'nin her türlü kötülüğü memlekete yaptıktan sonra dinden bahsetmelerinin uygun olmadığı belirtilmiştir. İttihatçıları tamamen ortadan kaldırdıktan sonra memleketin kurtuluşa ereceği vurgulanmıştır.

"İttihatçılar fetvâ-yı şerifeye mukâbil fetvâ-yı deccâlîye çıkarmışlardır.

...kendilerini bin defa aldatmış olan yalancılara yine inanıyorlar. Demiyorlar ki bu heriflerin din ile, iman ile, fetvâ ile, şeriat ile ne münasebetleri var??

[865]Kâzım Karabekir, **a.g.e.,** s. 638-639.

Bunlar ki gusülden, namazdan men ettikleri Avcı Taburları'nı mürteci diyerek kırıp geçirdiler. Ulemâ-yı din, talebe-yi ulvî, hacıları, hocaları, kadıları, müftüleri ne kadar dindar Müslüman gördülerse onları vurdular, döğdüler, hapseyleyip sürdüler, kırdılar geçirdiler. Milletin ne servetini bırakdılar, ne izzetini, ne âdetini, anenâtını, ne ırzını, ne namusunu, ne ifetini, ne istikametini kendilerine benzeyelim de Almanlar bizi sevsin diye muhadderat-ı İslâmiye'nin iffet ve ismet perdelerini yırtılar. Arsız, hayâsız masharalarla sokakları doldurdular. Öyle kıyafetler çıkardılar ki umumhâne sermayelerini bile gülünç ettiler.

Alman dostluk yurdu yapmak için Allah'ın dostluk yurdunu yıktılar. Şimdi bunlar, bu dinin, milletin en büyük düşmanları, en ziyade nefret ettikleri şey İslâmiyet ve şeriat olduğu halde dinden, imandan, fetvâdan, şeriattan bahsediyorlar. Aman Yarab bunlar ne deccâl, ne iblis herifler!!...

Ahmed-i İsm-i Avni

Fetvâ-yı Deccalîye'yi İmzalayanlar

Mustafa Kemal ve hempâlarının icbâr ve ısrarıyla güya fetvâ-yı şerifeyi nâkıs bazı fetvâ-yı deccalîye çıkarıldığı malumdur. Bu fetvâları imza eden zevatın isimleri bervech-i âtî derc ediyoruz:

Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat, Ankara'da Hâdi Müderris Mehmet Şevki, Şehabiye Müderris Sadullah, Hacı Bayram Müderris Süleyman, Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi, Zeynelabidin Müderris Hamza, Ankara Medresesi Müderris Hasan Fehmi, Devrek Müftüsü Sabri, Kayseri ulemasından Mehmet Ali, Sarı Kaza Müderris Tevfik, Beyazıd der-saamelerinden ve Ankara ulemasından Mustafa Menal, Hangâh Müderris Ahmet Şefik, Karacabey Müfti-i sâbıkı Mustafa, Kırşehir Müfti-i sâbıkı Müfid Efendiler.[866]"

4.3.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Ankara Hükümeti'nin Teşkili

İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte padişah ve hükümet etkisiz hale gelmişti. Dolayısıyla yeni bir meclis ve hükümet kurmak zorunlu olmuştu. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 17 Mart 1920'de vilâyetlere, kumandanlıklara ve valiliklere bir genelge göndermişti. Bu genelgede, Ankara'da olağanüstü bir meclisin toplanacağı, dağılmış olan Meclis-i Mebusan'dan gelen vekillerin de bu meclise katılabileceği, üyelerin 25 yaş üstü ve kötü şöhret sahibi olmamaları, her livadan 5 üyenin seçileceği, gayrı Müslimlerin bu seçimlere katılamayacakları ilan edilmişti. Bu genelgeden sonra, milletvekili seçilebilme şartlarına hâiz olan kişiler derhal toplanmış ve seçimler yapılmıştı[867]. Fakat meclisin toplanması için Ankara'da yeterli büyüklükte bir bina yoktu. İttihat ve Terakki Kulübü olarak inşâ ettirilmeye başlanan binanın eksiklikleri giderilerek meclis binası haline getirilmişti[868].

Hacı Bayram Camii'inde cuma namazı kılındıktan sonra kurbanlar kesilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 yılında açılmıştı. Meclis'in en yaşlı üyesi olan Sinop Milletvekili Şerif Bey nutkunda "Milletimizin iç ve dış tam istiklâl içinde

[866]"Fetvâ-yı Deccâlîyeyi İbtal", **Alemdâr,** 11 Mayıs 1336/1920 Salı, Adet: 509-2809, s. 1.
[867]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 338.
[868]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 125-126.

kaderini doğrudan üstlendiğini ve yönetmeye başladığını bütün âleme ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum." demişti[869].

Meclis, hükümeti teşkil etmişti. Mustafa Kemal'in meclise verdiği bir önergeyle şu maddeler kabul edilmişti:

1-Hükümet kurmak zorunludur.

2-Geçici olarak bir hükümet başkanı tanımak mümkün değildir.

3-Meclis'de toplanmış millî iradeyi fiilen vatanın kaderine el koymuş olarak tanımak esas şarttır. TBMM'nin üstünde bir kuvvet yoktur.

4-TBMM'nin yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplar. Meclis'den ayrılacak bir heyet meclise vekil olarak hükümet işlerini görür. Meclis başkanı bu heyetin de başkanıdır.

Padişah ve halife baskıdan kurtulduğu zaman meclisin düzenleyeceği kanunlara göre durumları belirlenir[870].

Mustafa Kemal 24 Nisan'da 110 oyla Meclis Başkanı seçilmişti[871]. 25 Nisan'da ise 6 kişilik "Geçici İcra Heyeti" seçilerek bilfiil hükümet işlerine el koymuştu. 29 Nisan'da "Hıyanet-i Vatanîye Kanunu" kabul edilerek meclis, meşrûîyetine sözle dahi olsa yapılan bir saldırının vatan hâinliği sayılacağı ve ölümle cezalandırılacağı ilan edilmişti. Daha sonra İstanbul Hükümeti ile ilişkiler kesilmişti. 30 Nisan'da TBMM'nin açılmış olduğu Avrupalı devletlere duyurulmuştu. Mayıs ayında TBMM hükümeti kurulmuş ve bu hükümet "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adıyla zikredilmişti[872]. 2 Mayıs 1920'de 11 bakandan oluşan bir "İcrâ Vekiller Heyeti" oluşturulmuştu[873].

Bakanlar Kurulu şu kişilerden oluşmaktaydı: Müdafa-yı Millîye Vekili Fevzi Paşa, Hâriciye Vekili Bekir Sami Bey, Maliye Vekili Hakkı Behiç Bey, İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey, Adliye Vekili Celalettin Arif Bey, Maârif Vekili Rıza Nur; Sıhhat ve İctima-ı Muavenet Vekili Dr. Adnan Bey; Erkan-ı Harbiye-i Umûmiyye Vekili İsmet Bey; Şer'iye Vekili Mustafa Fehmi Efendi[874].

---

[869]Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **a.g.e.,** s. 15-18.
[870]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 293-294.
[871]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 344.
[872]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 191.
[873]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 294.
[874]Sabahattin Selek, **a.g.e.,** C: I, s. 345.

Hükümetin ilk programındaki temel hedefi, dış politikada Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmek, iç politikada ise halkın birlik ve dayanışmasını sağlamaktı. Askeri alanda Kuva-yı Millîye'yi düzenli bir askeri teşkilata dönüştürmekti[875].

İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart 1920 tarihinden itibaren yaptığı ve yapacağı bütün antlaşmaların geçersiz olduğu bütün dünyaya duyrulmuştu. 11 Eylül'de ise İstiklâl Mahkemelerinin kurulması kararlaştırılmıştı. TBMM yasama, yargı, yürütme yetki ve görevlerini mecliste toplamış, kuvvetler birliği ilkesi kabul edilmişti. Milletvekilleri; elçi, vali, komutan ve vali görevlerini de icrâ edebiliyorlardı.

Meclis'in toplam üye sayısı 390 idi. Meclis hiçbir zaman tam üye sayısı ile toplanamamıştı. İlk toplantısını 23 Nisan 1920 tarihinde yapmıştı. Üyelerinin yaş ortalaması 43'tü ve genç üyelerden oluşmaktaydı. Meclis'de çoğunluğu öğretmen, doktor, hukukçu, asker, gazeteci gibi aydınlar oluşturmaktaydı. Mecliste İttihat ve Terakki Grubu, İstiklâl Grubu, Halk Zümresi, Islâhat Grubu, Tesanüd Grubu ve hilafet ve saltanat yanlısı grublar bulunmaktaydı. Daha sonra Mustafa Kemal'in başkanlığı altında toplanan "Müdafa-yı Hukuk Grubu"na "Birinci Grub" adı verilmişti. Bunların karşısında yer alanlar ise "İkinci Grub" diye adlandırılmıştı[876].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Enkaz Ortasında Bir Hükümet" başlıklı makalesinde, Mustafa Kemal ile Halide Edip Hanım'a hakaret ederek Mustafa Kemal'in kurduğu hükümetle alay etmiştir.

> "Bir Mustafa Kemal Paşa varmış. Bu Mustafa Kemal Paşa Hükümeti birde kabine teşkil etmiş bu kabinede de Halide Hanım, Maârif Nâzırı olmuş. İrade-i hamidiyenin en müdhiş muhannatine rağmen Halide Hanım Amerikan okullarında tahsil-i ilim eylemiş. Mustafa Kemal Paşa kabinesinde Maârif Nâzırı.
>
> Hangi Mustafa Kemal? Hangi Paşa? Hangi Hükümet? Hangi kabine? Ve hele hele hangi Maârif Nâzırı? Hangi devletin, hangi milletin, hangi memleketin Maârif Nâzırı yahut nâzırımız?
>
> Mustafa Kemal Bey hükümet-i mebusası tarafından rütbesi rifa edilmiş sâbık bir erkân-ı harb zâbıtıdır. Hırs-ı câh, hırs-ı mevki için vatanı bir enkaz felaketi haline getirmiş, devletin vaziyet-i siyasisini perişan eylemiş, herkesin kurtulmak ümidini beslediği demlerde, memleketi o mütarekeden evvel kan bahçesi ve kül yığını halinde olan zavallı vatanı doğruca haziz felakete doğru yuvarlamış bir şahsiyetdir. Bu menfur şâkî vatanına, memleketine, dinine ve halifesine âsi olmuş, âsi tanımış… Bu Mustafa Kemal, Mustafa Kemal Paşa oluyor. Hükümetler teşkil ediyor, kabineler tertib ediyor. Onlar, siyaseti devleti bugünkü hale getiren sadrazamları, köyleri yakan, köylüleri asan, anaları evladsız, yavruları anasız bırakan dâhiliye nâzırları altı asırlık bir devleti iflas derekesine düşüren maliye nâzırları ile güzel bir camia teşkil ediyorlar.
>
> Mustafa Kemal kimdir? Halide Hanım kimdir? Hangi alâik ile bu memlekete merbût bulunuyorlar?

[875]Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **a.g.e.,** s. 31-32.
[876]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 194-195.

Bir avuç serseri memleketi felakete sürüklerken bu erbab-ı hamiyet hangi köşede unutulmuşlardı. Bu büyük fedakârlıklar neden o zamanlar yapılmadı?...[877]"

Gazetede yayınlanan "Ankara Millet Meclisi'nin Siyaset-i Hâriciyesi" başlıklı yazıda, *"...Mebusların ekseriyeti Rusya ile münasebet-i dostane tesis taraftarıdır. Millet Meclisi'nin Rusya ile itilaf tesisine müsâid bir vaziyet alması muhtemeldir.*[878]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara'da Müfritler, Mutediller" başlıklı metinde, TBMM'de birbirine muhâlif iki grubun ortaya çıktığı belirtilmiştir.

"…Meclis-i Millî" iki fırkaya aksam etmişdir. Müfritler, Ankara Hükümeti'ne sâdık yani sonuna kadar harbe taraftardırlar.

Mutedillere gelince bunlar Sovyet Hükümeti ile teşrik-i mesaiyi tasvib etmemektedirler. Bunlar Sovyet Hükümeti'nin Azerbaycan'da olduğu gibi nihayet Müslümanlar aleyhine dönceğine kânidirler. Müfritler, mutedillerle daima mücadelededir…[879]."

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türkler ve İngiltere" başlıklı metinde,

"5 Haziran tarihli Tan gazetesinden: Ankara Hükümeti Reis-i Nâzırı (Fevzi Paşa) Büyük Millet Meclisi huzurunda hükümetin siyaset-i hâriciyesi hakkında bervech-i âtî beyânatta bulunmuştur:

"Bolşeviklerle devam etmekte bulunan münasebet ve muhâdenetimiz bize emniyet-i bağş netâyic vermektedir. Hâtib İngiltere hakında beyan-ı mütelaâ etmekten istinkâf ederek İtilaf Hükümeti'nden Fransa ve İtalya ile arzu-u millî dâiresinde bir itilaf akddedileceğinden ümidvâr bulunduğunu beyan etmiştir." …Hâtib beyânatını hulâsa ederek Ankara Hükümeti siyaset-i hâriciyesinin gayesi Türkiye'nin iktisadi, siyasi ve askeri bir istiklâl-i tam dâiresinde idare-i umur etmek istediğini söylemiştir...[880]."

Bu metinden, TBMM'nin ekonomik, askeri ve siyasi olarak tam bir bağımsızlık politikası izleyeceği anlaşılmaktadır.

4.4. Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Gelişmeler

4.4.1. İlk Anayasanın Kabulü (20 Ocak 1921)

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı ilk günlerde Anayasa çalışmalarına başlamıştı. Bu çalışmaları yürütmek için bir komisyon kurulmuş ve bu komisyonda iki görüş ortaya çıkmıştı. Birinci görüş, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin geçici olduğu

[877]Refi Cevad, "Enkaz Ortasında Bir Hükümet", **Alemdâr,** 21 Nisan 1336/1920 Çarşamba, Adet: 489-2789, s. 1.
[878]"Ankara Millet Meclisi'nin Siyaset-i Hâriciyesi", **Alemdâr,** 29 Mayıs 1337/1921 Pazar, Numara: 63, s. 3.
[879]"Ankara'da Müfritler, Mutediller", **Alemdâr,** 1 Kasım 1336/1920 Pazartesi, Adet: 674-2974, s. 1.
[880]"Türkler ve İngiltere", **Alemdâr,** 11 Haziran 1337/1921 Cumartesi, Numara: 73, s. 1.

ve Osmanlı Devleti'nin istiklâlini sağladıktan sonra bu hükümetin görevinin biteceğini savunmuştu[881]. İkinci görüş ise; saltanat ve hilafetin kaldırılarak, egemenliğin halka verilmesini, yeni devletin hukuki temellerinin bu anlayışa göre düzenlenmesini savunmaktaydı. Meclis, Mustafa Kemal'in hazırlamış olduğu Halkçılık Programı'ndan esinlenerek 20 Ocak 1921 yılında Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'nu kabul etmişti[882]. Anayasa, toplamda 23 madde ile bir ek maddeden oluşmaktaydı. Anayasanın Türkiye Büyük Millet Meclisi'yle bağlantılı olan maddeleri şunlardır:

1-Egemenlik hakkı kayıtsız şartsız millete aittir.

2-Yürütme ve yasama yetkisi TBMM'de toplanır ve belirlenir.

3-Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Devleti'ni yönetir ve hükümet, Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını alır.

4-Büyük Millet Meclisi iller halkından seçilen milletvekillerinden oluşmuştur.

5-TBMM'de seçimler iki yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin görev süresi iki yıl olup seçilen üyeler tekrar seçilebilirler. Yeni meclis toplanıncaya kadar eski meclis görevini sürdürür. Seçimler yapılamadığı takdirde toplantı dönemi bir yıl uzatılabilir. Seçilen milletvekilleri sadece seçildikleri illerin değil tüm milletin vekilleridirler.

6-Türkiye Büyük Millet Meclisi Kurulu kasım ayının başında toplanır.

7-Şerî kurallar, bütün yasaların konulması, değiştirilmesi, ilgası, barış ve antlaşmaların yapılması, savaş ilanı gibi temel ve hak ve yetkilerin hepsi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir.

8-Büyük Millet Meclisi, hükümetinin ayırmış olduğu dâireler ilgili yasaya göre kendisince seçilen bakanlar aracılığıyla yönetilir. Meclis, yürütmeye ait konularda bakanlara yön verir ve gerektiğinde onları değiştirir.

9-Bakanlar Kurulu'nca seçilen başkan, bir seçim dönemi içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de başkanıdır. Böylece imza atmaya ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarını tasdik etmeye yetkilidir. Bakanlar kendi aralarında bir başkan seçerler. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu'nun da başkanıdır[883].

Anayasa, meşruti sistem yerine egemenliğin millete ait olduğunu ilan eden ve egemenliğin kullanılmasındaki tüm yetkileri TBMM'ye veren Anayasal bir belgedir. Bu Anayasayla, Padişah yetkilerine dayalı devlet anlayışı yerini ulus devlete ve yetkilerin

[881]Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **a.g.e.,** s. 70.
[882]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 253-254.
[883]Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **a.g.e.,** s. 75-76.

TBMM tarafından kullanılması esasına terk etmiştir. Kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemi kabul edilmiştir[884].

Alemdâr gazetesinin 7 Ocak 1921 tarihli sayısında yayınlanan "Kânûn-ı Esâsî de Değişiyor" başlıklı metinde Perkir gazetesi Anayasa'nın değişeceğini şu şekilde haber vermektedir: *"Perkir'e göre Ankara Büyük Millet Meclisi Türkiye Kânûn-ı Esâsîyesini tadile karar vermişdir. Yeni Kemal Kânûn-ı Esâsîyesini tanzim için 10 azadan mürekkeb bir komisyon teşkil edilmişdir.*[885]"

Eski Ticaret ve Ziraat Bakanı Cemal Bey, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu" başlıklı yazıda, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu adlı bir makaleyi okuduğunu belirtmiş ve makaleden şu şekilde bahsetmiştir.

> "…Bu kanuna nazarân Ankara'da toplanmış olan heyet Büyük Millet Meclisi Hükümeti tesmiye olunuyor. Bu meclis hem kuvve-i icrâiye hem de kuvve-i teşriye vazifelerini deruhde etmiş, biri hükümet diğeri meclis riyâseti olmak üzere reis-i meclisde iki vazife tefrik edilmiş bulunuyor.
>
> Bu kanun hakkındaki fikir ve mütelaâtımızı teşvik edebilmek için mezkûr kanunun iki maddesini aynen zîre derc ediyoruz:
>
> "Madde 2-İcrâ kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olarak Büyük Millet Meclisi'nde tecelli-i temerküz eder.
>
> Madde 9-Büyük Millet Meclisi heyet-i umûmiyyesi tarafından intihab olunan reis bir intihab devresi zarfında Büyük Millet Meclisi reisidir. Bu sıfatla meclis namına imza vazına ve heyet vekili mukarrerâtını tasdik-i salâhiyetdârdır. İcrâ vekilleri heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihab ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi reisi vekiller heyetinin reis-i tabiiyesidir."
>
> Şu iki maddenin Kânûn-ı Esâsîyemiz ile kabiliyet-i telifiyesini görmediğimiz gibi bu kanunun kabulünden mütevellid muhazir-i adideden mutazarrır olacakda doğrudan doğruya millet olmasına binâen hakk-ı hayatımıza taaluk eden bu meseleyi biraz tevzi etmek isterim.
>
> İkinci maddede kuvve-i teşriye ve icrâiye Büyük Millet Meclisi'ne olduğu sarâheten tezekkür edilmekle beraber dokuzuncu maddeye nazarân da res-i meclise bir hükümdarlık veyahut cumhur-u riyâset gibi bir vazife verilmiş oluyor. Hâlbuki bu şekilde bir Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu dünyanın ve akvâm-ı mütemeddeniyi muhtevi bulunan memleketlerin hiçbirisinde görülmüş ve işidilmiş değildir.
>
> Meşrutiyetin temel taşı addedilen bir esası vardır ki oda tefrik-i kuvve kaidesidir. Bu kaide bir zaruret-i ictimâiye neticesinde ve bir maksad-ı ameliye binâen meydana çıkarılmıştır. Bunu meydana getiren kuvvet ise meşrutiyet-i idareyi meydana çıkarmış olan tekâmülden başka bir şey değildir. Tekâmül-ü beşer usulü meşrutiyet-i idare-i müstebideye bir aks-ül amel olmak üzere doğurmuşdur. İstibdad şahsi olduğu gibi bir zümreye de mahsus olabilir. İstibdad-ı şahsi hükümdarın istibdadıdır. Diğeri ise bir oligarşidir ki ekseriyye birincisini aratır.
>
> İstibdad bir idare-i keyfiyye demek olduğuna göre böyle bir idarenin reis-i kârında bulunan zat veya heyetinin istediği kanunu yapması ve yine onu arzusu dâiresinde icrâ etmesi bu bâbda hiçbir kontrol kabul etmemesi değil midir? Bu fenalığın önüne geçecek yegâne çare tefrik-i kuvve kaide-i esâsiyesidir. Kanun yapan eller başka icrâ edenler de başka olmalıdır ki ruh-u meşrutiyet muhâfaza edilebilsin!

[884]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 197.
[885]"Kânûn-ı Esâsî de Değişiyor", **Alemdâr,** 7 Ocak 1337/1921 Cuma, Adet: 739-3039, s. 3.

İngiltere'de heyet-i teşriyeyi lordlar ve avam kamaralarından müteşekildir. Bu kamaraların salâhiyet-i icrâiyeleri yokdur. Kuvve-i icrâiye reisi kraldır. Kralda bu salâhiyetini kabine vâsıtasıyla icrâ ettirir. Kendisi gayr-ı mesuldur. Fransa'da Amerika'da bu vazife cumhur reislerine verilmişdir. Oralarda az veya çok farklarla tefrik-i kuvve nokta-yı mühimmesi tamamıyla İngiltere'ye müşâbihdir. Bu kaidenin hiçbir istisnası yokdur ve olamaz. Bu kaideyi yıkmak meşrutiyet-i idareyi baltalayarak yerine bir oligarşi vücûda getirmekdir. İşte infâl-ı arz-ı kanun ile Ankara Büyük Millet Meclisi denilen heyet idare-yi meşrutiyi ortadan kaldırarak bir idare-yi keyfiye vücûda getirmiş oluyor. Şu halde böyle bir kanunun amel-i idari ve siyasi hiçbir kıymet-i ilmiyesi olamaz ki ahali için bir faidesi mutasavver olabilsin.

Ankara Heyeti'nin kısm-ı mühimmi şuradan buradan toplanmış zevat muhtevidir ki bunları şöyle bir tarafa bırakmak zaruridir. Bu heyet içerisine nasılsa girmiş veya girmek mecburiyeti karşısında bulunmuş akaid-i İslâmiyesini ve anenât-ı millîyesini hiçbir şeye feda edemeyecek Türkoğlu Türkler de vardır ki Bolşevik idaresini takliden yapılmış olan böyle bir kanunun kabul değil o cihete temâyül ile hatıra getirmezler. Çünkü hükümetimizin hilafet ve saltanat merbût bir hükümet-i meşrut-i İslâmiye olduğunu bu zevat pek güzel bilirler ve takdir ederler. Ankara Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu ile şekl-i hükümet yalnız değişdirilmiş olmakla kalmıyor, reis-i meclise verilmiş olan sıfat ve salâhiyet ile pek acayib bir şekle ifrâğ edilmiş oluyor.

Anadolu Türkleri izzet-i nefislerini muhâfaza edecek kadar olsun serbest hareketlerine hürriyet kelamlarına sahib olsalar, ilk işleri şüphesiz Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu ıslah ve saltanat-ı meşrûtî esasâtıyla gayr-i kâbil-i tevfik mevadının tadilini taleb etmekden başka bir şey olmaz...[886]"

Cemal Bey, yeni yapılan Anayasayı eleştirerek bu anayasanın kuvvetler birliği ilkesini kabul ettiğini belirtmiştir. Böyle bir Anayasa'nın dünyanın hiçbir yerinde görülmediğini savunmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin bu anayasayla meşruti sistemi yıkarak yerine oligarşik bir sistem meydana getirdiklerini vurgulamıştır.

Mahir Said, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu" başlıklı makalesinde, İttihatçıların bu yasayla halkı kandırdıklarını savunmuştur.

"Maruzât Ankara Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'na nasıl ve neden gidildiği hakkında efkârı bir sûret-i cediyede tenvir etse gerek geçenlerde Alemdâr'da münteşir bir makale ile netâyic-i muzır ve vâhimesi zikr u tadâd edilen bu muzır-ı kanun son yurdunu müdafaa kaygısıyla çırpınan saf kalblere şeytan gibi hulûl ederek onları iğfal veya iskât eden İttihatçıların eser-i men-i ve taksirleri olmaktan başka bir şey değildir…[887]"

4.4.2. İstiklâl Marşı'nın Kabul Edilmesi (12 Mart 1921)

İstiklâl Savaşı'nın sürdüğü zamanda orduya ve millete heyecan aşılamak ve mânevî kuvvet kazandırmak amacıyla Millî Eğitim Bakanı Rıza Nur'un bakanlığı döneminde 25 Ekim 1920 yılında "İstiklâl Marşı" adıyla bir yarışma düzenlenmişti. Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver 5 Şubat 1921'de, yarışmaya katılmayan Burdur Milletvekili Mehmet Akif Ersoy'dan yeni bir marş yazmasını

[886]Cemal, "Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu", **Alemdâr,** 30 Mart 1337/1921 Çarşamba, Numara: 3, s. 1.
[887]Mahir Said, **Alemdâr,** 9 Nisan 1337/1921 Cumartesi, Numara: 13, s. 1.

istemişti. Mehmet Akif Ersoy bir marş yazmış ve bu yarışmayı kazanmıştı. Onun yazmış olduğu İstiklâl Marşı, meclis tarafından 12 Mart 1921 yılında kabul edilmişti[888].

Mehmet Akif Ersoy, İsmet İnönü'den bir mektup aldığını ve bu mektubun kendisini İstiklâl Marşı'nı yazmaya teşvik ettiğini söylemiştir. Akif, Marşı kabul etmeyenlerin Türk olmadığını ifade etmiştir[889].

4.4.3. 23 Nisan'ın Ulusal Bayram Olarak İlan Edilmesi

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Bir Îyd-i Millî" başlıklı metinde, *"Ankara Millet Meclisi, Meclis-i Millî'nin yevm-i küşadı tarihi olan 23 Nisan günü Îyd-i Millî olarak kabulü karar vermiş imiş*[890].

Alemdâr Gazetesinde yayınlanan "Millî Bayram" başlıklı yazıda, *"Türkiye Büyük Millet Meclisi bir madde-i kanuniye ile ilk yevm-i küşadı olan Nisan'ın yirmi üçüncü gününü Îyd-i Millî olarak kabul etmişdir… Daha bakalım böyle kaç millî bayram göreceğiz?*[891]"

[888]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 255-256.
[889]Kâzım Karabekir, **a.g.e.,** s. 1126-1128.
[890]"Yeni Bir Îyd-i Millî", **Alemdâr,** 29 Nisan 1337/1921 Cuma, Numara: 33, s. 2.
[891]"Millî Bayram", **Alemdâr,** 9 Mayıs 1337/1921 Pazartesi, Numara: 43, s. 3.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALEMDÂR GAZETESİNDE ANTLAŞMALAR, KONFERANSLAR VE SAVAŞLAR

5.1. Sevr Antlaşması

I. Dünya Savaşı'nda mağlup olan Osmanlı Devleti'nin Mondoros Antlaşması'nı imzalamasından sonra İtilaf Devletleri barış antlaşmasını gündeme getirmişlerdi. Fakat Bu antlaşma uzun süre imzalanamamıştı. Bu antlaşmanın imzalanamamasının nedenleri şunlardır:

1-İtilaf Devletleri ilk olarak Almanya ile antlaşma yapmaya çalışmıştı.

2-Balkanlar'a ve Boğazlar'a yeni bir konum vermek, azınlıkları kurtarmak, Osmanlı Devleti'ni parçalamak istiyorlardı.

3-Kendi aralarında Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmaya çalışıyorlardı.

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ile yapacakları antlaşmayı bu nedenlerden dolayı ertelemişlerdi. İtilaf Devletleri'nin bu antlaşmaya ilişkin tutumları ve izledikleri yanlış politikadan dolayı Osmanlı Devleti zaman kazanmıştır[892].

5.1.1. II. Şura-yı Saltanatın Toplanması (22 Temmuz 1920)

Osmanlı Devleti'nin, İtilaf Devletleri'ne sundukları yazılı metindeki fikirleri İtilaf Devletleri kabul etmemişlerdi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin, İtilaf Devletleri'nin taslağındaki şartlarını kabul etmekten başka çıkar yolu kalmamıştı. Tek başına sorumluluk almak istemeyen Vahdettin bu nedenle bir saltanat şurası toplanması için emir vermişti. Böylece 22 Temmuz 1920'de Saltanat Şurası toplandı[893]. Padişahın başkanlığında toplanan bu şura konuyu görüşmüştür. İngiliz ve Yunanlılar, antlaşmayı Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek için Anadolu ve Trakya'da askeri harekât ile baskı yapmışlardı. Osmanlı Devleti bu baskının etkisiyle, yok olmaktansa, zayıf da olsa ayakta kalmayı tercih etmişti. Böylece Osmanlı Devleti Rıza Paşa dışında bütün üyelerin tasdiği ile 22 Temmuz 1920 tarihinde bu antlaşmanın kabülüne karar

[892]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 206-207.
[893]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 189.

vermişti[894]. Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şura-yı Saltanat Meselesi" başlıklı metinde,

> "Birkaç günden beri Sadrazam Paşa Hazretleri'nin şehrimize muvâsaletlerine müteakib bir şura-yı saltanatın ictimâ-yı davet edilerek sulhumuzun şekl ü suret-i akdi hakkında ittihaz-ı mukarrerat eyleyeceğine dâir pek çok şeyler yazıldı. Bunun için dün ciddi mâlûmat alabilmek üzere lazım gelen mahâfil müracâat ederek tahkikatda bulunduk. İstitâât-ı istidlalatımıza nazarân hükümet böyle bir Şura-yı Saltanat'ın davetine lüzum görmemektedir. Vakıa, Avrupa'da akd-ı sulh eden bütün devletler sulh şartlarını meclis-i millîyelerinin nazar-ı tasdik ve tasvibinden geçirmişler ve sulhu ancak bu sûretle bir şekl-i meşruat verdirmişler ise de elyevm biz de bir meclis-i millî mün'akıd olmadığı gibi ahval ve şerâit-i hazıraya nazarân böyle bir meclis ictimâ-yı davet eylemek de mümkün değildir. Binâenaleyh in'ikad-ı rivayet edilen şura-yı saltanat olsa olsa istişare bir mahiyete hâiz gayr-ı mesul bir heyetinden ibaret kalır ki sulh gibi doğrudan doğruya hayat-ı milleti alakadar eden bir meselede böyle salâhiyetsiz ve gayr-ı mesul bir şura tarafından verilecek kararların bir kıymet-i icrâiyesi bulunmamak zaruridir...[895]"

5.1.2. Sevr Antlaşmas'nın İmzalanması

Yunan ordusu 23 Haziran 1920 tarihinde taarruz ederek ilk olarak Balıkesir'i daha sonra Bursa'yı işgal etmiş ve İzmit kentine kadar ilerlemişti. Yunan ordusunun başka bir birliği ise Aydın kentinden hareketle Nazilli'ye kadar gelmişti[896]. Yunan ordusu Osmanlı Devleti'ne Sevr Antlaşması'nı imzalatmaya çalışmıştı. Bunun üzerine Vahdettin kendi makamını kurtarmak amacıyla bu antlaşmayı imzalamaya karar vermişti[897].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulhumuzun İmzası Meselesi" başlıklı metinde, Sevr Antlaşması'nı imzalayacak heyetin şu kişilerden oluşturulduğu belirtilmiştir: *"...(Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşad Halis Beylerden müteşekkil Osmanlı Heyet-i Merhusa-i cedidesi Paris'de olub yarın (Sevr)'de Türkiye Muâhedesi'ni imza edecekdir.)*[898]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tebliğ-i Resmî" başlıklı metinde, 10 Ağustos 1920 tarihinde Hadi Paşa tarafından çekilen telgrafta barış antlaşmasının imzalandığı haberi verilmektedir. *"...İtalya ile hâsıl olan itilâfdan dolayı evvelce imzadan imtinâ eden Yunanistan bu kere vâz-ı imzaya muvaffakiyet etmiş olduğundan sulh muâhedenâmesi bugün saat 16.00'da imza edildi.*[899]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulh Muâhedemiz Nasıl İmzalandı?" başlıklı metinde,

---

[894]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 209.
[895]"Şura-yı Saltanat Meselesi" **Alemdâr,** 16 Temmuz 1336/1920 Cuma, Adet: 571-2871, s. 1.
[896]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 209.
[897]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 191.
[898]"Sulhumuzun İmzası Meselesi", **Alemdâr,** 6 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 591-2891, s. 1.
[899]"Tebliğ-i Resmî", **Alemdâr,** 12 Ağustos 1336/1920 Perşembe, Adet: 597-2897, s. 1.

"Paris 10 Ağustos -Türkiye Muâhede-i Sulhîyesi ba'de'l-zevâl Mösyö Millerand'ın riyâseti altında Sevr çinî imalâthanesinde imza edilmiştir. Alman, Avusturya, Bulgar ve Macarlardan sonra büyük harbde son düşman ile de sulhu sûret-i resmîye'de akdedilmiştir. Düvel-i Muazzama mümessilleri muâhede-i sulhîyeden maada hududları tesbit eden ve Avrupa'da ve Asya'da birtakım ihtilafat-ı hal ve fasıladan dört protokol ve aynı zamanda muâhedeye merbût ayrıca iki protokol imza etmişlerdir. Muâhedeyi en evvel Hadi Paşa imza etmişdir. Merasime Fransa Reis-i Nâzırı Mösyö Millerand riyâset etmişdir. Türkiye mümessilleri imza ettikden sonra müttefikin merhusları vâz-ı imza etmişlerdir. Yunanistan ve İtalya en son imza edenler meyânında bulunmuşlardır. Sırbistan ve Hicaz merhusları merasimde bulunmamışlar ve imza atmamışlardır. Sırbistan merhusu Türkiye Düyûn-ı Umûmiyyesi'nden Sırbistan'a tahmîl edilen hususdan dolayı protestoda bulunmuştur. Hicaz mümesilleri muâhedeyi tasdik etmediğini bildirmiştir.[900]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulh Muâhedemizin Metn-i Aslîyesi Tebliğ Edildi" başlıklı metinde, Sevr Antlaşması'nın temel maddeleri şu şekilde belirtilmiştir:

"...Sadrazam Paşa Hazretleri Meclis-i Vükela'yı ictimâ-yı davet eylemiş ve muâhede-i sulhîye metni hakkında arz ve amik müzekerâtta bulunulmuşdur. Muâhede-i melfûfat dâhil olmadığı halde 433 maddeden ibaretdir. Tarafeyn-i akdinin hüviyetlerini mübeyyen bir mukaddeme.

Fasl-ı Evvel-Cemiyet-i Akvam'a müteallik olmadan bahisdir.

Fasl-ı Sânî-Türkiye'nin hududlarından bahisdir: Gelibolu şibh-i cezîresi dahi dâhil olduğu halde takriben Çatalca hattına muâdil bir hat Avrupa kıtaasında Türkiye'yi bütün Trakya'yı muhtevi bulunan Yunanistan'dan tefrik edecekdir. Asya kıtasında Bahr-i Sefid'in İskenderun Körfezi civarında kâin Karataş Burnu'ndan ... ile takriben bir hatt-ı müstakim teşkil ederek yeni Türkiye-İran hududuna vasıl olan Ayıntap (Antep), Urfa ve Mardin'i Türkiye hâricinde bırakan bir hat Türkiye'yi Suriye ve Irak'dan tefrik edecekdir. Şimâl-ı şark hududları aşağıda tafsilen beyan edilecek olan Ermenistan'a müteallik mukarrerata telifen Türkiye'nin İran ve Rusya ile olan hudud-ı hazırasıyla tevâfuk etmekdedir.

Fasl-ı Sâlis-Mevadd-ı siyasiye

Birinci Kısım: İstanbul'a mütedâirdir. İş bu muâhedenâmenin kuyud-u ihtiraziye tahtında bulunan mevadd ve ahkâmı mûcibince tarafeyn-i akdine Hükümet-i Osmanîye'nin Dersaâdet üzerindeki hukuk ve tasarrufuna halel-i iras edilmesi hükümet-i müşârünileyh ile zât-ı şahânenin belde-i ...göre de ikametle şehr-i mezkûru Hükümet-i Osmanîye'nin payitahtı olarak muhâfaza etmeleri hususunda müttehidi'l-efkârdırlar. Mâhazâ Türkiye iş bu muâhede ile buna merbût bulunan ... vilayet-i mütemmimeyi ve bâhusus ekalliyetlerin ırkî, dinî ve lisan-ı hukukuna dâir mevaddını kemal-i sadakatle ifâ hususunda terahi edecek olursa Düvel-i Müttefika bâlâda mezkûr şerâiti tebdil ve tefsir etmek hakkını bilhassa muhâfaza ederler. Buna binâen Türkiye bu bâbda ittihaz olunacak bilcümle-i ...riâyet etmeği şimdiden taahhüd eyler.

İkinci Kısım: Boğazlara müteallikdir. 1-Boğazların gerek vakt-i sulh ve gerek vakt-i harbde kâffe-i sefain-i harbiye ve ticariyeye küşade bulundurulması. 2-Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Rusya, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan merhuslarından mürekkeb olmak üzere boğazlara müteallik bir komisyon teşkili. 3-Bu komisyon hükümet-i mahalliyenin nüfuz ve tesiri hâricinde olarak gerek deniz üzerinde ve gerek Gelibolu şihbe-i cezîresi dâhil olduğu halde Boğazlar mıntıkasında bir Asya Kıtaası'nda Karadeniz'e müntehi olmak üzere Şile'nin biraz şarkında Edremit Körfezi'nden mürûr eden ve ezcümle Edremit, Gönen, Mihaliç, İznik ve İzmit'i ihtiva eyleyen hattın cihet-i garbiyesinde tülen-i dâr bir arazi üzerinde icrâ-yı vazife eyleyecekdir. 4-Boğazlar Komisyonu'nun salâhiyeti hemen bir hükümetin salâhiyet-i idariyesine muâdil olacak ve müstakil olub kendine mahsus bütçesi ve bilhassa kendi işlerinde istihdam edilmek üzere bir polis heyeti kayd u tahrir edecek ve istikrazât-ı akdine salâhiyetdâr olacakdır.

Üçüncü Kısım: Kürdistan'a müteallikdir. Azası İngiltere, Fransa ve İtalya mümessillerinden müteşekkil olmak üzere Dersaâdet'te in'ikad edecek olan bir komisyon Kürd

[900]"Sulh Muâhedemiz Nasıl İmzalandı?", **Alemdâr,** 13 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 598-2898, s. 2.

unsurunun ekseriyeti ihtiva eylemekde olduğu havalinin muhtariyet-i mahalliyesini ihzar eyleyecekdir. İş bu muâhedenâmenin mevki-i meriyyete vâz-ı tarihinden bir sene sonra Kürdler taleb-i istiklâl hususunda Cemiyet-i Akvam'a müracâat eder ve cemiyet müşârünileyh de bu talebi isâfe-yi müsâid bulursa Türkiye bu havali üzerinde hâiz olduğu hukuk ve tasarrufunda feragat etmeği taahhüd eyler.

Dördüncü Kısım: İzmir'e mütedâirdir. İzmir şehri ile âle'l-husus Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama kasabalarını muhtevi bulunan İzmir arazisi taht-ı hükümran-ı Osmanîye'de kalmakla beraber havali-i mezkûre üzerindeki hukukunu Yunanistan Hükümeti'ne terk edeceklerdir. İş bu havalide kavânin-i Yunani'ye tatbik edilecek ve oralardaki teba-i Osmanîye hakkında Yunan tebası misillü muâmele edilecek ve bunların memâlik-i ecnebiyeye karşı himâyesi Yunanistan tarafından temin olunacakdır. İş bu muâhedenâmenin mevki-i icrâya vazından beş sene sonra mahalli parlementonun talebi üzerine havali-i mezkûre sûret-i katide Yunanistan'a ilhak edilecekdir.

Beşinci Kısım: Yunanistan hakkındadır. Avrupa'da kâin olub bâlâda mezkûr hatt-ı hudud haricinde olan arazi-i Osmanîye ile Cazayir-i Bahr-i Sefid Yunanistan'a terk edilecekdir.

Altıncı Kısım: Ermenistan hakkındadır. Türkiye Ermenistan'ı müstakil bir hükümet olmak üzere tanır. Türkiye ile Ermenistan arasında Trabzon, Van, Bitlis vilâyetlerinde tayin-i hudud keyfiyyetinde Amerika reis-i cumhuru hüküm olacak ve binâenaleyh Türkiye reis-i müşârünileyhin ittihaz edeceği mukarreratı kabul etmeği taahhüd eyleyecekdir. Mukarrerat-ı müttehize vilayet-i mezkûre arazisinin tamamen veya kısmen terkine talluk eder. Ermenistan hududu olacak olan iş bu arazi, arazi-i askerîye olmakdan tecrît edilecekdir.

Yedinci Kısım: Suriye, Irak ve Filistin'e şamildir. Henüz tayin edilmemiş olan bir mandater tarafından idare edilmek şartıyla Suriye ve Irak Hükümeti müstakille olmak üzere tanılacakdır. Filistin'in idaresi Düvel-i Müttefika tarafından intihab edilerek bir mandatere tevdi olunacakdır.

Sekizinci Kısım: Hicaz'a müteallikdir. Hicaz bir hükümet-i müstakille olarak tesis etmişdir. Sâbık Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek iş bu muâhedenâme ile tayin edilen ve gerek müehhiren tahdid edilecek olan Asya'yı Türk hudud-ı cenûbiyesinin mâverâsında kâin arazi üzerinde hâiz olduğu bilcümle hukukundan Hicaz Hükümet-i Müstakillesi lehine olarak feregat eyler.

Türkiye topçu tertibatı olmaksızın azami otuz beş bin jandarması ve altmış cebel topçu ile mücehhiz 15.000 takviye kıtaatı olacak ve bu kıtaat Boğazlar Mıntıkası hâricinde bulunacakdır. Muhtelif Düvel-i Müttefika tarafından verilecek olan zâbitler Hükümet-i Osmanîye'nin nezâret-i tahtında olarak jandarmanın teşkil ve talimi kumandası emrinde ifâ-yı muavenet eyleyeceklerdir. Osmanlı zâbitlerinin adedi neferâtın yüzde yirmisi nisbetinde olacak ve ecnebi zâbitlerinin adedi de Osmanlı zâbitleri adedinin yüzde on beşini tecavüz etmeyecekdir. Aynı havalide hükümet-i Osmanîye'nin emrine verilecek olan zâbitler aynı tabiyete hâiz olacaklar Boğazlarla adalar mıntıkasındaki Osmanlı ve Yunan jandarma kuvvetleri mıntıka-i mezkûrede bulunan beynelmilel kuvvâ-yı işgâliye kumandanlığının emr-i tahtında bulunacakdır. Muâhedenin şerâit-i askerîyesinden müstebân olduğuna göre Türkiye badehüma bir sevku'l-ceyş orduya mâlik olmayıb ancak asayiş-i dâhiliyi muhâfaza edecek derecede asakir olunacakdır. Bütün sefain-i harbiye-i Osmanîye kâmilen müttefiklere teslim edilecekdir. Türkiye için yeniden sefain-i harbiye inşâ veya iştirâsı memnûâdır. İş bu maddenin umur-ı askerîye, bahrîye ve havaîyeye talluk eden ahkâmı başlıca Düvel-i Müvtelika tarafından intihab edilecek olan beynelmilel komisyonun taht-ı teftişinde olarak mevki-i tatbika vazolunacak ve bu bâbda vukû bulacak masârifi Türkiye tarafından tesviye edilecekdir. Kavanin-i vukûat-ı harbîyeye mugayyir sûretde harekete caseretlerinden dolayı maznun olan eşhâs-ı müttefik devletlerin muhakim-i askerîyesince taht-ı muhakemeye alınabilecekdir. Türkiye iş bu maznunları Düvel-i Müttefika'ya teslîm etmeyi deruhte eyler.

Sekizinci Kısım: Şerâit-i mâlîyeye dâirdir.

Dokuzuncu Kısım: Mısır, Sudan ve Kıbrıs ve Türkiye iş bu ahvali üzerinde hâiz olduğu bilcümle hukukdan feregat eyler. Kıbrıs İngiltere'ye ilhak edilecek ve Mısır devlet-i müşârünileyhânın himâyesi altına vaz olunacakdır.

Onuncu Kısım: Merakeş ve Tunus hakkındadır. Türkiye Merakeş ve Tunus üzerindeki Fransız himâyesini tasdik eyler.

On Birinci Kısım: Trablusgarb-ı Cezair-i Bahr-i Sefid hakkındadır. Türkiye Lozan Muâhedesi'yle Trablusgarb ve Cezair-i aşer hakkında temin etmiş olduğu hukukundan feragat ve Cezair-i mezkûreyi İtalya'ya terk eder.

On İkinci Kısım: Tabiyet hakkındadır.

On Üçüncü Kısım: Ahkâm-ı şerâit-i sâire meyânında muhtelit veya müttehid olabilecek bir usul-ı adliye projesinin tanzimine memur bir ecnebi komisyonu da mevzubahisdir. İş bu kısma müteallik mühim bir maddenin metni bervech-i âtîdir:

Türkiye herhangi bir devletin taht-ı tabiyet ve himâyesinde bulunan Müslümanlar üzerindeki hukuk-ı hükümranisiyle her ne şekilde olursa olsun hakk-ı kazasından sarâhaten feragat eyler.

On Dördüncü Kısım: Ekalliyetlerin müdâfaa-i hukukuna dâirdir. Bundan başka Cemiyet-i Akvam tarafından intihab edilmiş olan komisyonlar harb esnasında Türkiye'de irtikâb edilmiş olan kanallardan müteessir olanların maruz kaldıkları zarara ve ziyana dâir ailelerinden varid olacak şikâyeti istimâya memur olacaklardır. Türkiye iş bu komisyonların ittihaz edecekleri kararı kabul ve icrâ etmeyi taahhüd eder.

Fasl-ı Hâmis-Askerî, bahrî ve havaî şerâiti muhtevidir. Dersaâdet'te topcu tertibatı olmaksızın 700 kişilik bir kuvvâ-yı askeriye zât-ı şahânenin maiyet-i seniyyeleri efrâdını teşkil edecekdir.

Fransız, İngiliz ve İtalya delegeleriyle bir Osmanlı komiserinden mürekkeb olacak olan bir mâlîye komisyonunun ihdâsı dahi derpiş edilmişdir. Osmanlı komiseri yalnız rey-i istişareye hâiz olacakdır. Meclis-i Mebusan tarafından bütçede icrâ edilecek her gûne tadilat-ı salâhiyet vasiâya hâiz bulunan mezkûr komisyonun tasdikine iktirân etmedikçe muteber addedilmeyecekdir.

Fasl-ı Tâsi-Şerâit-i iktisadiyeye dâirdir. Kapitülasyonların iktisada müteallik olan kısmı bundan istifade etmiş olan Düvel-i Müttelika ile 1914 senesi Ağustos ibtidâsına kadar bundan istifade etmemiş olan diğer müttefik hükümetlere dahi teşmil edilecekdir.

Kısm-ı Sâni: İsfar-ı havaîye ve limanlar ve tarîk-i maîye ve tarîk-i hadidiye hakkındadır. Âtîdeki limanlar menâfi-yi beynelmilele tahsis edilmiş olub ayrı ayrı serbest mıntıkaları ihtiva edecekdir. İstanbul limanı (Ayestefonas'dan Dolmabahçe'ye kadar) Haydar Paşa, İzmir, İskenderun Hayfa, Basra Trabzon ve Batum limanları, Trabzon'dan Ermenistan'a bir mahrec tahsis kılınacağı gibi aynı zamanda Türkiye içinde İzmir'de bir mahrec bırakılacakdır.

On İkinci Fasıl: Say u amel hakkındadır.

On Üçüncü Fasıl: Şerait-i ahkâm-ı muhtelife. Türkiye iş bu muâhedenin mevki-i mer'iyyete vâzından mukaddem tahaddüs etmiş olan ahvâlden dolayı Düvel-i Müttefika tebaasından hiçbirinden bir gûne tazminat talebinde bulunmamayı taahhüd eyler.

Türkiye tarafından el-hâlet-i hâzâ kendisinden nez edilmiş olan arazide harb esnasında zabtedilen zi-kıymet eşya iâde edilecekdir. İş bu muâhedenâmenin mevki-i mer'iyyete vazı tarihinden itibaren üç ay zarfında kavânin-i Osmanîye muâhedenâme-i mezkûr ahkâmına tevfiken tadil edilecekdir.[901]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sulhun İdâmesi" başlıklı metinde, barış antlaşmasının şartlarının çok ağır olduğunu belirterek buna sebebiyet verenlerin İttihatçılar olduğunu iddia etmiştir. İttihatçıların barış antlaşmasının maddelerine uymamaları halinde İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u Türkiye'den alacaklarını ileri sürmüştür.

"Sulh imzalandı. Pek ağır olan şerâit-i sulhîye bize iktihâm daha ziyade güç bir kayd u şart bırakıyor. Anadolu, asayiş hükümeti Anadolu'da asayişi temin etmekle İstanbul'un

[901]"Sulh Muâhedemizin Metn-i Aslîyesi Tebliğ Edildi", **Alemdâr,** 20 Mayıs 1336/1920 Perşembe, Adet: 517-2817, s. 1.

vaziyetini tesbit edebilecek başka dürlü olursa bizim Avrupa'dan çıkmamız mevzubahis oluyor. Avrupa'dan çıkmak İstanbul'dan çıkmaktan gayrı bir şey değildir. Çünkü bizi Avrupa'ya rabteden yalnız payitahtımız kalmıştır. Hükümetin İstanbul'u müdâfaa ve muhâfaza için son derece çalışacağı bir emr-i muhakkaktır. Bâhusus İstanbul'u elden kaçırmamak için yapılacak sayik-i şeklî evvelki gibi de olmayacaktır. İttihatçılar son yapılacak şeyi daima evvel yaparak milletin menâbi-i hayatiyesini kurutdukları gibi devletin istinad edebileceği bütün kozları çürütdüler... Sulhdan sonra zannolunmasın ki bizim için ortalık gülzâr olmuştur. Hükümet daha ağır bir yük altında bulunuyor. Avrupa'nın nazarında artık devr-i hamidiyenin ihtiyatkâr, ağır başlı, ince düşünceli Türkleri değiliz. İttihat ve Terakki haydudları bize öyle bir leke sürdüler ki herkes nazarında tehlikeli olduk. Muâhede-i sulhîyede itirazımıza verilen cevab hakkımızıda ne düşünüldüğünü ne fikir edinildiğini bize sarâhaten anlatıyordu. İttihatçılar sanki harbde galibenin Almanya'da ve bizde kalacağını bir emr-i muhakak imiş gibi darbeleri indirdikleri zaman düşünmediler bile. İşte o delice hareketleri bugün bizi bu vaziyetde bulunduruyor... Sulhu şu şerâit dairesinde idâme edebilmek için onu ihlâl edebilecek mahiyetde olanların kafaları ezilmeli. Hükümetin her şeyden evvel yapacağı hareket budur. Ondan sonra sırf manevî esasât dâiresinde çalışarak Türk birliğini bir kitle halinde muhâfaza edebilmek imkânını nazar-ı dikkate almalı bu yapılmayacak olursa mütarekeden nasıl bir şey anlayamadıksa sulhdan da bir şey anlamamız kâbil olmayacakdır.[902]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Lloyd George'un Beyânatı" başlıklı metinde,

"Bosfor'dan -Mistir Lloyd George, Avam Kamarası'nda 25 Ekim celsesinde beyânat-ı âtîde bulunmuşdur: Sevr Muâhedesi'ni henüz hiçbir hükümet, tasdik etmemişdir. Fakat bu hususda bir kanun lâyihası tanzim edilmişdir. Ve yakında meclis-i millîyenin kararına arz edilecekdir. Sahte Ankara hükümet-i millîyesi, cenûbu, merkezi ve şark-ı Anadolu'ya hâkimiyet iddiasında bulunuyor. Fakat bu hükümetin mâlik olduğu gibi bir hâkimiyet şimdi zulm ve tedhiş ile elde edilen bir hâkimiyetdir. Ankara Hükümeti, Sevr Muâhedesi'ni kabul etmiyor, fakat tasdik-i muâmelesi henüz icrâ edilmediğinden, muâhedenin tatbiki hususunda millîciler hakkında şimdiye kadar tedâbir-i zecrîyeye müracâat edilmemişdir... [903]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Lloyd George'un Beyânatı" başlıklı metinde, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına ve Türkiye'nin kötü bir duruma düşmesine Mustafa Kemal Hareketi'nin sebebiyet verdiğini iddia etmiştir. Ayrıca İstanbul Hükümeti, Sevr Antlaşması'nı kabul etmezse İtilaf Devletleri'nin bu antlaşmayı kabul ettirmek için güç kullanacaklarını ima etmiştir.

"...Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderildiği tarihden bugüne gelinceye kadar dökülen kan tarih-i insaniyetde daima Türklerin hesabına kaydolunan ağır lekeler mahiyetindedir. Böyle olmayıb da Kuva-yı Millîye takib eyleyeceği gayeyi silahdan gayri bir vâsıta ile çizmiş olsaydı ihtimal ki bugün bu derece müşkil bir vaziyetde kalmayacakdık... Avrupa bizdeki ahval-ı dâhiliyeye katiyyen ehemmiyet vermez. Onun karşısında Devlet-i Âliye'yi temsil eden İstanbul Hükümeti vardır. Anadolu ile uzlaşır, uzlaşmaz. Bunlarla Düvel-i Müvtelika meşgul bile olmaz. Onun takib eylediği Sevr Muâhedesi'nin tatbikidir. Devlet-i Âlîye Sevr Muâhedesi'ni kabul eylemezse Düvel-i Müvtelika çizmiş olduğu hatt-ı hareket ne ise onu takib ve tatbik eder... [904]"

[902]Refi Cevad, "Sulhun İdâmesi", **Alemdâr,** 14 Ağustos 1336/1920 Cumartesi, Adet: 599-2899, s. 1.
[903]"Lloyd George'un Beyânatı", **Alemdâr,** 5 Kasım 1336/1920 Cuma, Adet: 678-2978, s. 1.
[904]Refi Cevad, "Lloyd George'un Beyânatı", **Alemdâr,** 7 Kasım 1336/1920 Pazar, Adet: 680-2980, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sevr Muâhedesi Hakkında" başlıklı yazıda, Deba gazetesinde neşredilen bir makalede, Yunan ordusunun Sevr Antlaşması'nı Türkiye'ye kabul ettirecek güçte olduğu belirtilmiştir.

> "...Mustafa Kemal'e karşı ittihaz edilen siyasetin zayıf noktalarını ve Sevr Muâhedenâmesi ahkâmının harfiyen tatbiki lüzumunu serd ettikden sonra başlayan Yunan – İtilaf-ı iştirâk hareketinin devam etmesi lazım geldiğini Yunan ordusunun müttefiklerin arzularını tatmine ve Sevr Muâhedenâmesi ahkâmını dahi tatbik ettirmeye muktedir bulunduğunu kaydetmekdedir.[905]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Kralının Nutku" başlıklı yazıda, *"...Türkiye'de sulh ve müsalemâtın takarrürü ve Sevr Muâhedesi'nin tatbik ve icrâasına kadar seferberliği idâme ve harbe devam etmek kararını izhâr etmişdir.*[906]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Nutk-ı İftitâhîyesi ve Muâhedemiz" başlıklı yazıda,

> "...Meclis-i Mebusan'ın hin-i küşadında kırâat edilecek olan nutk- ı iftitahı hükümet tarafından tanzim ve kral tarafından tasvib olmuşdur. Bu nutukda hükümetin bütün millî manilere rağmen Anadolu'da Kemalîlere karşı hareket-i askerîyeyi idâme ettireceğini kat'î bir sûretde bildirilecek ve Sevr Muâhedesi'nin kabulü tarafdârı olmayan Kemalîlere bunu sadıka-i kabül ettireceği temin olunacakdır...[907]"

Kısaca Sevr Antlaşması TBMM tarafından tanınmamıştır. İtilaf Devletleri arasında ise Yunanistan haricinde hiçbiri bu antlaşmayı onaylamadığından bu antlaşmanın resmi bir geçerliliği yoktur.

5.2. İstiklâl Savaşı'nda Doğu Cephesi

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi üzerine, İtilaf Devletleri'yle imzaladığı Mondoros Ateşkesi'ne istinaden savaş öncesi sınırın gerisine çekilmiştir. Bu ateşkesten iki ay sonra Türk kuvvetleri 26 Aralık 1918'de Kars'ı boşaltmak zorunda kalmışlardır. Daha sonra Kars merkez olmak üzere, Güney Kafkasya Geçici Hükümeti kurulmuştur[908]. İngiltere 19 Nisan 1919 tarihinde Kars'ı işgal etmiş ve oradaki geçici hükümet üyelerini Malta'ya sürgün etmiştir. İngiltere bir ay sonra Kars vilâyetini Ermenilere bırakmıştır. Almanya I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olunca 11 Kasım 1918

[905]"Sevr Muâhedesi Hakkında", **Alemdâr,** 31 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 732-3032, s. 2.
[906]"Yunan Kralının Nutku", **Alemdâr,** 5 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Adet: 737-3037, s. 1.
[907]"Yunan Nutk-ı İftitahiyesi ve Muâhedemiz", **Alemdâr,** 6 Ocak 1337/1921 Perşembe, Adet: 738-3038, s. 1.
[908]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II. s. 193.

tarihinde antlaşmayı imzalamıştır. Daha önce 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'na göre Ruslar 1914 yılından önceki sınırlarına çekilerek Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltacaklardı. Almanya'nın savaştan çekilmesiyle birlikte Ruslar Brest-Litovsk Antlaşması'nı tanımadıklarını ilân etmişlerdir. Bunun üzerine Ermeniler ile Türkler arasında Doğu Anadolu'da bir mücadele başlamıştır[909].

5.2.1. Türk-Ermeni Sorunu ve Gümrü Antlaşması

Mondros Ateşkesi'nden sonra İtilaf Devletleri Türkiye'nin istikbâli üzerinde tartışmayı devam ettirirken Türk halkı kendi istikbâlini saptamak amacıyla Mustafa Kemal'in liderliğinde İstiklâl mücadelesini başlatmıştı. İngilizler Doğu Anadolu ile Kafkasya bölgelerini ele geçirmek için Ermenileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardı. İngiliz subaylarından birkaçı Ermeni kuvvetlerinin başına geçerek Van, Bitlis, Erzurum, Kars, Nahcıvan vilayetlerine saldırılar düzenlemişlerdir. Bunun üzerine Kâzım Karabekir Doğu Cephesi Komutanı olarak Ermenilere karşı yapılacak hareketi yönetmekle görevlendirilmişti. Kâzım Karabekir'in 24 Eylül 1920 tarihinde verdiği talimatla Türk kuvvetleri harekete geçmişti[910]. Türk kuvvetleri karşısında fazla dayanamayan Ermeni Hükümeti, 3 Aralık 1920 yılında Türkiye ile Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştı[911]. Gümrü Antlaşması, TBMM'nin imzaladığı ilk antlaşma olması ve Misak-ı Millî'nin doğu sınırlarını kısmen belirlemesi bakımından oldukça önem arz etmektedir. Bu antlaşmaya göre Sevr Antlaşması'yla Ermenilere verilen doğu vilayetleri ve 1878 yılında Berlin Antlaşması'yla Rusya'ya bırakılan Kars ve civarları da Türkiye'ye iâde ediliyordu[912].

Alemdâr gazetesi, 1920 yılı sonu ile 1921 yılının başlarında Ermenilerle yapılan mücadele hakkında birçok habere yer vermiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tehlike Karşısında" başlıklı makalede, Türkiye'nin yakın bir zamanda Ermeni Devleti'ne taarruz edeceği iddia edilmiştir. Ermenilerin bu taarruza karşılık vermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Aksi takdirde Ermenilerin bütün umutlarını kaybedeceği ileri sürülmüştür.

[909] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 215-217.
[910] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 222-223.
[911] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II. s. 202-203.
[912] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 223.

"(Çağdamard) gazetesi bâlâdaki serlevha ile neşrettiği mühim bir makalede Ermenistan Cumhuriyeti'nin muhât bulunduğu tehlikeden bahsederek diyor ki: "Düşmanlarımızın büyük bir faaliyette bulunduğu aşikârdır. Bu faaliyet yalnız hükümetlerin delaletiyle değil, mühim bir kitle halefinde iştirâk ve muavenetiyle tezâhür ediyor. İcrâ kılınan siyasî ve askerî hareket başlıca iki maksada ma'tuftur: Evvela siyasî teşvîşat-ı umûmiyyeden ve müttefiklerin batâetinden bilistifade müttefikeyn aleyhinde bir cihe-yi teşkil ve bu sayede yalnız Türkiye-Azarbaycan Hükümetleri tarafından değil, Türkiye'nin riyâseti altında büyük bir Turan Devleti ihdâs etmek hulyâsında bulunan bilumûm anasır-ı İslâmîye tarafından eski zamanlarda daha ziyade takip edilen (Panturanizim) projesini sahâ-i imkân-ı isâl etmek, Saniyen bu proje müntec-i muvaffakiyet olmadığı takdirde hareket-i askerî ile Ermenistan'ın teşkil ve itmamını menne çalışmak bu hareket ve faaliyet resmen askerî bir mahiyete hâiz olmayıb ancak gayr-ı muntazam bir kuvvâ-yı müsellahanın eseridir. Bu kuvvet ahalinin iştirâkiyle iâşe edilmekdedir. Anlaşılıyor ki iki siyasî cereyan müsademe ediyor. Bunlardan biri muzmahil-i ahval-ı iktisadiyesiyle ve ufak bir ordusuyla yalnız başına maiyetsiz kalan Ermenistan Cumhuriyeti diğeri etrafında ahal-i İslâmiye'den müteşekkil büyük bir kitle-yi müzahire bulunan ve daha müsait şerâit-i iktisadiyeye mâlik olan Türkiye ve Azerbaycan'dır... Ermeni kavmi, diğer herhangi bir kavmin menâfine zarar vermeyerek, muin mevkie sahip olmak, kendi tarihi, toprağı üzerinde yaşamak ve terfi etmek arzusunda bulunuyor. Hâlbuki diğer taraf (Panturanizim) politikasının en büyük bir engelini ve Avrupa medeniyetinin pişdârı ikna etmek gayretindedir. Şüphe yoktur ki bu mübârezede Ermeni kavminin bütün ümidi Ermenistan Cumhuriyeti'nin mevcudiyetine bağlıdır. Eğer bu mübârezede Ermenistan mağlup olursa Ermeni kavminin bütün be-nam ümid-i esasâtan münhedim olacaktır. Ermenistan'ın bu tecavüzlere karşı mukavemet edebilmesi için bütün Ermenilerin iştirâkiyle kesb-i kuvvet etmesi lazımdır. İstanbul, İzmir, Mısır, Balkan Amerika gibi yerlerde kitleler halinde bulunan Ermenileri bu hakikati iyice idrak etmelidirler ve bilmelidirler ki davamızın hal ve fasl olunacağı günün arifesinde her an ümitlerimize nihayet verebilecek olan büyük bir tehlike karşısında bulunuyoruz. Binâenaleyh vesait-i mümküne ile davamızı müdâfaa etmek cümlemize tertip eden bir vazifedir...[913]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal Paşa'nın Bir Telgrafı" başlıklı metinde, Mustafa Kemal'in Anadolu'da güvenliğin sağlandığını ve Ermeni ailelerin hicret etmediği görüşü ile Anadolu'daki millî hareketin Bolşeviklik ve İttihatçılıkla bir bağının olmadığına dair açıklaması yer almıştır.

"Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Paşa tarafından dün matbaamıza varid olan telgrafnâmenin sûretini bervech-i âtî derc ediyoruz:

Ermeni Patrik Zafen Efendi ahiren Şulugus gazetesinde münteşir bir nutkunda birçok Ermeni ailelerinin Hareket-i Millîye ahireden mütevahişen Erzincan, Erzurum, Samsun ve İzmit, Adapazarı gibi Anadolu havalisinde muhâcerat etmekde olduklarını dermeyân ve bu sûretle millet sırf hukuk-ı millîyesini müdâfaa ameli ile vücuda getirdiği vahdeti bir Ermeni veya anasır gayr-ı Müslim'e aleyhdârlığı ile şaibedâr etmek istiyor. Bunun için hakikati bir kerede ayrıca tavazzuh mecburiyeti görülmüştür. Evvela, Erzincan ve Erzurum havalisinden hicret eden katiyyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur. Saniyen İzmit ve Adapazarı ve Samsun havalisinde olduğu gibi bütün Anadolu'dan asayiş ve beynel-anasır hüsn-ü âmiziş elhamdülillah her zamandakinden pek ziyade bariz ve şâyân-ı teşekkür bir derecededir. Hatta sahne vesâir mahaller rüesâ-yı ruhaniyesi ve Amasya Tokat vesâir livaların ahali-i Hristiyanesi tarafından Hareket-i Millîye'nin tamamen mürevvic bulunduğu telgraflar ile Dâhiliye Nezâretine ve ecnebi mümesillerine bildirilmişdir. Sâlisen, hilaf-ı hakikat olarak Anadolu Hareket-i Millîyesini Bolşevizm diye ilan eden bu memleketi daima İttihatçı hareketiyle şuruş-u mütemâdî içinde görüb ve göstermek isteyen Ferid Paşa Kabinesi'nin beyânatından öğerek

[913]"Tehlike Karşısında", **Alemdâr,** 11 Ağustos 1335/1919 Pazartesi, Adet: 139-1539, s. 1.

ihtimal birkaç zengin aile kendilerince emin gördükleri bir tarafa nakl-i hane eylemişler ise bu da mütarekeden beri Adana havalisinde ve müstakbel Ermenistan'daki ekseriyeti temin için Ermeni komiteleri ile bizzat patrikhanenin teşvikatına kapılan ailelerdir...[914]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan'ın Hududu" başlıklı metinde,

"(Puti Parizyen) gazetesinin Londra'dan almış olduğu mâlûmata göre Sulh Konferansınca bu kere Ermenistan hududu tayin edilmiş ve Ermenistan'a Reis-i Wilson'un arzusu vechle Karadeniz Sahili'nde bir mahrec verilmiştir. Bu sûretle Batum ile Trabzon arasında bulunan Lazistan Kıtaası'nın Ermenistan'ın taht-ı hükmüraniyesine vâz-ı takarrür eylemiştir. Batum ise hususi bir usul-ü idareye tabi tutulacak ve Trabzon Türkiye'de kalacaktır. Ermenistan'ın mandaterliği meselesi hakkında ise hiçbir karar verilmemiştir. Zira Ermenistan hakkında gürültülü sûrette izhar-ı teveccüh eden devletlerden hiçbiri böyle bir vazifeyi deruhte etmek istemiyor. Amerika Meclis-i Âyânı, Amerika'nın Ermenistan mandaterliğini reddettiği gibi Lloyd George dahi ahiren Avam Kamarası'nda bu vazifeyi kabul etmemiş ve Fransa'ya terk eylemiştir. Bu sûretle Ermenistan'ın mandaterliği meselesi henüz muallâk bulunuyor...[915]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hududlar Hakkında" başlıklı metinde,

"Londra'daki Ermeni millîyeti, Ermenistan'a Bahr-i Sefid de bir liman tahsisine aid âtîdeki haberi (Tayms) gazetesiyle neşretmiştir. Bu hususiaki resmî veya siyasi münakaşanın cümlesinde Ermenistan'ın ancak Karadeniz'e tabîi bir devlet haline vazedilmesi için daima bir temâyül mevcut olmuştur. Bu hal gerek hâlihazırda ve gerek istikbâlde Ermenistan, Prusya'nın tesir ve nüfuzuna tabîi bırakacaktır. Memleketin ahyâr felahıyla siyasîve muhtar-ı inkişâfını mümkün kılmayacaktır. Çanakkale ve Karadeniz Boğazları ineceği zaman böyle bir Ermenistan garbden tahrib edilmiş olacaktır. Ermenistan hudutlarının iktisadi veya sâir şekilde bir koridor vâsıtasıyla Ermenistan'a merbût ve Bahr-i Sefid üzerinde bir mahrec temin edecek tarzda tayin edilmesi lüzumunda mebzûlen ısrar eder. Heyet-i hududun (Fırat) Nehri'nin büyük devresinin garbinde bulunan Malatya mıntıkasını ihtiva etmesini teklif eder. Hududu bu sûretle tesbit edildiği takdirde Ermeni halkına ittihat eylemek inkişâf-ı siyasî ve iktisadiyesini temin etmek hususu müsâade edilecektir...[916]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenilere Va'd Olunan Yerler" başlıklı metinde,

"...Ermenice (Halyastan) gazetesine yazdığına göre Meclis-i Âli kararıyla Van, Bitlis, Erzurum ve Trabzon mukadderatı tayin vazifesini Reis-i Wilson deruhte etmiş ve bunu ifâ için muâhede-i sulhîyenin Türkiye tarafından imza edilmesini intizar etmiştir. Muâhede-i mezkûre zaten imza edilmiş olduğundan erbâb-ı ihtisastan mürekkeb bir komisyon ile reis-i müşârünileyh bugün ful ikmal vazifeye çalışıyorlar. Ermenistan'ın Amerika'daki mümessilinin mesâi-yi masrufesi sayesinde Dersim'de dâhil olduğu halde Harput sancağının Ermenistan'a ilhak kaydolunuyor. Lakin Reis-i Wilson'un hakemliğine yalnız sâlifüzzikr dört vilâyetin tayin-i mukadderatı havâle edilmiş. Cenûbda kâin Hakkâri ise hakemlikden hariç bırakılmıştır. Ermeni mümessili Hakkâri'ye kadar vâsi bir kıta arazinin Ermenistan'a ilhakını teklif ediyor.

[914]"Mustafa Kemal Paşa'nın Bir Telgrafı", **Alemdâr**, 22 Ekim 1335/1919 Çarşamba, Adet: 311-2611, s. 1.
[915]"Ermenistan'ın Hududu", **Alemdâr,** 6 Nisan 1336/1920, Salı, Adet: 475-2775, s. 2.
[916]"Hududlar Hakkında", **Alemdâr,** 28 Ağustos 1336/1920 Cumartesi, Adet: 612-2912, s. 3.

Amerika'da sâkin Harputlular Harput'un ilhakı hususunda lazım gelen teşebbüsattan hâli kalmıyorlarmış.[917]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermeni Hududları" başlıklı metinde,

"Tayms gazetesi 3 Ocak tarihli nüshasında Wilson'un Ermeni hududları hakkında çizdiği nazar-ı harita hakkında diyor ki: "Mistir Wilson Ermenistan hakkında tayin etmiş olduğu hududun metni Waşington'da neşredilmişdir. Sevr Muâhedesi'ne göre Türkiye ile Ermenistan Wilson'un bu hususda vereceği kararı kabul etmişdir. Mistir Wilson'un tayin ettiği hudud Ermenistan'ın garbi ve cenûbu hududlarını ancak nazarî bir sûretde ârâ etmekdedir. Mistir Wilson; Kars, Erzurum ve Trabzon'u Ermenistan'a vermiş ve çizdiği hududları Ermenilere aid olmak üzere telakkî olunan topraklara tevâfuk ettirmeye çalışmıştır. (Newyork Herald**)** gazetesi Paris'de neşrolunan nüshasına göre Ermeni hududu Tirebolu'nun bir parça garbine kadar yani Trabzon'un garbinden biraz daha ileriye imtidad etmekdedir. Tirebolu'nun yanından hududu cenûba doğru iter ve Erzurum'un 100 mil cenubundan geçip Erzincan'ı Ermenistan'a bırakır bundan sonra hududu Van Gölü'nün cenûbuna iter ve Muş ile Bitlis Ermenistan'a bıraktıktan sonra İran ve Azerbaycan'a uzatır.[918]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Hududlarını Nasıl Çizmiş" başlıklı metinde,

"(Morning Post) gazetesi (Wilson)'un Ermenistan'ın hududlarını vâsi bir sûretde çizdiğini haber veriyor. Mezkûr gazetenin istihbaratına nazarân (Wilson) Trabzon vilâyetinde Ermenistan'a ihsan ettiği gibi bu küçük hükümetin hududlarını Adana'ya kadar da imtidad ettirmektedir. Bu sûretle (Bogos Nubar)'ın İtilaf Devletleri'ne verdiği muhtırada dermeyân eylediği (Büyük Ermeni İmparatorluğu) Reis-i (Wilson)'un muzhir-i tesevvücü olmuş demekdir. Bu hususda (Morning Post) diyorki: Daha küçük bir sahada Ermenistan'ı Türklerin taarruzundan himâye etmek hususundaki Düvel-i Muazzame'nin düçar-ı müşkilât olmasına nazarân Mistir Wilson tarafından vâki olan teklif devletlerce ihtiyat ve endişe ile karşılanacakdır. Bu mesele hakkında (Bosfor)'da diyor ki: (Wilson)'un Ermenistan'a tahsis ettiği arazide pek çok Ermeni yoktur. O halde (Wilson) kararını kendi meşhur 14 maddesinden hangisine istinad ettiriyor? [919]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan ve Türkiye" başlıklı metinde,

"Monitör Oryantalden: Ermenistan Başvekili Doktor (Ohanciyan) (Erivan) parlamentosunda bir nutuk irad etmiştir. Bu nutkun Ermenistan Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki münasebete aittir. "Hâlihazırda şimâlden gelen kızıl kuvvetler ve cenûbdan gelen ve hükümetimize muhâlif yerli anasırın muavenetine istinad eden Kemalci kuvetlerle uğraşmak mecburiyetindeyiz. Mamafih hiçbir mani bizi tevkif etmeyecek ve vazifemizi ifâ ve ikmalden bizi men edemeyecek. Vaziyet-i askeriyemiz pek müsâid ve muvafıktır. Türk cephesinde (Oltu) ve (Kars) mıntıkasında (Oltu) kasabası dâhil olmak üzere maden kömürüyle mebzul cisim bir mıntıkayı işgal eyledik. Bu maâdin-i mülkiyet sayesinde son aylar esnasında Azerbaycan'ın bize bir damla petrol vermemesine rağmen müstakil bir hayat-ı iktisadiyeye sahip olabiliriz. Aynı zamanda diğer devletlerle beraber Türk Muâhede-i Sulhîyesi'ni de imza ettik. (Batum) Meselesi bizim için ehemmiyet-i azimeye hâizdir. Ahiren (Batum) ve civarı

[917]"Ermenilere Va'd Olunan Yerler", **Alemdâr,** 15 Ekim 1336/1920 Cuma, Adet: 657-2957, s. 2.
[918]"Ermeni Hududları", **Alemdâr,** 11 Ocak 1337/1921 Salı, Numara: 743-3043, s. 1.
[919]"Ermenistan Hududlarını Nasıl Çizmiş", **Alemdâr,** 12 Aralık 1336/1920 Pazar, Adet: 715-3015, s. 1.

Ermenistan için serbest münâkalat şartıyla (Gürcistana) teslim edilmiştir. Bu münâkalatdan istifade etmek hususunda bir menfaat-ı mühimmeye mâlikiz. Türk Meselesi'ne gelince şu hususatı irad edebilirim: Türkiye'de iki hükümet mevcuddur. Biri İstanbul Hükümeti diğeri Ankara Hükümeti'dir. Ankara Hükümeti Mustafa Kemal tarafından temsil ediliyor. Mustafa Kemal bir (Büyük Meclis-i Millî)ye istinad ettiğini iddia ediyor. (Oltu) cihetinden bize taarruz eden Türk kuvvetlerine mukabelede bulunmuş olduğumuz ana müteakip bu mukabele malum olduğu vech ile kat'î bir darbe olmuştu. (Oltu)'nun kıtaatımız tarafından işgal neticesini husûle getirmişti. Bu esnada Kemalci Hükümet de Hâriciye Nezâreti Komiseri olan Bekir Sami bizim (Oltu) mıntıkasını tahliye etmekliğimizi taleb maksadıyla bizimle müzâkereye girişmişti. Mûmâileyh (Brest-Litovsk) muâhedesiyle (Batum) ve (Trabzon) mukavelenâmelerinden istifade etmek istiyordu. Biz ona şunu ihtar ettik ki Ermenistan ve Türkiye arasında hüsn-ü münasebet-i hemcuranın tesisini nazar-ı dikkate alıyorsa ne (Brest-Litovsk) ve ne de (Batum) ve (Trabzon) mukavelenâmelerinden bahsetmemelidir. Bizimle müzâkerede bulunmak için diğer bir lisan kullanılmasını temennî ediyoruz.[920]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermeni Gazetelerinin Mütalââtı" başlıklı metinde,

"(Çağadamard)'ın başmakalesinden: Düşmanlar yine kapılarımıza dayanmışlar ve eski muâhedenâmeler namına birtakım mutâlebde bulunuyorlar... Evvel Brest-Litovsk Muâhedenâmesi'yle ve hatta Bolşeviklerin muavaffakiyetiyle Türkiye'ye terk edilmiş olan Kars, Ardahan ve Batum işgal etmek saniyen Azerbaycan ile tesisi rabt eylemek...[921]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan'da" başlıklı metinde,

"Perkir"in aldığı mâlûmat-ı... şu neticeyi husûle getiriyor ki millîciler Ermenistan'a karşı bir hareket-i taarruziye mülâhazasıyla ihzarat-ı ciddîye icrâa etmektedirler. Kemalciler Brest-Litovsk Muâhedesi'ne istinaden Kars, Ardahan ve Batum'u tekrar işgal etmek istiyorlar. Batum'u talebleri neticesi olarak Türkiye ile Gürcistan arasında da hâl-i harb mevcuddur. Kemal ordusu iki kol ile ilerlemektedir. Ve bunlardan birinin hedefi Kars diğerinin Batum'dur...[922]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Harb İlân Ediyor" başlıklı metinde,

"(Perkir) gazetesinin dün akşam geç vakitde Batum muhâbirinden aldığı bir telgrafnâmeye göre Ermenistan Hükümeti, millîcilere karşı resmen ilân-ı harb etmiştir. Ermenistan'da umûmî seferberlik ilan edilmiştir. Ermenistan Hükümeti, bu muhabere-yi cedidede nasıl bir hat ve hareket ittihaz edeceği Gürcistan Hükümeti'nden sormuş. Hükümet-i mezkûre Gürcistan hududu dâhilinde bulunan bilcümle Ermenilerin Ermenistan ordusuna yardım etmek üzere hizmet-i askerîyeye tabîi tutulacaklarını cevaben bildirmiştir... Aleksandrpol'den verilen habere nazarân ahal-i mahallîye Oltu istikametinden icrâ kılınan hareket-i taarruziyeden müteessiren Ermenistan ordusuna gönüllü cemine başlamışlardır...[923]"

[920]"Ermenistan ve Türkiye", **Alemdâr,** 28 Ağustos 1336/1920 Cumartesi, Adet: 612-2912, s. 3.
[921]"Ermeni Gazetelerinin Mütalââtı", **Alemdâr,** 9 Ekim 1336/1920 Cumartesi, Adet: 651-2951, s. 2.
[922]"Ermenistan'da", **Alemdâr,** 5 Ekim 1336/1920 Salı, Adet: 648-2948, s. 2.
[923]"Ermenistan Harb İlân Ediyor",**Alemdâr,** 10 Ekim 1336/1920 Pazar, Adet: 652-2952, s. 3.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hücûm Eden Kuvvetler" başlıklı metinde,

"Trabzon'dan şehrimize muvâsalat eden yolculardan aldığımız mâlûmata göre Matar Fevzizade Mehmet Efendi bin kişilik bir kuvvetle Rize'den, Neşet Bey keza bin kişilik kuvvetle Trabzon'dan Ziya Bey yine bin kişilik kuvvetle Samsun'dan Oltu'ya müteveccihen yola çıkmışlar ve Kâzım Karabekir'in askerlerine iltihak eylemişlerdir. Giresunlu Kemal Osman Ağa da bin kişilik kuvvetle Kâzım Karabekir'in kuvvetleriyle beraber Ermenistan'ın iç tarafına doğru yürüyecektir.[924]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Silah Başına" başlıklı metinde,

"(Jugurut Jamanak)'dan:.. Biz Ermenilerin bu meyan ve aşikâr sükûtperverliğine rağmen mehâlik u hunriz komşularımız bizim hakk-ı mevcudiyetimizi tanımak istemiyorlar. Ve şimdiye kadar bilhassa Harb-i Umûmî esnasında bizim bütün mesâi ve ikdamat-ı istihlaskârânemizi kangren etmek istiyorlar. İşte bu maksadladır ki Mustafa Kemal Eylül'de bütün Anadolu'da umûmî seferberlik ilan etmiştir. Bu maksada vasıl içindir ki Azeriler Ermenilerin en son mehd-i istiklâl ve istihlasını parçalamak için Bolşeviklerle birleşip iki tarafdan Ermeni hududu üzerine hücûm ediyorlar. Şu ahval ve şerâit içinde ne yapmak lazım? Düşmanlarımızı muahedat-ı münakiyeyi ayakaltına alıyorlar. Beynelmilel taahhüdat-ı istilafatı istihza ve istihkâr ediyorlar. Ermenilerin sulhperveran müfide bulunabilecekleri müsâadat artık kalmamıştır. Düşman kanımıza susamıştır. Bizce müdâfaa-i mevcudiyet için yalnız bir çare kalmıştır ki o da silaha müracâattır... [925]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Muhârebeleri" başlıklı metinde ise

"...Karssız Olamaz: Tiflis'den 10 Teşrin-i Evvel tarihiyle (Perkir) gazetesine yazılıyor: Mamul edilen şey nihayet vâki oldu. Türk-Tatar kuva-yı müttehidesi her tarafdan Ermenistan'a hücûma başladılar. Bu kuvvetlerin en büyüğü ve en tehlikelisi Kâzım Karabekir'in kumandası altında Ermenistan ve bütün Mavera-yı Kafkas'ın medahı olan Kars istihkametini tehdid ederek Sarıkamış ve Oltu tarafından ilerleyen Türk kuvvetleridir. Düşmanın kuva-yı faikası nâgahân taarruz üzerine Ermeni kıtaatı uzun müddet mukavemete lüzum görmeyerek Sarıkamış ile Oltu'yu terk ve Ardahan'ı tahliye etmişlerdir. Ardahan şimdi Gürcistan hududunun müdâfaası için Gürcülerin elinde bulunuyor. Şimdi Kars'ın ahval-ı şimâliyesinde mukâbil taarruz için tedarikatla meşguldurlar...[926]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Millîci Tebliğleri" başlıklı metinde,

"11 Ekim tarihli millîciler tarafından neşrolunan bir tebliğ-i askerî (Çağadamard) gazetesinden bervech-i âtî naklediyoruz:

Şark cephesi -(Iğdır) istikametinde pişdâr-ı livamız yeni vasıl olan Ermeni kuvvetlerine karşı bildefaat muhârebede bulunmuşlardır. 24. topçu kıtaamız üç saatlik muhârebeden ve Ermenilerin şiddetli mukavemetinden sonra dün geç vakte Nahçıvan'ı işgal etmiştir... [927]"

[924]"Hücûm Eden Kuvvetler", **Alemdâr,** 15 Ekim 1336/1920 Cuma, Adet: 657-2957, s. 2.
[925]"Silah Başına", **Alemdâr,** 17 Ekim 1336/1920 Pazar, Adet: 659-2959, s. 1.
[926]"Ermenistan Muhârebeleri", **Alemdâr,** 21 Ekim 1336/1920 Perşembe, Adet: 663-2963, s. 1.
[927]"Millîci Tebliğleri", **Alemdâr,** 24 Ekim 1336/1920 Pazar, Adet: 666-2966, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kars Etrafında" başlıklı metinde,

> "(Çağadamard) gazetesinin Erivan muhâbiri ekim tarihiyle bervech-i zîr yazıyor:
> Türkler Kars'ın bütün cephesinde Kuva-yı Millîye tahşid etmişlerdir. Ermeni kuvvetlerine ricât ve Selim tepelerinde tahşid için emir verilmiş idi. Bu ricât neticesinde Sarıkamış ile Kağızman Türklerin eline geçmişdir...[928]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermeni Kuvvetleri Her Tarafdan İhâta Edildi" başlıklı metinde,

> "Ermenistan taarruzu hakkında birkaç günden beri varid olan haberler, celb-i dikkat bir şekil almaya başladı. Gümrü'nün sükûtu üzerine Ermeniler; payitahtları bulunan Erivan'ı da tahliye etmek mecburiyeti karşısında kaldılar. Dün alınan en son haberlere nazarân şarkdan ilerleyen Bolşevikler Karakilise'yi işgal etmişlerdir. Karakilise, Erivan civarında ve şimendifer hattı üzerindedir. Şu halde her iki mütearrız kuvvet arasındaki mesafe gitdikçe daralmakda demekdir. Bütün bu hadisat gösteriyor ki Ermenistan'ın vaziyeti pek fena bir şekle girmişdir. Bu bâbda varid olan mâlûmatı bervech-i âtî derc ediyoruz...
> Ermeni kuvvetlerinin ihâtası (Prusya)'dan (Almanya): Muhtelif menbâdan varid olan haberler Ermeni Cumhuriyeti'nin vaziyetini artık ümidsiz bir halde gösteriyor. Ermenistan her tarafdan Bolşevikler, Tatarlar ve millîciler tarafından bir çenber içine sıkıştırılmakdadır. (Delican)'dan inen Bolşevikler, Karakilise'ye kadar sokulmuşlar, Tatarlar ise Ermeni ordusunu (Zengezur) ile (Nahcıvan) ve millîcilerde (Oltu)'dan Van vilâyetinin hududu civarında bulunan (Iğdır) mıntıkası arasında ihâta ediyorlar. Kemalcilerin kuvveti altmış bin nefere bâliğdir. Muhtelif hudud müdâfaada dağınık bir halde bulunan Ermeni ordusu ise ancak kırk bin neferden mürekkebdir. Şimdilik (Aleksandrapol) civarında muhârebat cereyan ediyor... Kars nasıl düşdü? Çağadamard'dan: Muhtelif menbâdan aldığımız mâlûmata göre, Kars dört gün süren bir muhârebeden sonra sükût eylemişdir...[929]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Mütareke Akddeyledi" başlıklı metinde,

> "(Çağadamard) gazetesi Teşrîn-i Sâninin yedinci günü Ermenilerle millîci kuvvetler arasında bir mütareke akddedilmiş olduğunu yazıyorlar. Bu mütarekeye Brest-Litovsk mukarreratının esas olarak kabul edildiği ve Ermenistan hududlarının bu mukarrerata tevfiken tahdid ve temin olacağı bu gazetenin cümle-i istihbaratındandır. Ermenistan istiklâlinin muhâfazasıyla beraber vakaya-i can ve mal ile hürriyet-i şahsiye hakkında teminat verilmişdir. Ermenice gazeteler bu havadisi kaydederken millîcilerin diğer tarafdan Gürcistan'a dahi Batum'un tahliyesi ve usul-ı hükümetin tebdili için bir ültimatom verdiğini ilave ediyorlar.[930]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermeni Mütarekesi'nin Şartları" başlıklı metinde,

> "(Verçinlur) gazetesinin istihsâl eylediği mâlûmata nazarân Ermenistan ile millîciler arasında akddolunan mütarekenin başlıca ahkâmı bervech-i âtîdir:

[928]"Kars Etrafında", **Alemdâr,** 29 Ekim 1336/1920 Cuma, Adet: 671-2971, s. 3.
[929]"Ermeni Kuvvetleri Her Tarafdan İhâta Edildi", **Alemdâr,** 11 Kasım 1336/1920 Perşembe, Adet: 684-2984, s. 1-2.
[930]"Ermeistan Mütareke Akddeyledi", **Alemdâr,** 12 Kasım 1336/1920 Cuma, Adet: 685-2985, s. 1.

1-Millîciler (Aleksandrpol) Şimendifer İstasyonunu işgal edeceklerdir.

2-Ermeni ordusu Arpaçay hududuna çekilecekdir.

3-(Brest-Litovsk) Muâhedenâmesi esas tutularak müzâkerat-ı sulhîyeye itimad edilecekdir.

Ermenistan Hükümeti esas itibarıyla bu şerâiti kabul etmişdir. Bolşevikler Türklerle bir hatt-ı muvâsala ihdâsı için Ermenistan'ı tazyik etmişlerdir. Mâhazâ Bolşevikler Ermenistan'ın istiklâlini tanıyacaklarını vaad edib yalnız 1918 senesi hududlarına çekilmesini taleb eylemişlerdir.[931]"

Yine Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Mütarekesi" başlıklı metinde,

"Ankara ile Ermenistan Arasında Siyasî Mümessiller: "Le Jurnal Duryan" Kemalci-Ermenistan mütarekesinin imzası hakkında bir menbâ-i mahsusadan âtîdeki tafsilatı alıyor:

Yirmi ikinci Kemalci alayı "Aleksandrpol"u işgal etdikden sonra, Teşrîn-i Sâninin altısında Ermenistan Hükümeti'nin resmî bir heyet-i murahhasası ileri karakollara müracâat ve bilâ-kayd u şart ve mütareke akdi için Kâzım Karabekir ile mülâkât taleb etmişdir. (Ardeşis Mardikyan)'ın riyâseti altında bulunan bir heyet bir mirâlay ile üç sivil mürekkeb idi. Ertesi gün Kâzım Karabekir (Kars)'dan (Aleksandrpol)'a geliyordu. ...Kâzım Karabekir bir lokomotif ile gelmiş idi. (Aleksandrpol)'da tarafın salâhitnâmeleri tedkik eyledikden sonra derhal müzâkerat başlamışdır. Kâzım Karabekir, müzâkeratı ba-telgraf Ankara'ya bildirmiş ve derhal mütarekenin imzası ve yiğirmi dört saat sonrada Kafkas cephesinde muhâsamatın tadil için emir alınmışdır. Mütareke Teşrin-i Sâninin yedisinde sabahleyin saat onda imzalanmışdır. Mütareke, işgal edilen arazide sivil ahalinin hukukuna riâyet ve kemalcilere Kars-Nahcivan tarikiyle Bakü arasında şimendiferle serbesti-i mürûre salâhiyet bahşediyor. Bundan başka (Kars) ile (Aleksandrpol) kemalci işgali altında kalacakdır. Ermenistan hükümeti (Ankara'ya) Kemalciler de (Erivan)'a mütekâbilen birer siyasî mümessil göndereceklerdir... [932]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan'da Tekrar Muhârebe Başladı" başlıklı metinde, Ermeni Devleti Ankara Hükümeti'nin isteklerini kabul etmeyince savaşın tekrar başladığı haberi verilmektedir.

"(Çağadamard)'dan: Karabekir Kâzım 7 Teşrin-i Sânîde akddolunan mütarekeye müteakib Ermenistan Hükümeti'ne bir ültimatom vererek gayet ağır ve haysiyet değin bir teklifat dermeyân eylemişdir. Türkler yalnız külliyetli mikdar mühimmat teslimini değil Ermenistan-Gürcistan hududunda kâin (Sanahin)'e kadar Ermenistan demir yolunun murakebesini istedikleri gibi Ermeni kuvvetlerinin Ermenistan'a yalnız (Erivan) vilâyeti ile birtakım dağlık arazi kalacak kadar bir hududa çekilmesini taleb eylemişlerdir. Bu ültimatomun müddeti yirmi dört saatde hitam bulduğundan 11 Teşrin-i Sânî nısf-ı leylinde tekrar taarruzlara ibtidâr edilmişdir. Harbin neticesi hakkında henüz mâlûmat yokdur. Bab-ı Âli mahâfilide bu hadiseyi teyit eylemişdir. (Juguvert Jamanak)'dan: Millîciler tarafından Erivan'ın tahliyesi istenildiği cihetle ayın 11'inci Pazar günü Ermenistan Hükümeti ile Mustafa Kemal arasında cereyan eden müzâkerat-ı sulhîye münkati olmuşdur. Binâenaleyh Ermenistan Hükümeti ne olursa olsun yaşamaya yahut ölmeye karar verdiğinden muhâsamata tekrar ibtidâr edilmişdir. [933]"

[931]"Ermeni Mütarekesi'nin Şartları", **Alemdâr,** 13 Kasım 1336/1920 Cumartesi, Adet: 686-2986, s. 1.

[932]"Ermenistan Mütarekesi", **Alemdâr,** 15 Kasım 1920/1336 Pazartesi, Adet: 688-2988, s. 1.

[933]"Ermenistan'da Tekrar Muhârebe Başladı", **Alemdâr,** 19 Kasım 1336/1920 Cuma, Adet: 692-2992, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan-Millîciler Muhârebesi" başlıklı metinde, *"...İki gün evvel (Iğdır) millîciler tarafından işgal olunmuş idi. Bu vaziyet ise Ermeniler için bittabi hiç müsâid değildi. Çünkü (Iğdır)'dan (Erivan)'a beş altı saatlik bir mesâfe vardır...*[934]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ardahan'ın Zabtı" başlıklı metinde, *"Tiflis'de intişâr edilen Ermenice gazetelere nazarân Ardahan millîci orduları tarafından zabt edilmişdir...*[935]" Yine aynı gazetede yayınlanan "Çiçerin'e Muhtıra" başlıklı metinde,

> "Ankara Hükümeti Rus Hâriciye komiserine bir izahatnâme göndermişdir. Millîciler tarafından Rusya Hâriciye Komiseri (Çiçerin)'e 22 Kasım tarihli tebliğ olunan muhtırayı (Erivan)'da çıkan (Aşhadavur) gazetesinin 28 Kasım tarihli nüshasından (Çağadamard) Gazetesi bervech-i zîr nakletmişdir.
>
> (Moskova)'da Sovyet Hükümet-i Hâriciye Komiseri (Çiçerin).
>
> Türkiye Büyük Meclis-i Millîsi Türk-Ermeni muhârebesine nihayet vermek için dermeyân etdiğiniz teklif-i insaniyetkârâneden dolayı beyan-ı teşekkür eder. Bu münasebetle mevadd-ı âtîyenin nazar-ı dikatinize arzını lüzum görüyoruz:
>
> 1-1920 senesi 9 Haziran tarihli telgrafnâmenizde tevsit için serd olunan ilk teklifiniz 2 Haziran'da mael-teşekkür ahz olunmuş idi. Bu teklifinizi kabul ettiğimizi beyan eylemiş idik. Bu sebebden Ermenilerin yaptıkları fenalıklara nihayet vermek için şark ordumuzun icrâsına hazır bulunduğu umûm-i taarruz icrâ edilmemişdir.
>
> 2-O zamandan beri "Taşnak"lar bize hiçbir mühlet vermediler ve tarafınızdan dahi tevsit için hiçbir şey mevzubahis olmadı. Binâenaleyh hükümetimizin tevsitden istikaf ettiğini veyahud Ermenilerin tevsitinizi reddeylediklerini bundan istidlâl ettik. Herhalde bize bu bâbda hiçbir tebliğ vukû bulmadı. Nazar-ı dikatinizi celbe lüzum gördüğümüz bir şey var ise o da şudurki Ermeniler tereddüd devresinden bilistifade kavmimizin hak-ı serhatini teşkil eden vilâyet-i şarkîyemizin bir kısmını memâlik etmek teşebbüsünde bulunarak istihdâf ettikleri gaye-yi istilâkârânelerini saha-i husûle isal etmek istiyorlardı.
>
> 3-24 Eylül'de Ermeniler vilâyet-i şarkîyemizi istimlâk ümidinde bulunarak ceraitlerini askerimize taarruz etmek derecesine isal ettiler. Bizde onların taarruzunu def etmek için mukavemete mecbur olduk. 2 Kasım'da (Kars)'ı işgal ederek Ermenilere sulh teklif ettik ve 9 Kasım'da şerâitimizi tebliğ eyledik. Şerâit-i mezkûre kanaatimizce o derece bihakkın ve mutedil etdiği başvekil (Ohanciyan) bizzat 10 Kasım tarihli muhtırasında bu şerâit kabul eylediğini bildirdi.
>
> 4-Ermeniler hareket-i askeriyenin mevkien tadil edilmesini istiyorlar idi. Buna Şark Cephesi kumandanımızda razı oldu ve hükümet-i merkeziyeden talimat ahz edilinceye kadar kan dökülmesine meydan kalmaması için böyle yapdığını izah etti. Ermeniler mütareke şerâitini bizim nakz ettiğimizi beyan ettiler. Hâlbuki onların reddetmesi hesabıyla mütareke akddolunmamış idi.
>
> 5-Türkiye bu ayın onunda verdiği muhtıra esası üzerine Ermenistan ile akd-i musalahayı bervech-i sâbık hazırdır. Şerâit-i yegânemiz mütareke akdidir. Çünkü tekrar ederiz bizim yegâne amel ve arzumuz hudud-u coğrafyası dâhilinde memleketimizin istiklâlini muhâfaza etmekden ibaretdir. Türkiye büyük Meclis-i Millîsi hiçbir müsâadede bulunmamaya karar-ı kat'î vermişdir. Hükümet-i matbûânın Ermenistan Cumhuriyeti'yle müzakerât-ı sulhîyeye başlamaya daima hazır bulunduğunu beyan ile ihtirâmat-ı faikamı takdim ederim.
>
> Türkiye Büyük Meclis-i Millîsi Hükümet
> Hâriciye Komiseri — Aslına mutabıkdır
> Ahmet Muhtar — Kâzım Karabekir.[936]"

[934]"Ermenistan-Millîciler Muhârebesi", **Alemdâr,** 21 Kasım 1336/1920 Pazar, Adet: 694-2994, s. 1.
[935]"Ardahan'ın Zabtı", **Alemdâr,** 23 Kasım 1336/1920 Salı, Adet: 696-2996, s. 1.
[936]"Çiçerin'e Muhtıra", **Alemdâr,** 12 Aralık 1336/1920 Pazar, Adet: 715-3015, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Bir Mütareke mi?" başlıklı metinde,

"Yeni Mütareke, Jurnal Duryan'dan: Son aldığımız havadise göre Ermenistan ayın 11'inde millîcilerle ikinci bir mütareke akddetmişdir. Muhâsamatın tekrar başlamasından sonra vazedilen şerâitin ilk mütareke şerâitine nazarân daha şâyân-ı memnuniyet olduğu söylenilmektedir. Sulh Murahhısları... Kâzım Karabekir, Erzurum Valisi Hamid Bey, Erzurum Mebusu Necdet Bey; sulh konferansına Türk murahhısı tayin edilmişdir. Mamafih her iki taraf arasında müzâkerat bir telgraf teâtisinden ibaret kalmış ve sulh müzâkeratı cereyan etmemişdir. Kemalîler 24 saat mühletle Ermenistan'a yeni bir ültimatom vermişler, bütün mühimmat-ı harbiyenin teslimini ve Ermenilerin tayin olunan hududun şarkına çekilmelerini taleb etmişlerdir...[937]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermenistan Hududları" başlıklı metinde,

"(Perkir) gazetesinin Batum muhâbirinden: Şu sırada Ermenistan hududu 1918 senesi Devlet-i Osmanîye-Ermenistan musalahası zamanındaki araziyi ihtiva etmekdedir. Elyevm Erivan havalisi Yeni Beyazıd ve Aleksandrpol'ün ve sürmelerinin birer kısmı Ermensitan arazisini teşkil ediyorlar. Millîciler ile Ermenistan Hükümeti mümessili (Hadisyan) arasında müzâkerât-ı sulhîyeyi devam olunuyor. Mütareke şerâitine tevfiken Ermenistan Hükümeti 23 Kasım'da (10) top ve (20.000) tüfenk teslim etmişdir. Islah-ı sâirede bir bir teslim edilecekdir. Millîyetçi muhacirlerin mikdarı yüz bine bâliğ olmuştur. Bu muhacirler arasında yeniden kan dökülmemesi için Moskova'da Ermeni vakit ve zamanıyla müdahale bulunmuşdur. Ermeni ordusu muhtemelen silah-techiz bulunan millîci ordusuna karşı artık harb edemez bir haldedir. Vaziyet müdahale-i ecnebiye sayesinde kesb-i sulh etmişdir...[938]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu ve Kemalîler" başlıklı metinde,

"Bir Kemalî Notası, (Bosfor)'dan: Bir Türk menbâından âtîdeki mâlûmat alıyor: Kemalî Hükümeti, Ermeni Hükümeti'yle sulh akddettikden sonra hükümeti mezkûreye bir nota göndererek Sevr Muâhedesi'ni resmen reddetmesini taleb ve Kemalî Hükümeti'nin buna mukâbil Ermenistan'ın istiklâlini kabul ve Ermeniler hakkında hayırhâhâne hareket eyleyeceğini ihbar eylemişdir. Ermeni Hükümeti, Ankara matbûâtına göre Kemalî Hükümeti'nin teklifini kabul etmiş imiş.[939]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dost Yaşamak Arzusu" başlıklı metinde,

"Son posta ile alınan Tan gazetesinde okunduğuna göre yeni Ermeni Hükümeti Mustafa Kemal Paşa'ya Reisi Veratişpan imzası altında göndermiş olduğu bir mektubla Türk ve Ermeni Meselesi'nin halini temennî etmekdedir. Türk ve Ermenilerin itilaf etmesine en ziyade tarafdâr bulunanlardan biriside benim. Biz müstakil olarak yaşamak istiyoruz. Bolşeviklerin memleketimize dâhil olmasına razı olmayacağız. Türklerle dost yaşamak azm-i kuvvesinden bulunduğumuzdan Büyük Millet Meclisi'ni Türk milletinin yegâne mümessili olarak selamlarız. Ümid ederiz ki arzu temennîmiz kabul olunur ve âtîde her iki millet refah ve saadete kavuşur.[940]"

[937]"Yeni Bir Mütareke mi?", **Alemdâr,** 24 Kasım 1336/1920 Çarşamba, Adet: 697-2997, s. 2.
[938]"Ermenistan Hududları", **Alemdâr,** 3 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 706-3006, s. 1.
[939]"Anadolu ve Kemalîler", **Alemdâr,** 24 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 725-3025, s. 1.
[940]"Dost Yaşamak Arzusu", **Alemdâr,** 1 Mayıs 1337/1921 Pazar, Numara: 35, s. 2.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ermeniler" başlıklı makalesinde, İttihatçıların baskısı ve Wilson'un tatlı sözlerinin Ermenilerin Türklerden ayrılmasına sebebiyet verdiğini iddia etmiştir.

> "Mütarekeden sonra halas ile söylemiştik. İttihat ve Terakki'nin kızıl kanlı canavar ruhlu bir hizbi vardı. O hizb memleketde hükümran olduğu müddetçe elinden kimse kurtulmadı. Zulumata uğramayan kimse kalmadı. Müslüman da ezildi, Türk ezildi, Ermeni ezildi. Fakat en çok ezilende her zaman olduğu gibi Türk ve Müslüman idi. Mütarekeden sonra Ermeniler bir iftirak bir ayrılık beslemeyerek bütün zulüme uğrayanlarla beraber çalışacaklar ve haklarını öyle isteyeceklerdi. Nitekim bu ayrılığı nazar-ı dikkate almadan onların haksızlıklarını müdâfaa edenlerde eksik olmadı. Böyle olduğu halde Wilson'un tatlı vaadleri istikbâlin ümidvar şa'şaaları Ermenileri merkez-i asliyeden ayırdı. Mütarekeden sonra Ermeniler artık Avrupa'nın tanıdığı Hristiyan Türkler! değildi. Hükümetleri teşkil edecek bir kavim olacaktı... İtiraf edelim ki Mösyö Wilson Ermenistan'ı ancak harita üzerinde düşünmüş hükümetin her-cerâ nizamnâmesi gibi katʿ edilecek hududu cetvel ile tayin eylemişdir. Orada ne dereler ne dağlar var. Bir Ermenistan'ın teşkili için bin türlü mevan-i tabiyeye ve ictimâya mevcuddur. Onlar düşünülememiş. Bir tarafdan Ermeniler de Türklüğü doğru bir takrib eseri göstermemişler...[941]"

Mahir Said, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Türkler-Ermeniler" başlıklı makalesinde,

> "...Ermeniler şarkın en temiz anasırından biridir. Bundan başka Ermeniler Türklere en yakın bir unsurdur. Asırlarca birlikde ve hüsn-ü âmiziş içinde yaşayan Türkler ve Ermeniler devr-i hamidide Ermeni komitelerinin tahrikâtıyla ve devr-i ittihatda bunlarla İttihat ve Terakki'nin fena politikalarıyla yekdiğerine darıldılar, vuruşdular, kırışdılar...[942]"

Alemdâr gazetesi, İttihatçıların kötü yönetimlerinden dolayı Ermeni sorununun ortaya çıktığını ileri sürmüştür. İttihatçıların Ermenilere baskı yapması ve Wilson'un vaadlerinin Ermenilerin Türk Devleti'nden ayrılmasına sebebiyet verdiğini iddia etmiştir. Türk Devleti Doğu cephesinde zafer kazanmıştır. Böylece Ermeni Devleti Ankara Hükümeti'ni tanıyarak Sevr Antlaşmasını yok saymıştır.

5.2.2. Türk-Sovyet İlişkileri ve Moskova Antlaşması

Sovyet Rusya'nın, emperyalistlerin kontrolü altında esarete mahkûm edilmeye çalışan Türklere bağımsızlık vaadettiğini ileri sürmüştü. Sovyet Rusya, Osmanlı topraklarının paylaşılmasını Dışişleri Komiseri Çiçerin 13 Eylül 1919 günü radyoda yaptığı konuşmada Türk işçi ve köylülerine seslenmiştir. Bu konuşma TBMM'de dinlenmiş ve olumlu karşılanmıştı. Çiçerin bu konuşmasında, İstanbul'un Türklerin

[941]Refi Cevad, "Ermeniler", **Alemdâr,** 3 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 706-3006, s. 1.
[942]Mahir Sayid, "Türkler-Ermeniler",**Alemdâr,** 13 Mayıs 1337/1921 Cuma, Numara: 45, s. 1.

elinden alınmasını ve Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını öngeren antlaşmanın artık geçersiz olduğunu söylemiştir. Sovyet Rusya'nın temel hedefi İtilaf Devletlerini Kafkaslardan ve Karadeniz'den çıkararak İngiltere'nin vazgeçmiş olduğu İslâm'ın koruyuculuğunu üstlenmekti. Bunun üzerine Anadolu Hareketi'nin idarecileri istilacı İtilaf Devletlerine karşı Bolşeviklerle ittifak yapmanın gerekli olduğu kanısına varmışlardı. Türkiye'nin ancak bu şekilde bağımsızlığını kazanacağını öngörmüşlerdi[943].

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Rus Tehlikesi, İttihat ve Terakki Tehlikesi" başlıklı makalesinde,

> "Rusya'nın bizi ortadan kaldırmadan Akdeniz'e sarkabilmesi imkân haricinde olduğu için bu cereyan ne zaman telâtume başlarsa bilzaruri fırtınayı bizim göğüslememiz icab etmiş. Rusya bu siyasetini gerçekleştirmek için 300 sene uğraşmış, 300 senede yapa yapa Kars ve Ardahan'ı elde etmiş... Ya İttihat ve Terakki? 11 senede 20 vilâyetimizin elden çıkmasına sebebiyet vermişler ve bunu da Ruslardan daha bi rahmane bir sûretde yapmışlardır...[944]"

Rusların sıcak denizlere inme poltikasından bahsederek Rusların Akdeniz'e inebilmeleri için mutlaka Türkiye ile temas edeceklerini ifade etmiştir. İttihat ve Terakki 11 senede Türkiye'nin 20 kentini kaybetmesine sebebiyet verdiğini söylemiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Sabri Efendi ve Bolşeviklik" başlıklı metinde,

> "Şeyhülislâm-ı Sâbık Hazretleri'nin Beyânat-ı Mühimmesi: Teâlî-yi İslâm Cemiyeti, Bolşeviklik ve Müslümanlık hakkında bir beyannâme neşretmiştir. Meseleyi mühim bulduğumuzdan dolayı Mustafa Sabri Efendi Hazretlerine müracâat ederek müşârünileyh muharirlerimize beyânat-ı âtîyyede bulundular. Zavallı Türk milleti dünkü gün Rusya ezeli düşmanımızdır diyerek seni Almanlarla beraber harbe sokanlar bugünde Bolşeviklik namı altında Moskoflarla birleşmeye davet ederek hergün bir tarz-ı mehinânede senin hayat ve huzurunla en adi bir oyuncak gibi oynayacaklar mı? Ve sen bu yankesicilere ilâ-nihaye aldanmak ve alet olmak mezelletine katlanacak mısın?[945]"

Yazar bu metinde, Türk milletinin kesinlikle İttihatçılara itimad ederek Bolşevik Rusya ile ittifak yapmaması gerektiğini öngörmüştür.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bolşeviklik ve Millîyetperverler" başlıklı metinde,

---

[943]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II. s. 200-201.
[944]Refi Cevad, "Rus Tehlikesi, İttihat ve Terakki Tehlikesi", **Alemdâr,** 6 Şubat 1336/1920 Cuma, Adet: 416-2716, s. 1.
[945]"Mustafa Sabri Efendi ve Bolşeviklik", **Alemdâr,** 21 Şubat 1336/1920 Cumartesi, Adet: 431-2731, s. 2.

"Paris 4 Haziran -Tan gazetesinin (Tiflis)'den aldığı bir mektubda Rus Bolşeviklerle Türk millîyetperverleri arasında zavâhire rağmen arazi hususunda ihtilaf mevcud olduğu bildiriliyor. Bolşeviklerin akide-yi iktisadiyeleri Müslümanların arazi hakkındaki efkârı ile gayr-ı kâbil telif bulunmaktadır. Diğer tarafdan Müslümanlar Moskoflara karşı bir kin ve adâvet beslemektedir.[946]"

Bu metinde, Türklerle Bolşeviklerin başta arazi olmak üzere ekonomik sorunlardan dolayı anlaşamayacağı vurgulanmıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Rus Tehlikesi" başlıklı metinde,

"(Bosfor) Bolşeviklerle Kuva-yı Millîye'nin arası açıldığını yazıyor. (Bosfor) Gazetesi, Anadolu vakayı serlevhası ile neşrettiği bend-i siyasîyede diyor ki: "...Rusya'nın yakın zamanda tamamıyla geçen asırdaki halini ihrâz eyleyeceğini yani şarkda Hristiyanların himâyesi halini alacağını söylemiş idik. Bolşevikler Mustafa Kemal ile münasebetlerini ve kendilerini ona rabt eden muâhedeye rağmen Ermenistan işine de müdahale ettiler. Sovyet Rusyası açıkdan açığa mazlum Ermenistan'ın hamisi sıfatını alıyor. Vaziyetin en garib ciheti ise (Cenevre) Cemiyet-i Akvam Meclisi tarafından bütün cihete vukû bulan hitabe kızılların böyle bilvâsıta cevab vermek istemiş olmalarıdır. (Çiçerin) ile Mustafa Kemal arasında teâtî edilen notalar artık hiçbir şüpheye mahal bırakmıyor. Sovyetler millîci kuvvetlerin Ermenistan'da âtîyen herhangi ileri hareketine muhâlefet etmekle kalmamışlar, belki (Ankara)'ya kendileri için kalem-yekün hükmünde bulunan (Brest-Litovks) Muâhedenâmesi'ne hiçbir zaman riâyet edemeyeceklerinide bildirmişlerdir. Binâenaleyh (Kars)'ın zabtından dolayı (Ankara) Meclisi'nde vukû bulan meserretkârâne beyânata rağmen millîciler, Ermenistan'ın ahiren işgal etmiş oldukları bilcümle havalisini tahliyeye mecbur olacaklardır...

Mustafa Kemal'in Turancılık politikası ve bu bâbda beslediği haliyalar yegâne darbeyi yemiş oluyor. Çünkü Sovyetler Lefredi ile kalmayacaklar faaliyete geçeceklerdir. O halde Şark Meselesi, Rusya'nın Bolşevik bile olsa yapdığı müdahale ve muavenet neticesinde hakiki şeklini almaya başlıyor. Rus tehdidi (Ankara)'ya birkaç aydan beri oynanılan oyunun tehlikesini anlatabilir. Şüphesiz Avrupa zayıflamışdır. Fakat şimdiki vaziyetine rağmen yarınki Rusya bilzarüri mütesanid bulunacağı Avrupa'nın mukarreratını kabul ettirmek için lazım gelen kuvvetleri tedarik edebilir.[947]"

Bu metinde, Bolşevik Rusların Doğu Meselesi ile ilgili izlemiş oldukları politika yüzünden Türklerle mevcut ilişkilerinin zarar gördüğü vurgulanmıştır. Dolayısıyla Türklerle Bolşeviklerin anlaşamayacağı öngörülmüştür.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kemalîler-Bolşevikler" başlıklı metinde,

"Tayms'dan: Ermenistan'da zuhura gelen hadisat-ı âhire Bolşevik siyasetinin umûmî planına aid bir safhayı teşkil ederler. Bolşevikler bu planın, Kafkasya Rus hâkimiyetini yeniden tesisi ve Türkleri uzun müddetden beri tanzim ettikleri ve Türkistan ve Azerbaycan Müslüman devletleriyle birleşmek gayesine hâiz olan planlarını mevki-i fiile vazetmelerine mani olmak amelindedirler. Türklerle Bolşevikler arasında bir inkıtâ-yı münasebet ve ... anının yaklaşdığı görünüyor.[948]"

[946]"Bolşeviklik ve Millîyetperverler", **Alemdâr,** 6 Haziran 1336/1920 Pazar, Adet: 533-2833, s. 4.
[947]"Rus Tehlikesi", **Alemdâr,** 10 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 713-3013, s. 1.
[948]"Kemalîler-Bolşevikler", **Alemdâr,** 22 Aralık 1336/1920 Çarşamba, Adet: 723-3023, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara-Rusya Münasebetinde Gerginlik Rivayeti" başlıklı metinde,

> "Paris 19 Şubat (Kirikis)-Kopenhag'dan alınan mâlûmata nazarân Ankara ile Moskova arasındaki münasebet gerginleşmekdedir. Sovyet Hâriceye Komiserinin talebine rağmen Türkler henüz Aleksandrpol ve Kars havalisini tahliye etmemişlerdir. Bu böyle olduğu gibi Ermenistan Hâriciye Komiseri de (Çiçerin) keşide eylediği bir telgrafnâmede Türklerin Ermenilere karşı reva gördükleri mezâlimi (?) işâr etmekdedir. Rus Hükümeti bu hususda Ankara Hükümetine gönderdiği bir ültimatomda 48 saat zarfında Gümrü ve Kars'ın tahliyesini taleb etmişdir. Aksi takdirde Rusya ile Anadolu arasındaki münasebet kemalen inkıtâya uğrayacakdır.[949]"

Alemdâr gazetesinin 31 Mayıs 1921 tarihli sayısında yayınlanan "Anadolu ve Bolşevikler" başlıklı metinde,

> "...Batum 22 Mayıs "Perkir"den-...Alınan haberlere göre Moskova Hükümeti Ankara'ya muavenetde bulunmaya âmâde olduğunu beyan etmişdir. Şu şartla ki Van, Bitlis, Trabzon, Erzurum ve Sahar nazara (Erzurum'dan 8-10 saat mesafede bulunan Şeker Dağ) vilâyetleri Sovyet kontrolü tahtına vazedilecekdir. Bu yegâne şartın kabul edildiği takdirde Rusya Anadolu'ya muavenet göndermeye hazırdır...[950]"

Rusya'nın bu istekleri Türkiye ile arasındaki ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur. Fakat Ruslarla kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek Türklerle bir araya gelip tekrar antlaşma yoluna girmişlerdir. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kafkasya'da Vaziyet" başlıklı metinde,

> "Verçinlur"dan-Anadolu'dan gelen bir Türk zâbit, âtîdeki beyânatda bulunmuşdur:
> "Kafkasya'da Ahalisha (Ahılkelek), Karabağ ve Açmiyazin Türklerin taht-ı idaresinde bulunuyorlar. Gürcü Bolşevikleri ile Ermeni Taşnakları Kuva-yı Millîye ile münasebet-i dostanede bulunuyorlar. Ruslar Gümrü Muâhedesi'ni kabul ettiler, aynı zamanda Ardahan ile Artvin kasabalarının Türkiye'ye ilhak dahi kabul edilmişdir. Batum'un ilhakı ise muvaffakdır...[951]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ali Fuad (Moskova) Sefiri" başlıklı metinde, *"(Tercüman-ı Hakikat) refikamızdan: (Bosfor)'un istihbaratına nazarân Ankara Hükümeti Garb Cephesi Kumandanı Ali Fuad, Moskova Sefirliği'ne tayin etmişdir...* [952]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Moskova Konferansı" başlıklı metinde,

---

[949]"Ankara-Rusya Münasebetinde Gerginlik Rivayeti", **Alemdâr,** 22 Şubat 1337/1921 Salı, Adet: 882-3082, s. 2.
[950]"Anadolu ve Bolşevikler", **Alemdâr,** 31 Mayıs 1337/1921 Salı, Numara: 65, s. 1.
[951]"Kafkasya'da Vaziyet", **Alemdâr,** 6 Nisan, 1337/1921 Çarşamba, Numara: 10, s. 3.
[952]"Ali Fuad (Moskova) Sefiri", **Alemdâr,** 10 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 713-3013, s. 2.

"Perkir gazetesi Ankara Hükümetiyle Azabaycan ve Ermenistan arasında Rusya'nın da iştirâkıyla akddolunacak Moskova Konferansı'na iştirâk edecek olan mümessil ve azaların esamiyesine dâir şu listeyi neşretmekdedir. Rusya'yı (Karahan) ve (Budu Medivani) Ermenistan (Gardin) ve **(**Derkayiryiyaliyan**)** Ankara Hükümeti'ni de (Ali Fuad) ve (Bekir Sami) temsil edecekler ve Azerbaycan namına da (Ziyalitof) ile (Ojencemanica) bulunacaklardır.[953]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara-Moskova" başlıklı metinde,

"Moskova Konferansı Başladı:"Şaviğ"den: Moskova'da akd-i mukarrer olan konferans Rusya Umur-u Hâriciye Komiseri (Çiçerin)'in taht-ı riyâsetinde olarak akd-ı ictimâ etmişdir. Nutk-ı iftitahı (Çiçerin) tarafından irad edilmişdir. Bilâ-ahire Türk merhuslarından Yusuf Kemal Bey Türkiye namına bu nutka cevab-ı beyânatda bulunmuşdur. Yusuf Kemal Bey'den maada bu konferansa Türkiye tarafından Ali Fuad Paşa ile Rıza Nur Bey dahi iştirâk ediyorlar. Türk-Rus Muâhedesi: Alınan haberlere nazarân Ankara Hükümeti'yle Rus Sovyet Hükümeti arasında yeni bir itifakname tanzimi maksadıyla Moskova'da in'ikad eden kongre ahiren mesâisini ikmal etmiş ve Türk Hükümeti namına Yusuf Kemal Bey Moskova Hükümeti namına Çiçerin muâhedeyi vâz-ı imza etmişlerdir.[954]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara ve Bolşevikler" başlıklı metinde,

"Juguvert Jamanak''dan Bolşevikler Kuvâ-yı Millîye'ye müracâatla Batum şehrinin "Gürcü Sosyalist Cumhuriyeti'ne" Kars ile Gümrü şehirlerinin ise "Sovyet Ermenistan'a" terk edilmesini taleb etmişdir. Ruslar Ardahan şehrinin Türklere kalmasına muvâfakat etmişler ise de Kuvâ-yı Millîye Brest-Ltovsk Muâhedesi ahkâmına tevfiken Batum'u dahi taleb etmekde ısrar ediyor.[955]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara ve Moskova" başlıklı metinde,

"İtilafnâmenin Başlıca Şerâiti: "Perkir"den (Hususi) -Ahiren Ankara ile Moskova arasında akddolunan itilafnâme hakkında âtîdeki tafsilatı istihsâl etmeye muvaffak olduk:

"Nahcıvan, Azerbaycan, Batum şehrinin yalnız limanı Gürcülere verilecekdir. (Amara) havalisi müstakil olacakdır. Kars, Ardahan ve Artvin ise Türkiye'ye ilhak edilecekdir. Ermenistan hududu Arpaçayı'nın sağ cenahına kadar imtidad edecekdir. Yani (Gümrü) Ermenilerde kalıyor. Diğer tarafdan mukaddemâ Sovyet Azarbaycan ile Sovyet Ermenistan arasında akddolunan itilafnâmeye tevfiken (Karabağ) ve (Zengizor) havalisi dahi Ermenistan'a terk ediliyor.[956]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Son Vaziyet" başlıklı metinde, *"Ardahan, Artvin, Kars gibi Kemalî muâhedesiyle Türkiye'ye geçen arazinin Türklere ilhakını Moskova Hükümeti tasdik etmişdir...*[957]"

[953]"Moskova Konferansı", **Alemdâr,** 24 Ocak 1337/1921 Pazartesi, Numara: 756-3056, s. 1.
[954]"Ankara-Moskova", **Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 2.
[955]"Ankara ve Bolşevikler", **Alemdâr,** 30 Mart 1337/1921 Çarşamba, Numara: 3, s. 2.
[956]"Ankara ve Moskova", **Alemdâr,** 5 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 9, s. 2.
[957]"Anadolu'da Son Vaziyet", **Alemdâr,** 12 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 15, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu ve Moskova" başlıklı metinde,

> "Bir Sovyet Mümessilinin Beyânatı: "Perkir"den -Sovyet Rusya mümessili, ahiren Türkiye ile Rusya arasında akddolunan itilafnâme hakkında âtîdeki tafsilatı itâ etmişdir.
> "Türkiye ile akdolunan itilafnâme asırlardan beri Çarlar Rusyası ile Türkiye arasında mevcud olan düşmanlığı lağv etmişdir. Sovyet Rusya İstanbul'dan sarf-ı nazar edip millî hududlar dâhilindeki Türkiye'yi tasdik ediyor. Türkiye ile akd-i itilafnâme, Gürcistan Hükümeti'nin Bolşevikliği kabul etmesi ve Ermenistan'da Bolşevik idaresinin tesis edilmesi şarkda sulh temin etmeye sebeb oldular. Rusya ve komşuları arasında rabıtalar tesis ve sûret-i dostanâde teşrik-i mesâi edileceğini ümid ediyorum.[958]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Moskova'dan Para Geliyor" başlıklı metinde, *"Anadolu'dan varid olan son haberlere nazaran Ankara Hükümeti'ne Moskova'dan yüklü miktarda para gelmişdir...*[959]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "(Ankara)'da Vaziyet Ne Merkezde?" başlıklı metinde,

> "...Son vârid olan harberler Ankara'da istihzarat-ı askerîyeye dâir büyük bir faaliyet-i hükümferma olduğu merkezindedir. Müdâfaa-i Millîye vekâleti bütün gayretini vesait-i nakliye üzerine hasr etmekde ve levazım-ı askerîye tedariki had-ı azimesine isal edilmekdedir. Diğer cihetden Ankara'nın vaziyet-i maliyesi pek o kadar iyi değildir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti diyar-ı ecnebiyede para bulabilmek için salâhiyet-i vâsi vermişdir. Sovyetler? Ankara'ya 20 bin lira kıymetinde altın külçe göndermişlerdir...[960]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Kuvvetleniyor" başlıklı metinde,

> "Londra -Kuvâ-yı Millîye'nin mühim kuvve-yi imdadiye aldığı Cenevre'den bildiriliyor. Sovyetler son zamanda onlara pek çok ağır top kıtaatı göndermişler. Osmanlı piyade kıtaatı ise muvaffakiyet-i ahire sebebiyle muazzam bir kuvve-yi manevîye iktisâb eylemişdir.[961]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara ve Bolşeviklik" başlıklı metinde,

> "Narodna Otbirna" gazetesi Bolşevik ve Kemalistler unvanı tahtında neşrettiği makalede mutâlaat-ı âtâyeyi serd ediyor:
> Bolşevik ile Kemalistler beyninde itifak akdi emr-i vâkidir. Ruslar ile Türkler beyninde maziye aid olan hesâbat kat' ve tesviye edilmişdir. Ruslar, Boğazların bi-taraf veyahud Düvel-i Muazzame'den birinin murâkabesi tahtında olmasından ise Türklerin zîr-i idaresinde kalmasını tercih ediyorlar. Bolşevikler ile Kemalistlerin akdettikleri ittifak sarf-ı tarafeynin menâfi ve siyaset-i hâriciyesini nazar-ı itibara alınarak akddolunmuşdur...[962]"

---

[958] "Anadolu ve Moskova", **Alemdâr,** 16 Nisan 1337/1921 Cumartesi, Numara: 20, s. 1.
[959] "Moskova'dan Para Geliyor", **Alemdâr,** 6 Nisan 1337/1921 Çarşamba, Numara: 10, s. 2.
[960] "(Ankara)'da Vaziyet Ne Merkezde?", **Alemdâr,** 6 Haziran 1337/1921 Pazartesi, Numara: 71, s. 1.
[961] "Anadolu Kuvvetleniyor", **Alemdâr,** 12 Nisan, 1337/1921 Salı, Numara: 15, s. 1.
[962] "Ankara ve Bolşeviklik", **Alemdâr,** 9 Temmuz 1337/1921 Cumartesi Numara: 424-1227, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Budu Midivani'nin Beyânatı" başlıklı mülâkâtda, Türk-Rus ilişkileri ve Moskova Antlaşması hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

> "Gürcü Hükümeti'nin Ankara Mümessili "Budu Midivani" ile mülâkatda bulunan bir zât-ı mûmâileyhin beyânatını "Çağadamard" gazetesine bervech-i zîr nakletmişdir.
>
> -Türkler Bolşevikliği kabul edebilir mi? Bu bâbda efkârınız nedir?
>
> -Bekir Sami Bey'in beyan-ı âtîdeki vechle Türkler-Bolşevikler ile teşrik-i mesâi etmek mecburiyetinde bulunduklarını pekâlâ biliyorlar. Mâhazâ Bolşevik-Türk münasebeti ancak siyasî bir mahiyete hâizdir. Anadolu'da Bolşevikler katiyyen iktisadi menfaat elde edemezler. Türkler ise Bolşevikler ile akid itilaf ederek bir tarafdan Avrupa'ya yalnız olmadıklarını, Bolşeviklerde diğer tarafdan Müslüman bir hükümet ile akid itilaf etmiş olduklarını Dağıstan İslâmlarına göstermek istiyorlar. Ermenistan ve Gürcistan'a karşı icrâ edilen muhârebat esnasında Bolşevikler Türklere muavenet ettiler hatta para verdiler. Son defa ise Moskova Konferansı'ndan sonra Türklere ikrazatda bulundular...
>
> -Kuvâ-yı Millîye "Turan" gayeleri takib etmiyor mu?
>
> -Hayır, Kuvâ-yı Millîye'nin maksadı büsbütün başkadır. Azarbaycan'a gelip mevki-i iktidara geçerken sonra Ermenistan'ı boğmaya kalkışanlar Enver ile Nuri idiler. Hâlbuki Kuvâ-yı Millîye Kafkasya milletlerini serbest bırakıb yalnız onlar ile manevî rabıtalar tesis etmek maksadını takib ediyor.
>
> -Türkler ne için her vakit Brest-Litovks Muâhedenâmesi'nden bahsediyorlar?
>
> -Zira muâhede-i mezkûre vâsıtasıyla İslâm ekseriyeti Türkiye'ye ilhak edebileceklerdir. Aynı zamanda Türkler Batum şehrinin Kafkasya Cumhuriyetlerine lazım olduğunu takdir ederek şehr-i mezkûreden feragat ediyorlar.[963]"

Aka Gündüz, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Rus Tehlikesini Unutmayalım" başlıklı makalesinde, Çarlık Rusya'nın Türkiye karşı takip ettiği istilacı politikayı Bolşevik Rusya'nın da izleyeceğini iddia etmiştir. Dolayısıyla Türklerin hiçbir zaman Ruslara güvenmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. İttihat ve Terakki'nin Bolşevik yanlısı bir politika izlemesini yanlış bulmuştur.

> "...Ruslar asırlardan beri mütemâdîyen memleketlerinin başlıca kapılarından bizi farz ettikleri İstanbul'u her ne sûretle olur ise olsun elde etmek murâd ettikleri halde buna gerek Avrupa'nın ve gerek bizim muhâlefet-i şedide ve muhânnâtımızdan dolayı muvaffak olamamışlardı. Maalesef bu defaki Rus istilası topla tüfenkle harble olmadığı için sessizce vukû buluyor ve bundanda anasır-ı sâire ile birlikde Türk ve Türklük mutazarrır oluyor. Asrî ve daimi düşmanlarımızın bu defa müracâat ettikleri Türkiye'nin harita-i âlemden silinmesi projesinin esasını Bolşeviklerde değil, İttihat ve Terakki'de aramak lazım gelir... 160 milyonluk bir Rus kafilesi karşısında 10-15 milyonluk Türklüğün mukavemet edebilmesi için müracâat olunacak vesaitin herhalde Ruslara kapılarımızı açarak: Buyrunuz harb ile cidal ile giremediğiniz güzellikle giriniz işte evimiz ve barkımız işte evlad u iyalımız namusumuz ve sancağımız demek olmayacağını düşünmek pek kolay lazım iken ne İttihat ve Terakki ve ne bugün o yolu takib edenler bu tehlikeyi idrak edemiyorlar. Türk'ün ve Türklüğün varlığı için en büyük tehlike Rus tehlikesidir. Ruslar girdikleri yerleri istilalar altında bulundurdukları akvamı kolaylıkla ırklarını karışdırarak aralarında gaybederler ve az zaman sonra gerek lisanen ve gerek şeklen ortada Rus'dan başka bir şey bırakmazlar... İklim ve cinsin müsâid olduğu yerlerde ekseriyetin ekalliyet bâliğ edeceği tabii olmakla Ruslar vatan-ı asliyelerine mülâsık ve

[963]"Budu Midivani'nin Beyânatı", **Alemdâr,** 24 Nisan 1337/1921 Pazar, Numara: 28, s. 1-2.

mücâvir olan memleket ahalisini yani Türkleri istila ile muhakak Ruslaşdıracaklardır. Rusya'daki Ermenilerin, Tatarların ve Gürcülerin Ruslaşmaları bu fikrin doğruluğunu açık ve acı bir sûretde isbat eder... Bize düşen vazife artık aklımızı başımıza alarak dostumuzu düşmanımızı mevkimizi bilmek ve ona göre bir hatt-ı hareket temin etmekdir. Türk için Türkiye için en büyük düşman Rusya'dır, Rus'dur**!** [964]"

Hakkı Menald, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Ankara Şarkı Tercih Etti" başlıklı makalesinde, Ankara Hükümeti'nin, Rus Bolşeviklerin yerine İtilaf Devletlerini tercih etmesi gerektiğini iddia etmiştir. Ancak bu şekilde Türkiye'nin istiklâlini kazanacağını savunmuştur.

"Diplomatları pek mahdud olan Ankaracılar işe başladıkları zaman Yunan taarruzuna akim bırakarak galebe etmek için içlerine hulûl eden Ocakcıların teşvikiyle Rusya Bolşeviklerinin muavenetine müracâat etmekden çekinmediler ve zannettilerki Rusya'nın bizim işlerimize yeniden müdahalesine bir kere meydan verildikden sonra istedikleri zaman bunun önünü alabilirler. Düşünmedilerki bu düşman-ı bi-âmânın bu korkunç Moskoflunun Türkiye mesâiline müdahale ettiği günden beri Türk rahat yüzü görmemiş hizibden, boğuşmakdan kurtulamamış ve nihayet uğraşa uğraşa tâb u tevâni biterek bugünkü hale düşmüşdür... Ankara Heyeti başlamış oldukları işin vatanın selametine müncer olmasını arzu ediyorlar ise evvela içlerinde bulunan Ocakcıları def etmeli, saniyen nazarlarını ve siyasetlerini şarkdan garbe teveccüh etmeli bizim için felah ancak garbdedir. Garbin şarka tercihi ile mümkündür.[965]"

Hakkı Menald, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Çarlık Yerine Kızıl Tehlike" başlıklı makalesinde,

"...Anadolu müfritleri Bekir Sami Bey ve refikasının mutedil siyasetine bedel Kızıl Ruslar ile münasebet-i umûmiyyelerini teyit ve teşdid ile dünyaya meydan okuyorlar. Bu hal an-ı karîb tesisine ümidvar olduğumuz sulh ve selameti değil, yaşayabilmek ümidini bile maalesef bizlerden nez ediyor.

...Çarlık olsun Bolşeviklik olsun her şeklinde Rus Türk'ün sûret-i katide harita-i âlemden silinmesini Asya'nın ücra bir köşesine sıkışarak diğer Turanîler gibi mahvolub gitmesine kasdetmişdir... 1917'de Rusya Hâriciye Nâzırı (Milikof) Tan gazetesi muhâbirine İstanbul ve Boğazlar Meselesi'nin ancak buraların Rusya'ya ilhakı sûretiyle hal edileceğini Avrupa ve Asya'daki Türkiye'nin inhilâl ve tasfiyesi zaruri ve mukarrer bulunduğunu söylemişdir. Çarlık Rusyası'nın bu iddiası aynen kızıl Ruslara intikâl ederek Bolşeviklerde en büyük emel olarak Türkiye'yi istila fikrini düşünmüşlerdir... Bolşeviklerin Türkiye hakkındaki programları böyle ve Çarlık programından tefrik aranılmayacak sûretde bulunması Bolşevik serâmedanında Rusları yürütmek için hissiyat-ı kalbiye ve mutâleb-i millîyelerini ohşamaya lüzum hissettiklerinden ileri gelmekdedir. Rus için en büyük mefkûre İstanbul ve Boğazları istiladır. Hal bu merkezde iken 160 milyon nüfuslu cesim bir kitleyi muslih olarak içimize sokmak doğrudan doğruya bizleri Rusya'nın kızıllarına kurban etmek demek olacağından böyle bir siyasetin kat'î sûretde kabülüne mani olmak her Türk'ün vazifesi hayatı ve namusudur. Yunan tehlikesini büyüterek bu yüzden Rusların kucağına ve böyle bir siyasete atılmak hiç doğru değildir. Yunan belası kendi kendine zail olmak üzeredir... ...Nâzırlarımızı

[964]"Rus Tehlikesini Unutmayalım", **Alemdâr,** 24 Nisan, 1337/1921 Pazar, Numara: 28, s. 1.
[965]"Ankara Şarkı Tercih Etti", **Alemdâr,** 27 Mayıs 1337/1921 Cuma, Numara: 61, s. 1.

Rusya'dan ve şarkdan çevirerek garbe ve aksam-ı garbe tercihen teveccüh etmeli. Bu millet ancak böyle kurtulur.[966]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mücadelenin Mahiyeti Tevzi Ediyor" başlıklı metinde,

"...Bolşevizme muârız olan Ankara düvel-i galibeye teveccüh etmek istiyor. Yalnız arazisinin tamamiyet-i mülkiyesi siyasî ve mâlî istiklâlinin tanınması şartıyla harbden mesul olan İttihatçılar ise evvelce olduğu gibi şimdide Alman irca' ve millîtarizmi nazar-ı dikkate alarak Moskova'ya karşı güler yüz gösteriyor ve ona istinaden ecnebi satvilleri kovmakdan ve mevki-i iktidarı ele almakdan ibaret olan maksadının istihsâline çalışıyor...[967]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Bolşevikliği Kabul Etmemiş" başlıklı metinde,

"...Paris 8 Haziran -(Puti Parziyen) Ankara Büyük Millet Meclisi ekseriyeti (Moskova)'da bir müzaheret aramış ise de Anadolu'nun Bolşevikliği kabul etmiş olduğunu iddia ve beyan eylemek na-be-hengâm olduğunu yazıyor. Yeni Hâriciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Sovyet Komiserleri ile muarefe peydasından evvel garb hars ve medeniyetini layıkıyla massetmiş ve Türkiye için müttefiklerle bir itilâfın tevlid edebileceği kâfi menâfi takdirden hali kalmamışdır...[968]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Hariciye Vekilinin Israrına Rağmen Fevzi Paşa Kabinesi Bolşeviklerle İtilaf Tarafdârı Değil" başlıklı metinde,

"Atina 11 (Çağadamard) –Ankara'dan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ile Bolşevik heyet-i merhusası arasında cereyan eden müzâkerâtdan bahseden (Elfetros Tibos) gazetesi: "Bolşevikler Türklere yardım bile etseler Hükümet-i Osmanîye'nin teşkilatı tehlikeye maruz kalacakdır." diyor. Anadolu Ajansı'nın mâlûmatına göre Hâriciye Vekilinin ısrarlarına rağmen Fevzi Paşa Kabinesi'nin Bolşevikler ile akd-i itilaf tarafdârı olmadıklarını Yunan gazeteleri teyit etmekdedirler.[969]"

5.3. İstiklâl Savaşı'nda Batı Cephesi

Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp istiklâlini kazandıktan sonra Anadolu'ya yönelik istekleri vardı. Yunan Devleti her fırsatta bu isteklerini dile getirmişti. Yunanlılar sürekli doğuya doğru bir yayılma politikası izlemişlerdi. İtilaf Devletlerinin kendisine verdiği destekle bu politikasını gerçekleştirmeye çalışmıştır.

[966]Hakkı Menald, "Çarlık Yerine Kızıl Tehlike", **Alemdâr,** 2 Haziran 1337/1921 Perşembe, Numara: 67, s. 1.
[967]"Mücadelenin Mahiyeti Tevzi Ediyor", **Alemdâr,** 7 Haziran 1337/1921 Salı, Numara: 72, s. 2.
[968]"Anadolu Bolşevikliği Kabul Etmemiş", **Alemdâr,** 11 Haziran, 1337/1921 Cumartesi, Numara: 73, s. 1.
[969]"Hariciye Vekilinin Israrına Rağmen Fevzi Paşa Kabinesi Bolşeviklerle İtilaf Tarafdarı Değil", **Alemdâr,** 13 Haziran 1337/1921 Pazartesi, Numara: 76, s. 1.

İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı esnasında Yunanistan'a olan ihtiyaçları artmıştı. Dolayısıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Edvard Grey, 11 Ocak 1915'te Yunanlılar Sırbistan'a yardım ettiği takdirde kendilerine Anadolu kıyılarının bir kısmını verileceği teklifinde bulunmuştu. Yine 12 Nisan'da İngiltere Ortaelçisi Elliot İtilaf Devletleri adına Yunanistan Türklere karşı savaşa girdiği takdirde kendisine Aydın ve civarının verileceğini söylemişti. Daha sonra yönetimi ele geçiren Venizelos, 11 Haziran 1917 yılında Yunanistan'ı savaşa soktu. Böylece Yunanistan İtilaf Devletlerinin safında yer alarak kendisine daha önce vaaddedilen Türk topraklarına sahip olacaktı. 17 Kasım 1918 yılında Yunanistan, Oniki Ada, Kıbrıs, Batı Anadolu'nun Kuzey Kıyıları ve Trakya'yı istemişti. Venizelos 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na sunduğu muhtırada Bursa şehrinin bir kısmını, Balıkesir ve Aydın kentini taleb etmişti. Daha önceki konularımızda bahsettiğimiz gibi İtilaf Devletleri adına Yunanistan mütarekenin 7. maddesine istinaden İzmir'i işgal etmeye başlamıştı[970].

5.3.1. Batı Anadolu'da Yunan İşgalleri

15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan kuvvetleri Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerleyerek Anadolu'yu işgal etmeye başlamıştır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Biz ve Yunanistan" başlıklı metinde, *"Son defa olarak bize tebliğ edilen muâhede-i sulhîye hiç şüphe yokki herkesden her şeyden fazla bir sûretde bizi Yunanistanla karşı karşıya bırakıyor...[971]"* Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Korkduğumuz Başımıza Geldi" başlıklı metinde,

> "Birkaç gün evvel ümid ile dolan kalplerimizde bugün ağır bir merâret hissediyoruz... Atina Hükümeti yine ağır basmış olacakki konferans bütün mutâlebimizi pek abes bir çehre ile karşıladı... Mösyö Venizelos muâhede-i sulhîyeyi Yunanistan'ın yalnız başına tatbik edebileceğini Avrupa'ya karşı bi muhâbâ taahhüd edebiliyor. İtiraf edelim ki Kuvâ-yı Millîye İttihatçı dolabı olmasaydı, çetenin dünkü celladları bugün Anadolu'yu cebren kehren ayaklandırmak için birçok fezayih irtikâb eylemeselerdi, Kuvâ-yı Millîye namını takınan çeteler sırtlarına sehpaları yüklenerek köy köy dolaşmamış olsalardı, Mösyö Venizelos, bütün muhâliflerine rağmen Yunanistan vahdetini temin ederek hergün yeni bir muvafakiyet kazanamazdı...[972]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Başımıza Gelenler" başlıklı metinde, İttihatçılar yüzünden Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal etmeye başladığı iddia edilmiştir.

---

[970]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 253-256.
[971]"Biz ve Yunanistan", **Alemdâr,** 10 Haziran 1336/1920 Perşembe, Adet: 537-2837, s. 1.
[972]Refi Cevad, "Korkduğumuz Başımıza Geldi", **Alemdâr,** 26 Haziran 1336/1920 Cumartesi, Adet: 549-2849, s. 1.

"Gerek kısmen Avrupa ajansları ve gerek bilhassa Rumca gazeteler Yunanistan hükümetinin Polonya'da kendisine müttefikler tarafından ihale edilen icrâ vazifesini tatbike başladığını... ...Hırsa bürünmüş gözleri ve dimağlarıyla bu en hakiki bedâhet görmeyen serseriler başımıza bu belayı getirdiler! Şüphe etmiyoruz zaten Avrupa'dan gelen telgraflarda gösteriyor ki bu meselede Yunanistan kendi namına olmakdan ziyade Düvel-i Müttefika namına hareket ediyor. Binâenaleyh bilhassa bu cihet kemal-i ehemmiyetle derpiş edilmelidir...[973]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir Cephesi'nde Yunan Taarruzu" başlıklı metinde,

"...Şehrimizde münteşir Rumca gazetelerin Yunan hareket-i tarruzziyesinin ilk safhayı inkişâfı ve vech-i istikameti hakkında neşrettikleri âtîdeki tebliğ-i resmîleri iktibâs eylemekle iktifâ ediyoruz:

Yunanistan'a Tavizat: Atina 24 (Perviya) -Tayms gazetesinin verdiği mâlûmata göre Venizelos icrâ edeceği harekât-ı askerîyeyi taviz olmak üzre muâhede-i sulhîye'nin imzalanmasından evvel Şarkî Trakya'yı işgal etmesine müsâade edilmesini ve müttefiklerin kendisine muavenet-i mâlîyede bulunmalarını taleb eylemiştir.

Bir İngiliz Tebliğ-i Resmîyesi: Roma 24 (Perviya) -Londra'dan alınan telgrafnâmelere göre İngiliz matbûâtı Türk Meselesi ve (Hayt)'de ittihaz ve (Polonya) Konferansı'nda tasvip edilen mukarrerat ile iştigâl eylemektedir. Bugün bütün matbûâtda neşredilen resmî bir tebliğde Venizelos'un Muâhede-i Sulhîye'yi tatbik ettirmek için bütün Yunan ordusuyla donanmasını müttefiklerin emrine vazetmek hususundaki teklifi kabul ve tasvip edildiği beyan ediliyor. İngiltere ve Fıransa Hükümetleri Venizelos tarafından vukû bulan teklifin ihtiyacat-ı hazıraya tetâbuk ettiğini tasdik ve bilâ-kayd u şart kabul eylemişlerdir.

Harekât-ı Taarruziye Nasıl Başladı: Atina 24 (Perviya) -Yunan ordusunun Anadolu'da harekât-ı askerîyeye başlaması Venizelos'un hükümet ile başkomutana çekmiş olduğu telgrafnâme üzerine vukû bulmuşdur... Harekât-ı tarruzziye dünkü 22 Haziran günü başlamışdır... Askerlerimiz dün Akhisar kasabasını zabteylemişlerdir... Müsta'cil ikinci telgraf: ...Askerlerimiz Salihli'yi zabteylemişlerdir. Marmara Gölü'nün Boğazı bilhücûm zabtedilmiştir... Başkumandan General Paraskevopulos.[974]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Venizelos'un Israr-ı Muvaffakiyeti" başlıklı metinde,

"Polonya Konferansı'nda -Venizelos Taarruzun Sebebini Anlatıyor. Paris, 25 Haziran - Polonya Konferansı'nın Türkiye Muâhedesi'nin herhangi bir sûretle yeniden tedkikine itiraz ettiği ve Hareket-i Millîye'nin teskini hususunda Yunanistan'a vekâlet verdiği teyit edilmektedir. Mösyö Venizelos esnâ-yı mülâkâtda Yunan ordusunun vazifesini ifâ etmeye muktedir olduğu ve bu vazifenin Anadolu'yu istila değil ancak müttefikleri tehdid eden Türk kuvvetlerini itâate icbâr etmekten ibaret bulunduğunu beyan ile demişdir ki: " Mustafa Kemal, kıtaatının endişeye mûcib olacak sûrette ilerlemesi üzerine bunların yolunu katʿ etmek için Yunan kıtaatının İzmir'den ilerlemesi hususunda mezuniyet aldım.[975]"

[973]"Başımıza Gelenler", **Alemdâr,** 27 Haziran 1336/1920 Pazar, Adet: 550-2850, s. 1.
[974]"İzmir Cephesi'nde Yunan Taarruzu", **Alemdâr,** 27 Haziran 1336/1920 Pazar, Adet: 550-2850, s. 1-2.
[975]"Venizelos'un Israr-ı Muvaffakiyeti", **Alemdâr,** 28 Haziran 1336/1920 Pazartesi, Adet: 551-2851, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunanistan'a Verilen Manda" başlıklı metinde,

> "Londra 26 -Mösyö (Lloyd George) Londra'ya avdet eder etmez kabinedeki refikasına (Polonya)'da ittihaz edilen kararı tebliğ etmişdir. Başvekil Türkiye Meselesi'ne nakl-ı kelam ederek Yunanistan'a verilen mandadan bahsetmiştir... Başvekil İngiltere'nin Yunanlılara muavenet edeceğini Fransızlarında şarkda ittihaz edilen kararlara muvâfakat etmiş bulunduklarını Mustafa Kemal hareketinin izâm edilmiş bulunduğunu bu bâbda izhar edilmiş olan endişelerin muhak olmadığını söylemişdir...[976]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tebliğ" başlıklı metinde,

> "Derhatır olmalı ki yakın vakitlerde İzmit'de bulunan İngiliz askeri üzerine Türk millîyetçileri tarafından bilsebeb tahrik bir hücûm oldu. Bu vakaa millîyetçiler tarafından mütareke ihlâline ilaveten başka bir ve belki en ziyade irtikâb-ı hücum-ı meşhudidir... İzmir'de bulunan Rum ordusu netice-i halde itilâf mütemir-i kebirinden ilerlemeye mezun kılınmış ve asilere karşı azca muvaffakiyet elde etmişdir. Soma, Akhisar, Alaşehir ve Köşk işgal olunmuş ve büyük mikdarda efrâd ve mühimat iğtinam edilmişdir.[977]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzu ve Kuvâ-yı Millîye" başlıklı makalesinde,

> "...Hele bu son İzmit hadisesi karşısında söylenecek söz bulunmuyor. Kuvâ-yı Millîye nasıl İngiltere ile boy ölçüşebilirdi? Bâhusus Sulh Muâhedesi'nde tadilat hatta belkide tagayyürat yapılacağı bir zamanda İzmit'de bulunan İngiliz kuvvâsına top atmak için ne sebeb tasvir olunabilirdi. Bu cerime-i azim karşısında hıyanet-i vataniye ile kimin mühim olması lazım geleceğini efkâr-ı umûmiyyeye terk ediyoruz. Hiç şüphesiz Kuvâ-yı Millîye İzmit'e taarruz eylememiş olsa idi muâhedemizde tadilat yapılacaktı. Hiçbir zaman Yunanistan konferansın kararıyla taarruza geçmeyecekti. İzmir'in atisinden ümidvar bulunuyorduk. Bizce İzmir'den çok mühim olan Trakya içinde ümidimiz vardı. Bunları İttihat ve Terakki veyahud Kuvâ-yı Millîye bir anda zîr ü zeber eyledi. Memleketimizi taksim etmek isteyenler bu hatanın yapılması için üste belki büyük fedakârlıklarda bile bulunurlardı. Yunanistan derhal taarruza geçti. İlk taaruzdan sonra bu tevkif câlib-i dikkatdir. Bunu iki nokta-yı nazardan muhakeme edelim: Taarruzu kuvvetle mi tevkif eyledi. Yoksa diplomasi ilemi? Biz kuvvetle olabilecğini zannetmiyoruz. Diplomasi ile olmuş ise bunun kadir ve kıymetini bu sefer olsun takdir etmek icab eder. Kuvâ-yı Millîye namıyla hareket eden paşalar, beyler, efendiler bunu anlasınlar ve artık bu milletin mukadderatına böyle ikide bir de burunlarını sokmasınlar. Mukaddes gaye böyle takib edilmez. Memleketi müdâfaa edenlerin payitaht kapısında İzmit'de ne işleri var? Bilmiyorlar mı ki (İzmit)'in imlası meşrutiyetden sonra değişmişdir. Vaktiyle (d) ile yazılan (İzmit)'in İzmir gibi okunmaması için (d), (t)'ye tahvil edilmişdir. Kuvâ-yı Millîye erkânının böyle bir imla dersine ihtiyacı olduğunu zannediyoruz.[978]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Hareket-i Taarruziyesi Etrafında", "Yunan Taarruzu Etrafında", "Gemlik'in İşgali", "Yunan Taarruzu Etrafında",

---

[976]"Yunanistan'a Verilen Manda", **Alemdâr,** 28 Haziran 1336/1920 Pazartesi, Adet: 551-2851, s. 2.
[977]"Tebliğ", **Alemdâr,** 27 Haziran 1336/1920 Pazar, Adet: 550-2850, s. 3.
[978]Refi Cevad, "Yunan Taarruzu ve Kuvâ-yı Millîye", **Alemdâr,** 30 Haziran 1336/1920 Çarşamba, Adet: 553-2853, s. 1.

"Darıca'nın İşgali", "Yunan Taarruzu Etrafında" başlıklı metinlerde Yunanlıların işgal ettikleri yerler:

> "...Kilis'in İşgali: Atina 26 -(Şulugus) Büyük karargâh-ı umûmîyyenin resmî bir tebliğine göre Yunan askerleri dün badü'z-zevâl Ödemiş'in şarkında Kilis kariyesini işgal eylemişlerdir.[979]" "Dün en son dakikada destres olunan 1 Temmuz tarihli bir Yunan tebliğ-i resmîyesi Balıkesir'in işgalini bildirmekte...[980]" "...3 Temmuz tarihli Yunan tebliğ-i resmîyesinde ise aynen deniliyor ki: Dün Bandırma, Eskice Fırkası tarafından bilhadise ve Kuvâ-yı Millîye'yi takbih eden Türk ahaliside dahil olduğu halde sekinesinin meserretleri arasında işgal edilmiştir!! Dünkü Rumca gazeteler de Yunan karargâhının dört tebliğ-i resmîyesini intişâr etmiştir. Bunlardan biri 1 Temmuz... Kuvâ-yı Millîye'nin muanedâne bir müdâfaasından sonra Edremid'i işgal etmişdir...[981]" "...Protodos, Eskice Fırkası... Cumartesi günü şafak vaktinde icrâ edilmiş ve Bandırma ile Erdek kasabaları işgal edilmişdir...[982]" "Bir İngiliz müfreze-i askerîyesinin seri yürüyüşü sayesinde Gökboza İstasyonu'yla Darıca kasabası işgal edilmiş ve şâkîlerin (Kuvâ-yı Milliye) tazyikatından kurtarılmışdır...[983]" "Rumca gazetelerin verdiği mâlûmata göre bir Yunan taburu, iki İngiliz torbidosunun taht-ı himâyesinde Gemlik'e çıkarak mezkûr kasabayı işgal eylemişdir...[984]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Venizelos Ne Söylüyor?" başlıklı metinde,

> "Yunan başvekili mevkiinden emin görünüyor: Paris, 7 (Temmuz) -Mösyö (Venizelos) (Poti Jurnal)'ın (Asya) muhâbirine Bandırma'nın işgali millîyetcilerin Çanakkale'ye doğru tahdidlerini bertaraf etdiğini beyan etmiş ve demişdir ki: "Mustafa Kemal, kuvvetlerinin kısm-ı azamını gaib ettiğinden artık ondan endişe edecek birşey yokdur. Muvaffakiyetimiz, Yunan politikası muhasemelerine en iyi bir cevabdır. Yunanlılar müttefiklerin itimadına layık olduklarını isbat etmişlerdir... Türkiye, ortadan kalkan, Yunanistan ise inkişâf eden bir milletdir...[985]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzu Etrafında" başlıklı metinde,

> "Atina, 11 Temmuz (Şulugus)-Venizelos (Spa)'da bir Yunan gazetecisiyle vukû bulan beyânatı esnasında demişdir ki: "Türklerin kararına intizaren Anadolu'da harekât-ı taarruziye durdurulmuşdur. Eğer Türkler Muâhede-i Sulhîye'yi imzalamakdan istinkâf ederlerse... Ve Türkiye bu yüzden bütün müttefiklere karşı hâl-i muhâsamede bulunacakdır. "Muharririn, mütareke fesh olunduğu takdirde yeniden harekât-i askerîyeye daha vâsi bir plan dâiresinde başlanıb başlanılmayacağı hakkındaki sualine karşı Venizelos cevaben demişdir ki: "Evet harekât-ı askerîye yeniden başlayacakdır...[986]"

---

[979]"Yunan Hareket-i Taarruziyesi Etrafında", **Alemdâr,** 30 Haziran 1336/1920 Çarşamba, Adet: 553-2853, s. 2.
[980]"Yunan Taarruzu Etrafında", **Alemdâr,** 3 Temmuz 1336/1920 Cumartesi, Adet: 556-2856, s. 1.
[981]"Yunan Taarruzu Etrafında", **Alemdâr,** 5 Temmuz 1336/1920 Pazartesi, Adet: 558-2858, s. 2.
[982]"Yunan Taarruzu Etrafında", **Alemdâr,** 8 Temmuz 1336/1920 Perşembe, Adet: 563-2863, s. 3.
[983]"Darıca'nın İşgali", **Alemdâr,** 16 Temmuz 1336/1920 Cuma, Adet: 571-2871, s. 2.
[984]"Gemliğ'in İşgali", **Alemdâr,** 18 Temmuz 1336/1920 Pazar, Adet: 573-2873, s. 3.
[985]"Venizelos Ne Söylüyor?", **Alemdâr,** 9 Temmuz 1336/1920 Cuma, Adet: 564-2864, s. 2.
[986]"Yunan Taarruzu Etrafında", **Alemdâr,** 14 Temmuz 1336/1920 Çarşamba, Adet: 569-2869, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal Tedmir Edilinceye Kadar" başlıklı metinde,

> "Paris, 12 Temmuz **(**Bosfor**)** -Şark-ı Vakayi hakkında müttefikler Spa'da Mösyö Venizelos ile tedâbir-i lazıme ittihaz eylemişlerdir. Mustafa Kemal harekâtı kat'î sûretde tedmir edilinceye kadar Yunan harekât-ı askerîyesi devam edecekdir.[987]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şarkî Trakya!" Başlıklı metinde, Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletlerinin Türkiye'ye danışma gereği duymadan Doğu Trakya'yı Yunanistan'a verdikleri belirtilmiştir.

> "...Garbî Trakya'yı esasen bizim için 1913 tarihinden beri fiilen gaybedilerek Bulgaristan'a ilhak olunmuş... 1913'de bize bırakılan İstanbul'un emniyet ve selameti namına anavatandan iftirakına asla imkân tasvir edilemeyen Şarkî Trakya'ya gelince o zaman mesele büsbütün değişir. Şarkî Trakya doğrudan doğruya hem yalnız ırk ve din itibarıyla değil, belki vaziyet-i coğrafya ve iktisadiye itibarıylada bizim hayat ve istikbâlimizle alakadardır... Sulh Konferansı Şarkî Trakya'yı Yunanistan gibi esasen o zamana kadar yuttuğu büyük lokmaları bile hazmedemeyen bir devlete peşkeş çekmekde tereddüd göstermedi...[988]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şarkî Trakya Hareketi" başlıklı metinde,

> "Pervitya gazetesinin mütevefiki iddia ettiği mâlûmata göre, Sultanköyün'den ilerleyen Yunan kıtaatı Çorlu'yu işgal eylemişlerdir. Diğer tarafdan sahil hattı Kalikratya'ya kadar işgal olunmuşdur... ...Şulugus gazetesi yazıyor: Mevsuk menabadan vukû bulan istihbaratımıza göre Çerkezköy kasabasıyla istasyonu Tekfurdağı'ndan ilerleyen Yunan askerlerinin eline düşmüşdür... Uzunköprü Muhârebeleri: Protodos'dan: Alınan mâlûmat-ı cedideye göre... Bir bölük asker Silivri'yi de işgal eylemişdir... Yunan askerleri Muradlı ile Çorlu'yu işgal ettikten sonra Uzunköprü'ye doğru ilerlemişler...[989]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şarkî Trakya'da Harb Devam Ediyor" başlıklı metinde,

> "Yunan karargâh-ı umûmîyyesi 22 Temmuz tarihiyle tebliğ ediyor:.. Şulugus yazıyor: Tekfurdağı'ndan hareket eden Yunan sol cenahı evvelki gün Malkara-Keşan hattına muvâsalat eylemişdir. Anbean bu kolun Lüleburgaz'ın cenûbunda, hat boyunca icrâ-yı hareket eden Yunan kıtaatı ile birleşmesine intizar olunuyor. Bu iltisâk ile Tekfurdağı'ndan İnöz'e kadar Şarkî Trakya'nın bütün cenûb-i garbî kısmı Yunanlıların eline geçmiş oluyor...[990]"

---

[987]"Mustafa Kemal Tedmir Edilinceye Kadar", **Alemdâr,** 15 Temmuz 1336/1920 Perşembe, Adet: 570-2870, s. 2.
[988]"Şarkî Trakya!", **Alemdâr,** 5 Haziran 1336/1920 Salı, Adet: 532-2832, s. 1.
[989]"Şarkî Trakya Hareketi", **Alemdâr,** 24 Temmuz 1336/1920 Cumartesi, Adet: 578-2878, s. 3.
[990]"Şarkî Trakya'da Harb Devam Ediyor", **Alemdâr,** 25 Temmuz 1336/1920 Pazar, Adet: 579-2879, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şarkî Trakya Muhârebatı" başlıklı metinde,

> "Şulugus gazetesi yazıyor:.. Şimendifer hattına kadar ilerilemiş olan Yunan kıtaatı bir cenahları ile Tirebolu'yu işgal eylemişler ve diğer tarafdanda Kırkkilise'den giden şimendifer hattının mübdii olan İnebolu İstasyonu'na teveccüh eylemişlerdir. Cuma günü vâk-i zahirde Cafer Tayyarcılar uzun bir mükavemetden sonra İnebolu İstasyonu'nu terk eylemeye mecbûr kalmışlar ve Edirne istikametine firar eylemişlerdir. Saat dört buçukda Yunan süvârisi İnebolu'ya girmiş ve istasyon ile kasabayı işgal eylemişdir... Yunan askerleri Salı gecesi ileri hareketine devam ederek Kırkkilise şimendifer hattı boyunca bulunan kasabât ve karyeler birer birer işgal edilmişdir. Dün saat ikide Babaeski zabtedilmişdir... Tayyarcılar firar ediyorlar... Muratlı'dan şimâlî garbîye doğru ilerilemiş olan bir Yunan kolu Lüleburgaz kasaba ve istasyonu'nu işgal eylemişdir...[991]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Trakya Muhârebatı-Edirne'nin Sükûtu" başlıklı metinde,

> "...14 Temmuz tarihli Yunan tebliği... Protodos gazetesinin verdiği mâlûmata göre dün Edirne şehri bilâ-kayd u şart teslîm edilmişdir. Edirne'ye Yunan kıtaatının dühulu pek parlak bir sûretde olmuşdur. Kral Aleksandr, şehrin tesliminden biraz sonra Edirne'ye dâhil olmuş ve metropolide hararetli bir sûretde beyan-ı teşekkür eylemişdir. Metropolitlik dâiresinde muazzam bir ayin-i ruhanî icrâ edilmişdir...[992]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Trakya Taarruzu Etrafında" başlıklı metinde,

> "...Şulugus gazetesinde okunduğuna göre Mürfete Kasabası geçen Pazar günü işgal edilmişdir. 23 kişilik bir Yunan müfrezesi Gelibolu'ya girerek şehri işgal eylemişdir... Mamafih Babaeski'yi işgal eylemiş olan Yunan kuvvetlerinden bir kolun Kırkkilise'ye kadar ilerilediğini ve şehri bil-mukavemet işgal etdiğini Şulugus beyan ediyor... Protodos'dan: İzmit'deki Yunan alayı bundan birkaç gün evvel Kandıra'ya ve oradan Şile'ye teveccüh ederek o havaliyi tamamıyla millîyecilerden tathir eylemişdir. Dün mezkûr alaya mensub bir tabur denizden ve karadan yapılan müşterek bir hareket ile Şile'yi işgal eylemişdir...[993]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Edirne'nin Sükût-u Tafsilatı" başlıklı metinde,

> "Atina, 28 Temmuz (Şulugus)-...Yunan mahâfilinden terşih eden haberlere göre Yunan hükümeti Şark-î Trakya'yı beş sancağa taksim eylemişler. Bu sancaklar Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise ve Çorlu sancaklarıdır. 28 Temmuz tarihli Yunan karargâh-ı umûmîsi tebliğidir: Trakya -Trakya'da intizam-ı tam hükm-ü fermadır. Havzanın garbında kâin Bostanlı'da Cafer Tayyar esir edilmişdir. Atina, 28 Temmuz -Resmî: Dün Cafer Tayyar Edirne'nin garbinde kâin Bostanlı'da esir edilmişdir...[994]"

[991] "Şarkî Trakya Muhârebatı", **Alemdâr,** 26 Temmuz 1336/1920 Pazartesi, Adet: 580-2880, s. 2.
[992] "Trakya Muharebatı-Edirne'nin Sükûtu", **Alemdâr,** 28 Temmuz 1336/1920 Çarşamba, Adet: 582-2882, s. 1-2.
[993] "Trakya Taarruzu Etrafında", **Alemdâr,** 29 Temmuz 1336/1920 Perşembe, Adet: 583-2883, s. 3.
[994] "Edirne'nin Sükûtu Tafsilatı", **Alemdâr,** 30 Temmuz 1336/1920 Cuma, Adet: 584-2884, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taaruzu Etrafında" başlıklı metinde, *"Adapazarı millîyetçilerden tamamıyla tathir edilmişdir. Yunan askerleri Şile civarlarında (Kandıra)'ya girmişler, millîyetçileri mühim bir hezimete uğratmışlardır.*[995]" Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İnegöl'ün İşgali" başlıklı metinde,

> "Bursa'dan 1 Temmuz tarihiyle karşı gazetelerine bildiriliyor: Bundan üç gün evvel Bursa Cephesi'ndeki gayr-ı muntazam kemalci kuvvetlerin Kumandanı İzzet, İnegöl'e inmiş ve Türk eşraf ve erkânını dâhile rehine olarak sevk eylemek istemiştir. Fakat İnegöl ahalisi bu teşebbüse karşı mukavemet ettikleri cihetle bir musâdeme vukû bulmuş ve İzzet telef olmuştur. İnegöl ahalisi millîcilerin intikam alacaklarından korktukları cihetle Bursa'daki Yunan fırkası kumandanına müracâatla kasabalarının işgal altına alınmasını rica ettiklerinden Yunan pişdârları İnegöl'den millîcileri tard etmişler ve bir kuvve-i muhafızı ikame eylemişlerdir.[996]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Demirci Müsademesi'nin Neticesi" başlıklı metinde, *"...Yunan mukâbil taarruzunun neticesi hakkında Yunan karargâh-ı umûmîyyesi 6 Ağustos tarihiyle tebliğ ediyor:.. Evvelki gün askerlerimiz düşmanı takib ederlerken Demirci'yi işgal eylemişler...*[997]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Vaziyet" başlıklı metinde,

> "Yunanistan'da Umûmî Seferberlik: Atina 4 (Monitör) -Anadolu Cephesi'nde askeri ihtiyacına mebni Yunan Hükümeti umûmî seferberlik ilanına karar vermişdir. Harekâta Devam Edilecek: Protodos'dan: Dün neşredilen Yunan tebliğ-i resmîyesinden zikredilen ve Alaşehir civarında vukû bulduğunu bildirilen yeni ve mühim harb hadisesinden pekâlâ anlaşılıyor ki Mustafa Kemal kendisine yapılan bütün tavsiyelere ve cereyan eden harekâta rağmen arz-ı inkıyâd etmeyi düşünmeyerek bilakis yeni hazırlıklara başlamak istiyor ve fikrince maksadına nâil olmak için hücûm ve taarruzlara girişiyor. Mustafa Kemal'in ihzaratı ve harekâtı Yunan karargâhıyla müttefiklerce gayr-ı malum değildir. Yapılan fedakârlıklar ve deruhte edilen mücadeleden sonra Anadolu'da asayiş tamamıyla iâde edilmeden rahat ve huzuru tesis edemeyecekdir...[998]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir Cephesi'nde Tahşidat" başlıklı metinde,

> "Bosfor gazetesi Anadolu'daki harekât-ı askerîye hakkında şu mâlûmatı veriyor: Dünkü Yunan tebliğ-i resmîyesinden müstebân olduğu üzere Mustafa Kemal bütün cephelerdeki askerlerini çekerek İzmir Cephesi'ne tahşid etmiştir. İstihbaratımıza göre Mustafa Kemal, İzmir'deki kuvveti her biri beş altı bin kişilik beş kolordudan mürekkebdir. Bütün ordularından biri Kafkasya Cephesi'nden gelen Kâzım Karabekir Sâbık Erkân-ı Harbiye Umûmîyye Reisi Sânisi Kâzım, İzmir Valisi Nurettin, Ankara Harbiye Nâzırı Ali Fuad, Sâbık Kolordu Kumandanlarından Selahattin tarafından idare edilmektedir. Mustafa Kemal ve erkân-ı harbiyesi Eskişehir'de birleşmişdir.[999]"

---

[995] "Yunan Taaruzu Etrafında", **Alemdâr,** 2 Ağustos 1336/1920 Pazartesi, Adet: 587-2887, s. 1.
[996] "İnegöl'ün İşgali", **Alemdâr,** 5 Ağustos 1336/1920 Perşembe, Adet: 590-2890, s. 2.
[997] "Demirci Müsademesi'nin Neticesi", **Alemdâr,** 9 Ağustos 1336/1920 Pazartesi, Adet: 594-2894, s. 2.
[998] "Anadolu'da Vaziyet", **Alemdâr,** 6 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 591-2891, s. 2.
[999] "İzmir Cephesi'nde Tahşidat", **Alemdâr,** 6 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 591-2891, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal'in Faaliyeti?" başlıklı metinde,

> "Protodos gazetesi yazıyor: Mevsuk haberlere göre Mustafa Kemal kuvvetlerini toplamakda ve bilhassa Ermenistan hududundan, Karadeniz'den ve Adana'dan Yunan cephesine kıtaat celb eylemektedir. Mustafa Kemal'in kuvvetleri Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve Afyon Karahisar'da tahşid ediliyor. Mustafa Kemal'in karargâhında Alman zâbîtleri vardır...[1000]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal'in-Tahşidatı" başlıklı metinde,

> "Londra'dan Purusiya gazetesine bildiriliyor: Mustafa Kemal Kilikya ve Ermenistan'da mevcud kuvvetlerini Yunan cephesinde tahşid etmesi müttefikler arasında mevzubahis ve müzakere olmuşdur. Mustafa Kemal harekâtına devam etmeye karar vermiş gibi göründüğü cihetle Yunan askerlerinin millîcilere karşı hareketine Mustafa Kemal'in imhasına kadar devam hususunda serbest bırakılması teklif edilmişdir.[1001]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunanistan'a Yeni Bir Salâhiyet" başlıklı makalesinde, Anadolu'da Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlayan istiklâl hareketinin manasız olduğunu ileri sürmüştür. Yunanistan'ın İtilaf Devletleri'nden aldığı yetkiyle Anadolu'nun pek çok yerini işgal ettiğini vurgulamıştır. Bu işgallerin İttihatçıların izlemiş olduğu hatalı politikanın sonucunda meydana geldiğini iddia etmiştir. İttihatçıların Sevr Antlaşması'nı kabul etmeleri halinde bu işgallerin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir.

> "...General Paraskevopulos müttefiklerden Mustafa Kemal'e karşı icrâ-yı hareket için salâhiyet-i vâsi ve kâmil almış bu sûretle 14 senedir bütün hududlara asker yetişdiren Anadolu şimdi de bilfiil bir sahne-i harb olacak hem de bu doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in hatırı için olacak. Pek güzel anlıyoruz ki Mustafa Kemal ve hempaları bu memleketde cüzi bir eser-i hayat?... Yunan kuvâ-yı tedibiyesine karşı nerede belli başlı mukavemet yapılabildi? Hangi noktada dayanıldı? İzmir Cephesi'nden tutunuzda son Edirne Hadisesi'ne kadar her tarafda Kuvâ-yı Millîye maskaralığı bütün Türk şehametini tezlil etmekden başka ne iş gördü? Yunanlılar İzmir Cephesi'nde Efelerin birkaç kilometre çekilmelerini taleb ettiler. Buna muvâfakat edilmedi. O birkaç kilometre yerine bir hücûm karşısında kilometrelerce yer kaybedildi. Cafer Tayyar kuvvetlerinin nasıl zilletle ihlâl edildiğini de gördük... Artık bu milletin harb ve darbeye tahammülü bu kadar... Türk dayanamıyorsa kusur kendinde değildir. Herkes bilir ki bu millet 600 senedir çarpışıyor... İttihat ve Terakki daleveresinden gayrı bir şey olmayan Kuvâ-yı Millîye maskaralığının memleketi daima felakete sürüklediğini anlatmak bir türlü kâbil olmadı... İttihat ve Terakki memlekete fenalık etmek için o kadar zamanında hareket ediyordu ki hayret etmemek kâbil olmuyordu... Yunanistan'ın bu vaziyeti kendisine bütün Anadolu'ya yürümek salâhiyetini bağşettiriyor. Kuvâ-yı gayr-ı millîyenin Bursa'dan, İzmir'den, kaçdıkları gibi Ankara'danda kaçacaklarını şüphe yokdur... Yunanistan girdiği

[1000]"Mustafa Kemal'in Faaliyeti?", **Alemdâr,** 12 Ağustos 1336/1920 Perşembe, Adet: 597-2897, s. 2.
[1001]"Mustafa Kemal'in -Tahşidatı", **Alemdâr,** 8 Ağustos, 1336/1920 Pazar, Adet: 593-2893, s. 2.

yerlerde İslâm unsurunu karşı pek hayırhâh bir vaziyet alıyor. İstila politikası denilsin ne denilirse denilsin bundan istifade etmek lazımdır...[1002]''

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Ahvali" başlıklı metinde,

"Atina 12 Ağustos (Bosfor'dan) -Venizelos Atina gazeteleri muhabirlerine beyânatta bulunmuştur... "İşgal ettiğimiz arazide muâhede-i sulhîye'nin tamamını tatbikine kadar kalacağız mamafih ümid etmek isterim ki muâhede ümid ve tahminimizden daha evvel mevki-i tatbike vazolunacak ve şarkda Kuvâ-yı askeriyemizi terhis etmemize müsâade edecek hakiki bir devre-i sulh ve selamete dâhil olabileceğiz. Eğer hilâf-ı ümid olarak muâhedenin kaf-i ahkâmı tatbik edilecek olur ise o zaman evvelce de söylemiş olduğum vechle Türkiye ile yeni hesablar açacağız.[1003]''

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Düzce'nin Tathiri" başlıklı metinde,

"Gelen yolculardan aldığımız mâlûmata göre mahalinde teşkil eden beş bin kişilik bir kuvvet Düzce'yi bâğilerden tathir eylemiştir...[1004]'' "Adapazarı ve havalisi Kuvâ-yı Millîye tarafından tathir edilmiş...[1005]'' "Yunan karargâh-ı umûmîsi 1 Eylül tarihiyle tebliğ ediyor:.. Askerlerimiz, Uşak'ın işgalinden sonra (Çanta)'ya doğru ileri hareketlerine devam ediyorlar ve düşman dümdârlarının zayıf bir mukavemetden sonra (Yeniköy) ile (Han)'ı işgal eylemişlerdir...[1006]'' "...Mühim bir Yunan müfrezesi, dün saat on sekizde Simav şehrini işgal etmişdir...[1007]'' "Yunan karargâh-ı umûmîsi 6 Eylül tarihiyle tebliğ ediyor:.. Evvelki gün Simav-Eğidir-Uşak hattının işgaliyle hitam bulmuşdur...[1008]'' "...Filhakika Yunanlılar dâhile hulûl ederek şimâlde hemen hemen bütün Bursa vilâyeti işgal eylemişdir... Yunanlılar Manisa istikametinde ise Alaşehir'i almışlar. Hemen hemen Afyonkarahisarı'na kadar varmışlardır. Menderes Vadisi'nde ise Aydınlı, Nazilli'yi, Saray Göl, Uşakı ve Denizli'yi işgalleri altında bulunduruyorlar...[1009]''

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Karamürsel'de" başlıklı metinde,

"Şehrimizde münteşir Netenus gazetesinin verdiği mâlûmata göre Karamürsel'in işgalinden biraz akdem orada bulunan millîciler, düşmanın yaklaşdığını görünce teslim olmaya âmâde bulunduklarına dâir bir haber göndermişlerdir...[1010]'' "...Bosfor'dan: Türk menbâından alınan mâlûmata göre Bursa Cebhesi'ndeki muhârebat kemal-ı şiddetle devam ediyor. Kemaliler Simav ve Gediz'i almışlardır. Aynı ihbarata göre İzmit Cebhesi'nde Çerkez kuvvetleriyle beraber icrâ edilen muhârebatda aynı şiddetle devam ediyor...[1011]'' "Biga Yunanlılar tarafından işgal-i askerî altına alınmıştır...[1012]''

[1002]Refi Cevad, "Yunanistan'a Yeni Bir Salâhiyet", **Alemdâr,** 13 Ağustos 1336/1920 Cuma, Adet: 598-2898, s. 1.
[1003]"Anadolu Ahvali", **Alemdâr,** 15 Ağustos 1336/1920 Pazar, Adet: 599-2899, s. 2.
[1004]"Düzce'nin Tathiri", **Alemdâr,** 15 Ağustos 1336/1920 Pazar, Adet: 599-2899, s. 2.
[1005]"Adapazarı'nın Tathiri", **Alemdâr,** 15 Ağustos 1336/1920 Pazar, Adet: 599-2899, s. 2.
[1006]"Anadolu'da Yunan Taarruzu", **Alemdâr,** 4 Eylül 1336/1920 Cumartesi, Adet: 619-2919, s. 2.
[1007]"Anadolu'da Hal ve Vaziyet", **Alemdâr,** 5 Eylül 1336/1920 Pazar, Adet: 620-2920, s. 3.
[1008]"Anadolu'da Yunan Taarruzu", **Alemdâr,** 9 Eylül 1336/1920 Perşembe, Adet: 624-2924, s. 1.
[1009]"Anadolu'da Vaziyet", **Alemdâr,** 7 Ekim 1336/1920 Perşembe, Adet: 650-2950, s. 3.
[1010]"Karamürsel'de", **Alemdâr,** 2 Kasım 1336/1920 Salı, Adet: 675-2975, s. 2.
[1011]"Bursa Cebhesi'nde Şedid Muhârebeler", **Alemdâr,** 11 Kasım 1336-1920 Perşembe, Adet: 684-2984, s. 1.
[1012]"Biga'nın İşgali", **Alemdâr,** 4 Aralık 1336/1920 Cumartesi, Adet: 707-3007, s. 2.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Gediz-Uşak Cebhesi'nde" başlıklı metinde,

> "Şulugus'dan: Yunan ordusunun karargâh-ı umûmîsi olan İzmir'in mevsuk menbâdan alınan mâlûmata göre Kuvâ-yı Millîye'nin İzmir Cephesi'ne karşı hücûmları iki mühim sebebden ileri gelmişdir. Biri Mustafa Kemal kuvvetlerinin kuvve-i manevîyesini tezyid etmek ve diğeride Yunan kralının vefatı intihabat meselesinden dolayı Yunan ordusunun manevîyatı üzerinde bir aks-i tesir husûle getirmek arzularından ileri gelmişdir... Kumandan Ali Fuad'ın taht-ı kumandasında olarak Gediz Cebhesi'ne hücûm eden kuvvetler sekiz bin tahmin edilmektedir. Bu kuvvetler top ve süvâriler tarafdan himâye edilmekde idi. Hücûm bütün gün ve gece devam ederken harb eden Yunan alayı bir düşman taburunun Gediz-Uşak muvâsalasını kat'î etmeye teşebbüs etdiğinden haberdâr olmuşdur... Yunan kıtaatı ertesi gün (26 Teşrin-i Evvel) cenûbe doğru ricât etmişler ise de münâkalâtını temin ve kuvâ-yı redife cem eyledikden sonra umûmî fırka düşmana pahalıya mal olmuş olan mukâbil taarruza girişmişdir. Buna mukâbil hücûmlar takib etmiş ve Kuvâ-yı Millîye hezimete uğramışdır. Taarruz büyük bir hiddet ve savletle vukû bulmuşdur. Karşımızdaki kıtaat 28 Teşrin-i Evvelde büyük telefatle Gediz'in ilerisinden gayb olmuşdu... Gediz'e karşı hücûm Uşak'a karşı diğer bir taarruz ile beraber tertib edilmişdir. Mezkûr cebhede dahi Nurettin Bey'in taht-ı kumandasında bulunan bir fırka hatlarımızı kesb-i Uşak'a girmeye teşebbüs etmişdi. Hâlbuki müdâfaamız o kadar kuvvetli vukû bulmuşdur ki Kuvâ-yı Millîye tamamen Uşak'ın yüksek dağlarına atılmış birçok şiddetle Afyonkarahisar hattına çekilmişdir...[1013]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiliz Siyaseti ve Büyük Yunanistan" başlıklı metinde,

> "Londra, 3 Aralık -(Deyli Kronikıl) gazetesi diyorki: ... (Sevr) Muâhedesi'ni silmek ve terk edilen havaliyi ecnebi ellere teslim etmek veya Yunan milletini millî ve ırkî ellerden mahrum bırakmak istemiyoruz. Büyük bir Yunanistan'ın vücûda gelmesi İngiliz siyaseti icabetindendir...[1014]"

5.3.2. Batı Cephesi'nin Düzenlenmesi

Haziran 1920 yıllında Yunan taarruzu başlamış ve Yunanlılar Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerlemeye başlamışlardı. Kuvâ-yı Millîye teşkilatları ve süvâri birlikleri bu taarruza karşısında yetersiz kalmışlardı. Kuvâ-yı Millîye 24 Ekim 1920 tarihinde Gediz Muhârebesi'nde Yunanlılara yenilmişti. Artık düzenli orduya geçmenin kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmıştı. Ekim 1920 tarihinden itibaren Kuvâ-yı Millîye teşkilatları tasviye edilmeye başlanmışdı. Bu tavsiyenin temel sebebleri şunlardır:

1-Kuvâ-yı Millîye düzenli bir teşkilatlanmaya sahib değildi. Ayrıca disiplinden yoksundu.

2-Yunan ordusuna karşı direnebilmek için ordunun emir komutaya riâyet etmesi gerekiyordu.

[1013]"Gediz-Uşak Cebhesi'nde", **Alemdâr,** 12 Kasım 1336/1920 Cuma, Adet: 685-2985, s. 2.
[1014]"İngiliz Siyaseti ve Büyük Yunanistan", **Alemdâr,** 5 Aralık 1336/1920 Pazar, Adet: 708-3008, s. 1.

3-TBMM otoritesini sağlamak ve devlet işlerini yürütebilmek için güçlü bir orduya ihtiyaç duymuştu. Mustafa Kemal 9 Kasım 1920 tarihinde Batı Cephesi'ni; kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırmıştı. Kuzey Cephesi'ne 10 Kasım'da Albay İsmet Paşa, Güney Cephesi'ne ise 11 Kasım'da Refet Bele atanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle artık düzenli ordu kurulmaya başlanmış ve Kuvâ-yı Millîye birlikleri düzenli ordunun kontrolü altına alınmaya çalışılmışdır[1015].

5.3.3. I. İnönü Muhârebesi (6-10 Ocak 1921)

I. İnönü Muhârebesi, Batı Cephesi'nde Düzenli Türk Ordusu'nun Yunanlılara karşı yapmış olduğu ilk muhârebe hareketidir. Savaşın esas sebebi Anadolu'daki istiklâl kuvvetlerine karşı harekete geçmek için uygun fırsatı bekleyen Yunan kuvvetlerinin Çerkez Ethem ayaklanmasının meydana getirdiği kargaşa ortamından faydalanarak yeni kurulan Türk Düzenli Ordusu'nun da fazla güçlenmesine imkân tanımayarak Sevr Antlaşmasını Türklere zorla kabul ettirmekti[1016]. Venizelos başbakanlıktan düşmüş, Kral Aleksandr'ın vefatından sonra yerine Kral Kostantin geçmiş[1017] ve Megali İdea'yı savunan yeni kral Anadolu'da savaşı devam ettirme kararını almıştı[1018].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir Cephesi'nde Askeri İstihzarat" başlıklı metinde,

> "Deba gazetesi Kemalîlerin askerî hazırlıklarda bulunduklarını yazıyor. Bütün cephelerdeki asker ve aslâhının İzmir Cephesi'ne nakli: Şulugus'un Deba gazetesinden iktibâs eylediği mâlûmata nazarân (Mustafa Kemal)'in erkân-ı harbiyesi İzmir ve Bursa Cephesi'ndeki kuvvetlerini yüz bin nefere iblâğ etmeye ve Yunanlılara karşı yeni bir taarruzda bulunmak üzere bütün kolordu kumandanlıklarına asker ve malzeme-yi harbiye ile aslâhının İzmir Cephesi'ne sevk için talimat-ı itâsına karar vermişdir.[1019]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Seferberlik" başlıklı metinde,

> "Ankara Meclis-i Umûmîsi bu defa neşretmiş olduğu bir beyânnâme ile Anadolu'da vâki (olan) 20'den 30 yaşına kadar olan (1300 ve 1316) tevlidli Müslim ve gayr-ı Müslim âle'l-umûm Osmanlı tebasını silâhaltına davet olunduğuna dâir bir beyânatnâme neşretmişdir. İş bu emre bütün Osmanlı tebalarının derhal itâat-ı mecburiyeti gösterilmekdedir.[1020]"

[1015] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 264-266.
[1016] **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 268.
[1017] Celâl Erikan**, Kurtuluş Savaşı Tarihi,** (Yayına Hzl: Rıdvan Akın), Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2008, s. 161.
[1018] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 240-241.
[1019] "İzmir Cephesi'nde Askeri İstihzarat", **Alemdâr,** 3 Ocak 1337/1921 Pazartesi, Adet: 735-3035, s. 1.
[1020] "Anadolu'da Seferberlik", **Alemdâr,** 4 Ocak 1337/1921, Salı, Adet: 736-3037, s. 3.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Altı Sınıf Silâhaltında" başlıklı metinde,

> "Yunan taarruzu ihtimali karşısında Kemalîler: İzmir-Kemalî, Yunan ordusunun Kral Kostantin kumandası altında olarak taarruzundan endişe ederek Anadolu ahalisinin yüzde yirmisini teşkil eden 6 sınıfı silâhaltına davet etmişdir.[1021]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Silâhaltında Davet" başlıklı metinde, "*Ankara Hükümeti bi't-tefrik-i din 20 yaşındaki bütün Osmanlı tebasını silâhaltına davet eden bir emir neşretmişdir. Davete icabet etmeyenler divan-ı harb tarafından şiddetli tecziye edileceklerdir.*[1022]" Bu metinlerden, Batı Cephesi'nde Yunanistan'ın bir saldırısına karşılık Anadolu Hükümeti'nin gerekli önlemleri aldığı anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Nutk-ı İftitahiyesi ve Muâhedemiz" başlıklı metinde,

> "Atina 3-(Şulugus) Meclis-i Mebusan'ın hin-i küşâdında kırâat edilecek olan nutk-ı iftitahi hükümet tarafından tanzim ve kral tarafından tasvip olunmuştur. Bu nutukta hükümetin bütün millî manilere rağmen Anadolu'da Kemalîlere karşı hareket-i askerîyeyi idâme ettireceğini kat'î bir sûrette bildirecek ve Sevr Muâhedesi'nin kabulü tarafdârı olmayan kemalîler bunu sadakatle kabul ettireceği temin olunacaktır. Nutkun aksam-ı sâiresinde ise Yunan milletinin Düvel-i İtilafiye'ye karşı perverde eylediği hissiyat meveddetkârâneden ve hükümetin sû-i tefhimat izâle ederek muhasebat-ı hissenin idâmesi hususunda faaliyet ve gayretten bahsolunacaktır.[1023]"

Bu metinde, Yunanistan'ın Sevr Antlaşması'nı Anadolu Hükümeti'ne kabul ettirmek için harekete geçeceği belirtilmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bursa ve Uşak Cepheleri'ndeki Müsâdemeler" başlıklı metinde,

> "General Papulas muvaffakiyetlerinden bahsediyor! Yunan Tebliği: Bursa Cephesi'nde bulunan kıtatımız Ocağın 6'sında İnegöl'ün şark tarafında müstahkem bir sûretde işgal-i mevkii etmiş olan kemalî kuvvetleriyle musâdemeye başlamışlar ve mezkûr kuvvetleri mağlub ederek (Nazif Paşa) mevkiinin ilerisine kadar takib etmişlerdir... Uşak mıntıkasında bulunan kıtalarımız da düşman müfrezelerini (Banaz) ve (Sivaslı)'ya kadar dağıtmışdır...[1024]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Akpınar ve Bozöyük Cephelerinde" başlıklı metinde,

---

[1021]"Altı Sınıf Silâhaltında", **Alemdâr,** 5 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Adet: 737-3037, s. 1.
[1022]"Silâhaltında Davet", **Alemdâr,** 6 Ocak 1337/1921 Perşembe, Adet: 738-3038, s. 3.
[1023]"Yunan Nutk-ı İftitahiyesive Muâhedemiz", **Alemdâr,** 6 Ocak 1337/1921 Perşembe, Adet: 738-3038, s. 1.
[1024]"Bursa ve Uşak Cepheleri'ndeki Musâdemeler", **Alemdâr,** 11 Ocak 1337/1921 Salı, Numara: 743-3043, s. 1.

"Bir Yunan tebliği buralarda muvaffakiyetlerden bahsediyor. Yunan karargâhından bildiriliyor: Cezair müctemi fırkasının bir kolu ilerleyerek Bozöyük'ü işgal etmiştir. Fırkanın iki kolu irtibat peyda eylemiştir. Düşman Akpınar sırtlarında mukavemette bulunmuştur. Fırkanın bir müfrezesi dün öğle vakti Bilecik'i işgal ederek Söğüt yoluyla demir yolu hattına kadar ilerlemiştir.[1025]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzunun Tevkifi Etrafında" başlıklı metinde,

"Denizli'de, Roma'dan 16 Ocak tarihiyle (Tan)'da işâr olunuyor: Denizli'nin Yunanlılar tarafından işgal olunduğu haberi tekzîb olunuyor... Bursa ve Uşak mıntıkalarında vukû bulan 2 şiddetli Yunan taarruzu Türk mukavemeti karşısında akim kalmışdır. Bu mukavemetin devamı halinde Yunan kumandanı mensur olan büyük taarruz daha müsâid bir fırsat zuhur edecek olan diğer bir zamana tâlike mecbur kalacakdır. Vaziyeti oldukça vahim addeden mûmâileyh Kral Kostantin'e son vaka hakkında bir rapor göndermişdir. Yunanlıların gerek insanca gerek levazım-ı harbiyece zayiatı mühimdir.[1026]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir Cephesi'nde Son Askerî Vaziyet" başlıklı metinde, Yunan kuvvetleri ile Anadolu kuvvetleri arasında meydana gelen I. İnönü Savaşı'nı her iki tarafında kazanamadığı iddia edilmiştir.

"Anadolu'daki hareket-i harbiye hakkında... Dünkü nüshamızda derc eylediğimiz iki tebliğden anlaşıldığı vecih üzere Yunanlılar Eskişehir civarlarına taarruz etmek istemişlerse de kasabayı işgal edememişlerdir. Gerek Yunan tebliğinin tarz-ı idaresinden gerek istihbarat-ı hususiyemizden istidlâl olunduğuna nazarân Eskişehir civarında pek şidetli muhârebeler vukûa gelmiş ve bu şiddet-i tarikeynin ya tevazün yahud henüz anlaşılmayan bir neticesi itibarıyla mübeddil-i sükûn olmuşdur... Herhalde bugün için kat'î ve sabit olan yegâne netice Eskişehir'in sükût etmemiş olmamasıdır...[1027]"

Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir Cephesi" başlıklı metinde ise, Türklerin I. İnönü Savaşı'nı kazandığı vurgulanmıştır.

"İzmir Cephesi'nde cereyan etmekde olan harbin kemalîler lehine inkişâf eylemekde olduğuna dâir mâlûmat istihsâl eyliyoruz. Yunanlılar her iki cephede son derece tazyike maruz kaldıklarından dünde bir nebze bahseylediğimiz vech ile Trakya'daki kolordularını Anadolu saha-i harbine nakil eylemekdedirler. Şehrimize Yunan mahâfilinde amik bir sükûnet hükümfermadır. Hareket-i harbiyenin sûret-i cereyanı hakkında muhtelif rivayetler dermeyân eylemekdedir. Bizim aldığımız haberlere göre Eskişehir istikametinde Yunanlılar taarruz eyledikleri zaman kemal-i kuvveti ancak üç bin kişiden ibaret bulunmakda idi. Adeden altı, yedi misli kâin düşman kuvvetlerinin hücûmunu bu üç bin kişi dört gün dört gece mütemâdîyen mukavemet etmiş ve bu müddet zarfında Ankara ve mahall-i mütecâvireden

[1025]"Akpınar ve Bozöyük Cephelerinde", **Alemdâr,** 12 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Numara: 744-3044, s. 1.
[1026]"Yunan Taarruzunun Tevkifi Etrafında", **Alemdâr,** 22 Ocak 1337/1921 Cumartesi, Numara: 754-3054, s. 1.
[1027]"Eskişehir Cephesi'nde Son Askerî Vaziyet", **Alemdâr,** 14 Ocak 1337/1921 Cuma, Numara: 746-3046, s. 1.

yetişen kuvvetler Yunanlıları püskürtmüşdür. Bu harbde bilhassa temeyyüz eden Mirâlayı Cemal (Bey) Fırkası bir ser-i köprüyü elde etmek sûretiyle Yunanlılara başdan ve şiddetli bir sûretde savlet etmiş ve Yunanlılara yalnız o noktada (1800) maktul verdirmişlerdir. Anadolu başdan başa şevk u sürur içerisindedir. Muzafferiyet-i vakâ üzerine hizmet-i askerîyeden istisna edilmiş olanların dahi gönüllü kaydedilmekde oldukları mâlûmat-ı müstahsil cümlesindendir.[1028]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzundan Sonra Bilecik-Karaköy Cephesi'ne" başlıklı metinde,

"Kemalîler bir meydan muhârebesinden sonra Bilecik'i istirdadı ve Yunan kıtaatının ricâtı teyit etmişdir. Eskişehir sırtlarında cereyan eden muhârebat elyevm Bilecik-Karaköy Cephesi'ne nakledilmişdir. Yunan karargâhı en son neşreylediği tebliğ-i resmîyede İzmir Fırkası tarafından Bilecik'in işgali üzerine sağ cenahında ilerleyen diğer bir müfrezenin Karaköy İstasyonu ve bilâ-ahire Bozöyük'ü almış olduğu bildiriyordu... Yunan kıtatının ricât ettiği ve bu ricât esnasında mikdarı istisğâr edilemeyecek derecede yaralı ve maktul bırakdığı anlaşılmakdadır... Bilecik harbi esnasında Yunanlıların terk ettikleri esir mikdarı 5000 küsüre takrib ettiği tahmin olunmakdadır. Mecruh ve maktul mikdarının bunun fevkinde bir yeküne baliğ olduğu anlaşılmışdır...

Yunan Muvaffakiyetinden Bahsediyorlarmış: Londra 16 Ocak (Prev) -Ajans Reuter Anadolu'daki Yunan mukavemetinden bahis Yunan tebligat-ı resmîyesini neşrediyor: Deyli Meyil, Yunanlıların şidetli bir hücûm icrâ eylediklerinden bahsediyor. Dümdârları takviye etmek üzere İzmir'e kuvâ-yı cedide sevk ve ihraç edilmişdir. Morning Post gazetesine nazaran Kemalistler bir hayli mühimmat ve cephane terk ederek firar etmişlerdir. Gayr-ı muntazam olduklarından muntazam orduya karşı mühim mukavemet ibraz edemiyorlar...[1029]"

Yunanlılar, Türk ordusunun yenildiğine dâir aslı olmayan haberler yayınlayarak Türkleri ve Türk ordusunu psikolojik olarak çökertmeye çalışmışlardır.

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dömeke-Eskişehir" başlıklı makalesinde,

"Türk uzandığı yerden doğruldu ve artık adamakıllı onun mevtine kail olana oldukça kuvvetli bir tekme daha savurdu. İnönü Muhârebesi'nde Yunanistan kıtaatının bir inhizam-ı kahkaharaya uğradığı pek bariz bir hakikatdir. O kadarki bunu kısmen Yunanistan'ın neşreylediği tebliğlerlede anlıyoruz. Demek oluyor ki artık bu hakikat ketm edilemeyecek dereceyi bulmuştur...[1030]"

Refi Cevad, Yunanistan'ın bütün Anadolu'yu işgal etmek için harekete geçtiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Türklerin, Yunanistan'ın bu işgalci hareketine karşılık vermekle haklı olduklarını savunmuştur. I. İnönü Savaşı'nı Türklerin kazandığını vurgulamıştır.

[1028]"İzmir Cephesi", **Alemdâr,** 19 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Numara: 751-3051, s. 1.
[1029]"Yunan Taarruzundan Sonra Bilecik-Karaköy Cephesi'ne", **Alemdâr,** 17 Ocak, 1337-1921, Pazartesi, Numara: 749-3049, s. 1.
[1030]Refi Cevad, "Dömeke -Eskişehir", **Alemdâr,** 18 Ocak 1337/1921 Salı, Numara: 750-3050, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir Ovalarında Dömeke Mağlubları" başlıklı metinde,

> "...Hüsran-ı tam ile neticelenen Yunan taarruzuna müteakib eden kemalîlerin mukâbil savletlerine Yunanlılara pek pahalıya mal olduğu ve Yunan kıtaatının gayr-ı muntazam bir sûretde ricât eyledikleri mevzi-i aslilerinde bile tutunamayarak bazı mevkide ağırlıklarını, ağır mecruhlarını terk eyledikleri anlaşılıyor... Kemalîler tarafından "Bilecik" kasabasının istirdad olunduğuna bir türlü inanmamak ve fakat bu hakikati birtakım tavillerle satır etmek isteyen "Şulugus" gazetesi kemalîlerin bir Yunan fırkasını mahvettiğini itirafa bir türlü yanaşmıyor. "Şulugus" bu bâbda diyor ki: "Bizim aldığımız mâlûmata göre kemalîler tarafından Bilecik'in istirdadı ve birçok Yunan askerinin esareti hakkında Türkçe gazetelerin verdiği mâlûmat esassızdır..."[1031]

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İzmir Cephesi Taarruzunun Emâreleri" başlıklı metinde,

> "...Atina 15 Ocak, Eskişehir'e doğru yapılan ileri harekâtı idare eden General Papulas, neşrettiği tebliğde, taarruzdan matlub neticeyi elde eden Yunan kıtaatının, düşmandan alınan ganâimin ne dereceye kadar yeni mevâki-yi meşguleyi muhâfaza ettiğini ve harekât-ı vakaadan maksad, İzmir Cephesi'ndeki Yunan kuvvetine taarruz için hücûm hazırlığında bulunan düşman kuvvetini dağıtmaktan ibaret olduğunu dermeyân eylemiştir.[1032]"

General Papulas, Yunan ordusunun I. İnönü Savaşı'ndan istediği sonucu elde ettiğini iddia etmiştir. Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Şikago Tribon Teyit Ediyor" başlıklı metinde,

> "Perkir'den: Şikago Tribon gazetesine göre Mustafa Kemal İzmir Cephesi'nden celb ettiği kıtaaları Yunan cephesine nakle muvaffak olmuşdur. Anadolu kuvvetleri Yunanlılara karşı bir taarruz icrâsına ve mühim mikdarda esir ve ganâim elde etmeye muvaffak olmuşdur. Yunan ordusu umûmî ricât emrini almışdır..."[1033]

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Hareketine Dâir Yeni Mâlûmat" başlıklı metinde,

> ...Eskişehir Harb-i Tafsilatı: 20 Ocak tarihli Tan gazetesinden: Kemalî kıtaatı tarafından hücûma uğrayan Yunan Eskişehir-Güyal hâkim sırtlarda vahim bir adem-i muvaffakiyete uğrayarak azimet noktalarına kadar çekilmişdir... İnönü Muhârebesi Hakkında: İnönü Muhârebesi üzerine Anadolu'nun her tarafında tezâhüratda bulunulmuştur. Yozgad, Mudurnu,

[1031] "Eskişehir Ovalarında Dömeke Mağlubları", **Alemdâr,** 18 Ocak 1337/1921 Salı, Numara: 750-3050, s. 1.
[1032] "İzmir Cephesi Taarruzunun Emâreleri", **Alemdâr,** 19 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Numara: 751-3051, s. 2.
[1033] "Şikago Tribon Teyit Ediyor", **Alemdâr,** 21 Ocak 1337/1921 Cuma, Numara: 753-3053, s. 1.

Akyazı, Antalya, Zile, Niksar, Tokat ve mülhakatında Çerkez Ethem aleyhinde mitingler akddolunduğu işidilmiştir...[1034]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir Muhârebesi Hakkında Avrupa Matbûâtı Ne Diyor?" başlıklı metinde,

"25 Ocak tarihli Tan gazetesinden: Roma 23 -İstanbul'dan gelen haberlere nazaran Eskişehir muhârebeleri 3 gün devam etmişdir. Muhârebat neticesinde Yunanlılar 3000 maktul ve mecruh bırakarak çekilmişlerdir. Başlı başına bir Türk taburu 900'e mütecâviz esir ve 6 top almışdır.[1035]"

Bu zaferle birlikte TBMM hem yurtiçinde hem de yurt dışında otoritesini arttırmıştır. Bu savaş, Düzenli ordunun kazanmış olduğu ilk zaferdir. Dolayısıyla İtilaf Devletleri'nin Şark Meselesi hakkındaki düşünceleri değişmiş ve Londra'da bir konferans yapmayı tasarlamışlardı. Bu zaferin kazanılmasıyla İtilaf Devletleri Londra Konferansı'na Ankara Hükümeti'ni de davet etmişlerdi[1036].

5.3.4. Üçüncü Tevfik Paşa Hükümeti (21 Ekim 1920 - 4 Kasım 1922) ve Ankara ile İstanbul Arasında Uzlaşma Girişimleri

Tevfik Paşa, 21 Ekim 1920 yılında hükümeti kurmuştur[1037]. Alemdâr gazetesinde neşredilen "Makâm-ı Sadâret" başlıklı yazıda, Damat Ferit Paşa'nın istifası üzerine hükümeti kurma görevinin Tevfik Paşa'ya verildiği belirtilmektedir[1038]. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kabine Sûret-i Katiyyede Teşkil Etti" başlıklı yazıda, yeni kabinenin Tevfik Paşa'nın başkanlığında, Kânûn-ı Esâsî'nin 27. Maddesine dayandırılarak şu isimlerden oluşturulduğu belirtilmiştir.

"Sadrazam:	Tevik Paşa Hazretleri
Şeyhülislâm:	İbkâen Nuri Efendi Hazretleri
Hâriciye Nâzırı:	Nâzır-ı Esbâk Sefa Bey
Dâhiliye Nâzırı:	Sâdr-ı Esbâk Müşir Ahmet İzzet Paşa
Harbiye Nâzırı:	Nâfia Nâzır-ı Esbâk Ziya Paşa
Bahriye Nâzırı:	Sâdr-ı Esbâk Müşir (Mareşal) Salih Paşa
Şura-yı Devlet Reisi:	Dâhiliye Nâzır-ı Esbâk Mustafa Arif Bey
Maârif Nâzırı:	Hâriciye Nâzır-ı Esbâk Mustafa Reşid Paşa
Mâlîye Nâzırı:	İâşe Nâzır-ı Esbâk Raşid Bey

[1034]"Anadolu Hareketine Dâir Yeni Mâlûmat", **Alemdâr,** 26 Ocak 1337/1921 Çarşamba, Numara: 758-3058, s. 1.
[1035]"Eskişehir Muhârebesi Hakkında Avrupa Matbûâtı Ne Diyor?", **Alemdâr,** 31 Ocak 1337/1921 Pazartesi, Numara: 763-3063, s. 2.
[1036]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 270-271.
[1037]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 242.
[1038]"Makâm-ı Sadâret", **Alemdâr,** 20 Ekim 1336/1920 Çarşamba, Adet: 662-2962, s. 1.

Ticaret Nâzırı: Meclis-i Mebusan Birinci Reis-i Vekili Sâbık Hüseyin Kâzım Bey
Adliye Nâzırı: Vekâleten Hüseyin Kâzım Bey
Evkâf Nâzırı: Vekâleten Şeyhülislâm Efendi Hazretleri
Nâfia Nâzırı: İstanbul Valisi Ziya Bey (kendisi İsviçre'de bulunduğundan dönünceye kadar Raşid Bey vekâlet edecektir)[1039]"

İzmir'de yayınlanan Islâhat gazetesinin Bosfor gazetesinden aldığı "Mustafa Kemal Kabinesinin İstifası" başlıklı haber Alemdâr gazetesinde yayınlanmıştır. Bu haberde

"…Mustafa Kemal kabinesi bir itilaf husûle getirmek maksadıyla İstanbul Hükümetiyle başlayacak müzâkereye muhâlif olduğundan istifasını vermiş mutedil-i itilâfa tarafdâr azalardan mürekkeb bir kabine teşkil eylemişdir.[1040]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tevfik Paşa, İzzet Paşa" başlıklı makalesinde,

"Pek mühim bir zamanda vukûa gelen buhrandan sonra Tevfik Paşa, oldukça tanınmış şahsiyetlerle kabineyi teşkile muvvafak oldu... Zira Ferid Paşa'nın çekilmesinin en mühim sebebi Anadolu ahvali olmuştur. Anadolu'nun bu karışıklığına sebeb olarakda Sevr Muâhedesi ileri sürülüyor: Şimdi bir kıyas yapalım: Sevr Muâhedesi'nde Trakya lehinde tadilat yapılmasını Avrupa kabul edecek mi? Bize kalırsa edemeyecek. Çünkü Sevr Muâhedesi bir muâhede değil, belki bir külldür. Binâenaleyh tadilata uğramak ihtimali olursa bu tadilattan diğer bazı devletlerinde istifadelerini gözetmeleri varid-i hatır olur. Sevr Muâhedesi'nin tadili deyip geçmemeli. Bunu mesâilin en mühim iktihâm edilmesi icab eden muvaffak en kuvvetlisi olarak tanımalı. Anadolu Sevr Muâhedesi'nin tadiline tarafdârdır. Ve ilelebed buna tarafdâr olacakdır. Zira Ankara Hükümeti, bu muâhedede esaslı bir tadilat-ı tarafdâr olmadığı anda inhilâl eder. Onun için artık bir sebeb-i mevcudiyet kalmaz... Tevfik Paşa Kabinesi'nde en şâyân-ı dikkat bir sima olarak sadr-ı sâbık İzzet Paşa Hazretleri'ni görüyoruz. Anlaşılıyor ki yeni kabine Anadolu ile uzlaşmaya tarafdârdır. Zira İzzet Paşa'nın dâhiliyeye getirilmesi ve orduda İzzet Paşa'ya karşı mevcud olan hüsn-ü ihtiram kabinenin uzlaşmaya temâyül olduğunu pek seri bir sûrette ima ediyor. Bununla anlaşılıyor ki Tevfik Paşa bütün kuvvetini bütün ruhunu İzzet Paşa'dan alıyor. O halde bütün İstanbul'un ümidi İzzet Paşa'ya bağlanmıştır... Bu müşkilâtta, kabinenin yürüyebilmesi ancak İzzet Paşa'nın nüfuz-u manevîyesine istinad etmek ile mümkün olabilecekdir...[1041]"

Ankara Hükümeti'nin İstanbul Hükümeti'yle anlaşarak Sevr Antlaşması'nın maddelerinde gerçek bir değişikliği desteklemesi gerektiğini söylemiştir. Aksi takdirde Ankara Hükümeti'nin dağılacağını iddia etmiştir.

Alemdâr gazetesinin, Bosfor gazetesinden aldığı "Anadolu'ya Heyet İzâmı" başlıklı haberde,

[1039]"Kabine Sûret-i Katiyyede Teşkil Etti", **Alemdâr,** 22 Ekim, 1336/1920 Cuma, Adet: 664-2964, s. 1.
[1040]"Mustafa Kemal Kabinesinin İstifası", **Alemdâr,** 13 Ekim 1336/1920 Çarşamba, Adet: 655-2955, s. 2.
[1041] Refi Cevad, "Tevfik Paşa İzzet Paşa", **Alemdâr,** 22 Ekim 1336/1920 Cuma, Adet: 2964-664, s. 1.

"…İzzet Paşa, bilhassa Ankara Erkân-ı Harp Reisi İsmet ile Kafkasya'daki Kuvâ-yı Millîye'yi kumanda eden Kâzım Karabekir'e emniyet etmektedirler. İsmet ile Kâzım Karabekir İzzet Paşa'nın emri altında hizmet etmişlerdir. Ve bundan nâşi İzzet Paşa onlara karşı bir nüfuza mâlik olduğu kaidedir...[1042]"

Bu metindende anlaşılacağı üzere, Tevfik Paşa Hükümeti'nin amacı İzzet Paşa'nın vâsıtasıyla Ankara Hükümeti'yle kolayca görüşüp anlaşmaktı.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kuvâ-yı Millîye'nin Beş Şartı" başlıklı metinde, Anadolu ve İstanbul Hükümeti'nin anlaşabilmesi için Ankara Hükümeti şu şartları öne sürmüştür:

"1-Aff-ı Umûmî, 2-Memâlik-i Metrukide İstiklâl-i İdare, 3-Sevr Muâhedesi, 4-Mülkiyet-i Osmaniye'nin, 5-İstanbul'un Şekli. Kuvâ-yı Millîye, itilâf husûlü için hükümet-i merkeziyeye bu beş şartı dermeyân etmişdir… ...Kabine programında dahi beyan eylemiş olduğu vech üzere her şeyden evvel Anadolu ile merkez arasında bir zemin-i itilâf bulmak ve Anadolu-İstanbul ikiliğini izâle eylemek gayesiyle mevki-i iktidara gelmişti...[1043]"

Bu metinden anlaşılacağı üzere, yeni kurulan Tevfik Paşa Hükümeti'nin her şeyden önce Anadolu Hükümeti ile anlaşarak, mevcut olan ikiliği ortadan kaldırmak için iktidara geldiği belirtilmiştir. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kemalîler Son Kozlarını Oynuyorlar" başlıklı metinde ise, Tevfik Paşa Hükümeti'nin Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyen Ankara Hükümeti'yle antlaşmasının imkânsız olduğu iddia edilmiştir. *"Bosfor… Sadrazam, Sevr Muâhedesi'nin tamamını kabul etmiştir. Kabine mevki-i iktidara başka sûretle gelemezdi…*[1044]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İstanbul ile Temas" başlıklı metinde ise Ankara Hükümeti'nin, İstanbul Hükümeti ile görüşmek için bir komisyon oluşturulduğu belirtilerek şu bilgilere yer verilmiştir.

"En son ihbarata nazaran, mezkûr komisyonun intihab edilmişdir. Uzun münakaşatı müteakib hükümet-i merkeziye ile müzâkerata başlamak hususu, esas itibariyle kabul edilmişdir. Bu müzâkeratın şekline gelince, şuna karar verilmişdir: "Müzâkerât, ancak, hükümet-i merkeziye, Anadolu prensibleri ve nokta-yı nazariyeti -hatta bazı tadilata tabi bile bulunsa kabul ettirmeyi taahhüd eylediği takdirde takib edilecekdir. Meclis, umûmî bir celse akddedecek ve bu celsede, hükümet-i merkeziye ile müzâkere meselesi, kat'î sûretde hal edilecekdir.[1045]"

[1042]"Anadolu'ya Heyet İzâmı", **Alemdâr,** 23 Ekim 1336/1920 Cumartesi, Adet: 665-2965, s. 1.
[1043]"Kuva-yı Millîyenin Beş Şartı", **Alemdâr,** 31 Ekim 1336/1920 Pazar, Adet: 673-2973, s. 1.
[1044]"Kemalîler Son Kozlarını Oynuyorlar", **Alemdâr,** 11 Kasım 1336/1920, Perşembe Adet: 684-2984, s. 1.
[1045]"İstanbul ile Temas", **Alemdâr,** 9 Kasım 1336/1920 Salı, Adet: 682-2982, s. 1.

Alemdâr gazetesinde neşredilen "Anadolu Heyeti'nin Hareketi" başlıklı metinde,

> "…Dâhiliye Nâzırı İzzet Paşa'nın taht-ı riyâsetlerinde Bahriye Nâzırı Salih Paşa ile Ticaret ve Zirâat Nâzırı Hüseyin Kâzım Bey, Berlin Elçisi Cevad Bey, Hâriciye Hukuk Müsteşarı Münir Bey ve Rasathane Müdürü Fatin Beylerden mürekkeb bulunmaktadır. Heyetin refakatinde iki erkân-ı harb zâbiti bulunduğu gibi dört yaver ile üç polis memuruda heyetin refakatine memur edilmişdir. Heyet Haydar Paşa'dan Sapanca'ya oradanda Eskişehir'e azimet eyleyecektir. Eskişehir'den de Ankara'ya azimet olunacaktır…[1046]"

İstanbul Hükümeti, Ankara Hükümeti ile anlaşma yapıp mevcut ikiliği ortadan kaldırdıktan sonra İtilaf Devletleri'yle barış şartlarının görüşülebileceğini düşünüyordu. Alemdâr gazetesinde neşredilen "Anadolu Heyeti" başlıklı metinde,

> Dâhiliye Nâzırı Ahmet İzzet Paşa'nın riyâseti altında bulunan Anadolu Heyeti dün trenle Sapanca'ya muvâsalat etmiş ve oradan otomobilleriyle Bilecik'e müteveccihen seyahatine devam etmiştir. Aldığımız mâlûmata nazaran yalnız buradan heyetin hareket eylediği Ankara'ya telgrafla bildirilmiş ve heyetin Bilecik'te intizar edilmekte olduğu hakkında cevap alınmıştır[1047].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Heyeti Hakkında" başlıklı metinde *"…Heyet-i Mahsusa'nın Ankara'ya muvasalat ettiğini Anadolu rüesâsı ile müzâkereye başladığını haber aldık…*[1048]" Mustafa Kemal, Bilecik'te yapılan görüşmelerde İstanbul Heyeti'nin mantıklı bir öneride bulunmadığını ve olumlu bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığını söylemiştir[1049].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Mustafa Kemal Bâb-ı Âli ile İtilaf Etmeden İngiltere Onunla Münasebete Girişemez" başlıklı metinde

> "Avam Kamarası'nda pek mühim beyânatda bulunan Başvekil Mistir Lloyd George vukû bulan beyânatında diyorki: ...(Sevr) Muâhedesinin tasdiğini tehire uğratmak sûretiyle yeni sergüzeştlere meydan vermiyelim. Anadolu'da harbden evvelki vaziyetin tekrar husûle gelmemesi için mesele büyük bir basiretle takib olunmalıdır. Âsi Mustafa Kemal Bâb-ı Âli ile İtilâf etmedikçe kendisiyle müzâkerâta girişmemiz gayr-ı mümkündür.[1050]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Biraz Söyleyelim" başlıklı makalesinde İstanbul ve Ankara hükümetlerinin artık uzlaşmalarının mümkün olmadığını vurgulamıştır:

[1046]"Andolu Heyetinin Hareketi", **Alemdâr,** 3 Aralık 1336/1920 Cuma, Adet: 706-3006, s. 1.
[1047]"Anadolu Heyeti", **Alemdâr,** 05 Aralık 1336/1920 Pazar, Numara: 708-3008, s. 1.
[1048]"Anadolu Heyeti Hakkında", **Alemdâr,** 07 Aralık 1336/1920 Çarşamba, Numara: 711-3011, s. 1.
[1049] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 243.
[1050]"Mustafa Kemal Bab-ı Âli ile İtilaf Etmeden İngiltere Onunla Münasebete Girişemez", **Alemdâr,** 27 Aralık 1336/1920 Pazartesi, Adet: 728-3028, s. 1.

"... Anadolu'nun teklifatı nâ-kâbil kabul bir şekildedir. Bundan dolayı artık İstanbul'un Anadolu ile uzlaşabilmesine bir hayal-i muhal diyebiliriz… Hükümetin Anadolu ile uzlaşması için Bâb-ı Âli 'nin kapılarını kapaması icab ediyor. Bunu ise Tevfik Paşa değil, kimse yapmaz. Biz müfrit adamlar değiliz. Ne Mustafa Kemal'in resmini derc ettik, ne de dün Mustafa Kemal derken bugün (Paşa) diye bağırdık. Bizim için Devlet-i Âliye'yi düşdüğü mühlikeden kurtaracak şahsiyet kim olursa olsun ona müzaheret ederiz…[1051]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde neşredilen "Anadolulu İstanbul" başlıklı makalede, *"...Anadolu şunu bilmelidirki ancak İstanbul kanalından geçmek sûretiyle Avrupa'ya ifham-i meram edilebilir...*[1052]" Refi Cevad; İstanbul Hükümeti'nin, Ankara Hükümeti ile uzlaşmak için çok çaba sarf etmesine rağmen bir sonuç alamadığını vurgulamıştır

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'nun Telgrafı" başlıklı telgraf metnini şu şekilde yorumlamıştır:

"Dünkü gazetelerde Ankara'dan bir telgraf vardı: Bütün devletlere tebliğ edilen bu telgraf hulâsa itibarıyla şundan ibaret: "Bir Bab-ı Âli yoktur, ancak bir Ankara Büyük Millet Meclisi'nin hükümeti vardır. İstanbul Hükümeti Avrupa için bir muhatap olamaz. Avrupa ile biz konuşacağız. Merhuslarımızı yola çıkardık. Haberiniz olsun…." Metin budur. Celaleddin Arif ile Muhtar merhus olarak Antalya tarikiyle yola çıkmışlar. Ankara Hükümeti'nin nokta-yı nazarını Londra Konferansı'nda müdâfaa edecekler… Ya Bab-ı Âli? Bab-ı Âli'yi tanımadıklarını, İstanbul Hükümeti'nin merhusları ile temas etmediklerini Bab-ı Âli'nin Ankara ile itilâf etmediğini daha doğrusu Ankara'nın bu itilâfa yanaşmadığını birkaç gündür yazıyorduk... Ankara Hükümeti ancak kendi nokta-yı nazarını kabul ettirmeye çalışıyor. Ankara Anadolu'yu dahi temsil etmiyor. Ankara Meclisi ancak İttihat ve Terakki'nin son enkazını temsil ediyor... Avrupa'nın tanıdığı meşruh bir hükümet var. Bab-ı Âli… Ankara Hükümeti Avrupa kâbil-i hitab bir hükümet değildir ve olamaz. Binâenaleyh nokta-yı nazarını izah ve müdâfaa edebilmemesi için Bab-ı Âli ile teşrik-i mesâi eylemesi lazım idi... Avrupa, Ankara'yı ancak Bab-ı Âli ile uzlaşdığı ve oradan geçerek bir derece meşrutiyet temas eylediği halde konuşulabileceğini sarâhaten beyan eylemişdir...[1053]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yeni Hükümetin Nokta-yı Nazarı" başlıklı metinde, Tevfik Paşa'nın başkanlığındaki kabinede meydana gelen değişiklikler şu şekilde haber verilmektedir:

"…Hükümet, istikbâlden ve vaziyetten daha ümidvâr olarak mevki-i iktidara gelmiş ve vazifeye aynı hisle mübâşerat etmiştir. Hükümetin takib eylediği mesâilden en mühimmi sulhun biran evvel istiklâl-i millîyemizi kâfi bir sûrette istihsâl ve bu hususta icab eden mesâinin sarfıdır... Anadolu'dan avdeti müteakib bir müddet istirahat etmeyi tercih etmiş olan İzzet ve Salih Paşalar hazırât-ı memleketin şu nazik zamanında yeniden Tevfik Paşa ile teşrik-i mesâiye muvaffakiyet etmişler ve bu defa İzzet Paşa'nın Hâriciye Nazâreti'ne getirilmesi tesbit edilmiştir.[1054]"

[1051]Refi Cevad, "Biraz Söyleyelim", **Alemdâr,** 7 Şubat 1337/1921 Pazartesi, Adet: 767-3067, s. 1.
[1052]Refi Cevad, "Anadolulu İstanbul", **Alemdâr,** 8 Şubat 1337/1921 Salı, Numara: 868-3068, s. 1.
[1053]Refi Cevad, "Anadolu'nun Telgrafı", **Alemdâr,** 9 Şubat 1337/1921 Çarşamba, Adet: 869-3069, s. 1.
[1054]"Yeni Hükümetin Nokta-yı Nazarı", **Alemdâr,** 14 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 78, s. 1.

Alemdâr gazetesinin, Deba gazetesinden aldığı "Kabindeki Tebdil Nasıl Karşılanmış" başlıklı haberde

> "Paris 18 Haziran -(Deba) gazetesi neşrediyor: Türk gazetelerinden ekserisi kabinede vukû bulan tebdilden memnuniyetle bahsederek, bu tebdil İstanbul'la Ankara arasında bir mukârenet tesisi maksadıyla vukû bulan bir teşebbüs ve aynı zamanda Türkiye'ninde Düvel-i Muazzamaya karşı perverde eylediği temâyülat-ı itilâfperverânenin bir tecellisi tarzında tefsir eylemektedir…[1055]"

Türk gazetelerinin çoğu, yeni kabinenin, İstanbul ile Ankara arasındaki ilişkileri düzelteceğini ve İtilaf Devletleri'yle barışı sağlayacağını savunmuşlardır. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Heyetlerin İtilâfi" başlıklı metinde ise *"…Paris, 25 Şubat - Londra Konferansı'nın son celsesinde Bekir Sami Bey, İstanbul ve Ankara heyet-i merhusları arasında itilâf tesis eylediğini ve izahen beyan etmiştir*[1056]. Alemdâr gazetesinin, Morning Post gazetesinden aldığı "İstanbul Ankara" başlıklı haberde "Londra, 10-*"Morning Post" gazetesinin verdiği mâlûmata nazaran İstanbul ile Ankara arasında ittifak-ı tam hâsıl olduğunu Mustafa Kemal beyan etmiştir…*[1057]"

5.3.5. Londra Konferansı (21 Şubat – 11 Mart 1921)

Ankara Hükümeti ve kuvvetlerinin bağımsızlık hareketini kıramayan İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerini değiştirerek kendi menfaatleri doğrultusunda anlaşmaya geçerlilik kazandırmak için Türk ve Yunan devlet temsilcilerinin de katılacağı bir konferans tasarlama ihtiyacı duymuşlardı. İtilaf Devletleri Sevr Antlaşması'nda Türkiye lehine bazı küçük göstermelik değişiklikler yaparak yeni projeyi Türk ve Yunan temsilcilerine 1 aylık bir süre zarfında yanıt vermeleri koşuluyla bildirmişlerdi[1058].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Akıllı ve Metin Olalım" başlıklı makalede,

> "Kral Kostantin Yunanistan'a avdet, Venizelos oradan mufarakat ettiği zaman Yunanistan efkâr-ı umûmiyyesinde artık Venizelos'un vücuduna hacet kalmadığı ve istihsâl edilmiş olan muvaffakiyetlerin kat'î olub Sevr Muâhedesi'nin tadilinin mevzubahis olacağı kanaati hükümferma idi. Efkâr-ı umûmiyyeye göre Yunanistan için yağma siyasetinden ziyade bir ricâl-i askerîyeye ihtiyaç vardı. Bu ricâl-i askerîyede bizzat Kral Kostantin idi. Yunanistan bu kanaatle Eskişehir ve Afyonkarahisar hareketini icrâ etmiş ise de malum olduğu üzere ricâta mecbur kalmıştır. Yunanistan Avrupa efkâr-ı umûmiyyesinde bir tesir-i ibkânı azmetmiş iken

[1055]"Kabindeki Tebdil Nasıl Karşılanmış", **Alemdâr,** 19 Haziran 1337/1921 Pazar, Numara: 82, s. 1.
[1056]"Heyetlerin İtilâfi", **Alemdâr,** 28 Şubat 1337/1921 Pazartesi, Numara: 888-3088, s. 1.
[1057]"İstanbul Ankara", **Alemdâr,** 12 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 15, s. 1.
[1058]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 244-245.

bir tesir-i mâkûs hâsıl etmiş ve bunun avâkıbından olarak da Paris Konferansı Şark Meselesi'ni Londra'da müzâkereye karar vermiştir...[1059]''

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Amanın Gözümüzü Açalım" başlıklı makalede, Yunanistan'ın I. İnönü Savaşı'nı kaybetmesi üzerine İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Ankara Hükümetleri'ni Londra Konferansı'na davet ettikleri belirtilmiştir.

"Sevr Sulhnâmesi'nin Londra'da müzâkereye tâlik olunması üzerine ve herkesin aklına geleni yazıdığı sırada, hakikatin nerede bulunduğu izhar en güç ve en müşkil bir meseledir... Mesele-i hayatiyemiz şüphesiz, İzmir ve Trakya ahvalidir... Yunanlıların Eskişehir mağlubiyetini bir hareket-i istikşafiye gibi gösterdikleri sırada Avrupa matbûâtından gelen haberlerle de bunu teyite savaşdıklarını görmüştük. Acaba Avrupa matbûâtı böyle bir şey söylemiş mi idi? Yoksa Yunan'ın bu hareketinin bir fiyaskoya müncer olduğunu mu yazmışlardı? Hâlbuki Eskişehir hareketinin akıbeti derki Avrupa'yı düşündürmüş ve ondan sonrada Yunanîye'nin Anadolu'da vaziyet-i hazırayı muhâfaza edemeyeceği kanaati tezâhür etmiştir...[1060]''

Alemdâr gazetesinin 28 Ocak 1921 tarihli sayısında yayınlanan metinde, Lord Curzon'un isteği üzerine Sevr Antlaşması'nın maddelerinde bazı değişiklikler yapmak için Londra'da bir konferans düzenleneceği haberi verilmiştir. Bu konferansta Şark Meselesi'nin çözümleneceği iddia edilmiştir.

"Sevr Muâhedesi tadil edilecek Yunan işgal mıntıkasında zât-ı şahânenin hakk-ı hâkimiyeti ibkâ edilerek işgal ref olunacak, Lord Curzon'un teklifi üzerine Londra'da ictimâ edecek yeni bir konferansa Ankara ve İstanbul namına hâiz-i salâhiyet bir heyet resmen davet olunuyor, İstanbul ve Atina hükümetleri davetten telgrafla haberdar edildi. Londra'da müttefikeyn merhuslarından mürekkep olarak teşkil edecek konferansın esas müzâkerâtı tadil edilecek olan (Sevr) Muâhedesi teşkil edecektir... Tan gazetesi bu haberleri neşrederken Britanya Hükümeti'nin evvelce Fransa ve İtalya Hükümetleri'nin ahz etmiş oldukları safa dâhil olduğunu söylüyor... Ankara ve İstanbul namına söz söylemeye selâhiyetdâr bir heyetin intihabı İstanbul Hükümeti'ne bırakılmıştır. Paris 26 (Ocak) -Müttefikeyn konferansı ikinci ictimâında mühim bir karar ittihaz etmiştir. Bu karara göre ağleb-i ictimâ Şubat'ın 21'de (Londra)'da müttefikeyn merhuslarından mürekkep bir konferans ictimâ-yı davet olunacaktır... Çarşamba sabahı Mösyö (Briand) tarafından (Atina) ve (İstanbul)'a birer telgraf gönderilerek konferansın bu kararı tebliğ edilmiştir...[1061]''

Alemdâr gazetesinin 29 Ocak 1921 tarihli sayısında yayınlanan metinde,

"şehrimiz İngiliz, Fransız ve İtalyan fevkalâde komiserleri Londra Konferansı'na bir mümessil göndermeye hükümetimizi davet etmek üzere aldıkları talimat Sadrazam Paşa'ya (Tevfik Paşa) tevdi ettiler, aynı teşebbüs Atina'da dahi icrâ edilmiş... Paris 27 Ocak -Türkiye Meselesi hakkındaki kararlar 21 Şubat'da Türk ve Yunan merhsularının istima olunacağı

[1059]S. N, "Akıllı ve Metin Olalım", **Alemdâr,** 13 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 873-3073, s. 1.
[1060]S.N, "Amanın Gözümüzü Açalım", **Alemdâr,** 2 Şubat 1337/1921 Çarşamba, Adet: 765-3065, s. 1.
[1061]**Alemdâr,** 28 Ocak 1337/1921 Cuma, Numara: 760-3060, s. 1.

(Londra) Konferansı'nda ittihaz edileceği cihetle Paris Konferansı bu meseleyi sathi bir sûrette tetkik etmiştir...[1062]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Karar (Atina)'ya da Tebliğ Olundu" başlıklı metinde, *"Fransa sefiri (Paris) Konferansı'nın kararını (Rallis)'e tebliğ etti. Fransa reisinin tebligatı: 27 (Ocak) (Prusya) ...Osmanlı heyeti selâhiyet-i vâsiye hâiz Mustafa Kemal'in merhuslarını dahi ihtiva edecektir.*[1063]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "21 Şubat Konferans Hakkında Mâlûmat" başlıklı metinde, Sevr Antlaşması'nın Anadolu'da barışın sağlanmasına engel olduğu iddia edilmiştir. *"...(Puti Parizyen) gazetesi Venizelos'un sükûtundan sonra (Sevr Muâhedesi'nden Anadolu'da sulh ve sükûnetin tesisi için bir vâsıta-yı ihtilâf olduğunu yazıyor...*[1064]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Londra Konferansı'nda" başlıklı metinde,

"Kısm-ı mahsusamızda münderic bulunduğu vechi üzere İstanbul ve Ankara merhusları tamamen tayin etmiştir. İstanbul merhusları bu akşam Sirkeci'den Paris'e müteveccihen hareket edeceklerdir. Ankara heyet-i merhusası ise Şubat'ın yedisinde Antalya'ya azimet etmek üzere Ankara'dan müteveccihen trenle hareket etmiştir. Anadolu Heyeti Antalya'dan bahren Roma'ya ve oradan Paris'e tarikiyle Londra'ya gidecektir...[1065]"

Alemdâr gazetesinde 12 Şubat 1921 tarihli sayısında yayınlanan metinde, Londra Konferansı'na katılacak İstanbul-Ankara heyetlerinin milletvekilleri şu kişilerden oluşturulmuştur:

"Heyet-i Merhusa ve Selâhiyeti: Bu heyet Sadrazam Tevfik Paşa Hazretlerinin riyâsetleri altında olarak Londra Sefiri Mustafa Reşid ve Roma Sefiri Osman Nizam Paşalardan mürekkep ve müteşekkil bulunmaktadır... Anadolu Merhuslarının Kimlerden Müteşekkil Olduğu Tayin Etti:... Reisi: Bekir Sami Bey, Aza: Cami, Yunus Nadi, Hüsrev, Zekai Beyler...[1066]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Heyet-i Merhusanın Azimeti" başlıklı metinde,

"Londra Konferansı'nda hukuk ve menâfi-i Osmanîye'yi müdâfaa için hükümet-i merkeziyece Sadrazam Tevfik Paşa Hazretleri'nin riyâsetleri altında zevat-ı malumeden

[1062] **Alemdâr,** 29 Ocak 1337/1921 Cumartesi, Numara: 761-3061, s. 1.
[1063] "Karar (Atina)'ya da Tebliğ Olundu", **Alemdâr,** 29 Ocak 1337/1921 Cumartesi, Numara: 761-3061, s. 1.
[1064] "21 Şubat Konferans Hakkında Mâlûmat", **Alemdâr,** 31 Ocak 1337/1921 Pazartesi, Numara: 763-3063, s. 1.
[1065] "Londra Konferansı'nda", **Alemdâr,** 12 Şubat 1337/1921 Cumartesi, Adet: 872-3072, s. 1.
[1066] **Alemdâr,** 12 Şubat 1337/1921 Cumartesi, Adet: 872-3072, s. 1.

mürekkep heyet-i merhusa dün akşam Sirkeci'den saat 8.30'da Londra'ya gitmek üzere Paris'e müteveccihen şehrimizden mufarakat eylemiş... Heyet-i tahririye ve müşavire 20 kişiden ibarettir...[1067]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kont Isforça'nın Beyânat-ı Mühimmesi" başlıklı metinde, İngiltere hâlâ Yunanlıları desteklediği için Türklerin Londra Konferansı'na katılarak çok büyük beklentiler içerisine girmemeleri gerektiğini söylemiştir.

"3 Şubat tarihli Tan gazetesinden: Kont Isforça Şark Meselesi hakkında beyânat-ı âtîde bulunmuştur: "Osmanlı merhuslarının Roma'da ahiren akdettikleri kongrelerinde arz edilmiş olan izâmı bu programla Londra'ya vasıl olmalarına intizar etmelidir. Fakat Türkler hayâlâta kapılmamalıdır. İngiltere, Yunanlılara pek taraftar bulunmakta berdevamdır. Mamafih, şarkda sulh ve musalematın yine seri bir sûrette tesis etmesini de her şeye tercih ediyor. Türkiye'nin fırsatı kaçırmaması hayâlâtdan sarf-ı nazar eylemesi, hatta küçük fakat yaşayabilecek bir Türkiye teşkil ettiği ciddi bir sûrette düşünmesi icab eder...[1068]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Akıllı ve Metin Olalım" başlıklı makalede, Yunanistan Trakya ve İzmir'i terk etmedikçe Türklerle Yunanlıların antlaşmasının mümkün olmadığını söylemiştir.

"...Mamafih, Atina'daki Düvel-i Müttefika süferasına Kalogeropoulos... bir mülâkât esnasında Türklere bazı tavizat tazmin edecek herhangi bir anlaşmanın mümkün olmayacağını, anlaşma mecburiyetini müdrik bulunduğuna işrab eyleyecek sûretde münazzımâne bir lisan ile söylemiştir. Taraf-ı diğerden Gunaris de Yunanistan'ın Sevr Muâhedesiyle bağşedilen menâfinin ziyaından endişe etmediğini ve Londra Konferansı'nın böyle bir faraziyede bulunmaması lazım geleceğini Avrupa'ya ihtar tarzında tafrafuruşâne bir sûrette gazeteciler dermeyân etmiştir. Fakat İtalya Hâriciye Nâzırının (Kont Isforça) son beyânatı vaziyeti tenvir eylemiştir... Uzlaşmanın herhalde Yunan nâzırlarının dedikleri tarzda olmayacağı şüphesizdir...[1069]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Konferansın İlk İctimâı" başlıklı metinde,

"Şark Meselesi Öğleden Sonra İki Celsede Mevzubahis Edildi: Londra 21 Şubat - İngiliz, Fransız, İtalyan, Japon heyet-i merhusları reisleri "Douning street"de Mistir Lloyd George'un riyâsetinde ictimâ eylemişlerdir... Konferans sabahleyin 11.30'da Mösyö Lloyd George'un riyâsetinde ictimâ ile tarz-ı hareket ile iştigâl eylemiştir. Konferans Şark Meselesi'nin müzâkeresi için saat 16.00'da yeniden Saint-Ceyms Sarayı'nda ictimâ eylemiştir.[1070]"

[1067]"Heyet-i Merhusanın Azimeti", **Alemdâr**, 13 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 873-3073, s. 1.
[1068]"Kont Isforça'nın Beyânat Mühimmesi", **Alemdâr,** 9 Şubat 1337/1921 Çarşamba, Adet: 869-3069, s. 1.
[1069]S. N, "Akıllı ve Metin Olalım", **Alemdâr,** 13 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 873-3073, s. 1.
[1070]"Konferansın İlk İctimâı", **Alemdâr,** 23 Şubat, 1337/1921 Çarşammba, Adet: 883-3083, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Londra Konferansı Şark Meselesi'nin Müzâkeresine Başladı" başlıklı metinde,

> "Konferansın İlk İctimâ Nasıl Akdedildi, Yunan Heyet-i Merhusası - Öğleden Sonra Davet Olundu... Pazar Günkü İctimâada Şark Meselesi General Guro'nun Yunan müddeâyatına Karşı İtirazatı: Londra 22 Şubat -Konferans pazartesi günü saat 18.00'da akdettiği bir ictimâada Şark Meselesi'nin müzâkeresine başlamıştır. Yunan heyet-i merhusası Reisi Mösyö (Kalogeropoulos) Yunan ordusunun Türklerin hakkından gelebileceğini isbata çalışmıştır. Badehu Mösyö Lloyd George tarafından pek samimi bir sûrette selamlanmış olan (Fransız) General Guro bazı itirazat dermeyân ederek (Yunan ordusu Ankara'ya vasıl olsa bile iktihâm olunacak mezâhimin tamamen hitam bulmuş ad olunamayacağını) beyan etmiştir...[1071]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Meclisi'nde" başlıklı metinde, Yunanistan Dışişleri Bakanı Baltacis, Türkiye'nin Sevr Antlaşması'nı kabul etmediği takdirde Anadolu millî kuvvetlerini 3 aylık bir zaman zarfında tamamen ortadan kaldıracağını iddia etmiştir.

> "...Atina 1 Mart –Protiya gazetesi yazıyor: Meclis-i Mebusan'ın dünkü celsesinde Hâriciye Nâzır-ı Vekili (Baltacis'in) saat 17.30'da meclisde beyânatda bulunmuş ve (Yunan) Hükümeti (Sevr) Muâhedesi'nin 26. maddesini derhatır ettirmiş ve Anadolu meselesinin sürat-ı hâlini ümid ederek konferansa iştirâk-ı meserret eylediği hâlbuki Türkiye'nin Trakya ve Anadolu Mesâilini karıştırarak muâhedeyi tatbik etmemek fikrinde olduğunu söylemiştir... Baltacis beyânata devamla Londra Konferansı'nın 21 Şubat'da vukû bulan ilk celsesinde (Kalogeropoulos)'un Yunan ordusunun kuvve-i manevîye ve maddîyesinin nakısdâr olup olmadığı sualine karşı cevab vererek ordunun mevcudu İstanbul'a kaçan 50 zâbîtan daha fazla mikdarı zabt ile istihlaf edildikleri cihetle (120) bin kişiye bâliğ olduğunu söylemiş ve hiçbir muavenet görmeden Anadolu'yu 3 ay zarfında Yunan ordusunun teskin edeceğini ilave etmiştir... Yunanistanca bu hususa verilecek cevapda Yunanistan tarihi ve medeni-yi faaliyet zikrolunarak Yunanistan'ın cüzi bir zaman zarfında Mustafa Kemal'in Ordusunu (!) ezmeye muvaffak olacağı resmen zikredilecektir... ...Yunan Meclis-i Mebusan'ı müttefiken (Sevr) Muâhedesi'nin adem-i tadiline ve heyet-i tahkikaların adem-i kabülüne karar verilmiştir.[1072]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tevfik Paşa Konferansa Şu Maddeleri Teklif Etti" başlıklı metinde,

> "1-Türklerle meskûn havalide siyasi ve iktisadi istiklâl, 2-Boğazların bilâ-ahire devletlerle hükümetimiz arasında hali, 3-Ekalliyetler hukukunun memâlik-i ecnebiyedeki Müslüman tebaya nazaran temini, (Sevr) Muâhedesi tedkik ve tadil olunacak -Her iki heyet-i merhusasının ittihat ettiği bildiriliyor-İzmir Meselesi hakkında bir sûret-i tesviye. Paris 23 Şubat **(**Orient Tiyoz**)** -Matin gazetesinden Türkler, İngiltere ve Fransa'nın itilâfperverliğini takdir ve teslim etmiştir. İzmir Meselesi tesviyeye muhtaçtır. Ekalliyetin temin-i hukukî şartıyla İzmir'e muhtariyet idare-i itâsı teemül olunmaktadır.

[1071]"Londra Konferansı Şark Meselesi'nin Müzâkeresine Başladı", **Alemdâr,** 24 Şubat 1337/1921 Perşembe, Adet: 884-3084, s. 1.
[1072]"Yunan Meclisi'nde", **Alemdâr,** 3 Mart 1337/1921 Perşembe, Adet: 891-3091, s. 1.

...Londra 24 Şubat -İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japon merhusları dün sabah saat 11.15 geçe (Saint Ceyms) Sarayı'nda icitmâ ile Türk merhuslarını istima etmişlerdir. Tevfik Paşa ve Bekir Sami Bey her ikisi de şarkta sulh ve sükûnun tesisi hakkındaki nokta-yı nazarlarını izah etmişlerdir. Konferans Türk merhuslarını Sevr Muâhedesi'nde tadilini taleb ettikleri noktaların hangileri olduğunu sarâhatle bildirmelerini söylemiştir. Gelecek ictimâ Perşembe günü (bugün) saat 11'de olacak ve Türk merhuslarını bu beyânatı istima edilecektir.

...Evvel Türkiye'nin her iki heyet-i merhusası azası ayrı ayrı konferansa idhâl edilmişdir. Tevfik Paşa İstanbul ve Bekir Sami Bey Ankara heyet-i merhusası önünde yürüyor. Evvela Tevfik Paşa'ya söz verilmiş ve müşârünileyh memleketi lehine Fransızca olarak kısaca müdâfaada bulunmuştur... Badehu Sami Bey şarkta sulh ve musalematın ancak müsâvat esasâtına istinad edildiği takdirde tesis edebileceğini isbat-ı hasr-ı mesâi etmiş ve yalnız ekseriyet-i ahalisi garb bulunan arazi hariç olduğu halde bir Osmanlı İmparatorluğu'nun muhâfazasını ve mezkûr imparatorluk hududunun nasyonalistlerin nokta-yı nazarını ve serbestçe tayini mukadderat-ı esasına tevfikan tayini ve ayrıca boğazlar serbestiyesini talep etmiştir. İleri sürülen bu teklif pek mutedil bir lisanla izah edilmiştir. Ankara heyet-i merhusası reisi hatime-i mufal olarak konferansın bu bâbda hâkimhâne reyine kâmilen itimad eylediğini beyan etmiştir...[1073]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İlk Celseye Aid Haberler" başlıklı metinde,

"Londra 23 -Resmî mahâfilde istihbar edildiğine nazarân... Tevfik Paşa, Osman Nizam Paşa ve Bekir Sami Bey- münâvebeten umûmî ve gayr-ı serih beyânatta bulunarak (Sevr) Muâhedesi ile Türkiye'ye haksız muâmele edildiğini söylemişlerdir. Bekir Sami Bey'in muâhedeyi tanımadığına dâir olan itirazı nazar-ı itibara alınmamıştır...[1074]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Merhuslarımızın Konferansta Arz Ettikleri Nokta-yı Nazar" başlıklı metinde,

"Madde 1-Devlet-i Osmanîye'nin münhasıran garb ekseriyesiyle meskûn olup 30 Ekim 1918 tarihli mütarekenin hin-i akdinde muhâsım orduların işgal altında kalan aksamının mukadderatı ahalinin serbestçe beyan edebilecekleri ârâyı tevfiken tayin edilmek lazım geleceğinden mezkûr hatt-ı mütareke dâhil ve hâricinde dinen, ırken, aslen, müttehid-i yekdiğerine karşı hürmet-i mütekâbile ve fedakârlık hissiyle meşhud ve hukuk-ı ırkîye ve ictimâiyeleriyle şerâit-i muhitlerine tamamıyla riâyetkâr Osmanlı İslâm ekseriyetiyle meskûn bulunan aksamının heyet-i mecmûası hakikaten veya hükemâ hiçbir sebeple tefrik kabul etmez.

Madde 2-Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda rey-amilleriyle anavatana iltihak etmiş olan Elviye-i Selâse için lede'l-icap tekrar serbestçe ârâ-yı âmîye müracâat edilmesini kabul ediyoruz.

Madde 3-Türkiye sulhuna tâlik edilen Garb-ı Trakya vaziyet-i hukukiyesinin tabiyetide sekinesinin kemal-i hürriyetle beyan edecekleri ârâ-yı tabîi olmalıdır.

Madde 4-Makarr-ı Hilâfet-i İslâmiye ve payitaht saltanat-ı seniyye ve merkez-i hükümet-i Osmanîye olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin emniyeti her türlü halelden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz Boğazları'nın ticaret ve münâkalat-ı âlem-i küşade hakkında bizimle beraber sâir bilumûm alakadar devletlerin müttefiken verecekleri karar muteberdir.

Madde 5-Düvel-i İtilafiye ile muhasımları bazı müşarikleri arasında takarrür eden esasât-ı uhde-i dâiresinde ekalliyetler hukuku memâlik-i mütecâviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri imtiyasıyla tarafımızdan teyit ve temin edilecektir.

[1073]"Tevfik Paşa Konferansa Şu Maddeleri Teklif Etti", **Alemdâr,** 25 Şubat 1337/1921 Cuma, Adet: 885-3085, s. 1.
[1074]"İlk Celseye Aid Haberler", **Alemdâr,** 25 Şubat 1337/1921 Cuma, Adet: 885-3085, s. 2.

Madde 6-Mal ve iktisad-i inkişâfatımız dâire-i imkâna girmek ve daha asr-ı idare-i muntazam şeklinde tedvir-i umura muvaffak olabilmek için her devlet gibi bizimde temin-i esbâb-ı inkişâfatımızda istiklâl ve serbest-i tama muzhir olmaz üssü'l-esâs-ı hayat ve bekâmızdır. Bu sebeple siyasî, adlî, mâlî vesâir inkişâfımıza mani kuyuda muhâlifiz. Tahkik edecek divanımızın şerâit-i tesviyesi de bu esasâta mugayir olmayacaktır.[1075]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Tevfik Paşa" başlıklı metinde,

Tevfik Paşa İzmir'in Türklere ait olduğunu savunurken Trakya'dan bahsetmemiştir. "İzmir Hakkında İstanbul ve Anadolu Esasen Müttehiddir. 19 Şuabat tarihli Tayms gazetesinden: Sadrazam Paşa Tayms gazetesinin diplomasi muhâbiriyle mülâkâtta bulunarak... Trakya ve İzmir hususunda Anadolu heyet-i merhusasıyla tamamıyla hal-i ihtilâfda bulunabiliriz. İzmir'in Türkiye'de ibkâsı hususunda başlıca üç delilimiz vardır. İzmir İstanbul'un fethinden asırlaca zaman mukaddem bir Türk memleketidir. İzmir hem bizim en zengin limanımız ve hem de Anadolu'nun yegâne müsâid mahrecidir. İzmir mıntıkasındaki ahali fâik derecede Türk'tür. Siz hem bizim ve hem Yunanlıların bu hususiaki istatistiklerini kabul etmeyebilirsiniz. Fakat diğer ecnebi ve daha bi-taraf istatistikler de vardır. Sulh konferansı tarafından tayin edilen beynelmüttefikeyn komisyonun istatistikleri de vardır. Bunlar bizim iddiamızı teyit ederler. "Ermenilerin mukadderatına gelince Türkler hiçbir zaman Ermenilerin dinî hayatına tecavüz etmemişlerdir. Bütün milletler gibi Ermenilerin hukukuna riâyet edilmesi en esaslı gayemizi teşkil eder.[1076]"

Alemdâr gazetesinin 27 Şubat 1921 tarihli nüshasında yayınlanan başlıklı metinde,

"Beynelmilel Bir Komisyon İzmir ve Şark-î Trakya'da Mütemekkin Anasırın Küşafatını Tedkik Edecek: İtilaf Devletleri merhuslarımızı istima ettikten sonra kendilerine teklifat-ı mütekâbilede bulunmuş ve bu teklifatın karşısında fikirlerini dermeyân etmelerini bildirmiştir. Teklifatın başlıca noktaları şunlardır? 1-İzmir havalisinde ve Şark-î Trakya'da beynelmilel bir komisyon tetkikatta bulunacak. 2-Alakadârân arasındaki muhasemat derhal katʿ edilecek. 3-Esranın teâtisi şartları kararlaştırılacak 4-Türk ve Yunan arazisindeki ekalliyetlerin hukuku sulhun tesisine kadar temin olunacaktır... Sevr Muâhedesi ile Yunanistan'a verilen mıntıkadaki İzmir havalisinde ve Şark-î Trakya'daki ahali hakkında mevcud ihtilaf fikri karşısında devletler bu iki mıntıkadaki ahali meselesini kendileri tarafından tayin edilecek ve harbden evvel ve sonradaki istatistikler hususunda mahallinde seri bir tetkikat icrâsı talimatına hâiz beynelmilel bir komisyona havâle etmeye amadedirler. Fakat Türkiye ile Yunanistan'ın böyle bir hâkemliğin neticesini kat'î ve Sevr Muâhedesi'nin bi't-tadil ibkâ edilecek diğer mevaddını sadakatkârâne bir sûrette kabul eylemeyi deruhte etmeleri seri bir sûrette tebliğ olunmuştur... Türk heyet-i merhusası müttefiklerin kararı her ne olursa olsun İzmir ve Trakya'da bir tahkik komisyonunun teşkili teklifini kabul eylemiş ve fakat Sevr Muâhedesi'nin diğer ahkâmı hakkında gece cevap vereceğini beyan etmiştir. Yunan Heyeti Atina'dan istizahatda bulunacağı bahanesiyle cevap vermemiştir. Mamafih, tahkik komisyonunu kabul edeceği zannediliyor.[1077]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Merhuslarımız Nokta-yı Nazarlarını Bildirdiler Türk Merhuslarının Trakya ve İzmir Hakkındaki Mutâlebatı" başlıklı metinde,

[1075]"Merhuslarımızın Konferansda Arz Ettikleri Nokta-yı Nazar", **Alemdâr,** 26 Şubat 1337/1921 Cumartesi, Adet: 886-3086, s. 1.
[1076]"Tevfik Paşa", **Alemdâr,** 26 Şubat 1337/1921 Cumartesi, Adet: 886-3086, s. 1.
[1077]**Alemdâr,** 27 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 887-3087, s. 1.

"Londra 25 Şubat Perşembe ictimâında Türk merhusları Türkiye'nin istiklâlini matuf millî ve iktisadi mutâleb dermeyân etmişlerdir. Türk merhusları ecnebiler hakkında kendi milletdaşlarına tatbik edilenden başka tedâbir-i mâlîye ittihaz etmeyeceklerini taahhüd etmişler ve İtilaf Devletleri tebasının zarar ve ziyanlarını telafi edeceklerini ve bu bâbda Düyûn-ı Umûmiyye'ye meclis idaresine lazım gelen tevdiâtda bulunacaklarını bildirmişlerdir. Merhuslar 1913 senesi Paris'de toplanmış olan Balkan umuru komisyonu tarafından ittihaz olunan usule tevfikan Türkiye'nin borçlarının fekk-i irtibat eden memleketler arasında taksim edilmesini istemişlerdir. Türk heyet-i merhusası bu projeleri mevki-i fiile isal için müttefikeyn sermayeleri ile fen memurlarının iştirâk mesaisini kabul ettiklerini anlamışlardır. Türk heyet-i merhusası verilecek kararlar ne olursa olsun Trakya'da ve İzmir havalisinde tahkikat heyetleri teşkil hususundaki teklif kabul ettiğini bildirmiştir. Londra 25 Şubat -Boğazlar Meselesi'nin müşkilât-ı mahsusa arz ettiği zannediliyor. Bekir Sami Bey Türkler için en mühim ve esaslı noktanın İzmir ve Trakya olduğunu beyan etmiştir. Türk nazarı bilhassa bu iki nokta hakkında ısrarda bulunuyor.

Kalogeropoulos tetkike taraftar değil: Londra 25 -Kalogeropoulos öğleden sonra Türk heyet-i merhusası tarafından arz edilen hususat hesabıyla kendisinden taleb edilmiş olan mâlûmatı konferansa arz etmişdir. Yunanlılar, Trakya ile Anadolu sahil-i mıntıkadaki ahali hakkında Türk merhusları tarafından gösterilen erkama itiraz etmektedir. Kalogeropoulos maruzatında Yunan unsurunun fâikiyyetini göstermeye gayret ederek vaziyet-i hakikat kat'î sûrette nazar-ı dikkate almaksızın tahdid-i hudud icrâ edildiği takdirde istikbâlde husûle gelecek muhaziri isbat eylemiştir. Yunan heyet-i merhusası reisi Sevr Muâhedesi'nin araziye aid maddelerinin katiyyen muhâfazası maksadını takip ediyor. Müttefikeyn Türk teklifi ile Yunan itirazatı mütekâbil bir sûrette tetkik etmektedirler..."[1078]

Fakat Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Lord Curzon'un Beyânatı (Sevr) Muâhedesi Kâbil-i Tadilidir" başlıklı metinde,

"İngiltere Hâriciye Nâzırı (Kalogeropoulos)'a bu hususu bildiriyor. Londra 25 Şubat – Deyli Meyil yazıyor: ...Sevr Muâhedesi ahval-i hazıradan farklı ahval tahtında akdedilmiştir. Her türlü tadilat muhtemel Şark ve Düvel-i Müttefika'yı alakadâr eden hakayık nazar-ı dikkate alınarak icrâ edilecektir. Yunan menâfinin sûret-i mahsusada muhâfaza edileceğini temin ederim..."[1079]

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kürdistan Türk Kalacakdır" başlıklı metinde,

"Tan" gazetesi diyor ki: ...Kürdistan ihtimalki Türk kalacaktır, çünkü burası için muhtariyet talebi müşkildir. Velev ki menşeyi itibarıyla Kürd olan Osmanlı merhusları bunu taleb etmiş olsunlar. Hâlbuki bu pek az muhtemeldir..."[1080]

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Düyûn-ı Umûmiyye Meselesi" başlıklı metinde,

"Atina 28 -Paris'den bildiriliyor: Türk heyet-i merhusaları tarafından Osmanlı İmparatorluğu borcu hakkında yapılan teklif müttefikeyn tarafından hüsn-ü sûretle kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan menatık 1913'de Balkan umuruna memur

[1078]"Merhuslarımız Nokta-yı Nazarlarını Bildirdiler Türk Merhuslarının Trakya ve İzmir Hakkındaki Mutâlebatı" **Alemdâr,** 27 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 887-3087, s. 1.
[1079]"Lord Curzon'un Beyânatı (Sevr) Muâhedesi Kâbil-i Tadilidir", **Alemdâr,** 27 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 887-3087, s. 1.
[1080]"Kürdistan Türk Kalacakdır", **Alemdâr,** 28 Şubat 1337/1921 Pazartesi, Adet: 888-3088, s. 1.

komisyon tarafından tayin edilen şarta tevfikan bu borcun nisbî ve bir kısmını ödemeye mecbur olacaklardır.[1081]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Konferansın Kürd ve Ermeni Meseleleri Hakkındaki Kararı" başlıklı metinde,

"...Londra 28 Şubat -Kont Isforça son münakaşa esnasında Ermeni Meselesi hakkında söz almışdır. İtalyan heyet-i merhusası reisi bir deniz mahrecine mâlik olan hayat ve inkişâf için icab eden mugaba sahib bulunan bir Ermeni Devleti ihdâs etmek lüzumunu müdâfaa etmiştir. Aharunyan'ın müdâfaası vesâike istinad etmektedir. Ermenistan'ın bu mümessili, kemalîlerle Erivan Hükümeti arasında akdedilen ve imkâna göre iki Rus vilâyetini Türk hâkimiyeti altında bırakan muâhede mevaddına şiddetle itiraz ederek bu vilâyetde Ermeni unsurunun fâiki olduğuna dâir erkam ârâ eylemişdir. ... Londra 28 Şubat -Reuter Ajansı diyor ki: Ermenistan davası Bogos Nubar tarafından müdâfaa edilmiştir. Ermeni ekalliyetlerinin emniyet-i müstâkbeleleri ve serbest-i inkişâfları için arzu eyledikleri her dürlü teminatı istihsâl edecekleri muhtemeldir. Boğazlar Meselesi: Londra 28 -Morning Post diyor ki: Boğazlar şekl-i idaresi Sevr Muâhedesi'yle kat'î bir sûrette tanzim edilmiş olduğundan Osmanlı heyet-i merhusasının arz edebilecekleri itirazat ne olursa olsun bu hususda bir tebdil icrâ edilemeyecektir.[1082]"

Alemdâr gazetesinin 3 Mart 1921 tarihli sayısında yayınlanan metinde,

"Londra, 1 Mart -Anadolu Heyet-i Reisi Bekir Sami Bey'in birçok gazetecileri kabul ederek Ankara Hükümeti'nin şiddetli sulh taraftarı olduğunu beyan eylemiş ve millîyetperverlerin Osmanlı hâkimiyeti ile kâbil-i telif olan her türlü müsâidatı hazır olduğunu söylemiştir. Anadolu heyeti Türk unsurunun tefevvuk-ı katiyyesine mebni İzmir ve Trakya'nın Türkiye'den ayrılamayacağını ilave etmiştir.[1083]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunanistan'ın Kararı Tetkik Aleyhinde" başlıklı metinde,

"...Atina 1 Mart -Yunan Meclis-i Millîsi 28 Şubat tarihinde ictimâ ederek... (Sevr) Muâhedenâmesi'nin tadil ve İzmir ve Trakya mıntıkalarına bir tahkik heyeti izâm aleyhinde ittifak ârâ ile karar vermiştir. Yunan Meclisi de reddetmiş: Atina 28 Şubat (Jurnal Duryan) -Meclis-i Millî bugünkü ictimâında (Kalogeropoulos)'a Trakya ve Anadolu'da bir tahkikat icrâsı için müttefikler tarafından dermeyân olunan teklifi reddetmek üzere salâhiyet verilmiştir.[1084]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunanistan Kabul Eylemediği Takdirde Türkiye ile Yunanistan'ın Karşı Karşıya" başlıklı metinde,

[1081]"Düyûn-ı Umûmiyye Meselesi", **Alemdâr,** 2 Mart 1337/1921 Çarşamba, Adet: 890-3090, s. 2.
[1082]"Sevr Muâhedesinde İktisadi ve Mâlî Tadilat", **Alemdâr,** 2 Mart 1337/1921 Çarşamba, Adet: 890-3090, s. 1.
[1083]**Alemdâr,** 3 Mart 1337/1921 Perşembe, Adet: 891-3091, s. 1.
[1084]"Yunanistan'ın Kararı Tetkik Aleyhinde", **Alemdâr,** 3 Mart 1337/1921 Perşembe, Adet: 891-3091, s. 1.

"Taleb-i Miting: Atina 28 "Protodos" -Taleb bugün millî mesele hakkında büyük bir miting akdine karar vermiştir.

Yaşasın Harb! Atina 28 "Jurnal Duryan" -Dün Atina'da bütün fırkaların iştirâkıyla akddedilen miting pek parlak olmuştur. Gayr-ı müstehas Rum heyet-i merhusası ile cezair-i isniaşer merhusları bu ictimâda hazır bulunuyorlaridi. "Yaşasın Harb" sedaları arasında Trakya ve Anadolu'da bir tahkikat icrâsı teklifini protesto eylemiş ve "Sevr" Muâhedesi'nde tasdik edilmiş olan hukuk-ı millîyenin kabul ettirilmesi hususunda milletin azim ve ittihadını muhâfaza eylemesi kabul olunmuşdur. Nümâyişçiler Düvel-i Muazzama'ya beyânatnâme göndererek: "Sevr" Muâhedesi mûcibince Yunanistan'a itâ edilen ve Yunan ordusunun kanı ile sulanmış olan arazinin kat'î sûrette muhâfazasını rica etmişlerdir. Miting tarafından tayin edilen bir heyet netice-yi kararı İngiliz ve Fransız sefaretlerine tevdi etmişdir. Dârülfünun talebesi bu sabah aynı maksadla bir nümâyiş tertib eylemiştir.[1085]"

Görüşmeler 27 Şubat 1921'den 12 Mart 1921 tarihine kadar sürmüş ve bu görüşmelerden olumlu bir netice alınamayınca Londra konferansı dağılmıştı[1086].

Daha sonra Bekir Sami Bey İngiltere, Fransa ve İtalya devletleriyle ayrı ayrı antlaşmalar imzalamıştır. İngilizlerle esir değişimi antlaşması imzalanmış ve antlaşmaya göre; Türkiye İngiliz esirleri bırakacak fakat İngiltere sadece İngiliz ve Ermeni esirlere kötü davranmayan Türk esirlerini bırakacaktı[1087]. Fransa ile yapılan antlaşmada, Fransızların Adana bölgesini terk etmelerine karşılık Çukurova bölgesinde kendilerine politik ve iktisadi imtiyazlar verileceği kararlaştırılmıştı. İtalyanlarla yapılan antlaşmada ise İtalyanlar Türklerin Trakya ve İzmir üzerindeki haklarını müttefiklere karşı korumasına karşılık Türkiye; Konya, Antalya, Muğla, Burdur, Kütahya, Isparta, Afyon ve Aydın vilayetlerinde kendilerine iktisadi girişimlerde bulunmaları için öncelik tanıyacaktı. Fakat bu antlaşmalar TBMM tarafından onaylanmadığı için geçersiz sayılmıştır[1088].

Kısaca, İtilaf Devletlerinin, İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında bir kaos meydana getirip Sevr Antlaşması'nın maddelerini Türklere kabul ettirme politikaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'na davet ettikleri Ankara Hükümeti'ni tanımışlardır. Ankara Hükümeti Londra Konferansı vâsıtasıyla Misak-ı Millî'yi dünyaya duyurmuştur.

[1085]Yunanistan Kabul Eylemediği Takdirde Türkiye ile Yunanistan'ın Karşı Karşıya", **Alemdâr,** 3 Mart 1337/1921 Perşembe, Adet: 891-3091, s. 1.
[1086]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 384.
[1087]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 391.
[1088]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 274-275.

5.3.6. II. İnönü Muhârebesi (26-31 Mart Ocak 1921)

İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'nda Türkiye'ye tekliflerde bulunmuşlardı. İtilaf Devletleri, bu tekliflerin kabul edilmesi için Türkiye'ye bir aylık süre tanınmışlardı. Daha bu süre dolmadan Yunanlılar, Sevr Antlaşması'nı Türklere kabul ettirmek için yeniden bir taarruz hareketi tasarlamışlardı[1089].

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Bursa ve Uşak Cepheleri'nde Hazırlıklar" başlıklı haberde,

> "...(Papulas)'ın bütün tekzîblerine rağmen Yunanlılar Anadolu'da büyük bir taarruz istihzaratıyla iştigâl etmekdedirler. Hatta Bursa ve Uşak Cepheleri'nde bu taarruzun mukaddemâtı inkişâf eylemekdedir. Anadolu Kuvvetlerinin Hazırlıkları: Atina 17 Şubat (Çağadamard): Gazetelerin aldığı mâlûmata nazarân Ankara Hükümeti Londra Konferansı'nın in'ikadına tesadüf eden müddet zarfında Yunan ordusuna karşı taarruz edecekdir... Bursa Cephesi'nde: Bosfor'dan: Türk menâbinden teyit olunduğuna göre Yunanlılar bugünlerde Bursa Cephesi'nde bir taarruza başlayacaklardır. Kuvâ-yı Millîye'de bu mıntıkada büyük kuvvetler tahşid etmekdedirler.[1090]"

Bu haberden, Londra Konferansı'nın toplanma evresinde hem Yunanlıların hem de Türklerin savaş hazırlıkları yaptıkları anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Tahşidât-ı Askerîye" başlıklı haberde,

> "Ankara Hükümeti taarruz istihzaratına devam ediyor... Bu menbâ-yı hususiyeden istihsâl ettiğimiz mâlûmata nazaran Anadolu Hükümeti Kütahya'ya şâyân-ı dikkat bir sûrette tahşidât-ı askerîyede bulunmakdadır. Yeni kuvvetler Sivas, Kastamonu, Samsun, Giresun, Diyarbakır ve havalisinden celb olunmakdadır. ...Mezkûr teşkilata nezaret etmek üzere Erkân-ı Harbiye-yi Umûmiyye Reisi ve Garb Cephesi Kumandanı Mirâlay İsmet Bey Kütahya'ya azimet etmişdir. Müdâfaa-yı Millîye Vekâleti Müsteşarı Kâzım, Sivas Kumandanı Nürettin, Kastamonu havâlisi Kumandanı Muhittin (Paşa)'larla Kolordu Kumandanlarından Mirâlayı Fahreddin, Ankara Ordu Dâiresi Reisi Mirâlay Behic, Mirâlay Bekir Sami ve Mirâlay Refet (Beyler) dahi Kütahya'ya gitmek üzere bulundukları mevkiiden hareket için emir telakki etmişlerdir. Bunlar İsmet Bey'in taht-ı riyâsetinde şura-yı askerîye tarzında akd-i ictimâ edip yeni tahşidât tarz-ı taksim ve Garb Cephesi'nde mart zarfında ittihaz olunacak tarz-ı hareket mezkûr edecekdir. Şura-yı askerîye aynı zamanda mezkûr cephede bir hareket-i taarruziyeye hemen veya bilâ-ahire geçmek veyahud icabında taarruz def etmek üzere esaslı bir hatt-ı müdâfaa tesis hakkında dahi bir karar verecekdir. Nurettin (Paşa) ve Mirâlay Fahredin, Bekir Sami (Beyler)'in İzmir Cephesi'nde birer kolordu kumandanlıklarına tabiiyyeti muhtemeldir...[1091]"

[1089] Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 248.

[1090] "Bursa ve Uşak Cepheleri'nde Hazırlıklar", **Alemdâr,** 19 Şubat 1337/1921 Cumartesi, Adet: 879-3079, s. 1.

[1091] "Anadolu'da Tahşidât-ı Askerîye", **Alemdâr,** 20 Şubat 1337/1921 Pazar, Adet: 880-3080, s. 1.

Mahir Said, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzu" başlıklı makalesinde,

> "...Yunan taarruzunun bizce iki manası vardır: Biri Venizelos düşüren kuvvetin akıl ve mantık mesleğine bedel Venizelos'un beğenilmeyen komiteciliğini ihtiyar zaruretinde kalması. Bu takdirde iş bu taarruz kral Kostantin'in tahkim-i mevki namına katlanılan bir musibetden başka Yunanlılık için bir mana ifade etmez. Bu taarruz, muvaffakiyet ve adem-i muvaffakiyet hallerinin her ikisinde de Yunanistan'ın aleyhindedir. Çünkü zaafına müddeidir. Yunan taarruzunun diğer manası burada tağlit-i izhâr için salıverilen bazı şayiâtdır. Yani açıkca söyleyelim: Bu memlekete İngiliz dostluğunun ve teveccühünün girip birleşmemesini istihdâf eden İngiltere Devlet-i fahimesinin el altında Yunanistan'ı teşvik etmesi şayiâsıdırki mahâfil-i aidesinde seri ve mesûd bir tekzîbiyle lehü'l-hamd esasından imha edilmişdir. O halde? Biri diğerinden boş ve lüzumsuz sebeblerle şu zamanda harbe girişilir mi?[1092]"

Mahir Said, İngiltere Devleti'nin Yunanistan'ı Türklere karşı savaşması için desteklediği haberlerinin asılsız olduğunu ileri sürmüştür. Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İngiltere ve Yunanistan" başlıklı metinde, Türk basınında, İngiltere'nin Yunanistan'a iktisadi yardımda bulunduğu haberlerinin asılsız olduğu iddia edilmiştir.

> "Orient Tiyoz" gazetesi bâlâdaki serlevha altında diyor ki "Yunanistan İngiltere'den bir istikrâz akdine muvaffak olduğu hakkında matbûât-ı mahalliyyede görülen şayiâ münasebetiyle hakikat-ı hali şöyle izaha lüzum görüyoruz ki diğer müttefik devletlerle beraber İngiltere Hükümeti dahi Türkiye Yunanistan harb-i hazırında bi-taraf kalacağını ilan etmiş idi. Müttefikeyn tarafından Yunan'a yapılan mâlîye-i muavenet (Kostantin)'in avdeti tarihinden itibaren katʿ edilmişdir. Bu karar şimdiye kadar değişmediği gibi ahval-i hâzıra devam eyledikçe değişmez.[1093]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Taarruzu El-an İnkişâf Edemedi" başlıklı haberde, Yunan taarruzu ve Kuvâ-yı Millîye'nin savunma hareketi şu şekilde değerlendirilmektedir:

> "...23 Mart'a Uşak ve Bursa olmak üzere iki cephede birden ibtidâ eden Yunan taarruzunun 5. günü idi... Henüz Anadolu'nun hakiki tebliğlerini etraflı öğrenmediğimiz için harekât-ı askerîye hakkında ancak Yunan menâbi-i resmîye ve hususiyesinden çıkan haberlere binâ-yı mütâlaa eylemek zaruridir... Yunan ordusunun her iki cephedede birer mikdar (tahminen 40-60 kilometre) arazi kazanabildiğinden ve bundan sonra taarruzun gayr-ı kâbil-i inkâr betâet uğradığından ibaretdir... Yunanlıların ilk taarruz hamlesinde nisbeten suhûletle ilerleyebilmiş olmalarının sebeb-i yegânesi Kuvâ-yı Millîye'nin harb-i kat'î bi-kabul etmeyerek muntazam dümdâr muhârebelerle himâye edilen bir sevku'l-ceyş ricâtını ihtiyar eylemesidir. Filhakika Anadolu ordusu kuvâ-yı asliyesini kendi asıl hareketinene kadar yakın bir yerde tahşid eder ve düşmanı bilakis müziç-i dümdâr muhârebeleriyle yorarak asıl harekesinden ne kadar uzaklaşdırırsa meydan muhârebesinin mesûd bir netice-i zafere iktirân ihtimalâtı o derecede artar. Şurasınıda nazar-ı dikkatden devr tutmamak lazımdırki kendisine kalben ve ruhen hasm bir arazide yürüyüş yapan Yunanlılar taarruzlarının her hatve-i

[1092]Mahir Said, "Yunan Taarruzu", **Alemdâr,** 28 Mart 1337/1921 Pazartesi, Adet: 891-3091, s. 2.
[1093]"İngiltere ve Yunanistan", **Alemdâr,** 31 Mart 1337/1921 Perşembe, Numara: 4, s. 2.

terakkisinde ordularının kuvâ-yı esâsiyesinden bir kısmını hudud-u muvâsalalarının emniyetini muhâfaza için ifraza mecbur kalacakları ve bu sûretle Anadolu ordusu hazırlıklarını her gün biraz daha fazla ikmal ederken onlar harbi kendilerine en gayr-ı müsâid bir mıntıkada yorgun, mevcudu azalmış, menzil hududu tamamen tanzim edilmemiş bir ordu ile kabule mecbur kalacaklardır. Son Yunan tebliğlerine nazaran Yunan orduları Uşak Cephesi'nde kısmen Ulupınar kısmen Âhur Dağı'na vasıl olmuşlardır ki Burası Uşak ile Afyonkarahisar arasındaki mıntıkanın en arızalı kısmı olub burada hedefü'l-harekât olan Afyonkarahisarı'na (50-60) kilometre mesafadedir. Bursa Cephesi'nde ise Bileck-Yeniköy hattını tutmuşlardır...[1094]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Son Yunan Tebliğleri" başlıklı haberde, Yunan taarruzu ve Yunan ordusunun başlıca hedefleri hakkında şu bilgilere yer verilmektedir:

"25 Tarihli Tebliğ-i Resmî: Limanımızda bulunan Yunan kalkış zerhalesinin telsiziyle 25 Mart vaziyet-i harbiyesini müşir âtîdeki tebliğ almışdır:

Askerlerin ileri hareketi devam etmekdedir. Cenûb-u Uşak Grubu: Düşmanın definden sonra mebzûlen bulunan kârlar münasebetiyle Uşak'ın şarkındaki Ulupınar tepelerine kadar takibata devam etmişdir... Şimâl-i Bursa Grubu: Takib Bilecik'in 10 kilometre şarkında Bilecik-Yeniköy hattına kadar devam etmiştir. Tayyarelerimiz Eskişehir tayyere hangarını ve ricât eden düşman kıtaatını bombardman etmişdir. Anadolu ordusu kumandanı: Papulas.

Adapazarı'nın İşgali: 26 Mart: İzmit Cephesi: Kıtaatımız bugün Sakarya'ya doğru ileri hareketlerine devamla Adapazarı'nı işgal etmişlerdir. 5000 nüfuslu Adapazarı şehrinin işgalinden mukaddem şehrin bilâ-mukavemet teslimi için 3 saat mühlet veren ve ahalinin muhâfaza-yı ırz u can u malını vaad eden bir beyannâme gönderilmişdi. Buna hiçbir cevab verilmediği cihetle kıtaatımız 15 kilometere mevkiinde cüzi bir mukavemetden sonra düşmanı Sakarya şehrinin öbür tarafına atarak şehri zabtetmişdir. Zayiatımız pek ehmiyetsizdir.

Mirâlay: Kaçkoyanis

Bir Rivayet Daha: Atina 26 (Mart) (Protodos) -Askerlerimiz (İnegöl) kasabasını geçmişdir. Düşmandan birçoğu kurtulmak üzere firar ederlerken göle düşmüşlerdir... Asya-yı Suğra'nın Ablukası: Atina 26 (Protodos) -Yunan donanması bugünden itibaren Asya-yı Suğra sevâhilinin ablukasını ilan edecekdir. Anadolu Kuvvetlerinin Tahşidi: Atina 26 (Şulugus) -Düşmanı Bursa Cephesi'nden ricât ederek Eskişehir'de tahşid etmekdedir. Tayarelerimiz düşmanın Eskişehir'deki tesisat-ı askerîyesini ve istasyon depolarını bombardıman etmişdir. Dolupınar: işgali esnasında elimize esirlerden mâadâ Konya'dan gönderilen mühimmat-ı harbiye ile dolu 20 vagon geçmişdir. Düşman Afyonkarahisarı'na doğru firar etmekdedir. Afyonkarahisar'ın işgali iki üç günlük bir meseledir. Yakında Anlaşılır: Atina 26 (Şulugus) – Askerî muharrirler mütâlaatlarında hareket-i askerîyenin hedefi Afyonkarahisar-Kütahya-Eskişehir hattının 5 gün zarfında işgal edileceğini tahmin ediyorlar. Düşman, kat'î bir muhârebeye girişmekden ictinaben Yunan ordusunu yoracağını zannediyor. Bu bâbdaki hatası yakında anlaşılacakdır. Esirler 1200'e Yakındı!: Atina 26 (Protodos) -Yunan ordusu düşmanın mukavemetini kırarak Uşak Cephesi'nde 50 ve Bursa Cephesi'nde 80 kilometre ilerlemişdir. Yunanlılar (1200) esir ve muhtelif ganâim elde etmişlerdir. Yunan zayiatı cüzidir.

Başlıca Hedefler: Şulugus gazetesi, harekât-ı harbiyeye teşri ve mütâlaa ederken diyor ki: Yunan taarruzunun başlıca hedefleri tahmin ettiğimize göre Şimâl Cephesi'nde Afyonkarahisar'dır. Yunan ordusunun mevâki-i asliyelerinde mezkûr hedeflere olan mesafe nazar-ı itibare alınırsa Yunan askerleri o mesafenin yarısını iki günde kat etmişler demekdir. Karaköy'den Eskişehir'e kadar olan mesafe 50 kilometrelik olduğu gibi ara yerde Bozöyük, İnönü ve Çukurhisar istasyonları vardır. Cenûb Cephesi'nde Dumlupınar'dan Afyonkarahisarı'na mesafe 26 kilometrelikdir. Ara yerde Küçük Köy ve Balmahmut istasyonları vardır."

Pruya Ne Diyor?: Gece alınan resmî mâlûmata nazaran Yunan ordusunun ileri hareketi muntazaman devam etmekdedir. Türk ordusu ricâtda Yunan ordusuna yaramamak için köyleri yakmakdadır. Mamafih Yunan ordusunun ileri hareketi bu tedâbirin kısmen önünü almakdadır.

[1094]"Yunan Taarruzu Elan İnkişâf Edemedi", **Alemdâr,** 28 Mart 1337/1921 Pazartesi, Adet: 891-3091, s. 1.

Yunan ordusu Bilecik civarındaki tepeleri ve Karaköy İstasyonu'nu işgal etmekle Eskişehir Ovası'na doğru inmekdedir. Eskişehir işgal edildikden sonra Konya-Afyon Karahisar-Ankara hattının muvâsalası münkati olacakdır.[1095]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'da Yunan Taarruzu-Yeni Haberler" başlıklı metinde,

"Dün alınan 27 Mart tarihli Yunan tebliği vaziyet bir dereceye kadar tavzih eylemekle beraberine netice-i katiyyeyi tâyin edecek Büyük Meydan Muhârebesi'nin başladığına dâir bir kayd-ı ihtiva etmiyor... Bu muhârebe-yi katiyyenin başlayıp başlamadığını ve şayed başlamış ise ne şerâit altında devam ve intâc ettirildiğini yakında öğreneceğiz...[1096]"

Bu metinden, Alemdâr gazetesinin II. İnönü Savaşı'nın başladığından haberi olmadığı anlaşılmaktadır.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Son Yunan Tebliği" başlıklı metinde,

"Cenûb Grubu (Uşak): Kıtaatımız Çatalçeşme-Balmahmut hattını işgal eden düşmana taarruz etmişdir. Düşmanı yerinden tard ederek Arbeli Çiftliği'ne kadar olan hattın tepelerini işgal etmişlerdir. Bu tepeler Afyon Karahisar'ın 6 kilometre garbinde kâindir. Bu hatta karşı yapılan taarruz gecenin hulûlu münasebetiyle kesilmişdir. Zayiatımız cüzidir.

Şimâl Grubu (Bursa): İleri hareketi Pazarcık-Kurdköy ve Söğüd'ün cenûbunda Kızılsaray hattına kadar devam etmişdir... Afyon Karahisarı'nı Almışlar mı? - Kalkışın Bir Telsiz Telgrafı: Bursa telsizi, istihbârâtına atfen kalkış telsizini Afyonkarahisar'ın dün saat 15.00'da işgal edildiğinden haberdar etmişdir. Hacyanist Bilecik'de: Atina 27 (Nentos) - General Papulas'ın telgrafnâmelerine nazaran Yunan ordusunun ileri hareketi seri bir sûrette devam etmekdedir. Bilecik'in işgali kısa bir mukavemetden sonra vukû bulmuştur.[1097]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu'nun Resmî Tebliği" başlıklı metinde,

"Bursa Cephesi'nde Yunan Mağlubiyeti: Dünkü Tercüman-ı refikamızın son dakikada aldığı mâlûmata göre (Eskişehir)'e karşı hareket eden Yunan kuvvetleri Kuvâ-yı Millîye ile vukû bulan bir muhârebede mağlub olarak 9000 esir 60 top vermişdir...[1098]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir Pişkahan'da Meydân Harbi Başladı" başlıklı metinde, Yunanistan'ın temel hedefinin Anadolu'ya taarruz ederek Sevr Antlaşması'nı Ankara Hükümeti'ne kabul ettirmek olduğu belirtilmiştir.

"Papulas'ın Tebliği: Yunan karargâh-ı umûmiyyesi 27 Mart tarihiyle tebliğ ediyor: Şimâl Grubu -Bu sabahdan itibaren düşmanın takriben (Argın)'dan (Karaköy) geçidine kadar

[1095]"Son Yunan Tebliğleri", **Alemdâr,** 28 Mart 1337/1921 Pazartesi, Adet: 891-3091, s. 1.
[1096]"Anadolu'da Yunan Taarruzu-Yeni Haberler", **Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 1.
[1097]"Son Yunan Tebliği", **Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 1.
[1098]"Anadolu'nun Resmî Tebliği", **Alemdâr,** 29 Mart 1337/1921 Salı, Numara: 2, s. 1.

20 kilometre imtidâdında kuvvetli sûrette müstahkem muvâzane karşı taarruza başladık. Askerlerimiz akşama kadar mütedâne bir mücadeleden sonra düşmanın ileri muvâziyle (Karaköy) geçidinin cenûb mahrecini işgal ettiler. Muhârebe devam ediyor. Cenûb Grubu -Birinci kolordu (Balmahmut-Paşaköy) hattının şarkındaki tepeler üzerinde müesses düşmanın kuvvetli sûrette müstahzar-ı muvâzane karşı taarruzuna devam etmişdir. Düşman mütetâbi mevzilerde anûdâne bir mukavemet gösterdikden ve mukâbil hücûmlarda bulundukdan sonra süngü ile tard edilmiş ve pek ağır zayiata uğrayarak (Konya) istikametinde ricât etmişdir. (Afyon Karahisar) şehri saat 15.00'da (Ba'de'l-zuhr saat üçde) işgal edilmişdir...

Anadolu Ordusu Kumandanı: General Papulas

Hâlâ Ankara Nakaratı: Atina 28 (Prusiya) -Gunaris, Newyork Herald gazetesine beyânatda bulunarak Yunan ordusunun pek kısa bir müddet zarfında Ankara'yı işgal edeceğini beyan etmişdir. Bu sûretle Yunanistan Şark Meselesi'nin müttefiklerle tezkere esnasında daha müsâid bir mevkiide bulunacakdır. Evdeki Pazar Çarşıya Uyarsa: Atina 28 (Şulugus) -Deyil Telgraf gazetesi bir menbâ-i resmîyeden aldığı mâlûmata atfen Yunanistan Türklere ya (Sevr) Muâhedesi'ni veyahud daha ağır şerâit kabul ettirmeye azm ettiğini yazıyor...[1099]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir Pişkahan'da Meydân Muhârebesi Kemal-i Şiddetle Devam Ediyor" başlıklı metinde,

"Şimâl Grub: ...(Karaköy) Boğazı'nda çıkan sağ cenâhımız (Bozöyük) ile (Karaişak) arasında (Kovalıca) mevki-i mürtefine taarruz etmiş ve muttasıl arazi kazanmıştır. Gece vaktine kadar (Karaişak) (Kovalıca) mevki-i mürtefiasıki tel örgülerle takviye edilmiş idi. Yed-i işgalimize geçmiştir. Cenup Cephesi'nde: Afyonkarahisar'ın işgalinden sonra askerimiz düşmanı takip ederek dümdârlarla muhârebatda bulunmuş ve onları bulundukları mevkiiden çıkarmışdır.

Asya-yı Suğra Kumandanı General Papulas[1100]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Papulas'ın Tebliği" başlıklı metinde,

"Kovalıca tepelerini bir türlü geçemiyorlar: Yunan karargâh-ı umûmiyyesi 29 Mart tarihli tebliğ ediyor: Askerlerimiz bir kısım kuvvetler ile Geyve-Adapazarı geçidinin şimâl mahrecini işgal etmişler ve muhârebeden sonra geçid dâhiline 10 kilometre hulûl eylemişlerdir. Sol Cenah: (Avgin) kariyesi düşmanın haneler dâhilinden bombalar ve mitralyozlar ile müdâfaada bulunduğu bir cidalden sonra tarafımızdan işgal olunmuşdur... Sağ Cenah: fevkalâde müstahkem Kovalıca şebeke-i tahkimatı: ...Martın 29. günü vakt-i zevâlde bu kuvvetli şebeke anûdâne bir mücadeleden sonra işgal edilmişdir.

General Papulas.[1101]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunanlılar Eskişehir Derken Gâliba Bursa'yı Tutacaklar" başlıklı metinde,

"Manidâr Sükût: ...Yunan taarruzunun Türk siperleri önünde kırıldığı ve binlerce Yunan kanının yine sırf Kostantin ve Papulas'ın temin-i mevkii için boşu boşuna israf edildiğidir.

[1099]"Eskişehir Pişkahan'da Meydân Harbi Başladı", **Alemdâr,** 30 Mart 1337/1921 Çarşamba, Numara: 3, s. 1.
[1100]"Eskişehir Pişkahan'da Meydân Muhârebesi Kemal-i Şiddetle Devam Ediyor", **Alemdâr,** 31 Mart 1337/1921 Perşembe, Numara: 4, s. 1.
[1101]"Papulas'ın Tebliği", **Alemdâr**, 1 Nisan 1337/1921 Cuma, Numara: 5, s. 1.

Binâenaleyh bugün için verebileceğimiz hüküm Kuvâ-yı Millîye'nin İnönü'de Yunanlılara yeni bir darbe daha indirdiğidir...[1102]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İkinci İnönü Zaferi - Ordu Türk Namusunu Yine Kurtardı" başlıklı metinde,

"Kuvâ-yı Millîye'nin 1 Nisan tarihli tebliğ-i resmîyesi: 9 günden beri devam eden muhârebe düşmanın kat'î mağlubiyeti ile neticelenmişdir. 1 Nisan gecesi "Gündüzbey" şimâlindeki tepeleri işgal ettik. Süvârilerimiz tarafından Bilecik ve Pazarcık işgal edilmişdir. Refet Paşa kıtaatı düşmanı garbe Nazif Paşa mevkiine doğru takib ediyorlar. Bursa'ya Doğru Gülünç Ricât: ...1 Nisan tarihli Kuvâ-yı Millîye tebliğ-i resmîyesi vaziyeti, Yunanlıları düçar oldukları kahkari hâzimat bütün vuzuhuyla gösteriyor... Sûret-i hususiyede vâki olan istihbaratımıza nazaran düşman perişan bir halde silahlarını atarak Bursa'ya doğru kaçmakda berdevamdır. Refet Paşa ve Eyyüblü Halid Bey kumandasındaki kahraman Türk kıtaatı müzâyed bir şevk ile düşmanı takib eylemekdedir.[1103]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Anadolu Tebliğleri" başlıklı metinde,

"1 Nisan Tarihli Tebliğ: Yunan ordusu kısm-ı külliyyesiyle bir haftadan beri devam eden İkinci İnönü Meydan Muhârebesi 31 Mart 1337 akşamı düşmanın bütün taarruzları telefat-ı külliyye def edilmek sûretiyle hitam bulmuşdur...[1104]"

Mahir Said, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dediğimiz Çabuk Çıkıyor!" başlıklı makalesinde, *"...Tekrar ediyoruz: Yunanistan yalnız İzmir'den değil, Trakya'dan da vazgeçmeli…*[1105]" Yazar, Venizelos ile Kral Kostantin'in yanlış bir politika izlediklerini iddia etmiştir.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Galibleri Tebrik" başlıklı metinde,

"Mustafa Kemal Paşa'nın Telgrafı: İnönü Meydan Harbi'nde Metristepe'de Garb Cephesi Kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Umûmiyye Reisi İsmet Paşa'ya,

Bütün tarih-i âlemde sizin İnönü Muhârebeleri'nde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı dâhiyâne idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silah arkadaşlarınızın kalb-i hamiyetine büyük emniyetle istinad ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin mâkûs tâlihini de yendiniz...

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal[1106]"

[1102]"Yunanlılar Eskişehir Derken Gâliba Bursa'yı Tutacaklar", **Alemdâr**, 2 Nisan 1337/1921 Cumartesi, Numara: 6, s. 1.
[1103]"İkinci İnönü Zaferi - Ordu Türk Namusunu Yine Kurtardı", **Alemdâr,** 4 Nisan 1337/1921 Pazartesi, Numara: 8, s. 1.
[1104]"Anadolu Tebliğleri", **Alemdâr,** 5 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 9, s. 1.
[1105]"Dediğimiz Çabuk Çıkıyor!", **Alemdâr,** 6 Nisan 1337/1921 Çarşamba, Numara: 10, s. 1.
[1106]"Galibleri Tebrik", **Alemdâr,** 5 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 9, s. 1.

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Koçisin Beyânatı" başlıklı metinde, Yunanlıların azınlıkların (Rum-Ermeni) hukukunu savunmak için tekrar Türklere taarruz ettiklerine değinilmiştir.

> "General Papulas ne için susuyormuş? Şehrimizdeki Yunan Heyet-i Askeriyesi Reisi General "Koçisin" "Verçinlur" muhâbirine cereyan eden muhârebat... -Ne için yeniden muhârebeye başladınız? ...Yalnız şunu tekrar edebilirim ki bizim maksadımız yeni arazi işgal etmek olmayıp bilakis asırlardan beri Türklerin taht-ı idaresinde bin türlü mezâlime düçar olan Hristiyanları tahlis etmekden ibaretdir. Türkler "Sevr" Muâhedenâmesi'ni imza edip ekalliyetler hukukunun muahafaza edileceğini vadettiler ise de bugüne kadar hiçbir tatbikatda bulunmadılar...[1107]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Eskişehir'den Sonra Türkiye Sulhu'nun Anahtarı Nerede?" başlıklı metinde,

> "Remumi"gazetesinin baş makalesinden: Anadolu'nun kapısı makamında bulunan Eskişehr'in zabtı için vukû bulan Yunan taarruzunun akameti üzerine vaziyet hissedilecek derecede tevazzu etmiş bulunuyor. Ankara'ya Sevr Muâhedesi'ni cebren kabul ettirmek için Yunanistan'ın takib eylediği gaye heder olmuşdur...[1108]"

5.3.7. Sakarya Meydan Muhârebesi (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

15 gün süren Kütahya-Eskişehir Muhârebeleri'nde ilerlemeler kaydeden Yunan işgalci kuvvetleri Sevr Antlaşması'nı Türklere kabul ettirmek için tekrar bir taarruz hareketini planlamışlardı[1109]. Türk ordusu ise 25 Temmuz 1921 günü Sakarya'nın doğusuna çekilmiş ve bu taarruz hareketini engelemek amacıyla gerekli tedbirleri almıştı[1110]. Yunan işgalci kuvvetleri 23 Ağustos'ta Türk mevzilerine taarruz etmişlerdi. Bu işgalci kuvvetler 2 Eylül'de Çal Dağı'nı elegeçirmişlerdi. Yunan işgalci kuvveti tekrar taarruz edince Türk ordusu tarafından bu işgalci kuvvetin taarruzu püskürtülmüştü. Böylece Türk ordusu 10 Eylül'de Beylikköprü'nün doğu istikametinden genel bir taarruz hareketi başlatmıştı. Türk ordusunun bu taarruzuna direnemeyen Yunan işgalci kuvvetleri Sakarya'nın batısına çekilmişlerdi. Yunan işgalci kuvvetleri 13 Eylül'de Sakarya'nın doğusunu terk etmek zorunda kalmışlardı[1111].

[1107]"Koçisin Beyânatı", **Alemdâr**, 1 Nisan 1337/1921 Cuma, Numara: 5, s. 2.
[1108]"Eskişehir'den Sonra Türkiye Sulhu'nun Anahtarı Nerede?", **Alemdâr,** 12 Nisan 1337/1921 Salı, Numara: 15, s. 3.
[1109]**Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** C: I, s. 289.
[1110]Mustafa Kemal Atatürk, **a.g.e.,** s. 405.
[1111]Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi,** C: II, s. 251.

Alemdâr gazetesi Sakarya Meydan Muhârebesi ile ilgili olarak şu haberlere yer vermiştir: Alemdâr gazetesinde yayınlanan "14 ve 3 (Eylül 1921) Tarihli Yunan Tebliğ-i Resmîyeleri" başlıklı metinde, General Papulas, Sakarya Muhârebesi'nde izlemiş olduğu stratejiyle Yunan ordusunun yenilmediğini iddia etmiştir.

> "Ordu, temmuz harekât-ı harbiyesinden ve Eskişehir'in işgalinden sonra Uşak-Afyonkarahisar-Eskişehir-Karaköy şimendifer hattını kâmilen işgal ederek ağustos ayında düşmanı takibe geçmiş ve şarka doğru sürmüşdür. Ordu, Sakarya'daki muzafferâne muhârebelerden sonra düşmanı nehrin öbür tarafına sürerek Porsuk ile Sakarya Nehirleri arasında muvâsalat ve münâkalatı temine muvaffak olmuşdur. Ordu, düşmanı daha ilerilere doğru sürmeyi muvafık görmeyerek Sakarya'nın garb sahilini işgal etmişdir. Nehri 30 kilometre dar bir geçidden bütün ordunun intizam-ı tam ve irac edilmeden mürûruna muvaffakiyet hâsıl olmuşdur. Düşmanın Sakarya'daki evvelki mağlubiyeti bu nâzik ve gayet müşkil hareketin muvaffakiyetiyle ihracına hâdim olmuşdur. General Papulas.[1112]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Dersaâdet Yunan Komiserliğine" başlıklı metinde,

> "17 Eylül 1921 -Anadolu Ajansı'nın Türk muvaffakiyetleri hakkındaki tebliğini bizim tebliğ-i resmîyelerimizin muhteviyatı dâiresinde sûret-i katiyyede tekzîb ediniz. Türk ordusu şimdiye kadar hiçbir muvaffakiyet kazanmamışdır. İleri hareketin tevkifi çokdan evvel ittihaz edilmiş bir kararın neticesidir. General Papulas.[1113]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Sakarya Muhârebesindeki Şiddet" başlıklı metinde,

> "...Kuvâ-yı Millîye mevziindeki tahkimat: Bursa 19 Eylül (Protodos)... Sakarya Muhârebatı bilhassa merkezde fevkalâde ve emsalsiz bir şiddet ve müşkilât içinde vukû bulmuşdur. Türkler fevkalâde kabiliyet-i müdâfaaya hâiz mevkiiler tesis etmiş idilerki bu nokta muhârebenin tam en buhranlı zamanında anlaşılmışdır. Yunan ordusu her şeyi istihzar ederek fevkalâde harb etmiş ve fakat pek mükemmel bir sûrette tahkim edilmiş olan geçidlerden geçmek bir mûcize teşkil edecek idi. Şu halde Ankara'nın iddialı ancak cenahların ihâta hareketiyle kâbil idi. Fakat bu vazifeyi deruhte eden sol cenah pek büyük müşkilâta karşı ilerlemiş ise de iâşesinin nâ-kâfi olmasından dolayı tevkife mecbur kalmışdır. Türkler Yunan ricâtının farkına varamadılar.[1114]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kelime Oyunu" başlıklı metinde, Yunan ordusunun lojistik bakımından yetersiz olmasından dolayı Sakarya'da başarısız olduğu belirtilmiştir.

[1112]"14 ve 3 (Eylül 1921) Tarihli Yunan Tebliğ-i Resmîyeleri", **Alemdâr,** 17 Eylül 1921/1337 Cumartesi, Numara: 1-1986, s. 2.
[1113]"Dersaâdet Yunan Komiserliğine", **Alemdâr,** 20 Eylül 1337/1921 Salı, Numara: 4-1989, s. 1.
[1114]"Sakarya Muhârebesindeki Şiddet", **Alemdâr,** 22 Eylül 1337/1921 Perşembe, Numara: 6-1991, s. 1.

"Protodos'dan: Yunan ordusunun, Sakarya'nın beri tarafındaki hatta çekilmesi; ecnebi mahâfil-i askerîye tarafından, bir mağlubiyyet değil ve fakat bir adem-i muvaffakiyet tarzında telakkî edilmekdedir. Bu adem-i muvaffakiyet, Türk kuvvetlerinin istihkak edilmesine, Türk mevkilerinin fevkalâde müstahkem olmasına ve ordunun iâşe ve techizatındaki müşkilâtına atfedilmekdedir. Seferin, muvakkaten tehir edileceği ve fakat eski planın terk edilmeyeceği zannediliyor.[1115]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Vaziyet-i Askerîye Hakkında" başlıklı makalede, Yunanlıların lojistik ve stratejik açıdan yoksun olmalarından dolayı Sakarya Savaşı'nı kaybettikleri vurgulanmıştır. Bu savaşın kaybedilmesinin tek sorumlusunun Yunan ileri harekâtını yöneten komutanların olduğu iddia edilmiştir.

"Bir erkân-ı harb zâbiti olan ve Harb-i Umûmî'ye iştirâk ederek ehliyet ve iktidarını gösteren muharrir askerimiz yüzbaşı …ın ikinci makalesini neşrediyoruz: Bundan evvelki makalemizde Yunanlıların Sakarya'nın şarkında muvaffakiyet kazandıklarını ve fakat düşmanı kat'î bir hezimete düçar edemediklerini söylemişdim. Mâhazâ General Papulas'ın Ankara'ya kadar gideceğini zannediyordum. 10 Eylül'den itibaren vaziyet tamamıyla tadile uğradı. Yunanlılar nehrin şark cihetinde her iki taraf için küllî zayiat mûcib olan çetin muhârebelerden sonra zabtettikleri mevziilerini terk ederek Sakarya'nın garb sahiline çekildiler. Bu ricâtın sebebi nedir? Millîciler, bunu bir hezimete atfediyorlar. General Papulas ise bunun Yunan ordusunun vazifesini ikmal etmiş olmasından ileri geldiğini söylüyor. Hakikat şudur, Yunanlılar gerek muhârebat ve gerekse hastalık sebebiyle hissolunur derecede zayiata düçar olmuşlardı... Millî ordu kumandanı Yunanlıların Ankara'ya girmelerine mani olduğunu söyleyebilirsede onları meydan harbinde mağlub ettiğini hiçbir vechle iddia edemez. ...Yani Yunanlıların ricâtı muhârebe meydanında düçar olunan bir mağlubiyetin netâyic-i tabiiyyesi olmayıb evvelcede beyan ettiğim gibi bâlâda zikrolunan müşkilâtın bir neticesi olduğunu söylemek isterim. Yunan ordusunu, Ankara'nın işgal ve düşman kuvvetlerinin izmihlâlden ibaret gayesine vasıl olmakdan men eden esbâb-ı askerîyeye gelince bu adem-i muvaffakiyetin bütün mesuliyetini bu değerli kıtaatı kumanda eden ümerâya âiddir...[1116]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Kuvâ-yı Millîye Başkumandanının Beyannâmesi" başlıklı metinde, Mustafa Kemal'in, Türk ulusunun lojistik desteği ve savaşçı ruhu sayesinde Sakarya Savaşı'ında Yunanistan'ı mağlub ettiklerini belirtmiştir.

"...Mukaddes topraklarımızı çiğneyerek Ankara'ya girmek ve istiklâl-ı memleketin fedakâr muhâfızı olan ordumuzu imha itmek isteyen Yunan ordusu yirmi bir gün devam eden pek kanlı muhârebelerden sonra avn-ı hakla mağlub idilmişdir. Ordumuzun mukâbil taarruza geçmesi üzerine yüz geri etmek sûretiyle kahraman Türk askerinin süngülerinden kurtulmak isteyen düşman ordusuna esnâ-yı ricâtda aman verilmemiş ve mühim kuvvetler Sakarya şarkında imha olunmuşdur... Yunanlılar bu defa kral Kostantin'in hırs-ı saltanatı için memleketlerinin bütün menâbini açtılar ve para, askerî malzeme hususunda hiçbir fedakârlıkdan çekinmeyerek aylarca hazırlandılar... Filvâki milletimiz düşamnın hazırlıklarına mukâbele için hiçbir fedakârlıkdan çekinmedi. Ordumuzu takviye için para, insan, silah, hayvan, araba velhâsıl her ne lazım ise kemal-i hevâhişle ibzal etdi. Avrupa'nın en mükemmel vesaitiyle mücehhiz olan Kostantin ordusu ordumuzun techizat itibarıylada geri kalmaması ve hatta ona tefavvuk edebilmesi gibi inanılmaz mûcizeyi Anadolu halkının fedakârlığa

[1115]"Kelime Oyunu", **Alemdâr,** 18 Eylül 1921/1337 Pazar, Numara: 2-1987, s. 2.
[1116]"Vaziyet-i Askerîye Hakkında ", **Alemdâr,** 20 Eylül 1337/1921 Salı, Numara: 4-1989, s. 3.

medyunuz. Misak-ı Millî uğurunda efrâd-ı milletin menâfi-i hususiyelerini istihkâr emrinde gösterdikleri harikalar ahfâd ve ensalimizin ilelebed bir sermâye-i mefharet olacakdır... 14 Eylül 37 (1921) Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Başkumandan Mustafa Kemal.[1117]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Resmî Rapor" başlıklı metinde,

"22 Ağustos'tan beri devam eden Sakarya Meydan Muhârebesi Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun muzafferiyet-i katiyyesiyle neticelenmişdir. 3 günden beri devam eden umûmî mukâbil-i taarruzumuz tesiriyle bugün 13 Eylül 337 öğleden evvel bütün düşman ordusu mağluben nehrin garbine atılmış bulunuyor. Düşmanı bilâ-fâsıla takib ediyoruz. Garb Cephesi Kumandanı İsmet.[1118]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Ricâtı" başlıklı metinde,

"Roma 15 -Millî ordunun mukâbil taaruzlarından bahseden "Koriyera Dellasira" gazetesi Yunanlıların bütün cephede ricât etmek mecburiyetinde kaldıklarını beyan ediyor. Alelacele sevk edinilen kuvâ-yı muavene vâsıtasıyla vaziyet yeniden tesis edilmişdir. Aynı gazete "Millî ordunun azimkâr faaliyeti sayesinde Ankara'nın işgali kesb-i müşkilât etmişdir." diyor.[1119]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Yunan Zayiatı" başlıklı metinde, *"Roma, 17 - Mevsûk menbâdan bildirildiğine göre (Sakarya) Muhârebesi'nde Yunan zayiatı (18,000)'e bâliğ olmakdadır. Bundan başka mevadd-ı harbiye zayiatıda pek ağırdır.[1120]"*

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Taarruz Bütün Cebheye Sirâyet Etti" başlıklı metinde,

"...Paris, 17 -(Atina) mahâfil-i askerîyesi Kuvâ-yı Millîye ordusunun muvaffakiyetini tasdik ve itiraf ediyor. Hatta (Deba) gazetesi Anadolu'da Yunan asakirinin umûmî ricâtı ihtimalinin derpiş edilmekde olduğunu yazıyor. Paris, 17 -Türklerin ahiren kuvâ-yı muavine getirmeleri üzerine Yunan askerlerinin geri mevkileri işgale mecbur edildikleri Atina'dan bâ-telgraf bildiriliyor.[1121]"

Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Atina'dan Gelen Haberler" başlıklı metinde,

"Roma 19 -Atina'dan gelen haberler Anadolu'da Türk askerlerinin muzafferiyetini ve Yunanlıların ricâtını teyit etmekdedir. (Bosfor)'dan: Verilen mâlûmata göre Kuvâ-yı Millîye Yunan kuvvetlerini (Porsuk) Suyunun iki sahili üzerinde şimâlden (Kırgız Dağı) cenûbunda

[1117]"Kuvâ-yı Millîye Başkumandanının Beyannâmesi", **Alemdâr,** 17 Eylül 1921/1337 Cumartesi, Numara: 1-1986, s. 1.
[1118]"Resmî Rapor", **Alemdâr,** 17 Eylül 1921/1337 Cumartesi, Numara: 1-1986, s. 2
[1119]"Yunan Ricâtı", **Alemdâr,** 17 Eylül 1921/1337 Cumartesi, Numara: 1-1986, s. 2.
[1120]"Yunan Zayiatı", **Alemdâr,** 18 Eylül 1921/1337 Pazar, Numara: 2-1987, s. 1.
[1121]"Taarruz Bütün Cebheye Sirâyet Etti", **Alemdâr,** 19 Eylül 1921/1337 Pazartesi, Numara: 3-1988, s. 1.

(Sivrihisar)'dan ilerleyerek garbe doğru sürmeye çalışmakdadır. Kuvâ-yı Millîye Yunanlılar (Eskişehir)'e vâsıl olmazdan evvel muhârebeyi kabul-ı icbâr etmek istemektedirler. Yunan kuvvetlerinden bir kısmı elyevm şehre dâhil olmuştur. (Seyitgazi)'nin işgali teyit edilmekdedir.[1122]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Son Vaziyet" başlıklı makalesinde, Türklerin Sakarya Savaşı'nda galib geldiklerini ve bu galibiyeti fırsata çevirmek gerektiğini vurgulayarak Ankara Hükümeti'nin derhal Yunanistan'la antlaşmasının gerekli olduğunu iddia etmiştir.

"...Tekrar ediyoruz. Sakarya Harbi tamamıyla neticelenmiş olmakla beraber şimdiki halde Yunanın ricâti bir emr-i vâki halindedir. Böyle olunca bu vaziyetden Anadolu'nun istifadesi cihetini düşünmemek elden gelmez. Çünkü mesele Kuvâ-yı Millîye'nin zaferi değildir. Orada çiğnenen toprağın Türkler, yani bizlere âid olmasıdır. Biz hiçbir zaman o toprakda düşman çizmelerinin pençesine tahammül edemeyiz. ...Meseleyi bir an evvel bitirmek elbette Kuvâ-yı Milîye'nin istihdâf eylediği bir noktadır. Hâl-i harbin hitama ermesi demek tabîiyetiyle hâl-i sulhun avdeti demekdir. Mademki sulh avdet edecekdir. Buna Kuvâ-yı Millîye söz sahibi olduğunu bir anda temâyül eylemeli. Teklifat neden ibaret ise yapmalı, bir an evvel sulh müzâkeratına girmelidir... Elde fırsat varken ondan istifade etmeli… Biz, düşündüğümüz gibi bu vaziyeti Kuvâ-yı Millîye rüesâsıda Allah için biraz düşünmelidir. Zira hiçbir zaman unutmamalıyız ki bu harbin mesuliyet-i maddîyye ve manevîyyesi Harb-i Umûmîyenin mesuliyetine katiyyen benzemez. Harb-i Umûmî'deki mağlubiyetimiz nihayet Türk olmayan diyarın elimizden çıkmasını intâc eylemişdi. Ya bu harb… Allah esirgesin! Allah esirgesin… düşünmek bile dimağımızın tahammülü kalmıyor.[1123]"

Münir Süleyman, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "Fırsat Günü" başlıklı makalesinde, Türkiye'nin çağdaş düşünce sistemiyle hareket ederek savaşla değil, siyasetle problemleri çözmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

"...Bir devletin hârici işlerini idare edenlere değil, ıslâhat için çalışanlar faaliyet sahasında (sistematik) bir kafa ile değil, asrî bir zihniyet ile çalışmalı ve günün vakayiinden mülhem bir siyaset takibinden ziyade bunun yüz sene sonra vereceği neticeleri düşünmelidir... Bu milletin artık harb ve darbe tahammülü kalmadı. Biz sulh ve sükûn istiyoruz. Bununla beraber biz demek istemiyoruz ki Yunanlılar Anadolu'da kalsın. Herhalde bu ezeli düşmanın pây-ı mülveti altından Anadolu'yu tathir etmek lazımdır. Bugün şu muhakakdırki Yunanlılar Anadolu'da iyi bir dayak yediler. Şimdi yapılacak iş siyaset ile meseleyi hal etmek, devletlerin tavsitini taleb eylemek lazımdır. Bunu Anadolu hiçbir zaman yapmaz ve yapmak istemez. Fakat bu fırsatı da kaçırmak memlekete bir darbe daha vurmak demekdir... Mütârekenin ilan gününden beri hükümet umurunu deruhte eden muhâlif kabinelerin bir biri ardınca sükûneti İstanbul'da bilhassa Anadolu'da cereyan eden vekayi ve hadisat bize bir ders, acı ve siyah bir ders olmalıdır. Bugün biz istersek bu dersi ikmal edebiliriz. O sahifeyi çevirebiliriz. Çünkü şu dakikada Yunan ordusu bozgun ve perişan bir haldedir. Ve bundan istifade etmek lazımdır. Bunu yukarıda da söylediğimiz gibi Anadolu yapamaz. Çünkü gözlerini hırs-ı ihtiras bürümüş

[1122]"Atina'dan Gelen Haberler", **Alemdâr,** 22 Eylül 1337/1921 Perşembe, Numara: 6-1991, s. 2.
[1123]Refi Cevad, "Son Vaziyet", **Alemdâr,** 20 Eylül 1337/1921 Salı, Numara: 4-1989, s. 1.

ve sislendirmişdir… Bu işi başarmaya Anadolu'nun da itimadına hâiz olan İstanbul Hükümeti teşebbüs etmeli bir musalaha zemini aramalıdır...[1124]"

Refi Cevad, Alemdâr gazetesinde yayınlanan "İttihatçılar ve İtidalcılar" başlıklı makalesinde,

"...Biz harb istemiyoruz. Milletin ancak sulh ile kurtarılabileceğine dâir göğsümüzde kuvvetli bir kanaatimiz mevcud ve bu kanaat her zaman bizi haklı çıkardı. 13 senedir harbden başka bir vâsıta-i muvaffakiyet bilmeyen İttihat ve Terakki daima kaybetti. [1125]"

Alemdar gazetesi sürekli Türkiye'nin Yunanlılarla barış antlaşması yapması gerektiğini savunan yazıları neşrederken gazetenin 21 Eylül 1921 tarihli sayısında yayınlanan "Sulh Ne Zaman Kabul Edilecek ?" başlıklı metinde ise,

"Atina: 19 (Patris)-Başvekil Gunaris (Deyli Telgraf)'ın muhâbirine Yunanistan'ın kendi hakkına ve kendi ordusuna istinad ederek Türklerce Yunan hukuku tasdik edilmedikçe sulhu kabul etmeyeceğini beyan etmişdir.[1126]"

[1124]Çoban Oğlu Münir Süleyman, "Fırsat Günü", **Alemdâr,** 20 Eylül 1337/1921 Salı, Numara: 4-1989, s. 4.
[1125]Refi Cevad, "İttihatçılar ve İtidalcılar", **Alemdâr,** 21 Eylül 1337/1921 Çarşamba, Numara: 5-1990, s. 1.
[1126]"Sulh Ne Zaman Kabul Edilecek ?", **Alemdâr,** 21 Eylül 1337/1921 Çarşamba, Numara: 5-1990, s. 1.

SONUÇ

Basın ile ilgili çalışmalar, Tanzimat Döneminde başlayıp, II. Meşrutiyet Döneminde artış göstermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi fikir hayatı, Millî Mücadele Dönemi fikir hayatının temelini teşkil etmiştir. Millî Mücadele Dönemi toplumunu ayakta tutan kurumların başında basın gelmektedir. Millî Mücadele Döneminde basın, İstanbul Basını ve Anadolu Basını olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Anadolu basını genel olarak İstiklâl Savaşı'nı desteklerken İstanbul basını ise genelde İstiklâl Savaşı'na muhâlif olmuştur. İstanbul basınında yer alan Alemdâr Gazetesi Anadolu'da başlayan Direniş Hareketi'ne muhâlif olmuş ve İstiklâl Savaşı hakkında aleyhte propaganda yaparak bu yönde yayın ve faaliyetlerini sürdürmüştür.

Alemdâr gazetesi, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin ve bu savaşı kaybetmesinin nedeni olarak İttihat ve Terakki Fırkası'nın Osmanlı geleneksel dış siyasetini terk ederek yanlış politika izlemesini göstermiştir. Bu nedenle İstiklâl Savaşı'nı yöneten ve hazırlayanlar hakkında olumsuz yönde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Gazete, İttihat ve Terakki'nin izlemiş olduğu Turancılık ve Türkçlük politikaları sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıldığını savunarak İttihatçıların oluşturmaya çalıştığı Turancılık ve Türkçülük akımlarını hedef alıp bu iki akım hakkında olumsuz yönde yayınlar yapmıştır. Kamuoyu oluşturarak bu akımları etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca kurulan Redd-i İlhak Cemiyeti'yle birlikte Türklerin emin adımlarla İstiklâl Savaşı'na doğru ilerlemelerini eleştirerek Türk millîyetçiliğini gereksiz; fikir adamlarını ise akılsız olarak nitelendirmiştir. Türk halkının yakın bir zamanda başlayacak olan İstiklâl Savaşı'na olan inancını kırmaya çalışmıştır.

Gazete, Anadolu'da başlayan Millî Hareket ile Kuvâ-yı Millîye'yi İttihat ve Terakki'nin devamı olarak görmüştür. İttihat ve Terakki'yi ortadan kaldırmaya çalışanların vatanperver; buna engel olanların ise vatan hâini, kendisini Osmanlı milletinden sayan herkesin İttihat ve Terakki'ye düşman olmasının vatani bir görev ve memleketi İttihat ve Terakki'den kurtarmak için bir bayrak altında toplanarak cihad etmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu yönde kaleme aldığı makalelerle İttihat ve Terakki'ye son vermeye çalışmıştır.

Alemdâr gazetesi, İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı bir tepki olarak kurulmuş ve bütün İttihat ve Terakki'ye karşı olanların içinde bulunduğu Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin safında yer almıştır. İttihat ve Terakki'nin izlemiş olduğu hatalı politikalar sonucu Türklerin bağımsızlıklarını kaybettiklerini ve tekrar bağımsızlıklarını kazanmalarının Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın izlemiş olduğu siyaset ile mümkün olacağı yönünde makaleler kaleme almıştır.

Gazete, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin yanında yer alması gerektiğini açık bir şekilde beyan etmiştir. Ayrıca, hilafet ve saltanat makamlarını destekleyerek Ankara hükümetini yıpratmaya çalışmıştır. Hilafet ve saltanat makamlarının altında toplanılarak İttihatçıların tamamen ortadan kalkacağı yönünde yayınlar yapmıştır. Alemdâr gazetesinin temel hedefi Türk milletinin savaşmayarak İngilizlerin mandaterliği altında hilafet ve saltanat anlayışıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetilmesi yönünde kamuoyu oluşturmaya çalışmaktı.

Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük şehri ve ayrıca ekonomik bakımdan önemli bir çıkış kapısı olan İzmir, İtilaf Devletlerinin garantörlüğünde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in işgali gerek Osmanlı Devleti gerekse Türk milleti için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü Anadolu'nun bir parçası ve çoğunluğu Türk olan İzmir'in işgali, Türk milleti için, siyasî olduğu kadar iktisadî bakımdan da bir engel oluşturmaktaydı. İzmir'in işgali hem Türk milleti hem de Osmanlı Devleti bakımından üzücü bir olaydı. Çünkü İzmir gerek nüfus bakımından gerekse coğrafi konumu açısından Anadolu'nun bir parçasıydı. Alemdâr gazetesi İzmir'in işgalinin sorumluluğunu İttihat ve Terakkicilere yüklemiş, bu işgali üzüntüyle karşılamış ve Türk milletinin işgale tepkilerine yer vermiştir.

Diğer yandan İzmir'in işgaliyle birlikte Amerika ve İngiliz mandaterlik meseleleri gündeme gelmiştir. Alemdâr gazetesi, Amerika mandasının Türkiye'de uygulanması halinde İttihat ve Terakki'nin ülkeyi felakete sürükleyeceğinden bahisle Amerika mandasına karşı çıkmıştır. Mondros Ateşkesi'nden sonra İtilaf Devletlerinin yapmış oldukları haksız işgaller nedeniyle ortaya çıkan Amerikan mandacılığı fikrine karşı olarak İngiliz mandası fikrini gündeme getirmiştir.

Gazete ayrıca, Türkiye'nin kendi kendisini idare edemeyeceğini ve İngiltere'yle birlikte hareket ederek bağımsızlığını kazanacağını öngörmüştür. Anadolu'da ortaya

çıkan istiklâlcilik fikrine karşı çıkmıştır. Yayınlamış olduğu makalelerle kamuoyu oluşturarak Anadolu'da başlayan istiklâlcilik fikrini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Gazete, seçimleri İttihat ve Terakki Partisi'nin kazanmasından endişe ettiği için İttihatçıların aleyhinde yazılar yazmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Başkanı Sadık Bey de Osmanlı topraklarının bir kısmının işgal altında olması nedeniyle seçimlerin yapılmasının imkânsız olduğunu belirterek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın seçime katılmayacağını söylemiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın tüm çabalarına rağmen Heyet-i Temsiliye'nin girişimleri sonucunda 1919 seçimleri yapılmıştır. Heyeti Temsiliye seçimde başarılı olmuş ve Meclise Misak-ı Millî'yi kabul ettirmiştir.

İttihatçılar, Teşkilat-ı Millîye adı altında yeniden faaliyette bulundukları için İtilaf Devletlerinin İstanbul'u işgal ettiklerini vurgulayarak Türk milletinin işgale gösterdiği tepkilere satırlarında yer vermiştir.

Alemdâr gazetesi, İttihat ve Terakki Devrinin kapandığını ve bunların yerini Kuvâ-yı Millîye namı ile çetecilerin aldığını ve Meclisi bu çetecilerden kurtarmak için Damad Ferid Paşa'nın Meclis-i Mebusan'ı feshettiğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Oysaki İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal ettikleri için Damat Ferit Paşa Meclisi kapatmak zorunda kalmıştır. Meclis kapatılınca bir kargaşaya meydan vermemek için TBMM'nin açılması İstanbul Hükümeti ile Alemdâr gazetesini telaş ve endişeye sürüklemişti. Alemdâr gazetesi, hilafet ve saltanatı ortadan kaldırarak Ankara'da yeni bir meclis ve yönetim şeklini kurmak isteyen Mustafa Kemal'e hakaretler yağdırmış ve böyle bir şeyin imkânsız olduğunu savunmuştur. Osmanlı Devleti'nin asırlardır saltanat ve hilafetle yönetildiğini, hilafet ve saltanatla yönetilmeye devam edileceğini, Türklerin de hilafet ve saltanat makamlarına bağlı olduğunu ve hiçbir suretle Mustafa Kemal'in başarılı olamayacağı yönünde propaganda yapmıştır. İstanbul Hükümeti'nin İstiklâl Savaşı Hareketi'nin liderlerinin idamına dair aldığı kararları ve çıkarılan fetvaları yayınlamıştır. Dürrizade'nin fetvasına karşılık Kuvâ-yı Millîyecilerin Ankara Müftüsü ve ülkenin birçok yerindeki âlimlerin onay vermesiyle hazırlanan fetvayı Alemdâr gazetesi "Fetva-yı Deccalîye" olarak nitelendirmiştir. Gerek Alemdâr gazetesi gerekse İstanbul hükümetleri, İstiklâl Savaşı Hareketi'ni İttihatçılık, soygunculuk, çetecilik, eşkıyalık şeklinde itham etmişlerdir. Alemdâr gazetesi ayrıca Mustafa Kemal hakkında da tahkir edici yazılar kaleme alarak Mustafa Kemal'i İttihatçı, küstah, asî ve isyankâr olarak nitelendirmiştir. Gazete, İstiklâl Savaşı süresince genelde Ankara Hükümeti'yle

bir uyum içerisinde olmamış ve sürekli bu hükümeti ittihatçılıkla itham ederek bu yönde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Alemdâr gazetesi yazılarında İstiklâl Savaşı Hareketi'ni Bolşeviklikle itham edip tahkir edici yazılar neşrederek Türk milletini Ankara'ya karşı ayaklandırmaya çalışmıştır. Türk milletinin kesinlikle İttihatçılara itimad ederek Bolşevik Rusya ile ittifak yapmaması gerektiğini ve Çarlık Rusya'nın Türkiye'ye karşı takip ettiği istilacı politikayı Bolşevik Rusya'nın da izleyeceği şeklinde propaganda yapmıştır. Ankara Hükümeti'nin, Rus Bolşeviklerin yerine İtilaf Devletlerini tercih etmesi gerektiğini ve İstanbul Hükümeti'nin padişahı ve halifesiyle birleşerek İtilaf Devletleri'yle anlaşmak istediği şeklinde yayın ve faaliyetlerini sürdürmüştür.

Alemdâr gazetesi Sevr Antlaşması'nın imzalanmasını bir matem havası içerisinde yansıtmıştır. Bu antlaşmanın şartlarının çok ağır olduğunu ve buna Mustafa Kemal ile İttihatçı hareketin sebebiyet verdiği yönünde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Anadolu'da Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlayan İstiklâl Hareketi'nin manasız olduğunu, Yunanistan'ın İtilaf Devletlerinden aldığı yetkiyle Anadolu'nun pek çok yerini işgal ettiğini, bu işgallerin İttihatçıların izlemiş olduğu hatalı politikalar sonucunda meydana geldiği yönünde yayın ve faaliyetlerini sürdürerek İstiklâl Hareketi'ne karşı kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Gazete, İnönü Zaferlerini destekleyen yazı ve makaleler yayınlamıştır. Ayrıca, Londra Konferansı'nda Tevfik Paşa Hükümeti'nin temsilcileriyle TBMM'nin temsilcilerinin uzlaşarak ortak hareket etmesini sevinçle karşılamış ve bu yönde kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Alemdâr gazetesi Sakarya Zaferi'ni tıpkı İnönü Zaferleri gibi destekleyen yazı ve makaleler neşretmiştir. Gazete bu zaferi sevinçle karşılamıştır. Alemdâr gazetesi bu zaferden duyduğu memnuniyeti yazılarında belirtirken yinede barış ve siyaset yoluyla problemin çözülmesine taraftar olduğunu açık bir şekilde beyan etmiştir.

İngiliz garantörlüğündeki Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yayın organı olan Alemdâr gazetesi İstanbul hükümetleri bu partinin politikası ve çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri zaman bu hükümetleri destekleyen makale ve yazılar kaleme almış. İstanbul hükümetleri partinin menfaatleri doğrultusunda hareket etmedikleri zaman ise bu hükümetleri sert bir şekilde eleştirmiştir.

Hürriyet ve İtilafçılarla, İngilizlerle iyi geçinmeyi hedefleyen Sultan Vahdettin ile İstanbul hükümetlerinin politikası birbirleriyle bağdaşmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yayın organı olan Alemdâr gazetesi, bağdaşan bu politikayı desteklemiş ve bu yönde bir yayın politikası izlemiştir. Alemdâr gazetesi Harb-i Umumî'den yenilgiyle çıkan İttihat ve Terakki Partisi'ni her türlü olumsuzluğun sebebi olarak görmüş ve bu politikasını sürdürerek İstiklâl Savaşı Hareketi'nin aleyhinde yayın yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

A) Gazeteler

Alemdâr Gazetesi

B) Araştırma Eserleri, Hatıratlar

AKBULUT Dursun Ali; **Albayrak Olayı,** Temel Yayınları, Erzurum 1991.

_____, Yüce Yurt'tan Yükselen Ses Albayrak Gazetesi (1919-1921) Vilâyât-ı Şarkiye Türk'ün Anavatanıdır Tıpkı Basım ve Yeni Türk Alfabesiyle, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2009.

AKŞİN Sina; **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, Temmuz 1997.

_____, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Mutlakiyete Dönüş (1918-19119), Cilt: I, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

_____, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920), Cilt: II, Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

AKTAŞ Şerif; **Refik Halid Karay**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

ARIKAN Zeki; **Haydar Rüştü Öktem Mütareke ve İşgal Anıları,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

_____, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

ARMAOĞLU Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914),** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

ATATÜRK Mustafa Kemal; **Nutuk (1919-1927),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

ATAY Falih Rıfkı; **Çankaya,** Pozitif Yayınları, İstanbul 1968.

AYHAN Bünyamin; **Atatürk ve Basın, Palet Yayınları,** Konya 2009.

_____, Millî Mücadele'de Basın (Olağanüstü Durumlarda Propaganda), Tablet Kitabevi, Konya Aralık 2007.

BAYKAL Bekir Sıtkı; **Heyet-i Temsiliye Kararları,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

BAYKAL Hülya; **Türk Basın Tarihi 1831-1923,** Afa Matbaacılık, İstanbul 1990.

BAYAR Celal; **Bende Yazdım (Millî Mücadeleye Giriş),** Cilt: VIII, Baha Matbaa, İstanbul 1968.

BİNGÖL Sedat; **150'likler Meselesi Bir İhanetin Anatomisi,** Bengi Yayınları, İstanbul 2010.

BİRGEN Muhittin; **İttihat ve Terakki'de On Sene,** hzl. Zeki Arıkan, Cilt: I, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

BODUR Feyyaz; **Yerel Basında Yönetim ve Örgüt Yapısı**, T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1997.

BÜLBÜL A. Rıdvan; **Genel Gazetecilik,** Nobel Yayınları, Ankara 2000.

COŞAR Ömer Sami; **Millî Mücadele Basını,** Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1964.

ÇAKIR Hamza; **Osmanlıda Basın İktidar İlişkileri Azınlık Basını Türkçe Basın Dış Basın,** Siyasal Kitapevi, Ankara 2002.

ÇAVDAR Tevfik; **İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler Babı Ali'den Geriye Ne Kaldı?,** İmge Kitapevi, Ankara 2007.

DEMİRCİOĞLU Aziz; **100 Yıllık Kastamonu Basını (1872-1972**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1973.

DEPSEN Kadir; **Kurtuluş Savaşı Ya İstiklâl Ya Ölüm**, Bizbize Yayınları, Ankara 2008.

DUMAN Hasan; **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928,** Cilt: I, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

_____, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928,** Cilt: II, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

_____, **Osmanlı Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri: 1828-1928,** Cilt: III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

ER Turgut; **Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma,** Ümit Yayıncılık, Ankara 2003.

EROL Mine; **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920,** İleri Basımevi, Giresun 1972.

ERTUĞ Hasan; **Refik Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi**, Cilt: I, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 95.

ESKİ Mustafa; **Kastamonu Basınında Millî Mücadele'nin Yankıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

GERÇEK Selim Nüzhet; **Türk Matbacılığı I**, Devlet Basımevi, İstanbul 1939.

GEVGİLİLİ Ali; **Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi Sivil Toplum, Basın ve Atatürk**, Bağlam Yayınları, Ankara 1990.

GİRGİN Atila; **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2001.

GÜNER Zekayi-KABATAŞ Orhan; **Millî Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1990.

GÜZ Nurettin; **Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927),** Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1991.

İNUĞUR Mehmet Nuri; **Basın ve Yayın Tarihi,** Der Yayınları, İstanbul 2002.

_____, **Türk Basın Tarihi (1919-1989),** Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul 1992.

KABACALI Alpay; **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000.

KALIPÇI İlknur; **Atatürk Basın ve Bursa,** Bursa Valiliği Yayını, Bursa 1998.

KARABEKİR Kâzım; **İstiklâl Harbimiz,** Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960.

KANSU Mazhar Müfit; **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber,** Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

KAVAKLI Nurhan; **Bir Gazetenin Tarihi Akşâm,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

KOLOĞLU Orhan; **Osmanlıdan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2018.

LEVİS Bernard; (Çev. Metin Kıratlı), **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

ORAL Fuat Süreyya; **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi**, Cilt II, Doğuş Matbaacılık, Ankara 1968.

_____, **Türk Basın Tarihi Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 1728-1922-1831-1922,** Cilt: II, Yeni Adım Matbaası, Ankara 1967.

OZANSOY Halit Fahri; **Edebiyatçılar Çevremde,** Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.

ORBAY Rauf; **Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım**, Cilt: I, Emre Yayınları, İstanbul 1993.

ÖNDER Mehmet; **Atatürk'ün Yurt Gezileri,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

ÖZKAYA Yücel; **Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

ÖZTOPRAK İzzet; **Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

SELEK Sabahattin; **Anadolu İhtilali,** Cilt: I, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987.

SOYSAL İlhami; **150'likler,** Gür Yayınları, İstanbul 1985.

ŞİMŞİR Bilâl Niyazi; **Malta Sürgünleri,** Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

TANPINAR Ahmet Hamdi; **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** Çağlayan Kitapevi, İstanbul 2003.

TEKELİ Sefa; **Atatürk ve Anadolu Ajansı,** Anadolu Ajansı Yayınları, İstanbul 2002.

TOKGÖZ Ahmet İhsan; **Matbûat Hatıralarım Meşrutiyet İlanından Umûmî Muhârebeye Kadar (1908-1914),** Ahmet İhsan Matbası Yayınları İstanbul 1931.

TOPUZ Hıfzı; **100 Soruda Başlangıçtan Bu Güne Türk Basın Tarihi Davalar, Hapisler, Saldırılar, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler,** Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996.

TUNAYA Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918,** Cilt: I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

_____, **Türkiye'de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi (1918-1922),** Cilt: II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

_____, **Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki,** Cilt: III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

_____, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri,** Cilt: I, Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1999.

TURAN Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi,** Cilt: I, Bilgi Yayınları, Ankara 1991.

_____, **Türk Dvrim Tarihi,** Cilt: II, Bilgi Yayınları, Ankara 1998.

_____, **Türk Devrim Tarihi,** Cilt: III/I, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

VURAL Ali Murat; **Yerel Basın ve Kamuoyu**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999.

VELİDEDEOĞLU Hıfzı Veldet; **İlk Meclis ve Millî Mücadele'de Anadolu,** Çağdaş Yayınları, İstanbul 1990.

YALÇIN E. Semih; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları,** Berikan Yayınları, Ankara 2010.

YAZICI Nesimi; **Takvim-i Vekayi "Belgeler",** Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.

YERLİKAYA İlhan; **XIX. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Hayatında Basiret Gazetesi ve (Pancermenizm-Panislamizm-Panslavizm-Osmanlıcılık Fikirleri),** Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Van 1994.

YÜCEBAŞ Hilmi; **Bütün Cepheler ile Aka Gündüz Hayatı, Hatıraları, Eserleri**, Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1959.

_____, **Ulunay: Hayatı Hatıraları Eserleri**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1969.

C) Tezler

AKIZ Metin; **Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi (1920-1923),** Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2006.

ARI Betül; **Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi,** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

BAŞBOĞA Sevcan; **Anadolu Ajansı (1920-1922),** Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

BİNGÖL Sedat; **Yüzellilikler Meselesi,** Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

ERSAYDI Alper; **Alemdâr Gazetesine Göre Mütareke Dönemi Başında İttihatçılar ve İttihatçılık,** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

GÜREL Makbule; **Mütareke Döneminde Minber Gazetesi,** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.

HAYTOĞLU Ercan; **Denizli Basın Tarihi (1909-2009),** Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2010.

IŞIK Tevfik; **Anadolu Ajansı ve Türk Medyasına Katkısı (Yazılı Basın 2005 Yılı Değerlendirmesi),** Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

ÖZBEY Mustafa; **Millî Mücadele'de Basın ve Alemdâr Gazetesi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990.

TANIK İbrahim Halil; **I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesinde Batı Cephesi Haberleri,** Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2012.

TUNÇ Salih; **İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922),** İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1999.

YİRSUTİMUR Dilşad; **Zonguldak Basın Tarihi (1923–2007),** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.

D) Makaleler

ARIKAN Zeki; "Yeni Gün'ün Müsabakâsı'nda Mustafa Kemal Paşa", **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Cilt: VI, S. 11, Y. 1993, s. 243-258.

AYHAN Bünyamin; "Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.19, Y. 2008, s. 75-99.

BİLGİ Nejdet; "Millî Mücadele'nin Başlarında İstanbul'da Yayınlanan Türk Dünyası Gazetesi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: X, İzmir, Y. 1995, s. 263-288.

_____, Mütareke Döneminde İsmail Hami (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi, **Tarih İncelemeler Dergisi,** Cilt: VIII, S. 1, İzmir, Y. 1983, s. 127-155.

BUTTANRI Müzeyyen; İkdâm Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900), **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: IV, S. 1, Haziran Y. 2003, s. 77-98.

ÇAPA Mesut; "Millî Mücadele Döneminde İstikbâl Gazetesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** Cilt: III, S. 10, Y. 1992, s.133-168.

DERVİŞOĞLU Fatih Mehmet; "Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrâde-i Millîye Gazetesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: II, S. 6, Kış Y. 2009, s. 159-166.

DUMAN Olcay Özkaya; "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal'dan Yerel'e Basın ve Yayıncılık Faaliyetlerinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", **Turkish Studies-International Periodical For The Langua Literature and History of Turkis for Turkic,** Volume 8/12, Ankara-Turkey Y. 2013, s. 1031-1041.

GEZGİN Suat; "Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basınının Kısa Tarihsel Perspektifi III", **İletişim Fakültesi Dergisi,** S.20, Y. 2005, s. 11-24.

İSLAM İbrahim; "Millî Mücadele'ye Muhâlif Bir Gazete: "Ferdâ", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,** S. 12, Y. 2009, s. 158-172.

KAYA Erol; "Millî Mücadele'de İzmir'e Doğru Gazetesi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkis for Turkic,** Volume 3/1, Y. 2008, s. 296-314

PAÇACIOĞLU Burhan; "Cumhuriyete Kadar Sivas Basını ve İrade-i Millîye'nin Yeri", **Tübar,** Cilt: XIV, Güz Y. 2003, s. 77-102.

SÖYLEMEZ Faruk; "Millî Mücadele'de Kastamonu Basını", **Atatürk Yolu Dergisi,** Cilt: III, S. 12, Ankara Y. 1993, s. 411-416.

ULUSOY Belkis; "Millî Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın" **İletişim Fakültesi Dergisi,** Cilt: XX, S. 1, Y. 2005, s. 55-64.

YAZICI Nesimi; "Hasan Basri (Çantay) ve Ses Gazetesi", Gönen Belediyesi'nce düzenlenen Kurtuluş Savaşında Gönen ve Çevresi Sempozyumu (Gönen 5 Eylül 1993)'na sunulan tebliğ, **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 12, Ankara, Y. 1998, s. 431-445.

YILDIRIM Cihat; "I. İnönü Muhârebesi'nin Yerel Basındaki Yansımaları; "Yeni Adana" Gazetesi Örneği", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: XIII, S. 51, Y. 2013, s. 745-766.

YURDİGÜL Yusuf; "Millî Mücadele'nin Sesi "Erzurum Albayrak (Yerel) Gazetesi" ve Ulusal Düzeydeki Etkileri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi", **İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 10, S. 31, Y. 2000, s.205-218.

E) Ansiklopediler

ÇAKIR Hamza; "Tercüman-ı Ahvâl", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 495-497.

KÜÇÜK Cevdet; "Damad Ferid Paşa (1853-1923)", **İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 436-439.

LEVENT Âgah Sırrı; "Anadolu Ajansı" **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 2, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1948, s. 404-405

TEKİN Mehmet; "Tecüman-ı Hakikat" **İslam Anasiklopedisi,** Cilt: 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 497-498.

TEVETOĞLU Fethi; "Hâkimiyet-i Millîye" **Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 18, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1970, s. 329-330.

_____, "İkdâm" **Türk Ansiklopedisi,** Cilt: 20, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1972, s. 55-56.

_____, "İleri" **Türk Ansiklopedisi,** Cilt: 20, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1972, s. 55-56.

EKLER

EK 1: Alemdâr, Adet: 455-2755, 17 Mart 1920, Refi Cevad, "Yaşasın (!) Kuva-yı Millîye"

Yirmi dört saat zarfında vukû bulan hadisat memleketin vaziyetinde mühim bir tebdil husûle getirdi, memleketi bu hale getirdikten sonra bile hâlâ kanlı elleri ile vatanın mukadderatına karışmaktan vazgeçmeyen hazlenin nihayet nelere sebep olduğu görüldü. Ve o güzel vatanım ve o şerefli memleketim!

İttihat ve Terakki bu milletin başında bir bela idi. Efsuski şimdiye kadar bu güzel memleketi bu haydudun elinden kurtaracak azimkâr bir ricâl-ı devlet gelemedi. Mütarekeye kadar Türk ülkesi, Türk saltanatı, bu meş'um çetenin elinde her zaman varlığından büyük büyük parçalar kopartdırarak on sene hırpalandı. Harb-i Umûmî belasından sonra devlet perişan, millet yorgun idi. Yapılan hataları takdir eylemiş, anlamış idik, millet de anlamış idi, devlet de anlamış idi. İttihatçılar telin ediliyorlar. Çetenin efrâdı için sıçan deliği bin akçe ediyordu.

Esasen İttihat ve Terakki gayet cebin, alçak, cinâîn, müfteris idi. Elinde iktidar olduğu zaman asar, keser, yıkar, karanlıklarda vatan evladını şehid eder. Elinde iktidar olmadığı ve yakalanması ihtimali bulunduğu anda sansara döner kaçacak delik arar. Her meselede milletin önüne düşer gibi göründüğü halde daima ileriye milleti sürer, biçare memleketi boğazına kadar bataklığa saplandıktan sonra kendisi bir kenarda çaldığı paraların teşvesiyle keyif sürer.

Mütarekeden sonrada böyle oldu. Diline bir millîyet davası varid ederek bir elinde kan, bir elinde katran önüne gelene leke sürerek yavaş yavaş yılanları deliklerinden çıkardı. Memleketi yeniden felaketlere sevk etmeye başladı. Mütareke üzerine öteye beriye saklanan cellâtlarını saf güzel Anadolu'ya yeniden taslit eyledi. Bu alçaklar daha doymak bilmeyen patlayası karınlarını tıka basa doldurmak için yeniden milleti soymaya başladılar.

Zavallı Anadolu bu harekâtın ayakları altında çiğnenmeye başladı. İdamlar, işkenceler, tazyikler, hapisler, nefiler devam ediyordu. Bunları Kuva-yı Millîye namıyla yeniden dirilen İttihat ve Terakki yapıyordu. Ve bu sersem denilir zannediliyordu ki yüzlerindeki Kuva-yı Millîye maskesinin altındaki hakiki çehrelerini âlem-i medeniyet bilmiyor. Maksat o değil idi. Tehcir ve taktil de yaptıkları gibi döktükleri kanın hesabını vermemek için nasıl bu meseleyi millete bulaşdırdılarsa son cinayetlerinde de yine milleti karıştırmak için (Kuva-yı Millîye) unvanını istimâl ediyorlardı.

Ferid Paşa Hükümeti esnasında telgrafhâneleri işgal ederek payitahtı tehdid telgrafları yağdıran bu rezaletin marifetlerini işte gördük. Ferid Paşa'dan sonra mevki-i iktidara gelen hükümetlere Düvel-i İtilafiye Türk milletinin Osmanlı câmiasının yeniden İttihatçıların elinde ezilmesine muvâfakat etmeyeceklerini mükerreren yıldırdıkları halde ne Ali Rıza Paşa Hükümeti ne de Salih Paşa bunların inhilâline dâir bir şey yapamıyorlardı. Bu alçak bi-vatanların indinde her vatanını seven satılmış bir şahsiyet idi. Erbâb-ı namus yalnız kendileri idi.

Memleketi batırdılar! Milleti mahvettiler. Hasta döşeğinde uzanan bu ak saçlı anamıza büyük mader-ı vatana nuşdâru yerine son zehri de verdiler.

Harb-i Umûmî'de bizim ile harbde bulunan devletler, Türk milleti ile değil, Türk milletine, Osmanlı ülkesine musallat olan İttihat ve Terakki haydutlarıyla harb etmekte olduklarını alenen söylüyorlardı...

Böyle olmakla beraber istemezdik ki bu icrâatı Düvel-i İtilafiye yapsın. Bu mütarekeden sonra gelen hükümetlerin vazifesi idi. Bir türlü yapamadılar. Miskinlikten başka bir şey göremedik. Bulgaristan'ı kurtaran bir İstanboliniski bizde yetişmedi. Bu yolda bir icrâat memleketimizi kurtaracak idi. Bunu bizler yapacaktık.

Bilakis tevkifat yapıldı, tevkifata benzemedi. Dîvân-ı harplerin ismi dîvân-ı harb idi. Hakikatte dîvân-ı harbler muhkem nizâmiyeden daha ağır idi. İntihabât yapıldı. Hemen hemen bütün İttihatçılar, utanmadan kendilerini mebusana tayin ettirdiler.

Böyle meclis, böyle teşkilat, böyle müstereddid idarenin netâici böyle olur.

Beğenilmeyen Ferid Paşa zamanında hiçbir zaman devlet bu elim vaziyette düşmemişti.

Bütün millet Kuva-yı Millîye'nin faaliyet-i millîye namıyla yediği merzenin tarihini takvimden koparıp saklamalı ve her İttihatçının suratına tükürdükten sonra o takvimden yaprağı onun alnına yapıştırmalıdır.

EK 2: Alemdâr, Adet: 539-2839, 12 Haziran 1920, "Karşı Gazeteler Bosfor'un Bir Mutâlaası"

"Bosfor gazetesinin sermuhariri Payyares seyahatde bulunduğu Yunan denizinden 1 Haziran tarihiyle gazetesine gönderdiği metktubda sulhumuz şerâiti ve bunda yapılması mümkün olan tadilat mevzubahis ederek Türklerin fazla ümide kapılmamalarını tavsiye ettikden sonra diyor ki:

Bazı paşalar ve beyler İzmir ile Trakya'yı vermekten ise kanımızın son damlasını dökmeyi tercih ederiz diyorlar. Bu beyler ve paşalar intihar etmek istiyorlar ise kendi hayatlarına sahveletle hitame çekebilirler. Fakat bütün bir milleti beraber sürüklemeye hakları yoktur. Hayır, benim Türk dostlarım intihar bedbaht imparatorlukların son sözü değildir. Siz yaşamalısınız ve yaşamak hususunda ısrar etmelisiniz. Millet olarak elinizde bir parça arazi kaldıkça hayatda teannüd etmelisiniz. Anadolu'nun en aşağı otuz milyonluk bir halkı besleyecek kadar zengin olduğunu biliyor musunuz? Hâlbuki orada şimdi ancak sekiz milyonsunuz. Çalışınız istihsâlâtı çoğaltınız, aziminizi tarsin ediniz, evladınızı tezyid ediniz ve siz ikinci derecede bir devlet olarak kalacaksınız. Avusturya'ya nazar-ı ibretle bakınız bu inhidam ve sükûtdan ders-i ibret alınız. Filozoflar daima madunumuza bakarak müteselli olmayı tavsiye ettikleri vakit ne güzel söylüyorlar.

Fakat bütün bu sözlerden Bab-ı Âli'nin Türkiye heyet-i merhusasına verilen şerâit-i sulhîyeyi tadil ve tahfif ettirmek için çalışmaması lazım geldiği manasını çıkarmak doğru değildir. Böyle bir fikir benden uzakdır. Damat Ferid Paşa'nın, Meclis-i Âli huzurunda esbâb-ı muhaffife dermeyân etmemesi şâyân-ı hayret olur.

EK 3: Alemdâr, Adet: 544-2844, 17 Haziran, 1920, Refi Cevad, "Bir Hasbihal"

-Kuva-yı Millîye İle-

Kuva-yı Millîye'nin ilk teşkili zamanlarında gazetelerle ilan edilen yeminler üzerine efkâr-ı umûmiyyede Kuva-yı Millîye'nin İttihatçılıkla âlûde olmadığına dâir ufak bir ümid uyanmışdı. Kuva-yı Millîye'yi teşkil eden şahsiyetlerin tayini meseleyi bütün vuzuhuyla ortaya attı:

Katiyyetle anlaşıldı ki Kuva-yı Millîye zehrini İttihat ve Terakki'den alıyor. Zaten böyle olduğunu takib edilen hatt-ı hareket sarâhaten isbat eylemişdir.

Ankara'ya toplananlar hemen hemen umûmiyyetle İttihat ve Terakki ile evvelden beri uzaktan yakından temas etmiş adamlardır.

Bu cereyandan hâricde kalanlar bizler oluyoruz. Ve bunda da biraz hakkımız vardır. Çünkü bizlere bu memleketin silahdan ziyade sulh ile kurtarılabileceğine derin bir kanaat ile merbût olduk ve bu kanaatimizde ilan musırrız. Silah on sene içinde devleti bu hale getirdi. Bundan sonrada yine bu muzır ve tehlikeli oyuna devam edildiği takdirde musalaha neticesinde elimizde kalacak bekâ-yı memâliki devlet-i âliye Allah etmesin büsbütün sahife-i âlemden silinecektir.

Son hadisat üzerine munsifâne nazar-ı dikkatiniz celb etmek istiyoruz. Kuva-yı Millîye sırf İttihatçılık esası üzerine kurulmuş olmasından dolayı milletin kuvvetine istinad eylemekte bulunduğuna kimseyi inandırmak kâbil olamaz. Nasıl İttihat ve Terakki: "İlla beni seveceksin" ısrarıyla kanlı kolları arasında sıka sıka milleti boğdu ise Kuva-yı Millîye'de öyle yapıyor.

Muarız gördüklerini asıyor, kesiyor, gaz döküp yakıyor. Bundan tehâşî edenler ölümden kurtulmak için memleketi öldürmek iktirarında kalıyolar.

Hâlbuki asılanlar Türkler, kesilenler Türkler, gaza bulanıp yakılanlar yine Türklerdir. Elimizden gelse Osmanlılık, Türklük ve Müslümanlık hesabına nüfus ihmal etmek mecburiyetinde bulunduğumuz bir sırada bu imha ve imâte siyasetinin neticesi ne olacak?

On senede İttihat ve Terakki bununla neye muvaffak oldu ki Kuva-yı Millîye bundan menfaat-ı memlekete akid bir netice istihsâl eyleyeceğini zannetsin.

İttihat ve Terakki'nin döktüğü kan, yakdığı can, vücûda getirdiği enkaz meydanda duruyor. Daha o kanı temizlemeden yeniden kızıl nehirler akmakda ne muhsanat olabilir? Kanı kan ile yıkamazlar. Kanı su ile yıkarlar. Bu müfrit dimağların içinde biraz mantık, biraz itidâl ve bilhassa biraz insaf yer bulmalı.

Yedi düvele ilan-ı harp etmek modası hâlâ geçmedi mi? Bu kabadayılık arzusu memleketi felakete sürüklüyor.

İtidâl ile düşünen bizler hakkında Anadolu'da çıkan gazete karikatörlerine envâ-yı hezeyan yazdırılıyor. Efkâr-ı müfrite eshâbından olmayanlar lâkayıd lekeli, İttihat ve Terakki düşmanları da ecnebilere satılmış olmakla ithâm ediliyorlar.

Sizde itiraf ediniz ki bu gülünç ve gülünç olduğu kadarda küçüklüktür. Ben daha Türk devletinden ve Osmanlılık câmiasından vatanını satacak zihniyette bir adamın zuhuruna ihtimal vermiyorum. Bu olamaz.

Bizlere gelince hakkımızda söylenen sözlerin ahval-ı hususiyemizi bilenlerce bir ehemmiyeti olamaz çünkü hamdülillah, muarızlarımızın gark oldukları kuvvet deryasına rağmen bizler kuvvet-i

yevmiyemizle temin maişet ediyoruz. Kara Murat Paşa'nın dediği gibi "Akça denilen nesneyi ise borç ile alıp harc ederiz." bununla beraber: Vürûd-ı zîbânımız şudur:

Hakir bakma bana kimseden sakınma kim

Fakir padişa âsâ-geda-yı muhteşemim.

Hâlbuki yukarıda söylediğimiz vechle elyevm aralarınızda bulunan düşmanlarımız birkaç sene evvel devletin verdiği iki üç kuruşa arz-ı iftikâr ile geçinirlerken harb senelerinde nasıl muazzam paralar elde etmişler ve millet sokakta açlıktan kırılırken bu adamlar darü'l-sınâîlerine istimbotlar ile pastalar, dondurmalar taşıtmışlar, alkatalara bankonot yorganlar sermişlerdir.

Ef'al ve vukûat meydanda duruyor. Bugün istinad ettiğiniz kuvvet may-i asliyesine, terevütünün hamurunu milletin gözyaşıyla yoğuran adamlardan aldığı için meşruh olamaz. Âlem-i insaniyet nazarında mevkii bulunamaz. İttihat ve Terakki dün nasıl kuve-i hükümeti eline geçirmiş bir eşkıya çete ise bugün de Anadolu dağlarını kasup kavuran bir şakî çetesi hükmündedir.

İdamlara gelince: Dünkü İttihat ve Terakki'nin bugünkü efrâdı dün nasıl cellâdlık vazifesini ifâ ediyorlarsa bugünde yine öyle yapıyorlar. Girdikleri yerlerde ellerine geçenleri idam ediyorlar.

Bu günahtır. Bu millet istikbâl için sıyânet edilmeli. Bozkır'da sizin elinizle düm düz edilen köyler Türk ve Müslüman köyleri idi. Dıramalı Rıza'nın Biga'da camiye doldurup çatır çatır yaktığı adamlar yine Türk ve Müslüman idi.

Bu kadar Ümmet-i Muhamed'in kanına girmek daha dünkü yetimlerin gözyaşını kurutamayan bir devlete yeniden boynu bükük, saçı bitmedik bir yetim ordusu hazırlamak demektir.

Bu hal böyle devam ettikçe vaziyet-i siyasiye günden güne aleyhimize dönüyor.

Harb senelerinde haksız olarak birçok cürümlerle ithâm edilen devlete ve bilhassa Türk milletine yeniden maâsi ve cerâim tahmîl eylemek doğru mudur?

Biz bu memleketi sevdiğimiz için İttihat ve Terakki'yi sevemedik. Memleket aşkı bizde rahat ve huzur bırakmadı. Sizler muarızayı idhâl servet için yaptığınız demlerde bizim memlekete karşı olan hissiyatımız Fuzuli'nin şu beyti ile ifade olunurdu:

Bin can olaydı kaş ben dilşikeste de

Ta her biriyle herkes olaydım feda sana...

İnsaf ediniz canına kastettiklerinizden bir Anadolu kaldı. Bütün efrâdını efnâ ettiğiniz Osmanlılık çağasının hiç olmazsa anasına kıymayınız...

EK 4: Alemdâr, Adet: 891-3091, 28 Mart 1921, Mahir Said, "Yunan Taarruzu"

Gazetenin ibtidâ-yı neşrinde, günün en büyük vakasını teşkil eden bu taarruz hakkında fikrimizi bildirmekte faide görüyoruz: Siyasi hayatımızı takip edenler bilirlerki milletimizi pek çok sevmekle beraber necib halkımız hakkındaki bu hissimizi diğer milletlere karşı bir silah husumet şeklinde kullanmaktan pek uzağız. Vakayı az çok bi-tarafane takip etmeyi bilir ve bizim gibi diğerlerinin de bu dünyada hakları ve emelleri olduğunu tasdik ederiz. Anlamadığımız ve tasdik ve tasvib edemediğimiz bir şey varsa o da ne nam ile olursa olsun milletlerin vâsi ve iktidarları hâricinde emel taşımaları ve bu uğurda birtakım serseri siyasetlere süluk etmeleridir.

Bundan 10-12 sene evveline kadar Yunanistan hududu dâhilinde yaşar, kendi dertleriyle yani dâhili mezalim ile uğraşır bir memleket idi. O vakitler hele şu son günlerde efkârı ziyadesiyle zabt ve teshir eden "büyük fikir" yalnız fikir olarak mevcud bulunuyor. Fiilî tezâhüratına hemen hiç tesadüf edilemiyordu. Meşrutiyetimiz ortaya salah-ı bedel arkası gelmeyen bir buhran koparak işler komiteci zihniyetiyle idare edilmeye başlayınca hal-i mütelaatda bulunan millîyet fikri boykotlar vesâire sebebiyle harekete başladı. Bizde işler fenalaştıkça komşu memleketlerde hoş iştiha arttı ortalığı bir heyecan bir galeyândır kapladı. Bu Yunanistan'ın Venizelos hükmü nüfuzuna girmesi yani o memleketinde komiteci ilga düşmesi demekti.

Bizim komiteciler nasıl memâlik-i Osmanîye'yi büyülteceğiz diye küçültdüler ve şu hale getirdilerse Yunanistan'ın komitecileride aynı emel ham uğrunda memleketlerini aynı ortaya ilga edeceklerdir. Gidiş o gidiştir.

Yunanistan'ın medeniyet itibarıyla derecesini tenzil etmek fikrine kapılmaksızın gerek İzmir'in hin işgalinde ve gerek Karesi ve Bursa livalarında gösterdiği nasıl diyelim, basiretsizliği ve bi-çaresizliğini nazar-ı dikkate alınca 4-5 milyondan ziyade nüfusa mâlik olmayan bir kavm-i âsârdidenin bütün Adalar Deniz'i sahillerinde birleşip kalacağına hiç ihtimal vermiyoruz. Balkan Harbi'ne müteâkib zamime-i memâlîk ettiği Selanik'den itibaren Adalar Denizi'nin şimâl sahili Yunanlılık ile pek az, bilakis Müslümanlık ve İslamlık ile daha ziyade alakadardır. Türklüğün oralardan kat-ı alaka edileceği farz edilse bile, denize itmeye var kuvvetiyle çalışan ve Adriyatik'e bedel iş bu denize nasb-ı intizar eden 15-20 milyonluk İslam kitlesi nasıl zabt ve tevkif edilebilecek? Bu havali Müslüman kara ve kasabatı teselyanın akibetine düçar olacaksa Rumluk havali-yi mezkûrede pek yalnız ve zayıf kalacaktır. Olmayacaksa yani Selanik ile Çatalca arasında yaşama biz aziz fakat zavallı dindaşlarımız memleketlerinde bırakılacak daha mesud bir idareyi meydana getirecek amel herhalde bu Yunanistan İstanbul kapılarına ve Anadolu'nun ciğerlerine kadar sokan medhul ve serseri komiteci zihniyeti olmamak iktizâ eder. Yunanistan yalnız Anadolu'da değil Rumeli'nin bu cihetlerinde de pek nafile uğraşıyor, görüyoruz. Eskiden buralar Yunanlılık ile münasebetdar olmuş bulunabilir. Fakat şimdi zaman o zaman, insanlar o insanlar mı? Beş milyona tecavüz etmeyen bir kavim bu emr-i azimi nasıl üstüne alır ve başa çıkar.

İzmir Meselesi'nin en cavcavlı bir gün idi, dostlarımızdan bir İngiliz Yunan kumandanlarında millet-i İslâmiye için şöyle bir fikir olduğunu söyledi: Müslümanlar emr-i vakaları kolaylıkla kabul ederler, vatan hissi nedir pek bilmezler imiş Bosna Hersek'in Trablusgarb'ın ve Rumeli'nin ziyânı kalplerimizde şeddit tesirler husûle getirmemesi bunun en büyük delili imiş. Zevâhire inananlar

hakkımızda böyle bir fikir taşıyabilirler. Komiteci zihniyetiyle her derdi bir teselliye rabt edişimiz zahir bilenleri belki öyle düşünmeye sevk etmiştir. Fakat herkes bilir ve bilmelidir ki bıçak kemiğe dayanınca her yerde iş değişir. İzmir'in açtığı yaranın tesiri başka bir yara ile elbette ve elbette bir olmaz ve olamaz. Bunu Yunanistan tanımadıysa Avrupa tasdik etmiştir.

İzmir Davası'nda Türkler hep birdir, bir düşünceye mâlikdir. Mahalli bir tabire göre dağlarından bağ, ovalarında bal akan İzmir, Türklüğün o derece kıymetdâr cüz'idir ki bir asır ecnebinin orada tutunmaya çalışması en hafif manasıyla bir sây-î beyhudedir. Yazık o Rumlara o bizim gibi düşünen mutedil insanlara ki hırs ilen kan çanağına dönmüş gözleri nur-u hakikati iblâğ kızışan ve galeyâna gelen kalb ve dimağları biraz sükûnet ve ihtiyat telkin edemiyorlar. Onlarda bizim gibi yangının kenarında elleri bağlı bekleşip duruyorlar. İzmir dün ne idi, bugün nedir, yarın ne olacaktır? Türk Konya ve Ankara'dan daha ötelere mi atılacak? O halde taarruz ve tecavüzede devam edilsin. Atılamayacak mı? O halde hiç uğraşılmasın. Aydın, Denizli livaları değil Konya ve Afyonkarahisar'ı cihetleri yalnız Türklük de kalsa Rumlar İzmir'de yaşayamaz. Çünkü o vakit İzmir İzmirlikten çıkar. Nitekim şimdiden çıkmaya başlamıştır. Nitekim Selanik eski zamanı pek elim bir tarzda hatırlıyor tevessüte bir şehir olmaktan ziyade Avrupa'yı merkezinin bir iskelesi olmaktan daha ziyade kazandığı gibi.

Yunan taarruzunun bizce iki manası vardır: Biri Venizelos düşüren kuvvetin akıl ve mantık mesleğine bedel Venizelos'un beğenilmeyen komiteciliğini ihtiyar zaruretinde kalması. Bu takdirde iş bu taarruz Kral Kostantin'in tahkim mevki-i namına katlanılan bir musibetten başka Yunanlılık için bir mana ifade etmez. Bu taarruz, muvaffakiyet ve adem-i muvaffakiyet hallerinin her ikisinde de Yunanistan'ın aleyhindedir. Çünkü zaafına müddidir. Yalnız oda belki karanlık mevkiini tahkim eder. Belki diyoruz çünkü bu gibi maceraperestane siyaset ondan menfaat bekleyen bizim komitecilere pek az faide bağşolabilmiştir.

Yunan taarruzunun diğer manası burada tağlit-i izhâr için salıverilen bazı şayiâtdır. Yani açıkca söyleyelim: Bu memlekete İngiliz dostluğunun ve teveccühünün girip birleşmemesini istihdâf eden İngiltere Devleti fahimesinin el altında Yunanistan'ı teşvik etmesi şayiâsıdırki mahâfil-i aidesinde seri ve mesud bir tekzîbiyle lehü'l-hamd esasından imha edilmişdir. O halde? Biri diğerinden boş ve lüzumsuz sebeblerle şu zamanda harbe girişilir mi?

EK 5: Alemdâr, Numara: 11, 7 Nisan 1921, M.N, "İnönü Kayası"

En acı ve en heyecanlı günler içinde Türk'ün mahzun ve mütevekkil siyasi yeni bir zaferin neşvesiyle nurlandı. Yedi yüz sene evvel Eskişehir ve Söğüd yaylalarından doğarak dört asır müddet eski dünyanın üçte bir kısmını şaşaadâr ziyalarıyla adâlet ve hamâset ateşlerinde yıkamışken bilhassa şu son seneler zarfında meş'um bir bulutun karanlıkları arasında inhisaf yüz tutar gibi olan Osmanlılık ve Türklük güneşi fedakâr ve kahraman evladlarının merd yüreklerinde bir kere daha parlardı.

Türk'ün tarihi, asırlar görmüş tarihi şüphe yok ki müfekkiresiz, zaferlerin, muzaharetlerin mübarek bir zemin-i tecellisidir. Avrupa'nın, Asya'nın, Afrika'nın ortalarında şanlı atlarını oynatan ve yılmaz kılıçlarını, mızraklarını şakırdatan Türk kahramanları cömertcesine akıttıkları kanlarla şan ve zafer edasının temelini hazırlamışlar ve bize günlerimiz kamaşmadan bakamayacağımız yüksek bir mazi bırakmışlardır.

Lâkin biz, hiç tereddüd etmeksizin söyleyebiliriz ki kıymetli Anadolu'muzun, ana topraklarımızın sinesinde cereyan etmekle beraber o geçmiş zaferlerin içinde Birinci ve bilhassa İkinci İnönü galibiyetlerinin bizim için hayati bir kıymete hâiz olması, bunlar da Türk'ün en son melceini, en son yuvasını müdâfaa mecburiyetini hüsn-ü izhar etmesindendir.

Bu zaferdeki azimeti anlamak için Yunan taarruzuna takdim eden hadisat Kostantin Hükümeti tarafından bu taarruzun ne gibi emelleri ve maksadlarla ihzar edildiğini şöylece bir düşünmek kifâyet eder. Londra Konferansı'nda, nahil eyledikleri müsâadata kolayca nâil olarak, Sevr Muâhedesi'nin tadilini tahdid ettirmek sûretiyle büyük emellerinin tahkikini görmekten nevmid kalan ve mevkilerinden bihakkın endişeye düşen Yunan ricâli, uhde-yi siyaseten ve hakken istihsâlden aciz kaldıkları bir mevkii ani darbelerle emr-i vakalar haline getirerek almak istediler. Düvel-i Muazzame'nin İzmir hakkındaki tekliflerini reddeden Gunaris kendi iddiasını Anadolu'ya silah kuvvetiyle kabul ettireceğini söyledi ve daha Atina'ya dönmeden evvel Papulas'ın ordularını aç kurtlar gibi necib Anadolu'nun muazzez ve vakur fakat maalesef yaralı sinesine saldırttı.

Eğer maazallah teâlî, Yunan orduları bu sefer Kostantin ve Gunaris'in tahayyülleri vechle ufak bir muvaffakiyet kazanıp Türk ordusunu geriye sürselerdi, hiç şüphesiz doymak, kapanmak bilmeyen Yunan hırsı bir kat daha kabaracak ve ateş muvaffakiyetiyle kanlanan gözleri yalnız İzmir ve mahiyetine bakmakla iktifâ etmeyerek Karahisar, Eskişehir, Bursa ve aleyh gibi en muhlis Türk yurtlarında saha-i zaman hiç şüphesiz bize: Ne yapalım ikinizi baş başa bıraktık rakipleriniz bu imtihanda kazandı. Son mütareke senelerinde hakkın manası ne demek olduğunu öğrenmedik mi?

Hâlbuki Cenab-ı Hakka bin kere hamdüsena olsun ki yokluk içinde varlık ibdâ etmek gibi harikalar göstermek şanından olan Anadolu Türk'ü, yüksek ve nurlu imanı, hiçbir mânia karşısında sarsılmayan mübarek azm ve sebâtı sayesinde Yunan istilasına karşı (İnönü) kayalarının önünde etden ve kemikden ikinci bir kale daha teşkil etti. 10 seneden beri sırtından çantası, omzundan mavzeri ve ayağından çarığı çıkmayan büyük ruhlu Türk'ün süngüsü Kostantin'in hulyâsını Papulas'ın dar beynine tıkadı.

Yunanlılar uğradıkları bu kahkari hezimetden sonra eğer eski mevzilerinde tutunabilirlerse bunu kendileri için azim bir nimet ad eylemelidirler. Şu halde artık bir Yunan muvaffakiyetinden bahsde ve bu

muvaffakiyetden bir şeyler ümid etmekde en münasib (grakofiller) için bile mani kalmamıştır. İnönü Mülhemesi'nden ve onu takib eden ve Afyonkarahisarı Cephesi'nde sırayet eyleyen hezimet metanetinede doğrudan doğruya hayatımıza, istiklâlimize, ırzımıza, hayatiyeti ve mevcudiyetimize kasteden müheyyin Yunan ordularının akibeti tayin etmiştir.

Şimdi ne olacak zavallı ve kabahatsiz Anadolu, varlık ve istiklâlini müdâfaadan başka hiçbir emel-i hırsane gütmediği sarâhaten sabit olan bu harb ve yaralı arslan yurdu daha uzun müddet kan ve ateş deryası halinde bırakılacak ve her işte bir muslih vazifesi gören Düvel-i Muazzame bu hâile karşısında lâkayıd kalacak mı?

Yunan Londra Konferansı'nda devletlerin tekliflerini reddetmek sûretiyle gasbeylediği vilâyetlerimizi üzerinde bir hakkı bulunduğuna itimadı olmadığını vazıha anlatmıştı. İnönü Mülhemesi Yunanlıların bu gasblık muamelesini silah kuvvetiylede idameye kudretleri bulunmadığını meydana koydu. Hiç şüphe yok ki bu sefer yeni bir konferans huzuruna davet edilecek olan Yunanistan, velevki reiskârında Venizelos bulunsa bile eski küstahlıklarını tekrara cesaret edemeyecekdir.

Binâenaleyh bize kalırsa şark-ı karib bir tufan bela gibi kasub kavuran bu kanlı boğuşmaya nihayet vermek için tevessül edilecek en acil çare Düvel-i Müvtelika'nın muhasemeleri yeni bir konferansa davet etmesi ve bu konferansda Yunanistan'a: "Ne hakka ne de kuvvete istinad edemeyen mutâlebatın şâyân-ı kabul değildir. Artık dökülen kanlar yetişir. Senin için demir bir lokma olduğu anlaşılan İzmir ve Trakya'yı sahib-i aslilerine iâde et! Demiştir. Biz devletlerin hüsn-ü insaniyetperverânesinden böyle adilane bir tavassut ne kadar ümid ediyor isek Yunanistan'ın böyle bir teklife karşı mutâvaatdan başka bir şey yapamayacağını da o derece kâni bulunuyoruz.

Yok, anlayamayacağımız sebeblerden dolayı bu tedbire tevessül edilmez veya edilmez ise o halde yapılacak şey meselenin halini yine merd Anadolu'nun fedakâr evlatlarındaki süngüye bırakmak ve Anadolu ve Trakya'da bir tek Yunan neferi bulundukça inkıtâ etmeyeceği bedihi olan bu masâride tamamen bi-taraf seyirci bir vaziyet almaktır.

Fakat bilemeyiz zaten senelerden beri parçalanmış ve yaralanmış olan insaniyetin kalb müşteriki hunin sahneyi uzun müddet temaşâger kalabilir mi?

EK 6: Alemdâr, Numara: 40, 6 Mayıs 1921, "Artık Ayıb Oluyor"

Yollarda, kahvelerde, meyhanelerde rast gelenin elinde bir deste resim avazı çıkdığı kadar bağırıyor:

-Mustafa Kemal Paşa beş guruş… Halide Edip Hanım beş guruş… bilmeyiz ve anlamayız ki bu hal-i münasip midir? Bir vakitlerde yollarda böyle yalın ayak, başıkabak birtakım herifler koşarak ve bağırarak Niyazi ve Enver Beylerin de resimlerini böyle satarlardı. Hâlbuki bizim bildiğimiz öteden beri bu tarzda bir milletine kâbir ve kahramanlarının resimleri değil, Sandıkçı Şükrilerin, Kavanoz Mehmedlerin, destanlarıyla harda-yı libasda kocasının şemsiyesini salub da kağıdhaneye giden mahalle karılarının hikâyeleri satılırdı. Eğer bunu yapan kimseler böylelikle Mustafa Kemal Paşa ile Halide Edip Hanım'ı yükseltiyoruz sanıyorlarsa emin olsunlar ki bu yükseltmek değil, alçaltmaktır. Bunu yapanlar, bunu sattıranlar hiç şüphesiz ya kasd'ül-idrak birtakım menfaatperestler, yahud Mustafa Kemal Paşa ile Halide Edip Hanım'ı düşürmek isteyen birtakım garazkârlardır. Biz böyle düşünüyoruz ve düşündüğümüzü yazıyoruz...

EK 7: Alemdâr, Numara: 80, 17 Haziran 1921, Hakkı Halid, "Kimi Aldatıyorlar"

Perde arkasında saklanarak oyun oynamak, maksada vusûl için hatt-ı müstakimi terk ile çarpuk yollardan gitmek politikacılık komitecilik şekline dönmek olduğundan artık böyle tehlikeli oyunları terk etmek zamanı gelmiş geçmişdir. Hükümetlerin tutacakları hatt-ı hareketi kendileri gibi milletlerin de bilmesi meşrutiyetin cümle-i mukteziyatındandır. Tayin edilecek meslekteki muvaffakiyet matbûâtla efkâr-ı umûmiyyeyi tenvir ederek fikirlerin bir noktada birleşmesiyle temin edilir. İşte ancak hükümetler milletleriyle böylece birleşir ve böylece hemfikir olarak yaşarlar. Yazmayı, söylemeyi değil, düşünmeyi bile men ederek siyaset yapmak icrâ-yı hükümet etmek doğrudan doğruya istibdâddır. İstibdâd ise acizdir. Kendinde hak görüp ihkak-ı hakdan ve fikirlerinin salâbetinden emin olanları asmak, kesmek ve yakmak ile tedvir-i umura lüzum hissetmezler. Düşündüklerini söylerler. Söylediklerini icrâ ederler. Maalesef bu dediklerimizin hiçbirini Ankara'nın tutmuş olduğu meslek-i idari ve siyaside görmüyoruz. Bu yakası sırmalı, göğsü nişaneli hükümet adamlarının tahsil ve terbiyeleri ve meslekleri iktizâsı yaptıklarından daima bir fazlalık görüldüğü gibi muâmelât-ı umûmiyyeleri nazar-ı âmâna alınırsa behemehâl maksadlarıyla hareketleri arasında tezad müşahede olunur... Almanya'nın iğrenç siyaseti çıkar. İngiltere'ye taarruz, Fransa ile akddolunan mukaveleden nukul ve İtalya'ya Anadolu gazeteleriyle edilen hücûmların esası hep buradan teşettüt etmektedir. Zavallı halk, biçare millet de muhârebenin ibtidâsından beri Almanya menâfine ve bu menâfi-i vâsıta olan fırıldakçı İttihat politikacılara kurban oluyor. Muttasıl-ı fedâ-yı nefse, terk-i vatana icbâr ediliyor. Girit bizim canımız diye başlamış olan nağmeler bu defaada istiklâl tamı tamına terennüm edilmektedir. Bu kelimelerin ne mana ifade ettiğini, ne demek olduğunu sorduğunuz zaman alacağınız cevab bir hiçten ibarettir.

İstiklâl-ı tam için çalışan beyler ve paşalar, istiklâl-ı tamın bugün hiçbir millet için bütün manasıyla mümkün olmadığını bilmeleri lazım gelir. Her millet birtakım kuyud ve kavânin dâiresinde yaşmaya mecburdur. Hiçbir millete istediği gibi asmaya, kesmeye, yıkmaya müsâade edilemez. Fazla olarak istiklâl-ı tam diye bağırmakta olan Ankara yaranının diğer tarafından Bolşevikler ve bu yoldan Almanlar ile akd-i mukâvele ettikleri tahakkuk ediyor ki buda başlı başına umûm dünya için bir tehlikedir.

Türkiye, Türkiye olarak asırlardan beri Avrupa ile geçinmiş ve Avrupa'ya sayesinde yerinde barınmaya ve tutunmaya muvaffak olmuştur. Bu mevâzin-i mülk bozulub da yerine 170 milyonluk Rus ile Ruslara iltihak edecek 70 milyon Alman kâim olur ise işte o zaman Türkiye bir anda bu insan dalgası altında ezilip boğulur.

Bu hakikati birkaç defalar Alemdâr'da yazdık. Bugün tekrar etmeye bizi sevk eden şey elyevm Ankara'nın Ruslarla münasebette devam etmesi ve Rusya'ya Muhtar Bey gibi bir müfrit politikacı, bir koyu İttihatçı sefir göndermesidir.

Muhtar Bey öteden beri Talat ve Kara Kemal'in pek muhibbi ve dostudur. Bu dostluğu saklamayacak kadar metanet fikri ve ahlâkı da göstermiştir. Ancak bunun böyle olması bizim için gayet muzırdır. İstiklâl-i tam diye yaygara koparanlara: "Siz hiç olmazsa Anadolu'dan cebren almış olduğunuz salâhiyet ve mezuniyet dâiresinde hareket ediniz. Yunanistan'ı mukaddes topraklarımızdan atınız. Ondan sonra yapılacak muâmelâtı erbâbına bırakınız!"

Bundan sonra iktisaden istihsâl olunabilecek kevîide mukâbil Avrupa'nın bir gâratı istemeye hakkı olduğunu kim inkâr edebilir. İttihat ve Terakki Hükümeti doğduğu günden bugüne kadar herkesi aldatmak ile meşhur olduğu için bundan böyle mâlûmat devlete her ne sûret ve nam ile müdahale etmezse yahud ettirilmezse istihsâl olunacak netice şüphesiz lehimizde olur. Hükümeti cedidenin başlıca vazifelerinden biri de Ankaralılara vezaifi-i askerlerine tecavüz etmemelerini anlatmak olmalıdır.

Sadrazamlık etmiş dört asker vezirin nasihatlarını belki oradakiler dinleyebilirler. Aksi takdirde kendileri de hüsn-ü niyetle başladıkları bu işte bizler gibi aldanmış olacaklardır. Fakat Ankara'dakiler kimi aldatıyorlar? Kim aldanıyor? Bolşevikler ve Almanlarla akd-i muâhede eden istiklâl-i tamcıların, bu yalancı siyasetçilerin yaktıkları mum ancak yatsıya kadar yanar yatsı da geldi geçti.

EK 8: Alemdâr, 4 Haziran 1919, “İstanbul Türk Kalacaktır.”

علمدار

EK 9: Alemdâr, 18 Haziran 1919, Refi Cevad, "Yine İntihâbat…"

علمدار

ینه انتخابات...

خاطره کلن بر تدبیر

آلمانلره ویریلن جواب

رومادن استانبوله

شئون

EK 10: Alemdâr, 10 Mart 1920, Refi Cevad, “Millî Siyaset”

علمدار

چهارشنبه

ملی سیاست

برهفته یه قدر صاحمز بیته جکمی؟

مهم فقره‌لر

اداره مصاحبت زمانه‌می یز؟!

مسائل مهمهٔ حاضره

داخلی خبرلر

یکی مرب دایمی

یکی قاچه بعض طلاقه‌لر

آلدیغمز صدایه دیغمز

صلح مرخصلر یز دعوت ایدیلدیمی؟

ترکلر واستانبول

یارینکی نسخه مزده

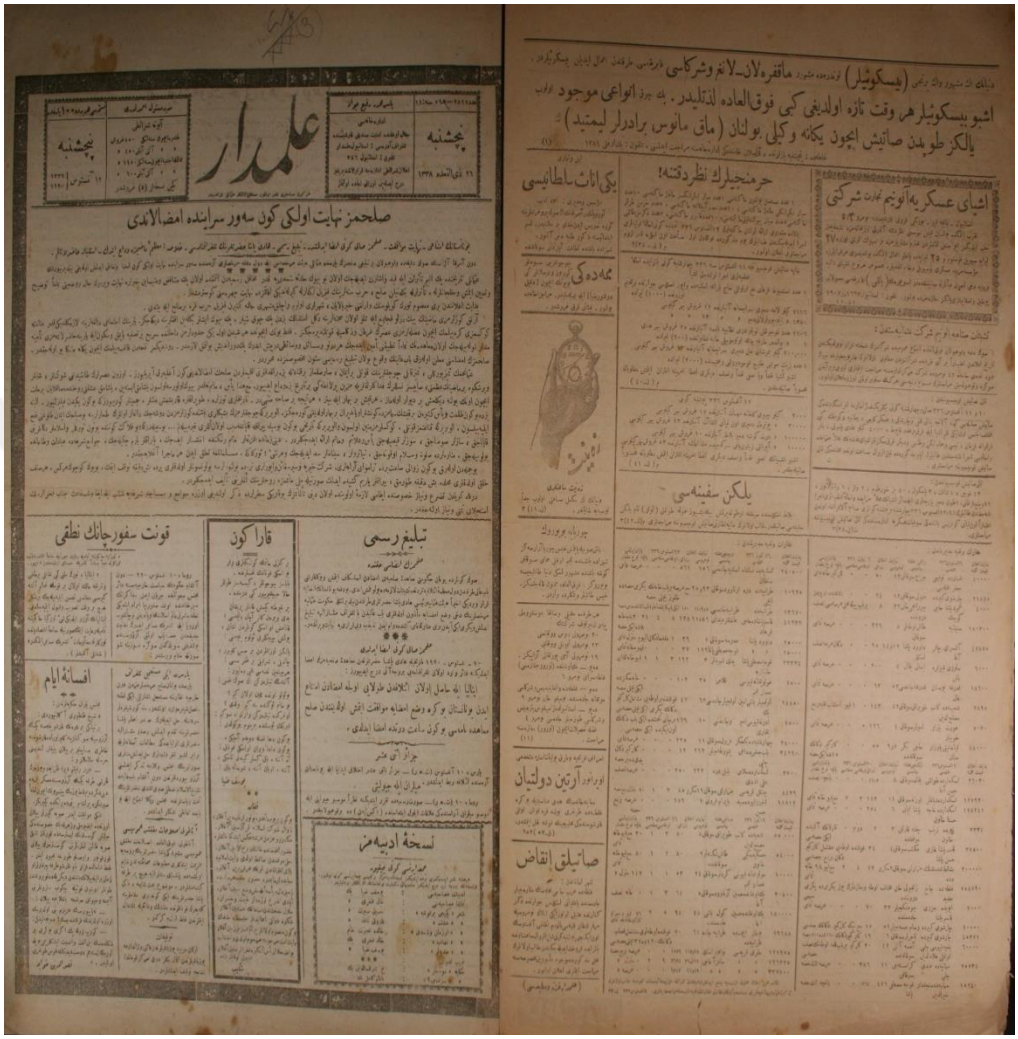
EK 11: Alemdâr, 12 Nisan 1920, "Mustafa Kemal İsyanı ve Anadolu"

EK 12: Alemdâr, 28 Temmuz 1920, Refi Cevad, “Beyhud Hareketler”

EK 13: Alemdâr, 12 Ağustos 1920 "Sulhumuz Nihayet Evvelki Gün Sevr Sarayı'nda İmzalandı"

EK 14: Alemdâr, 15 Ağustos 1920, "Cafer Tayyar-Anadolu"

EK 15: Alemdâr, 13 Kasım 1920, "Ermeni Mütarekesi ve Avrupa"

EK 16: Alemdâr, 28 Şubat 1921, "Kürdistan Türk Kalacaktır"

علمدار

ازمیر وتراکیاده

تراکیا وازمیرده تورك فائقیتی

هیئتلرك ائتلافی

کردستان تورك قاله جقدر

دولتلرك یونانه مهم بر مخطره‌سی

آنقره ـ روس مناسباتی ده صوریله حق

EK 17: Alemdâr, 6 Mayıs 1921, Mahir Said, “Türkiye Kalkınacak ve Yaşayacaktır”

